

Gheorghe Ghimpu

**CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ
A ROMÂNILOR MOLDOVENI**

Gheorghe GHIMPU

CONȘTIINȚA

NAȚIONALĂ

A

ROMÂNILOR

MOLDOVENI

*(Lucrare de sinteză cu texte antologice,
ediția a II – a, revăzută și completată de autor)*

GARUDA – ART

Chișinău 2002

Această carte este reeditată cu suportul

Fundației Culturale Române

Copertă:

*Text, Gheorghe Ghimpu,
Prezentare grafică, GARUDA – ART, 2002*

*CELOR CARE VOR ÎNFĂPTUI
REÎNTREGIREA NEAMULUI ROMÂNESC
ÎNCHIN ACEASTĂ LUCRARE*

Autorul

Suntem români și punctum!

Mihai EMINESCU

PREFAȚA

*În lucrarea **Conștiința națională a românilor moldoveni** autorul abordează premisele apariției și evoluției conștiinței naționale românești la moldoveni din timpuri străvechi până în prezent. Cartea va găsi un public cititor numeros chiar din ziua apariției, deoarece este consacrată unei teme arhiactuale din istoria românilor și vine să completeze o bibliografie cu multe opinii controversate privind acest subiect.*

E o carte de pionierat, care însă, precum menționează și autorul, nu pretinde să fie strict științifică și exhaustivă. Documentele și materialele originale, puse aici în atenția cititorului, mărturii prețioase și concludente privind romanitatea și românismul moldovenilor, asigură caracterul sintetic, antologic și popularizator al lucrării.

Autorul, Gheorghe Ghimpu, a fost și rămâne un mare patriot român basarabean, un bun fizician și o personalitate care a suferit șase ani grei (1972-1978) de GULAG, închisoare sovietică comunistă, din cauza convingerilor sale politice izvorâte din ferma sa conștiință națională românească.

*Cartea **Conștiința națională a românilor moldoveni** este rodul unei munci migăloase de durată a unui pasionat căutător de adevăr și dreptate în lupta pentru cauza națională. Autorul urmărește scopul de a promova adevărul științific și istoric privind conștiința națională românească a moldovenilor și de a contribui la combaterea teoriilor și opiniilor false privind originea etnică, limba maternă și istoria națională a românilor moldoveni ca*

parte integrantă a națiunii române.

E lăudabil faptul că la scrierea acestei cărți autorul și-a luat drept călăuză metodologică lucrări științifice de prestanță, ca Etnogeneza românilor și a altor popoare europene a savantului ieșean Iancu Maxim, Romanitatea românilor a cunoscutului istoric sas Adolf Armbruster, în care este tratată just și profund problema conștiinței naționale a românilor, inclusiv cea a românilor moldoveni.

*„**Conștiința națională**, citim în dicționarul de psihologie socială, este conștiința de sine a unei comunități naționale: conștiința apartenenței la comunitatea națională, bazată pe comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură și civilizație, teritoriu, tradiții de luptă socială și națională pentru păstrarea culturii și ființei naționale... Conștiința națională poartă pecetea epocilor și evenimentelor istorice, reprezentând o forță motrice ideală a coeziunii și identității naționale". Conștiința națională, am completa noi în baza argumentelor istorice, include, în mod obligatoriu, și manifestări concrete de atitudine, de eforturi și acțiuni conștiente ale persoanelor și comunităților naționale întru promovarea și apărarea identității lor etnice și a drepturilor naționale legitime, inclusiv a dreptului națiunii lor la autodeterminare. Conștiința națională, în viziunea noastră, este forța motrice principală și decisivă a mișcării de eliberare națională, unioniste, precum și a luptei pentru apărarea suveranității și independenței Patriei.*

În acest context este foarte semnificativă concluzia istoricului A. Armbruster expusă în monografia menționată: „Tradiția autohtonă a ideii și conștiinței romanității la români se bazează, înainte de toate, pe numele propriu purtat de români, etnicon, ce se găsește atât în denumirile externe aplicate românilor, cât și în multe nume de persoane și ale toponimiei prezente pe întregul teritoriu locuit de români. Conștiința autohtonilor, așa cum s-a

conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: românii sunt de origine romană, descendenți ai romanilor din Dacia” (A. Armbruste, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, Editura enciclopedică, 1993, p.271).

Lucrarea Conștiința națională a românilor moldoveni conține un vast material doveditor (documente oficiale, opere ale cronicarilor și clasicilor, texte antologice ale unor distinse personalități de epocă, scrisori, articole, etc.), selectat cu grijă și interpretat cu patos civic de către autor, care confirmă în mod convingător permanența conștiinței romanității și românității la moldoveni, în pofida destinului istoric dramatic al acestora.

Cartea e împărțită în două compartimente mari care cuprind: 1) mărturii din izvoare străine (mai ales papale și rusești). 2) atestări din surse autohtone privind conștiința națională românească a moldovenilor. Atât sursele străine, cât și cele autohtone conțin mărturii proprii ale moldovenilor băștinași privind numele lor etnic corect „**român - români**”, denumirea limbii lor materne „**limba română**” și numele țării românilor – **România**, precum și denumirile externe aplicate românilor: „**valah - valahi - Valahia**”.

Numeroase documente cercetate și citate de autor confirmă contribuția de pionierat a cronicarilor moldoveni (Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin) și a savantului Dimitrie Cantemir, concursul mitropoliților moldoveni (Varlaam, Dosoftei, Petru Movilă cel Sfânt, Gavriil Bănulescu-Bodoni), precum și al clasicilor limbii și literaturii române și al altor cărturari și savanți originari din Moldova istorică la argumentarea științifică a **românismului** și a concepției privind conștiința românească a moldovenilor, bazată pe originea daco-romană a acestora. Este important că și mărturiile privind romanitatea și românitatea moldovenilor, atestate în izvoare străine, provin de la pelerini care au cules informația respectivă în timpul convorbirilor nemijlocite cu moldovenii băștinași care își

exprimau liberconștiința de neam.

Conștiința națională românească constituită în curs de secole a depășit frontierele geografice și politice, devenind forța motrice a mișcării naționale panromânești în lupta pentru eliberarea națională și realizarea idealului național suprem - Unirea teritoriilor naționale românești și a tuturor românilor într-un singur stat național românesc.

Drept dovadă incontestabilă a unei ferme conștiințe naționale românești permanente la moldoveni ne servește faptul că Unirea românilor la 1859 și la 1918 a pornit din Moldova, românii moldoveni jucând rolul de primă vioară în realizarea idealului politic național prin Marea Unire și făurirea României Mari. Numai datorită conștiinței românești a moldovenilor băștinași din Basarabia și Transnistria, acestea au devenit adevărate bastioane ale romanității și românismului în extremitatea răsăriteană a latinității.

Cartea conține multe probe de manifestări ale conștiinței naționale, de cultură și de spiritualitate românească la românii moldoveni de la răsărit de Prut și de Nistru pe parcursul secolelor.

Conștiința romanității și românismului le-a permis moldovenilor să contribuie activ la constituirea națiunii române și la făurirea statului național român modern. Moldovenii au înaintat din rândurile lor un șir întreg de personalități politice marcante, adevărați patrioți și luptători destoinici pentru cauza națională. Cultura și spiritualitatea românească au printre pilonii lor de bază personalități ilustre descendente din rândurile românilor moldoveni, care au contribuit activ la făurirea și perpetuarea conștiinței naționale românești în tot spațiul românesc (cronicari, clasici ai literaturii și artelor, savanți cu renume mondial etc.). Cititorul cutezător va găsi argumentul potrivit pentru a se convinge și a-i convinge și pe alții de adevărul privind aceeași origine etnică (daco-romană),

aceeași limbă maternă (limba română), aceeași istorie națională (istoria românilor), aceleași tradiții și valori culturale și spirituale comune pentru toți românii din spațiul românesc.

În acest sens sunt relevante opiniile și crezul de conștiință românească ale poetului nepereche Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii române”, care încă în 1876 scria fără echivoc: „...Suntem români și punctum! Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem: Români”.

O dovadă incontestabilă de prezență și manifestare activă a conștiinței naționale românești a românilor moldoveni o constituie și mișcarea de rezistență anticomunistă din Basarabia în anii de ocupație sovietică, despre care în carte găsim o bogată informație inedită.

Prezintă un deosebit interes compartimentul despre manifestările de înaltă conștiință națională a românilor moldoveni în perioada avântului Mișcării de Eliberare și Renaștere Națională și de transformări democratice în societate. Sunt concludente în această privință numeroasele publicații științifice și publicistice în care autorii (români moldoveni și oameni de alte naționalități) au exprimat în mod categoric adevărul științific și istoric privind limba română și istoria românilor, combătând totodată concepțiile greșite și dăunătoare în acest domeniu.

Conținutul cărții confirmă concepția reputatului istoric și politolog francez Guy Hermet, care constată că, în pofida unor evidente tendințe integraționiste în Europa Occidentală, „în cadrul tinerelor democrații ale Europei Orientale societatea rămâne tributară atașamentului național pentru un timp nedeterminat, variabil în funcție de fiecare țară în parte. Acestea nu pot însă să treacă de simbioza dintre angajamentul civic de mare

intensitate și sentimentul comuniunii naționale, mult mai pregnant, care a prezidat altădată înrădăcinarea convingerii democratice în Europa de Vest ... Devii democrat, numai practicând democrația. Însă pentru a se dobândi această practică, adeziunea prealabilă față de casa comună este indiscutabilă; în lipsa acesteia, cetățenia devine o simplă abstracțiune. Deși observația pare a fi regretabilă, trebuie să acceptăm că democrațiile în formare au nevoie de democrați naționali pentru o perioadă mai lungă. Numai astfel vor putea accede la un contract politic mai avansat: acela în care statul-națiune poate ceda locul națiunilor-state, în cadrul cărora aparatul de guvernare să nu mai fie perceput într-un mod pasional” (Guy Hermet. Istoria națiunilor și naționalismului în Europa, Iași, Institutul European, 1997, p. 338).

Sunt relevante în contextul celor arătate de Guy Hermet, precum și de autorul cărții de față, opiniile cunoscutului om de cultură român Alexandru Paleologu, care, menționând că în timpul regimului totalitar grupurilor etnice minoritare și națiunilor est-europene le-a fost extirpată memoria colectivă, subliniază că „nu se poate reconstrui Europa cu niște colectivități cvasi-amnezice. O lume fără memorie colectivă, fără conștiință istorică nu e o societate, nu e o națiune, ci un agregat de hominieni” (Al. Paleologu. Pacta sunt servanda...// „Contrapunct”, 1995, iulie). Și tot Al. Paleologu, reproșând celor obsedați de ideea integrării, accentuează că „nu poți fi european fără a aparține unei națiuni și istoriei reale ori fără sentimentul de realizare istorică a națiunii” (Al. Paleologu, Destin literar și destin pur și simplu, ”Viața românească”, XC, nr. 5-6, 1995, p. 71). (Sublinierile din text ne aparțin – I. B.).

Problema conștiinței naționale a românilor moldoveni e de o actualitate deosebită pentru viața științifică și politică din Republica Moldova (și nu numai) și de aceea

considerăm că apariția acestei cărți se va bucura de cel mai larg interes atât la specialiști și tineretul studios, cât și la masele largi de cititori.

Cartea va lucra activ la educarea conștiinței naționale românești a generațiilor noi, va contribui la reîntregirea inevitabilă a Țării.

Ion BUGA,

doctor habilitat în istorie,

profesor universitar

NOTA AUTORULUI

Ideea acestei lucrări a apărut la sfârșitul anilor '60 în legătură cu intensificarea în U. R. S. S. și, în special, în R. S. S. M. a propagandei antiromânești care a urmat după primăvara de la Praga (1968), când Nicolae Ceaușescu a luat deschiș apărarea lui Alexander Dubček și a Cehoslovaciei. În acel moment se simțea necesitatea neutralizării veninului românofob vărsat zilnic de mașina propagandistică imperială sovietică, ce pregătea opinia publică pentru ca trupele militare sovietice, inclusiv cele dislocate în Tiraspol, să invadeze România. Un rezultat al acelei campanii antiromânești a fost și apariția la Chișinău în 1974 a lucrării lui Artiom Lazarev *Statalitatea sovietică moldovenească și problema basarabeană* (evident, în rusește).

Atunci, însă, apariția la Chișinău a unei lucrări în apărarea românismului era, practic, exclusă. Cenzura, persecuțiile și represiunile, lipsa literaturii (se știe că ocupanții ruso-sovietici în 1940, apoi după 1944, au ars și lichidat cartea românească și tot ce vorbea de

români și România, au nimicit și acea parte de intelectualitate care poseda unele cunoștințe privind istoria adevărată a românilor moldoveni), precum și trădările din partea unor conaționali rătăciți sau colaboraționiști cu K. G. B.- ul făceau imposibilă scrierea și, cu atât mai mult, publicarea în spațiul sovietic a unei cărți consacrate românismului Basarabiei. Amintim aici că pe timpurile acelea se considera o crimă dacă scriai cu grafie latină, dacă pomeneai de *Doina* sau de scrierile politice ale lui Mihai Eminescu, de *Hora Unirii* a lui Vasile Alecsandri, de lucrarea lui Ștefan Ciobanu *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă* sau chiar de cea a lui Karl Marx *Însemnări despre români*. Erai pierdut dacă spuneai că ești român sau dacă se afla că ai rude peste Prut, în România.

Necesitatea unei lucrări în apărarea românismului se simțea permanent, dar se impunea cu o mai mare putere la începutul anilor '90, când a devenit clar ca forțele neocomuniste, mankurții noștri naționali, coloana a cincea a Moscovei, Mitropolia Moldovei și a Chișinăului, aservită de asemenea Moscovei, armata a XIV-a de ocupație rusească, alte forțe imperiale ruso-sovietice nu și-au schimbat politica față de români și România. Românofobia rămânea arma lor principală în lupta pentru acapararea și menținerea puterii de stat, pentru federalizarea Republicii Moldova, pentru susținerea moldovenismului primitiv și justificarea falsei teorii staliniste a celor „două popoare” și „două limbi” diferite pentru neamul românesc etc.

Demonstrarea obiectivelor propuse aici se va face în baza izvoarelor scrise, venite cu precădere din partea românilor moldoveni, inclusiv a celor basarabeni, transnistreni și bucovineni, precum și din partea savanților italieni, polonezi, unguri, sași, francezi și de alte origini etnice, dar mai cu seamă ruși.

Spre a accentua că majoritatea autorilor la care vom apela sunt originari din Moldova și,

deci, sunt moldoveni după locul de trai, sunt personalități marcante și reprezintă epoca respectivă, am insistat să prezentăm pentru toți scurte date biografice, toate culese din dicționarele de profil și din enciclopedii.

Deoarece cartea este destinată în fond românilor de la răsărit de Prut, care încă mai sunt nevoiți să riposteze dușmanilor înrațiți ai românismului, pentru a conferi o mai mare pondere argumentelor folosite în lucrare și pentru a câștiga mai multă credibilitate, am expus o parte din pasaje în limba originalului (în latină, italiană, germană sau rusă), care spre a nu îngreua textul, au fost trecute la capitolul *Note*.

Țin să mulțumim sincer și să exprimăm alese considerațiuni doctorilor habilitați în istorie, profesorilor universitari Ion Buga și Gheorghe Gonța pentru observațiile și propunerile prețioase făcute spre îmbunătățirea lucrării de față. Totodată mulțumim conducerii și funcționarilor Bibliotecii Naționale, îndeosebi celor din serviciile „Asistență bibliografică și documentară”, „Carte rară” și „Dacoromanica”, precum și colectivului bibliotecii „Transilvania” pentru ajutorul la selectarea literaturii necesare pentru documentare.

Apreciem înalt meritul dlui Alexei Dolghi în realizarea unei coperte profund originale în baza concepției propuse de noi.

Pentru înțelegere și susținere în zilele de grele încercări pentru noi personal, precum și în perioada de elaborare a acestei lucrări, exprimăm o deosebită recunoștință soției Zinaida și fratelui Mihai.

Autorul

INTRODUCERE

Fiind geografic situat la confluența intereselor geopolitice, economice și militare ale unor puteri imperiale, aflându-se în calea marilor migrații, **poporul român** a rezistat vicisitudinilor ca printr-un miracol. Deși românii au dat umanității multe valori materiale și spirituale (printre ultimele Ștefan cel Mare și Sfânt, Petru Movilă cel Sfânt, Mihai Eminescu, Henry Coandă, Constantin Brâncuși, George Enescu, Nicolae Iorga și alții), dezvoltare lor a fost frânată permanent și dureros. Dintre imperiile care au dăunat cel mai mult românilor se deosebește în primul rând cel rus (țarist și sovietic).

Esența politicii coloniale, de jaf și violență, de mutilare a conștiinței naționale și de deznaționalizare a românilor, promovată de ruși în Principatele Române, a fost exprimată în mod concis de Karl Marx care menționa că „jugul turcilor a fost de lemn, pe când cel al

rușilor e de fier”.

Pentru a ocupa și a supune pământurile altor popoare, inclusiv pe ale românilor, rușii, în ultimele trei secole, au recurs la diferite șiretlicuri, la minciuni, au născocit diferite pseudoteorii, pretexte și lozinci imperiale.

Marile greutăți pentru poporul român au început după anul 1711. În acest an Dimitrie Cantemir, dorind să elibereze Moldova de sub turci, dar uitând de porunca lui Ștefan cel Mare, lăsată cu limbă de moarte urmașilor, de a închina Moldova, în caz de nevoie, mai degrabă turcilor decât rușilor, a încheiat o alianță cu țarul acestora din urmă. Șovinismul și imperialismul rusesc au făcut ca bunele, dar naivele intenții ale lui Cantemir, în cele din urmă, să devină o trădare a intereselor naționale ale românilor în genere și ale moldovenilor în parte. După acest an Rusia, cu sau fără pretext, a căutat mereu să se amestece în treburile interne ale Principatelor Române, ba chiar și să le ocupe. Moldova istorică a fost ocupată de ruși de șapte ori, în total pentru 34 de ani, iar jumătatea ei de răsărit – Basarabia - pentru 164 ani (1812-1918, 1940-1941 și 1944-1991), Transnistria a fost ocupată de Rusia circa 200 ani (1792-1991) și Valahia, adică Muntenia, a fost ocupată de armatele țariste de cinci ori, în total pentru 29 de ani.

Ecaterina II, împărăteasa Rusiei, având aliat pe Iosif II, împăratul Austriei, a înaintat, în 1782, planul ca între cele trei imperii - Rusia, Austria și Turcia - să se creeze din Moldova, Valahia și Basarabia un stat „independent” cu numele Dacia, în care religia să fie ortodoxă (greacă), iar conducerea - rusească¹. L. Kasso (1865-1914), originar din Basarabia, ministru al învățământului public din Rusia, recunoștea că în 1806 planurile Rusiei erau „să ocupe fără război ambele Principate Române și să formeze din ele patru cnezate rusești”².

În 1823 fondatorii „Societății slavilor uniți” (Общество соединенных славян) își

propuneau să creeze o „federație democratică puternică” a țărilor slave. În această federație urmau să intre Rusia, Polonia, Bohemia, Moravia, Ungaria, **Transilvania**, Serbia, **Moldova**, **Valahia**, Dalmația și Croația, acestea trei, subliniate de noi, fiind considerate pe nedrept ca țări slave³. Unul dintre diplomații ruși din sec. al XIX-lea, F. P. Fonton, îi ura pe români pentru că aceștia, chipurile, îi împiedică pe slavi să se unească. „Acest popor - românii -, spunea diplomatul rus, are trăsături bine deosebite și nu pot să ascundă că, privind harta, mă apucă mâhnirea că aceste opt milioane de neam străin slavilor s-au așezat aici pe încântătoarea pantă a munților Carpați, creând parcă un clin între slavi, împiedicând unirea lor”⁴.

Acaparând noi teritorii, cotropitorii ruși declanșau deznaționalizarea populației băștinașe și colonizarea teritoriului ocupat cu elemente etnice străine. După anexarea teritoriului dintre Nistru și Bug de către Rusia în 1792, Transnistria „...a început imediat să fie populată cu coloniști ruși”⁵.

Bolșevicii ruso-sovietici, dar și sateliții lor slavi, spre a-și atinge scopurile imperiale de cotropire a unor noi teritorii, au ajuns să nască state, națiuni, limbi și popoare noi, program trasat de Rusia țaristă în 1812, după anexarea Basarabiei. Nu o singură dată bulgarul Gh. Dimitrov, îndeplinind porunca Kremlinului sovietic, a declarat de la tribuna Internaționaliei Comuniste că România este un stat multinațional, că moldovenii, muntenii, oltenii, ardelenii, bucovinenii ș. a. m. d. nu sunt români, ci sunt popoare de etnii diferite și că, în baza dreptului la autodeterminare, își pot crea statele lor „naționale”. Teza greșită că România este „un stat multinațional tipic, creat pe baza sistemului tâlhăresc de la Versailles, a acaparării de teritorii străine și a înrobirii unor popoare străine”, era susținută și de istoricul sovietic A. M. Lazarev⁶.

La începutul sec. al XX-lea, ideologii naționalismului ucrainean Mihail Grușevski și Stepan Rudnițki declarau că Basarabia ar fi teritoriu ucrainesc, iar românii moldoveni ar fi găzdași vremelnici⁷.

Tot la începutul sec. al XX-lea, mai exact în 1924, Moscova și Kievul au format Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R. A. S. S. M.). Acest act politic urmărea scopul creării unei trambuline pentru exportul „revoluției” în Basarabia și - prin acest teritoriu - în toată România, pentru o nouă anexare a Basarabiei și pentru asigurarea condițiilor expansiunii ruse și sovietice spre vest.

Dovadă în acest sens ne servește *Memoriul cu privire la necesitatea creării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* (în stânga Nistrului - *n. n.*), adresat la 4 februarie 1924 de către un grup de bolșevici români și străini din U. R. S. S. (G. Kotovski, A. L. Bădulescu, P. A. Tkacenko, Sol. Tinkelman (S. Timov), A. Nicolau, A. Zalik, Ion Dicescu-Dic, T. Diamandescu, T. Chioran și V. Popovici) Comitetului Central al P.C. (bolșevic) din Rusia și Comitetului Central al P. C. (bolșevic) din Ucraina. Principalul argument, numit de autorii *Memoriului* în favoarea creării în stânga Nistrului a unei republici moldovenești, era că această republică (în deosebi după ce avea să se unească cu Basarabia) urma să joace „rolul de factor politico-propagandistic” și să servească „drept breșă strategică a U. R. S. S. față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care U. R. S. S. le-ar putea folosi drept cap de pod în scopuri militare și politice”⁸. Un alt argument folosit de autorii *Memoriului* era acela că în stânga Nistrului „locuiesc în masă compactă cel puțin 500.000-800.000 de moldoveni, iar conform afirmațiilor românilor - până la 2.000.000 de moldoveni, care, recunoșteau autorii *Memoriului*, au modul lor specific național de trai și vorbesc un dialect românesc - limba moldovenească”⁹.

Cu toate că până la începutul sec. al XX-lea, mai bine zis până la anul formării R. A. S. S. M., lumea întreagă, parțial și Rusia, recunoștea că băștinașii din teritoriile românești de la răsărit de Prut și de peste Nistru sunt români și vorbesc limba română, instituțiile guvernamentale și istoriografia comunistă și imperială, întâia de la Moscova și Kiev, cealaltă de la Balta, Tiraspol și Chișinău, spre a justifica anexarea de către Rusia țaristă și apoi de către cea sovietică a teritoriilor românești, recurgând la minciună, propovăduind românofobia, sfidând adevărul științific și istoric, și-au propus să inventeze o națiune moldovenească, un popor moldovenesc și o limbă moldovenească, diferite de cele românești. Această politică a fost combătută chiar și de unii comuniști. Bunăoară, Ion Dicescu-Dic (născut la București în 1893, mort în 1935 în Rusia sovietică), revoluționar și publicist român, comunist inveterat, membru al Uniunii Socialiste din România, apoi al Partidului Bolșevic din Rusia, în 1918 secretar al Comitetului Militar-Revoluționar Român din Odesa și comisar al unuia dintre batalioanele de voluntari români, din 1922 profesor la diferite instituții de învățământ universitar din Moscova, unul dintre inițiatorii creării în stânga Nistrului a R. A. S. S. Moldovenești, dezvăluia în scrisoarea sa din 8 ianuarie 1925, adresată conducerii de partid din Rusia sovietică, precum și fiecărui lider în parte, în total patruzeci de adrese, planul antiștiințific și antiromânesc al comuniștilor. Cităm: „Încă nu demult tovarășii numiți au fericit partidul cu noi descoperiri, cu o nouă teorie, că moldovenii și românii ar fi două popoare diferite, aproximativ așa cum sunt ucrainenii și rușii. Această teorie e suptă din deget. Nu știm pe ce izvoare se bazează ei când afirmă acest lucru. Ceea ce n-au îndrăznit să spună la timpul lor contrarevoluționarii inveterați și revoluționarii alde Kasso și profesorul Florinski, care au scris despre Moldova, ceea ce n-a îndrăznit să spună în această problemă profesorul Berg, un imperialist șovin rus, și nici

chiar însuși Miliukov, îndrăznesc să spună cu o mină serioasă comuniștii în fața organelor superioare de partid, inducându-le în eroare. Noi îi întrebăm: pe ce se bazează ei înaintând această teorie ridicolă? Pe cine vor să ducă de nas? Lasă să ne indice măcar un singur izvor care ar confirma această teorie a lor”¹⁰.

Uniunea Sovietică, la felca și Rusia țaristă, promova în Basarabia politica sa pseudoștiințifică și antiromânească a celor „două limbi” și „două popoare”.

Pentru a argumenta această falsă teorie, istoriografia sovietică, inclusiv cea moldovenească, aservită Moscovei, afirma că, în urma simbiozei romano-slave, în secolele IX-X, la nord și la sud de Dunăre s-a format o nouă comunitate etnică - comunitatea valahă - și că valahii n-au fost propriu-zis români, ci au fost cei mai apropiați strămoși ai popoarelor romanice de est”¹¹; că procesul de formare a populației „moldovenești” a avut loc încă în decursul secolelor XII-XIV¹²; că moldovenii au apărut drept rezultat al simbiozei valahilor cu slavii de est, pe când muntenii, ca etnie diferită de cea a moldovenilor, descind din simbioza valahilor cu slavii de sud¹³; că moldovenii au mai păstrat etnonimul vechi „valahi” în primele secole după formarea statului moldovenesc, adică în sec. XV-XVI¹⁴; că „valahi” este numele dat de popoarele vecine numai populației Țării Românești (Munteniei) (până la mijlocul sec. al XIX-lea)¹⁵; că Basarabia în 1918 n-a ieșit de bună voie, prin hotărârea organului reprezentativ al întregului ținut, Sfatul Țării, din componența Rusiei, ci a fost smulsă de la aceasta prin forță, sub presiunea guvernului român¹⁶ ș. a. m. d.

Reprezentanții moldovenismului primitiv au preluat în zilele noastre tezele staliniste potrivit cărora moldovenii n-ar fi români; că numele de moldovean este mai vechi decât cel de român; că „limba „moldovenească” nu ar fi limba română; că moldovenii „au fost făcuți

români”¹⁷; că „unirea Moldovei de peste Prut cu Valahia și crearea unui nou stat - România (1862) - a fost însoțită de marginalizarea pe toate căile a tot ce ținea de spiritul multisecular original moldovenesc”¹⁸; că moldovenii, în 1859, ar fi fost forțați de munteni să se unească într-un stat unitar - România -, ceea ce ar însemna că moldovenii nu s-au considerat niciodată români, că ei n-ar fi fost nicicând stăpâniți de o conștiință națională românească.

Un oarecare Petre P. Moldovan (P. P. M.) a publicat la Chișinău în 1993 cartea *Moldovenii în istorie*. Acesta vrea să demonstreze că termenul „moldovean – moldoveni” are conotație etnică și că „numele etnic (!? - n. n.) **moldovan**, denumirea **limba moldovenească**, toponimul **Moldova** sunt tot atât de sfinte, scumpe și dulci pentru populația băștinașă majoritară din Republica Moldova ca și numele etnic **român**, sintagma **limba română**, toponimul **România** - pentru populația băștinașă majoritară din România”¹⁹. P. P. M. își propune acest scop, de parcă cineva ar vrea să contrapună patriotismul particular, local celui general și etnic; de parcă patriotismul unui sucevean, sorocean, chișinăuian, putnean sau brașovean ar fi contrapus sau ar fi minimalizat de patriotismul față de Moldova, Muntenia, Transilvania ori România în genere.

Artiom Lazarev, românofob înrăit, academician care afirmă că „limba moldovenească” diferă de cea română, în articolul său „La a cui moară toarnă apă cartea *Academicieni din Basarabia și Transnistria*”, îi acuză pe autorii acestei lucrări - Ion Jarcuțchi și Brighita Covarschi - că ei nu utilizează în cartea lor etnonimul „moldoveni” și glotonimul „limba moldovenească”, ci folosesc termenii „români”, „români moldoveni”, „limba română”, care, chipurile, ar fi pentru moldoveni și transnistreni străine și insultătoare. În felul acesta Lazarev insistă asupra terminologiei staliniste.

„Apărând”, chipurile, limba moldovenilor, inclusiv a acelor pe care el însuși i-a

deportat în Siberia, Lazarev scrie - în limba rusă - în foaia cu denumire românească „Glasul Moldovei” următoarele: „Amintim aici că statul cu denumirea Moldova, cnezatul moldovenesc s-a format încă în anul 1359. Populația acestui stat s-a consolidat într-un etnos specific – „moldoveni”, cu mult înainte de constituirea statului său, și de aceea noul etnos, adică moldovenii, și-a numit statul său Moldova, denumire generată de etnonimul „moldoveni”, iar mijlocul de comunicare între membrii etnosului moldovenesc l-au numit cu un autoglotonim „limba moldovenească”²⁰.

În continuare Lazarev prin afirmația „În prezent Republica Moldova a devenit, de fapt, o succesoare cu drepturi depline și a cnezatului Moldova” înaintează pretenții teritoriale față de România (e vorba de partea Moldovei din dreapta Prutului).

Lăsăm la o parte faptul, în 1999 discutat pe larg în cercurile istoricilor noștri de bună credință, că statul feudal moldovenesc n-a fost format în 1359. Consemnăm aici că o așa - zisă mișcare patriotică „Pro Moldova” (Moldova în sens de Moldova istorică, ceea ce înseamnă că această mișcare urmărește scopul de dezmembrare a României - *n. n.*) într-o declarație din 7 septembrie 1999 ajunge până la obrăznicia să-i numească pe moldovenii care declară că în sens etnic sunt români ca fiind „coloana a cincea românească”, care, adicătelea, își consolidează rândurile „în scopul ei perfid de a ne lipsi de identitate, de dreptul de a ne numi moldoveni și de a ne numi graiul matern limba moldovenească”, că, chipurile, „se dezlănțuie o nouă teroare politico-istorico-filologică, care vine să stranguleze drepturile democratice ale moldovenilor, popor care a dat numele acestei țări”, că, cică, „presa de dreapta, ba și cea a guvernului, a declanșat o nouă campanie furibundă împotriva moldovenismului, adică împotriva sentimentului național al moldovenilor”²¹.

Părinții spirituali ai glotonimului „limba moldovenească” și ai etnonimului „popor

moldovenesc”, rădăcinile moldovenismului primitiv, nănașii susținătorilor acestor false teorii antiromânești și, în fond, antimoldovenești se află în centrele imperiale și șovine de la Moscova, Kiev, Tiraspol, în ideologia comunistă și în tabăra extremiștilor maghiari.

Ucraineanul Holoslenko, fost secretar al comitetului regional moldovenesc al Partidului Comunist al Bolșevicilor din Ucraina, în raportul său la Conferința a IV-a regională din 1927 a recunoscut deschis că ei, comuniștii, se ocupă de „construirea” unei noi națiuni pe teritoriul R. A. S. S. M., numind această activitate proces de „**moldovenizare**”. „Dar, spunea Holostenko, ocupându-ne aici, în teritoriul actual al Republicii Moldovenești (din stânga Nistrului - *n. n.*), de construcția națională, în nici un caz nu trebuie să uităm de acele perspective pe care noi le avem în Basarabia, deoarece frontiera noastră nu este pe Nistru, ci pe Prut. Din aceste motive toate eforturile noastre în acest domeniu trebuie să fie îndreptate în așa mod, ca să nu ne mărginim la teritoriul pe care îl avem în prezent. Trebuie să ținem minte că, în viitor, munca de construcție națională se va efectua și printre moldoveni și alte naționalități care populează Basarabia. Atunci când rezolvăm un șir întreg de probleme practice privind **moldovenizarea** (*subl. n.*), trebuie să ținem minte toate acestea [...] Trebuie să educăm tânăra intelectualitate moldovenească în baza culturii ruse și a celei ucrainene, care constituie cultura proletariatului victorios și care cresc și se dezvoltă pe măsura construcției socialiste. Același lucru e și cu grafia. Grafia latină este grea pentru moldovean, de aceea folosirea ei va frâna munca (de moldovenizare - *n. n.*)”²².

Fără a pretinde la o lucrare pur științifică și la adevăr în ultimă instanță, ne propunem să prezentăm o sinteză a informațiilor parvenite din izvoare istorice - cronici scrise atât la românii moldoveni, cât și în țările vecine cu România, cărți domnești (hrisoave, urice), documente emise de cancelariile domnești, acte și mărturii particulare, relatări ale

călătorilor străini, informații din corespondența agenților diplomatici, a oamenilor politici, în tratate de alianță sau de pace între țările române și a acestora cu alte țări, precum și alte texte antologice selectate și interpretate de noi, care demonstrează că conștiința națională a românilor moldoveni a fost și este cea românească.

Totodată urmărim scopul de a contribui și la combaterea teoriilor false privind numele etnic al locuitorilor Moldovei și denumirea limbii vorbite de ei, privind originea națională a românilor moldoveni, unitatea lor de neam și de limbă cu românii munteni, transilvăneni, bucovineni, olteni ș. a. m. d.; de a susține, prin exemple, ideea că „român” și „valah” sunt două nume etnice ale unuia și aceluiași popor - poporul român - că moldovenii sunt aceiași români ca și muntenii, ardelenii, dobrogenii, oltenii ș. a. m. d., că, în ciuda intereselor forțelor imperiale, în primul rând ale celor ruse (țariste și sovietice) de a schimba componența etnică a populației din teritoriile românești, de a mutila conștiința națională a moldovenilor, aceștia au fost și sunt conștienți de originea lor etnică daco-romană; sunt conștienți de faptul că ei au fost, sunt și nu pot fi decât români; că Moldova este un centru conștient al românismului, iar Basarabia - o fortăreață a acestuia, precum și de a susține ideea de continuitate a elementului românesc nu numai în Moldova istorică, dar și în Transnistria.

Problema privind conștiința națională a românilor a fost tratată în mai multe studii științifice de valoare. Printre ele menționăm: Nicolae Popovschi „Românismul în Basarabia și Unirea” (1922)²³; Nicolae Iorga „Dovezi despre conștiința originii românilor” (1936)²⁴; Eugen Stănescu „Premisele medievale ale conștiinței naționale românești din veacurile XV-XVII” (1964)²⁵; Vasile Netea „Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român” (1980)²⁶; Șt. Ștefănescu „Conștiința de neam în cultura română

premodernă” (1984)²⁷; Ion Buga „O limbă maternă - un alfabet” (1988)²⁸; Vladimir Beșleagă „Conștiința națională sub regimul comunist totalitar (r. s. s. m. 1956-1963)” (1994)²⁹; Gheorghe Negru „Conștiința națională a românilor basarabeni în perioada ocupației țariste” (1995)³⁰; Ion Buga „Băștinașii din Republica Moldova (limba și numele lor) sub aspectul dreptului internațional” (1996)³¹; Ioan Oprea „Limba literară și conștiința națională” (1996)³²; Anatol Ciobanu „Eroziunea conștiinței naționale a românilor moldoveni” (1996)³³ și altele.

Conducându-ne de metodologia și teoria din opera istorică și filologică a unor savanți români și străini cu renume sau care au abordat teme centrale ale istoriografiei românești, ca Iancu Maxim „Etnogeneza românilor și a altor popoare europene” (Ed. Moldova, Iași, 1995), Adolf Armbruster „Romanitatea românilor. Istoria unei idei” (ed. a doua, 1993, București), Șerban Papacostea „Geneza statului în evul mediu românesc” (Cluj-Napoca, 1988), Vasile Arvinte „Român, românesc, România. Studiu filologic” (București, 1983), Petre P. Panaitescu „Interpretări românești” (ed. a doua, București, 1994), Dimitrie Cantemir „Historia Moldo - Vlachica” (în *Opere complete*, IX, tomul I, București, 1983) și „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor” (în *Operele Principelui D. Cantemir*, publicate de Academia Română, vol. VIII, București, 1901), Alexandru Boldur „Istoria Basarabiei” (București, 1992) și „Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei” (Iași, 1943) și alții; luând în considerație concluziile autorilor ce au scris despre conștiința națională a românilor, ținând seama de definiția conștiinței naționale dată în dicționarele de pedagogie și psihologie socială și anume - „conștiința națională este conștiința de sine a unei comunități naționale; conștiința apartenenței la comunitatea națională, bazată pe comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură și civilizație, teritoriu, tradiții de luptă

socială și națională pentru păstrarea culturii și ființei naționale”; „conștiința națională se exprimă în ideea și sentimentul psihosocial al patriotismului și se materializează în acțiuni social-politice concret-istorice pentru salvagardarea unității și suveranității naționale în valori materiale, cultural-artistice specifice, în modul de viață propriu „fiecărei națiuni”; „în conștiința națională se exprimă specificitatea, originalitatea, respectiv caracteristicile naționale ale fiecărui popor care îl disting de alte popoare, fără însă a-l contrapune acestora”.

Noi ne-am propus să ne referim la o problemă foarte controversată, mai puțin studiată aparte în istoriografia românească - *Conștiința națională a românilor moldoveni (de la începuturi până în zilele noastre)*.

Vom sesiza prezența conștiinței naționale la românii moldoveni pornind de la atitudinea acestora, dar și a străinilor, față de cel puțin una din componentele conștiinței naționale, care pentru cazul românilor ar putea fi formulată astfel: conștiința originii etnice daco-romane, conștiința unității de neam, de limbă, de istorie, de cultură, de religie, de tradiții, obiceiuri și caracter a moldovenilor cu celelalte ramuri ale neamului românesc; conștiința apartenenței la națiunea română; conștiința unității teritoriului național al tuturor românilor; conștiința continuității românilor, inclusiv a celor moldoveni, pe tot teritoriul lor național.

Lucrarea este compusă din două părți ce cuprind șase capitole: *Considerații generale privind numele etnic și numele Țării românilor; Atestări străine privind romanitatea și românismul moldovenilor (sec. XI-XX); Moldova - leagăn al românismului (sec. XV-XIX); Românii moldoveni - făuritori activi ai Unirii Moldovei cu Muntenia (1859) și creatori ai statului român modern; Sarmizegetusa românismului; Românismul la răsărit de Prut (a doua jumătate a secolului XX)*.

Titlurile capitolelor vorbesc de la sine. Menționăm numai că, deoarece teritoriul național al românilor rămâne dezmembrat și-n teritoriile românești din afara României autohtonii mai sunt deznaționalizați, asimilați și supuși represiunilor, accentul de bază în toată lucrarea, dar mai ales în ultimele două capitole, se pune asupra manifestărilor de conștiință națională a românilor moldoveni din Basarabia, nordul Bucovinei și din Transnistria, care e de asemenea românească.

NOTE

- ¹ В.О. Ключевский, *Сочинения*, в восьми томах, Moscova, 1956, vol. I, p. 107.
- ² Л. Кассо, *Россия на Дунае*, Moscova, 1913, p. 142.
- ³ *История СССР*, Moscova, 1955, vol. II, ed. 3-e, p. 127.
- ⁴ L. Kasso, *Op. cit.*, p. 229.
- ⁵ *Сборник Бессарабия*, Moscova, 1903, p. 95.
- ⁶ А. М. Лазарев, *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*, Chișinău, 1974, p. 848 - 849.
- ⁷ Ibidem, p. 121.
- ⁸ Revistă de istorie și științe umanistice „Cugetul”, nr. 5-6, 1992, p. 56.
- ⁹ Ibidem.
- ¹⁰ *Basarabia și basarabenii*. Alcătuire, studii și comentarii de Mihai Adauge și Alexandru Furtună, Chișinău, 1991, p. 56.
- ¹¹ В. С. Зеленчук, Н. А. Мохов, *Судьба романизированного населения. Роль славян в этногенезе восточнороманских народностей. Волохи*, în studiul *Молдаване* editat de Academia de Științe a R. S. S. M., sectorul pentru etnografie și studiul

artelor, Chișinău, 1977, p. 21, vezi și „История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней (în continuare История Республики...)”, Chișinău, 1997, scrisă de un grup de antiromâni și nostalgici după imperiul rus - V. E. Andrușceak, P. A. Boiko, P. P. Bârnea, I.I. Jarcuțchi, V. P. Platon, N. D. Russev, A. I. Skvorțov, K. V. Stratievski, N. P. Telnov, V. I. Țaranov, N. A. Ceaplâghin, P. M. Șornikov, p. 29.

¹² Ibidem, p. 25.

¹³ Ibidem, p. 24 și *История Республики...*, p. 33.

¹⁴ Ibidem, p. 26.

¹⁵ *Enciclopedia R. S. S. M.*, vol. I, p. 554.

¹⁶ *История Республики...*, p. 175.

¹⁷ V. Stati, *Moldovenii: între trecut și viitor*, în ziarul „Glasul Moldovei”, 3 iunie 1997.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Petre P. Moldovan, *Moldovenii în istorie*, Chișinău, 1993, p. 11.

²⁰ Ziarul „Glasul Moldovei”, 25 noiembrie 1997. Напомним, что государство с названием Молдова, Молдавское княжество образовалось еще в 1359 г. Население этого государства консолидировалось в самобытный этнос – „молдовень”- значительно раньше даты образования их государства, а потому новый этнос, т. е. молдаване, нарекли свое государство Молдова, происходящего от их же этнонима „молдовень”, а средство общения между членами молдавского этноса они нарекли автоглотонимом „лимба молдовеняскэ”. „Ныне Республика Молдова... фактически стала полноправной

наследницей и бывшего Молдавского княжества”.

²¹ Ziarul „Glasul Moldovei”, nr. 25 din 14 septembrie 1999.

²² A. Dârul, I. Ețcu, *Cum a fost impusă denumirea „limba moldovenească” la est de Prut*, în săptămânalul „Literatura și arta”, 10 august 1995, cu referire la cartea *Культура Молдавии за годы Советской власти*, vol. I, partea I, Chișinău, 1975, p. 147.

Redăm textul în limba rusă:

„Ведь, занимаясь национальным строительством здесь, на нынешней территории Молдавской Республики, ни в коем случае нельзя забывать о тех перспективах, которые мы имеем в Бессарабии, ибо наша граница – не Днестр, а Прут. Поэтому вся наша работа в этой области должна быть построена таким образом, чтобы не замкнуться в той территории, которую мы сейчас имеем, а всегда помнить, что работа по национальному строительству в будущем будет проходить также и среди молдаван (и др. национальностей), населяющих Бессарабию. Когда мы решаем целый ряд практических вопросов молдаванизации, мы должны об этом помнить [...]. Мы должны воспитывать нашу подрастающую молдавскую интеллигенцию на культуре русской, украинской, которая является культурой победоносного пролетариата и растет и развивается по мере нашего социалистического строительства. То же и с шрифтом: латинский шрифт труден для молдаванина, поэтому его применение затормозит работу”.

²³ Revista „Viața românească”, nr. VI, 1992, p. 359.

²⁴ Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice, secția III, tom XVII, 1936, p.

257-265.

²⁵ Studii. Revistă de istorie, nr. 5, 1964, p. 972.

²⁶ Culegerea „Națiunea română”, București, 1984.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Revista „Învățământul public”, 19 octombrie 1998.

²⁹ Revista „Destin românesc”, nr. 4, 1994; nr. 1 - 2, 1995, Chișinău - București.

³⁰ Revista „Destin românesc”, nr. 3, 1995.

³¹ Antologia „Limba română este Patria mea”, Chișinău, 1996.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

P A R T E A Î N T Â I

CAPITOLUL 1

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND NUMELE ETNIC AL ROMÂNILOR ȘI AL ȚĂRII LOR

§1. „ROMÂN – ROMÂNI” - STRĂVECHI NUME AL MOLDOVENILOR

Procesul de formare a poporului român și a limbii române se încheie în secolele VIII-IX.

Istoricul român Constantinescu - Iași afirmă că „perioada de formațiune a poporului român”

se cuprinde între secolele V și VIII¹, iar Vlad Georgescu consideră că „desăvârșirea formării poporului român” a avut loc în secolele IX-X².

Numele sub care apare poporul român în izvoarele medievale, susține istoricul român de origine sasă Adolf Armbruster, este cel de valah³. Prima mențiune documentară a românilor a fost prin „etniconul medieval de valachus” (a doua jumătate a sec. al X-lea) și se referă la populația valahă (românească) din sudul Dunării. După Dinu C. Giurescu, „prima știre sigură despre vlahi este consemnată de cronicarul bizantin Georgios Kedrenos”⁴ în 1976.

În nordul Dunării valahii (românii) sunt găsiți de către unguri încă la venirea acestora de la răsărit (sfârșitul secolului al IX-lea). Notarul regelui ungur Bela, un anonim (Anonymus) menționa în *Gesta Hungarorum* că ungurii au găsit o populație numeroasă din mai multe neamuri, printre care și valahii (românii) ca păstori ai romanilor [„...terram (Pannoniae) habitarent Sclaui, Bulgarii et **Blachii ac pastores Romanorum** (subl. n.)”⁵]. Adolf Armbruster susține că primul care i-a identificat pe români (valahi) în Pannonia a fost cronicarul rus Nestor (mort în 1112)⁶.

După Șerban Papacostea, numele poporului român a „perpetuat direct amintirea Romei”⁷.

„Așa și neamul acesta, de carele scriem, al țărilor acestora, numele vechiu și mai dreptu, scrie moldoveanul Miron Costin, ieaste rumân, adică râmlean, de la Roma”⁸.

„Am rămas români, spunea moldoveanul Nicolae Iorga, pentru că nu ne-am putut despărți de amintirea Romei”⁹.

După umanistul sas Iohannes Lebel (cca 1490-1566), valahii nu-și zic decât „romuini”, iar limba lor nu este alta decât „limba română”¹⁰.

Eugen Stănescu afirmă că termenul „român” poartă o semnificație etnico-unitară¹¹, că

„român - românesc", în sensul etnic general, desemnează o comunitate etnică și de limbă de pe întreg teritoriul locuit de români¹² și se folosește sub formele „român", „limba românească", „neam românesc", cu variantele lui „popor românesc", „seminția românească" și alte forme¹³.

Numele etnic „român", spune lingvistul Vasile Arvinte, se trage din latinescul *romanus*. Denumirea de *romanus* s-a păstrat numai în limba română¹⁴.

A. Armbruster afirmă că denumirea de „român" este numele intern al românilor, pe când cea de „valah (*valachus*)" este numele lor extern¹⁵.

Cercetătorul Alexandru Niculescu, în studiul *Romanitate - românitate*, afirmă că încă „românii din Imperiul Bizantin (ROMANOÎ) vorbeau românește atât la sudul, cât și la nordul Dunării" și că „aceste fenomene ar fi putut avea loc în sec. VIII-IX"¹⁶, că „forța principală a limbii române constă în capacitatea ei de asimilare (integrare) a elementelor străine, non-latine", că „romanizarea a fost urmată de românizare"¹⁷.

Limba română scrisă a apărut mult mai târziu, în secolul al XV-lea - prima jumătate a secolului al XVI-lea. Din aceste motive, timp de mai multe secole, în Țările Române au existat puține mărturii scrise privind numele etnic de „român".

Iată cum explică problemele în cauză episcopul de Roman, românul moldovean Melchisedec, unul dintre cei mai de seamă cărturari ai sec. al XIX-lea, într-o fundamentală lucrare a sa, *Chronica Hușilor și a Episcopiei*, scrisă în anii 1861-1864 și publicată în 1869. Vorbind despre Moldova, episcopul folosește terminologia generală, românească, și nu cea particulară, moldovenească. Vom evidenția acest lucru prin subliniere. Cităm: „Ori de când s-ar fi introdus limba slavonă la **români**, lucru ce se va stabili fără îndoială prin descoperirile ulterioare pe câmpul **Istoriei Naționale**, este necontestabil că la **români**

limba slavonă din vechime era numai limba cărții, limba învățaților, limba Bisericii și cea oficială a Curții; **nu era și a poporului**, carele de-a pururea a avut **limba sa, românească**. **Acea limbă o vorbeau în viața comună toți românii**, de la mare până la mic, de la învățat până la simplu sătean. Spre a ne convinge întru aceasta, n-avem decât a citi oricare document slavon scris în vreo parte a **României**. Prin limba slavonă se străvede **cea română**, în **famiile române**, în **numirile române** de persoane și locuri, în **formele gramaticale române**, aplicate la ziceri și fraze slavone... Dacă cineva ar putea aduna toate zicerile și **frazele române** ce se găsesc răspândite prin documentele slavone, ar putea forma un bun lexicon de **limba română**, cum ea era în gura poporului pe când cartea românească era cea slavonă. Studiarea documentelor slavone ne arată că în timpul domnirii slavonismului în școala, **Biserica și Cancelaria română**, au intrat în limba română pe nesimțite o mulțime de vorbe și forme gramaticale slavone [...].

Nu este îndoială că cei ce învățau carte slavonă, **scriau și românește** în trebuințele lor particulare, precum: în corespondențele familiale și amicale, în treburile gospodăriei etc. Dar îndată ce veneau chestiuni de interes public, venea rolul limbii oficiale – al slavonei. Uneori chiar și Domnii corespondau cu subalternii lor **în limba română**”¹⁸.

În continuare Melchisedec concretizează că „cel mai vechi document de literatură sau **scrisoare română**, descoperit până acum, este **Izvodul Spătariului Clănău** sau scurtă istorie despre formarea și organizarea antică a teritoriilor române, după retragerea legiunilor romane peste Dunăre, tradusă de Spătarul Clănău de pe latinește în anul 1495”¹⁹. Și mai jos: „Din veacul al XVI-lea **limba română** începe a străbate și în Cancelaria Domnească. Începe a se arăta mai întâi ordine domnești sau cărți domnești în ramurile administrativ și judiciar ale țării, rezervându-se limbii slavone numai actele cele de o mai

mare importanță, precum uricele de moșii și hrisoavele de danii”²⁰.

În continuare Melchisedec citează două documente semnate de Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare. Unul, la 1518, în slavonă, iar altul la 1526 - **în română**. Cel din urmă este un ordin către pârcălabul de Vaslui, Cărbăușu, și constituie, după Melchisedec „al doilea monument de **literatură română**, după *Izvodul lui Clănău*”²¹. După care vine, spune Melchisedec, un alt „monument de **literatură română** de pe timpul domniei lui Petru Rareș”, *Letopisețul Moldovenesc* (1530)²². „De la finele veacului al XVI-lea, relatează episcopul, **literatura română** ia un zbor mai mare. Vomicul Urechia scrie *Letopisețul* sau *Chronica țerei* în limba română ... Începutul a se tipări **cărți românești**. Cea întâi **carte română** tipărită ... este *Cartea ce se chiamă Evanghelie cu învățătură*, tipărită la Brașov, în anul 1580”²³.

Tot Melchisedec ne informează că la 1612 Constantin Movilă Voievod prin **zapisul românesc** adeverește că razeșul Zasul din Leești „a vândut ocina sa din Bunești lui Neniută”²⁴, că în anul 1618 Radu-Vodă (Radu Mihnea, 1616 - februarie 1619) „dă o poruncă în **limba română** către deșugubinari de la ținutul Fălciului”, pe care o începe slavonește, apoi continuă **românește**: „Noi, Radul Voevod Bojiiu Milostiiu gospodar zemli Moldavskoi. Pișem sluzem nașim cotorii hodite radi deșugubine po vlost falciscom (Scriem slugilor noastre care umblați pentru deșugubină prin ținutul Fălciului). Dămu-vă știre că s-au jeluit înaintea Domniei mele părintele și rugătoriul nostru Mitrofan Episcopul de Huși pre voi, ...”²⁵; că în anul 1621 domnitorul Moldovei Alexandru Iliaș (1620-1621) dă un ordin **în limba română**, care începe astfel: „Noi, Alexandru Voevod, sin Iliașu Voevod Bojiiu Milostiiu gospodar zemli Moldavskoi. Scriem Domnia mea Diregătoriului și Soltuzului și Prârgarilor și tuturor Dăbilarilor de târgu de Huși, dacă veți vedea cartea

Domniei mele ...”²⁶.

Melchisedec demonstrează în continuare că majoritatea domnitorilor Moldovei au scris cărți, zapise, urice, alte documente **în românește**: Ștefan al II-lea Tomșa în 1622, Radu Mihnea în 1625, Moise Movilă în 1630, Vasile Lupu, după care, practic, începe **epoca limbii române**. Episcopul accentuează că „pe timpul lui Vasile-Vodă **românismului** i s-a dat mai multă întindere, prin înființarea de școală și de tipografie”²⁷ și că „îndemnător la dezvoltarea **românismului**, și ajutoriu la înființarea tipografiei Vasilie Vodă a avut pe Petru Movilă, mitropolitul Kievului, de origine moldavă și fiu de Domn”²⁸. Episcopul de Roman mai menționează că la 1643 mitropolitul Varlaam tipărește la Iași prima carte bisericească în limba română. Cartea a fost tradusă din slavonă și s-a numit *Carte românească de învățătură duminicele preste an și la praznice împărătești, și la sfinți mari*²⁹.

Dat fiind că utilizarea frecventă a termenilor **român - românesc** în Moldova demonstrează că **moldovenii erau conștienți de apartenența lor la națiunea română**, mai reproducem din *Cronica Hușilor* unele documente domnești scrise **în românește**:

- Anul 1645. *Carte românească de judecată* de la Vasile Lupu;
- Anul 1648. *Zapis românesc, prin care un răzeș din Bunești vinde o răzeșie spătarului Darie [...]* și *Zapis românesc, prin care o răzeșiță din Ciortești vinde răzeșia sa din Bunești și Maxinești spătarului Darie [...]*. Și tot în acest an „Vasile Lupu prin **uric românesc** întărește dreptul de proprietate al Episcopiei pe moșia Cărăcerilor...”³⁰;
- Anul 1654. „Gheorghe Ștefan dă **ordin românesc** către pârcălabii de Fălciu și dregătorul de Huși...” și „**Uric românesc** pentru dreptul de proprietate al lui Ionașcu Aleușu asupra unei răzeșii din Brădicești, ce o reclamau alții”, precum și „**Zapis românesc**,

*prin care o răzeșiță vinde spătarului Darie răzeșița sa din Bunești și din Căbicești*³¹;

- Anul 1658. „Gheorghe Ghica prin **poruncă românească** oprește pe șoltuzii, pârgarii și târgoveții de Huși de a nu învălui satele Episcopiei cu angării”³²;
- Anul 1660. „Ștefan-Vodă, feciorul lui Vasilie-Vodă, prin **Carte românească** către căminarii de Huși scutește două crâșme ale Episcopiei”³³;
- Anul 1661. Același Domn dă „**Carte românească** pentru scutirea poslușnicilor Episcopiei” ș. a. m. d., ș. a. m. d. Lista poate fi continuată.

Că domnitorii Moldovei, semnând scrisorile, uricele, hrisoavele și alte documente, scrise în **limba maternă**, erau conștienți de faptul că ea e anume **cea românească**, ne-o demonstrează hrisovul lui Grigore Ghica din 25 decembrie 1748. El a domnit în Moldova în patru rânduri (1726-1733; 1735-1739; 1739-1741; 1747-1748). Prin acest hrisov domnitorul pune la cale problema școlilor din Moldova. Aceste școli, conform hrisovului, sunt **românești**, și nu moldovenești, iar limba predată în ele este **română** („la românie”, „cu România”), și nu moldovenească. După ce domnitorul se pronunță în hrisov asupra deschiderii școlilor în Iași, el dispune și asupra deschiderii de școli încă în trei episcopii. Cităm: „... Însă socotindu-se că unele ținuturi fiind depărtate, nu pot ajunge toți locuitorii cu copiii lor la școlile de la Iași, și mai vârtos cei săraci fără putință, și pentru ca să cuprindă să se împărtășească toți de această milă, s-au socotit la trei episcopii a țării să se mai așeze trei școli slavonești și **românești**, la trei episcopii, la Roman și la Rădăuți și la Huși, pentru care să aibă purtare de grijă Sfințiile sale Episcopii a găsi dascăli învățați la slavonie, ori și la **românie**, ori din cei ieșiți din școlile de la Iași, ori dintr-alții, și să așeze la fieștecare Episcopie câte o școală de învățătură copiilor, și acei trei dascăli de la acele trei școli să fie datori a se sili cu învățătura copiilor, atât cu sârbia cât și cu **românia** ...”³⁴,

adică cu limba sârbă și cu **limba română**.

Așadar, oficial, încă la 1748, domnitorul Moldovei, prin hrisovul său numea școlile **românești**, iar limba în care se învăța - **română**. Domnitorul Moldovei, deci, era conștient de faptul că Măria sa conduce **o țară de români**.

Scrierile în limba **română**, deși rar, au început să apară cel puțin din a doua jumătate a sec. al XV-lea, apoi cu o mai mare frecvență odată cu eliminarea limbii slavone din biserică, din administrație și diplomatie.

Dar termenul „român” cu semnificația etnico-unitară apare pentru prima dată în scris încă la 13 martie 1489, într-un act al **cancelariei lui Ștefan cel Mare** (adică la moldoveni). Actul delimitează moșia ce-i aparține lui „Bodea **Rumânul**” de cea care-i aparține lui „Bodea **Sârbul**” (*subl. n.*)³⁵. Evident, calificativul **Rumânul** are aici o semnificație etnică, poartă în sine aspectul, sensul etnic al noțiunii de **român**. El a permis funcționarilor cancelariei lui Ștefan cel Mare să-1 deosebească pe **Bodea Rumânul** de **Bodea Sârbul** prin indicarea originii lor etnice.

Lingvistul Vasile Arvinte, în baza materialului oferit de Theodor Gartner, afirmă că „forma **român** (cu „o”) are o atestare documentară care se întinde pe o perioadă de mai multe secole, [...] cu mult înainte de manifestarea curentului latinist”, că „cele mai multe înregistrări ale acestei variante provin din **răsăritul teritoriului daco-român, din Moldova...** (*subl. n.*)”³⁶.

Pentru problema pusă în fața noastră este importantă afirmația istoricului Eugen Stănescu că „cele mai multe atestări (ale numelui „român” în forma sa cu „o” - *n. n.*) se găsesc anume în tipăriturile și cronicile moldovenești din sec. al XVII-lea”, cu toate că „ele nu lipsesc din textele muntenești ...”³⁷.

Termenul „român” cu sens etnic apare în Moldova și în continuare. Așa, „în 1588, remarcă E. Stănescu, un orășean moldovean semna o chitanță între diferite nume de străini cu numele de **Nicolae Românul** (*subl. n.*)”³⁸. În aceeași perioadă, între anii 1593 și 1597, primarii or. Suceava, adică moldovenii, cer printr-o scrisoare lui Johannes Budaker și lui Urban Weidner din Bistrița (Transilvania) să elibereze niște oameni reținuți acolo, folosind pentru moldoveni expresia „**birăul cel rumânesc**” și numindu-i pe transilvăneni, pe ardeleni „oameni și frați ai noștri”. Cităm: „Scriș-am adecă noi, **birăul cel rumânesc** (*passim subl. n.*) și cu cel armenesc și cu 24 de pârgari de la oraș, de la Suceava, și vă mulțămim dumilorvoastre ca **fraților** și ca vecinilor de bine și de socotință pentru ce ați făcut bine de ne-ați socotit **oameni ai noștri și frați**. Amu ne rugăm dumilorvoastre să faceți bine pentru voia noastră să grați acelui neamiș mare, lui Ianăș, ce ține vidicul dumilorvoastre pre acolo, ca să slobodzească pre feciorii noștri ce avem acolo, însă armeanii și cu alții ce au pre lângă ei. Iară, de bine ce veți face dumilorvoastre, noi avem a mulțami ca **fraților**, și ce va hi treaba dumilorvoastre la noi, noi avem a face pentru voia dumilorvoastre. Și să fiți dumilorvoastre sănătoși, adevăr scris în Suceava ...”³⁹.

Și moldovenii botoșăneni ne spun că nici ei nu se considerau în sec. al XVII-lea altfel decât **români**. La 5 august 1670 ei compun o scrisoare asemănătoare cu cea a românilor moldoveni din Suceava, în care alături de etnonimul „armean” figurează și etnonimul „român”. „Adecă, scriu ei, noi, târgoveții **rumâni** și armeni de târg de Botoșeni, mărturisim noi cu această scrisoare a noastră ...”⁴⁰.

Ne vom convinge, în paragrafele următoare, că o dată cu apariția cronicilor și scrierilor românilor moldoveni - Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Varlaam, Dosoftei și alții - frecvența folosirii numelui propriu „român” cu semnificație etnico-unitară pentru

toate cele trei țări românești, inclusiv pentru Moldova, este în creștere. Eugen Stănescu, constatând acest lucru, zice: „De la sfârșitul veacului al XV-lea până la sfârșitul veacului al XVII-lea are loc sub forma caracteristică a conștiinței unității de neam și de limbă o **intensificare a conștiinței de neam românesc** (*subl. n.*), prin însăși frecvența folosirii numelui propriu al poporului”⁴¹.

Lingvistul Vasile Arvinte ajunge la concluzia că formele „român” și „rumân” „sunt autentic populare” și că „vechimea lor urcă până la latina populară”, că „istoria numelui etnic **român** își are punctul de plecare încă din perioada dominației romane la Dunărea de Jos, când, în urma unui proces de romanizare, care s-a produs în mod analog și în alte părți ale Imperiului Roman, vechea comunitate lingvistică daco-traco-moesică și-a părăsit limba maternă, transformându-se într-o comunitate lingvistică romană”⁴². Tot el afirmă că ambele forme - **român** și **rumân** - „au o vechime mare în limbă” și că Theodor Gartner citează forma **român**, începând cu *Palia de la Orăștie* (1582)⁴³.

În concluzie la acest paragraf reproducem ferma convingere a lingvistului Vasile Arvinte că „în cele cinci secole de existență a statului moldovenesc, **românii de aici** (*subl. n.*) n-au încetat a se numi pe ei înșiși români, iar limba lor **limba românească**”⁴⁴. Este un adevăr de care ne vom convinge și în capitolele următoare.

§ 2. „VALAH (VOLOH, VLAH) - VALAHI (VOLOHI, VLAHI)” –

FALS ȘI REALITATE

„Valah (voloh, vlah) - valahi (volohi, vlahi)” este numele dat românilor, inclusiv celor moldoveni, de către alte popoare. Aceasta este convingerea majorității cercetătorilor străini

și români, inclusiv a celor moldoveni. Bunăoară, **Miron Costin** scrie: „Așa și neamul acesta, de care scriem, a țărilor acestora numele drept și mai vechi este român, adecă râmlean, de la Roma. [...]. Iară streinii și țerile împrejur le-au pus acest nume **vlah**, de pe vloh, cum s-au mai pomenit. Vallios, valashos, olah, voloșin, tot de streini sunt puse aceste nume, de pre Italia, cărora zic vloh ...”⁴⁴; **Petre P. Ponițescu** menționează: „Slavii au numit pe români vlahi, adecă romani, desigur traducând numele pe care și pe atunci, în prima parte a Evului Mediu, și-l dădeau ei înșiși, rumâni. [...] Acest nume dat de slavi, vlahi, este un nume unitar. Slavii cunoșteau pe români ca o unitate de neam, nu ca triburi separate”⁴⁵, iar **Alexandru Boldur** susține: „Slavii numeau pe români „vlahi” sau „valahi”^{1,16}.

Academicianul rus și sovietic cu renume mondial în romanistică **Vladimir F. Șismariov** (1874-1957), studiind fenomenul pătrunderii elementului roman în Rusia și Ucraina în sec. XVII-XX, a lucrat circa treizeci de ani asupra operei sale capitale: *Așezările romanice din sudul Rusiei (Романские поселения на юге России)*. Ilustrul savant, afirmând originea romanică a volohilor (românilor), a stabilit că elementul roman a pătruns în sudul Imperiului Rus în primul rând cu ajutorul volohilor, adică al românilor. Academicianul numea pe originarii din Muntenia (Valahia) și Moldova, apoi și din Basarabia cu nume etnic comun „volohi”. Din această cauză în opera savantului putem întâlni cuvinte, expresii și fraze gen „ВОЛОХЪ” („volohii”) (passim *subl. n.*): „Volohii erau angajați în Moldova, dintre răzeși”⁴⁸, „Rezoluția lui Petru privind 4000 de volohi, în proprietăți cu pământ la rugămintea lui Cantemir”, „element voloh”, „popor voloh”, „Voloșina, adică Moldova”, „moldovenii sau volohii”, „majoritatea volohilor din regimentul moldovenesc erau moldoveni” (adică din Moldova - *n. n.*)⁴⁹, „decretul ce permitea angajarea la slujba militară

a bărbaților atât dintre sârbi, bulgari, macedoneni și volohi, cât și dintre națiunile albaneză, dalmată, muntenegreană, herțegovineană, bosniacă, horvată, slavonă, ungurească, bănățeană (!? -*n. n*), timișoreană (!? – *n. n*), din Transilvania, din Moldova, din „Valahia și dintre alte popoare de credință ortodoxă”⁵⁰ și altele asemănătoare cu acestea, toate având o semnificație etnică.

Totodată, academicianul Șişmariov folosește expresii în care termenii „moldoveni – moldovenesc” arată numai locul, regiunea de unde sunt volohii: „Regiment moldovenesc”, „majoritatea volohilor regimentului moldovenesc au fost moldoveni”, „Volohii originari din Moldova, Valahia și Turcia”.

Așadar, când se cere caracteristica etnică, apartenența națională a celor despre care vorbește savantul, el folosește termenul „valah”, iar când e vorba de localizarea etnicului, academicianul apelează la termenii „moldoveni - moldovenesc”.

Menționând că majoritatea migratorilor în sudul Imperiului Rus erau **volohi din București, Botoșani, Ismail, Soroca, Orhei, Tighina, Râbnita, Dubăsari, Balta, Șoldănești** (*subl. n.*), precum și din alte localități ale Țărilor Române⁵¹, academicianul rus pune alături atât etnicul denumirii „volohi”, cât și punctul de localizare al acestora.

Și **Karl Marx**, recunoscând că autohtonii din Moldova și Muntenia își spun **români**, afirmă că pe români vecinii îi numesc „vlahi sau valahi”. El scrie: „Limba română e un fel de italiană orientală. **Băștinașii din Moldo - Vlahia se numesc ei înșiși români** (*subl. n.*); vecinii lor îi denumesc vlahi sau valahi”⁵².

Am menționat în paragraful precedent că în opinia lui Dinu C. Giurescu, „prima știre sigură despre vlahi este consemnată de cronicarul bizantin Georgios Kedrenos. Cronicarul constata că la anul 976 David, fratele țarului bulgar Samuil, este ucis, între Castoria și

Prespa, la locul «stejarii frumoși», de niște vlahi cărăuși”⁵³. Conform aceleiași surse, oficialitățile de la Constantinopol „prin vlahi desemnau comunitățile de limba latină, continuatoare ale populațiilor de limbă latină din Peninsula Balcanică”, iar „teritoriile locuite de vlahi erau denumite în izvoarele bizantine **Vlahii** - Vlahía Mare, Vlahía Mică, Vlahía de Sus”⁵⁴. După D. C. Giurescu, mărturisiri privind existența încă în sec. X-XII a valahilor la sud de Dunăre se găsesc la mai mulți istorici, călători sau demnitari, bunăoară, în relatările împăratului Vasile al II-lea, care în a. 979 îi acorda lui Niculiță „conducerea vlahilor din Elada”. Date despre vlahi atestăm la istoricul Ioan Kinnamos, la călugărul cronicar Ansbertus, la cronicarul cruciadei a IV-a Geoffroy de Villhardoin, la cronicarul francez Robert de Clary, după care Vlahia (Blaquie) este „o țară întinsă care toată este închisă de munte, în care nu se poate intra sau ieși decât printr-o trecătoare (strâmtoare)”⁵⁵.

Mărturii privind prezența valahilor la nord de Dunăre vin la 1234 de la Cancelaria Papală. Aceasta menționa că în teritoriile din sud-vestul Moldovei istorice, în zona Vrancei, locuiesc de asemenea „niște popoare numite valahi”, care nu ascultă de Episcopul catolic instituit acolo⁵⁶.

Numele etnic „român (rumân)” și numele etnic „vlah (valah, voloh)”, care denumesc același popor, sunt identice, numai că primul - „român (rumân)” - a fost o perioadă de timp numai pentru uz intern, pe când cel de al doilea - „vlah (valah, voloh)” - pentru uz extern.

Românii înșiși nu și-au spus nicicând vlahi (valahi, volohi), cu excepția cazurilor când cărturarii scriau diferite acte, documente, scrisori etc., destinate străinilor, în limbile germană, latină sau slavonă. Ultima era limba oficială a bisericii, administrației și diplomației. În aceste cazuri românii, inclusiv cei moldoveni, foloseau etnonimul „valah (voloh, vlah)” și derivatele acestuia - „Vlahia (Valahia)”, „limba valahă” etc. Țara locuită

de vlahi (valahi, volohi), adică de **români**, a fost numită de străini Vlahia (Valahia), iar limba lor - limba vlahă (valahă). Numele geografic „Vlahia (Valahia - Blachia)” este echivalentul numelui geografic „România”. Termenul „Valahia” cu sens de Țară Românească, în care era domn Mircea cel Bătrân, se întâlnește și în Cancelaria acestuia, numai că în documentele întocmite în limba latină⁵⁷. Se întâlnește el și în Cancelaria lui Ștefan cel Mare, mai ales în expresii de limbi străine, în majoritatea cazurilor - latină: „per Maiorem Valachiam”, „in Magna Valachia”, „Maior Valachia”, „per eandem Valachiam”⁵⁸.

Calificativele de pe lângă termenul „Valahia” sunt folosite, conform opiniei lui E. Stănescu, din necesitatea „delimitării deosebitoare”, ceea ce înseamnă, spune el, că „străinii, ca și autohtonii, știau foarte bine că în spațiul carpato-dunărean aceasta (Muntenia - *n. n.*) nu era singura Valahie”⁵⁹.

Și domnitorul Moldovei Vasile Lupu folosea în scrisorile sale adresate străinilor expresia „limba valahă”. La 24 mai 1643, într-o scrisoare de recomandare către cardinalul de la Propaganda Fide pentru un preot, domnitorul scria: „Io Vasile, voievod întregii Moldove[...], recomandă pe părintele Bartholomeo Bassetti „care a alcătuit o carte [...] în limba valahă” („in lingua valaca”)⁶⁰.

Mai târziu, și în Cancelaria domnitorului Moldovei Duca-Vodă, întâlnim expresia „limba valahă” într-o scrisoare adresată de asemenea străinilor. La 26 ianuarie 1671 acesta roagă frăția de la Liov „de a tipări acolo o **Psaltire** și o **Cazanie** în limba valahă, dar cu litere slave pentru poporul simplu”⁶¹.

Etnonimul „valahi” și glotonimul „limba valahă”, aplicate pentru românii moldoveni, sunt folosite de mitropolitul Varlaam în **Epistola** sa către țarul Rusiei Mihail Fiodorovici,

scrisă în 1637, spre a cere ajutor la editarea cărților în Moldova. După ce îi mulțumește țarului pentru unele binefaceri și-i explică cu ce se ocupă „smeritul arhimandrit Varlaam”, acesta, deși se știe că a afirmat nu o singură dată că limba moldovenilor și a întregii „seminții românești” este anume limba **românească**, folosește în scrisoarea către țarul rus terminologia acceptată pe timpurile acelea în relațiile externe, anume etnonimul „valah” în loc de „român” și glotonimul „limba valahă” în loc de „limba românească”. Varlaam scrie: „... cât despre osârdia noastră, pe care o avem pentru Sfânta Biserică a Răsăritului, osârdia și dorința este de a tălmăci cartea Sfântului Calist, cuvântare la Sfânta Evanghelie, în **limba valahă**, ca s-o citească preoții în biserică spre povățuirea **valahilor** credincioși”⁶².

Exemple de acestea vom întâlni pe parcurs mai multe. Acum amintim numai pe marele cărturar român moldovean Dimitrie Cantemir, care în a sa *Historia Moldo - Vlachica*, scrisă în limba latină pentru Academia din Berlin, a folosit pentru români termenul de „valahi”, iar în *Hronicul Vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, care este de fapt o traducere tălmăcită în limba română a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*, el folosește peste tot etnonimul „români”.

Astfel avem o dovadă în plus că numele „român” era unul etnic intern, pe când cel de „valah” era un nume etnic extern.

Asupra originii etnonimului de valah (vlah, vloh) sunt opinii diferite. Unii cercetători susțin că el e de origine slavă, pe când alții - că e de origine germană. Istoricul sas Adolf Armbruster afirmă că „la originea termenului general de vlah se află numele unui trib celt (**volcae**) amintit încă de Caesar în *De bello Gallico*”⁶³. A. Armbruster e convins că de la acest trib „termenul a trecut la germani, desemnându-i în germana veche mai întâi pe vecinii din sud și apus (Walh=roman și gal=romanizat)”. După aceasta, consideră savantul

sas, termenul „Walh” se referă numai la locuitorii din Peninsula Italică (= Wälscher), păstrându-se sub diferite forme - Waliser, Wales ș. a.⁶⁴.

Biograful anonim al apostolului slavilor Metodie, relatând începutul contactelor germanilor cu slavii, folosește pentru desemnarea italienilor denumirea de „Wlach”, care, consideră A. Armbruster, a ajuns la slavi „prin filieră germană”⁶⁵.

Cercetătorul sas mai consideră că **vlah** înseamnă un străin, un neslav de limbă romanică, că vlah este termenul cu care germanii și slavii au numit popoarele romanice, că slavii, însă, au fost aceia care cu termenul valachus sub formele de vlah și voloh, în cele din urmă, i-au desemnat anume pe români⁶⁶. Termenul vlah se folosea de diferite popoare sub diverse forme și variante, toate fiind modificările aceleiași rădăcini: la bizantini și la slavii de sud - vlah, la slavii de răsărit - voloh, în lumea catolică apuseană - valachus, la unguri - blach, apoi olah sau olahok, la sașii transilvani - Blöch, la poloni - Woloszy⁶⁷. Același autor afirmă că „oricât de largă și variată ar fi seria formelor (de la vlah - *n. n.*), fondul este același și termenul desemnează aceeași realitate etnică: **un popor de origine romană** (*subl. n.*)”, că numele **valachus** dat românilor (prin intermediul slavilor) de către străini în Evul Mediu, pe lângă faptul că exprimă exact caracterul romanic al valahilor, are și o semnificație etnică⁶⁸. Or, asta înseamnă că etnonimul „valah” este echivalentul etnonimului „român”. Altfel spus, **valah înseamnă român**, și **român înseamnă valah**. Cu termenul „români” se numeau înșiși românii, cu termenul „valahi” erau denumiți românii de către vecini.

Drept completare la afirmațiile lui Armbruster poate servi și următorul exemplu. În sec. al XV-lea (aproximativ la 1474) în Veneția a fost scrisă o carte de morală cu titlul *Fiore di Virtù* (*Floarea darurilor*). Datorită legăturilor lui Ștefan cel Mare cu Veneția, un exemplar

al acestei cărți ajunge în Moldova și este tradus în limba română de Gherman Valahul, postelnicul lui Ștefan cel Mare. La 1492 ieromonahul rus Veniamin traduce cartea din românește în slavonă. Traducătorul Veniamin redă expresia „limba italiană” în slavonește prin „влоский язык”, iar cea de „limbă valahă (română)”, căreia îi mai zice și „bogdănească”, - prin „волоский” sau „богданский язык”. Însuși traducătorului din italiană în română, Gherman Valahul, i se zice în slavonă Gherman Voloșin. Cităm din titlul variantei slavone: „Книга Флорес дарованиям и злобам. Преведена з влоского языка на волоский, албо богданский през Германа Волошина, а потом з волошкаго на словенский през Венниамина иеромонаха русина в року 1592 (adică „Cartea *Floarea darurilor* (sau *virtuților*) și *păcatelor*, tradusă din limba italiană în limba valahă sau bogdănească de Gherman Valahul, iar apoi din valahă în slovenească de Veniamin, ieromonah rus, la anul 1592)⁶⁹.

Din acest exemplu mai tragem o concluzie, și anume: nici în acest caz, deși e vorba de timpurile domniei lui Ștefan cel Mare și de Curtea lui domnească, nu se vorbește de „limba moldovenească” sau de Gherman Moldoveanul, ci de „limba valahă” și de traducătorul Gherman Valahul care sub aspect etnic era valah, adică **român**. Și în acest caz s-a ținut cont de faptul că expresia „limba valahă” era pentru uz extern.

Faptul că străinii, care în Evul Mediu au scris majoritatea covârșitoare a mărturiilor despre români, nu puteau prinde o subtilitate atât de fină ca cea care ține de pronunțarea și scrierea termenilor „roman” și „român”, precum și faptul că scrisul în românește a apărut destul de târziu nu ne scutește de anumite greutăți în elucidarea temei noastre. Apariția scrisului în limba română a fost condiționată de introducerea limbii materne a românilor în Biserica Ortodoxă, limba slavonă fiind respinsă. Or, străinii puteau afla despre numele pe

care și 1-au dat românii lor înșiși din întâlnirile pe viu cu aceștia sau din scrisorile în limba română, de altfel foarte rare. În românește scriau cancelariile domnești, scriau cetățeni particulari sau grupuri de cetățeni români, nu existau însă tiparnițe, nu se tipăreau cărți.

Cu toate acestea, numele etnic intern de „român – români” treptat se făcea cunoscut lumii înconjurătoare. La început străinii foloseau numele etnic intern al românilor în paralel cu cel etnic extern de „valah – valahi”. Se făcea această asociere, probabil, pentru a explica cititorului că românii și valahii sunt același popor.

Prima dată această asociere o întâlnim la Anonymus, notarul regelui maghiar Bela, primul cronicar maghiar de limbă latină. Cronica lui scrisă probabil nu mai târziu de sfârșitul sec. al XII-lea - începutul sec. al XIII-lea⁷⁰, e valoroasă prin faptul că ea, în baza unor izvoare mai vechi, atestă pe valahi (români) în Transilvania înainte de trecerea ungurilor pe acolo în a II-a jumătate a sec. al IX-lea. Cronicarul anonim, enumerând neamurile pe care le-au găsit ungurii în Panonia, îi numește și pe valahi (români) „păstori ai romanilor” („Blachii ac Pastores Romanorum”).

Deci, cel târziu în sec. al IX-lea ambele nume (intern și extern) „roman (român)” și „valah” ale aceleiași etnii sunt puse alături făcându-se astfel o identificare, o asociere între ele.

Un alt exemplu de asociere a numelui intern „roman (român)” și a celui extern „valah” ne poate servi scrisoarea Papei Clement al VI-lea, adresată la 17 octombrie 1345 lui Ludovic de Anjou, în care Papa anunță despre niște valahi romani („Olachi Romani”) ce au adoptat credința catolică⁷¹.

În alt caz numele etnic de „român” apare alături de cel de „valah” (în forma „Vlâchen”), prin numele conducătorului, „ducelui” celor 700 de români, Ramunc (Râmunc), care

vizitează curtea regelui hunilor Attila. Numele Râmunc este eternizat în *Cântecul Nibelungilor*, o epopee germană din perioada medievală (sfârșitul sec. al XII-lea - începutul sec. al XIII-lea). Fraza cu pricina sună în germană astfel: „Der herzoge Râmunc uzer Vlachen land” („Ramunc, ducele din țara vlahilor”). Reproducem pasajul respectiv (*subl. n.*):

*De la ruși și de la greci veneau unii călare,
Polonii și **vlahii** se îndreptau în grabă într-acolo
Pe cai puternici, admirabil călăriți de ei,
Fiecare dintre ei se înfățișa după felul său de acasă.
Din țara Kievului au venit unii călare
Și sălbaticii pecenegi...
Râmunc, ducele din țara vlahilor,
A venit în grabă cu șapte sute de oameni.
Ca păsările zburătoare se vedeau sosind;
Sosi și principele Gibeke cu multele sale cete mândre⁷².*

Nu este lipsit de importanță în acest sens să menționăm că la pătrunderea numelui etnic „român – român” în Europa a contribuit atât legenda *Romanus și Olaha*, cât și cea cu numele *Roman și Vlahata*⁷³.

E evident că autorii legendelor în cauză au folosit cele două nume etnice ale românilor - „român” (prin *Romanus și Roman*) și „valah” (prin *Olaha și Vlahata*) -, spre a demonstra identitatea lor.

Asocierea celor două nume etnice se făcea și în Cancelaria Polonă, prin noțiunile „Romanorum” și „Valachiae”. În anul 1595 cancelarul Poloniei îi îndemna pe boierii moldoveni să evite instalarea unui domn din Țara Românească în scaunul domnesc al Moldovei, („... aliquem Romanorum, seu gentis Valachiae nobilem ...”)⁷⁴.

Asocierea numelor etnice ale românilor - „român” (intern) și „valah” (extern) - o întâlnim și în numele de familie ale volohilor (românilor) angajați în secolele al XVI-lea și al XVII-lea în armata polonă. V. F. Șișmariov, făcând trimitere la K. Gorski, afirmă că în armata polonă „volohii erau angajați de obicei din Moldova, dintre răzeși...”⁷⁵, că în armata polonă a lui Nikolai Kamenetki la 1506 faceau serviciul militar Vașco Valahus, Leonard Romanus, Ivan Prorit Romanus, Ivașco Valahus, boierul Stanțul, Radul Roman⁷⁶.

Am putea conchide că mercenarii veniți din țările române, în primul rând din Moldova, aveau deja nume de familie în momentul angajării, dar se mai poate admite că aceste nume erau date angajaților de către ofițerii polonezi. Oricum, și într-un caz, și în cel de-al doilea, aceste nume au la bază etnonimul „Romanus – Valahus”, nume etnice identice ale românilor.

Încă în sec. al XVI-lea Anton Verancsis (1504-1573), călător ungur, umanist, prelat și om politic, fiind îndeosebi preocupat în scrierile sale de istoria Ungariei (cu începere din 1490), ne dă informații directe despre români. În *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și a Țării Românești* A. Verancsis menționează că valahii, adică locuitorii celor trei Țări Românești, se numesc pe ei înșiși cu numele etnic de „români” și că sensul pe care străini îl atribuie cuvintelor „valah” și „limba valahă” românii îl pun în cuvintele „român” și „limba română”. Cităm: „Dar chiar și în vremea noastră aceste state se deosebesc printr-o întreită împărțire în Transilvania, Țara Românească și Moldova. Și **locuitorii acestora se numesc români** (passim *subl. n.*). [...] însă pentru ca să se lămurească această îndoială prin argumente mai sigure și să se arate hotărât că **valahii își trag originea de la români**, voi aduce, zice în continuare A. Verancsis, două argumente, iar judecata va fi a cititorilor, și anume a acelor care cunosc mai multe limbi. Lăsând la o parte nenumăratele cuvinte pe

care valahii le au întocmai și cu același înțeles ca în limba latină și în dialectele italienilor, când întreabă ei pe cineva dacă știe să vorbească pe limba valahă spun: «Oare știți românește?» sau (când întreabă) dacă este valah, îl întreabă dacă este român”⁷⁷.

Subliniem că Verancsis a scris în sec. al XVI-lea. Deci, de pe atunci moldovenii își ziceau **români**.

Mai târziu (sec. al XIX-lea) etnonimul „român – români” este folosit alături de localizatorul, regionalismul „moldovean – moldoveni” sau „muntean – munteni”. Istoricul rus S. Palauzov, expunând istoria Moldovei în lucrarea *Румынская Государства Валахия и Молдавия въ историко-политическомъ отношеии* (*Principatele românești Valahia și Moldova sub aspect istorico-politic*) numește locuitorii Statului Moldovenesc de pe timpul lui Ștefan cel Mare „**români** moldoveni”. Palauzov scria: „Războiul era stihia lui Ștefan. În el se vedea întru totul prototipul lui Mihai Viteazul și, asemenea acestuia, voievodul Moldovei termina operațiile militare într-o parte, pentru ca pe neașteptate să izbească în altă parte. Nu antrena el oare forțele **românilor moldoveni** (*subl. n.*), se întreabă Palauzov, pentru a se lua de piept cu dușmanul de sânge al credinței și naționalității lor - cu fanatismul turcilor?”⁷⁸.

Același lucru îl întâlnim și la un alt istoric rus, Evgheni Golubinski (1834-1912). Chiar în titlul cărții „Краткий очерк истории православныхъ церквей болгарской, сербской и румынской или молдо-валахской” (*Curs scurt al istoriei bisericilor ortodoxe bulgară, sârbă și română sau moldo-valahă*), scrisă în deceniul al șaselea al sec. al XIX-lea, acesta pune semnul identității între noțiunile „moldo-valahă” și cea „românească”. Pentru el biserica română și biserica moldo-valahă este una și aceeași⁷⁹. La Golubinski atestăm folosirea paralelă a termenilor de tipul „români-valahi”⁸⁰, „români-ugrovlahi”, „români-

moldoveni”⁸¹, „români-transilvani”⁸², „români-transilvano-bănăţeni” şi „români-unguri”⁸³.

Că „valahi (volohi, vlahi)” a fost numele extern al românilor au recunoscut şi istoricul rus **V. Vasilevski** (1838-1899), istoricul, geograful şi lingvistul austriac de origine cehă **W. Tomaschek** (1841-1901), specialist în problemele ce ţin de trecutul istoric al Peninsulei Balcanice şi al Europei Răsăritene, precum şi scriitorul „democrat” şi revoluţionar rus, care şi-a scris impresiile despre România, **G. Uspenski** (1843-1902)⁸⁴.

Trezeşte un deosebit interes expresia definitorie aleasă de Karl Marx şi Friedrich Engels pentru a reda unitarul, întregul etniei românilor, şi anume „**valahi sau daco - români**”. Toţi trei termenii expresiei au sens etnic. Tocmai acest lucru îi permitea lui Marx să admită comparaţia dintre ele: „**Valahii sau daco - românii, fiind populaţia majoritară în regiunea dintre Dunărea de Jos şi Nistru** (*subl. n.*), reprezintă un popor foarte amestecat, care aparţine la biserica ortodoxă, dar care vorbeşte o limbă de origine latină, mult asemănătoare cu italiana...”⁸⁵.

Şi francezul Aubry de la Motraye (1674 - 1743), umblând multă vreme prin Asia, Africa şi Europa, inclusiv prin Principatele Române (în 1711 şi 1714), şi-a publicat notele de călător şi cercetător. În observaţiile lui, mai ales privind Ismailul şi Căuşenii, găsim formulele corecte de **români-moldoveni** şi **români-munteni**. El zice: „Cea mai mare parte din locuitorii lui (e vorba de Ismail - *n. n.*), **sunt (români) munteni şi moldoveni** (*subl. n.*). Ei plătesc haraciul direct la Poartă...”⁸⁶. Călătorul relatează în continuare că şi la Căuşeni cei mai mulţi dintre locuitorii lui sunt munteni şi moldoveni, ca şi la Ismail (adică **români - n. n.**)”⁸⁷.

În sec. al XIX-lea practic toate lucrurile revin la locurile lor. Românii sub acest nume sunt recunoscuţi şi de străini, sunt recunoscuţi ca locuitori ai vechii Dacii, adică ai

României, iar Moldova, Valahia (Muntenia sau Țara Românească), Bucovina, Transilvania, Basarabia – ca provincii românești. Bunăoară, francezul **Jean Henri Abdolonyme Ubicini** (1818-1884), vizitând țările române, unde a participat nemijlocit la Revoluția de la 1848 și a contribuit substanțial la Unirea Principatelor, pentru care în 1867 i s-a acordat cetățenia română⁸⁸, a scris un șir de lucrări asupra istoriei românilor. Cea mai importantă lucrare care ne-a rămas de la Ubicini este *Provinces d'origine roumaine: Valachie, Moldavie, Bucovine, Transylvanie, Bassarabie*. Făcând trimitere la istoricul dalmat Lucius, Ubicini afirmă în ultimul capitol al lucrării sale că valahii „se numeau în limba lor **români** sau **rumâni**”, că „acesta era numele ce-l purtau părinții lor în Dacia Traiană, că acesta este numele pe care îl poartă și astăzi fiii sau nepoții lor de la Carpați la Marea Neagră și Adriatică”⁸⁹.

Spre a ne convinge că lucrarea lui Ubicini se referă în continuare la români și România și are atribuție la tema noastră, vom mai reproduce din ea doua pasaje, și anume: „...De la acest râu blestemat (Prut) sunt mai departe **frați de același sânge** (passim subl n.), România nu se termină la munții Carpați, care îți pot limita priveliștea; însă de aici, de la acești munți și până în inima Ungariei, de unde, apoi, până la firavul râuleț care o separă de Bucovina, iar de acolo până la Dunăre și până la granița cu Machedonia, iar de acolo până la Prut și **apoi până la Nistru**, munți și văi, câmpii și ape hrănesc **oameni de aceeași rasă, limbă, religie, obiceiuri**: toate sunt aceleași; ei, **stăpânii acestor pământuri, răspund: «Sunt român»**”. „Și mai la vale ... **România Rusă (Basarabia)** este formată din provincia Basarabia, care a făcut parte din Moldova și care prin trădare ... a fost dată Rusiei în 1812”⁹⁰.

Cu toate acestea, se întâmplă ca și în sec. al XX-lea poporul român să mai fie numit de străini, din inerție, cu numele etnic vechi – valahi, iar limba lui maternă – limba valahă. La

începutul sec. al XX-lea (1904) marele istoric Nicolae Iorga, făcând o călătorie de cercetare istorică prin Basarabia și Bucovina, întâlnește la un hotel din Hotin un chelner evreu, care îi zice limbii române „limba valahă”. Chelnerul, vorbind despre orașul basarabean Bălți, spune că „acolo vorbește toată lumea moldovenește, „Wolochesch” (adică limba valahă)”⁹¹. Pentru acest evreu limba moldovenească și limba valahă, adică română, e una și aceeași limbă.

Șovinul și românofobul maghiar Dűeso Csaba, în lucrarea sa *Nines Kegyelem (Nu există milă și îndurare)*, care a apărut la Budapesta în 1939, îi numea pe românii din Transilvania valahi. Pătruns de ură față de români, Csaba scrie în capitolul „Mărturisirea Leventului” următoarele: „Eu nu aștept să vină răzbunarea. Nu aștept: voi suprima pe fiecare valah ce-mi va ieși în cale. Pe fiecare îl voi suprima. Nici o îndurare! Voi aprinde noaptea satele valahe”⁹².

În Bulgaria s-a păstrat până astăzi o minoritate etnică pe care bulgarii o numesc nu română, ci „valahă”. Valahii în Bulgaria sunt circa 50 de mii și sunt concentrați în jurul Vidinului. Deoarece ultima instituție de învățământ cu pregătire în limba valahă a fost închisă încă în 1956, valahii din Bulgaria, spre a-și păstra identitatea etnică, limba, folclorul și tradițiile culturale, au constituit în 1992 o Asociație apolitică și non-profit a valahilor din Bulgaria. Asociația editează lunar publicația „Timpul”⁹³.

La Lvov există astăzi „biserica valahă” – o veche ctitorie a moldovenilor pribegiți: Movilă, Stroici, Barnovski, Balici, Prăjescu, Lozonski, Ureche, Orăș și alții⁹⁴.

Deci, a spune „valah – valahi” sau „român – români” înseamnă a spune același lucru. Vecinii românilor, conștientizând identitatea acestor două nume, au trecut cu timpul de la numele etnic de „valahi” la cel de „români”. Ambele nume au aceeași semnificație etnică și

aceeași conotație geografică.

Numele etnic intern „român – români” a câștigat competiția în fața echivalentului său pentru uz extern „valah – valahi”. Acesta din urmă dispare cu timpul, precum dispare și denumirea identică a limbii române – „limba valahă”.

§ 3. ROMÂNIA - NUMELE ȚĂRII TUTUROR ROMÂNILOR

Numele geografic „România” înseamnă țara locuită de români, țara tuturor românilor, statul național românesc și provine de la numele pe care românii și l-au dat lor înșiși din cele mai vechi timpuri.

Există și părerea că numele geografic „România” a apărut prin intermediul derivatului **românie** cu sens de **românime**, de **totalitate a românilor**, de teritoriu locuit de **poporul român**. Conceptul de „români”, spune Vasile Arvinte, „a început să denumească ideea de românism, de sentiment național al românilor, și să înglobeze [...] și conceptul general de românime, totalitatea celor care vorbesc aceeași limbă, au aceeași origine și aceleași idealuri”⁹⁵. Termenul „România”, afirmă el, a existat prin denumirile de: Țara Românească sau Muntenia, România Mică sau Oltenia, România Austriacă sau Transilvania, Moldo-România sau Moldova împreună cu Muntenia, România sau Moldova împreună cu Muntenia (cu sens de Principatele Române Unite), România ca țară a tuturor românilor, ca stat național românesc, creat în 1918⁹⁶.

Se consideră că numele actual al țării locuite de români a fost menționat pentru prima dată de cercetătorul grec Dimitrie Daniil Philippide. În 1816 el a scris grecește *Ρουμουνία* (*Rumunia*)⁹⁷. Această părere, fiind susținută de istoricul român Petre P. Panaitescu⁹⁸, nu

este împărtășită de către istoricul Adolf Armbruster. Acesta din urmă consideră că alți autori au folosit termenul „România” mai înainte. Martin Felmer (1720-1767), „cel mai valoros istoric sas din veacul al XVIII-lea”, căutând, scrie A. Armbruster, să „exprime printr-o singură expresie realitățile contemporane lui, corespunzătoare Daciei antice, așa cum a fost ea circumscrisă de autorii antici”, găsește că singurul element comun în acest spațiu era poporul român „și îi aplică denumirea de **Romanien**”⁹⁹, dar că „studiul” genezei noțiunii de „România”, zice A. Armbruster, nu ar trebui să ocolească două mențiuni premergătoare istoriei lui Philippide: Ioannes Tomka Szaszky, care a scris **Romvlia** și cea a lui A. F. Büschmg, care a scris **Romulien**”¹⁰⁰.

Augustin Deac consideră că termenul „România” exista încă pe timpurile lui Ștefan cel Mare și Sfânt, la 1474. În articolul *Încă din sec. al XVI-lea Țara Românilor era denumită România*, făcând trimitere la lucrarea *Corpus Juris Hungariae* (vol. I, 1000 –1526, Budapesta, 1899, p. 381) și relatând asupra denumirii statului nou format România la 1859, Augustin Deac scrie: „Este demn de relevat faptul că denumirea statului unificat **România**, adoptată oficial sub domnitorul Al. I. Cuza, a fost cunoscută și folosită în documentele istorice atât în perioada care a precedat Unirea Principatelor Dunărene, cât și mult înaintea acestui act, subînțelegându-se prin această denumire Țara tuturor românilor. Astfel, denumirea de **România** este consemnată într-un document unguresc din anul 1474, din timpul lui Matei Corvinul, regele Ungariei, și al lui Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei. Pentru a înfrâna poftetele războinice ale regelui Ungariei, Matei Corvinul (de origine română, după cum se știe), magnații clericali ai Bisericii romano-catolice și nobilii feudali din Ungaria îl obligă pe acesta să nu poarte războaie după bunul plac timp de cinci ani și numai atunci poate chema sub arme oștile claselor privilegiate [...], dacă regele sau țara ar fi

atacate din afară. Acest document [...] are următorul conținut: „Singura excepțiune, dacă s-ar întâmpla ca împărații romanilor (ai Austriei – nota lui A. Deac) și turcilor, regii Poloniei și ai Bohemiei sau Pașa (al **României**) ar ataca personal cu armata imperială această țară (Ungaria - nota lui A. Deac) a Maiestății voastre”¹⁰¹.

Este evident că ungurii, cunoscând bine autoritatea și influența lui Ștefan cel Mare în Muntenia și în Ardeal, dându-și seama de originea etnică comună, cea romanică, a locuitorilor Munteniei, Moldovei și Transilvaniei, îl numeau pe domnitorul Moldovei Pașă al României. Aici termenul „România” ar însemna Țara tuturor românilor, însă ar însemna și Moldova.

E important, mai susține cercetătorul Augustin Deac, să avem un document care să ne demonstreze că „la curtea regală a Ungariei se folosea în anul 1474, în loc de Valahia sau Țara Olahilor, cum se obișnuia până atunci, denumirea de România, după chiar felul de exprimare al poporului român în limba lui neaoșă”¹⁰².

Noi, la rândul-ne, considerăm că numele geografic „România”, ca Țară a tuturor românilor, a apărut mult mai devreme și vine direct de la una din Româniile Imperiului Roman (el însuși fiind o mare Românie) și anume de la România care cuprindea la început aria european-balcanică, iar mai apoi numai pe cea carpato-danubiano-pontică. Odată cu slăbirea, apoi cu destrămarea acestui imperiu, odată cu migrarea și amestecarea popoarelor, în multe regiuni ale fostului imperiu elementul roman și influența limbii latine s-au redus. Arealul României din cuprinsul european-balcanic s-a micșorat și el până a ajuns egal cu acela al vechii Dacii, mai bine zis – al Daco-României, adică al României, cel puțin, în frontierele ei din anul 1939.

Dovadă în acest sens ne pot servi mărturiile ungurului Ștefan Szántó care a activat în

Țările Române în a doua jumătate a sec. al XVI-lea. El a descoperit încă atunci pentru una din Vlahiile existente, și anume pentru Țara Românească, numele de **Romaniolia**, **Romandiola** și **Romaniola**, care sunt niște derivate de la termenul „Románia”. Ștefan Szántó, într-un memoriu adresat curții papale, cerca deschiderea la Roma a unui colegiu. Printre țările care ar fi susținut această idee el menționa și Romaniolia sau Valahia Inferioară. El scrie că funcționarea colegiului „... o cere întreaga Ungarie, o invocă prea nobila Transilvanie, o roagă Dalmația, o imploră Romaniolia sau Valahia Inferioară...”¹⁰³. În exemplarul doi al textului, Szántó, făcând o precizare pentru Valahia Inferioară, afirmă că locuitorii ei vorbesc o limbă italiană stricată. Cităm: „**Valahia Inferioară, care e numită Romandiola și Romaniola**, e o provincie anexată Transilvaniei, care odinioară se numea Dacia. Locuitorii ei vorbesc italice, dar corupți totuși astfel, încât pot fi înțeleși de către italice adevărate”¹⁰⁴.

Numele teritoriului național al românilor - România - în forma lui precedentă Románia a fost atestat în surse istorice încă în anul 334. Gheorghe Șincai, relatând asupra perioadei de domnie a lui Constantin cel Mare, anume despre supunerea de către acesta în anul 334 a sarmaților, care se aflau la răsărit de Nistru, găsește în „Fasti consulares Idatiani” (Lista anuală a înalților demnitari ai statului sau a funcționarilor și a preoților - *n. n.*) menționarea în acest an a termenului „**Románia**”. Cităm: „Fiind consulii Optat și Paulin, sarmatele, șerbii, toți împreună, pre domnitorii lor i-au izgonit în **Románia**”¹⁰⁵.

Desigur că **Románia** putea fi și denumirea Imperiului Roman întreg, dar putea fi și un areal aparte, cel carpato-danubiano-pontic, cel dinspre Nistru. Oricum, scriind alături **Románia** și **România**, spre a le compara, și cunoscând că Románia ca întreg imperiu se împărțea într-o mulțime de **Románii**, ne convingem că anume una dintre ele a rămas pe

teritoriul vechii Dacii să păstreze numele Imperiului Roman, anume România. Nume care câteva secole a fost uitat, dar care a apărut în memoria patrioților români (moldoveni și munteni) în perioada pregătirii pentru unirea Moldovei și Munteniei în 1859.

După cum etnonimul „român” vine de la „roman” („romanus”) prin schimbarea lui „a” în „â”, la fel și numele geografic al țării tuturor românilor **România** ar putea să vină de la **România** prin schimbarea aceluiași „a” în „â”. Când? Nu contează. Important e că numele Țării tuturor românilor se pronunță în formula **România - România** mai mult de o mie șase sute de ani, adică cel puțin din anul 334.

Și faptul că termenul geografic **România** se scrie în engleză **Romania**, iar în franceză **Romanie**, asemănător cu Romaniile Imperiului Roman, ne-ar putea susține în convingerea noastră că numele geografic „România” a apărut în trecutul îndepărtat.

Un alt argument în favoarea tezei noastre ar putea servi păstrarea denumirii geografice și statale **România** numai „în numele provinciei italienești **Romagna**”¹⁰⁶, care se pronunță la fel ca și numele Țării noastre – România. În acest context este profund semnificativă afirmația lui Nicolae Iorga că „Țara Românească a avut odinioară un sens pe care foarte mulți l-au uitat și unii nu l-au înțeles niciodată. Ea însemna **tot pământul locuit etnograficește de români**”¹⁰⁷.

Numai Țara Românească ca una din Româniile (sau ca o parte a acelei Românie, care avea să devină România), și-a păstrat numele până la capăt. Numele României ca un tot întreg al teritoriului populat de români, probabil existent până la împărțirea lui în Moldova, Muntenia și Transilvania, a fost uitat pentru circa 600 de ani.

După A. Armbruster, denumirea de „Moldova” este tot geografică și nu redă „fundamentul etnic al statului”¹⁰⁸. Acest fundament, consideră savantul, „a fost exprimat în

Evul Mediu prin derivări de la numele poporului său, adică de la români, vlahi: **Moldovlahia, Maurovlahia, Valachia Minor (sau Maior), Rosovlahia** sau, îndeosebi, de către poloni, pur și simplu **Valachia**”¹⁰⁹.

Cât privește Țara Românească, după A. Armbruster, „ea conține totodată, în egală măsură, un element localizator, teritorial (**Țara**) și unul național (**Românească**) care se precizează reciproc: Țara este spațiul geografic *locuit de români*; de aceea ea este *Românească*”¹¹⁰.

Ținând cont de aceste două momente expuse de A. Armbruster, putem conchide că în multe nume date de străini Moldovei elementul național, cel de valah (român) se conține în termenul Vlahie (Valachia), pe când cel teritorial – în „Moldo-”, „Mauro-”, „Minor (Maior-)” „Roso-”. Polonezii i-au zis Moldovei „Valachia” numai pentru că au vrut să concretizeze „fundamentul etnic al statului”. Înșiși locuitorii Moldovei nu făceau acest lucru doar din motivul că ei, considerându-se de aceeași etnie cu frații lor din Muntenia și Transilvania, „nu aveau nevoie să menționeze acest adevăr vădit în denumirea statului lor”. Totuși, când o cere situația, ei menționează originea comună a celor trei state românești. Să ne amintim de felul în care Ștefan cel Mare a numit Muntenia – „L'altra Valachia”; sau cum primarii din Câmpulung și Suceava, ambii din Moldova, îi cer în vara lui 1595 primarului Bistriței din Transilvania Johannes Budaker să permită trecerea negustorilor și a persoanelor cu treburi din Moldova în Transilvania, așa cum Moldova „iaste o țară c-alaltă”, altfel zis ca Transilvania sau Muntenia, și că trebuie „să lăsați cum au fost obiceiul mai de-nainte vreame, paci și tocmeale bune”¹¹¹. O „țară c-alaltă” înseamnă că și Moldova este o țară-soră, o țară cu locuitori de aceeași origine etnică, o țară românească, ca și Transilvania și Muntenia.

Așadar, numele geografic „România”, însemnând țara locuită de români, Țara tuturor românilor sau a unei părți a acestora, statul național românesc, și conținând numele pe care românii și l-au luat pentru ei înșiși, provine de la numele etnic „român – români” și a avut forma sa precedentă de România. Anume România care cuprindea arealul carpato-danubiano-pontic, adică arealul Daciei antice. Cu termenul „România” adesea era denumită și Moldova.

§ 4. „VALAHIA, VALACHIA, VLAHIA” –

DENUMIRI EXTERNE ALE ȚĂRILOR ROMÂNE

Am menționat în paragrafele precedente că prin „Valahia, Valachia, Vlahia” străinii au denumit teritoriile populate de valahi (români). Șerban Papacostea susține că termenul „Valahia” derivă din România”¹¹². Conform opiniei lui D. Cantemir, „Valahia a constituit un tot întreg până la 1274, când „domnia lui Ioan, principele românilor, a fost despărțită în cele două principate de astăzi, adică cel al Moldovei și cel al Munteniei”¹¹³. Precizăm că ideea divizării Valahiei în două părți a fost expusă înaintea lui Cantemir de către un autor anonim, în 1699. Acesta, în lucrarea *Descriere „curioasă” a Moldovei și Țării Românești*, sublinia că „**mai înainte aceste țări (Moldova și Muntenia - n. n.) erau o parte din vechea Dacie și se numeau împreună Valachia (subl. n.).** Apoi țara s-a împărțit în două părți: partea cea mai întinsă s-a numit Moldova, iar cea mai mică a fost numită Țara Românească”¹¹⁴. Anul 1274 presupus de D. Cantemir ca an al divizării acelei Valahii în Moldova și Țara Românească nu este acceptat de istoricii contemporani. Se consideră că acest an ar putea fi 1330, anul cuceririi independenței de către Muntenia (Țara

Românească).

Pe parcursul sec. XVI-XIX, pentru străini, dar nu rareori și pentru români, toate Țările Românești erau niște Valahii (Vlahii). Totuși, denumirea de Valahia a fost conservată mai mult pentru Muntenia. Deși Muntenia a fost denumită și *Terra Transalpina* și *Terra Basarab* (*Țara lui Basarab*), „numele adevărate și dominante, afirmă istoricul A. Armbruster, au fost cele de Valachia, Terra Valachorum, Țara Românească”¹¹⁵.

După istoricul Eugen Stănescu, termenul „Valahia” are mai multe sensuri. Ocupându-se de studierea conștiinței de unitate teritorială a poporului român, de unitate a teritoriului românesc în lumina mărturiilor externe, savantul s-a oprit și asupra denumirii geografice de Valahia ca un întreg, ca noțiune fundamentală cu patru sensuri principale, dar și asupra părților ei componente - Valahiile ei.

Istoricul afirmă că numele „Valahia” a fost folosit în următoarele patru sensuri: **pentru statul numit Țara Românească, pentru statul denumit Moldova, pentru teritoriul Țării Românești și pentru cel al Moldovei, luate împreună, și pentru întreg teritoriul locuit de poporul român**¹¹⁶.

E. Stănescu susține că termenul „Valahia” sau „Vlahia” cu sensul de *Țara Românească* se folosea în Cancelaria papală începând cu a doua jumătate a sec. al XIV-lea, după care a fost preluat de Cancelaria regelui maghiar și de aceea a împăratului romano-german Sigismund. Acesta din urmă folosea, pe lângă forma latină, și pe cea germană de „Walachey”¹¹⁷.

Termenul „Valahia” pentru Țara Românească era folosit și în Cancelaria munteană a lui Mircea cel Bătrân¹¹⁸ (în documentele de expresie latină), dar și în cea a lui Ștefan cel Mare prin expresiile „per Maiorem Valachiam”, „in Magna Valachia”, „Maior Valachia”, „per

eandem Valaciam”, ultima însemnând că Țara Românească nu era unica Valachie¹¹⁹.

Cu termenul „Valachia”, asemănător Munteniei, precum a fost menționat mai sus, a fost denumită și Moldova. Aceasta demonstrează că cei ce foloseau termenul de „Valahia” pentru ambele Țări Românești erau conștienți de faptul că ele au aceeași origine și sunt populate de același popor¹²⁰.

Termenul de „Valahia” pentru Moldova este folosit îndeosebi de Cancelaria papală (din a doua jumătate a sec. al XIV-lea, deci din aceeași perioadă ca și pentru Muntenia) și de cea polonă. Bunăoară, în actul din 1387, prin care sfatul boieresc al domnitorului Moldovei reconfirma actul de vasalitate față de regele Poloniei, Petru Mușat este numit „Voyewode Muldavensis”, iar neamul și țara - „Gentem ac terram suam Valache”, pe când „întreaga obște a locuitorilor” este denumită „aliorum omnium terrigenarum terre Valachie”¹²¹.

Istoricul E. Stănescu aduce multe mărturii din hărți, de la călători, cercetători (G. Sphrantzes – 1476, Ghillebert de Lannoy – începutul sec. al XIV-lea, Ioan de Ryza – sec. al XV-lea, Giovanni Maria Angiolello, Petre Opalinski, Leonard Gorecki - 1578, Andrei Tarnowski - a doua jumătate a sec. al XVI-lea), care denumesc Moldova **Vlachia** sau **Volachia**, **Walachie**, **Blachia**, **Wallasquie**, **Terram Walachie**, **Wallachey**¹²².

Moldova este denumită Valahia și în sec. al XVII-lea. într-o relație italiană din 1606 Moldova este Valacchia, iar la Cristofor Hryszkowiez (1630) – Walachey. E. Stănescu mai relatează că „un informator german din 1652, descriind solemnitățile de la nunta lui Timuș Hmelnițki cu fiica lui Vasile Lupu, îl socotește pe acesta din urmă ca Domn în Wallachey, că diplomatul polon Joan Ghinski îi spunea Domnitorului Moldovei „Duc de la Valachie”¹²³.

Comparând „toate” Vlahiile cu sensul de Muntenia, menționate de E. Stănescu în studiul

său¹²⁴, și anume: Valahia, Vlahia, Walachey, Valahia Transalpină, Blachia, Ungrovlahia, Valahia Mare, Valahia Bassa, Valahia Ulteriore, Valahia Superiore și altele, cu „toate” Valahiile care denumeau Moldova, cum ar fi: Valahia, Vlachia, Walachie, Maurovlahia, Blachia, Volachia, Wallasquie, Terram Walachie, Rossovlahia, Moldovlahia, Claine Walachei, Wallachie la Petite, Wallachia Nigra și altele, ne convingem că străinii, dar și autohtonii care scriau acte și documente domnești, demersuri pentru străini (le scriau în alte limbi decât cea română), denumeau și Muntenia, și Moldova cu același nume – Valahia. Și străinii, și locuitorii ambelor Principate erau conștienți de faptul că țările lor nu sunt numai vecine, ci au aceeași origine etnică, istorie, cultură; că băștinașii lor vorbesc aceeași limbă și duc un mod de viață asemănător, că sunt numiți de străini la fel – **valahi**, ei înșiși numindu-se cu același nume – **români**; că sunt unul și același popor. Micile deosebiri în denumirile Moldovei și Munteniei ca Valahii, admise de străini, după E. Stănescu, se făceau în mod conștient numai spre a preciza și a delimita o țară-soră de cealaltă și, totodată, spre a nu admite o identificare absolută, sau unele confuzii. Oricum, Moldova era și ea o Valachie. Termenul de „Moldovlahia” (Valahia Moldovenească), cel de „Rosovlahia” (Valahia dinspre ruși), precum și „Ungrovlahia” (Valahia dinspre unguri, adică Muntenia), demonstrează anume acest lucru.

Și totuși termenul mai frecvent utilizat de străini pentru Moldova a fost acel de „Moldovlahia”, care, după Hurmuzaki și Iorga, a fost pus în circulație de bizantini încă la începutul sec. al XV-lea, la 1401, și s-a aflat în uz mai mult de patru secole, până la 1859 – anul Unirii Principatelor¹²⁵.

Considerăm justă părerea că străinii, utilizând termenul de „Moldovlahia” o perioadă istorică destul de îndelungată, au vrut să concentreze în acest nume cele două realități:

existența **de facto** și **de jure** a statului cu numele Moldova, pe de o parte, și apartenența moldovenilor la poporul valah, adică român, pe de altă parte. Românii moldoveni foloseau această denumire și pentru a se alinia la practica diplomației străine. Ei foloseau terminologia derivată de la „valah”. De exemplu:

- După plecarea lui D. Cantemir în Rusia, caimacam la moldoveni a fost numit la 26 septembrie 1711 Ioan-Vodă. Acesta își scria titulatura astfel: „Ioan Mavrocordat, mare dragoman al puternicei împărății și Caimacam a toată Moldovlahia”¹²⁵.

- În firmanul noului sultan turcesc Mahmud de reînnoire a domniei lui Grigore – Vodă (24 septembrie 1730) se spune că acesta este numit la domnia Moldovlahiei¹²⁷, scaunul domnesc al Moldovei fiind numit scaunul Moldovlahiei¹²⁸.

- Simion Movilă, domnitorul Moldovei, era considerat de fiul său, Petru Movilă, voievod al Moldovlahiei”. Acest lucru îl confirmă epitaful de pe placa de argint de pe mormântul lui Petru Movilă din Catedrala Adormirii Maicii Domnului, înălțată de marele cărturar român moldovean pe teritoriul mănăstirii Lavra-Pecerska din Kiev. El conține următorul text: „În acest mormânt a fost așezat trupul marelui și slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul preaputernicului voievod al Moldovlahiei Simion Movilă...”¹²⁹.

- Mitropolitul Petru Movilă îl considera și pe Vasile Lupu cârmuitor a toată Moldovlahia”. În lămurirea la cea mai importantă lucrare teologică a lui Petru Movilă *Mărturisirea ortodoxă* se menționează că pentru ca lucrarea dată să fie acceptată de Sinodul din Constantinopol, ea a fost trimisă într-acolo în 1642 „prin mijlocirea Prealuminatului și Preacucernicului Domn și Cârmuitor a toată Moldovlahia, Chir Io Vasile Voievod”¹³⁰.

Conform opiniei lui P. Panaitescu, faptul că Moldova era adesea numită în titlul domnitorilor din veacul al XV-lea, în hrisoavele lor slavone, în inscripții de pe broderii –

Moldovlahia, demonstrează că „domnii și poporul aveau conștiința că această țară era românească, era o Moldovă *românească*” [...], că „Moldova era și ea o **Valahie**, **adică o Românie**” [...], că „Moldovlahia” înseamnă pur și simplu **România moldovenească**, țara volohilor (românilor) din părțile Moldovei”¹³¹.

- Pentru a demonstra că termenul „Valahia” a fost folosit și pentru desemnarea teritoriului Țării Românești și al Moldovei, luate împreună, E. Stănescu citează spusele Papei Eugeniu al IV-lea într-un act din 1443 și anume că Valachia este teritoriul așezat între Bulgaria și Rusia, *adică teritoriul care cuprindea ambele Țări Românești*¹³².

- În actele diplomatice ale lui Ștefan cel Mare, Țării Românești, care era denumită deseori Valahia Maior, Magna Valahia, i se mai spunea și „l'altra Valachia”, *adică cealaltă Valahie*, sau „una dintre cele două” Valahii¹³³.

- Eugen Stănescu menționează că pe la mijlocul sec. al XVII-lea cele două Țări Românești erau deseori numite în latină „*tutte due le Valacchie*” și în italiană „*dell'una el'altra Valachia...*”¹³⁴.

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea întâlnim desemnarea teritoriului comun al Țării Românești și al Moldovei cu o denumire ce redă caracterul etnic comun al acestor două țări, și anume pe cel valah. E vorba de termenul **Vlaho - Bogdania**. În perioada menționată, când Grecia își intensifica lupta de eliberare de sub turci, unul dintre patrioții greci, Rogas Velestilis-Fereos (1757-1798), care se aflase mult timp în Țara Românească, se pregătea să plece în Grecia și să proclame acolo începutul eliberării patriei sale. În acest scop el a elaborat un *Manifest* care începea cu deviza „Libertate, Egalitate, Fraternitate”. Textul *Manifestului* cuprindea o Proclamație, o Constituție a noului stat și regim, precum și un cântec, *Thurios*. După patriotul grec, Constituția era destinată „locuitorilor din Rumelia, din

Asia Mică, din insulele mediteraniene și din **Vlaho-Bogdania** (Țara Românească și Moldova)”¹³⁵.

- Echivalarea Valahiei prin Dacia, menționarea teritoriului Daciei antice prin Flaccia, denumire ce vine de la numele generalului roman Flaccus, care ar fi cucerit Dacia, demonstrează că termenul de „Valahia”, „în unele cazuri, tinde să desemneze în linii mari teritoriul de azi” al României. Acesta, afirmă E. Stănescu, „este un lucru deosebit de important în ce privește procesul pe care îl putem numi de dezvoltare a conștiinței de unitate teritorială”¹³⁶.

- Numele etnic propriu de **român - români, rumân - rumâni**, ca și denumirea **limba română**, au apărut în mijlocul poporului român înainte de secolele VIII-IX, adică în perioada plămuirii și cristalizării acestuia. Românii au păstrat cu sfințenie numele lor etnic.

- Termenul **român**, având un sens etnic unitar și evoluând prin Romanus și Roman, este mai vechi decât termenii particulari, cu semnificație geografică, de localizare: moldovean, muntean, basarabean, oltean ș. a. m. d., care au apărut începând cu sec. al XIV-lea.

- O perioadă foarte îndelungată (aprox. un mileniu) poporul român a avut și al doilea nume – cel de valah –, care, fiind dat de străini, era un nume de uz extern. Ambele nume au semnificație etnică și sunt identice. Afirmăția istoriografiei sovietice că valahii n-au fost înșiși românii, ci au fost cei mai apropiați strămoși ai popoarelor romanice de est, nu rezistă. Valahii nu sunt strămoșii românilor, inclusiv ai celor moldoveni, ei sunt românii înșiși. **A spune valah - valahi sau român - români înseamnă a spune același lucru. Un șir întreg de istorici străini și autohtoni ne conving că numele român și valah sunt**

identice și constituie numele poporului român.

- Faptul că termenul „român” (prin „Bodea Românul”) cu semnificație etnico-unitară a apărut în scris pentru prima dată în Moldova, la 13 martie 1489, într-un Act al Cancelariei lui Ștefan cel Mare, precum și faptul că cele mai multe atestări ale numelui „român” în forma lui cu „o” se găsesc în tipăriturile și cronicile, de asemenea moldovenești, demonstrează caracterul românesc al Moldovei încă în Evul Mediu.

- Numele etnice „român” și „valah” ale poporului român s-au păstrat în denumirile statelor create de el: Valahia (cu diferite semne de distincție), Țara Românească, România. Forma precedentă a termenului „România” a fost „România”. Cu timpul numele etnic intern **român** - **români** și denumirile **limba română** și **România** câștigă în fața echivalentelor lor pentru uz extern **valah** - **valahi**, **limba valahă** și **Valahia**. Acestea din urmă rămân pentru istorie.

- Numele geografic „România”, care înseamnă țara locuită de români, Țara tuturor românilor, statul național românesc și care conține numele luat din cele mai vechi timpuri de înșiși românii, provine de la numele etnic „roman-român” și derivă de la numele geografic al unei părți sau al întregului Imperiu Roman - România, apărut în perioada formării și consolidării poporului român.

- În numele „Moldovlahia”, cu care adesea era denumită Moldova, erau puse două semnificații: cea etnică și cea geografică, de localizare a etnonimului „valahi” („români”). „Moldovlahia” era o „Moldovă românească”, o „Românie moldovenească” tot așa cum „Ugrovlahia” era o „Românie dinspre unguri” sau o „Românie muntenească”.

- În Evul Mediu nu se cunoștea o națiune moldovenească, un etnonim „popor moldovenesc” sau un glotonim „limba moldovenească” care ar fi fost diferite de cele

valahe (române).

- Termenii „moldovean – moldoveni” nu conțin semnificații etnice, ci numai geografice, regionale, de localizare a etnonimului. Denumirea „Moldova” este geografică, regională și nu redă „fundamentul etnic al statului”.

NOTE

- ¹ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 17.
- ² Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Academia Româno-Americană de Științe și Arte, vol. IV, 1984, p. 20.
- ³ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*, București, 1993, p. 18.
- ⁴ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1981, p. 12.
- ⁵ Anonymus Bele regis notarius, *Gesta Hungarorum*, IX, ed. G. Popa-Lisseanu, București, 1934, p. 32, citat de A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 38-39.
- ⁶ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 38, nota 65.
- ⁷ Ș. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 231.
- ⁸ Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, în M. Costin, *Opere alese*, Chișinău, 1957, p. 58.
- ⁹ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1993, p. 5.
- ¹⁰ Ibidem, p. 95-96, cu referire la Joannes Lebelius, *De oppidio Thalmus. Carmen historicum*, ed. Ioannes Seivert, Cibinii, 1779, p. 11-12. („Quorum reliquiae Romanensi lingua utuntur ... Solo Romanos nomine, sine re repraesentantes. Idcirco Vulgariter Romuini sunt appellati”.)

- ¹¹ Eugen Stănescu, *Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre* în „Magazin istoric”, nr. 10, 1969, p. 38.
- ¹² E. Stănescu, *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești din veacurile XV-XVII*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 5, 1964, p. 972.
- ¹³ Ibidem, p. 980.
- ¹⁴ Vasile Arvinte, *Român, românesc, România. Studiu filologic*, București, 1983 p. 90.
- ¹⁵ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 80.
- ¹⁶ A. Niculescu, *Romaniitate - românitare*, în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 6, 1995, p. 32.
- ¹⁷ Ibidem. p. 35.
- ¹⁸ Melchisedec, *Apendice la Cronica Hușilor, în Cronica Hușilor*, București, 1869, p. 13-14.
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ Ibidem, p. 20.
- ²¹ Ibidem, p. 20-21.
- ²² Ibidem, p. 30.
- ²³ Ibidem, p. 31.
- ²⁴ Ibidem, p. 42.
- ²⁵ Ibidem, p. 43 și *Introducere la Cronica Hușilor*. p. 40.
- ²⁶ Ibidem, p. 45 și *Introducere la Cronica...*, p. 31.
- ²⁷ Ibidem, p. 69.
- ²⁸ Ibidem.

- ²⁹ Ibidem, p. 61.
- ³⁰ Ibidem, p. 69.
- ³¹ Ibidem, p. 70.
- ³² Ibidem, p. 73.
- ³³ Ibidem.
- ³⁴ Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 21, cu referire la *Uricariul domnesc*, part, I, f. 58 - 64.
- ³⁵ E. Stănescu, *Semnificații istorice...*, p. 38.
- ³⁶ V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 37, cu referire la Theodor Gartner, *Über den Volksnamen der Rumänen*, Csernowitz. 1893. p. 19.
- ³⁷ E. Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în „Studii. Revistă de istorie”, XXII, 1969, București, p. 190, citat de V. Arvinte, studiul citat, p. 43.
- ³⁸ E. Stănescu. *Semnificații istorice...*, p. 39.
- ³⁹ *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1979, p. 188
- ⁴⁰ S. Stănescu, *Semnificații istorice...*, p. 39.
- ⁴¹ Ibidem.
- ⁴² V Arvinte, *Op. cit.*, p. 80.
- ⁴³ Ibidem, p. 35-36, cu referire la Theodor Gartner, *Op. cit.*, p. 19.
- ⁴⁴ Ibidem, p. 70,
- ⁴⁵ M. Costin, *Op. cit.*, p. 57-58.
- ⁴⁶ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 76.
- ⁴⁷ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 109.

- ⁴⁸ В. Ф. Шишмарев, *Романские поселения на юге России*, Leningrad, 1975, p. 13
- ⁴⁹ Ibidem, p. 53. „Резолюция Петра относительно 4000 рядовых волохов, о наделении которых землей ходатайствовал Кантемир”, „волошский корпус” „волошский элемент”, „волошский народ”, „Волошина т. е. Молдавия” „молдаване или волохи”, „большинство волохов молдавского полка были молдаване”.
- ⁵⁰ Ibidem, p. 47 - 48. „Указ разрешавший... принимать на службу людей как сербского, болгарского, македонского и волошского народов, так и албанской, далматинской, черногорской, герцеговинской, боснийской, хорватской, славянской из Срема, из Унгарской, Баната, Темешварского наций, из Трансильвании, из Валахии, из Молдавии и прочих православной веры”.
- ⁵¹ Ibidem, p. 59.
- ⁵² K. Marx, *Manuscrisul B 63*, în *Însemnări despre români*, Iași, Editura Moldova, 1995, p. 133.
- ⁵³ Dinu C. Giurescu, *Statul Asăneștilor*, în „Magazin istoric”, nr. 2, 1981, p. 12.
- ⁵⁴ Ibidem.
- ⁵⁵ Ibidem.
- ⁵⁶ Ibidem, p. 13.
- ⁵⁷ E. Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe., Valahia” și sensurile ei*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 6, 1966, p. 1106, cu referire la Documenta Historia Romaniae, B. Țara Românească, I (1247 - 1500), București, 1968, p. 36.
- ⁵⁸ Ibidem, p. 1109, cu referire Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II,

București, 1913, p. 332. 341, 346.

⁵⁹ Ibidem, p. 1119.

⁶⁰ Giuseppe Piccillo, „*Moldovenesc-român*” în *documentele misionarilor catolici (secolele XVII-XVIII)*, în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 1-3, 1997. p. 24.

⁶¹ *Письмо молдавского господаря Дуки Львовскому братству объ отпечатании псалтыри и поученіи на Валахскомъ языке, но буквами славянскими для простого народа*, în С. Н. Палаузов, *Румынскія Государства Валахія и Молдавія въ историко-политическомъ отношеніи*, Sanct-Petersburg, 1859, p. 296.

⁶² Varlaam, *Opere*, Chișinău, 1991, p. 534-535.

⁶³ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 19, cu referire la Caesar, *De bello Gallico*, II, 24, VII, 7 și 64.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem, p. 20.

⁶⁶ Ibidem, p. 20-21.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem, p. 22,

⁶¹ N. Smochină, *Cine a tradus în sec. al XV-lea „Floarea darurilor” în românește?*, în revista „Magazin istoric”, nr. 7-8, 1968, p. 49.

⁷⁰ *Dicționar enciclopedic român*, vol. I, București, 1962, p. 134.

⁷¹ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 49, cu referire la *Acta Clementis*, p. VI (1342-1352). E. Registis Vaticanis aliisque fontibus collegit Aloysius L. Tăutu, Roma, 1960, p. 100-101; vezi și Șerban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-

Napoca, 1988, p. 232.

- ⁷² Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea*, București, 1993, p. 183-184, cu referire la A. Armbruster, *Nochmals „ Herzoge Râmunc úzer Ibidem Vlâchen land”*, în vol. *Auf den Spuren den eigenen Identität*, Bukarest, 1991, p. 81-82. Vezi și A. Armbruster, *Românitatea românilor*, București, 1993, p. 43.
- ⁷³ E. Stănescu, *Premisele medievale...*, p. 970 - 971.
- ⁷⁴ Ibidem, p. 971, cu referire la Hurmuzaki—Iorga, XII, p. 99.
- ⁷⁵ V. Șișmariov, *Op. cit.*, p. 13, cu referire la Gorski K., *Historya jazdy polskiej*, Krakow, 1894, p. 106.
- ⁷⁶ Ibidem, p. 12, nota 2, cu referire la Gorski K., *Op. cit.*, p. 104, 331-334.
- ⁷⁷ *România. Documente străine despre români*, ed. a II-a, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din România, 1992, p. 62, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Chișinău, Ed. Universitas, 1992, p. 163.
- ⁷⁸ С. Н. Палаузов, *Румынскія Господарства Валахія и Молдавія въ историко-политическомъ отношеніи*, Sanct-Petersburg, 1859, p. 71.

Redăm textul în limba rusă:

„Война была стихіей для Стефана, въ немъ во всемъ былъ видень первообразъ Михаила Храброго, и подобно ему, воевода Молдавіи прекращалась военныя действія на одной стороне для того только, чтобъ внезапно ударить въ другую. Не закалять ли силы молдавскихъ румыновъ для того, чтобъ схватиться грудъ съ грудью съ кровнымъ врагомъ ихъ веры и народности — фанатизмомъ турокъ”.

- ⁷⁹ Евгений Голубинский, *Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей*

болгарской, сербской и **румынской** или **молдо-валахской**, Moscova, 1871.

⁸⁰ Ibidem, p. 334.

⁸¹ Ibidem, p. 337.

⁸² Ibidem, p. 393.

⁸³ Ibidem, p. 395, 398.

⁸⁴ Culegere *Бессарабия*, Moscova, 1903, p. 175.

⁸⁵ К. Маркс и Ф. Энгельс, *Британская политика. – Дизраэли. – Эмигранты – Мадзини в Лондоне. – Турция, în Сочинения*, издание второе, Moscova, том 9, 1957, p. 7. „**Валахи, или дако-румыны**, составляющие основную массу населения области, расположенной между нижним Дунаем и Днестром, представляют собой чрезвычайно смешанный народ, принадлежащий к православной церкви и говорящий на языке, который происходит от латинского и во многом напоминает итальянский...”

⁸⁶ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 514, cu referire la *Voyages du Sr. A. de la Motraye en Europe, Asie et Afrique...*, vol. II, Haga, 1727.

⁸⁷ Ibidem, p. 515.

⁸⁸ Revista „Anale de istorie”, nr. 2, 1980, p. 45-46, art. lui L. Copoiu.

⁸⁹ Revista „Anale de istorie”, nr. 6, 1980, p. 122.

⁹⁰ V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 165, cu referire la M. A. Ubicini, *Provinces d'origine Roumaine. Valachie, Moldavie, Bukovine, Transylvanie, Bassarabie*, Paris, 1866, p. 4; 217.

⁹¹ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p. 44.

- ⁹² Revista „Anale de istorie”, nr. 3, 1980, p. 98, cu referire la Milton G. Lehrer.
- Ardealul – pământ românesc*, București, 1944, p. 218.
- ⁹³ Ziarul „Țara” din 21 iunie 1996.
- ⁹⁴ Gheorghe Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia* (în continuare Gh. Bezviconi, *Călători...*), București, 1947, p. 34.
- ⁹⁵ V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 213.
- ⁹⁶ Ibidem, p. 147-174.
- ⁹⁷ Ibidem, p. 28.
- ⁹⁸ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 66.
- ⁹⁹ Armbruster, *Op. cit.*, p. 261, cu referire la M. Felmer *Kurzgefasste Historische Nachricht von der, Wallachischen Völkerschaft überhaupt und derjenigen insonderheit der heut zu Tage in dem Köyserlichen Koniglichen Erb – Fürstenthurm Siebenbürgen anzutreffen ist*, în „Archiv des Vereins für siebenburgische Landeskunde”, VII, 1867, p. 419.
- ¹⁰⁰ Ibidem, p. 261, nota 81.
- ¹⁰¹ Nicolae Dabija, *Există o istorie a Moldovei*, în săptămânalul „Literatura și Arta” din 25 aprilie 1996, cu referire la Augustin Deac, *încă din sec. al XV-lea Țara Românilor era denumită România*, în ziarul „Vremea” din 6 mai 1994.
- ¹⁰² Ibidem.
- ¹⁰³ Șerban Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 233, cu referire la *Monumenta Anliquae Hungariae*, ed. L. Lukacs, B. T., I, 1550-1579, Roma, 1969, p. 755. În limba originalului: „...rogat universa Ungaria, obtestatur nobilissima Transylvania, orat Dalmatia, obsecrat Romaniolia sive

Valachia inferior ...”.

¹⁰⁴ Ibidem. („Valachia inferior, quae Romandiola et Romaniola dicitur, est provincia annexa Transilvaniae, quae olim Dacia dicebatur. Incolae eius lognuntur italice, sed corrupte; ita tamen ut possind a veris italīs, intelligi”).

¹⁰⁵ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, Editura pentru literatură, București, 1967, tom I, p. 76.

¹⁰⁶ V. Arvinte, *Op. cit.*, p. 83.

¹⁰⁷ Nicolae Iorga, *Români și slavi, români și unguri*, București, 1922, citat de Ș. Papacostea, *Op. cit.*, p. 235.

¹⁰⁸ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 48.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem, p. 47.

¹¹¹ *Documente și însemnări românești din sec. al XVI-lea*, București, 1979, p. 195 - 196.

¹¹² Șerban Papacostea, *Op. cit.*, p. 233.

¹¹³ D. Cantemir, *Historia Moldo - Vlahica*, în *Opere complete*, IX, vol 1, București, 1983, p. 411.

¹¹⁴ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, 1983, p. 632.

¹¹⁵ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 47.

¹¹⁶ E. Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe*.

„Valahia” și sensurile ei. În „Studii, Revistă de istorie”, nr. 6, 1968, p. 1105.

¹¹⁷ Ibidem, p. 1106, cu referire la Hurmuzaki – Densușianu, *Documente referitoare la istoria românilor*, 1-2, p. 158 și urm.

¹¹⁸ Ibidem, cu referire la *Documenta Historica Romaniae*, B. Țara Românească, I. (1247-

1500), București, 1966, p. 36, și Hurmuzaki - Densușianu, *Op. cit.*, p. 341 - 342.

¹¹⁹ Ibidem, p. 1109, cu referire la Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 332, 341, 346.

¹²⁰ Ibidem, p. 1110.

¹²¹ Ibidem, cu referire la Hurmuzaki - Densușianu, *Op. cit.*, p. 297 și M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, p. 601.

¹²² Ibidem, p. 1110 - 1111.

¹²³ Ibidem, p. 1111.

¹²⁴ Ibidem, passim (p. 1105-1123).

¹²⁴ Ibidem, p. 1112.

¹²⁵ *Cronica Ghiculeștilor*, București, 1965, p. 127.

¹²⁷ Ibidem, p. 319.

¹²⁸ Ibidem, p. 483.

¹²⁹ Gh. Bobâna, *Petru Movilă. Portretul unui destin*, Chișinău, 1996, p. 13.

¹³⁰ Petru Movilă, *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, Chișinău, 1996, p. 182.

¹³¹ P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1994, p. 81-82,

¹³² E. Stănescu, *Unitatea teritoriului...*, p. 1114, cu referire la Hurmuzaki - Densușianu, *Op. cit.*, p. 578.

¹³³ Ibidem, p. 1115, cu referire la Ioan Bogdan, *Op. cit.*, p. 344.

¹³⁴ Ibidem, p. 1116.

¹³⁵ *Studiul Directorului General de studii medievale și neoelenice al Academiei din Atena, Grecia, Leandros Vranoussis*, în „Magazin istoric”, nr. 3, 1981, p. 42-45; 51.

¹³⁶ E. Stănescu, *Unitatea teritoriului...*, p. 1118, cu referire la Marin Popescu Spinei,

CAPITOLUL II
ATESTĂRI STRĂINE PRIVIND
ROMANITATEA ȘI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR
(sec. XI-XX)

Deși descendența romană a românilor, inclusiv a celor moldoveni, a fost fundamental demonstrată de istoricii și lingviștii autohtoni și de cei străini, e necesar totuși să revenim la unele probleme, care pentru lumea civilizată sunt de mult depășite. Este vorba, în primul rând, de a aduce argumente în favoarea romanității și romanității moldovenilor, în general,

și a celor din Basarabia și Transnistria, în particular. Argumentele vin din mărturiile multor cărturari, călători, misionari, umaniști, scriitori din diferite secole și diverse țări, care au vizitat Moldova ori s-au ocupat de istoria acestei țări românești. Deși mărturiile privind romanitatea moldovenilor cuprind în special secolele XV-XVI (în această perioadă sursele străine ne dau majoritatea informațiilor despre românii moldoveni), vom examina și unele mărturii anterioare și ulterioare acestei perioade. Bunăoară, geograful persan Gardizi, în tratatul *Podoaba istoriilor*, scris, după A. Decei, între anii **1049** și **1053**, referindu-se la popoarele ce locuiesc în Europa Răsăriteană, așază între slavi (bulgari), ruși și unguri „un popor din Imperiul Roman (ăz Rūm) (adică un neam din Râm – interpretarea lui A. Decei); și toți sunt creștini și sunt numiți N-n-d-r. Și ei sunt mai mulți decât maghiarii, dar sunt mai slabi”¹.

Este evident că Gardizi vorbește despre români, care sunt „**un neam din Râm**” (ăz Rūm). Comparând afirmația geografului persan cu cea făcută cu jumătate de mileniu mai târziu de Grigore Ureche în *Letopisețul Țării Moldovei*, și anume că „în Țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de mai multu-i țara lătită de români decâtu de unguri”, că românii din Țara Ungurească, Ardeal și Maramureș „de la un loc sântu cu moldovenii și **toți de la Râm se trag**” (*subl. n.*)², ne convingem că ele demonstrează originea romanică a românilor, inclusiv a celor moldoveni. Spațiul desemnat de Gardizi „între slavi (bulgari), ruși și unguri” cuprinde și teritoriul Moldovei istorice. Cât privește expresia „N-n-d-r”, se presupune că ea ar indica „numele propriu al unui conducător” al poporului care-i poartă numele³.

§1. ROMANITATEA ROMÂNILOR MOLDOVENI ÎN RELATĂRILE PAPEI DE LA ROMA ȘI ALE MISIONARILOR SĂI (sec. XII-XVII)

Problema originii etnice a românilor în general și a celor moldoveni în particular a trezit interes din cele mai vechi timpuri. Conform celor relatate de A. Armbruster, la sfârșitul sec. al XII-lea și începutul sec. al XIII-lea, **Papa Inocențiu al III-lea** (1198 - 1216) știa că împăratul Imperiului Valaho-Bulgar, Ioniță cel Frumos (1196-1207), și poporul lui erau de origine romană. Anume romanitatea românilor era argumentul folosit de Papa de la Roma în favoarea trecerii atât a marelui domnitor al românilor, cât și a poporului său la catolicism⁴. Nici mai târziu Cancelaria Papală, înșiși papii n-au renunțat la gândul convertirii românilor la catolicism. În acest scop, dar și în acela de a organiza cruciade antiotomane, se expediau scrisori către Scaunele Domnești ale țărilor române, se trimiteau misionari.

- **Papa de la Roma, Urban al V-lea**, numele de mirean Vilhelm de Grimoard, din familie de neam din Franța (1362-1370), organizând o cruciadă antiotomană, la 24 iulie 1370 se adresează către arhiepiscopii din Praga și Wroclav și către episcopul din Krakowia, în care îl numește pe domnitorul Moldovei Lațcu (1365-1375) „... duce al părții moldovenești de națiune valahă” („... dux Moldaviensis partium seu nations walachiae”)⁵.

Așadar, ținând cont de cele menționate anterior, și anume că noțiunile „valah – valahi”, „limbă valahă”, „pământuri valahe” etc. sunt identice cu noțiunile „român – români”, „limbă română”, „pământuri românești” etc., putem afirma că acum 600 de ani, în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, Cancelaria Papală și, deci, întreaga lume catolică știa că Moldova este populată numai de „o parte a națiunii valahe”, adică de o parte a națiunii

române. Desigur, Cancelaria Papală cunoștea că celelalte părți ale națiunii valahe (române) erau în Muntenia și Transilvania. Prin urmare, avem încă o dovadă în favoarea unității de neam a moldovenilor cu muntenii și transilvănenii.

- **Papa Pius al II-lea**, numele laic Enea Silvio Piccolomini (1458-1464), umanist erudit, autor al teoriei potrivit căreia românii descind din romanii exilați în Dacia, a încercat să organizeze o ligă antiotomană. În acest scop el a purtat tratative și cu Ștefan cel Mare⁶, despre care papa Sixtus al IV-lea (1471-1484) spunea că e „un adevărat atlet al credinței creștine”⁷. Pius al II-lea menționa în lucrarea sa *Historia Rerum ubique gestarum lacorumque descriptio*, că „Valahia se întinde din Transilvania până la Nistru, Dunăre și Marea Neagră”⁸.

E și acesta un exemplu care demonstrează că Papa de la Roma și, deci lumea catolică, înțelegeau prin Valahia o țară care cuprindea toate teritoriile românești. Nu încapе îndoială că și în sec. al XV-lea ca și în sec. al XIV-lea, pe timpurile lui Urban al V-lea, Cancelaria Papala era conștientă de faptul că „nația valahă”, adică română, populează întreaga Valahie, adică Transilvania, Muntenia și Moldova „până la Nistru”. Aceasta ne permite să afirmăm că denumirea statului Moldovei prin „Rosovlahia” sau „Moldovlahia” denotă atât etnia valahă, adică română, cât și locul amplasării acestei etnii: în țara dinspre ruși și, respectiv, în Țara Moldovei. E același lucru. Rezultă că moldovlahii sunt români moldoveni, iar rosovlahii și ugrovlahii -români din teritoriile românești dinspre ruși, adică din Moldova și, respectiv din teritoriile românești dinspre unguri, adică din Muntenia.

- Reprezentantul Poloniei, *Jan Laski, episcop de Gnezno*, accentua originea romană a locuitorilor din Principatul Moldova în raportul prezentat în primăvara lui 1514 în fața

Consiliului de la Lateran privind posibilitățile organizării unei cruciade antiotomane, în care Moldova ar juca un rol important. Mai mult, episcopul subliniază că moldovenii înșiși spun că sunt romani. Laski trage concluzia aceasta chiar din afirmațiile băștinașilor, care erau conștienți de originea lor romanică. Cităm: „...căci ei (locuitorii Moldovei -*n. n.*) spun că sunt ostașii de odinioară ai romanilor, trimiși aici pentru apărarea Panoniei împotriva sciților...”⁹.

- Napolitanul *Ferrance Capeci*, rectorul Colegiului iezuit din Cluj, într-o scrisoare a sa din 24 februarie 1584, menționând numele limbii românilor prin termenul „romaneschi”, confirmă și unitatea etnică a purtătorilor acestei limbi din Moldova, Transilvania și Muntenia¹⁰.

La ideea de convertire a românilor la catolicism s-a revenit îndeosebi în sec. al XVI-lea, pe timpul papei Grigore al XIII-lea (1572-1585) și al succesorului acestuia, Sixt al V-lea (1585-1590). Și de data aceasta ideea convertirii era asociată cu cea a închegării unei coaliții antiotomane, Moldova și Valahia, fiind sub suzeranitatea Porții, nu mai puteau servi drept scut al creștinătății.

Cei mai activi agenți în promovarea scopurilor Cancelariei Papale erau iezuiții, cum ar fi **Antonio Possevino** (1533-1611) (a vizitat Țările Române în 1582-1585), **Giulio Mancinelli** (1537-1618) (a vizitat Moldova și Țara Românească în 1586) și alții. Concluziile trase de ei la fața locului și în deplină cunoștință de cauză sunt în favoarea romanității românilor, inclusiv a celor moldoveni. Mai mult, ei se conving de „caracterul autohton al conștiinței romanității la români”, precum și de „unitatea etnică a moldovenilor și muntenilor”. Această concluzie, spune A. Armbruster, „predomină în descrierea anonimă a Moldovei, făcută probabil de un iezuit italian în anul 1587 cu scopul de a-l informa pe

papa Sixt al V-lea asupra Moldovei”¹¹.

Este prețioasă mențiunea unui alt iezuit anonim - însoțitor al lui Antonio Possevino - care, redactând în 1583 pentru Analele Societății Iezuite o descriere a misiunilor lui Possevino în Transilvania, menționează un stat populat de „romani” (pentru străini e dificil să simtă diferența în pronunțarea dintre „român” și „roman”). Esențialul constă în faptul că iezuitul anonim este conștient de situația reală că „romanii” locuiesc și în Țara Românească, și în Moldova. El zice: „...Vechiul neam al romanilor, care-și zic până astăzi români și care coboară fie din coloniile romanilor, fie din cei care erau osândiți la muncă în minele de metal. Limba lor dovedește, de altfel, această descendență romană. Ei locuiesc și Țara Românească, și Moldova”¹².

Studiind problema etnonimelor și politonimelor în istoria Moldovei (sec. XIV-XVI), cercetătorul chișinăuian Pavel Parasca ajunge la o concluzie convingătoare privind conștiința națională (românească) a moldovenilor. Cităm: „... Izvoarele din sec. XIV-XVI sunt unanime în a ne transmite persistența conștiinței românești a moldovenilor, în pofida faptului că sub aspect politic ei constituiau o comunitate statală deosebită, cea a Țării Moldovei, care le-a și imprimat numele politic respectiv. Conștiința unității etnonaționale românești nu le-a împiedicat celor trei țări române să-și afirme existența lor istorică în trei state separate, deși unitatea națională trebuia să dea și a dat naștere ideii unității politice care, la rândul ei, trebuia să contribuie și a contribuit și mai mult la cimentarea conștiinței unității naționale românești”¹³.

În prima jumătate a sec. al XVII-lea papalitatea își reactivează propaganda catolică în Țările Române. Rapoartele misionarilor Romei către Papa ne oferă multe informații interesante despre românii moldoveni.

- Un misionar italian, **Niccolo Barsi**, care a călătorit în Orient (1632-1639) și a trecut de două ori prin Țările Române, menționează în descrierea călătoriei sale (1640) că orașul moldovenesc Roman îi amintește de Roma antică. Cităm; „Si vede anco la citta di Romano, cosi detta da Roma, essendo i primi fondatori di quella stati Romani...”¹⁴.

Discutând cu un călugăr moldovean, Barsi și-a dat seama de asemănarea limbii române cu cea italiană. De la călugărul moldovean Barsi a mai aflat că „romanii au întemeiat această țară, de aceea românii se bucură să fie numiți romani” („... E cossi vedete che hanno alcune parole turche, altre armene, altre greche, et altre italiane, e da qui nasce che la prima che poi essi cominciorno unitamente ad habitare vi posero nome Romano, perche Romani furono quelli che principio a questa terra dierono, auzi che loro istessi godono d’esser chiaamati Romani”)¹⁵. Avem, deci, încă o dovadă a conștiinței originii romanice la moldoveni.

- Misionarul bosniac **Marco Bandini** (Bandulovici), mort în 1650 în Moldova, consemnează și el o legătură a urbelor din partea locului cu Roma. Orașul Roman îi pare „quasi nova Roma”¹⁶.

În 1641 misionarul catolic bulgar Petru Bogdan Baksic (Baksev) (1601-1674), care vizitase Moldova, scria în *Vizitarea apostolică a Moldovei* că „**moldovenii vorbesc românește**” („il Valaccho”)¹⁷.

Un alt misionar afirma deja la 1671 că moldovenii sunt de nație românească („della natione Walacha”)¹⁸.

Aflându-se în sec. XVII-XVIII în Moldova, diferiți misionari catolici se conving de identitatea termenilor „moldovenesc – valah (român)” atât din punct de vedere etnic, cât și din cel lingvistic. Prof. Giuseppe Piccillo de la Universitatea din Catania, Italia, a ajuns la

această concluzie studiind informațiile furnizate de misionari. Savantul italian spune că aceste informații se păstrează în Arhivele Propagandei Fide la Roma (A. P. F.)¹⁹.

Data fiind importanța problemei abordate, vom reda esența exactă și intactă a majorității mărturiilor folosite de G. Piccillo în studiul său *Moldovenesc – român*. Cu atât mai mult cu cât ele, probabil, au fost expuse cititorului pentru prima dată, și anume în legătură cu proclamarea „limbii moldovenești” drept limbă oficială a celui de al doilea stat românesc - Republica Moldova.

Așadar,

- 24 aprilie 1630. Minoritul conventual din Malta, Paolo Bonncini, scrie: „În aceste Țări preoții [...], dacă nu cunosc limba valahă, adică moldovenească, sau ungara sau tedesca, nu vor putea să facă nimic” („... la lingua vallaca sive moldava overo ungara overo tedesca...”)²⁰.

- 1633. Andrea Bogoslavich relatează despre Moldova: „... În sus-numita provincie (adică în Moldova – *n. n.*) este un oraș frumos, anume Roman. Aici sunt 72 de locuințe de maghiari...” care „vorbesc mai mult în **valahă** („in valacho”) decât în altă limbă” („in altra lingua”)²¹.

- 1644. Iezuitul maghiar Paulus Beke, care l-a însoțit pe arhiepiscopul Bandini în vizita sa pastorală în Moldova, relatează: „Este foarte potrivit aici preotul care cunoaște limbile **valahă**, ungară, saxonă sau germană și limba italiană” („... valachicam, ungaricam, saxonicam seu germanicam et italicam linguam”)²².

- În Codul Bandini (sec. al XVII-lea) autorul dă numele orașelor și satelor vizitate în două limbi: mai întâi în maghiară și apoi în valahă. Spre exemplu: „Kracsonko – Piatra, Iasvasar – Iași”. Bandini mai afirmă că în Iași majoritatea locuitorilor sunt valahi („maxima

ex parte **valachi**”)²³.

În acest context G. Piccillo spune că Bandini, folosind etnonimul **valah** ca termen generic, utilizează în diferite locuri și termenul subordonat **moldavus** ca denumire regională a locuitorilor din Moldova: „de vestitu moldavorum”, „de moribus et natura moldavorum”²⁴, însă nu vorbește niciodată de „limba moldovenească”.

- 1650. Un oarecare „Elia Bilnerio della diocesi di Vratislavia, sacerdote germano”, cerând Propagandei Fide să fie trimis ca misionar în Moldova, afirmă că, știind latina și italiana, el va învăța ușor limba valahă („la lingua vallacha”)²⁵.

- 1671. Misionarul poliglot Giovanni Battista del Monte scrie în mărturiile sale despre Moldova că „Provincia Moldova este supusă stăpânirii unui domnitor **della natione Vallacha**”²⁶.

- 1671. Arhiepiscopul de Marcianopoli Vito Piluzio, care a activat mulți ani în Moldova, într-o relatare către Propaganda Fide, scrie că în Moldova e necesar să cunoști „la lingua valacha”²⁷. Mai menționăm că în urma activității sale îndelungate în Moldova Piluzio a scris și a publicat în 1677 la Roma un Catehism pe care l-a intitulat **Dottrina christiana tradotta in lingua valacha**²⁸.

- 1722. Superiorul iezuiților din Iași, polonezul Martinus Maximilianus Kiernozyscki, străduindu-se să publice **Catehismul catolic al lui Silvestro Amelio** din 1719, menționează că acesta a tradus lucrarea sa din latină „în limba **comună** a moldovenilor și valahilor” („in linguam moldavis et valachis communem”)²⁹.

- 1743. În lista localităților din Moldova, întocmită la Viena, Andrea Patai scrie că în Cotnari locuitorii sunt catolici sași care nu vorbesc nici limba săsească, nici maghiara, ci numai limba **valahă** („solam Valachicam loquuntur”)³⁰.

- 1745. Prefectul misionarilor din Moldova mărturisește în relatarea sa că „limba absolut necesară pentru misionari este **limba valahă, adică moldovenească** („la valacha o sia moldovana”)”, care este „unica limbă necesară în țara întreagă”³¹.

Așadar, misionarii catolici papali nu găseau nici o diferență între termenii ce derivă de la „Moldova – moldovean” și cei ce derivă de la „valah”. *Moldoveanul e același valah, adică român; limba moldovenească e aceeași limbă valahă, adică română*. Ne-am putut convinge că încă de pe timpurile apariției primului stat al românilor și al bulgarilor, Țaratul Româno-Bulgar, papii de la Roma aveau cunoștință, prin misionarii lor, despre originea etnică romanică a românilor moldoveni, despre faptul că moldovenii sunt de națiune română (valahă) și că vorbesc limba română (valahă). În plus, ei mai cunoșteau, și ne-au lăsat și dovezi, că **conștiința originii romanice a românilor din toate cele trei țări române era de natură autohtonă**.

Aici poate e cazul să menționăm că și peste două sute de ani față de perioada de referință, funcționarii ruși de asemenea foloseau pentru Basarabia anexată termenii „românesc” și „moldovenesc” ca sinonime. Despre aceasta ne vorbește cercetătorul chișinăuian contemporan Gheorghe Negru. Studiind „curentul românofil” din Basarabia sub ocupația țaristă, Gh. Negru menționează că „pentru funcționarii țariști termenii «românesc», «moldovenesc» și sintagmele «curentul românofil», «mișcarea națională» nu prezentau nici o diferență, ei le foloseau ca sinonime”³².

§ 2. MĂRTURII POLONEZE, GERMANE, ITALIENE, FRANCEZE, SASE, UNGUREȘTI ȘI DE ALTE ORIGINI

PRIVIND ROMANITATEA ȘI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR

(sec. al XV-lea - prima jumătate a sec. al XVIII-lea)

Se cunoaște că datorită victoriilor antiotomane obținute de marii domnitori români Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan-Vodă cel Cumplit și alții, Țările Române – Moldova și Țara Românească – au devenit în sec. XIV-XVI cunoscute lumii întregi, dar mai ales Europei. Ele constituiau un obiect de interes politic, economic, militar, religios și cultural.

Cancelaria Papală (ne-am convins în paragraful precedent), cancelariile domnești și împărățești din întreaga lume, urmărind scopurile lor, își ațintesc privirile asupra acestor mici state. Totodată diferiți călători, diplomați, emisari, misionari, umaniști catolici, iezuiți (de mărturiile unora dintre ei deja am luat cunoștință), istorici, poeți, negustori ș. a. m. d. italieni, francezi, germani, greci, polonezi, turci, suedezi și de alte origini, care au dorit să cunoască poporul și țările care, pentru o perioadă de timp, deveniseră apărătoare de nădejde ale Europei și ale creștinătății, au dat năvală în Principatele Române din toate direcțiile. Mulți dintre ei au lăsat urmașilor impresiile lor de pe urma întâlnirii cu românii și cu țările acestora.

Pe noi ne interesează aici scrierile care conțin mărturii privind originea etnică a băștinașilor din Principatele Române – Moldova, Muntenia și Transilvania – privind comunitatea etnică și lingvistică a locuitorilor acestor țări, conștiința națională a românilor, în special a celor moldoveni.

Că moldovenii se considerau frați de sânge cu muntenii și cu transilvănenii și de aceeași origine etnică, anume romanică, și își ziceau cu toții *români*, nu încapă îndoială. Ne vom

convinge că anume conștiința românească era identificată de vizitatorii Moldovei, de cercetătorii istoriei, limbii și culturii acesteia chiar la băștinașii Principatului Românesc.

Deși în *sec. al XV-lea* și în prima jumătate a *sec. al XVIII-lea* numele etnic extern de „valahi” era deseori folosit în paralel cu cel etnic intern de „români”, totuși, cu timpul, numele propriu de „români” prevalează în scrierile străinilor. Concluzia generală care se poate trage și de pe urma altor mărturii de-ale străinilor, selectate de noi, poate fi formulată astfel: moldovenii tot timpul și-au cunoscut originea lor etnică – „de la Roma” (ăz Rūm), ei se considerau români și limbii lor materne îi spuneau limba românească.

Să exemplificăm.

Polonezul Jan Dlugosz (1415-1480), diplomat și istoric, despre care D. Cantemir scria că este „cinstea istoricilor poloni”, acel care a scris despre Ștefan cel Mare că este „cel dintâi dintre principii lumii care a repurtat [...] o victorie atât de strălucită împotriva turcilor”, s-a ocupat de originea numelui **Vallachus**, punând la începutul acestui etnicon numele unuia dintre cele mai vechi neamuri din Italia: „genus et natio **Voloscorum**”³³. Jan Dlugosz arată că în anul 1070 Valahia, și mai cu seamă Moldova, a fost locuită de aceiași romani...³⁴. Vorbind despre anul 1433, istoricul polonez afirmă că „neamul valahilor a coborât din stirpea italienilor”³⁵, iar în alt loc declară că „**moldovenii sunt valahi**”, **adică români**³⁶.

Și istoricul bizantin de origine greacă Laonic Chalcocondylas (1430-1465) susține că valahii (românii) moldoveni își trag obârșia de la italieni. În Cartea a doua *Historia*, în care descrie ambele Valahii – Moldova și Muntenia – și populația lor, el afirmă că „neamul dacilor sau al valahilor este cu totul deosebit la război...”, că „limba dacilor este asemănătoare cu limba italienilor, dar atât de stricăță și de deosebită, încât italienii pot

înțelege doar cu greutate ce se rostește în cuvintele acestora”, că „ei nu se deosebesc întru nimic de italieni nici prin restul felului lor de vorbă, cu toate că acest neam este despărțit în două principate, în Moldova și Istria, sau Valahia Transalpină sau Montană”³⁷.

În Cartea a treia, în care istoricul bizantin a scris despre Bogdania, adică despre Moldova, se concretizează următoarele: „Și anume Bogdania Neagră, care are ca scaun al domniei Λευκοπολίχην (Cetatea Albă – nota 184, D. Cantemir) și se întinde de la dacii ce locuiesc pe Istru (muntenii) până la lituanieni și sarmați. Și oricine ar putea scoate și afla că acest neam (al dacilor sau al valahilor – *n. n.*) este îndeajuns dovedit fie și de aici, fiindcă și-a păstrat limba sa”³⁸.

Reluând tradițiile compatriotului său Jan Dlugosz, istoricul umanist polon Stanisław Orzechowski (1513-1566) în Analele sale despre regele polon Sigismund, scrise în 1554, nu numai că reafirmă originea romanică a moldovenilor, ci merge cu mult mai departe.

El susține că **moldovenii „se cheamă pe limba lor români”**. Istoricul umanist menționează: „Ei (adică moldovenii, pentru că el vorbea despre moldoveni – nota lui D. Cantemir) erau născuți din italieni și romani și **se cheamă pe limba lor români** (*subl. n.*) de la romani, iar pe a noastră – valahi de la italieni. Căci pentru poloni **Wloszi** este același lucru ca pentru latini **Itali**. Aceștia nu se deosebesc prea mult prin firea și obiceiurile lor de felul de viață din Italia și sunt oameni aprigi și de o mare bărbăție; și nu se află vreun alt neam care, deși are hotare mai strâmte, să facă față, întru slava războiului și strășniciei, mai multor dușmani învecinați, împotriva cărora fie că merge mereu cu război, fie că se păzește de cel cu care este lovit”³⁹.

Cu toate acestea, în scrisoarea sa către regele ungurilor Vladislau (aprilie 1509), regele polonezilor Sigismund continuă să-i numească pe moldoveni cu numele de valahi. Chiar și

scrisoarea conține în titlul ei termenul „valahi”, și anume: „...Scrisoarea lui Sigismund către Vladislau privind năvălirea valahilor” (Письмо Сигизмунда Владиславу о вторжении влаховъ)⁴⁰. La fel și în tratatul de pace dintre Sigismund și domnitorul Moldovei Bogdan (20 martie 1509) acesta din urmă este intitulat „voievod valah”⁴¹.

Secretarul polonez al reginei Isabella, Petru Porembsky, recunoștea la începutul anului 1524 că românii din Transilvania „au aceeași limbă” cu Petru Rareș, domnitorul Moldovei, adică cu moldovenii⁴².

Că moldovenii erau numiți de către slavi la fel ca și cealaltă parte a poporului român, și anume cu numele etnic extern de „valahi (volohi)”, ne-o demonstrează și *Cronica moldo-polonă*, scrisă în limba polonă în anul 1566 și care cuprinde cronica Moldovei și a domnitorilor ei între anii 1359 și 1552. Deși e vorba de Moldova și domnitorii ei, inclusiv Bogdan, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și alții, autorul *Cronicii* îi zice Moldovei „pământ voloh” („ziemi Woloskiey”) sau Valahia („Woloch”). Moldovenilor li se spune volohi („Wolochowie”), cetății moldovenești – cetate volohă („zamek Woloski”), iar lui Alexandru Lăpușneanu - voievod voloh („Woiewode Woloskiego”), de neam voloh („tez narodu Woloskiego”) ⁴³.

Pe lângă cele menționate, dar mai ținând cont și de afirmația lui D. Cantemir că „sub numele de Valahia polonii vorbesc numai despre Moldova”⁴⁴, ne întrebăm de ce totuși până la unirea din 1859 anume *Țara Românească* (Muntenia) a fost denumită de străini cu numele de Valahia, iar Moldova – cu numele de Moldova sau Moldovlahia. Explicația ar fi următoarea: românii din Muntenia, spunând țării lor *Țara Românească*, au păstrat în denumirea ei etnonimul „român”, care pentru străini însemna „valah”. Străinii erau obligați să păstreze esența etnică în denumirea *Valahia*, dată de ei țării românilor. Altă situație e

pentru denumirea *Moldova*. Aceasta, fiind o noțiune cu semnificație pur geografică, nu conține etnonimul „român”, și străinii nu-l indicau. Atunci când aceștia simțeau necesitatea de a menționa că și Moldova e populată de români, ei spuneau *Moldovlahia*. Mai pe scurt, echivalentul lui „român” fiind „valah”, echivalentul expresiei *Țara Românească este Valahia*.

Dar în sec. al XVI-lea găsim și surse istorice în care și străinii încep să pronunțe numele „român - români”, precum și cel de „Țara Românească”. Mai mult decât atât, Moldova este pe drept considerată și ea o țară românească.

Umanistul sas *Georg Reicherstorffer* (sec. XV-XVI, născut în Sibiu), notar al orașului Sibiu, secretar regal și consilier (din 1526) al lui Ferdinand I de Habsburg și emisar al acestuia în Moldova (în 1527 și 1535) la curtea lui Petru Rareș, în scrisorile sale *Chorographia Moldovei* (1541) și *Chorographia Transilvaniei* (1550) ne dă informații privind Țările Române în sec. al XVI-lea⁴⁵. Anume în prima lucrare Reicherstorffer afirmă că Moldova este o țară românească. Cităm: „... Și domnul Moldovei a fost odinioară legat prin jurământ de regii Ungariei. Iar țara lui, care era ca și dependentă de Regatul Ungariei, capătă de la regii Ungariei ajutorul trebuitor în dese sale războaie cu dușmanul obștesc, pentru paza și apărarea sa. Și această **Țară Românească** și-a tras numele de Transalpina din aceea că este despărțită și mărginită de Ungaria și de Transilvania ...”⁴⁶.

Istoricul german *Iohannes Leunclavius* (1533-1593) a scris o istorie a Imperiului Otoman, care conține date prețioase privind Țările Române din sec. XV-XVI. Vorbind despre năvălirile din a doua jumătate a sec. al X-lea în Dacia ale „pazniacilor” (după Kedrenos, pazniacii ar fi „un neam scitic”, după Bielski - „pecenegi”, iar după I. Leunclavius – bosniacii de astăzi), Leunclavius, făcând trimitere la Peucer, afirmă că limba

moldovenilor este „cea românească”. El zice: „Iar limba lor (a pazniacilor – *n. n.*) era amestecată și împletită din limbile a trei neamuri, din cea rutenească, cea polonă și cea moldovenească, pe care polonii o numesc „**Wloska**”. Iar de vreme ce limba acestor popoare a fost constituită din amintitele trei limbi, este pe potriva rațiunii înseși acest fapt, chiar dacă autorii greci se înțeleg cam anevoie asupra vremii și locuirii lor, că pecenegii și polovțenii, prin îndelungata întrebuințare, și-au amestecat și stricat limba lor, slavonă de obârșie, **cu cea românească, care este a moldovenilor**” („cum Romana, quae est moldavorum”) ⁴⁷.

Un anonim (C. Marinescu presupune că ar fi italianul Alecsandro Guagnini), după ce a vizitat de două ori Moldova, susține că valahii sunt de națiune romană. În una din cele două biografii ale lui Despot-Vodă, domnitorul Moldovei (1561-1563), scrise de acest anonim între anii 1564 și 1568, găsim viziunea lui privind națiunea valahilor, inclusiv a celor moldoveni. Anonimul descoperă pentru Moldova că națiunea valahilor este, de fapt, o națiune romană. Altfel spus, acesta a înțeles că românii, numiți de el valahi, sunt de origine romană. Reproducem pasajul privitor la români: „Haec nacio Valacorum appellatur Romana, et aiunt originem traxisse ab extoribus adactis in exilium a Romanis ex Italia. Lingua eorum est adulterina latinae et italicae linguae, ita quod facili negotio Italus intelligit Valachum...” ⁴⁸. Tot la acest anonim găsim afirmația că originea romană a națiunii valahilor (românilor) „este explicată atât prin limba românilor, cât și prin descendența lor din romani...” ⁴⁹.

În 1574 Transilvania a fost vizitată de călătorul francez Pierre Lescalopier (după 1550 și după 1597), care aparținea uneia dintre familiile de magistrați ai Parlamentului din Paris, era jurist, cu spirit umanist. Interesându-se de trecutul roman al poporului român, inclusiv

de partea lui din Moldova, care pentru P. Lescapier e o „Walachie”, el a constatat că „românii (și din Moldova, și din Valahia – *n. n.*) se consideră adevărați urmași ai romanilor, iar limba lor o numesc „românească” („romanechte”)⁵⁰.

Italianul *Giovanni Battista Montalbani* (1596-1646), intrat la Constantinopol în slujba lui Gaspar Gratiani, cu care a vizitat Moldova, se convinge pe viu de romanitatea românilor, inclusiv a celor moldoveni („Vallachi Moldaviquie”)⁵⁰.

Menționăm că turcii, având Țările Române – Moldova și Muntenia – în suzeranitatea lor, erau conștienți de comunitatea etnică și lingvistică a locuitorilor acestor provincii. Mai mult, ei cunoșteau și numele etnic al românilor, anume pe cel de români. Dovada în acest sens ne servesc spusese sultanului Mehmed al II-lea către fiul său Baiazid al II-lea. La 1642 tatăl îi spunea fiului: „Atâta vreme cât Chilia și Cetatea Albă le țin și le stăpânesc **românii** (românii moldoveni – *n. n.*), iar ungurii – Belgradul sârbesc –, noi nu vom putea avea nici o biruință”⁵².

Ioan Kemény (1607-1662), una din marile figuri ale Transilvaniei, tălmaci, cunoscător al limbii române, scrie în *Călătorii în Țara Românească și Moldova* că principele (Gh. Rákóczy I – *n. n.*) „a trimis cu mine în Moldova și pe Acatiu Barcsai... Ne-a încredințat să ducem acestuia (Vasile Lupu - *n. n.*) noi înșine două scrisori în latinește și **românește**”⁵³, totodată Kemény recunoaște că, fiind în 1648 la Vasile Lupu, a trebuit să vorbească cu acesta „cât știam *românește*”⁵⁴.

Cu alte cuvinte, domnitorul Moldovei Vasile Lupu vorbea cu toți acei ce cunoșteau limba poporului pe care îl ocârmuia numai românește. El nu spunea că vorbește „moldovenește”.

Iezuitul maghiar *Martin Szentivanyi* (1633-1705), despre care se știe că avea o atitudine

subiectivă față de românii transilvăneni, e nevoit totuși să recunoască romanitatea românilor din Țara Românească și din Moldova, care, afirma el, „au trăit cândva într-o singură „Valachie”, împărțită mai târziu în două principate”⁵⁵. La același Martin Szentivanyi găsim că valahii din Moldova și Țara Românească, considerându-se ei înșiși de spiță romană, susțin că „și noi suntem români” și „noi suntem de sânge roman”. Cităm: „Valachos, qui Moldaviam et Transalpinam incolunt, seipsos pro Romanorum progenie tenere, dicunt enim communi modo loquendi: **Sie noi sentem Rumeni**; etiam nos sumus Romani. Item: **Noi sentem di sange Rumena**; Nos sumus de sanguine Romano”⁵⁶. În aceeași lucrare autorul îi prezintă pe valahi ca făcând parte dintr-o formațiune etnică unitară: „Valachi in partibus Superioris Hungariae, in Transylvania, Moldavia, et Valachia utuntur corrupto Ideomate Latino”⁵⁷.

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea, Austria nutrește și ea planuri de anexare a Țărilor Române. Spre a-și pregăti terenul, ea trimite în Țara Românească și în Moldova misionari catolici, după cum făcea Papalitatea. Vizitând Țările Române și luând cunoștință de realitate, inclusiv de cea etnică și lingvistică, emisarii vienezi expediau la Viena un șir de informații în descrieri, rapoarte și relatări. De la ei parvine o descriere anonimă a Moldovei, probabil din anii 1685-1686. Anonimul explică originea romană a moldovenilor, ne spune A. Armbruster, prin colonizarea romană, limba vorbită, numele propriu (de român), precum și prin portul și obiceiurile lor. El mai afirmă că „locuitorii Moldovei, în limba lor, își zic români” („Si chiamano in loro lingua Rumuni, che vuol dire Romani”)⁵⁸.

Pentru istoricul sas Iohann Tröster (mort în 1670) moldovenii „sind Wallachen, der Romischen Colonien Übrige, nennen sich Romunos...”⁵⁹. În același timp Tröster consideră că „cealaltă țară românească” este Moldova, iar populația Moldovei este una și aceeași

cu cea din Țara Românească (*subl. n.*)⁶⁰.

Pentru a demonstra romanitatea românilor și a limbii lor, Tröster, după A. Armbruster, apelează la rezultatele analizei obiceiurilor, îndeletnicirilor, moravurilor, dansurilor, limbii, credinței, vitejiei și îmbrăcămintei românilor, invocate toate ca dovezi grăitoare ale originii lor romane⁶¹. Iar pentru a demonstra latinitatea limbii române, Tröster, asemenea maghiarului Martin Szentivanyi, citează cuvinte și expresii românești în latină și le compară cu aceleași cuvinte și expresii în românește. Bunăoară: „Assa greschte Rumunyi” (= așa grăiesc românii); „En mai mult zara nu sent Rumunyi” (= în nici o altă țară nu sunt români)⁶².

Într-o relatare anonimă franceză asupra campaniei de la Prut (1711), făcută de un participant francez la campanie de partea armatei ruse, moldovenii lui Cantemir sunt numiți români. După ce vorbește despre lipsurile de alimente și muniții din armata lui Petru I, precum și despre faptul că turcii „aveau două sute mii de oameni și două sute cincizeci de tunuri cu care au bătut neconținut armata”, autorul relatării anonime scrie că „mai mulți tătari veneau să atace cu focuri de pistoale, precum și cu mulțime de săgeți pe **românii** și cazacii noștri”⁶³.

Interesante informații despre români ne oferă istoricul Ioan Lucius (Lučić, 1604—1679) în cronica sa *De regno Dalmatiae et Croatiae*, editată la Amsterdam în 1666. Într-o retrospectivă asupra istoriei valahilor (românilor), Lucius susține ipoteza că denumirea de „vlah” este dată românilor de bulgari, după care acest nume a fost răspândit de către slavi asupra românilor, latinilor și italienilor, fapt prin care, după Armbruster, se și afirmă originea etnică romană a românilor⁶⁴. Lucius susține că valahii își zic români („Rumenos”). Cităm: „Valachi autem hodierni quicunque lingua Valacha loguuntur seipsos non dicunt

Vlachos aut Valachos sed Rumenos et a Romanis ortos gloriantur, Romanaque lingua loqui profilentur ...”⁶⁵. A. Armbrusler conchide că acest pasaj „atestă faptul că românii nu s-au numit niciodată altfel decât români”⁶⁶.

Pentru a demonstra latinitatea limbii române, Lucius reproduce și el un șir de expresii în valahă (română), comparându-le cu traducerea lor în latină. Bunăoară, în valahă: *Bine venit domnata*, și în latină: *Bene veniat dominatio tua*; sau *Romaneste - Romane*; sau *Su noi sentem Rumeni* – *Etiam nos sumus Romani*; sau *Noi sentem di sange Rumanae* – *Nos sumus de sanguine Romano*; sau *Rumi tot sventia acolo* – *Romae omnia sancta ibi*; sau *Rumen Munean* – *Romanus montanus*; sau *Stis Romane* – *Scis Romane*⁶⁷.

Amintim că expresiile valahe (românești), aduse spre exemplificare de istoricul Ioan Lucius, aparțin limbii vorbite de români pe la mijlocul sec. al XVII-lea. Or, astăzi noi am spune aceste fraze ca și cu patru sute de ani în urmă. Și anume: „Bine ai venit, domnule”, „Și noi suntem români”, „Noi suntem de sânge roman”, „Român muntean”, „Știi românește?”.

Expresiile românești „Noi suntem români” și „român muntean” ne fac să conchidem că în momentele în care autohtonii, de la care autorul Lucius a cules frazele respective, precizau că sunt români munteni, dădeau de înțeles că români sunt nu numai ei, românii din Muntenia, ci mai sunt români și în alte provincii. Este evident că românii munteni se gândeau la frații lor din Moldova și Transilvania, care era firesc să se numească români moldoveni și români transilvăneni.

Nu mai puțin interes prezintă mărturiile călătorului suedez *Johann Wendel Bardili* (?-1730) privind românii ieșeni. Fiind în slujbă la Carol al XII-lea când acesta se adăpostea în cetatea Tighinei, Bardili a ajuns secretar al generalului Johann August Meyerfeld. Mergând

cu acesta spre Stockholm, Bardili a trecut în 1709 prin Țările Române. A vizitat Iașii, Hârlăul, Suceava, Câmpulungul, Maramureșul și Sighetul. Peste câțiva ani Bardili a publicat impresiile despre această călătorie. Vorbind despre locuitorii Iașilor, el spune: „După numele orașului Iași, locuitorii acestui ținut, care **acum se numesc români** (*subl. n.*), trebuie să se fi numit Iași, despre aceștia amintesc atât Pliniu cât și Ptolemeu; și sub denumirea aceasta apar și în hărțile vechi”⁶⁸. Deci, călătorul suedez găsește în anul 1709 că locuitorii ținutului Iași, adică moldovenii, își ziceau *români*, și nu *moldoveni*.

Italianul Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730), fost membru al Academiei Franceze și al Societății Regale din Londra, de câteva ori (spre sfârșitul sec. al XVII-lea) a călătorit prin Țările Române, despre care a scris în lucrările sale. „Alfabetul chirilic, scria Marsigli, este încă folosit în Țara Românească, numită în limba țării „Zara romagnească” sau «Țara Românească», căci de fapt toată acea populație trăgându-se din străvechile colonii romane așezate acolo și care au populat Daciile, vorbește o limbă italiană coruptă așa cum se întâmplă și în toată Moldova”⁶⁹.

Ereasmus Heinrich Schneider von Weismantel (1688-1749), născut în Germania din părinți germani, a participat de partea lui Carol al XII-lea la campania contra țarului Petru I. Pentru a-și salva viața, s-a refugiat și el în cetatea Tighinei. În 1710, când avea numai 22 de ani, a făcut o călătorie prin Moldova. Impresiile și le-a notat în *Jurnal de campanie pe anii 1710-1714*. S-a oprit în mărturiile sale și asupra limbii moldovenilor, pe care o găsea aceeași cu a muntenilor, numai că „mai elegantă și curată”. El menționa: „Temeiul limbii este din italiană și franceză (!) și, prin urmare, din limba latină, și restul este luat de la ruși (!), totuși ea poate fi socotită acum cu adevărat o limbă bogată și frumoasă și celui ce înțelege limbile latină și italiană îi este plăcută auzului și totodată lesne de învățat, și cu

toate că are dialectele ei, totuși în capitală (Iași) se vorbește cel mai frumos; în Țara Românească limba nu mai este așa de elegantă și curată”⁷⁰.

În 1699, în *Descriere „curioasă” a Moldovei și Țării Românești* {*Curiose Beschreibung von der Moldau und Wallachey, etc.*, 1699), un anonim menționa că „**mai înainte aceste țări erau o parte din vechea Dacie și se numeau împreună Valahia** (*subl. n.*). Apoi țara s-a împărțit în două părți: partea cea mai întinsă s-a numit Moldova, iar cea mai mică a fost numită Țara Românească... ”⁷¹. Vorbind despre Moldova, anonimul spune că „această țară se mai numește, spre deosebire de cealaltă, și Wallachia Superior (Valahia de Sus), sau Major (Valahia Mare) și de asemenea Wallachia Nigra (Valahia Neagră)”⁷². În continuare anonimul, avându-i în vedere pe locuitorii Moldovei, subliniază că „limba, portul, armele, felul lor de cârmuire sunt la fel cu cele din Țara Românească”. El scrie că în Moldova „vechii locuitori erau numiți de armeni daci, mulți din ei trebuie să fie priviți ca valahi, care au fost aduși acolo pe vremea romanilor. [...] Acum însă se mai găsesc în Moldova tot felul de neamuri și secte, dar mai ales ruși, sârbi (Raitzen—?), armeni, bulgari, sarmați, transilvăneni, germani, tătari, țigani [...], pe care îi folosește voievodul”. Și mai jos: „După cum sunt neamurile, așa și locuitorii, au religii diferite; cei mai mulți sunt creștini și țin de ritul grecesc, *iar în multe alte privințe – limbă, port, arme, fel de cârmuire, tribut, hrană și industrie – sunt la fel cu cei din Țara Românească, cu unica deosebire că moldovenii se apropie întrucâtva, în obiceiuri și vorbire, de poloni*” (*subl. n.*)⁷³.

§ 3. ETNONIMUL „ROMÂN (VALAH)” ÎN IZVOARELE RUSEȘTI

(sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)

Faptul că valahii, adică românii, sunt înconjurați de slavi a lăsat la aceștia mărturii scrise despre populația romanică de est. Atare mărturii au rămas și în izvoarele istorice rusești.

Deși cercurile imperiale ale Rusiei n-au renunțat nicicând la ideea de cotorpire, anexare și transformare a teritoriilor românești în regiuni (gubernii) rusești, totuși sunt izvoare ce denotă că unii reprezentanți ai diplomației țariste, ai clerului rusesc, ai lumii progresiste a timpului, fruntași ai vieții politice, istorici, simpli cetățeni care au avut contacte cu băștinașii Principatelor Române, au susținut adevărul istoric privind românii și România, inclusiv românii moldoveni și Moldova.

Către sfârșitul sec. al XVIII-lea și pe parcursul secolului următor autorii scrierilor în limba rusă devin tot mai obiectivi în aprecierea originii poporului român, a comunității de neam și de limbă a moldovenilor și muntenilor, în recunoașterea etnonimului „popor român” și a glotonimului „limba română” (sau limba valahă) pentru ambele Principate. În scrierile lor numele etnic general „români” îl înlocuiește tot mai des pe cel dat românilor de străini, și anume pe cel de „valahi”, folosit de ruși multe secole în șir. Cu toate că Basarabia era anexată la Rusia, în multe surse istorice rusești se arată adevărul că această provincie e populată de români și nu aparține Rusiei.

Nu este exclus ca părerile unor autori de scrieri cu conținut istoric sau informativ să fi fost influențate de starea de spirit unionistă din Principate, care cel puțin din a doua jumătate a sec. al XVII-lea – odată cu introducerea scrisului în limba română și înlăturarea slavonei din biserică și din viața de stat și obștească - avea un caracter tot mai conștientizat și mai insistent, ajungând la apogeu în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Nu este exclusă nici posibila influență benefică asupra mentalității autorilor de scrieri rusești despre

Principatele Române din partea lucrărilor lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei*, *Historia Moldo-Vlachica*, refăcută în *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, și altele, pe care principele Cantemir le-a scris în Rusia și în care el a arătat clar că românii sunt de origine romană, iar valahii, moldovenii, muntenii, basarabenii etc. sunt români. Nu se exclude nici influența benefică asupra istoriografiei ruse din partea marilor cărturari români – Petru Movilă, Nicolae Milescu Spătarul, Antioh Cantemir, Pavel Berânda, Mihail Herăscu (Herascov), precum și din partea multor români basarabeni care și-au făcut studiile în cele mai mari centre culturale și științifice ale Imperiului Rus - Petersburg, Moscova, Kiev, Odesa - și care s-au pronunțat asupra problemei în cauză.

Prima sursă istorică rusească în care s-a pomenit despre români (valahi) este letopisețul *Повесть временных лет* (Povestea vremurilor de demult), scris la începutul sec. al XII-lea. Autorul lui relatează că la începutul sec. al XII-lea valahii (românii) trăiau pe malurile Dunării, de unde, chipurile, ar fi fost alungați de unguri⁷⁴.

O altă sursă istorică rusească – *Ипатьевская летопись* (letopisețul Ipatiev) - îi așază pe volohi sau bolohoveni la 1160 pe Nistru, în Podolia, în Volânia, iar N. Karamzin scrie că aceștia locuiau și în Basarabia, și în Moldova din dreapta Prutului, și tot în sec. al XII-lea⁷⁵.

În acest context menționăm că istoricul rus A. Russov îi „găsește” pe volohi la sfârșitul sec. al XVII-lea și la începutul sec. al XVIII-lea în Transnistria, chiar până la Nipru⁷⁶.

Referindu-se la Hronicul Anonimului maghiar, istoricul sovietic V. D. Koroliuk îi localizează pe volohi (români) în sec. al IX-lea în Panonia, adică în regiunea istorică ce cuprindea teritoriul de azi al Ungariei, precum și o parte din teritoriile actuale ale Iugoslaviei și ale Austriei⁷⁷.

Istoricul rus G.G. Litavrin apreciază justetea comunicărilor scrise de Kedrenos,

Kekavmen, Kinnamos și alții privind așezarea volohilor (românilor) în Balcani începând cu sec. al X-lea⁷⁸.

Menționăm că pe parcursul sec. XV-XVIII autorii ruși au scris un număr impunător de relatări privind călătoriile lor în Moldova. În majoritatea cazurilor autorii folosesc în scrierile lor numele etnic extern al românilor, anume cel de „valah (voloh, vlah)” și derivatele acestuia. Pelerinii ruși găsesc în Moldova pe aceiași valahi (români) ca și în Valahia (Muntenia).

Istoricul român Gh. Bezviconi, în volumul său *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, face o listă întreagă de cercetători ruși, ale căror mărturii ne vor ajuta să facem lumină în problema pusă de noi. Ne vom focaliza atenția foarte succint asupra scrierilor unora dintre aceștia.

- În anul 1414 ieromonahul Zosima, în drum spre Țarigrad, trece prin Moldova și constată că ea este o „Țară Volohă”⁷⁹, iar Nistrul – „trecere și graniță volohă”⁸⁰.
- Călătorul și publicistul rus Ivașko Peresvetov, care a petrecut cinci luni la curtea lui Petru Rareș, în „plângerile” sale către țarul rus arată că domnitorul Moldovei este „voievod voloh”, iar Moldova – tot o „Țară Volohă”⁸¹.
- Aceeași informație ne-o transmite în 1593 negustorul și diplomatul Trifon Korobeinikov. Trecând în drumul său spre Ierusalim și prin Moldova, el scrie că aceasta este „Țară Volohă”⁸², iar domnitorul ei – „gospodar” sau „voievod voloh”⁸³.
- „Cneaz voloh”, „țară volohă”, „mitropolit voloh”, „gospodar voloh” – aceasta este terminologia folosită de pelerinul rus Vasilii Iakovlev Gagara din Kazan. Și acesta a vizitat Moldova fiind în anii 1634-1637 în drum spre Ierusalim și Egipt⁸⁴.

Arsenii Suharev, arhidiaconul mănăstirii Ciudo, a trecut prin Moldova de două ori - în

1649 și în 1651. În scrierile lui, ne spune Gh. Bezviconi, Suharev relatează că, după ce a mers prin Putivl, Kiev, Șargorod, a purces „spre Țara Volohă”, trecând Nistrul spre „părțile valahe”⁸⁵. Este evident că pentru arhidiaconul Suharev „Țara Volohă” este Moldova.

Menționăm că în scrierile sale Suharev îi dă termenului „volohi” caracteristici etnice, bunăoară atunci când îi enumeră pe volohi în șirul altor popoare. Descriind tratativele sale cu hatmanul Hmelnițki privind rugămintea acestuia către țar de a-l primi „sub ocrotirea sa” și de a-i acorda ajutor, hatmanul amenință că, în caz contrar, se va uni „cu turcii, cu volohii, cu muntenii și cu ungurii și va „pârjoli țara” (Rusia – *n. n.*) ca pe „Țara Volohă”⁸⁶. Același conținut etnic pentru termenul „Voloh” îl descoperim și la sfârșitul relatării lui Suharev. Acolo găsim mențiuni privind componența etnică a populației târgului Ismail. „Ismailul (în sudul Basarabiei – *n. n.*), scrie Suharev, este un târg mare: se spune că ar avea vreo opt mii de case, însă cetate n-are, ci numai târg. Aici trăiesc turci, tătari, greci, **volohi**, cei ce au fugit de la volohi, deoarece **volohii** sunt aici pe aproape...”⁸⁷.

Și Petru I al Rusiei, fiind invitat în 1711 de Dimitrie Cantemir să „elibereze” Moldova de sub turci, era conștient de faptul că anume etnia valahă (adică română) cuprindea teritoriul din partea dreaptă a râului Nistru. El nu menționează existența unei etnii moldovenești. Vom reproduce câteva pasaje din al său *Jurnal* concludente în acest sens.

- „În 1702, scria țarul rus, în Varșovia, regele suedez a inspectat o companie de valahi (*passim subl. n.*), cărora le-a poruncit să arate excepțiile lor, cum se bat și atacă, și cu ei înșiși a luat parte la atacul lagărului său”⁸⁸.
- „(1706). În lupta la care au luat parte rușii, saxonii și polonii, iar de alta – suedezii și o parte de poloni și vlahi, rușii au obținut victoria”⁸⁹.
- „(1708). La 01 august, la Smoliani, am atacat pe Kanifer, partizan al regelui suedez,

cu câțiva dragoni și **valahi** ...”⁹⁰

- „(19 august 1708). Generalul maior Volkonski cu regimentul său, cu cazacii și **valahii**, a atacat „obozul inamic”⁹¹.
- „(18 mai 1709). **Valahii** noștri, trecând râul Vorskla (pe lângă Poltava), unde inamicii pășteau caii de cealaltă parte a râului, i-au gonit și au dus caii lor la armata noastră”⁹²
- „La 30 mai (1711) s-a primit știrea că feldmareșalul Șeremetiev, cu cavaleria a sosit la **granița valahă**, la **fluviul Nistru**. La târgul Rașcov feldmareșalul a trecut fluviul, a sosit aproape la Iași, reprezentanța **gospodarilor valahi**, și a trimis acolo pe brigadierul Korotcov cu un detașament pentru a primi pe **gospodarul valah Principele Dimitrie Cantemir**, care câțva timp înainte de aceasta, ca un creștin evlavios, a făcut prin solul său capitulație de supușenie față de autocrația țarului”⁹³.
- „La 17 iunie (1711) a trecut peste Nistru toată armata (rusă) și (țarul cu țarina) au înnoptat în apropiere de **orășelul valah denumit Soroca**, la granița cu Polonia”⁹⁴.

Așadar, la începutul sec. al XVIII – lea pentru țarul rus și, deci, și pentru Cancelaria și curtea acestuia, dar și pentru diplomația Rusiei, fluviul Nistru era „**graniță valahă**”, iar locuitorii Moldovei, inclusiv ostașii și domnitorul nu erau altcineva decât **valahi**. Moldovenii erau numiți cu numele dat tuturor românilor de străini.

Este important să menționăm în acest context că profesorul universitar rus A. A. Koțiubinski, care a studiat, printre altele, și evenimentele de la Prut din 1711, inclusiv intenția lui D. Cantemir de a elibera Moldova de sub turci cu ajutorul Rusiei, scrie în 1872 o lucrare, în titlul căreia autorul în loc de termenul „**valahi**”, așa cum scria și Petru I în *Jurnalul* său, folosește termenul „români”, și anume: „Сношения России при Петре

Первом с южными славянами и **румынами** „ (Relațiile regelui Petru I cu slavii de sud și cu românii)⁹⁵. Este evident că cercetătorul Koțiubinki pune în noțiunea de „român” același sens pe care îl pune Petru I în termenul „valahi”. Și unul și altul se refereau la aspectul etnic al noțiunii de „român”. Avem o dovadă în plus că numele etnic „român” și „valah (voloh)” sunt identice și exprimă etnia unuia și aceluiași popor – cel românesc.

Însă, începând cu a doua jumătate a sec. Al XVIII – lea, când Rusia manifesta un interes tot mai mare pentru cucerirea Țărilor Române, în scrisorile militarilor și diplomaților, în scrierile pelerinilor ruși găsim cazuri când locuitorii Moldovei sunt numiți „moldoveni”. Se folosesc și derivatele cuvântului „moldovean”, dar în majoritatea lor autorii n-au avut în vedere un conținut etnic, național, ci unul teritorial, geografic, localizator; bunăoară: oaste moldovenească, militari moldoveni, domn, hatman și cler moldovean, capitală moldovenească etc. Generalul și ambasadorul rus la Istanbul Nicolai Vasilievici Repnin, care în 1775 a trecut prin Moldova și Muntenia, în scrisoarea sa către împărăteasa Rusiei, pomenește de așa-zisa „**națiune moldoveană**”⁹⁶.

Peregrinii ruși – starețul Leontie (1701), ieromonahii Severski (1704) din Novgorod, Ipolit Vișenskii din Cernigov (1707) – folosesc termeni și expresii de felul „Țara Moldovenească”, „Domnul moldovean”, „moldoveni”, „domnitor” sau „domn moldovean”, „capitala Moldovei”, dar și „Țara Voloska”⁹⁷. Pentru ieromonahii Macarie și Silvestri, Mihail Racoviță era „domnitor” sau „domn” al Moldovei, „voievod moldovenesc”, dar și „gospodarul **Țării Moldovenești și Voloșești**”. Prin denumirea dublă a țării „Moldovenești și Voloșești” – ieromonahii Macarie și Silvestru, probabil, au vrut să redea, să precizeze două aspecte: unul – cu conținut teritorial, geografic, al doilea – cu conținut etnic. Ne amintim că aceste două aspecte sunt cuprinse și în termenul „Moldo – Vlahia”.

Dar nici în acea perioadă nu întâlnim încercări de afirma că „moldovenii” și „muntenii” nu ar fi de același neam. Ba din contra, unele demersuri diplomatice ale Rusiei vorbesc despre faptul că însăși împărăteasa Ecaterina și diplomații ei înțelegeau că locuitorii acestor principate sunt de aceeași origine etnică. Intenția Ecaterinei de a uni Moldova cu Valahia și de a crea un stat independent „Dacia Nouă” cu proclamarea nepotului său Constantin drept domnitor al Moldo-Vlahiei⁹⁸, deși urmărea scopul de a lărgi zona de influență a Rusiei, ba chiar de a ocupa noi teritorii, este un argument în favoarea recunoașterii unității de neam și de limbă a populației celor două Principate. De asemenea și susținerea de către Rusia a Regulamentului organic pentru cele două Principate demonstrează că imperiul țarist nu putea nega originea etnică comună a locuitorilor Moldovei și Valahiei (Munteniei).

General-gubernatorul Novorusiei A. Langeron (1814-1822) vedea în Moldova și Valahia (Muntenia) două provincii-surori, cu locuitori conștienți că se trag din romani și că „le-au luat numele” acestora. El recunoaște originea romană a moldovenilor și muntenilor, adică a românilor, numiți și valahi. Această recunoaștere o găsim în însemnările lui de călătorie, făcute după ce a vizitat Moldova în 1791⁹⁹. „Acele două provincii (Moldova și Valahia – *n. n.*), scrie Langeron, au fost locuite odinioară de geți și daci, al căror trecut este foarte obscur și puțin interesant. Roma i-a supus, dar deseori ea a fost nevoită să stăvilească campaniile lor sau să pedepsească ravagiile pricinuite de ei. În sfârșit, Roma a făcut din aceste două provincii, nepopulate din pricina războaielor, un loc de surghiun pentru nenorociții alungați din patria lor, prin politica senatului sau prin tirania împăraților. De aceea **valahii** pretind că se trag din **romani** și **le-au luat numele cu plăcere vădită** (*subl. n.*). Ceea ce pare sigur este că ei au oarecare asemuire cu acest popor renumit, dar această asemuire a scăzut mult cu vremea și în urma regimurilor la care au fost supuși”¹⁰⁰.

Generalul ne-a lăsat în notele sale de călătorie și observațiile proprii asupra limbii (una singură), vorbită de „moldoveni” și „munteni”. Langeron scrie: „Limba, dulce și monotonă, în parte amintește latina, mai ales în Valahia; moldovenii au multe vorbe italiene. În general, limba este bogată și s-ar preta la muzică; însă ei nu au perfecționat încă intonațiile și nu le-au supus combinațiilor muzicale, care în italiană, sub îndrumarea unor Paesiello, Sarti, Guglielmi etc., vorbesc inimii și încântă urechile”¹⁰¹.

În această perioadă de timp, Rusia se străduia să ascundă biciul și să arate popoarelor balcanice doar turta cea dulce. Ea dorea prin aparența facerii de bine să obțină încrederea românilor din ambele Principate, dar și a tuturor popoarelor din Balcani, aflate pe atunci încă sub stăpânire turcă.

Această misiune a îndeplinit-o cu succes generalul **Pavel Dmitrievici Kisilev**, care în decurs de cinci ani (1829-1834) a fost un singur administrator al Principatelor. Gheorghe Bezviconi scrie că Kisilev a decretat liberul comerț între Moldova și Muntenia¹⁰².

P. D. Kisilev a pus în aplicare așa-zisul Regulament organic, regulament de organizare și de conducere a Moldovei și a Munteniei conform prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829). După Gheorghe Bezviconi, „Regulamentul organic a fost prima constituție românească, care a asigurat domniile naționale și principiul separației puterilor, a contribuit la consolidarea statului pe temelii noi, și din care se desprinde ideea că suveranitatea emană de la națiune”¹⁰³.

După Constantin Giurescu, „acest Regulament a pregătit unirea Principatelor, prin organizarea aproape identică a celor două țări, prevăzând chiar Unirea. Astfel, în **articolul 371 al Regulamentului Munteniei și în 425 al Regulamentului Moldovei se constată comunitatea de obârșie, de limbă, de religie, de obiceiuri și de interese, precum și**

avantajele necontestate ale unirii ambelor Principate...”¹⁰⁴.

Dovezi privind comunitatea etnică a moldovenilor și muntenilor găsim și la **Aleksandr Sergheevici Pușkin**. Acesta n-a „descoperit” nici o diferență între locuitorii Moldovei și cei ai Munteniei. Scriitorul împărtășea ideea că domnitorul Valahiei, Constantin Brâncoveanu, e de „aceeași nație” cu domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir. Amintind de însemnările brigadierului de armată Moro-de-Brave privind războiul ruso-turc de la 1711, Aleksandr Pușkin relatează că la ședința consiliului militar, convocat de Petru I la 29 iunie 1711, generalul Rene propune să fie atras de partea lui Petru și Cantemir și domnitorul Valahiei, Brâncoveanu, deoarece „voievodul valah fiind de una și aceeași nație și religie cu domnitorul moldovean nu va întârzia să se supună...” („Валахский воевод, будучи одной нации и одного исповедания с молдавским господарем, не замедлит покориться...”)¹⁰⁵. Astfel, la începutul sec. al XVIII-lea, în viziunea demnitarilor ruși, moldovenii și valahii (muntenii) erau de o singură nație și de o singură confesiune. D. Cantemir era născut în Moldova și, deci, după locul de naștere și după domnie era moldovean; C. Brâncoveanu era născut în Muntenia, și după locul de naștere și de domnie era muntean; dar din punctul de vedere al apartenenței naționale ambii erau români.

Rusul **Ignatii Iakovenko** susține că la începutul sec. al XIX-lea Valahia (Muntenia) și Moldova „aveau același sistem de cărmuire și aceleași reguli”.

Majoritatea dintre străini, vizitând Țările Române, acordau atenție, în primul rând, acelor trăsături ale poporului român, care pot fi mai ușor evidențiate. Acestea sunt limba vorbită, asemănarea locuitorilor teritoriilor românești între dâșii, apoi cu italienii, confesiunea religioasă și altele. Mult mai greu le era să cunoască dreptul, legile de care se conduceau românii din ambele Principate sau sistemul administrării lor de stat. Ignatii

Iakovenko, funcționar al consulului rus din Muntenia, care a vizitat în 1812 prima dată Principatele Dunărene, a observat că „domnitorul Valahiei avea același sistem de cărmuire și aceleași reguli ca și în Moldova”¹⁰⁶. Informația este cu atât mai prețioasă, cu cât ea vine de la străini. Nici vorbă că „aceleași reguli” înseamnă anume dreptul valah, elemente ale căruia pot fi întâlnite în afara frontierelor României, chiar în epoca modernă.

La tema originii romanice a moldovenilor și a limbii vorbite de aceștia a scris în memoriile sale și Conte Ludovic-Victor de Rochechouart, care, după Gh. Bezviconi, era adjutantul împăratului rus și a vizitat Moldova în 1806-1807. Reproducem următorul alineat: „Moldova este o țară încântătoare. Pământul este foarte roditor. Populația, de **origine romană**, precum este ușor de observat după frumusețea, regularitatea trăsăturilor și constituția vânjoasă a locuitorilor de ambele sexe, mai ales la țărani, oferea o vastă materie pentru cugetări serioase asupra vicisitudinilor omenești. Cu mare greutate ai regăsi în atitudinea umilă, târătoare și temătoare urmarea firească a unei lungi robii a tuturor claselor, pe urmașii valoroșilor soldați, fii și părinți ai stăpânitorilor lumii, **dacă limba nu ar aminti originea romană** (*subl. n.*)”¹⁰⁷.

Aceeași origine etnică (romanică), conștiința autohtonă a unității de neam și de limbă a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, a unității teritoriului național al românilor, același sistem de administrare, aceleași reguli de conviețuire pentru toți românii Principatelor – toate adevărurile erau bine cunoscute de români, și ele trebuiau aduse la cunoștința străinilor care nu le sesizau. Se apropia anul 1859, anul în care recunoașterea faptului că moldovenii și muntenii sunt aceiași români va juca un rol deosebit la punerea începutului unității politice a tuturor românilor.

În ciuda afirmațiilor istoriografiei sovietice, ale celei proimperiale și procomuniste că

așa-zisa populație moldovenească s-a plămădit încă în sec. XII-XIV din simbioza valahilor și slavilor de est și că moldovenii au mai păstrat etnonimul vechi „valahi” numai în sec. XV-XVI, scriitorul rus și sovietic Maksim Gorki, tocmai la începutul sec. al XX-lea, îi numea pe românii basarabeni „valahi”. În 1904 Gorki a publicat antologia *Русская муза* (*Muza rusească*), în care a fost inclusă și o legendă zisă *valahă*, auzită de scriitor pe la 1891 de la un rapsod popular într-un sat basarabean și pe care Alexei Mateevici a tradus-o în românește în 1917 cu titlul *Zâna. Poveste valahă*.

Ce concluzii am putea trage de pe urma mărturiilor din acest paragraf? Credem că următoarele:

- Timp de circa nouă sute de ani (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)

locuitorii Moldovei erau, cu mici excepții, numiți de izvoarele rusești cu același nume cu care erau numiți muntenii, și anume „valahi (vlahi, volohi)”, nume dat românilor de către străini. Este un argument care dezmente afirmațiile istoriografiei sovietice imperiale că „valahi este numele dat de popoarele vecine numai populației Țării Românești”, adică a Munteniei¹⁰⁸, și că valahii nu sunt înșiși românii, ci constituie o populație care a intrat în componența „națiunii române”¹⁰⁹.

Derivatele de la „valah” mai des folosite în izvoarele rusești erau de tipul: „Țara Volohă”, „graniță volohă” (Nistru – *n. n.*), „domnitor (domn, voievod, gospodar, cneaz) voloh”, „mitropolit voloh”, „oraș voloh” (Soroca - *n. n.*), „Țara Volosca”, „țării voloșești”.

- Termenul „valah” ca un tot întreg avea o semnificație etnică (vezi includerea de către Suharev a etnicului „valah” alături de alte etnii).
- Volohii sau bolohovenii erau așezați la sfârșitul sec. al IX-lea în Panonia (teritoriul de azi al Ungariei și o parte din teritoriile Iugoslaviei și Austriei), iar în sec. al XII-lea și în

Podolia, Volânia, pe Nistru, Basarabia, Moldova din dreapta Prutului și pe malurile Dunării. În secolele XVII-XVIII ei erau și în Transnistria, chiar până la Nipru.

- Termenul „moldovean – moldoveni” și derivatele din acesta, chiar dacă generalul Repnin amintea de o „nație moldoveană”, nu se refereau la aspectul etnic, ci exprimau locul, teritoriul de care ținea cutare sau cutare atribut statal.

- Izvoarele ruse examinate nu conțin dovezi că băștinașii Moldovei se numeau între ei „români”. Avem numai mărturia lui Langeron că băștinașii „pretind că se trag din romani”, căroră „le-au luat numele cu plăcere vădită”. Totodată, nici un izvor examinat n-a negat originea romană a valahilor (românilor).

- În prima jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec al XIX-lea în Rusia este recunoscută comunitatea etnică și lingvistică a valahilor (românilor) moldoveni și munteni. Până în prima jumătate a sec. al XIX-lea predomină etnonimul „valah”. Expresii „Principatele Valahe”, intenția Ecaterinei de a crea „Dacia Nouă” relatarea lui A. S. Pușkin că domnitorii Moldovei și Valahiei „sunt de aceeași nație și religie”, mărturisirea lui Ignatenko că în Valahia era „același sistem de cârmuire și aceleași reguli ca și în Moldova”, precum și susținerea de către Rusia a Regulamentului organic sunt argumente în favoarea acestei teze.

**§ 4. ROMANITATEA ȘI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR,
INCLUSIV AL CELOR BASARABENI ȘI TRANSNISTRENI,
ÎN ACTELE OFICIALE ȚARISTE ȘI ÎN ISTORIOGRAFIA RUSĂ
(din a doua jumătate a sec. al XIX-lea până în anul 1918)**

Am menționat în paragraful precedent că în izvoarele istorice rusești, la fel ca și în cele

slave în genere, pe parcursul a circa nouă secole (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea) românii erau numiți cu termenul etnic extern de „valahi” și că în prima jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea în Rusia tot mai des se vorbește de unitatea lingvistică și de neam a locuitorilor celor două Principate Românești – moldovenii și muntenii. Începând cu prima jumătate a sec. al XIX-lea, lumea cărturară rusă, pelerinii, cercurile diplomatice, religioase și militare se conving treptat că numele etnic extern al poporului român, anume cel de „valah”, și numele etnic intern de „român”, nume ales de înșiși românii pentru ei, sunt identice. Ca urmare a acestei conștientizări în diferite mărturisiri privind Moldova termenul de „valah” este înlocuit cu cel de „român”. Să urmărim evoluția acestor schimbări.

Istoricul rus **V. Kliucevski** (1841-1911), care a descris încercările războinice ale Rusiei contra Turciei în sec. al XVIII-lea, chipurile spre a elibera creștinii de sub necredincioși, a recunoscut că Moldova și Valahia sunt populate de români (nu de moldoveni și nici de valahi). Cităm: “S-au întrprins două încercări de a elibera creștinii de la diferite margini europene ale Imperiului Otoman, a grecilor în Morea și a românilor în Moldova și Valahia”¹¹⁰ (“... Предпринято было два освобождения христиан на разных европейских окраинах Турецкой Империи, греков в Морее, **румын в Молдавии и Валахии**”).

Merită un interes sporit viziunea cărturarului rus **Porfirii Uspenski** (1804-1885) asupra problemelor românești. El a vizitat țările române în 1846, zice Bezviconi, în toiul elaborării mecanismului înfăptuirii Unirii Moldovei cu Muntenia, și s-a ocupat de studierea stării pravoslavnicilor sub turci. Concluziile sale au fost publicate de Academia din Petersburg tocmai în 1894 sub titlul *Cartea ființei mele* (traducerea românească aparținând lui Ștefan

Berechet, București, 1890).

Deși P. Uspenski consideră în mod eronat că românii sunt de origine slavă, noi apreciem viziunea lui corectă privind românismul moldovenilor și muntenilor, care - și unii și ceilalți - vorbesc limba română. Spre a ne convinge de cele menționate, vom reproduce câteva alineate din notele cărturarului Uspenski, fără a face comentarii deosebite. Așadar:

- „2 august (1846 – *n. n.*). Înaintea prânzului, scrie Uspenski, am ajuns în București și m-am oprit la hotelul german al lui Brenner. Muntenia renaște. Pământul ei e roditor, popor sănătos, simplu. [...] Îmi închipuiam pe **români** bruneți, dar în realitate toți-s de culoare albă...¹¹¹.

- „3 august. Nifon (Vicarul, viitor Mitropolit – *n. n.*) m-a binecuvântat să vizitez mănăstirile de aici și mi-a dat și un conducător, pe un diacon al Mitropoliei acesteia, venit din **Basarabia, care știa românește și rusește** (*subl. n.*)”¹¹². P. Uspenski, fiind sub impresia celor relatate de diaconul din Basarabia, și anume că în mănăstiri nimeni nu rostește predici, scrie: „**Sărmanii români!** Ei sunt flămânzi și înfometați. Au grâu, secară și orice fel de pâine dumnezeiască, dar nu-i mană cerească, altfel zis - cuvântul dreptății credinței, nădejzii și dragostei. Cu ce se hrănesc sufletele lor?”¹¹³.

- „6 august. Dimineața am pornit din București spre Iași. ...**Acum sunt în Moldova**”¹¹⁴.

- „11 august. Duminică. N-am găsit acasă nici pe Principe, nici pe Mitropolit, nici pe consulul nostru, nici pe arhimandritul Filaret Scriban, conducătorul Seminarului... De la el nădăjduiam să primesc cunoștințele trebuitoare despre starea de azi a Bisericii Pravoslavnice în amândouă Principatele, despre viața și felul de gândire al boierilor de aici, despre caracterul și aptitudinile **românilor** (din ambele Principate – *n. n.*), despre mănăstiri

și școli”¹¹⁵.

- „12 august. Astăzi m-am închinat la trei mănăstiri: Golia, Barboiul și Dancul.

Mănăstirea Golia, numită astfel în memoria ziditorului ei, marele logofăt Ioan Golia, aparține locașului Vatopedul din Atos. Din inscripțiile grecești și slavone din biserică se vede că acest loc sfânt a fost ridicat din temelie în cinstea Înălțării Domnului și zugrăvit pe cheltuiala Preaevlaviosului **Kneaz al întregii Țări Moldo-Valahe Vasile-Voievod** și a fiului său, Ștefan-Voievod, în zilele luminatului Mitropolit al Moldovei, Varlaam, la 24 mai 1660, și a fost din nou zugrăvit și înfrumusețat cu o nouă tâmplă în 1838 . . .”¹¹⁶.

În ultima zi de ședere în **Moldova**, 13 august, Uspenski a vizitat patru mănăstiri: Barnovski și Sfântul Sava, Sf. Mormânt, Frumoasa și Trei Ierarhi. Descriindu-le și pomenind despre convorbirea cu egumenul Sofronie, cărturarul rus încheie lucrarea sa cu cuvintele: „Purtătorul de cunună, apărător al Principatelor! Ajută bunilor **români** și smerește carnea și sângele nevrednicilor călugări ca să adie a cer, iar nu să miroase a pământ”¹¹⁷.

Așadar, după convingerea lui Uspenski, românii sunt etnia Munteniei și, totodată, etnia Moldovei. Ce altă dovadă se cere? În anul 1846, cu 11 ani până la Unirea Moldovei cu Muntenia, un călător, un cărturar rus cu numele Uspenski, care doar a trecut prin ambele Principate, se convinge de unitatea de neam a locuitorilor ambelor Țări Românești. Despre această unitate el află de la înșiși băștinașii, care îi spun că ei sunt români. Ei, românii, atât cei munteni, cât și cei moldoveni, aveau conștiință națională românească, care le-a ajutat să-l convingă de dorința lor de a se uni și de purta mândru și pe vecie numele sacru de român.

Și cele câteva pagini reproduse de Gheorghe Bezviconi în *Călători ruși în Moldova și*

Muntenia din capitolul *Iași* al volumului *Galicina și Moldavia*, scris de publicistul rus Vasiliu Ivanovici Kelsiev care a vizitat Moldova în 1867, ne oferă o anumită informație despre situația din România moldovenească după răsturnarea lui Cuza-Vodă.

Pentru Kelsiev nu există în Moldova alt popor decât cel românesc. Acest argument nu-i permite lui Kelsiev să nege posibilitatea unirii tuturor pământurilor românești, inclusiv a celor de la răsărit de Prut. Se vede că la 1867 la Iași deja plutea în aer dorința înfăptuirii următorului pas spre unificarea politică a tuturor românilor, Unirea de la 1859 fiind parțială. Cităm: „Politica noastră externă, scrie Kelsiev, nu trebuie să se asemene cu cea franceză, care nu se gândește decât la ziua de azi. Trebuie să luăm exemplul de la boierii noștri vechi, care și-au ales drept țintă unirea pământurilor rusești și generație după generație o urmăreau neclintit. Pământurile rusești aproape că-s unite (mai lipsește Galiția de Răsărit și partea dinspre Ungaria de pe lângă Tisa); a sosit acum timpul să renască imperiile grecesc, bulgăresc, sârbesc, **românesc**, care în viitor trebuie să fie aliate cu noi...”¹¹⁸. „...În 1867, continuă Kelsiev, a sosit la Iași Principele Carol (Regele României – *n. n.*). Eu am prins momentul când știam că e la teatru și m-am dus să-l văd, pe el, scena și mai ales publicul. [...]. Fanarioții au știut să anihileze orice sentiment patriotic în popor, [...] caracterul **românilor** (e vorba de Moldova – *n. n.*) e într-atât de demolat parvenit de către fanarioți, încât lor le e totuna. Sunt extraordinar de ușuratici, dar uită repede răul pe care li-l faci. Pentru proteste sau opoziție n-au destulă energie. Aceasta, de altfel, e și norocul lor, pentru că oamenii de aici nu-s lipsiți de posibilități ca în viitor **să realizeze unirea pământurilor românești, mai ales deoarece această unire ar merge aici mult mai bine decât, de exemplu, în Germania**. Centralizarea franceză i-a fost fatală lui Cuza, însă administrația franceză a rămas. Anume administrația i-a făcut o primire festivă lui Carol,

iar nu poporul, care a venit să-l privească ca pe cineva deosebit... Cortina nu s-a ridicat până n-a intrat principele... **A răsunat imnul național român.** Pe scenă au apărut inițialele principelui. Cântăreții în haine negre și cântărețele în rochii albe cântau în cinstea sărmanei **Românii.** Muzica și vocile erau excelente, dar — vai! — atât muzicanții, cât și cântăreții, ca și la noi, erau străini. **Românii,** ca și noi, încă au nevoie de oameni străini, ca să le alcătuiască melodiile”¹¹⁹.

Într-un alt pasaj V. Kelsiev se străduiește să explice comportamentul, după el, lipsit de demnitate, al românilor. El scrie: „Deprinderea de veacuri de a fi sub stăpânirea străină a avut ca efect atrofierea sentimentelor patriotice în masele de aici și le-a făcut foarte materialiste. Grecii, bulgarii și sârbii nu manifestă aceeași influență față de soarta țării lor. Românii au avut un singur dușman – pe turci și, în ajutorul lor, – pe greci. Popoarele Turciei cunosc bine cine e dușmanul lor, de aceea caută să se unească fiecare într-o singură țară, fiecare având un conducător, de care se țin ca și copilul de mamă, și de aceea sunt tari. La **români** situația e alta. Un neam mic, așezat de soartă între vecini puternici, ei vrând-nevrând au trebuit să se închine când unuia, când altuia, așa încât s-au obișnuit cu gândul că soarta lor nu depinde de ei. Aici au stăpânit și turcii, și polonii, și noi am intervenit cu protectoratul nostru, și Austria a intrat cu oaste pe aici ... În sfârșit ei au ajuns sub protectoratul marilor puteri ale Europei, adică s-au dezorientat complet”¹²⁰.

În anul Unirii Principatelor Române - Moldova și Muntenia - la Petersburg apare lucrarea lui **S. Palauzov** *Румынскія Господарства Валахія въ историко-политическомъ отношеніи* (*Principatele Române Valahia și Moldova sub aspect istorico-politic*), trecută prin cenzura țaristă (cenzor – I. Goncearov). Chiar din titlul lucrării se vede că pentru cercetătorul rus Moldova și Valahia (Muntenia) sunt - Principate

Române. De aici putem trage concluzia că autorul avea să examineze Țările Române sub aspect istorico-politic nu pe fiecare luată în parte, ci pe ambele luate împreună, ca un tot întreg. Și e clar de ce. Autorul rus chiar în introducere denumește acest întreg „Țara Românească” („Pământul românilor”), care cuprinde spațiul dintre albiile Tisei și Nistrului, deci și Moldova cu Basarabia. Expresiile „Țara Românească” („Pământul românilor”) sunt folosite de Palauzov în sens de România, țara tuturor românilor, care se întinde „de la Nistru până la Tisa”. Cităm: „În **spațiul dintre albiile Tisei și Nistrului**, având la nord Alpii Carpatici și sprijinindu-se dinspre sud pe întinderea dunăreană și partea de nord-vest a litoralului Mării Negre, locuiește o masă compactă de populație, numele autohton al căreia, divizat de etnografii contemporani în câteva denumiri locale, nu se află nici pe o hartă geografică cunoscută a spațiului menționat. Poporul acesta numește pământul populat de el Țara Românească (Pământul românilor), considerându-se popor român”¹²¹.

Când vorbește de divizare, istoricul rus are în vedere împărțirea românilor în moldoveni, munteni, ardeleni etc.

În continuare autorul vizat își expune părerea asupra începuturilor poporului român și asupra greutăților prin care el a fost nevoit să treacă spre a-și dezvolta „conștiința sa civică”. S. Palauzov scrie: „Perioada romană de cucerire, la rândul ei, a dispărut pentru totdeauna, și noii cotropitori ai **poporului român** n-au întârziat să apară din spațiile întinse ale Rusiei de mijloc și de sud, aceștia ținând în umbră neamul care tocmai în a doua jumătate a sec. al XIII-lea se rupe la lumina vieții istorice și care sub numele de **Moldo-Valahia** își dezvoltă izolat conștiința civică proprie, căreia politica contemporană europeană i-a găsit o formulă definitivă. Acești noi cuceritori au fost bulgarii și, după ei, ungurii”¹²².

Este important pentru noi să constatăm că istoricul rus Palauzov, oprindu-se asupra ținutului cu numele de Basarabia, consideră că aceasta e locuită de o populație *românească* (nu moldovenească – *n. n.*), care la 1846 constituia patru sute mii de suflete¹²³, pe când populația întreagă a Basarabiei era de șapte sute nouăzeci și două mii oameni. În plus, Palauzov ne propune diverse informații despre populația românească, sub aspect numeric, din toate provinciile românești. El consideră că în acestea trăiau către mijlocul sec. al XIX-lea peste 7 150 444 români, inclusiv: în Transilvania – 1 300 000, în Bucovina – 430 664, în Banat – 1 200 000, în Basarabia – 400 000, în Serbia, la vest de Vidin, – 110 000, în Dobrogea și în orașele de pe malul drept al Dunării –? (nu se cunoaște - *n. n.*), în Valahia – 2 335 065, în Moldova (din dreapta Prutului - *n. n.*) - 1294715, în Macedonia de Sud – Fesalia și Epir – 80 000 de români¹²⁴.

La cercetătorul rus întâlnim expresia etnică cea mai corectă despre locuitorii Moldovei. Expunând istoria acesteia, el numește locuitorii ei „**români moldoveni**”, ceea ce înseamnă *români* din Moldova. Primul nume — „români” — redă naționalitatea, iar cel de al doilea — „moldoveni” — redă locul geografic al situării etnonimului „român”.

Locuitorii Moldovei sunt numiți de Palauzov români și atunci când vorbește despre încercarea lui Dimitrie Cantemir de la 1711 de a elibera Moldova de sub turci cu ajutorul rușilor. El scrie: „Dimitrie Cantemir, spre a nu-și ascunde mai departe intențiile și a acționa deschis contra turcilor, aștepta intrarea armatei ruse în Moldova. În luna mai 1711 el a anunțat Țara întreagă despre ruperea Moldovei de Imperiul Otoman și recunoașterea suveranității unui stat puternic de la nord. Proclamația lui, în care au fost expuse toate fărâdelegile politicii turcești, toate prigonirile cetățenești și religioase care din vechime apăsau românii moldoveni, au căzut tocmai la inima poporului nefericit, din care cauză toți

boierii, mari și mici, toți cei în stare să poarte arma, s-au declarat gata să se prezinte la chemarea voievodului, sub steagurile lui, către 15 iunie, și să înceapă războiul sfânt pentru independență”¹²⁵.

Istoricul rus consideră că pe timpul domnitorului Vasile Lupu în Moldova s-au făcut multe reforme progresiste, în primul rând în domeniul culturii. Una dintre deciziile importante ale lui Vasile Lupu, scrie Palauzov, a fost introducerea limbii române (anume române, și nu moldovenești – *n. n.*) în biserică, autorul menționând că „e semnificativ că introducerea limbii române în slujba bisericească s-a petrecut fără proteste, simplu, ușor și natural...”¹²⁶.

Palauzov afirmă că Regulamentul organic din 1830 pentru Principatele Române, recunoscut și de Turcia, de asemenea admitea, într-un articol special, unirea principatelor într-un stat unitar¹²⁷. Cu adevărat, Regulamentul organic permitea renașterea neamului românesc unitar, prevedea alegerea domnitorilor Moldovei și Valahiei în același mod, admitea aceeași structură statală a ambelor Principate, la care participa și poporul, prin obșteasca adunare (puterea legislativă) a fiecărui Principat, condusă de Mitropolit și având putere juridică dacă se întruneau două treimi din membri. „Obșteștile adunări” se bucurau de aceleași statute de decizie. În adunări votul mitropoliților era hotărâtor. Domnitorii aveau dreptul să dizolve adunările. În Regulamentul organic era prevăzut controlul popular asupra activității miniștrilor. Puterea judecătorească era separată de cea administrativă, iar judecătoria, inclusiv cea supremă, se forma la fel, cu concursul principal al domnitorilor¹²⁸.

Regulamentul organic a contribuit substanțial la pregătirea juridică și administrativă a Unirii Moldovei și Valahiei în 1859. În baza Regulamentului organic, Divanul ad-hoc al Moldovei, în ședința sa din 4 octombrie 1857 a votat un document prin care (în punctul 2),

alături de alte reforme, care puneau temelia viitoarei organizări administrative și politice a Principatelor, se cerea și **„Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele de România”** (*subl. n.*). Divanul Valahiei s-a întrunit tocmai la 11 octombrie 1857, dar a votat parțial pozițiile privind organizarea Principatelor, inclusiv unirea lor administrativă și politică, tocmai la 6 noiembrie 1857. **Deci, primatul unificării Moldovei și Munteniei aparține partidei moldovenești.** Cerințele de unitate politică a Principatelor Române fiind mai pronunțate în Moldova, nu puteau fi îndeplinite fără **o conștiință românească a moldovenilor.** De unde atunci vine ideea că moldovenii ar fi fost forțați de munteni să se unească în 1859?

S. Palauzov relatează de asemenea ca Unirea Principatelor a fost abordată și la conferințele de la Viena, și la Congresul din Paris, când reprezentanții Franței, Angliei, Rusiei, Prusiei și Sardiniei au pus această chestiune pe ordinea de zi. Unirea, spune Palauzov, ar fi fost declarată dacă Austria n-ar fi propus să fie consultați și înșiși „moldo-valahii”¹²⁹. Or, expresia unitară „moldo-valahii” demonstrează că misiunile diplomatice ale acestor țări își dădeau seama de comunitatea etnică și lingvistică a locuitorilor Principatelor, de conștiința și de tendința lor spre unificare politică.

Am arătat deja că termenul general de „valah” este numele etnic extern al românilor, dat lor de neromâni. Acest nume, însă, se mai folosea pentru a indica etnia (comună) a locuitorilor în fiecare din Principatele Române. În Gramota lui Alexandru cel Bun, dată mănăstirii Neamț la 23 decembrie 1430, domnitorul Moldovei se intitula ca „domnitorul pământului moldo-valah”¹³⁰. Partea a doua — „valah” — a termenului „moldo-valah” indică etnia, iar partea întâi a acestuia — „moldo” — indică locul de amplasare a etniei.

Profesorul și academicianul **Evghenii Evstigneevici Golubinski** (1834-1912), istoric al

Bisericii Ortodoxe Ruse, ca și Palauzov, a respectat numele, cultura și istoria adevărată a românilor, inclusiv a celor moldoveni. În 1871 E. Golubinski publică la Moscova lucrarea *Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей болгарской, сербской и румынской или молдо-валахской*, altfel zis – *Curs scurt al istoriei bisericilor ortodoxe bulgară, sârbă și română sau moldo-valahă*. Lucrarea a fost cenzurată de cenzorul de stat Piotr Kazanski, ceea ce ne face să credem că poziția autorului privind românii era și poziția oficială a cercurilor diriguitoare ale Rusiei și ale Bisericii Ruse. Însuși titlul cărții denotă că autorul ei era conștient de faptul că Biserica Moldovenească (din Moldova) împreună cu cea Valahă (din Valahia sau Muntenia) constituie Biserica Română. Pentru Golubinskii **termenul „moldo-valah” este echivalent cu termenul „român”**.

Profesorul Golubinski, pe lângă faptul că dorea ca rușii să ia cunoștință de istoria bisericească a slavilor pravoslavnici de sud și a românilor ortodocși, contribuie și la descifrarea numelor purtate de Țările Române. În acest context el relatează că, atunci când băștinașii își numeau țara „Țara Muntenească”, adică țară de munte, grecii o numeau Valahia, Ugrovlahia, sau Ungrovlahia, ce ar însemna Valahia ungurească sau Valahia dinspre Ungaria, iar în Rusia, Munteniei (Valahiei) i se spunea - ca și în Polonia – „Pământ Muntenesc (Multenesc)”. În viziunea grecilor, menționează același autor, Moldova este tot o Valahie, numai că i se zice Moldovlahia, adică Valahia de pe râul Moldova; Mavrovlahia, adică Vlahia Neagră; Rosovlahia, adică Valahia dinspre ruși. El spune că în Rusia deseori Moldova este numită și cu numele dat de băștinași – „Moldova”, dar totuși predomină numele „Pământ voloh”. Locuitorilor acestui „pământ voloh” în Rusia li se spune „volohi”¹³¹.

Așadar, țările și populația lor erau valahe, iar statele – Moldova și Valahia (Muntenia) –

purtau numele de Voievodat Moldovlah și, respectiv, Voievodat Ugrovlah. Golubinski folosește termenul „valah” pentru a denumi atât poporul, fie el din Moldova sau Muntenia, cât și pământul și țările valahilor (românilor). Or, asta înseamnă că cercetătorul rus pune în termenul „valah” din denumirea poporului și a țărilor locuite de el același sens, același aspect etnic ca și în termenul „român”. Altfel spus, **pentru Golubinski termenii „valah” și „român” sunt identici și au aceeași conotație sub aspect etnic.** Celelalte părți din expresiile „Ugro(Ungro)vlah”, „Ugro(Ungro)vlahia”, „moldo(roso)vlah” și „Moldo(roso)vlahia”, și anume „Ugro(Ungro)” și „moldo(roso)” vorbesc despre aspectul geografic, teritorial, de localizare a etnonimului.

Termenii „România”, „Țara Românească”, „Valahia”, „Ugro(ungro)vlahia”, „Moldovlahia”, „Mavrovlahia”, „Rosovlahia”, adică termenii ce cuprind numele de „român” sau de „valah”, exprimă atât apartenența etnică a populației romanizate din vechea Dacie, cât și localizarea concretă a etnonimului. Ambele sensuri se conțin în majoritatea denumirilor de state naționale – Albania, Spania, Italia, Rusia, Ucraina, Estonia, India, Japonia, Germania ș. a. m. d. Termenii „Moldova”, „Țara Muntenească”, „Transilvania”, „Ardeal”, „Basarabia”, „Dobrogea” etc. au în exclusivitate sens geografic, teritorial, de localizare a etnonimului sau denotă denumirea statului, dar nicidecum sensul etnic. De la ele nu derivă nume de popoare, națiuni și limbi, cum ar vrea să ne convingă promotorii moldovenismului primitiv de la Chișinău, Tiraspol, Moscova sau Kiev.

Spre a demonstra că termenul „moldovenesc” nu are sens etnic, ci local, geografic, vom face referință la o „scrisoare” amintită de istoricul rus Palauzov, în care aceeași persoană ca voievod este valah, iar ca domnitor este al pământului moldovenesc. Aceasta se întâmplă în anul 1531. Cităm: „Scrisoare din 11 iulie 1531 adresată de regele Sigismund I domnitorului

valah al pământului moldovenesc privind diferite strâmbătăți și pagube pricinuite supușilor (poloni - *n. n.*) Braslavski și Venițki de către oamenii lui (ai domnitorului valah al pământului moldovenesc - *n. n.*), precum și cu privire la vorbele noastre”¹³².

Acum revenim la spusele cercetătorului Golubinski privind faptul că și Moldova, și Valahia (Muntenia sau Țara Românească) sunt populate de români. Fără a-și da seama că numele de “valahi” și cel de „moldoveni” nu pot fi comparate între ele (primul exprimă atât aspectul etnic, cât și cel teritorial, iar al doilea - numai pe cel teritorial al noțiunii de neam, de popor, de națiune), că termenul „moldoveni” poate fi comparat numai cu termenii “munteni”, „dobrogeni”, „olteni”, „bucovineni”, „ardeleni” ș. a. m. d., iar cel de „valah” poate fi comparat doar cu termenul de „român” sau cu alți termeni cu conținut etnic, cum ar fi „chinez”, „german”, „japonez”, „englez”, „italian”, „francez”, Golubinski rămâne convins că „moldovean” cu sens de trăitor din Moldova și „valah” cu sens de trăitor în Muntenia, sunt de aceeași origine etnică, **română**, nume care vine de la Roma; că **valahii sunt aceeași români**. El zice: „Valahii (în sens de locuitori ai Valahiei – *n. n.*) și moldoveni (în sens de locuitori ai Moldovei – *n. n.*) reprezintă **două ramuri foarte apropiate ale unuia și aceluiași neam, care poartă un nume comun - români, dar și numele de valahi sau vlahi** (*subl. n.*). Prima denumire este forma schimbată a cuvântului roman (romanus - rumân), pe când a doua denumire este cuvântul folosit în vechime de către slavi și nemți pentru denumirea popoarelor de origine galică sau celtică în genere, și a acelorași romani sau italieni în particular (vezi Letopisețul nostru vechi în *Sobr. Letop.* 1, 2; la nemți până astăzi există în uz cuvântul Wälsch, vechiul Walh, Wlloh, desemnat pentru a-1 numi pe italian, cfr. Șafar. Drevn., I, 1, 390 sqq)”¹³³.

Lucrarea lui Golubinski prezintă pentru noi interes și pentru faptul că în ea se recunoaște

că românii, în afară de Valahia (Muntenia) și Moldova, populează și Basarabia și alte teritorii românești. Cităm: “În afară de principatele **Valahia și Moldova, românii populează Basarabia** noastră rusească (?! - *n. n.*), provinciile austriece – Bucovina, Transilvania, Banat și Ungaria de est, precum și colțul de nord-est al principatului Serbia...” („ Кроме княжествъ **Валахii и Молдавіи** румыны населяют нашу русскую (?! - *n. n.*) **Бессарабію**, австрііскія провинціи – Буковину, Трансильванію, Банатъ и восточную Венгрію и также северовосточный угол княжества Сербии...”)¹³³.

Este important să mai constatăm că profesorul rus considera că naționalitatea românilor sau a valaho-moldovenilor s-a format în sec. II-III ale erei noastre („**Национальность румыновъ или валахо-модаванъ ... возникла во II – III веке по р. X.**”)¹³⁵.

Astfel avem posibilitatea să ne convingem o dată în plus că pentru cercetătorul rus E. Golubinski „român” și „valah” sunt noțiuni etnice identice și prezintă unul și același popor. Mergând în continuare pe firul istoriei românilor, Golubinski afirmă, deși fără convingere fermă, că începând cu sfârșitul sec. al VII-lea, dar nu mai târziu de începutul sec. al IX-lea, românii au fost supuși de bulgari, iar la sfârșitul sec. al IX-lea ei au fost cotorpiți de unguri¹³⁶.

Am putea conchide, din cele menționate de Golubinski, că până la venirea în Europa a volgarilor (bulgarilor) și a ungurilor, pe teritoriul fostei Dacii exista o singură Valahie (după străini) sau o Románie, adică o Românie (după români), precum și o singură etnie - valahă sau românească. Această etnie, nimerind sub diferiți năvălitori și fiind împărțită în câteva părți, spre a deosebi parte de parte, a început a fi numită de străini (deseori greșit sau intenționat greșit) în mod diferit. Expunând istoria „statalității Voievodatelor Ugrovlah și

Moldovlah”¹³⁷, precum și cea a Bisericii Române (MoldoVlahe), E. Golubinski întâmpină deseori anumite greutăți în alegerea termenilor necesari în context. Oricum, el izbuteste. Pentru el naționalitatea locuitorilor tuturor provinciilor valahe sau romane, sau românești ale vechii Dacii este cea română. Poporul este român și locuitorii sunt români. Altfel spus, pentru menționarea și localizarea românilor, el găsește expresiile cele mai corecte nu numai pentru timpurile de până în sec. al XIX-lea, când existau ca state și Valahia, și Moldova, ci și pentru timpurile noastre: „români valahi” („румыны валашские”)¹³⁸ sau „românii Valahiei”; „românii Ugrovlahiei sau Ungrovlahiei”¹³⁹, „domn ugrovlah”, „români ugrovlahi”, „români moldoveni”¹⁴⁰, „români transilvani”¹⁴¹, „români transilvano-bănățeni”¹⁴², „poporul român” și „români pravoslavi ai Transilvaniei”¹⁴³, „clerul ortodox român” (pentru anul 1761)¹⁴⁴, „limba română”, „limba românilor”¹⁴⁵, „românii moldovlahi”, „Voievodat Moldovlah”, „Mitropolia ugrovlahă”, „Mitropolia moldovlahă”, „Mitropolitul moldovlah”, „voievod moldovlah (Ștefan)”, „ambasadă moldovlahă”, „arhierei moldovlahi”¹⁴⁶.

Așadar, când e vorba de specificarea regională, locală, Golubinski alege unii termeni, iar când e vorba de ceva general românesc, ce îi privește pe toți românii, el folosește termenii derivați din „român – românesc”. Bunăoară, el spune „mănăstiri românești” în următoarea formulă: „În ambele Principate sunt 128 de mănăstiri pentru bărbați și femei (72 – în Valahia și 56 - în Moldova). Dintre ele numai 45 sunt românești (ale românilor – *n. n.*), restul - 83, cu toate moșiile și veniturile, aparțin diferitelor locuri sfinte de ale răsăritului, cu precădere Patriarhului Ierusalimului...”¹⁴⁷. Deci, deși unele mănăstiri sunt în Moldova, altele în Valahia, toate acestea sunt **românești**, ale **românilor**.

Conchidem că încă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea un istoric rus care se ocupa de

istoria Bisericii Ortodoxe și lăsa să se întrevadă în lucrările sale șovinismul rus, a reușit totuși să clarifice o situație, o istorie a unui popor, pe care, mai apoi, întreaga istoriografie sovietică n-a putut și nici n-a vrut s-o trateze în mod veridic. Scriind o microistorie a poporului român, Golubinski a reafirmat originea romană a românilor, identitatea celor două nume etnice ale lor - „român” și „valah” –, unul intern, acceptat de înșiși românii, celălalt extern, dat românilor de străini; a demonstrat unitatea de neam și de limbă a moldovenilor, inclusiv a celor basarabeni și bucovineni, cu muntenii, transilvănenii ș. a. m. d.; a înveșnicit terminologia etnică românească corectă, la baza căreia este pus etnonimul, „român”; a propus ca românii din Moldova să fie numiți români moldoveni, cei din Muntenia - români munteni, cei din Transilvania – români transilvăneni etc.

În unele lucrări (istorice, instructive, publicitare, enciclopedice) rusești din a doua jumătate a sec. al XIX-lea este recunoscut românismul Basarabiei.

Istoricul rus **P. N. Batiuşkov** (1811-1892) este autorul unei lucrări cu titlul **Basarabia**. Vorbind despre ținutul dintre Prut și Nistru, el a fost nevoit să recunoască că și în a doua jumătate a sec. al XIX-lea **populația majoritară din Basarabia era cea românească și că ea tinde spre a se uni cu românii din Regatul României**, cu cei din Transilvania și Bucovina, încorporate în Imperiul Austro-Ungar¹⁴⁸.

Istoricul, geograful și general-maiorul rus **A. I. Zaşciuk** (1828-1905), care a fost în Basarabia și a studiat la fața locului istoria, geografia, etnografia, literatura și folclorul populației băștinașe, a scris o monografie despre Basarabia, intitulată *Materiale geografice și statistice privind Rusia, culese de ofițerii Marelui Stat Major al Armatei Ruse. Regiunea Basarabia*. Autorul a formulat clar concluzia corectă că noțiunile „români” și „moldoveni”

sunt identice. El folosea formula „moldoveni (rumâni)”. Cităm: „Moldovenii (românii) formează partea principală a populației, aproape 3/4 din numărul total”¹⁴⁹.

Caracterizând popoarele anexate pe vremuri la Rusia, **P. Bloh**, autorul unui manual de geografie a Imperiului Rus, afirmă că români sunt și moldovenii și valahii. El scrie în punctul 4 al capitolului XI, intitulat *Populația*, că „**românii, adică moldovenii și valahii** (aici valahi ca locuitori ai Valahiei (Munteniei), adică munteni – *nota și subl. n.*), reprezintă masa principală a populației Basarabiei și a coloniei vecină cu dânsa, anume gubernia Herson”¹⁵⁰.

Dicționarul enciclopedic al lui F. A. Brockhaus și I. A. Efron, în care sunt descrise grupurile naționale din Imperiul Rus, îl menționează pe cel romanic, acesta din urmă incluzând **românii din Basarabia** (județele Bălți, Soroca, Chișinău, Orhei) (900 000) și **românii din Transnistria** (județele guberniei Herson)¹⁵¹.

De aici conchidem că spre sfârșitul sec. al XIX-lea în mediul lumii științifice ruse se cunoștea că populația autohtonă și majoritară din Basarabia poartă numele de români.

Într-un manual din Imperiul Rus, aprobat de Comitetul Științific al Ministerului Învățământului al Rusiei în calitate de material didactic pentru clasele a V-a ale gimnaziilor și liceelor, **A. M. Loveaghin**, expunând în paragraful 7 tema „Densitatea și componența etnografică a populației Imperiului Rus”, recunoaște și accentuează prin subliniere că moldovenii din Basarabia și gubernia Herson sunt o parte a poporului român. Cităm: “Романская группа представлена землевладельцами и земледельцами **молдаванами (часть румынского народа)** в Бессарабии и Херсонской губернии”¹⁵².

Așadar, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea instituțiile de învățământ din imperiul țarist, precum și știința enciclopedică oficială, considerau că moldovenii sunt români, că aceștia

reprezintă populația de bază în Basarabia și în regiunea Herson, adică în Transnistria.

În lucrarea „**Basarabia**. Culegere geografică, istorică, statistică, economică, etnografică, literară și de informație” (ediție a ziarului de expresie rusă „Bessarabeț”, redactor-editor — cunoscutul român antiromân din Basarabia **Pavel Crușevan**) găsim afirmații privind utilizarea etnonimului „român” și a glotonimului „limba română” în Basarabia, generalizări asupra primelor încercări ale românilor (prima jumătate a sec. al XV-lea) de a se uni într-un stat unic, precum și nominalizarea căilor de obținere a acestei unificări. „Imediat după domnia lui Alexandru cel Bun, se spune în culegere, s-au făcut încercări de unire a Valahiei și Moldovei într-un tot întreg politic, aceste încercări, pornite în egală măsură din ambele Principate de același neam („одноплеменных княжеств”), admiteau atât reunificarea lor prin lărgirea frontierelor unui principat pe contul celuilalt, cât și prin unirea reală a lor sub sceptrul unui domnitor. În mod deosebit au tins spre unificare cei mai buni domnitori: al Moldovei - Ștefan cel Mare și al Valahiei - Mihai Viteazul”. Încercări mai slabe, se afirmă în culegere, au fost întreprinse și de domnitorii din dinastiile Movilă și Cantemir, precum și de Vasile Lupu, Matei Basarab, Șerban al II-lea Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu¹⁵³. În continuare se constată că „... la începutul sec. al XIX-lea limba slavă a fost complet înlăturată din Moldova și Valahia, păstrându-se, alături de limba română, numai în Basarabia rusească (!? - *n. n.*)”¹⁵⁴.

Cu toate că autorii majorității articolelor incluse în culegere sunt redactorul și editorul Pavel Crușevan și membrul redacției, șovinul rus N. M. Zozulin (anume el scria că Basarabia în 1812 a intrat definitiv, mai că binevol, în componența Imperiului Rus¹⁵⁵ și că românii sunt de neam semislavonesc, semilatinesc¹⁵⁶), erau ambii pe poziții românofobe; totuși terminologia folosită de ei la capitolele Moldova, Basarabia, Valahia este cea corectă,

cea românească. Ea este următoarea: „români”, („Румынь”) ¹⁵⁷, „Principatele Române” („румынскии княжества”) ¹⁵⁸ avându-se în vedere Moldova și Valahia; „populație românească” („румынское население”) ¹⁵⁹, „limba română” („румынский языкъ”) ¹⁶⁰, „cărți românești” („румынских книгъ”) ¹⁶⁰.

Ei recunosc că limba română și scrisul românesc încep a fi introduse în viața politică, culturală și religioasă a Moldovei și Valahiei în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, adică atunci când au fost strâmtorate totodată limba și scrisul slavon. Cităm: „Limba română și scrisul românesc puțin câte puțin încep să se afirme în Moldova și Valahia în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, extinzându-se de la Vest spre Est și înlăturând limba și scrisul slavonesc” („Румынскій языкъ и писменность начинаютъ мало-по-малу возникать въ Молдавіи и Валахіи со второй половины XVI века, распространяясь съ запада на востокъ и вытесняя славянскій языкъ и письменность ...”) ¹⁶².

Cu tot șovinismul său, Zozulin este nevoit să recunoască și el că moldovenii basarabeni sunt români și că românii formează majoritatea populației Basarabiei, circa 75% („Молдаване или румыны составляютъ главную часть населенія Бессарабской губерніи – почти $\frac{3}{4}$ общего числа жителей ...”) ¹⁶³. În același loc găsim afirmația că pe români rușii îi numesc moldoveni de la numele unuia dintre Principatele **Românești**, care vine de la numele râului Molda.

De altfel, nici ministrul instrucțiunii publice din Rusia, **L. A. Kasso**, nu recunoaște pentru Basarabia altă etnie decât cea românească. Acest Leonida (Lev Aristilovici) Kasso (s-a născut în 1865 în satul Ciutulești, județul Soroca, și a murit în 1915 la Petrograd, dar a fost înmormântat la locul de baștină, la moșia părintească din Ciutulești), a fost profesor la Universitatea din Moscova, om de stal din Rusia, a făcut studii juridice la Berlin, iar

filozofice și istorice la Paris. A avut o cultură de nivel european, cunoștea limbile rusă, franceză, engleză, germană, italiană și română. A scris valoroase opere juridice, precum și lucrarea *Россия на Дунае и образование Бессарабской области* (*Rusia la Dunăre. Crearea regiunii Basarabia*), apărută la Moscova în 1913. În studiul *Dreptul bizantin în Basarabia*, tradus din rusește în românește de A. L. Varzar și publicată la Chișinău în 1923, găsim viziunea corectă a lui Kasso asupra istoriei Basarabiei și românismului ei. Vorbind despre apariția unor probleme legate de desemnarea de către ruși a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni în scaunul Mitropoliei Moldovei, Kasso spune că sultanul și Patriarhul „se împotriveau deșteptării unui **simț național românesc**. Periculos pentru interesele clerului constantinoplean...”¹⁶⁴.

În continuare reproducem unele secvențe din *Dreptul bizantin în Basarabia*, care ne vorbesc clar despre recunoașterea de către Kasso a românismului Basarabiei.

- „Izvoarele de drept basarabene nu s-au admis pentru întreaga **Basarabie**, ci numai pentru **părțile locuite de români**. Regulamentul din 1828 a exclus aplicarea lor, introducând legile rusești în județele Akkerman și Ismail, depopulate după emigrarea tătarilor în anii 1774-1808 și populate din nou cu bulgari, sârbi și coloniști germani, conform decretului imperial din 4 iulie 1830”¹⁶⁵.
- „Până la 1812 teritoriul județelor Akkerman și Ismail era numit de tătari Bugeac, iar de români – Basarabia”¹⁶⁶.
- „Provincia (romană Dacia – *n. n.*) ce luă ființă în jurul Carpaților n-a rămas mult timp o parte constitutivă a Imperiului (Roman – *n. n.*), ci, după plecarea garnizoanelor romane pe timpul lui Aurelian în sec. al II-lea, poporul nou plămădit pierdu pentru un timp îndelungat unitatea politică și abia la începutul sec. al XVII-lea și pentru scurt

timp a avut loc **unirea tuturor pământurilor românești: Muntenia, Transilvania și Moldova** sub domnia lui Mihai Viteazul”¹⁶⁷.

- „Între Carpați, **Nistru** și Dunăre au trecut sau se stabiliră goții, slavii, bulgarii, pecenegii, armenii, ungurii, tătarii și, în fine, turcii. A fost chiar o perioadă, de la sec. al VIII-lea până la al XII-lea, când se părea că **poporul român** dispăruse în mijlocul acestor invazii și că este imposibil să-i urmărim soarta. În pofida vicisitudinilor, acest popor a continuat să trăiască, după cum dovedește tipul național tenace, limba cu două treimi de cuvinte latine și nomenclatura satelor și orașelor”¹⁶⁷.

Cu alte cuvinte, și conform celor relatate de Kasso, poporul vechii Dacii, inclusiv al părții ei răsăritene, anume Moldova, poartă numele de popor român sau daco-român încă de la retragerea legiunilor romane.

În restul lucrării L. Kasso folosește peste tot termenul „români” cu diferite sensuri, dar mai ales în expresiile „popor român”, „românesc” sau „limba românească”. Găsim și afirmația că Pravilele lui Vasile Lupu au fost „tipărite în limba românească în 1646 sub denumirea *Carte românească de învățătură de-a Pravilele împărătești*”¹⁶⁹. Vorbind despre rolul fanarioților în Țările Românești, L. Kasso spune că „guvernarea grecilor din Constantinopol a putut coopera la întărirea înrâuririi grecești în Peninsula Balcanică, dar n-a avut deloc drept scop binele **poporului românesc**”¹⁷⁰.

Și în lucrarea *Россия на Дунае и образование Бессарабской области* L. Kasso scrie despre locuitorii Moldovei și ai Valahiei ca fiind un singur popor, al „moldo-vlahilor” („молдо-влахов”) ¹⁷¹ sau al „românilor” („румын”) ¹⁷¹, o „populație românească” („румынскому населению”) ¹⁷³, un „popor român” („въ румынскомъ народі”) ¹⁷⁴. Lumea simplă este pentru Kasso de asemenea românească: „țăranul român” („румынский

крестьянинъ”)¹⁷⁵ „mojicul român” („румынский мужикъ”)¹⁷⁶.

Vorbind despre intențiile Rusiei de a-și lărgi imperiul pe contul Turciei și bazându-se pe una din scrisorile către împăratul rus ale amiralului Ciceagov (din 29 iunie 1812), comandantul suprem al armatei dunărene ruse, care l-a înlocuit pe Kutuzov, Kasso descrie unul din planurile lui Ciceagov (mai – august 1812) de a cotorpi Peninsula Balcanică. În acest scop Ciceagov voia să se folosească de serviciile creștinilor de pe Peninsula. Și „a început el, scrie Kasso, desigur, cu **românii** Valahiei și ai Moldovei” („Началь онъ, конечно, съ румыновъ Валахii и Молдавіи”)¹⁷⁷.

Pentru autorul lucrării nici noțiunea de „naționalitate română” nu este străină. Accentuând rolul personalității lui Gavriil Bănulescu-Bodoni în organizarea Eparhiei Chișinăului (1812) și a Mitropoliei Kievene, Kasso amintește despre Bodoni ca despre „un apărător al **naționalității românești** nu numai contra turcilor, ci, în mod special, contra grecilor” („...его роль, какъ защитника румынской национальности не только против турокъ, но главнымъ образомъ противъ грековъ,...”)¹⁷⁸. În alt context Bănulescu-Bodoni este pentru Kasso „**bătrânul patriot român**” („старый румынский патриотъ Гаврииль”) sau „vlădică românesc” („румынского владыки”)¹⁷⁹, care a murit la 30 martie 1821¹⁸⁰.

La sfârșitul cărții, protestând contra unor informații incorecte despre Basarabia anului 1912, când politica externă a Rusiei s-a transformat din politica grijii față de toți supușii creștini ai Porții în cea pentru apărarea intereselor slavilor în Peninsula Balcanică, și afirmând originea romană a „populației ambelor jumătăți ale Moldovei (adică și a Basarabiei – *n. n.*) și a Valahiei”, Kasso se referă la un diplomat rus, F. P. Fonton, care vorbește despre poporul român ca despre un tot întreg¹⁸¹. Cât privește Basarabia, Lev Kasso afirmă că unii slavofili, cum ar fi Danilevski, „preferând promovarea necondiționată a

principiului naționalității, recomanda guvernului rus să dea Basarabia României”¹⁸².

Acel care avea să ajungă **episcopul Arsenii** al Pskovului avea numele de mirean **Axentie Stadnițki**. S-a născut în satul Komarova, județul Hotin, și și-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău și la Academia din Kiev (1885). A fost redactor la revista eparhială (din 1887), membru corespondent al Societății Bisericești-Arheologice de pe lângă Academia din Kiev, magistrul în teologie (1895), episcop, arhiepiscop al Pskovului (1907), Mitropolit al Novgorodului, doctor în istorie bisericească, Președinte al Comitetului Școlar de pe lângă Sinodul Rosienesc (1906), membru al Consiliului Imperial de Stat (1907), rector al Academiei din Moscova ¹⁸³.

Acest om de știință și cu autoritate în lumea bisericească de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea era inițiat în istoria adevărată a românilor. El a renunțat la etnonimul „valah” în favoarea etnonimului „român”, aplicându-l și la populația Principatului Moldovei. Spre a ne convinge de toate acestea, reproducem un extras dintr-un articol al lui Arsenii, publicat în 1895 în „Епархиальные ведомости”. Autorul vorbește despre rolul **românilor moldoveni** în dezvoltarea culturii ruse. Cităm: „... Urmărind istoria **Moldovei**, putem vedea că **românii**, în toate perioadele existenței lor, simțeau nevoia de cultură; acest sentiment ei l-au primit cu adevărat ca pe o moștenire de la strămoșii lor, dintre care cea mai mare parte a venit în Dacia din însuși locașul sfânt de științe și arte, altfel zis, din Roma supremă – pe acea vreme –, în care științele și artele Greciei și Italiei au lăsat nenumărate monumente nepieritoare. **Românii** se sileau aproape totdeauna să stea la același nivel de cultură cu alte popoare vecine și nu erau străini de dorința de a-și însuși pe deplin, după pilda altor popoare, roadele civilizației; ca dovadă sunt vremurile neatârării lor, când ei purtau războaie, încheiau acte și tratate, prin care stăruiau, după

putință, să-și întărească neatârarea politică și să capete avantaje și privilegii în alte state. Uneori **școalele Moldovei** se aflau pe o treaptă de dezvoltare atât de înaltă, încât din ele ieșeau oameni ce deveneau prin operele lor științifice cunoscuți nu numai în Moldova, dar și în statele vecine, de asemenea și în Rusia... Școalele **românilor** (aici e momentul să observăm că expresia „școalele românilor” poartă un conținut etnic generalizator, pe când cea de „școalele Moldovei” are un aspect de localizare a școlilor. Școlile Moldovei sunt și ele școli ale românilor, dar situate în localitatea geografică cu numele de Moldova - *n. n.*), ce se bucurau de un prestigiu binemeritat în veacul al XVII-lea, au dat oameni renumiți ca, Petru Movilă - fondatorul Academiei Spirituale din Kiev; Pavel Berânda, sub numele Kuciunski, autorul întâiului dicționar slavo-rus; Herăscu (Herascov) - cunoscutul scriitor rus și fondatorul „Pensionului Nobilimii” („Благородный пансионъ”) pe lângă Universitatea din Moscova; Dimitrie Cantemir Principele Moldovei, care pe urmă a trăit mult timp în Rusia, autorul istoriei Turciei și al multor alte lucrări, care i-au asigurat un renume european, fiind și Președinte al Academiei din Petersburg; Antioh Cantemir, cunoscut scriitor rus; Nicolae Milescu, pe care țarul Aleksei Mihailovici I-a trimis în China ca împuternicit al Rusiei, iar după întoarcerea lui de acolo a servit ideea și cauza marelui reformator al Rusiei...”¹⁸⁴.

Recunoașterea faptului că moldovenii sunt români și că Basarabia, ca și întreaga Moldovă, este populată anume de români, că românii sunt de origine romanică etc. o găsim și în lucrarea episcopului Arsenii cu titlul **Исследования и монографіи по исторіи Молдавской церкви** (Studii și monografii privind istoria bisericii moldovenești)¹⁸⁵. În același loc găsim convingerea lui Arsenii că românii aparțin grupului roman al popoarelor și sunt urmașii coloniștilor romani, strămutați de Traian în Dacia cucerită de el, precum și

ai populației dacice autohtone.

Autorul utilizează frecvent terminologia românească și până la apariția statului unitar al românilor - România. Bunăoară expresiile de genul: „românii Moldovei și Valahiei”, „letopisețele românești”, „neamul românesc” („румынское племя”), „patria poporului român” („родина румынского народа”), „locul patriei românilor” („место родины румын”), „teoria originii românilor” („теория происхождения румын”), „istoria bisericii românești și a țărilor românești” („история румынской церкви и румынских господарств”), „limba română” („румынский язык”), „eparhii românești” („румынская епархия”), „exarhatul moldo-vlah” („молдовлахийский экзархат”), „exarhia moldo-valahă” („экзархии молдовлахийской ”) ș. a. Astfel, autorul nu lasă nici o îndoială privind românismul Basarabiei, Moldovei și al populației acestora.

Vorbind despre cea mai probabilă mențiune științifică asupra începutului creștinismului în Dacia, care datează din sec. al II-lea al erei noastre, și anume de pe timpurile Jurisdicției primei Iustiniane”, episcopul rus operează cu termenul „români” atunci când face referire la realitatea constituită aici în sec. al VII-lea. El afirmă că **românii** existau în Peninsula Balcanică deja către anul 660, pe timpul invaziei bulgarilor¹⁸⁶.

Un eveniment istoric s-a produs odată cu încreștinarea bulgarilor și crearea de către aceștia, împreună cu românii, a primului stat butgaro-valah (680-1018). În acest stat, scrie episcopul rus, au intrat o bună parte din pământurile „populate de **români**”. Subliniem: anume de „români”, nu de „valahi” („занятые румынами”)¹⁸⁷.

Din relatările episcopului rus Arsenii conchidem că pentru el numele de „români” și „valahi” sunt identice, adică sunt numele unuia și aceluiași popor. Relatând în continuare despre ieșirea treptată a Bisericii Valaho-Bulgare de sub jurisdicția Constantinopolului și

creșterea influenței arhiepiscopiei Ohrida, care înlocuia I Iustiniană, despre căderea la 1018 a Țaratului Valaho-Bulgar, precum și refacerea lui la 1186 cu capitala în Târnova, autorul arată că în 1234, când în fruntea Țaratului se afla Asan al II-lea, arhiepiscopia de Târnova, ajunsă la rangul de Patriarhie cu drept de autonomie permanentă, devine, după Ohrida, „centrul religios al **românilor**” (религиозного центра для **румынь**)¹⁸⁸. Și în concluzie la acest capitol, episcopul rus folosește deopotrivă ambele nume ale populației dacice romanizate – **români** și **valahi**. În viziunea acestui autor locuitorii autohtoni purtau numele de români încă până la apariția statului moldovenesc și a celui muntenesc și erau la începutul apariției unei ierarhii naționale românești (начале национальной иерархии румынь)¹⁸⁹.

Trecând la tema de bază a lucrării — istoria Mitropoliei Moldovei —, episcopul Arsenii continuă să apeleze la terminologia derivată de la „român”, „români”, „românesc” și nu face diferență sub aspect etnic între locuitorii Moldovei și Valahiei. Bunăoară, chiar dacă se referă la evenimentele produse în diferite secole, autorul operează cu termeni de genul „letopisețe românești” („румынские летописцы”), chiar dacă e vorba de descălecatul lui Dragoș în Moldova, „mitropoliții moldo-valahi” („молдо-валашскими митрополитами”), „biserica Moldo-Valahă” („молдо-валашская церковь”), „Principatele Românești” („румынские Княжества”), „arhierei români”, „boieri români” etc., etc.

Când vorbește despre drepturile și responsabilitățile Mitropolitului Moldovei, reglementate de „drepturile vechi” și de Regulamentul organic alcătuit pentru Principatele Românești pe timpurile consulului rus în Principate Kisilev, adică în anii '30-'40 ai sec. al XIX-lea, episcopul rus Arsenii constată că Mitropolitul Moldovei, care are aproape aceleași drepturi cu cele ale Patriarhului, dar care nu poate fi sub jurisdicția sau judecata acestuia, în

cazul în care Mitropolitul se face vinovat în chestiuni bisericești, poate să „fie judecat de doisprezece arhieriei ai Principatelor Române”, iar în cazul în care se va face vinovat de chestiuni de stat, poate să „fie judecat de doisprezece arhieriei și de doisprezece boieri români”¹⁹⁰.

Episcopul Arsenii afirmă că în sec. al XVI-lea moldovenii, adică locuitorii Moldovei, se considerau români. Aceasta dovadă, spune episcopul, o găsim în scrisoarea Mitropolitului Moldovei Gheorghe Movilă din 1584 către Papa de la Roma, Grigore al XIII-lea, în care Mitropolitul cerea ca „să le permită *românilor* să se folosească de calendarul vechi” („чтобы позволить румынамъ следовать старому календарю...”)¹⁹¹.

Enumerând toți mitropoliții Moldovei, Arsenii vorbește și despre Dosoftei. Despre acesta el spune că i s-a dat o educație excelentă pentru timpurile acelea, că Dosoftei cunoștea limbile evreiască, greacă, latină, slavă-bisericească, **românească** și poloneză¹⁹². Observăm că pentru episcopul rus al Pskovului în Moldova nu existau moldoveni sub aspect etnic și nici limba moldovenească, ci existau român și limba română.

Arsenii susține ideea că în sec. al XVII-lea era în toi trezirea conștiinței naționale a românilor Principatului Moldovei (domnitor Vasile Lupu) („эпохе *румынского національного самознанія*”) și că domina dorința românilor ca în relațiile oficiale și în biserică limba slavonă să fie înlocuită cu cea română („славянскій языкъ румынскимъ”)¹⁹³.

Mitropolitul Moldovei și al Putnei Iacob (1750-1758) este numit de episcopul Pskovului „patriotul român în lupta contra fanarioților” („... Как румынский патриотъ въ борьбе против фанариотовъ”)¹⁹⁴, iar soborul din Iași convocat de Mitropolitul Iacob la sfârșitul anului 1751, care a protestat contra alegerii de mitropoliți și episcopi, a fost considerat

„începutul protestului național al românilor” („Начало національного протеста румынъ”)¹⁹⁵.

Despre Gavriil Bănulescu-Bodoni se afirmă că la 11 februarie 1792 Sinodul Rusiei l-a numit „Exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei”, dar că această numire n-a fost recunoscută de Turcia și de Patriarhia Țarigradului¹⁹⁶. De asemenea și activitatea lui Iosif Ananiescu, care a fost în fruntea Mitropoliei Moldovei 27 de ani (1875-1902), este apreciată pozitiv de Arsenii. El apreciază că tot ce a făcut Ananiescu sunt „monumente ale activității lui”. Unul dintre aceste monumente este măreața catedrală din Iași cu numele de Mitropolie, construcția căreia a fost începută încă la 1838 de cel mai mare Mitropolit al Moldovei, Veniamin Costachi. Iosif Ananiescu a hotărât să realizeze ideea premergătorului său de a crea un templu care să însemne un „**monument al măreției naționale a poporului român**” (*subl. n.*) („памятник национального величия румынского народа”)¹⁹⁷. Lucrările de construcție au fost începute în 1881 și au durat șapte ani.

Pentru episcopul rus, moldoveanul Miron Costin este cronicar **român** („румынский хронистъ”)¹⁹⁸, iar Alexandru Ioan Cuza - principe **moldovlah** („молдовлахийскимъ княземъ”)¹⁹⁹.

În decembrie 1769, două delegații ale „ambelor Principate **Românești** - Moldova și Valahia” au plecat la Petersburg să se întâlnească cu împărăteasa Ecaterina a II-a, cu Sinodul Rosienesc și cu contele Rumeanțev. Autorul studiului despre istoria Bisericii Moldovenești, episcopul rus al Pskovului Arsenii, scrie că „ambele deputații - moldavă și valahă” – erau „deputații românești” și că „la sfârșitul audienței, împărăteasa a anunțat delegațiile românești, prin vicecancelarul său, că „primește sub stăpânirea sa ambele Principate Românești” („въ конце аудиенции Государынея объявила через вице-

канцлера, что принимать подъ свое владычество оба Румынскія Княжества”)²⁰⁰.

Episcopul Arsenii mai afirmă că la începutul sec. al XVIII-lea *stânga Nistrului* (or. Dubăsari) era populată de asemenea *de români*. Relatând despre neînțelegerile iscate în 1716 între Orest, episcopul Hușilor, și Ioanichie, Mitropolitul Brăilei, asupra ariilor de extindere a eparhiilor de Huși și de Brăila, episcopul Arsenii constată că ele au apărut din cauza orașelului Dubăsari, care, deși era în afara hotarelor Moldovei, era „populat de **români** („были населены румынами”)²⁰¹. Acest motiv, precum și rugămințile locuitorilor orașelului Dubăsari și alte argumente făceau ca fiecare din cele două eparhii să se lupte pentru includerea localității în zona sa de influență. Am mai menționat că, în viziunea episcopului rus, ceea ce se întâmplă în Moldova în toate timpurile este strâns legat de numele **român** – **românesc** sau, rareori, moldovlah - neamul, poporul, limba, Biserica, Principatele Moldova și Valahia, patria, originea, istoria, eparhiile, deputățiile, episcopiile, mitropoliile, teritoriile, letopisețele, cronicarii, monumentele, arhieriei, boierii etc. De data aceasta, în relatarea asupra importanței Mănăstirii Neamțului pentru Moldova și Rusia, întâlnim noțiunea de „Românie ortodoxă” care, după cum o înțelegea Arsenii, era de o importanță primordială nu numai pentru Moldova și Valahia, ci constituia un tot întreg al românilor și al credinței acestora. Întregul este poporul român, nația română, România sau Moldo-Vlahia, Biserica Română sau Moldo-Valahă, literatura română, cronicarii români, istoriografia română, românii Daciei, conștiința națională românească, dreptul românesc.

În viziunea acestuia, Mănăstirea Neamțului din Moldova „a educat mulți preasfințiți – episcopi și mitropoliți – românești” („воспитавъ многих румынскихъ святителей (*subl. n.*)”). Către Mănăstirea Neamțului spune Arsenii „se îndreaptă România ortodoxă, găsind aici ajutor material și spiritual” („къ нему тянулась вся православная Румынія

(*subl. n.*), находя здесь материальную и духовную помощь”²⁰².

Autorul monografiei despre istoria Bisericii Moldovenești a dorit să demonstreze că, Biserica era prigonită de către primul domnitor al Țărilor Românești Unite, Alexandru Ioan Cuza. În acest scop el include în lucrarea sa *Mesajul Mitropolitului Moldovei Sofronie din 10 septembrie 1859 către Cuza*. În această epistolă găsim multe trimiteri ale Mitropolitului Moldovei la **națiunea română** care ar avea mult de suferit de pe urma asupririi și prigonirii Bisericii, aceasta contribuind mult în trecut la izbăvirea ei de la o moarte sigură la apărarea **limbii și a naționalității românești** (*subl. n.*)²⁰³. O scrisoare identică a fost adresată la 21 iulie 1860 Ministerului de Externe al Rusiei, Principelui Gorceakov, de către ieromonahul moldovean Teofan²⁰⁴. Și într-un caz, și în altul, deși moldovenii sunt numiți români, nu întâlnim nici un protest manifestat din partea „moldovenilor” că nu ar fi „români”, că ei nu ar aparține la națiunea română și că ei nu ar vorbi limba română.

Din faptele enumerate aici, dar și din cele scrise de episcopul Arsenii despre Mitropolitul Moldovei Veniamin²⁰⁵, conchidem că lumea bisericească rusă era conștientă de românismul Moldovei, inclusiv al Basarabiei. Se spunea clar că poporul ei vorbea *limba română*, că era *parte a poporului român*, *parte a națiunii române*, întinsă pe întreg teritoriul Daciei antice. Pentru episcopul Pskovului, la începutul sec. al XX-lea nu exista un popor moldovenesc, diferit de cel român; nu exista o limbă sau o națiune moldovenească, distincte de cele române.

Istoricul și etnograful moscovit **Nikolai Durnovo** (1876-1936) declara la începutul sec. al XX-lea că „Basarabia trebuie să fie românească”. Observațiile lăsate de acesta după vizita sa în Basarabia, între anii 1910 și 1915, constituie un argument că Basarabia a fost

întotdeauna românească. Întâlnirea pe viu cu limba română, cu folclorul românesc, cu copiii români, cu realitatea basarabeană, dar și cu politica țaristă de rusificare l-au determinat pe istoricul și etnograful rus să scrie „a una mia oară că Basarabia trebuie să fie românească”. Reproducem un pasaj din amintirile lui Durnovo, care ne edifică în problema apartenenței basarabenilor la neamul românesc: „Când uneori mă biruiesc amintirile, deodată evoc din ele una, cea mai plăcută pentru mine; o grămadă de copii într-un sat moldovenesc de pe malul Nistrului - aceste flori de pământ ale Basarabiei - ieșiți din școală și scufundați în lumina soarelui, **jucând și bâlbâind românește**, pe când profesorul lor, un tânăr idealist rus, venit de curând în Basarabia, îmi povestește cu lacrimi în ochi ce durere îi cuprinde mintea: «Doar asta-i ca și cum m-aș fi dus în Spania să învăț copiii de acolo rusește. M-am văzut nevoit dintâi să învăț eu însumi moldovenește». Și bietul «apostol» al Ministrului rus de Instrucțiune a început deodată să vorbească vesel de niște zicători și cântece moldovenești, la auzul cărora toți copiii au alergat repede la noi, cei doi ruși, și cu bucurie și mândrie ascultau ei atunci pe elevul lor comun! Un băiat mic, dar serios, a vrut să-l corecteze la unele versuri pe profesor, dar a fost reținut de tovarăși. Atunci i-am dat eu voie să iasă înainte la mine, l-am sărutat și l-am rugat să-mi spună ce observații și corectări voia să facă. Și ne-a dat o lecție bună, mie și profesorului, acest băiețuș. Ne-a descoperit el nouă legi firești ale **limbii române populare**, ne-a deschis o fereastră de etnografie și folclor – nu țin minte amănuntul, dar ne-a fost rușine! El purta în căpușorul său mic **o întreagă lume națională**, pe care noi nu o știam, care a fost în limba lui copilărească atât de frumoasă și care venea să dispară în Basarabia din vina noastră!...

Atunci am înțeles eu păcatul acela nespus de mare, ce se face în Rusia în privința **românului basarabean**. Am studiat geografia și istoria acestei țări și am ajuns la

convingerile mele de astăzi. Acuma, când îmi aduc aminte de copilașul acela, mă pun și scriu a una mia oară că **Basarabia trebuie să fie românească**”²⁰⁶.

Academicianul rus și sovietic **Lev Semionovici Berg** (1876-1950), biolog și geograf sovietic, autorul unui studiu intitulat *Краткие сведения о племенахъ, населяющихъ Бессарабскую губернию* („Informații privind etniile ce populează gubernia Basarabiei”), inclusă în lucrarea *Бессарабія. Страна - люди – хозяйство* („Basarabia. Țara – oamenii – economia”), cu tot șovinismul său, a fost nevoit să recunoască că moldovenii sunt români, că românii populează și Moldova din dreapta Prutului, Basarabia, și că se întind mult la răsărit de Nistru. Cităm: „...*Moldovenii sunt românii care locuiesc în Moldova, Basarabia și în guberniile Podolsk și Herson. Într-un număr nu prea mare locuiesc ei și în gubernia Ekaterinoslav*”²⁰⁷.

Același lucru îl repetă L. S. Berg și în studiul *Население Бессарабіи. Этнографический состав и численность* („Populația Bsarabiei. Componenta etnografică și numărul de locuitori”)²⁰⁸.

Istoricul sovietic **K. Porski**, în lucrarea sa *România*, editată în 1924, consideră că românii ce vin în contact cu slavii, maghiarii și germanii nu dezechilibrează unitatea tipului de român și că românii rămân români. Totodată el consideră că teritoriul național al românilor este mai mare decât teritoriul României Mari de după 1918, în care intra și Basarabia. Cităm: „Daco-romanilor le aparțineau pe atunci toate pământurile de la râul Tisa în vest, până la râul **Nistru** și Marea Neagră în est, și de la cursul superior al râului Tisa și râului Nistru în nord, până la Dunăre în sud, adică o suprafață ceva mai mare decât

România Mare de azi (anul 1924 – n. n.). Pe acest teritoriu trăiau daco-geții romanizați, strămoșii **românilor** de azi”. „În prezent, continuă Porski, deși există o oarecare diferență între tipurile de români care trăiesc printre sau în vecinătate cu neamurile slave și românii care au venit în contact permanent cu maghiarii și germanii, această diferență este neînsemnată și nu dezechilibrează unitatea tipului de român”²⁰⁹.

Generalul și scriitorul rus **A. N. Kuropatkin** recunoștea românismul basarabenilor, atunci când scria la 1910: „Poporul român din Basarabia, anexată acum o sută de ani, trăiește și astăzi izolat, la distanță de populația rusă”²¹⁰.

O altă mărturie distingem și din afirmațiile unui profesor rus, și anume **N. D. Lașkov**, care scria că „moldovenii fac parte din națiunea română”²¹¹.

§ 5. ROMANITATEA ȘI ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR ÎN VIZIUNEA ISTORICULUI ROMÂN DE ORIGINE SASĂ ADOLF ARMBRUSTER

Istoricul Adolf Armbruster (n. 1941 în Talmaciu, lângă Sibiu, România), stabilit cu traiul la München, Germania, a acordat o deosebită atenție problemei originii românilor, inclusiv a celor moldoveni. „Cartea lui de vizită” poartă titlul *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Pentru savant „originea romană a românilor” și „etnogeneza românilor” sunt „deplin dovedite”. În cuvântul introductiv la lucrarea menționată, A. Armbruster subliniază că scopul de bază al lucrării sale este „urmărirea cronologică și analiza mărturiilor” privind „evoluția ideii romanității la români”, care include: „ideea stăruinței elementului roman în Dacia, abandonată de Aurelian năvălirilor barbare; ideea unității de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinității limbii române; ideea

esenței romane a unor obiceiuri și datini populare”²¹². După Armbruster, ideea de romanitate a românilor începe de la prima mențiune documentară a lor sub etniconul medieval de valachus, care redă esența romană a noii realități etnice²¹³.

Conștient de faptul că alte cercetări, efectuate de alți autori, ar putea aduce unele rectificări și îmbunătățiri în tratarea problemei examinate, A. Armbruster este convins că adevărul e unul singur: **„Românii s-au considerat și au fost considerați întotdeauna ca popor de obârșie romană”**(*subl. n.*)²¹⁴.

Luând cunoștință de afirmația savantului împărat bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (912-959) că urmașii colonizării romane la sud de Dunăre își ziceau și erau numiți romani, A. Armbruster conchide că anume această mărturisire este **„prima manifestare a conștiinței poporului nou constituit** (poporul român – *nota și subl. n.*)”²¹⁵. Mai mult, istoricul consideră că „sfârșitul procesului de formare etnică și lingvistică a poporului român” coincide cu perioada domniei împăratului Constantin al VII-lea, adică sec. al X-lea²¹⁶.

Așadar, de pe la mijlocul sec. al X-lea, poporul român, fiind deja format, era conștient de originea sa romană. Istoricul precizează că împăratul bizantin ne ajută să înțelegem că după cel de al X-lea secol „avem de a face cu un nou popor de origine romană, dar nu romanic, ci român”²¹⁷.

Dovada conștiinței originii romane a românilor nord-dunăreni o găsim și la cronicarul bizantin Ioan Kynnamos. Acesta, vorbind de participarea românilor nord-dunăreni la o campanie antimaghiară (anul 1167), care a pornit de la Marea Neagră și a străbătut teritoriul românilor de la nord de Dunăre, face o observație despre vlahi și susține că aceștia „sunt coloni veniți de demult din Italia” („Valachi qui Italogrum coloni quondam fuisse

perhibentur”)²¹⁸.

Este important să accentuăm că în lucrarea menționată savantul rezervă un paragraf aparte pentru demonstrarea romanității moldovenilor. Conform celor relatate de el în acest paragraf, romanitatea moldovenilor, adică a românilor moldoveni (în toată lucrarea sa istoricul n-a spus nimic din care s-ar înțelege că moldovenii n-ar fi români), poate fi demonstrată prin știrile păstrate privind „rivalitatea dintre Ungaria și Polonia” în sec. al XV-lea, apărută din cauza Moldovei. Fiecare dintre aceste țări dorea să-și sporească influența asupra Moldovei²¹⁹. Constatând cu regret că victoriile lui Ștefan cel Mare „nu sunt însoțite de informații contemporane despre romanitatea românilor”²²⁰, A. Armbruster ne spune că în acea perioadă exista o „**afirmare autohtonă a conștiinței unității de neam la români** (*subl. n.*)”²²¹. Este vorba de scrisoarea lui Ștefan cel Mare din 8 mai 1478 către Senatul Venețian, în care domnitorul Moldovei, știind că țara lui este o Valahie (o Țară Românească), consideră că o altă Valahie („**l'altra Valachia**”) este Muntenia, o altă Țară Românească, adică o țară-soră, în care locuiește un popor de aceeași origine etnică cu poporul pe care îl cârmuiește el. Reproducem un pasaj din acea scrisoare: „...Et pero, io ho solicitago de cazar Basaraba Vayvoda de **l'altra Valachia** (*subl. lui A. Armbruster*) et de metter un altro signor christian, zoe u Drachula, per intenderse insieme...”²²⁰.

Deși A. Armbruster vorbește despre romanitatea moldovenilor în baza mărturiilor umaniștilor de la curtea regelui maghiar: Ioannes Ungheretus (sec. al XV-lea), Alessandro Cortesi (1460-1491), italian de origine, Antonio Bonfini (cca 1427-1502), umanist italian care și-a trăit ultimii ani la curtea maghiară, Petrus Ransanus (Pietro Ransano, 1428-1492), sicilian de origine, care a avut de îndeplinit „mai multe misiuni diplomatice la curtea regelui Matei Corvin” și care a afirmat „caracterul autohton al conștiinței romanității la

români” în general și la românii moldoveni în particular; precum și în baza mărturiilor umaniștilor de la curtea regelui polon: Filippo Buonacorsi Callimaco (1436-1496, italian de origine, ajuns la curtea regelui polon consilier politic), și Jan Dlugosz (1415-1490) (unele pasaje din mărturiile umaniștilor maghiari și poloni au fost reproduse în paragraful precedent)²²³, Armbruster a demonstrat că originea romană a moldovenilor, ca de altfel și a tuturor românilor, n-a fost o descoperire a umaniștilor menționați, ci o expunere a viziunii moldovenilor înșiși privind descendența lor din ostași și coloniști romani. Aceasta dovedește prezența conștiinței originii romane la moldoveni.

Data fiind importanța lucrării lui Adolf Armbruster, reproducem unele concluzii trase de autor la sfârșitul cărții sale²²⁴:

- Românii sunt moștenitori direcți ai Romei.
- Etniconul „**valachus**” exprimă calitatea fundamentală a poporului român - originea sa romană.
- Afirmarea internațională a daco-românismului s-a produs pe timpul Țaratului Vlaho-Bulgar.
- Românii se făleau cu originea lor romană.
- Argumentele istorice și filologice care sprijină romanitatea românilor, aduse de lumea savantă contemporană, sunt: cucerirea și colonizarea romană a Daciei, limba vorbită de români, limba de origine latină care confirmă descendența romană a românilor, precum și încercarea de a etimologiza etniconul **valachus**.
- În sec. al XVI-lea a avut loc europenizarea cunoștințelor despre originea romană a poporului român.
- Tiparul românesc din a doua jumătate a sec. al XVI-lea a prilejuit o puternică

afirmare a conștiinței de neam și de origine în tipărituri bisericești.

- Unirea celor trei Țări Române sub Mihai Viteazul a realizat pentru prima oară unitatea politică a neamului, el însuși unitar prin originea romană comună, limba unitară, religia ortodoxă, obiceiurile similare și destinul istoric comun.

- În sec. al XVII-lea ideea romanității s-a activizat în mediul românesc datorită istoriografiei săsești și, mai cu seamă, scrierilor cronicarilor români.

- Conștiința romanității românilor este de natură autohtonă.

- Tradiția autohtonă a ideii și conștiinței romanității la români se bazează înainte de toate pe numele propriu purtat de ei, etnicon ce se regăsește atât în denumirile externe aplicate românilor, cât și în numeroase nume de persoane, precum și în toponimia prezentă pe întreg teritoriul locuit de români.

- Conștiința autohtonă, așa cum s-a conservat în toate epocile, se baza pe amintirea Romei: românii sunt de origine romană, descendenți ai romanilor din Dacia.

- Cronicarii români realizează pentru prima dată sinteza dintre **fondul conștiinței autohtone a romanității românilor** și argumentarea științifică, livrescă a originii romane a poporului român.

Cunoașterea originii lor romane de către românii înșiși stă la baza tuturor

tradițiilor externe ale romanității românilor. Principalele mărturii asupra cunoașterii originii romane a românilor provin de la autori care au întreținut un contact nemijlocit cu românii (subl. n.).

- Pentru sașii transilvani, care s-au aflat în contact neîntrerupt cu populația autohtonă

românească începând chiar din faza colonizării sașilor în sudul și sud-estul Transilvaniei, **românii sunt urmașii direcți ai coloniștilor romani, aduși de Traian în Dacia învinsă. Ei și-au păstrat limba lor latină, datinile, obiceiurile, credințele, porturile, ba chiar anumite trăsături psihice și îndeletniciri romane. Majoritatea acestor erudiți sași arată că românii înșiși aveau o puternică conștiință de neam și nu se numeau altfel decât români;** celelalte denumiri sunt de proveniență străină, dar în ultimă instanță nu redau altceva decât esența romană a poporului român.

- Sașii au o convingere fermă atât asupra originii romane a românilor, cât și asupra unității și continuității lor etnice.
- O tradiție slavonă referitoare la romanitatea românilor nu există. Mărturii importante asupra originii romane a românilor, depuse de autori de origine slavă din sec. XV-XVIII, nu se încadrează într-o tradiție națională, ci, ca și în cazul unor autori maghiari, se află în tradițiile științifice, fie ale umanismului, fie ale barocului.

- **Doua tradiții** vădit politice cu privire la romanitatea românilor, care pot fi urmărite de-a lungul mai multor veacuri, sunt cea **papală** și cea **imperială**.

Secolele XV-XVI marchează nașterea, mai întâi în Italia și apoi în toată Europa, a **tradiției umaniste** a romanității românilor. Afirmarea originii romane a poporului român de către umaniști se bazează în primul rând pe numele propriu al românilor, pe latinitatea limbii române, pe trecutul roman al Daciei și pe continuitatea elementului roman în această provincie.

*
*   *

Așadar:

- Moldovenii, ca și celelalte vlăstare ale popoului român, sunt de origine romană.

Afirmațiile istoriografiei sovietice că moldovenii ar fi de origine slavă nu pot avea nici o credibilitate.

- Moldova din Evul Mediu era pentru străini o Țară Valahă ca și Valahia (Muntenia),

iar locuitorii ei erau aceiași valahi ca în țara-soră.

- **Moldovenii sunt de naționalitate română** („della natione Walacha”), ei **își zic români și vorbesc românește** („il Valaccho”).

- Conștiința romanității și românității moldovenilor este de natură autohtonă.

- Populația autohtonă a **Basarabiei ca parte a Moldovei istorice, precum și cea a Transnistriei, sunt de asemenea de origine românească**. Concluzia rezultă în mod convingător și din mărturiile și scrierile istoricilor, peregrinilor, militarilor, publiciștilor și diplomaților ruși.

- **Termenii „moldovenesc” (cu semnificație etnică) și „valah” („român)” sau „moldovalah” și „român” sunt identici atât din punct de vedere etnic, cât și sub aspect lingvistic.**

Se poate conchide cu maximă certitudine că există o interferență totală și milenară între termenii ce derivă de la „Moldova – moldovean” și cei ce derivă de la „Valahia – valah”. Moldoveanul e același valah, adică român; limba moldovenească e aceeași limbă valahă, adică română. Conștientizarea faptului că termenii „valah –valahi” cu semnificație etnică generală pentru toți locuitorii Principatelor Române și termenii „român – români” cu aceeași semnificație, după izvoarele străine, sunt identice, s-a produs către finele sec. al XVIII-lea - începutul sec. al XIX-lea. Secolul al XIX-lea este secolul victoriei numelui „român” asupra numelui identic de „valah”, și a denumirii „limba română” asupra denumirii „limba valahă”.

Începând cu sec. al XIX-lea, lumea întreagă, inclusiv cea savantă, îi recunoaște pe moldoveni, inclusiv pe cei din Basarabia și Transnistria, ca o parte a națiunii române. În Uniunea Sovietică acest lucru este recunoscut numai până în 1924.

- **Românii au locuit neîntrerupt pe teritoriul pe care ei s-au constituit ca națiune, inclusiv pe cel de la răsărit de Prut.**

• În baza mărturiilor descoperite în izvoare străine, inclusiv în cele ruse, conchidem că pe parcursul celui de al doilea mileniu (secolele XI-XX) poporul din teritoriile Daciei antice, având două nume etnice generale identice - „valah” și „român” – și mai multe nume particulare – moldoveni, munteni, ardeleni, basarabeni, bucovineni ș. a. m. d. –, și-a păstrat unitatea de origine, de limbă, de religie, de trăsături psihice, de tradiții și obiceiuri; a păstrat amintirea Romei în numele său etnic de „român”, în limba vorbită de el, care este limba română, și în numele țării – România. Romanitatea și dăinuirea poporului român în teritoriile în care el s-a plămădit și s-a cristalizat nu pot fi negate. Nu poate fi contestat nici românismul moldovenilor, inclusiv al celor basarabeni, bucovineni și transnistreni. Moldovenii, ca de altfel și celelalte ramuri ale poporului român, în Evul Mediu au fost în același timp români (pentru români) și valahi (pentru străini). Astăzi ei sunt români și pentru străini. Limba vorbită de ei poartă un singur nume – **limba română**.

NOTE

¹ A. A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 29, cu referire la A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi (a. 1050)*, București, 1936, p. 3 (extras din volumul *Omagiu fraților Alexandru și Ion I. Lapedalu*).

² Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. a II-a, Chișinău, 1988, p. 134-135.

³ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 30, cu referire la A. Decei, *Op. cit.*, p. 25.

⁴ Ibidem, p. 32-35.

⁵ E. Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, I, 2, p. 160, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, p. 162.

- ⁶ *Dicționarul enciclopedic român* (în continuare D. E. R.), vol. III, București 1965, p. 706.
- ⁷ Ion Dumitriu-Snegov, *Monumenta romanicae Vaticana*, București, 1996, p. 25.
- ⁸ V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 162.
- ⁹ Șerban Papacostea, *Op. cit.*, 1988, p. 229, cu referire la N. Iorga, *Dovezi despre conștiința originii românilor*, în *Analele Academiei Române*, Mem. sect. ist., seria III, tom. XVII, 1936, p. 261 („Nam dicunt se esse Romanorum quondam milites ad praesidia Pannoniae contra Scythas missos...”).
- ¹⁰ P. Parasca, *Etnonime și politonime în istoria Moldovei (secolele XIV-XVI)*, în revista „Limba Română”, Chișinău, 1995 nr. 4, p. 96.
- ¹¹ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 131-132, cu referire la I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului, II. Documente politice (1526-1788)*, București, 1914, p. 45-46.
- ¹² A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 130, nota 151, cu referire la cf. A. Veress, *Annuae litterae societatis Jesu de rebus Transylvanicis temporibus principum Bathory (1579-1613)*, Vesprii, 1921, p. 209.
- ¹³ P. Parasca, *Op. cit.*, p. 96.
- ¹⁴ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 168, cu referire la C. C. Giurescu, *Le voyage de Niccolo Barsi en Moldavie*, on „Melanges de l'École Roumaine en France”, III (1925), I, p. 299, precum și studiul introductiv (p. 279-294).
- ¹⁵ Ibidem, p. 168-169, cu referire la C. C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 309-310.
- ¹⁶ A. Veress, *Scrisorile misionarului Bandini din Moldova (1644-1650)*, în „Analele Academiei Române”, Mem. sect. ist., seria III, tom VI, 1927, p. 333-352, și alte surse.

- ¹⁷ *Călători străini despre Țările Române* (în continuare *Călători străini...*), vol. V, București, 1973, p. 224-225.
- ¹⁸ *Călători străini...*, vol. II, 1970, p. 421.
- ¹⁹ Giuseppe Piccillo „*Moldovenesc – român*” în *documentele misionarilor catolici (sec. al XVII-lea și al XVIII-lea)*, în revista „*Limba Română*”, Chișinău, 1997, nr. 1-2, p. 24-25.
- ²⁰ Ibidem, p. 24, cu referire la *Arhivele Propagandei Fide* (în continuare A. P.F.), Scritt. rif., vol. 148, f. 132.
- ²¹ Ibidem, p. 24, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 219, *Bulgaria, Valachia, Moldavia, Transilvania*, f. 167.
- ²² Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., *Bulgaria, Valachia, Moldavia, Transilvania*, f. 190.
- ²³ Ibidem, cu referire la V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, în *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. XVI, Mem. sect. ist., București, 1895, p. 234.
- ²⁴ Ibidem, p. 24, cu referire la V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 310-311.
- ²⁵ Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 269, f. 214.
- ²⁶ Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif., *Moldavia*, I, f. 153-156.
- ²⁷ Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. rif., vol. 448, f. 262.
- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ Ibidem, p. 25, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif. *Moldavia*, vol. III, f. 307.
- ³⁰ Ibidem, cu referire la A. P. F., Congreg. gen., vol. 718, anno 1743, f. 224.
- ³¹ Ibidem, cu referire la A. P. F., Scritt. non rif., *Moldavia*, vol. IV, f. 340.
- ³² Gh. Negru, „*Curenul românofi*” în *Basarabia sub ocupația țaristă*, în „*Revista de*

istorie a Moldovei”, nr. 2, 1996, p. 35.

³³ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 74.

³⁴ D. Cantemir, *Historia Moldo-Vlahica*, în D. Cantemir, *Opere complete*, IX, t. I, București, 1983, p. 343.

³⁵ J. Dlugosz, *Annali 5to*, 1711, vol. II, Cartea a XI-ea, col. 140 D, citat de. D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 227.

³⁶ Ibidem, p. 245, cu referire la J. Dlugosz, *Annali*, vol. I, Cartea a III-ea, cot. 265 A-B și D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 245.

³⁷ D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 191, cu referire la Chalcocondylas, *Historica*, ed. Clauser, Paris, 1650, Cartea a II-a, p. 41 A.

³⁸ Ibidem și Chalcocondylas, *Op. cit.*, C. III, p. 71 A.

³⁹ Ibidem, p. 174-175, cu referire la St. Orichovius, *Annales*, Cartea a V-ea, ed. 1712, II, col. 1555 B-C; vezi și A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 115. („Hi nempe Moldavi quia illi de Moldavis sermo est—nota 76), inquit {{Annali 5to}}, erant ex Italis Romanisque procreati, qui eorum lingua Romani (Romani maioribus litteris scriptum est: Romini – nota 78), a Romanis, nostra Valachi, ab Italis, appellantur. Wloszi enim Polonis idem est, quod Itati Latinis. Hi natura, moribus ac lingua non multum ab cultu Italiae absunt, suntque nomines feri magnaeque virtutis; neque alia gens est, quae pro gloria bell; et fortitudine, anquesticres fines cum habeat, plures ex propinquitate hostes sustineat, quibus continenter aut bellum intert, aut illatum defendit”).

⁴⁰ С. Н. Палаузов, *Румынскія Государства Валахія и Молдавія въ историко-политическомъ отношеніи*, Petersburg, 1859, p. 288, cu referire la *Acta Tomiciana*, tom I, p. 39.

- ⁴¹ Ibidem, p. 289, și *Acta Tomiciana*, vol. I, p. 70.
- ⁴² E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea IV, p. 306-307, și altele, citate de Ștefan Ștefănescu, *Conștiința de neam în cultura română premodernă în lucrarea Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, 1984, p. 280.
- ⁴³ *Cronica moldo-polonă*, în *Vechile cronic moldovenești până la Ureche* de Ioan Bogdan, București, 1891, p. 173-183.
- ⁴⁴ D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 343.
- ⁴⁵ *Mic dicționar enciclopedic* (M. D. E.), București, 1972.
- ⁴⁶ *România. Documentele străine despre români*, ed. a II-a, București, Direcția generală a Arhivelor statului din România, 1992, p. 62, citat de V. Nedelciuc, *Op. cit.*, p. 163.
- ⁴⁷ D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 331-333, cu referire la Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 420, 2 B-C.
- ⁴⁸ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 109, cu referire la *Vita despothi. Principis Moldaviae*, în C. Marinescu, *À propos d'une biographie de Jacques Basilicos, l'Heraclide récemment découverte*, în *Melanges d'histoire générale, publiés par C. Marinescu*, Cluj, 1938, p. 381-297, 416.
- ⁴⁹ Ibidem.
- ⁵⁰ *Călători străini...*, vol. II, București, 1970, p. 421, cu referire la *Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier l'an 1574 de Venise a Constantinopole*, fol. 48.
- ⁵¹ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 164, cu referire la Ioannes Baptista Montalbanus, *Rerum Turcicarum commentarius*, în vol. *Turcici Imperii status, Lugduni Batavorum. Ex officina Elzeviriana*, A. 1630, p. 91, („Vallachi Moldavique: Romanis ortus se

praedicant, qui, declinante Imperio ab insurgentibus undique Barbaris petiti, in eas Provincias, perpetua montium, saltuum, fluminumque corona circumseptas, e coloniis secessere, cuius rei, proprium idioma, e Latino parum declinans, Italoque non absimile, indicium velut ac testem adducunt”).

⁵² Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 219, cu referire la *Călători străini...*, 1968, p. 128.

⁵³ *Călători străini...*, vol. V, București, 1973, p. 135.

⁵⁴ Ibidem, p. 140.

⁵⁵ A. Armbruster. *Op. cit.*, p. 191, cu referire la P. Martinus Szent-Ivany S. J., *Curiosa et selectiora variarum scientiarum Miscellanea*, Decadis secundae, pars prima, Tyrnaviae, 1691, p. 159.

⁵⁶ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 191, nota 64, cu referire la P. Martinus Szentivanyi S. J., *Dissertatio Paralipomenica rerum memorabilium Hungariae*, ipso Authore excerpta et separatim edita, Tyrnaviae, 1699, p. 40, nota 2.

⁵⁷ Ibidem, p. 192 și, respectiv, p. 235.

⁵⁸ Ibidem, p. 187, cu referire la I. C. Filitti, *Un raport catolic despre Moldova la sfârșitul sec. al XVII-lea*, în „Revista Istorică”, XII, 1926, p. 194 („Sono i Moldavi colonie romane mandate da Trajano Imperadore in quelle frontiere per un propugnacolo alle scorrerie da Sciti. Arguisce a questo e la lingua e i costumi. Vestono alla Pollaca, hanno la liberta christiana, alieni affatto di genio e della maniera di vivere da Greci, ed in tutti i loro tratti mostrano un non so del procedere ed un cert adore della maniera italiana. La loro lingua e un mescuglio di molte lingue, italiano, latino, spagnuolo, rufeno, greco, e qualche altro, che pare sia del proprio, ma

piu dal italiano e meno dal spagnuolo, **si chiamano in loro lingua Rumuni, che vuol dire Romani...** (*subl. n.*)”)

⁵⁹ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 195, cu referire la I. Tröster, *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia. Das ist Neue Beschreibung des Lades Siebenbürgen*, Nürnberg, 1666, p. 71.

⁶⁰ Ibidem, p. 196 și, respectiv, p. 334-337.

⁶¹ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 196-197.

⁶² Ibidem, p. 197, cu referire la Tröster, *Op. cit.*, p. 357.

⁶³ *Călători străini...*, vol. VIII, 1983, p. 503-504.

⁶⁴ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 179.

⁶⁵ Ibidem, p. 180, cu referire la I. Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, lib. VI, cap.V. ed. Vindobonae, 1758, p. 274.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem, p. 180-181 și, respectiv, p. 275.

⁶⁸ *Călători străini...*, vol. VIII, București, 1983, p. 279 din Bardili, Reisebeschreibung von Pultava durch das Desert Dzikie Pole nach Bender, und durch die Wallachey und Moldau nach deutschland.

⁶⁹ *Călători străini...*, vol. VIII, p. 63.

⁷⁰ Ibidem, p. 348.

⁷¹ Ibidem, p. 632.

⁷² Ibidem, p. 635.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ B. D. Grekov, *Киевская Русь*, Гос. издательство политической литературы, 1953, p. 441.

- ⁷⁵ N. M. Karamzin, *История Государства Российского*, Moscova, 1903, том IV, p. 152.
- ⁷⁶ A. Russov, *Русские трактаты в конце XVII и начале XVIII веков; некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия*, Киев, 1876.
- ⁷⁷ Koroliuk V. D., Волохи и славяне русской летописи, Chişinău, 1991, p. 22-23.
- ⁷⁸ Litavrin G. G., *Валахи византийских источников X-XII веков*, în vol. *Юговосточная Европа в середине века*.
- ⁷⁹ Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia* (în continuare Gh. Bezviconi, *Călători ruşi...*), Bucureşti, 1947, p. 17.
- ⁸⁰ Ibidem, p. 16.
- ⁸¹ Ibidem, p. 23.
- ⁸² Ibidem, p. 37.
- ⁸³ Ibidem, p. 35.
- ⁸⁴ Ibidem, p. 39.
- ⁸⁵ Ibidem, p. 51.
- ⁸⁶ Ibidem, p. 60.
- ⁸⁷ Ibidem, p. 63.
- ⁸⁸ Ibidem, p. 93, cu referire la A. Boldur, *Expediția de la Prut din 1711*, în „Studii şi cercetări istorice”, Bucureşti, 1946, vol. XIX, p. 49 (în continuare A. Boldur, căruia îi aparține şi traducerea în limba română).
- ⁸⁹ Ibidem, p. 93; A. Boldur, p. 138.
- ⁹⁰ Ibidem, p. 94, A. Boldur, p. 157.
- ⁹¹ Ibidem, p. 94, A. Boldur, p. 159.

- ⁹² Ibidem, A. Boldur, p. 191.
- ⁹³ Ibidem, p. 95, A. Boldur, p. 312.
- ⁹⁴ Ibidem, p. 95, A. Boldur, p. 313.
- ⁹⁵ Koțiubinski A. A., *Сношения России при Петре Первом с южными славянами и румынами* – чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете, 1872, кн. 2, p. 51, citat de V. F. Șişmarev, *Романские поселения на юге России*, Leningrad, 1975, p. 17, nota 27.
- ⁹⁶ Gh. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 116,
- ⁹⁷ Ibidem, p. 78-79.
- ⁹⁸ Ibidem, p. 175, cu referire la N. Iorga, *Histoire des relations*, p. 211.
- ⁹⁹ Ibidem, p. 147, cu referire la *Notițele societății de istorie și antichități din Odesa*, 1877, vol. X, p. 371 și urm.
- ¹⁰⁰ Ibidem, p. 148, cu referire la Hurmuzaki, *Documente...*, supl., I, vol. III, București, 1889, și altele.
- ¹⁰¹ Ibidem, p. 155.
- ¹⁰² Ibidem, p. 279.
- ¹⁰³ Ibidem, p. 281.
- ¹⁰⁴ Ibidem, p. 281, cu referire la C. Giurescu, *Istoria Românilor*, p. 346-347.
- ¹⁰⁵ A. S. Pușkin, *Полное собрание сочинений*, в 10-ти томах, Moscova-Leningrad, 1949, tom VIII, p. 427.
- ¹⁰⁶ Gh. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 211.
- ¹⁰⁷ Gh. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 101-102, cu referire la *Souvenirs sur la revolution, l'empire et la restauration*, comp. „Arhiva Rusă”, 1890, nr. 4, p. 473 și urm., și alte

surse.

¹⁰⁸ *Enciclopedia sovietică moldovenească*, vol. I, Chisinău, 1970, p. 554.

¹⁰⁹ *Большая Советская Энциклопедия*, vol. IV, ed. a III-a, Moscova, 1971, p.

252.

¹¹⁰ V. O. Kliucevski, *Сочинения в 8-ми томах (курс русской истории)*, Moscova, 1956, tom V, p. 49.

¹¹¹ Gh. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 362-363.

¹¹² Ibidem, p. 366.

¹¹³ Ibidem, p. 366-367.

¹¹⁴ Ibidem, p. 380.

¹¹⁵ Ibidem, p. 380-381.

¹¹⁶ Ibidem, p. 381.

¹¹⁷ Ibidem, p. 383.

¹¹⁸ Ibidem, p. 412, cu referire la V.I.Kelsiev, *Galicina și Moldavia*, Petersburg,

1868.

¹¹⁹ Ibidem, p. 412-415.

¹²⁰ Ibidem, p. 416.

¹²¹ С. Н. Палаузов, *Румынскія господарства в Валахія и Молдавія*, Petersburg, 1859, р. I. („На пространстве между теченіями Тиссы и Днестра, имея на севере Карпатскія Альпы и упираясь съ южной стороны на дунайскую долину северно-западное побережье Черного моря, обитаетъ сплошная масса народа, котораго коренное названіе, раздробленное новейшимъ этнографами на несколько местныхъ наименованій, не находится ни на одной изъ известныхъ

географических картъ вышеочерченнаго пространства. Народъ этотъ называетъ обитаемую имъ землю **Цара Румынеска** (Землей Румыновъ), **себя же именуютъ румынами**”).

¹²² Ibidem, p. 2 („Римскій завоевательный периодъ, въ свою очередь, кануль въ вечность, и новые насильники **румынской народности** не замедлили появиться изъ-за широкихъ пространствъ средней и южной Россіи, более-и-более заслоняя собою племя, которое только со второй половины XIII столетія выбивается, такъ-сказать, на светъ исторической жизни и, подъ именемъ **Влахо-Молдавіи**, изолированно развиваетъ свою гражданственность, которой окончательное разреше́ніе предоставлено современной европейской политике. Эти новые насильники были болгаре и, за ними, угры”).

¹²³ Ibidem, p. 14.

¹²⁴ Ibidem, p. 19.

¹²⁵ Ibidem, p. 120 („Димитрій Кантемировъ ждалъ только вступленія русскихъ въ Молдавію, чтобъ, не скрывая более намереній, открыто деіствовать противъ турокъ. Въ мае 1711 года онъ оповестилъ по всей стране свое отпаденіе отъ турецкаго владычества и признаніе покровительства сильной северной державыю Прокламація его, въ которой живо были изложены все произволы турецкой политики, все гражданскія и религиозныя гонения, издревле тяготевшія надъ *румынами Молдавіи*, легли прямо на сердце несчастному народу, такъ-что все бояре, великіе и малые, все, способные носить оружіе, изъявили готовность явиться по назначенію, къ 15-му іюня подъ знамена князя и начать священную брань за независимость”).

¹²⁶ Ibidem, p. 106 („...Замечательно, что введеніе *румынского языка* въ церковное служеніе совершилось безъ всякой борьбы, просто, легко и естественно...”).

¹²⁷ Ibidem, p. 267.

¹²⁸ Ibidem, p. 188-219.

¹²⁹ Ibidem, p. 268, cu referire la luările de cuvânt ale deputaților din Divanul Ad-hoc al Valahiei.

¹³⁰ Ibidem, p. 286, cu referire la *Печатная сеннатская записка 1843 по делу о Копанке и Кицканахъ (вотчина немецкаго монастыря въ Молдавіи)*.

¹³¹ Е. Е. Голубинский, *Op cit.*, p. 331 („Угровлахіей, т. е. удорской или венгерской Валахіей, греки называли нынешнюю собственно такъ-называемую Валахію (у самихъ, туземцевъ она называется Цара Мунтенеска, что значить горная страна, отъ мунти - горы; у нас называли ее - по ополяченному произношенію туземного имени Мунтянской землей Мунтянами... Молдовлахіей (Валахіей реки Молдовы), также Мавровлахіей, т. е. Черной Валахіей, Росовлахіей, т. е. русской Валахіей, греки называли нынешнюю Молдавію (у туземцевъ она называется Цара Молдовей, т. е. Земля молдавская, - реки Молдовы; у насъ называли ее иногда этимъ собственнымъ ея именемъ, т. е. Молдавской землей, но преимущественно - Волошской землей и Волохами)”).

¹³² S. Palauzov, *Op. cit.*, p. 289, cu referire la „Книга Записей”, nr. 28, foaia 65 („Листъ писанный до воеводы Волоскаго господаря земли Молдавское о разныхъ кривдахъ и шкодахъ подданнымъ Браславскимъ и Веницкимъ отъ людей его стальныхъ и о нашихъ речахъ 1531 года отъ короля Сигизмунда I-го месяца июля II дни”).

¹³³Е. Golubinski, *Op. cit.*, p. 331-332 („**Валахи и молдованы** (passim. *subl. n.*) представляют собой две весьма близкія между собой **ветви одного и того же племени**, которое называется общимъ родовымъ именемъ **румыновъ**, а также и **валаховъ или влаховъ**, причем первое изъ названій есть измененная форма слова римлянинъ (романус – румынь), а второе есть слово, употреблявшееся въ древнее время у славянъ и у немцевъ къ обозначенію народов галльскаго или кельтскаго племени вообще и техъ же римлянъ или итальянцевъ въ частности (см. въ нашей древней летописи въ Собр. Летоп. 1, 2); у немцевъ до сихъ поръ есть слово Walsch, древн. Walh, Waloh, служащее къ обозначению итальянца, стр. Шафар. Древн. I, I, 390, sqq”).

¹³⁴ Ibidem, p. 332.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem, p. 333-334.

¹³⁷ Ibidem, p. 331-345.

¹³⁸ Ibidem, p. 334.

¹³⁹ Ibidem, p. 335.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 337.

¹⁴¹ Ibidem, p. 393.

¹⁴² Ibidem, p. 395; 398.

¹⁴³ Ibidem, p. 407.

¹⁴⁴ Ibidem, p. 408.

¹⁴⁵ Ibidem, p. 393, 402.

¹⁴⁶ Ibidem, passim.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 388 („В обоихъ княжествахъ 128 мужскихъ и женскихъ монастырей (72 въ Валахіи и 56 въ Молдавіи). Изъ нихъ только 45 собственные румынскіе, а остальные 83 съ своими именіями и доходами принадлежать различнымъ святымъ местамъ востока, преимущественно Гробу Господню, т. е. патриарху іерусалимскому, и ...”).

¹⁴⁸ П. Н. Батюшков, *Бессарабия*, 1871, p. 1, citat de P. Cazacu, în *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1918*, Iași, editura „Viața românească”, p. 72.

¹⁴⁹ A. Zașciuc, *Materiale geografice și statistice privind Rusia, culese de ofițerii Marelui Stat Major al armatei ruse. Regiunea Basarabia*, Petersburg, 1862, p. 151, citat de P. Cazacu, *Op. cit.*, p. 73.

¹⁵⁰ *Учебник географии Российской Империи* (составил П. Болх), 24 издание, С. издание Н. П. Карабасников, Sanct-Petersburg, 1887, p. 86.

¹⁵¹ Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, *Энциклопедический словарь*, Sanct-Petersburg, 1899, том XXVII, p. 143.

¹⁵² А. М. Ловягин, *Обозрение Российской империи сравнительно с важнейшими государствами* (по программе V класса гимназий и различных училищ), 2-е издание, допущенное Ученым Комитетом Министерства Народного Просвещения в качестве учебного руководства для V класса реальных училищ, Petersburg 1914, p. 34.

¹⁵³ *Бессарабія. Географическій, историческій, статистическій, экономическій, этнографическій, литературный и справочный сборникъ*, Изданіе газеты „Бессарабець”, под редакційей П. А. Крушевана, Moscovia, 1903, p. 87.

¹⁵⁴ Ibidem, p. 89.

- ¹⁵⁵ Ibidem, p. 113.
- ¹⁵⁶ Ibidem, p. 175.
- ¹⁵⁷ Ibidem, p. 93, 99, 101, 143.
- ¹⁵⁸ Ibidem, p. 88, 93, 95, 99, 101, 175.
- ¹⁵⁹ Ibidem, p. 101, 141.
- ¹⁶⁰ Ibidem, p. 101, 143.
- ¹⁶¹ Ibidem.
- ¹⁶² Ibidem, p. 101.
- ¹⁶³ Ibidem, p. 175. „**Молдоване или румыны** составляют главную часть населенія Бессарабской губерніи, - почти $\frac{3}{4}$ общего числа жителей ... Близкое родство молдавского языка съ языками латинского корня, долгое пребывание римскихъ легионовъ въ придунайскихъ странахъ, самое названіе „румыны“ (романы - римляны) не оставляютъ сомненія въ происхожденіи этого племени „отъ романизированныхъ народовъ...”
- ¹⁶⁴ L. Kasso, *Dreptul bizantin în Basarabia*, Chişinău, 1923, p. 8.
- ¹⁶⁵ Ibidem, p. 19.
- ¹⁶⁶ Ibidem, p. 21.
- ¹⁶⁷ Ibidem, p. 23.
- ¹⁶⁸ Ibidem, p. 24.
- ¹⁶⁹ Ibidem, p. 33.
- ¹⁷⁰ Ibidem, p. 37.
- ¹⁷¹ L. Kasso, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, Moscova, 1913, p. 29.

¹⁷² Ibidem, p. 30, 31, 163, 200, 227.

¹⁷³ Ibidem, p. 30, 205.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 90.

¹⁷⁵ Ibidem, p. 128.

¹⁷⁶ Ibidem, p. 226.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 163, cu referire la „Русская Старина”, vol. 76, p. 618-622.

¹⁷⁸ Ibidem, p. 200, cu referire la A. Stadnițkii, *Гавриил Бэнулеску, екзархъ Молдовлахийский и митрополит Кишиневский*, 1894 год.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 201.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 225.

¹⁸¹ Ibidem, p. 229, cu referire la F. P. Fonton, *Воспоминания изъ главной квартиры Дунайской армии*, t. I, p. 37.

¹⁸² Ibidem, p. 229, cu referire la „Россия и Европа”, 1888, p. 442.

¹⁸³ N. Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea „subt ruși”*, Chișinău, 1931, p. 340-341.

¹⁸⁴ Ibidem, p. 325, cu referire la „Епархиальные ведомости”, 1895, XIX, p. 654-656.

¹⁸⁵ Arsenii, *Исследования и монографии по истории молдавской церкви*, Sanct-Peterburg, 1904, p. XIII. „**Румыны**, число которыхъ по статистике румынскихъ ученыхъ доходить до 13 миллионовъ, а по статистике иностранныхъ до 10 миллионовъ, живутъ въ нынешнемъ королевстве Румыніи русской (?! – *n. n.*) **Бессараби**, австрійской (?! – *n. n.*) Буковине, угорской Трансилваніи и Банате (?! – *n. n.*) турецкой Македоніи, Фессалии и Эпире, частью въ Сербіи, Болгаріи и

Греції. Как политически целое, самостоятельное, **румыны** образуют королевство Румынію, которая состоитъ изъ двухъ объединенныхъ въ 1862 году (? – *n. n.*) княжествъ –Валахїи и Молдавіи, съ населеніемъ до 5,5 милліоновъ (*subl. n.*)”.

¹⁸⁶ Ibidem, p. 7.

¹⁸⁷ Ibidem, p. 8.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 8, cu referire la Melchisedec, *Chronica Romanului*, p. 54, și E. E. Golubinski, *Op. cit.*, p. 116.

¹⁸⁹ Arsenii, *Op. cit.*, p. 372, cu referire la Golubinski, *Op. cit.*, p. 372.

¹⁹⁰ Ibidem, p. 38-39, cu referire la *Regulamentul Organic al Principatului Moldovei*, Iași, 1846, p. 37-38 și *Scurtă istorie de pr. Neofit Scriban*, p. 16.

¹⁹¹ Ibidem, p. 50.

¹⁹² Ibidem, p. 53.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ Ibidem, p. 58.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 59.

¹⁹⁶ Ibidem, p. 60.

¹⁹⁷ Ibidem, p. 65.

¹⁹⁸ Ibidem, p. 96.

¹⁹⁹ Ibidem, p. 254.

²⁰⁰ Ibidem, p. 107.

²⁰¹ Ibidem, p. 120.

²⁰² Ibidem, p. 211.

- ²⁰³ Ibidem, p. 275-285, cu referire la *Documente foarte importante pentru istoria Bisericii și a națiunii Române*, Iași, 1866.
- ²⁰⁴ Ibidem, p. 289-296.
- ²⁰⁵ Ibidem, p. 335-396.
- ²⁰⁶ Gh. Cardaș, *Poeți și prozatori basarabeni până la Unire*, București, 1937, cu referire la „Viața românească”, Iași, 1914, p. 262-263.
- ²⁰⁷ L. S. Berg, *Краткія свѣденія о племенахъ, населяющихъ Бессарабскую губернію*, în volumul *Бессарабія. Страна - люди - хозяйство*, Petersburg, 1918, p. 87, vezi Л. С. Берг, *Бессарабія*, Chișinău, 1993, p. 79. „...**Молдаване – это румыны**, населяющие Молдавію, Бессарабію и соседнія съ Бессарабіей части губерній Подольской и Херсонской; въ небольшомъ числѣ живутъ они также въ Екатеринославской губерніи.
- ²⁰⁸ Труды комиссии Российской Академии Наук, Petersburg, 1993, tom. 6.
- ²⁰⁹ Petre Moldovanu, *Cum se falsifică istoria*, Baia Mare, 1991, p. 6.
- ²¹⁰ Săptămânalul „Literatura și arta”, Chișinău, 15 septembrie, 1994.
- ²¹¹ Ibidem.
- ²¹² A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 12.
- ²¹³ Ibidem, p. 15.
- ²¹⁴ Ibidem.
- ²¹⁵ Ibidem, p. 25.
- ²¹⁶ Ibidem.
- ²¹⁷ Ibidem, p. 26.
- ²¹⁸ Ibidem, p. 31, și nota 46, cu referire la Joannes Cinnamus, *Epitome rerum ab Ioanne*

et Alexio Commenis gestarum, VI, ed. Bonn, p. 260.

²¹⁹ Ibidem, p. 66.

²²⁰ Ibidem.

²²¹ Ibidem, nota 57.

²²² Ibidem, p. 66, nota 57, cu referire la I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 344.

²²³ Ibidem, p. 66-76.

²²⁴ Ibidem, p. 266-276.

P A R T E A   A   D O U A

CAPITOLUL III

MOLDOVA - LEAGĂN AL ROMÂNISMULUI

(sec. XV-XIX)

Până astăzi unii pseudosavanți și falsificatori ai istoriei insistă asupra faptului că, chipurile, România ar fi o țară multinațională și că locuitorii Moldovei istorice ar aparține unei „națiuni moldovenești” și unui „popor moldovenesc” și s-ar numi moldoveni sub aspect etnic, iar limba vorbită de ei s-ar numi „moldovenească” și n-ar fi identică cu cea română. Pentru a demonstra contrarul, vom apela în continuare la un șir de izvoare istorice moldovenești, mărturii ale multor personalități proeminente care s-au născut, au trăit și au activat pe parcursul a cinci secole anume în Moldova istorică (inclusiv în Basarabia și Bucovina) și în Transnistria și care, considerându-se ei înșiși români, s-au pronunțat în problema tuturor românilor, a limbii vorbite de ei și a țării lor - România.

Ne-am convins că mărturiile străinilor asupra originii *romane* a *românilor*, asupra *comunității lingvistice* și de neam a *moldovenilor*, *muntenilor* și *ardelenilor*, asupra *unității*

teritoriului național al românilor aparțin unor personalități care întrețineau contacte cu populația autohtonă din Țările Române, inclusiv din Moldova. Informațiile obținute de la băștinași fac dovada unei conștiințe puternice a originii lor romanice. În acest capitol vom prezenta mărturii ale locuitorilor Moldovei privind atitudinea lor față de românism. Orice mărturie privind apartenența individului la poporul român, privind limba maternă (română), originea lui etnică sau comunitatea de istorie, cultură, tradiții, obiceiuri etc. vorbește despre o conștiință națională atât a **personalității respective**, cât și a **mediului** social în care a activat sau activează aceasta.

Am menționat anterior că astfel de mărturii autohtone au putut să apară odată cu apariția scrisului în limba română, limba slavonă fiind înlăturată. Riscând să fim prea insistenți, vom repeta unele atestări privind folosirea noțiunilor „român, românesc, românește” în Moldova.

§ 1. PRIMELE MENȚIUNI ALE TERMENULUI

„ROMÂN” ÎN MOLDOVA

Termenul „român” cu semnificație etnico-unitară este atestat la 13 martie 1489 într-un act al cancelariei lui Ștefan cel Mare, adică în Moldova. Prin el se delimita moșia lui „Bodea Românul” de cea a lui „Bodea Sârbul”¹. La 1588 un orășean moldovean semna o chitanță cu numele de „Nicolae Românul”², iar între 1593 și 1597 locuitorii din Suceava, deci la fel din Moldova, se adresează către locuitorii din Bistrița cu cuvinte din care se poate conchide că în administrarea publică din Moldova existau instituții care purtau calificativul „românesc”. Cităm: „Scri-am adecă noi, birăul cel rumânesc și cu cel armenesc cu 22 de pârgari de la uraș de la Suceav...”³.

Peste aproape 100 de ani, la 5 august 1670, și botoșănenii, iarăși moldoveni, compun o scrisoare asemănătoare, în care alături de etnonimul „armean” figurează și etnonimul „român”. Târgoveții moldoveni își spun lor înșiși „români”. „Adecă, scriu ei, noi, târgoveții rumâni și armeni de târg de Botoșani, mărturisim noi cu această scrisoare a noastră...”⁴.

Din cele menționate până aici, precum și din afirmațiile cronicarilor moldoveni: Gr. Ureche, că „**Rumânii**, câți se află lăcuiitori în Țara Ungurească și la Ardeal, și la Maramorușu, de la un loc sunt cu moldovenii și tot de la Râm se trag”; ale lui Miron Costin, că „numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat din Traian este **român** sau **romanus**, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna [...]; *rumân* este un nume schimbat în curgerea anilor din roman [...]; un alt nume ei înșiși nu au primit între dânșii niciodată”; în cele scrise în *Cazania* moldoveanului Varlaam (1643) care s-a intitulat *Carte românească* (nu moldovenească - *n. n.*) *de învățătură* [...] *din limba slovenească pre limba romenească de Varlaam Mitropolitul*; din spusele mitropolitului Dosoftei, care la 1673 tălmăcește „de pre limba slovenească pre limba *rumânească*” *Preacinstiul acatist și paraclis...*, și în *Psaltirea* căruia întâlnim expresiile „țară *rumânească*”, precum și „cuvântu depreună către *totă seminția rumânească*”, conchidem, deci, că moldovenii în sec. XV-XVII își spuneau *români* și foloseau frecvent terminologia *românească*.

Istoricul Eugen Stănescu are dreptate când afirmă că „de la sfârșitul veacului al XV-lea până la sfârșitul veacului al XVII-lea are loc, sub forma caracteristică a conștiinței unității de neam și de limbă, o intensificare a conștiinței de neam românesc, prin însăși frecvența folosirii numelui propriu al poporului”⁵. Această concluzie este cu atât mai importantă, cu cât ea este făcută îndeosebi pentru Moldova și demonstrează românismul ei din timpuri străvechi.

§ 2. ARGUMENTAREA ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNISMULUI DE CĂTRE ROMÂNII MOLDOVENI

Problemelor ce țin de originea romană a românilor, de unitatea de neam și de limbă a locuitorilor celor trei Principate Române, de apartenența moldovenilor la românism au fost abordate cu o deosebită seriozitate de către românii moldoveni Gr. Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir. Ei, alături de românul muntean Constantin Cantacuzino, sunt, pe drept cuvânt, fondatorii științifici ai românismului.

Grigore Ureche (1590-1647), cronicar român moldovean, și-a făcut studiile la Liov (azi Lvov); cunoștea latina, polona, slavona și, desigur, româna, a fost mare spătar și mare vornic.⁶ În *Letopiseșul Țării Moldovei*, redă evenimentele din istoria Principatului Moldovei din 1359 până în 1594. Grigore Ureche este primul român moldovean care a susținut ideea originii romane a românilor („toți de la Râm se trag”) și aceea a românității moldovenilor. În capitolul *Pentru Țara Ungurească de Jos și Ardealul de Sus* voim să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape și cum au avut și ei crăie mare ca și leșii”, cronicarul subliniază că „în Țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ci și sași peste samă de mulți și români peste tot locul, de mai multu-i țara lătită de români de câtu de unguri [...]. Rumânii, câți se află lăcuiitori la Țara Ungurească și Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sântu cu moldovenii și toți de la Râm se trag”⁷.

Idee a originii comune a moldovenilor și muntenilor o găsim în *Predosloviea descălecării a Țării Moldovei dinceputul ei*. Vorbind despre începuturile Țărilor Românești, Grigore Ureche zice: „...Noi aflăm că Moldova s-au discălecat mai pe urmă (1359 - *n. n.*), iar muntenii mai dintâi (1330 - *n. n.*) măcară că s-au tras de la izvod”⁸. Totodată Grigore Ureche s-a pronunțat pentru comunitatea de neam a moldovenilor cu muntenii. În capitolul *Cându au mersu Bogdan-Vodă la Țara Muntenească asupra Radului-Vodă*” (e vorba de Bogdan al III-lea (cel Orb), fiul lui Ștefan cel Mare și domnul

Moldovei (1504-1517), care, după Ureche, în anul 1506, iar după alte izvoare, în anul 1507 a făcut o „incursiune” în nordul Țării Românești spre a-l pedepsi pe Radul cel Mare, domnul acestei țări române (1495 - 1508), pentru că acesta din urmă a acordat sprijin unui pretendent la scaunul Moldovei)⁹, Grigore Ureche susține că Radul-Vodă și Bogdan-Vodă „sântu creștini și de o seminție”. El scrie: „... Și au șezut (Bogdan – *n. n.*) cu oastea de ceea parte de Râmnic zece zile de au prădat-o și au ars-o de la Milcov până la Râmnic și în jos pre de amândoaș părțile până la Siretiu. Și acolo de la Radul-Vodă l-au tâmpinat sol, un călugăr anume Maximilian, feciorul lui Dispotu împăratul grecescu, și s-au rugat lui Bogdan-Vodă ca să facă pace cu Radul-Vodă, pentru că sântu creștini și *de o seminție*”¹⁰.

Ureche utilizează în *Letopiseț* termeni și expresii de tipul: moldoveni, domnul moldovenescu, oaste moldovenească, pedestrime moldovenească, tabără moldovenească, letopiseț moldovenesc etc., dar când e vorba de etnie, de neam, el zice că moldovenii sunt români, se trag de la Râm, sunt de o seminție cu muntenii.

Miron Costin (1633-1692), cronicar și poet român din Moldova, face studii la colegiul iezuit din Bar (Polonia; azi regiunea Vinița, Ucraina). Studiază gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia, teologia, istoria, literatura antică și cea polonă. Cunoștea bine limbile latină, slavonă, greacă, polonă, ucraineană și, desigur, română. Ajunge mare logofăt al Moldovei.

După Enache Puiu, Miron Costin este "întâiul ambasador în scris al poporului român față de străinătate"¹¹. *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei și Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească* sunt primele lucrări de istorie ale unui autor român destinate informării străinătății”, spune Șt. Ștefănescu în studiul *Conștiința de neam în cultura română premodernă*¹². După istoricul basarabean A. Boldur, la Miron Costin destul

de clar „este exprimată conștiința originii comune a tuturor românilor”¹³. Iar istoricul sas Adolf Armbruster scrie că prima mărturie asupra originii românilor ne-o furnizează Miron Costin în câteva stihuri incluse în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, tipărită la Uniev în anul 1673¹⁴. Reproducem aceste optsprezece stihuri:

*Neamulu Țării Moldovei de unde dăradză?
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traianu au adus pre acice
Pre strămoșii cestoru țări de neamu cu ferice.
Răsădit-au țărilor hotarele toate.
Pe semne ce stau în veaci a să vedea poate.
Elu cu vița cestui neamu Țara Rumânească
Împlut-au, Ardealul totu și Moldovenească.
Seamnele stau de să văd de dânsul făcute:
Turnul Severinului să custe-n vremi multe
Strămoșii Moldovei adus-au în țară,
Pre gheții cu sabia scoțând din hotară.
Stau seamnele podului cu praguri cădzute
Și Turnul Severinului de Seviru făcute.
Podul prestre Dunăre-n Țara Rumânească
Le-au trecutu-și oștile-n Țara Ungurească.
Pre cela pod au trecutu Moldoavei stremoșii,
Bătând război cu dachii a sașilaru moșii¹⁵.*

Ideea originii romane a românilor în general și a celor din Moldova în special, Miron

Costin o reia în stihuri de descălecatul țării din *Predoslovie*, adică voroava către cititoriul la *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace* (Iași, 1675);

Neamul Țării Moldovei de unde trăgănează?

Din Țările Râmului tot omul să creadză.

Traian întâiu, împăratul supuindu pre dahi

Dragoș apoi în moldoveani premenindu pre vlahi

Martor este Traianul, șanțul în țara noastră

Și Turnul Severinul, munteani, în țara voastră.

Dahii și Dachii tot unu sunt.

Moldovenii înainte de Dragoș-Vodă să chema

Vlahi sau rumâni, de la Râm.

Turnul Săvărinul este în Țara Muntenească,

Unde au fost și pod de piatră peste Dunăre.

De Traian împăratul făcut, atunci când

Au descălecat aceste doaă țări cu râmlenii¹⁶.

Din aceste stihuri mai conchidem că moldovenii au început să se numească în acest mod, adică după numele țării lor, de la descălecatul lui Dragoș, adică de la 1359, iar până atunci ei se chemau „vlahi sau rumâni, de la Râm”.

Fiind mult preocupat de originea romană a românilor în genere, precum și de cea a românilor moldoveni în parte, de continuitatea lor pe teritoriul vechii Dacii, Miron Costin în *Predoslovie*, adică cuvântare deîntâi de descălecatul țării cel deîntâi și a neamului moldovenescu, în *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, scrisă la 1686-1691, zice: „**Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescu și muntenescu și câți sunt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi** (*subl. n.*), de unde sântu și de ce seminție, de când și cum au descălecat aceste părți de pământ, a scrie, multă

vreme la cumpănă au stătu sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta veaci de la discălecatul țărilor cel dintâi de Traian, împăratu Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durere. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sântu lăcuiitorii țării noastre, Moldovei și Țării Munteneste și românii din Țările Ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sântu, de unde sântu veniți strămoșii lor pre aceste locuri, sub ce nume au fost veniți strămoșii lor pre aceste locuri, sub ce nume au fost întâi la discălecatul lor și de cându s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovean și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarale ei până unde au fost întâi, ce limbă țin și până acum, cine au lăcuit mai înainte de noi pe aceste pământuri și supt ce nume, scot la știrea tuturor, cari voru vrea să știe neamul țărilor acestora”¹⁷.

Dorind să arate așezarea geografică a străbunilor românilor, Miron Costin scrie: „Locul acesta dară, unde ieste acmu Moldova și Țara Muntenească, este de dreaptă Dachia, cum și tot Ardealul și Maramorășul și cu țara Oltului. Alt nume mai vechi decât acesta, Dachia, nu aflu în toți câți sunt istorici”¹⁸. În continuare el descrie hotarele Daciei: „Hotarele Dachiei despre răsărit este apa Nistrul, la istoricii cei vechi Tiras, iar despre amiazăzi Marea Neagră și Dunărea: despre apus Panonia, acmu țările Budii, despre miazănoapte Moravia și Podolia în Crăiea Leșească, de unde este și Camenița. Sunt o seamă de istorici care dau și Podolia și Câmpul peste Nistru până la apa Buhului și peste Dunăre Misiile amândouă cărora le zice acum Dobrogea – și o parte de Iliria să fie fostu de Dachia”¹⁹.

Asupra numelui românilor de astăzi, asupra evoluției acestui nume, precum și asupra întinderii seminției românești, Miron Costin se oprește în *De neamul moldovenilor...* în mai

multe rânduri, dar nicăieri nu tratează termenul „moldovean – moldoveni” cu conținut etnic. Sensul etnic, național îl poartă termenii de „român – români”. Din aceste motive românii nu și-au schimbat numele pe întreaga perioadă de existență a lor. Miron Costin zice: „Și acum mulți ne zic țării noastre și Țării Munteneste, străinii, Dația. Însă norodul, neamul lăcuiitorilor, nu și-au schimbat numele său, ce tot romanus, apoi cu vreme și îndelungate vacuri romani, apoi *români* până astăzi. Și țările mejiașii - știind de unde au ieșit neamul acesta, că de la Italia, cărui țări îi zic streinii vloh, vlah, unii vallios, ungurii olaș – de pre vloh, adică italian, au zis vlah și Munteniei Valahia mai târziu”²⁰.

Din capitolul al VI-lea *De numele neamului acestor țări și de port și de legea creștinească de unde au luat*, reproducem un pasaj în care Miron Costin lămurește că nu numai românii au mai multe nume. Cităm: „Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sunt, numele care au și în de sine și la alte țări streine și măcar că **nici un neam nu este în toată lumea să aibă numai un nume**, ce unele de pre capetele cele dintâi vreunui norod stăpânitor, alte nume sunt de pre locuri de unde sunt începute, multe de pre cetăți mari, multe de pre ape vestite. Cum vedem neamul nemțesc supt acest nume, întâi și mai ales și mai de cinste alaman și așa le zic istoriile cele vechi și turcii, al doilea nume gherman, adecă doi frați, lăținește ghermanus; o samă de istorii le zic tevtones, de pre capul lor Tevton; italianii le zic tudesco, poate fi iară de pre Tevton; leșii, moscalii, noi zicem nemții; mai apoi alte nume despărțite ca cranjile dintr-un copaci: șvezii, dani, franțozii, saxonii, belghii, batavii și alte țări mai mărunte tot din rădăcina cea veche a alamanilor crângi și părți sunt. Așa hispanii, iverii, țeltierii, portugalii, iar tot un neam sunt; franțozii, galii, tot unii sunt. Turcii de pre locul lor Turhistan, de pre capul lor cel dintâi Osmajik, Otoman: osmanlâii, moscalii, rușii, bolgarii, sârbii, harvații, slovații, bohemii, tații, polații,

tot de un neam slovenesc sunt, fără alte nume ce au la streini, că întâi acestui neam grecii le-au zis savromatic, de pre ochii mierâi albeneți, adică de șopârlă; tatarii de pe apa Tartara, schiții de pre sălbătăcie nohai. Așa toate neamurile supt multe nume toate sunt; ungurii: huni, maghiari, uhri, iară sașii: dachi, sați, goți, masagheți”²¹.

Problema conștiinței moldovenilor, muntenilor și ardelenilor despre originile și numele lor vechi de români și limba vorbită de ei, este abordată de Miron Costin și în următorul pasaj: „Așa și neamul acesta, de care scriem, a țărilor acestora numele drept și mai vechi este român, adecă râmlean, de la Roma. Acest nume de la descălecatul lor de Traian și cât au trăit până la pustiirea lor de pre aceste locuri și cât au trăit în munți, în Maramorăș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin până astăzi. Și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acum zic și scriu: Țara Românească, ca și românii cei din Ardeal. Iară streinii și țerile împrejur le-au pus acest nume vlah, de pe Vloh, cum s-au mai pomenit. Vallios, valashos, olah, Voloșin, tot de streini sunt puse aceste nume de pre Italia, cărora zic Vloh; apoi mai târziu turcii, de pre numele domnului care au închinat țara întâi la turci, ne zic bogdani, muntenilor caravlahi; grecii bogdanovlah, muntenilor vlahos. Că acest nume moldovan ne este de pre apa Moldovei după al doilea descălecatul acestii Țări de Dragoș Vodă și muntenilor, ori de pre munte muntean, ori de pre Olt oltean, că leșii așa le zic molteni. Măcar dară că și la istorii și la graiul și străinilor și în de sine, cu vremi, cu vacuri, cu primenele, au și dobândesc și alte nume, iară acela carele este vechi nume stă întemeiat și înrădăcinat, român, cum vedem. Că săvai ne răspundem acmu moldoveni, iară nu întrebăm: știi moldovenește? ce: știi românește? adecă râmlenește. Puțin nu este: scris romanice? pe limba latinească.

Stă dară numele cel vechi ca un temei neclătit, deși adaog, ori vremurile îndelungate ori

streinii adaog și alte nume, iară cela de la rădăcină nu se mută. Și așa este acestor țări și țării noastre Moldovei și Țării Muntenesti, **numele cel drept de moșie este român**, cum se răspund și acum toți aceia din țările ungurești lăcuiorii, și muntenii țara lor și scriu și răspund cu graiul: Țara Românească. Iară acest nume vlah de la turci și de la greci este, de la nemți Wallach, de la franțozi vallaque, de la leși voloșin, de la moscali și de la ruși tot așa voloșin, de la unguri olah. Acest nume tot de la vloh este și vloh este italian; din care țară a vlohului, adică Italia, au pornit Traian, împăratul Râmului, fără număr mulțime de norod și au așezat aceste țări a Dachiei cei vechi”²², ca apoi Miron Costin să continue spre a generaliza: „Și aceste le-am arătat ca și dintre aceste să se cunoască neamul cu obiceiurile c-au ieșit de la Râm”²³.

Miron Costin, vrând parcă să se justifice că scrierile sale privind primul descălecat al Moldovei și al Munteniei de către Traian nu sunt niște născociri personale, la începutul *Letopisețului Țării Moldovei* ne dă lista istoricilor sau scriitorilor „...carii pomenesc de descălecatul cel dintâi...” și care „încă zic că moldovenii sunt den râmleni”²⁴.

Printre acești autori sunt italieni, poloni, unguri și un “litfan”, care au scris „în latinește” sau „leșește”.

În capitolul al XVII-lea al *Letopisețului...* Miron Costin relatează despre certurile dintre Vasile Lupu, domnul Moldovei (1634-1653), și Matei Basarab, domnul Munteniei (1632-1654). Matei Basarab se plângea la împărăția otomană asupra lui Vasile-Vodă că acesta s-ar fi lăudat că „are isprăvi de la vizirul să fie domn și în Țara Muntenescă și în Țara Moldovei”²⁵. Miron Costin zice în cronica sa ca însuși vizirul ar fi „căind țările, cum se stric ele în de sine și se pradă”²⁶. Apare, însă, întrebarea: de ce, totuși, vizirul vroia prin numirea aceluiași domn în ambele țări române să le unească?

La mijloc erau mai multe motive. Unul dintre acestea este că Vasile Lupu, pe care, probabil, „nu-l încăpea Moldova”, îl avea „pre vizirul de partea sa”, și al doilea motiv, că

prin unificarea celor două țări românești dispărea teama Turciei de a pierde Moldova în favoarea Poloniei, care, după Miron Costin, era atunci destul de puternică. Dar mai este un răspuns. Chiar și turcii erau conștienți de unitatea etnică și lingvistică a locuitorilor celor două Principate. Turcii știau că dorința acestora era de a înfăptui și unitatea politică a tuturor românilor.

Cunoaștem că Miron Costin a scris și versuri. În *Predoslovie către cetitor* la poemul *Viața lumii* cărturarul moldovean, fiind conștient că limba maternă a tuturor românilor, inclusiv a celor moldoveni, este limba românească, afirmă că nu a scris aceste versuri pentru că ar fi „pofțit vreo laudă dintr-această puțină osteneală”, ci pentru a demonstra „că poate și în limba noastră a fi acest feliu de scrisoare, ce se cheamă stihuri. Și nu numai aceasta, ci și alte dăscălii și învățăături ar putea fi pe limba românească, de n-ar fi covârșit vacul nostru cel de acum de mare greutate...”²⁷.

Considerăm în încheiere că conștiința obârșiei proprii a românilor, inclusiv a celor moldoveni, conștiința descendenței lor din romani, conștiința unității de neam și de limbă a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, conștiința românilor asupra latinității limbii lor materne, pe de o parte, și patriotismul înflăcărat românesc, pregătirea serioasă cărturărească și erudiția lui Miron Costin, cunoașterea profundă de către acesta a realității românești din epoca de renaștere medievală, precum și a scrierilor autorilor străini despre români, pe de altă parte, au fost fântânițele din care cronicarul a sorbit cunoștințele sale spre a realiza capitolul *De neamul moldovenilor*, care, după Adolf Armbruster, este primul tratat consacrat exclusiv analizei originii neamului românesc. Istoricul sas Adolf Armbruster consideră că în opera istoriografică a lui Miron Costin „descoperim realizarea primei sinteze naționale a elementelor conștiinței romanității la români: cel autohton, cu al tradiției

orale, constând în amintirea Romei și în conștiința descendenței din romanii Daciei Traiane, și cel cărturăresc de proveniență externă - dar condiționat și generat de cel autohton —, constând în „documentarea” istoriografică a trecutului roman și în latinitatea limbii române”²⁸.

Nicolae Costin (1660-1712), fiul lui Miron Costin, compilator de cronici românești și străine (*Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*) și cronicar oficial al lui Nicolae Mavrocordat (1710-1711) (*Letopisețul Țării Moldovei. 1709-1711*). A fost un om foarte instruit. Cunoștea limbile greacă, polonă, slavonă și, probabil, franceză și italiană. A ajuns mare logofat sub D. Cantemir și N. Mavrocordat. A îndeplinit și misiuni diplomatice.

Întrucât Nicolae Costin la scrierea *Letopisețului*... s-a folosit de opera tatălui său Miron Costin *De neamul moldovenilor* ..., la care ne-am oprit amănunțit mai sus, vom aminti numai partea esențială din opera monumentală a lui Nicolae Costin, care are atribuție concretă la tema noastră, anume cea care ne demonstrează romanitatea și românismul moldovenilor, muntenilor și ardelenilor și care pune în lumină conștiința românească a cronicarului însuși. El este convins că moldovenii sunt români și numele lor vine „de la Roma”.

Examinând în *Letopisețul* său numele pe care le poartă diferite popoare, Nicolae Costin scrie: „Așea toate neamurile sunt cu multe numere, după vreme toate sunt... Așea și neamul acesta, ce scriem țărilor acestora (Moldova, Țara Muntenească și Ardeal), nume dreptu și mai vechiu este român, adică râmlean de la Roma... Măcar că și la istoricii și la graiul streinilor, și între sine, cu vreme, cu vacuri, cu primenele, iau și dobândesc și alte

numere, iară acela ce este vechiu nume stă neclătit români”²⁹.

Dimitrie Cantemir (1673, Iași – 1723, Rusia), domnitor al Moldovei, cărturar de tip enciclopedist, membru al Academiei din Berlin (la 1714), scriitor, istoric al tuturor românilor, poliglot, autorul uneia dintre primele istorii ale Imperiului Otoman, cu o temeinică cultură muzicală, cel mai de seamă gânditor și om de știință din cultura românească veche, după A. Armbruster, se află la sfârșitul epocii de aur a culturii românești medievale și marchează totodată apogeul ei, iar după Șt. Ștefănescu, este prima personalitate științifică românească de valoare universală. Ioan Bogdan susține că Dimitrie Cantemir este „primul istoric al românilor”.

Spiritul românesc al moldoveanului Dimitrie Cantemir domină întreaga lui operă. În *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, pe care Dimitrie Cantemir l-a scris la Petersburg la comanda Academiei din Berlin mai întâi în limba latină cu titlul *Historia Moldo-Vlachica* și l-a rescris practic în timpul traducerii în limba română în 1717, și pe care însuși autorul îl considera *Hronicon a toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenescă și Ardealul)*, a argumentat și a demonstrat științific originea romană a românilor, unitatea de neam și de limbă a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, „carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă”.

Nu mai puțin a fost preocupat Dimitrie Cantemir în *Hronicul...* său să demonstreze unitatea teritoriului populat de români (Dacia, Daco-Romania (Valahia), România), precum și continuitatea poporului românesc pe întreg teritoriul vechii Dacii. Prin însuși titlul ales de Dimitrie Cantemir pentru cartea sa: *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor. Întâi pre limba latinească izvodit, iar acmu pre limba românească (subl. n.) scos cu truda și*

osteneala lui Dimitrie Cantemir Voievodul și de moșie Domn a Moldovei, și a Sfintei Rossieștii Împărății Kniaz în Sanct-Petersburg Anul (7225) 1717, savantul dorește să demonstreze că limba sa maternă, precum și a tuturor „romano-moldo-vlahilor, adică a românilor, este „limba românească”, că el, fiind „Domn de moșie”, care era Moldova, nu era și Domn asupra întregului popor românesc, asupra tuturor românilor, ci numai asupra unei părți a lui.

Întrucât *Hronicul...*, precum am menționat, mai întâi a fost scris în limba latină cu titlul *Historia Moldo-Vlachica*, ne vom opri inițial asupra unor momente din această primă variantă.

Dimitrie Cantemir, în primul rând, este preocupat de vechile hotare și ținuturi ale Daciei, care, după el, au fost: „...dinspre apus Tibiscus, dinspre miazănoapte Axiaces și Tyras, dinspre răsărit același Tyras și Hierassus, iar dinspre miazăzi Dunărea”³⁰.

Făcând comparație între „vechile ținuturi ale Daciei” și teritoriile românilor de la începutul secolului al XVIII-lea, Cantemir considera că „ea a cuprins cândva tot atâtea țări, câte închide astăzi Transilvania, iar în afara Transilvaniei, o mică parte a Ungariei, a Valahiei Transalpine (Muntenia – *n. n.*) și a Moldovei noastre cu Basarabia”³¹.

Este interesantă esența capitolului al VII-lea al lucrării cantemiriene. Aici autorul afirmă că „**valahii sunt aceiași romani**” (*subl. n.*) („Valachi sint iidem Romani”)³², că „peste tot valahii de astăzi sunt oșteni și cetățeni romani”³³, astfel demonstrând originea romanică a românilor.

Analizând mărturiile „scriitorilor” „mai vechi” și „mai noi” despre coloniile romane așezate de către Traian în toată Dacia”, Dimitrie Cantemir susține ferm că **moldovenii „se cheamă pe limba lor români”**³⁴.

Dimitrie Cantemir, referindu-se la autorii care au lăsat mărturii despre coloniile romane așezate de către Traian în Dacia, amintește de grecul Laonic Chalcocondylas. Acesta afirmă că „limba dacilor este asemănătoare cu limba italienilor” și că ei (dacii - *n. n.*) „nu se deosebesc întru nimic de italieni, nici prin restul felului de viață, sau prin alcătuirea armelor și a gospodăriei lor cu toate că neamul lor este despărțit în două Principate (în Bogdania, adică Moldova, și Muntenia – *n. n.*)”³⁵.

Înainte de a trece la descrierea mărturiilor autorilor „mai de încredere” „despre faptul că împăratul Traian a așezat legiuni și cetățeni romani în toată Dacia (capitolul II al Cărții a doua a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*), Cantemir observă că „opinia cea mai răspândită a autorilor mai de încredere este cea care hotărăște că neamul românesc cel de acum își trage obârșia din legiunile și din cetățenii romani”; [...] că „pe lângă mărturiile celor vechi se mai adaugă apoi câteva ce aduc [...] dovadă de neînfrânt, și anume graiul însuși - adică al românilor care lasă să se simtă nu pur și simplu limba latină, ci tocmai acea veche latină de care se bucurau îndeosebi vremurile lui Traian, iar limba românească a păstrat și păstrează cu tărie prin atâtea veacuri vorbe deja aduse sau învechite de-a lungul latinității”³⁶. În acest context Cantemir zice că „mai vechi decât toți scriitorii care au scris despre faptele lui Traian este socotit Dion, cel care [...] dă mărturie [...] peste tot și mai ales în lucrarea *Viața lui Traian, Cartea a 68-a*, că Traianus Augustus, după zdrobirea dacilor, a așezat colonii romane în Dacia”³⁷.

În continuare Cantemir, întru susținerea ideii romanității românilor, relatează că „lui Dion i se alătură Appian, Iornandes, Spartianus, Aurelius Victor, Procopiu din Caesarea, Xiphilin, Parisiotus și atâtea mulțimi de scriitori greci și latini”³⁸, ca mai jos să zică: „Iar dintre scriitorii învecinați [...] cei care urmează „pas cu pas” părerea celor mai vechi sunt

următorii: Antonius Bonfinius, ungur (în măsura în care a scris istoria maghiară - nota 235, D. C.), Leunclavius, german, Dlugosz Stanislav Orichovius și Stanislav Sarnicki, poloni [...]”³⁹.

Ilustrul cărturar Dimitrie Cantemir ne informează că germanul Leunclavius, făcând explicații asupra numelui valahilor („Iflak”), zice: „Cei mai mulți dintre germani îi numesc de obicei atât pe italieni, cât și pe gali „Walchi” și „Walischi”, cu limba provinciilor cărora este înrudită cea a Daciei, care a fost și ea însăși odinioară provincie a romanilor”⁴⁰. Dimitrie Cantemir mai susține ideea lui Leunclavius și a lui Caspar Peucer că limba vorbită de moldoveni este cea românească⁴¹.

Aducând mărturii și din partea altor istorici, inclusiv a lui Orichovius, despre care s-a scris anterior, Dimitrie Cantemir concluzionează: „Astfel, se vedește că soldații veterani au locuit în Dacia din anul Domnului 105, iar ceilalți romani dinainte de plecarea lui Traian în Asia, adică începând din anul 106 sau 107”⁴².

În restul capitolelor celei de a doua cărți Dimitrie Cantemir, făcând trimitere la zeci de autori, majoritatea dintre ei destul de cunoscuți, demonstrează cu lux de amănunte că de la anul 106 sau 107 și până la anul 1185 romanii, romano-dacii sau valahii au fost prezenți în vechea Dacie neîntrerupt, iar poporul ei, deși purta și alte nume, era cel roman, adică cel românesc⁴³.

Totodată el menționează că în această perioadă de peste o mie de ani, 573 de ani, și anume de la 106 sau 107 și până la anul 679, „romanii din Dacia (în afară de Gepidia, sau Dacia Mediterană) s-au aflat nemijlocit sub stăpânirea Imperiului Roman, chiar dacă le-au fost câteodată birnici goților, dar nu lungă vreme...”⁴⁴.

Mergând mai departe pe firul evenimentelor, insistând mult asupra continuității

romanilor în Dacia, Cantemir consideră că a urmat o tăcere „asupra treburilor Daciei”. Scriitorii, în primul rând acei greci, în decursul a mai mult de un secol nu dau „nici o însemnare” asupra romanilor, daco-romanilor sau valahilor din Dacia. Dând dovadă de o logică temeinică, marele cărturar susține că tăcerea nici pe departe nu demonstrează că romanii n-ar fi existat în Dacia. El zice: „Câtă vreme istoricii făceau vreo însemnare asupra faptelor împlinite de către romanii din Dacia, ei afirmau de-a dreptul ca în Dacia se află romani; iar prin tăcerea lor noi înțelegem că romanii nici nu sunt stabiliți ca fiind în Dacia, nici nu sunt excluși din ea; nu sunt stabiliți pentru că nu istorisesc nimic despre ei; nu sunt excluși pentru că romanii aceia există în Dacia însăși, chiar dacă aceia au trecut acest lucru sub tăcere, după cum, pe lângă istoricii mai apropiați, care povestesc acest fapt, ne învață însăși experiența.

De aici credem, continuă Dimitrie Cantemir, că se poate trage cu siguranță o încheiere, de vreme ce tăcerea scriitorilor mai apropiați nu elimină istorisirea celor mai vechi asupra romanilor aflători în Dacia, nici nu i-ar putea scoate din aceeași Dacie pe romanii înșiși”⁴⁵.

Dimitrie Cantemir îi găsește pe daci în mărturiile lui Bonfinius. Conform scrierilor acestuia, „romano-dacii încă trăiau sub numele lor vechi de davi” și aceștia împreună cu bulgarii, având statul lor, se aflau deja în afara Imperiului Roman. „Sub Carol cel Mare (anii de împărăție 780-803 – *n. n.*), zice Cantemir, aflăm, după mărturia lui Bonfinius, că romano-dacii, sub numele lor vechi de davi, i-au cerut prin solii lui Carol pace și au și dobândit-o”⁴⁶.

Pentru a demonstra că „davii” amintiți de Antonius Bonfinius au fost romano-daci, Cantemir reține de la acesta pasajele „despre davii învecinați cu frizienii” (davii îl aveau rege pe Gothofred). Cităm: „Carol, plecat de la Aquisgranum, ajunge la Bononia, oraș

desigur la mare (sic!), unde (sic!) după ce a văzut că toate îi sunt orânduite după voie, s-a întors la Aquisgranum. Și iată că îi ies în cale solii davorilor și ai polonilor și ai boemilor, care locuiesc lângă Dunăre și îi aduc mari daruri, necerând nimic mai cu osârdie, decât o pace veșnică”. Și Cantemir conchide: „Poți înțelege limpede de la același autor [...] că acești davi au fost romano-daci, de vreme ce el susține tot acolo despre Carol că a străbătut și Dacia ...”⁴⁷. Și mai jos: „De aice se lămurește limpede de ceea ce spuneam mai sus ca o bănuială, că romano-dacii nu numai că și-au alcătuit un anumit stat al lor, deosebit de imperiu, ci i s-au și închinat lui Carol pentru pace și protejire, pe când acesta era împărat al Apusului”⁴⁸. Reamintim că este vorba despre începutul sec. al IX-lea.

În contextul afirmației că românii (după Cantemir românii) n-au părăsit nicicând teritoriul vechii Dacii, ne mai oprim asupra mărturiilor istoricului polon Dlugosz, folosite de Cantemir, cu atât mai mult cu cât fostul domnitor al Moldovei le spune moldovenilor români, iar limbii lor – limba românească. Este vorba de a doua jumătate a sec. al XI-lea. Dimitrie Cantemir, ajungând cu demonstrația prezenței romanilor cu numele de valahi (adică români) în fosta Dacie tocmai la anul 1070, pe când “cheia” Imperiului Roman era ținută de Romanos Diogenes, se oprește și la mărturiile aceluia care se considera „cinstea istoricilor poloni”, cu numele de Dlugosz. Acesta, vorbind despre anul 1433⁴⁹, afirma că „neamul valahilor a coborât din stirpea italienilor”⁵⁰, iar în aceeași lucrare istoricului polon lămurește că moldovenii sunt valahi, adică români. El zice: „Viceslav, principele polovțienilor, după multe și foarte îndârjite bătălii, pe care le-a avut cu Zeslav, principele Kievului, în cele din urmă nu numai că l-a zdrobit în lupte pe Zeslav, ci, ocupând chiar și cetățuia Kievului, l-a alungat din tot regatul sau. După această izbândă, crescându-și puterile, s-a apucat să-i facă la fel și regelui Poloniei, Boleslav. Dar cum socotea că nu

poate împlini acest lucru doar cu forțele sale proprii, a strâns multe trupe într-ajutor de la vecinii de primprejur, anume de la ruși, de la pecenegi și *vlahi, adică moldoveni (subl. n.)*”⁵¹.

Domnul moldovean trage următoarea concluzie din cele spuse de Dlugosz: „Din vorbele acestuia se vedește fără înconjur ceea ce spuneam folosindu-ne de presupusul nostru, că românii au avut cu polonii și cu aceeași pecenegi o legătură neîntreruptă, sau vreo altă formă de conviețuire, încât să-și strice chiar și limba lor, [amestecând-o] cu cea românească (deci, nu moldovenească – *n. n.*), sau mai degrabă, din barbara [cum era] să o îndrepte [amestecând-o] cu cea latină”⁵². Urmează, după Dlugosz și Cantemir, că și moldovenii se trag tot de la romani (italieni), că sunt valahi, adică români.

La acest adevăr se vor opri mulți cercetători, se va mai opri și ilustrul nostru om de știință Dimitrie Cantemir, care ne mai spune că nu numai Dlugosz, ci și grecul Nicetas Choniates, „ales scriitor” al vremurilor sale, afirmă că „valahii, adică românii, au locuit în Moldova” și că „grecul Choniates [...] pomenește foarte pe larg despre români și despre luptele lor cu Isaac al II-lea Anghelos (1185-1195 și 1203-1204)...”⁵³. În continuare aflăm, după Choniates, că „cei care pe vremuri se numeau mysieni, acum (în sec. al XII-lea - *n. n.*) se numesc valahi”⁵⁴, că „principii și autorii acelei răscoale (a valaho-bulgarilor contra romeilor – *n. n.*) au fost doi frați din neamul acela (valah - *n. n.*), Petru și Asan”⁵⁵, „de unde se vedește, spune Cantemir, că vlahii au avut deja fie un regim republican, fie pe cel al Principatului”, după cum crede și istoricul Gregoras, când afirmă că „principele bulgarilor (sic!) (e vorba de principele sârbilor - acesta fusese Milutin) a luat-o de soție pe fiica principelui Valahiei”⁵⁶.

Tot aici principele Cantemir își exprimă convingerea că „familia Asăneștilor mai trăiește

și astăzi în Moldova”⁵⁷.

Se cunoaște că răzvrătirile neconținute ale valahilor contra romeilor au dus la întemeierea Imperiului Asăneștilor, cu capitala în Târnova, și la recunoașterea statului (țaratului) valaho-bulgar (anul 1201), de către bizantini. Relatând despre aceste evenimente, Cantemir se oprește și asupra domniei lui Ioan (Ioniță), fratele mai mic al lui Petru și Asan, de la care, după Cantemir, „descinde familia principilor amânduror Valahiilor” și „de unde toți principii atât a Moldovei, cât și a Valahiei Transalpine (adică ai Munteniei - *n. n.*) obișnuiesc să scrie mereu în titlurile lor Ioan (adică Io – *n. n.*)”⁵⁸.

Convins că a existat o Valahie întreagă, Dimitrie Cantemir este preocupat de determinarea timpului când Valahia, „Domnia românilor” („*Valachorum dominii*”), care „sub Ioan Alexius consta dintr-un singur trup”, „s-a despărțit în două Principate deosebite, cel al Munteniei și cel al Moldovei”. Folosindu-se, în primul rând, de mărturia scriitorului grec Gregoras că la anul 1274 Milutin, despotul Serbiei, a avut-o de soție pe fiica principelui Valahiei, de convingerea că despotul Serbiei „n-ar fi căutat să o ia în căsătorie pe fiica unui principe lipsit de oarecare faimă a numelui și de belșug de averi”, dar și de faptul că numele Moldovei și cel al Munteniei la anul menționat nu se cunoșteau (ele au apărut mult mai târziu), Cantemir conchide că „spre anul însemnat mai sus aceste Principate au fost mai demult întemeiate și foarte puternice”⁵⁹.

Apelând la o mărturie a lui Antonius Bonfinius, precum și la alte mărturii și raționamente, Dimitrie Cantemir declară: **„Astfel, către anul 1274 am hotărât că domnia lui Ioan, a principelui românilor, a fost despărțită în cele două principate de astăzi, adică cel al Moldovei și cel al Munteniei (*subl. n.*)”**⁶⁰.

La sfârșitul celei de a doua cărți a lucrării *Historia Moldo-Vlachica*, care este sfârșitul

operei în genere, Dimitrie Cantemir a desemnat două capitole pentru „Numele cel vechi și de astăzi ale Moldovei și ale Munteniei” și pentru „Provinciile neamului românesc, în care ei locuiesc astăzi”, care, pe lângă faptul că fac o generalizare a lucrării întregi, dezvăluie și multe alte momente istorice.

Întrucât cele relatate la sfârșitul lucrării sunt foarte importante, reproducem aici mai multe pasaje cu mici prescurtări și fără comentarii. Așadar, Dimitrie Cantemir scrie: „Scriitorii poloni au adevărit că întregul romanilor care locuiau în Dacia și în Mysia, prin repetatele năvăliri ale slavilor și bulgarilor, s-a preschimbat în poporul român; și cu toate că Leunclavius pretinde că valahii au fost astfel numiți de către germani, pare totuși mai întemeiată părerea polonilor, de vreme ce **în limba slavă voloh nu înseamnă decât «italic» sau «roman»** [...]. Oricum ar fi, slavii, fie pe limba lor proprie, fie împrumutându-se din cea a germanilor – altfel spus autorii sunt de acord că pe limba amânduror neamurilor **voloh** înseamnă ca atare **roman**.

Astfel, afirmă Dimitrie Cantemir, **astăzi moldovenii, muntenii, valahii transalpini, mysienii, basarabenii și epiroții se numesc pe sine cu toții cu nume cuprinzător nu «vlahi», ci «români», iar limbii lor neaoșe îi spun «limba română»; iar dacă un moldovean, un muntean, un mysian ș. a. m. d. 1-ar întreba pe un străin sau venetic dacă știe limba lor, 1-ar întreba așa: «Știi românește?», adică: Scis romanice?**

Prin urmare, este vădit că, fie de la germani, fie de la poloni și de la alte neamuri slave, **întreg neamul românesc se numește «roman»** după stirpea din care se trage, iar după ținutul de unde au venit, «italic»⁶¹.

În continuare Dimitrie Cantemir în aceeași *Historia Moldo-Vlachica* se referă la numele purtat de Valahia ca un tot întreg al valahilor după divizarea ei în 1274 în două Principate,

precum și la numele moldovenilor și al muntenilor în izvoarele străine⁶². Astfel, zice Cantemir, Valahia de după divizare se numea: „Transalpina” sau „Montana”, „Țara de lângă Istru”, „Dacia Ripensis”, „Gallicia”, „Multenska Ziemie”; iar Moldova se mai numea: „Mollis Dacia” (Dacia cea Moale), „Mollis Davia” „Voloscaia Ziemie”, „Bogdania”, „Maurovlahia”, „Valahia Mare”, „Moldovlahia”, „Cumania”, „cealaltă Valahie”; pe când Muntenia se mai numea „Montana”, „Valahia Montană”, „Valahia Transalpină”, „Montania”, „Ungrovlahia”, „Vlahia”.

Moldovenilor străinii le spuneau „volohi” (polonezii dau acest nume numai moldovenilor, el fiind cândva al tuturor, spune Cantemir), „bogdani” sau „karabogdani”, „karavlahi”, „daci” și „davi”; pe când muntenilor – „multeni”, „ugrovlahi”, „vlahi”.

Deși D. Cantemir era convins că moldoveanul e același român (toată lucrarea lui este mărturie în acest sens) și a menționat adesea că moldovenii, ca și muntenii, transilvănenii, basarabenii ș. a. m. d. se numesc „români”⁶³, el nu putea să nu consemneze că „moldovenii își mai spun și moldovani”. E necesar să conștientizăm că savantul și ilustrul om de cultură D. Cantemir își dădea bine seama că moldovenii, chiar dacă se numeau moldoveni, nu aveau în vedere etnia lor, ci numai aspectul geografic, regional, teritorial, localizator al etnonimului – locuitori ai Moldovei. În cazul în care locuitorii Moldovei și-ar fi zis numai români, ei ar fi trebuit să mai spună că sunt din Moldova, sau că sunt „români moldoveni” (Moldova exista ca stat, iar românii trăiau și în alte state românești). Fiind pentru moldoveni un fapt de la sine înțeles că ei sunt de același neam cu muntenii și ardelenii, neam ce poartă numele general de neam românesc, care cuprinde o singură țară – Țara Românilor –, locuitorii Moldovei, spre a exprima noțiunea de „români moldoveni” sau „români din Moldova”, au ales o formă scurtă de comunicare orală între ei. Ei, în limba

vorbită, au spus simplu, „moldoveni”, termen care exprimă numai sensul regional, geografic, localizator al etnonimului. Cel etnic **românesc**, căruia neîndoielnic îi aparțineau, era înțeles de la sine.

După cum susținea Nicolae Iorga, „întreaga românie știa că trăiește ca un singur popor, într-o singură țară”, că „nu-i nici o deosebire între un ținut românesc și alt ținut românesc”⁶⁴. Adevărul că D. Cantemir înțelegea aceste lucruri îl găsim în ultimul capitol din *Historia Moldo-Vlachica*. Aici ilustrul savant scrie ca neamul „moldo-vlah”, „neamul românesc” (adică întregul lui, și nu o parte a întregului, moldovenii – *n. n.*) „se găsește astăzi în șase ținuturi: în Moldova, Muntenia, Basarabia, Transilvania, Mysia și Egiptul din Grecia”. După cum dacii prezentau o parte a poporului getic, tot așa și moldovenii, muntenii, ardelenii, bucovinenii, dobrogenii, oltenii ș. a. m. d. prezintă tot atâtea părți ale întregului care este poporul român.

Termină D. Cantemir *Historia Moldo-Vlachica* cu cuvintele care demonstrează că tot ce a scris el în lucrarea menționată este despre neamul **românesc** unitar, și anume: „Și acestea sunt cele pe care le-am avut de spus pe scurt asupra neamului românesc în întregul său (*subl. n.*); ele fiind îndeajuns, noi să ne îndreptăm mai departe către țelul nostru”⁶⁶, adică, spune D. Cantemir, „ținta noastră este să dăm la iveală doar o descriere a Moldovei și să însemnăm cele ce țin de obiceiurile și datinile neamului nostru”, (expunere – sfârșitul capitolului al XII-lea) neam, care, după cum ne-am convins, este cel românesc.

Traducând el însuși din latină în română *Historia Moldo-Vlachica*, D. Cantemir a scris, de fapt, lucrarea din nou. Din cele 96 foi manuscrise cu caracter informativ el a făcut o lucrare pentru conașionalii săi de 343 de foi manuscrise cu titlul *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, întâi pre limba latinească izvodit, iar acmu pre limba*

românească scos cu truda și ostinița lui D. Cantemir Voievodul și de moșie Domn al Moldovei, și a Svintei Rossieștii împărății kniaz. În Sankt-Petersburg. Anul (7225) 1717.

În *Pridoslovie* la *Hronicul...*, care, după A. Armbruster, este o icoană a românilor în cadrul istoriei generale⁶⁷, D. Cantemir dezvăluie concepțiile sale principale. Vom reproduce câteva pasaje din *Pridoslovie*, care, pe lângă faptul că demonstrează originea romanică a neamului romano-moldo-vlahilor, adică a neamului românesc, ne mai dă vârsta acestui neam: Cităm: „... iară a romano-moldo-vlahilor neam, de vom vre să credem adevărului, care în Hronice mărturisește, de-i vom căuta ce mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul, din Roma – împărăteasa cetăților, alegând cetățeni Romani, în Dachia i-au trecut), îl vom afla de pe la anul tocmirii firii omenești 107, să fie început. De-i vom cerca ce de pre mijloc vârstă, o vom găsi de o dată cu Romulus, Roma, și cu numele Roman, adecă cu șapte sute cinci zăci și trei de ani mai de înainte, de cât a să naște Domnul Hs.”⁶⁸; și mai jos: „... adevărat cuvânt pentru cei hiriși romani de la Seneca zis: unde au biruit Romanul, acolo au și trăit...”⁶⁹, „... ce dintîi a romano-moldo-vlahilor în Dachia descălecătură să fie fost de la Traian Marele împărat”⁷⁰; „...pre romano-moldo-vlahii noștri, Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i i-au aplecat, și i-au crescut”⁷¹; „Decia vor mărturisi (cele mai vechi neamuri ale Europei – *n. n.*), precum poporul romano-moldo-vlahilor, nu din glogozala a nașterii de strânsură să fie scornit, ce din cetățeni romani, din ostași veterani, Și din mari familii să fie ales. Apoi din buni și tari romano-moldo-vlahii, din buni și tari părinți romani născându-să, a singelui curățenie și a neamului evghenie, nestricată și nebetejită să fie ferit, precum și până astăzi tot așa o feresc. Nici să gândească cine va [...] nici să-și prepuie, că doară pretendui, precum adecă neamul romano moldo-vlahilor, nici un sânge de a streinilor, în sângele său să nu fie amestecat...”⁷².

Ideile fundamentale ale *Hronicului*... – originea romanică unitatea de neam și teritorială, precum și continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii –, urmărite de Cantemir în toată lucrarea, le găsim concentrate chiar în titlul primei cărți a lui – *Prolengomena*: „Hronicon a toată Țara Românească (carea apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardelul) din descălecatul ei de la Traian, Impăratul Râmului. Așijdere pentru numerele (numele – *n. n.*) carele au avut, odată, și carele are acum. Și pentru romanii carii de atuncea într-înșă așezându-să, într-aceeași și până acmu neconținut lăcuiesc”⁷³.

În Cartea a doua, după cum menționează însuși Cantemir în *Tabla de materii*, se „arată corenăia neamului romanilor”, precum din elinii troadeni să trage, și de începătura împărățiilor de la Remus și Romulus. Așijdere pre scurt înșămnează, precum românii din Dachia carii astăzi sunt moldovenii, muntenii și ardelenii, sunt din neamul lor hiriși romani de la Italia, de Trăian împărat pre aceste locuri aduși”⁷⁴.

Această idee este desfășurată de autor în ultimul capitol al Cărții a doua, Capul al XII-lea, care arată „pre scurt, **precum neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor (carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă)** (*subl. n.*) să fie din rodul său hiriși romani, și precum Dachia a fost descălecată de Traian împărat cu cetățeni și slujitori romani”⁷⁵.

Și în Cartea a treia a părții întâi Cantemir dovedește că „**românii cești de astăzi în Dachia sunt tot aceia romani, pre carii Ulpie Traian i-au adus atunce**”(*subl. n.*)⁷⁶.

Cât privește limba vorbită de aceștia, Cantemir spune că e românească, care se trage din limba latină. Cităm: “...și limba cea părintească carea din românească, sau latinească easte...”⁷⁷.

A doua parte a *Hronicului vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor* este intitulată *Hronicon*

Daco-Romanii, adecă a Țărilor Românești. În precuvântare Cantemir explică motivele care l-au determinat să facă traducerea lucrării *Historia Moldo-Vlachica* în limba română. El scrie: „Însă acestea toate fiind de noi în limba lătimească scrise și alcătuite, socotit-am că cu strâmbătate, încă și cu păcat va fi, de lucrurile noastre decia înainte mai multe streinii decât ai noștri să știe. De care lucru acmu de iznoavă ostenită luând din limba lătimească iarăși *pre cea a noastră românească* le prefacem. Slujască-să dară cu ostenințele noastre neamul moldovenesc (care împreună cu muntenii și ardelenii „cu toții cu un nume de obște români să chiamă”) și ca-ntr-o oglindă curată chipul și statul, bătrânețele și cinstea neamului său privindu-și, îl sfătuiesc”⁷⁸.

În Cartea a cincea a acestei a doua părți se „arată, când, și cum s-au schimbat numele Dachiii, în Voloscaia, Volohia, Valachia, și precum acest nume cum moldovenilor, așa muntenilor, și ardelenilor prin multă vreme au fost tot unul, și de obște, iară mai pre urmă s-au despărțit”⁷⁹.

În Capul al IV-lea al Cărtii a V-ea „Dovedește-să, precum numele Dachiii, bulgarii să-l fie schimbat, și precum moldovanul, și românul, în limba lor tot un nume au”⁸⁰.

În Capul al V-lea tot al Cărtii a V-ea „Arată-să, precum numele Valachiii, după aceste tâmplări, multă vreme, cu moldovenii, tuturor românilor, de obște au fost”⁸¹.

În Cartea a opta „se arată traiul romano-vlahilor, în Vlachia, apoi și în Mysia, Thrachia, Machedonia și până la Greția, de la Isachie Anghel până la Ionnis Duca [...], când și cum s-au despărțit romano-vlahii de la împărăția Țarigradului. Războaiele carele au avut românii cu împărății grecilor, apoi după ce au luat latinii de la greci Țarigradul, și cu latinii. Așijdere arată începătura Domniii Monarhicești a lui **Ioan Domnul a tuturor românilor** (*subl. n.*), și de Domnia lui Hris, Domnul Cuțovlahilor în Greția, și așezare împărăților

grecești, la Nichea, și pe aiure”⁸².

Cartea a zecea „arată statul Țărilor Românești, de după prada lui Batie Hanul, până la înturnarea lui Dragoș Vodă în Moldova, și a Radului Vodă în Țara Muntenească. Așijdere arată [...] alalte tâmplări, pentru carile o samă de români s-au tras spre Țara Ardelului, iară o samă au rămas tot pre locurile și moșiile sale, neclățiți...”⁸³.

Menționăm că în capitolele II și IV ale acestei a zecea Cărți Cantemir demonstrează că „statul românilor a început să se numească a valahilor după prada lui Batie (a. 1240 – *n. n.*)⁸⁴ și că „pre vremea lui Batie, **o samă de români au fost rămas prin cetățile pre marginile Dunării, până la Marea Neagră** (*subl. n.*), carii împreună cu cei trecuți la Ardeal, au luat protecția crailor ungurești”⁸⁵.

Ce concluzii am putea să tragem noi, românii moldoveni, din constatările eruditului domnitor moldovean Dimitrie Cantemir? Credem, următoarele:

1. Românii sunt urmașii direcți ai romanilor și ai dacilor. Originea etnică a românilor este cea daco-romană („...pre romano-moldo-vlahii noștri, Roma maică, din lăunturile sale născându-i i-au aplecat și i-au crescut”⁸⁶). Adolf Armbruster, dând apreciere *Hronicului lui Cantemir*, spune că „leagănul etnogenezei românilor e Dacia, spațiul geografic ce corespunde în zilele lui Cantemir ansamblului celor trei Țări Române”⁸⁷.

2. Românii nicicând n-au părăsit teritoriile lor naționale. Continuitatea lor în spațiul carpato-danubiano-pontic, inclusiv în Moldova, Muntenia și Transilvania, n-a fost nicicând întreruptă („O samă de români s-au tras spre Țara Ardealului, iar o samă au rămas tot pre locurile și moșiile sale, neclățiți”; sau: „O samă de români au fost rămas prin cetățile pre marginile Dunării, până la Marea Neagră”⁸⁸; sau: romanii, așezându-se în 105-107 în Dacia „și până acum neconținut lăcuiesc”⁸⁹). Continuitatea românilor pe întinsul vechii Dacii se

mai demonstrează prin evoluția numelor: daci, daco-romani, valahi, români, care toate sunt nume de moșie, dar și nume etnice.

3. Țara tuturor românilor cu numele de Valahia (mai întâi Dacia, Dacia Romană, Daco-Romania, Romania, Țările Românești) ca un tot întreg, a existat cu mult înainte de apariția statelor românești – Muntenia, Moldova și Transilvania, a existat începând cu descălecatul ei de către Traian și „careia apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenească și Ardealul”.

4. După cum numele Valahia era unul singur pentru țara tuturor românilor – moldoveni, munteni, ardeleni⁹⁰ –, tot așa și numele de valahi a fost unul singur pentru toți românii, inclusiv pentru cei moldoveni⁹¹. Ambele nume – valahi și Valahia - au fost date românilor de străini. În viziunea lui D. Cantemir, Țara Românilor (atunci Valahia sau Daco-Romania) s-a împărțit în trei Țări Românești către anul 1274. Până atunci neamul românesc era un tot întreg, numindu-se „români”. Moldova și Muntenia de mai târziu au fost numite cu diferite nume, dar toate aminteau sau de Dacia, sau de Valahia. Muntenia s-a mai numit și Țara Românească, prin care se indica numele etnic luat de românii înșiși.

5. Moldovenii, muntenii, ardelenii ș. a. m. d. sunt de aceeași origine etnică și „cu toții cu un nume de obște **români** să chiamă”.

6. „Neamul moldovenesc”, „neamul moldo-vlahilor”, „neamul romano-moldo-vlahilor” este unul și același neam, „neamul românesc”. Prin aceasta se explică unitatea de neam a moldovenilor și muntenilor.

7. Termenul de „român” și cel de „valah” exprimă - ambele – aspectul etnic al unuia și aceluiași popor - poporul român și sunt identice. Termenul de „romano-moldo-vlahi” demonstrează acest lucru.

8. Unitatea teritoriului național al românilor se demonstrează prin denumirile Dacia,

Daco-Romania, Romania, Romano-Moldo-Vlahia, Țările Românești⁹².

9. Pentru Cantemir, care a înlocuit termenul de „roman” cu cel de român”, „Imperiul Roman” și „poporul roman” erau, de fapt Împărăția Românească” și „poporul românesc”⁹⁴.

10. Limba română, fiind limba maternă a lui Cantemir („a noastră”), este limba tuturor românilor, inclusiv a moldovenilor, este „limba cea părințească carea din românească, sau lătinească iaste ...”, „...din limba lătinească iarăși pre cea a noastră românească le prefacem”⁹⁴.

11. Ioan (Ioniță Caloianu) a fost primul domn al tuturor românilor (1197-1207) (e vorba de Țaratul Româno-Bulgar – *n. n.*). Originea formulei „Ioan („Io”), folosită de toți domnii Țărilor Române în titulatura lor, vine tot de la Ioniță „de la carele s-au coborât familia domnilor românești, de pre carele toți, și până astăzi Ioan să scriu”.

Așadar, înlăturarea limbii slavone, în primul rând din biserică, și înlocuirea ei cu limba română, reapariția scrisului în limba română, începând cu a doua jumătate a sec. al XVI-lea, dorința cărturarilor și gânditorilor de vază români, inclusiv a celor din Moldova, de a se pronunța pentru adevărul științific și istoric, au creat premisele și condițiile manifestării în scris a conștiinței naționale românești, în primul rând la moldoveni, sub formă de scrieri cronicărești și analize științifice privind originea românilor, comunitatea lingvistică și de neam a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, care sunt de „o seminție”, „cu toții cu un nume de obște români să chiamă”, și „toți de la Râm se trag”; precum și continuitatea românilor în teritoriile vechii Dacii.

Mari cărturari din Moldova - Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și Dimitrie Cantemir –, dominați de o puternică conștiință și mândrie de neam, pun în prima jumătate a

sec. al XVII-lea și în prima jumătate al sec. al XVIII-lea temelia științifică a românismului. Amintim că în această perioadă în Muntenia un alt cărturar de vază, C. Cantacuzino, de asemenea argumentează științific românismul neamului nostru.

În ciuda existenței a două nume etnice – cel extern de „valah” și cel intern de „român” –, în pofida divizării teritoriului românilor în trei principate - Moldova, Muntenia și Transilvania –, acești patru cărturari români moldoveni, pornind de la conștiința, autohtonă, a originii romane a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor și bazându-se pe operele savanților și cercetătorilor străini, au argumentat științific existența poporului român unitar; au demonstrat că obârșia lui se trage de la Roma, că el n-a părăsit nicicând teritoriul său național, care coincide cu teritoriul populat de dacii antici, că românii vorbesc limba română, care vine din cea latină.

„Cronicarii români, scrie istoricul sas Armbruster, au realizat la nivelul culturii naționale din epoca de aur a spiritualității medievale românești sinteza dintre fondul **conștiinței autohtone a romanității** (*subl. n.*) și cercetarea științifică umanistă străină asupra începuturilor românilor. Sinteza aceasta pregătește răspândirea - în mediul românesc - a argumentării științifice a romanității neamului, sădită pe fondul general românesc al conștiinței romanității, prezent prin amintirea Romei în însăși denumirea națională”⁹⁵.

Celorlalte părți ale societății românești cărturare: domnitori, scriitori, filozofi și gânditori, diplomați și călători, politicieni și militari, savanți și comercianți, clerici și mireni etc. (iar noi, spre a demonstra că moldovenilor nicicând nu le-a fost străin românismul, facem trimitere anume la românii care s-au născut în Moldova din dreapta Prutului, în Basarabia, Transnistria sau Nordul Bucovinei, indiferent de locul lor de activitate, fără a pretinde că prezentăm lista întreagă) le revine misiunea de a descoperi, de a evidenția

românismul autohton moldovenesc, basarabean, bucovinean sau transnistrean, de a-l ocroti și a-l propaga, de a-și exprima simpatia, devotamentul și susținerea față de ideea românismului.

Multe personalități românești, unii, după anexarea Basarabiei, activând în Rusia, în decursul unei sute de ani, a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea, au anunțat lumea despre românismul autohton, pregătind astfel punerea către anul 1848 a problemei înfăptuirii unității politice a tuturor românilor.

În continuare ne vom opri asupra mărturiilor unor români moldoveni, care, într-un mod sau altul, au contribuit la afirmarea românismului atât pe scară internă, cât și pe cea externă, precum și la realizarea ideii unității politice a românilor.

§ 3 CONȘTIINTA ROMÂNEASCĂ A DOMNITORILOR MOLDOVEI – INDICIU AL CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A ROMÂNILOR MOLDOVENI

În paragraful precedent ne-am convins că marele cărturar, enciclopedist român, originar din Moldova, domnitorul acestei Țări Române **Dimitrie Cantemir** a argumentat și a demonstrat științific originea romană a românilor, unitatea lingvistică și de neam a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, „care cu toții cu un nume de obște români să chiamă”; că teritoriile care mai apoi au purtat numele de Moldova și Muntenia erau două Valahii, rupte în 1274 din trupul unei singure Valahii ori Romanii, care mai înainte se numea Dacia, Daco-Romania, dovadă a unității și continuității românilor pe teritoriile lor naționale; că limba română este limba maternă a tuturor românilor, inclusiv a moldovenilor, este „limba cea părințească carea din românească sau lătinească iaste”; că Ioan (Ioniță Caloianu) a fost primul domn al tuturor românilor (1197-1207) etc.

Nu încape îndoială în ceea ce privește conștiința românească a domnitorului de moșie

Dimitrie Cantemir, care izvora din cunoștințele sale istorice, lingvistice, diplomatice, social-politice și economice, obținute de marele cărturar din literatura științifică, existentă la timpul lui, dar totodată ea izvora și din convingerile, din conștiința populației asupra căreia era Domn.

Această stare de spirit românesc a domnitorului Moldovei o găsim la hotarul sec. al XVII-lea și al XVIII-lea. Dar cum stăteau lucrurile în această privință în secolele precedente?

Mărturiile scrise lăsate de predecesorii noștri demonstrează că conștiința originii etnice comune, daco-romanice a tuturor românilor, conștiința comunității de neam și lingvistice a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, a unității de cultură, de religie, de trăsături psihice, de tradiții și obiceiuri, de caracter etc. a fost prezentă la domnitorii Principatelor Române, inclusiv ai Moldovei, de până la Dimitrie Cantemir. Credem că anume această conștiință permitea ca „moldoveni să ajungă să domnească în Muntenia, și munteni - în Moldova”⁹⁸.

Anume conștiința națională românească îl făcea pe **Ștefan cel Mare și Sfânt** să afirme că Moldova este și ea o Țară Românească. Acest adevăr el îl spunea în documentele sale oficiale sau prin gura solilor săi. La 8 mai 1477 Ioan Țamblac, solul și unchiul lui Ștefan cel Mare, expunând în fața Senatului și a dogelui Veneției părerea domnitorului Moldovei privind evenimentele anului 1475 și solicitând sprijin antiotoman, printre altele zicea: „...În această vreme a venit la mine secretarul Luminăției Voastre și mi-a spus ce i s-a poruncit și mi-a făgăduit multe lucruri din partea Luminăției Voastre Preacinstite, care de bună voie vă gândiți la binele creștinilor și la nimicirea vrăjmașului lor. Lucrul acesta m-a bucurat și mi-a dat mare nădejde; și am rămas parcă liniștit când mi-a spus că din banii trimiși în Ungaria

și din alții voi avea și eu ceva ajutor și folos. Și totuși, eu cerusem (lui Matei Corvin) ca voievodul Basarab (Laiotă) să fie alungat din **cealaltă țară românească** (Muntenia) („l'altra Vlahia” – *n. n.*) și să fie pus acolo un alt domn creștin, anume Drăculea, cu care să ne putem înțelege împreună. [...] Dar m-au lăsat singur, și mi s-a întâmplat cum am spus mai sus. Și dacă vrăjmașul ar fi fost singur, n-ar fi fost așa de rău; dară el a poruncit să fie cealaltă țară românească, de o parte, și tătarii de alta ...”⁹⁷.

Este clar că pentru Ștefan cel Mare o Țară Românească era Moldova, iar o alta, „cealaltă Țară Românească”, era Muntenia; ambele erau țări-surori, fiind populate de unul și același popor, poporul român.

§ 3.1. TITULATURA DOMNITORILOR MOLDOVENI ȘI DOMNIA SUCESIVĂ A MOLDOVENILOR ÎN MUNTENIA ȘI A MUNTENILOR ÎN MOLDOVA – DOVADĂ DE ÎNALTĂ CONȘTIINȚĂ ROMÂNEASCĂ

Conștiința originii etnice comune, conștiința apartenenței moldovenilor la neamul românesc îi făcea pe unii domnitori sau oameni de vază ai Moldovei să menționeze în titulatura lor domnească documentară ambele Țări Românești – Moldova și Muntenia (adică, Țara Românească sau Valahia).

Nu încapă îndoială că legăturile lui Ștefan cel Mare cu Muntenia, care, după Nicolae Iorga, erau „legături de frăție românească”⁹⁸, izvorau din românismul marelui voievod. Aceasta l-a făcut pe un contemporan de-al lui Ștefan cel Mare, redactor al variantei germane a *Cronicii oficiale*, să-l numească pe marele domn al românilor „voievod al Țărilor Moldovei și Valahiei”⁹⁹.

Petre Stolnicul în boierie sau **Alexandru Lăpușneanu** în domnie (a domnit în Moldova în anii 1552-1561 și 1564-1568), fiul lui Bogdan cel Orb și nepotul lui Ștefan cel Mare,

după Constantin Rezachevici, se intitula în documente „Eu, Petru Alexandru, voievodul Țării Moldovei și Țării Românești”¹⁰⁰ nu numai pentru a sublinia descendența sa „mușatino-basarabă”, ci și pentru a demonstra apartenența la neamul românesc. În actul de repetare a jurământului de vasal față de suveranul polon (din 22 iunie 1553), Alexandru Lăpușneanu își numește stăpânirea „a toată Țara noastră a Moldovei și Țării Românești” sau „Voievodatul Moldovei și Țării Românești”¹⁰¹.

Iacob Heraclid Despotul, aflându-se la curtea lui Alexandru Lăpușneanu, îl numea pe acesta într-o scrisoare adresată ducelui Albert de Prusia „*Illustrissimus dominus Alexander, Moldavie et Valacchiae Waivoda*”¹⁰². Folosirea în titulatura lui Lăpușneanu a numelui „Valahia” sau a „Țării Românești”, după Ștefan Andriescu, ar fi însemnat o „acoperire”, un „protectorat” asupra Țării Românești de către Lăpușneanu sau o înțelegere de „alinie politică” moldo - munteană¹⁰³. Oricum, consideră Ion Toderașcu, examinând titulaturile lui Lăpușneanu, inclusiv aceea ce ține de a doua Țară Românească, ne convingem că „sunt premise de unitate politică”¹⁰⁴.

Intențiile reale sau imaginare ale lui Lăpușneanu, vederile lui privind unificarea politică cu Țara Românească se răspândeau și asupra Ardealului, ceea ce înseamnă că ele cuprindeau întreg spațiul românesc. Cu atât mai mult cu cât sultanul Soliman cel Mare i-ar fi oferit lui Alexandru Lăpușneanu domnia Ardealului¹⁰⁵.

Constantin Rezachevici relatează că **Petru Șchiopul**, strănepot al lui Vlad Țepeș, domnind în Moldova (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591), în 1588, în privilegiul acordat negustorilor englezi, se intitula „Principe al Țării Românești și al Moldovei”, iar pe piatra de mormânt a fiului acestuia, Ștefan, aflată la Innsbruck, citim: „Io Ștefan voievod din (neamul) Principilor Moldovei și Țării Românești”¹⁰⁶.

Pe Radu Mihnea, descendent din vița lui Vlad Țepeș [a domnit de două ori în Țara Românească (1611-1616, 1620-1623) și de două ori în Moldova (1616-1619, 1623-1626)], numai conștiința românească îl putea duce la convingerea că Moldova și Muntenia sunt o singură țară. El semna actele domnești astfel: „Radu Mihnea Corvin, din mila lui Dumnezeu Domn și Voievod al Țării (una singură – *n. n.*) Moldovei și Munteniei”¹⁰⁷.

Considerăm justă concluzia cercetătorului Ion Toderășcu că titlul de „Domn al Moldovei și al Țării Românești”, pe care l-au folosit unii domnitori, „trebuie investit cu sensuri multiple”, și anume „tradiția, năzuința și realitatea” și că aceasta din urmă putea fi exprimată prin „influență politică”, „protectorat politic” sau „ascendență de autoritate”¹⁰⁸. Oricum, orice conținut ar fi întruhipat domnitorii Moldovei în titlul „Domn al Moldovei și al Țării Românești”, el este o dovadă convingătoare a conștiinței românești a domnitorilor moldoveni. Pentru confirmarea acestei teze, menționăm că și alți domnitori ai Moldovei, pe lângă faptul că subliniau că sunt domnitori anume ai acestui stat, adăugăm și niște nuanțe care neapărat trebuiau să denote și apartenența etnică a lor sau a statului condus de ei, și anume apartenența la națiunea valahă, adică românească.

Alexandru cel Bun, domnitor al Moldovei în anii 1400-1432, se intitula în limba oficială a statului, cea slavonească, ca „singurul stăpănitor al întregii Moldo-Vlahii...”, adică al întregii Valahii moldovene. Ținând cont de identitatea termenilor „valah” și „român”, în limba română titulatura lui Alexandru cel Bun ar fi avut următoarea expresie: „Singur stăpănitor al întregii României (sau României) moldovenești”. Altă Românie (sau Românie) era cea Muntenească (Țara Românească) sau „Ugrovlahia”, adică Valahia dinspre unguri.

Titlatură asemănătoare, cu caracteristică etnică, au purtat și domnitorii Moldovei **Petru**

I (1375-1391), **Roman I** (1391-1394), **Miron Barnovschi** (1626-1629 și 1633) și alții. Domnitorii munteni de asemenea includeau în titulatura lor termeni cu sens etnic. Bunăoară, **Mircea cel Bătrân** (1386-1418)¹⁰⁹ avea în titulatura sa expresia „Marele voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei”, adică a Țării Românești dinspre Ungaria, sau dinspre unguri.

La întrebarea de ce și domnitorii Moldovei și cei ai Munteniei includeau în titulatura lor originea lor etnică – valahă, adică românească –, răspunsul nu poate fi decât unul. Ei erau conștienți de comunitatea de neam și de limbă a locuitorilor statelor în fruntea cărora se aflau. Era proaspătă amintirea despre o țară a tuturor românilor. După D. Cantemir, ea a existat până la 1274. Mai mult, ei știau că numele acestor locuitori este cel de „român”. Dar, întrucât limba oficială a statului era cea slavonă, iar această limbă utiliza terminologia dată de străini românilor, anume cea derivată din termenul „valah”, domnitorii ambelor țări-surori foloseau în titulatura lor termenii „Moldovlahia” și „Ungrovlahia”, în loc de „România Moldovenească” și „România muntenească sau dinspre unguri”. Totuși, muntenii au insistat să-i spună țării lor corect – Țara Românească –, fapt prin care demonstau apartenența lor la etnia română. În susținerea noastră vine și cercetătorul chișinăuian Ion Conțescu, care, analizând titulatura domnitorilor și documentele lor adresate străinătății, ajunge la următoarea concluzie: „Aproape pe întreg parcursul semimilenarei existențe a Statului Moldovenesc Cancelaria lui folosește în mod constant formula „domnitor al Moldovei”, pentru a reda o realitate politică. Concomitent cu această formulare se întrebuițează foarte des o alta: „stăpânitor al întregii Moldovlahii”, pentru a arăta că **Moldova e o țară românească**”¹¹⁰ și că „... în sec-XIV-XVIII și chiar al XIX-lea volohi se numesc moldovenii, muntenii și transilvănenii, când scriu în alte limbi, și români

când scriu sau vorbesc despre sine în limba lor maternă”¹¹¹.

Conștiința românească i-a făcut pe unii domnitori ai Moldovei, bunăoară, pe **Despot-Vodă**, să fie preocupați de unitatea neamului românesc, iar pe mulți dintre ei, moldoveni, munteni sau ardeleni fiind, să viseze sau să întreprindă măsuri concrete spre întregirea poporului român și a teritoriului național al acestuia.

Se cunoaște că **Simion Movilă**, moldovean sub aspect teritorial, nepotul lui Petru Rareș și tatăl lui Petru Movilă, mai întâi a fost domn al Țării Românești (1600-1601 și 1601-1602), iar apoi domn al Moldovei (1606-1607) și că instalarea lui Simion Movilă de către turci în scaunul domnesc al Țării Românești a fost făcută sub presiunea diplomatică a Poloniei. După ce s-au stins dinastiile Basarabilor și Mușatinilor, domnitorii Moldovei și ai Munteniei erau propuși de boieri și confirmați de Poarta Otomană. Am menționat deja că s-a ajuns la o atare stare de lucruri când români moldoveni ajungeau domni în Țara Românească și români munteni – în Moldova. Sunt interesante argumentele pe care le aduceau boierii în cererea lor de confirmare a domnilor. Unul dintre aceste argumente este folosit de boierii munteni, pribegi în Moldova, spre a-l aduce pe Simion Movilă, moldovean după locul de naștere, la domnie în Țara Românească. Într-o scrisoare către craiul Poloniei, boierii munteni, cerând sprijinul craiului, argumentează legitimitatea venirii moldovenilor (în cazul de față termenul exprimă aspectul apartenenței teritoriale) la tronul Munteniei și invers – a muntenilor la tronul Moldovei, astfel: „Toți boierii Țării Românești și toată Țara-l cer și-l iubesc, pentru că vor să fie **la un loc și în unire** (*subl. n.*) cu Țara Moldovei. Căci **suntem de o limbă și de o lege** (*subl. n.*), și în vremile de odinioară astfel domnul moldovenesc ajungea domn muntean și domnul muntean – domn moldovenesc”¹¹².

Aceasta înseamnă că boierii erau conștienți atât de originea etnică comună a

moldovenilor și muntenilor, cât și de comunitatea lor lingvistică. Este evident că anume comunitatea lingvistică și de neam a celor două ramuri ale viței românești – moldovenii și muntenii – îi orienta pe domnitorii unuia sau altuia dintre Principatele Române spre gândul de a fi, pe rând, domnitori și în celălalt Principat, sau chiar de a-și întinde domniile și asupra celuilalt.

Despre o astfel de intenție a lui Simion Movilă ar putea să ne vorbească tipsia de argint, confecționată de doamna domnitorului, Marghita, și dăruită mănăstirii Sucevița, pe care „sunt încrustate două medalioane, reprezentând stemele ambelor Țări Românești, fiecare împreună cu armele Movileștilor - două săbii încrucișate”. Cercetătorul chișinăuian Gheorghe Bobâna emite o altă ipoteză, și anume că tipsia de argint ar putea să sublinieze un „drept dinastic care se extindea peste amândouă statele, în care domnise odinioară, pe rând, Simion Movilă”¹¹³.

Dovada că Movileștii erau conștienți de obârșia lor romanică o găsim în dorința acestora de a demonstra descendența Movileștilor din familiile ilustre ale Romei antice. A. Armbruster confirmă această opinie. El scrie că „încercarea Movileștilor de a-și căuta descendența din familiile ilustre ale Romei antice este prelungirea vechii concepții din veacul al XVI-lea despre romanitatea românilor”¹¹⁴.

După unirea politică a Țărilor Românești, efectuată de Mihai Viteazul, afirmă Constantin Rezachevici, „ideea domniei succesive a unuia și aceluiași voievod în Țara Românească și Moldova a devenit o dominantă a vieții politice a veacului al XVII-lea”¹¹⁵. Nicolae Dabija arată că cel puțin 19 voievozi s-au perindat ba pe tronul Moldovei, ba pe cel al Munteniei”¹¹⁶. Printre ei: Simion Movilă, Nicolae Mavrocordat, Ioan Mavrocordat, Constantin Mavrocordat, Radu Mihnea, Alexandru Iliaș, Constantm-Vodă Basarab,

Gheorghe Ghica, Gheorghe Duca, Mihai Racoviță, Grigore al II-lea Ghica, Constantin Racoviță, Scarlat Ghica, Grigore al III-lea Ghica, Alexandru Ipsilanti, Manole Giani-Ruset, Mihai Suțu, Alexandru Moruzi, Constantin Ipsilanti Alexandru Suțu. Poetul și cercetătorul N. Dabija mai spune că Alexandru Suțu în anul 1802 a fost în același timp domnitor al Moldovei și al Munteniei, adică „domn unic al celor două Țări Românești”¹¹⁷.

§ 3.2. IMBOLD ȘI INSPIRAȚIE SPRE UNIFICAREA ȚĂRILOR ROMÂNE

Conștiința unității lingvistice și de neam, de religie, de tradiții și obiceiuri, legăturile economice dintre cele două țări-surori – Moldova și Muntenia -, și administrarea ambelor conform unuia și aceluiași drept, dreptul valah, trezeau la mulți domnitori, o parte din ei originari din Moldova, dorința de a unifica sub autoritatea lor Țările Românești.

Dorința și planul „de a uni în unul ambele acele gemene principate” le avea și **Ștefan cel Mare**. Acest lucru ni-l mărturisește Gheorghe Asachi în nuvela sa *Bogdan-Voievod*. Descriind intrigile trimisului lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, la curtea polonă, anume ale lui Trifail, Gheorghe Asachi ne spune că acesta din urmă, urzind planul ocupării scaunului Țării Române și cunoscând dorința ambițioasă a principesei Elisabeta, fiica arhiducesei de Austria și nepoata împăratului Germaniei Alberht, menită soție lui Bogdan, de a domni nu numai în Polonia, ci și în Moldova, lasă ca aceasta să înțeleagă că anume el, Trifail, și nu Bogdan, „ar ști să realizeze **planul ce în zadar Ștefan-Voievodul au cercat, adică de a uni în unul ambele acele gemene principate** (*subl. n.*), și le-ar așeza sub suzeranitatea unei puteri creștine, precum e Polonia, spre a fi Moldo-România un troian neînvins în contra încălcării otomanilor”¹¹⁸. Așadar, deși indirect, aflăm o dată în plus că Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei, avea conștiința nestrămutată a originii comune a muntenilor și a moldovenilor. Considerându-se român, considerându-i români și pe

locuitorii Moldovei și ai Munteniei (principate „gemene”), Ștefan cel Mare dorea să realizeze planul de unificare a Moldovei și a Munteniei într-un singur principat.

Tot de la Gheorghe Asachi (nuvela **Mihai Viteazul**) aflăm că domnitorul Moldovei **Petru Șchiopul**, în august 1591, dând dovadă de patriotism românesc și de conștiință românească, fiind îngrijorat de greutățile pe care le întâmpină Moldova – dări peste puteri Turciei, războaie continue, inclusiv contra „fraților noștri din Românie” etc., hotărăște să abdice în favoarea unui singur domn pentru ambele Principate Românești – Moldova și Țara Românească. În prezența unei mari adunări a boierilor țării, a Mitropolitului Atanasie și a episcopului Grigore Romanul, domnul Moldovei Petru Șchiopul, numit de popor „părinte al Patriei”, „părinte îndurător”, și-a rostit discursul de abdicare. Din el reținem un pasaj care adevărește că Petru Șchiopul s-a considerat pe sine și pe locuitorii Moldovei aceiași români cu cei din Țara Românească și a militat pentru unirea ambelor Țări Române. Cităm: „... Nemuritorul nostru domn Ștefan-Voievodul, după ce au strălucit țara prin evlavie și prin arme, întru a sa înțelepciune, înainte de a se deștinde în mormânt, pentru mântuirea Patriei ne-au lăsat drept lege îndatorirea de bună voie a ni supune puterii turcești, cu păzirea drepturilor noastre. Asta au păzit-o predecesorii noștri și noi avem datorie a urma exemplului lor. Dar cătră nevoile de din afară, care ni împresoară și cătră luptele ce suntem chemați a le întâmpina îi contra străinilor, s-au adaos și nevoia a combate chiar pe frații noștri din Românie (*passim subl. n.*), pentru că de la despărțirea domnilor au început dezbinarea intereselor și a simpatiei confrățești, din care se naște puterea împresurătorilor. Așadar, sfatul guvernului meu și dorința inimii mele este a se uni ambe țări gemene sub un singur domnitor, ca prin aceasta să sporească puterea mai lesne a putea purta greutățile timpului de față. În astă singură măsură numai văd mântuirea țarei, ca măcar despre o parte

a marginilor sale să fie scutită de dușmani și să nu fie deseori espusă pentru interes a vărsa sângele confracților săi români. Se vede că chiar Pronia au menit asemenea viitor pentru ambe țări, care se află astăzi sub domnia a doi moldoveni”¹¹⁹.

Bogdan Petriceicu Hasdeu în scrierea sa istorică *Desțărarea lui Petru - Vodă Rareș*, în capitolul „Moldova și Ardealul” mărturisește că și **Petru Rareș**, domnitorul Moldovei (1527-1538, 1541-1546), nutrea „sistematicul plan de cucerire” a Ardealului, în care „ungurii au supraprins lăcuind și cârmuindu-se în el sămânța română: au robit-o...”¹²⁰. Hasdeu îl justifica pe Petru Rareș în aducerea Transilvaniei sub sceptrul lui: „Dar politica lui Rareș în reportul ardelenilor a fost încă mai legiuită, mai necesară, mai omenească, de cum acea trecută a staturilor moderne în afacerea elină, și acea viitoare în dezrobirea Poloniei. **Românii din Moldova și din Ardeal sunt copii d-un tată și d-o mamă** (*subl. n.*). Fratele cel slobod debui el să dea uitării pe acel picat în sclavie?”, și, continuând, Hasdeu descrie scopul adevărat al lui Rareș față de Transilvania: „În adevăr, scopul domnitorului nostru era nu numai emanciparea populației române, ci însăși cuprinderea Transilvaniei”. După Hașdeu „pentru majoritatea ardelenilor domnitorul moldovean era să fie un cap tot d-un sânge, un principe, din a cărui gură ea ar fi auzit un „ce mai faci?”, iar nu un „Wie befmden sie?” sau un „Hogy wagy meg?” (în germană și ungară – *n. n.*). Un istoric de pe timpul lui Petru Rareș, arhiepiscopul Verancici, scrie că domnitorul Moldovei năzuia să unească chiar toate „*trei provincii românești* pentru a face din ele o bază de atac împotriva Constantinopolului”¹²¹.

Dar până una-alta, după cum ne afirmă Nicolae Iorga, Petru Rareș, adevărat urmaș al lui Ștefan cel Mare, prin istețime, prin urmărirea îndărătnică a planurilor sale, „prin mărimea acestor planuri”, „a stăpânit prin ginerii săi Țara Românească și a râvnit Ardealul,

adăugând la Ciceiu și Cetatea-de-Baltă, moștenite de la părintele său, Ungurașul, Retegul, Rodna și chiar Bistrița”¹²³.

Aici mai menționăm că Petru Rareș, deși se intitula „Petru-Voievod, cu mila lui Dumnezeu al Țerei Moldovei”, se considera domn român, și nu domn moldovenesc. Venind a doua oară pe tronul Moldovei (1541-1546) cu ajutorul turcilor (din 1538 Moldova era aservită Porții Otomane), Petru Rareș nu uita că este creștin și că eliberarea Moldovei de sub necredincioși și unirea celor trei țări românești este visul lui. În acest scop, aflând în 1544 că o mare oaste creștină „în frunte cu marchizul Ioachim de Brandenburg, vine să ia lui Soliman sultanul Buda și Ungaria de curând cucerită”, Petru Rareș trimite prin solul său, Iacob Fischer, marchizului cuvânt de susținere din partea lui și a Molddvei. Solul lui Rareș, descriind marchizului pregătirile și planurile turcului, spune că turcul cheamă toate țările (aservite – *n. n.*) să fie înarmate. Mai zice marchizului că turcul „a scris și voievodului (Petru Rareș – *n. n.*) și *celuilalt domn român (subl. n.)* [Radu Paisie, domnul Munteniei (1535-1545)] ca și ei cu toată puterea și gătirea să plece, și ei înșii să meargă cu oastea”¹²³. Evident, cuvântul „celuilalt” demonstrează că solul lui Petru Rareș îl consideră și pe domnul Moldovei, ca și pe acela al Munteniei, tot domn **român**. Or, această afirmație nu putea fi rostită de solul lui Rareș fără știrea acestuia. De unde rezultă că Rareș se considera domn asupra românilor, nu asupra moldovenilor.

Hasdeu ne mai mărturisește în nuvela istorică *Ioan-Vodă cel Cumplit* că și respectivul domnitor al Moldovei (1572-1574) avea intenția de a uni Țara Românească cu Moldova: „Ioan-Vodă făcu și el din chestiunea Unirii tot ce-i permitea starea împrejurărilor. El vroia să vază Țara Românească de-ntâi mulțumită, și al doilea unită cu Moldova prin cea mai strânsă legătură”¹²⁴.

La Gheorghe Asachi (nuvela istorică *Mihai Viteazul*) găsim mărturia că și domnul Moldovei **Ieremia Movilă**, acceptând sfatul lui Petru-Vodă Șchiopul, „plănuia scopul de a întruni ambe țări sub un singur domnitor”¹²⁵. În acest context trebuie să menționăm că sultanul, dându-și bine seama de originea comună a celor trei țări române și spre a se lipsi de Mihai Viteazul, „au propus lui Sigismund (Batory – *n. n.*) a-l recunoaște de domnitor al tustrelelor Principate dacă s-ar lăsa de alianța cu Mihai...”¹²⁶. În continuare Gheorghe Asachi relatează că „publicarea scopului de a întruni ambe Principate s-au urcat în Moldova cu bucurie de boierii partizani măririi naționale și de toată țara ce era sătulă de atâtea dese dezbinări și schimbări de domnie ...”¹²⁷.

În noiembrie 1561, pentru doi ani, cu sprijinul protestanților poloni și germani, precum și al imperialilor catolici, în scaunul domnesc al Moldovei a fost așezat străinul și aventurierul **Iacob Heraclid**, poreclit apoi **Despot-Vodă**. Fiind la curent cu „cunoștințele umaniste ale timpului”¹²⁸ despre romanitatea românilor, găsind la moldoveni o mentalitate colectivă românească și nimerind în mediul român care, după A. Armbruster, era „izvorul cunoștințelor” privind „ideea originii romane a poporului român”¹²⁹, Despot-Vodă elaborează un program de luptă antiotomană și de unire politică a celor trei țări române, precum și o reafirmare a descendenței romane a locuitorilor Moldovei¹³¹. Programul a fost expus în 1562 într-o scrisoare adresată vistiernicului și favoritului său Ioan Stroici și citit în fața boierilor. Din acest program reținem: „... Sunt creștin și nu voi găsi plăcere niciodată să vărs sângele creștinilor, nu vreau să dați bir nimănuia, nici să vă învoiți a fi supărați de nimeni. De la voi nu vreau alta decât să fiți credincioși cu totul și ascultători. Și aceasta va fi mântuirea voastră. Pentru că gândul meu nu e altul decât să fac ca Dunărea să fie hotarul țerei mele a Moldovei și să mă războiesc zi și noapte cu necredincioșii și blestemații de

turci. Întru care nădejduiesc în Mărirea lui Dumnezeu prin rugăciunile tuturor sfinților și îngerilor și arhanghelilor, cu **voi, vitejilor și neam războinic, ce vă coborâți din vitejii romani** (passim *subl. n.*), care au făcut să tremure lumea, și vouă nu v-a lipsit și nu vă va lipsi inima de a face orice faptă slăvită, ci numai era lipsă că n-aveați domnul vostru născut, care să vă călăuzească la fapte de cinste. Acuma, fiilor și fraților preaiubiți, Domnul Dumnezeu nostru și-a adus aminte de noi și m-a pus în scaunul părinților mei, de unde cu voi, cum zic, și cu ajutorul și ocrotirea ce voi avea de la prea-nebiruitul împărat Ferdinand, domnul meu preamilostiv, nădăjduiesc în puțină vreme a dobândi iarăși locurile Moldovei mele, pe care le ține păgânul: adecă malul Dunărei, și nu numai acelea, dar și Țara Românească și apoi toată Țara Grecească. Și nu e nici o îndoială că vom avea ajutor și ocrotire de la toți domnii creștini, pe mare și pe uscat, împotriva dușmanului de obște, și totdeauna cu ajutorul lui Dumnezeu vom avea biruință împotriva lor, cu veșnica vărsare a sângelui lor, și cu aceasta ne vom face cunoscuți lumii întregi ca adevărați romani și coborâți din aceia, și numele nostru va fi nemuritor și vom fi iarăși icoana părinților noștri...”¹³¹.

Fără îndoială că apelul lui Despot-Vodă este o dovadă a existenței în Moldova sec. al XVI-lea a unei conștiințe românești colective, o dovadă privind originea autohtonă romană a românilor moldoveni („cu voi ... neam ... ce vă coborâți din vitejii romani”), o dovadă a intenției domnitorului Moldovei de a efectua unitatea politică a tuturor românilor („... a dobândi ... locurile Moldovei ..., dar și Țara Românească ...”). Cu atât mai mult cu cât Despot-Vodă își zicea nu numai „Principe al Moldovei”, ci și „Domn și moștenitor al pământului Valahiei”¹³².

Mihai Viteazul la 1600 realizează prima unire a celor trei Țări Române și se intitulează

cu numele „Domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei”¹³³. Istoricul sas Armbruster afirmă că „unirea celor trei Țări Române, înfăptuită pentru scurt timp de Mihai Viteazul, **a realizat pentru prima oară unitatea politică a neamului**, el însuși unitar prin originea romană comună, limba unitară, legea ortodoxă, obiceiurile similare și destinul istoric comun”¹³⁴.

Opera de întregire politică a poporului român înfăptuită de Mihai Viteazul a fost spiritual pregătită de gândul și fapta marilor patrioți români moldoveni, domnitori ai Moldovei și ai Munteniei din a doua jumătate a sec. al XV-lea și sec. al XVI-lea – Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Despot-Vodă, Ioan-Vodă cel Cumplit și Petru-Vodă Șchiopul, ca să enumerăm numai pe cei moldoveni. Activitatea acestor domnitori a ușurat înfăptuirea Actului Unirii de la 1600 și 1-a apropiat pe cel de la 1859. Aici ne dăm seama că Unirea din 1859 a Țărilor Române – Moldova și Muntenia – nu putea să se realizeze fără ideea alegerii sau numirii aceluiași domn în ambele Principate, idee apărută la români încă în sec. al XVI-lea, ca rezultat al unei conștiințe puternice a comunității lingvistice și de neam a celor trei ramuri ale poporului român, a conștiinței originii lor comune.

Frământări pentru realizarea unității politice a Țărilor Române au avut loc și în secolele următoare după Mihai Viteazul. **Vasile Lupu**, după ce a fost mare dregător la curtea lui Mihai Barnovski, a ajuns domn al Moldovei (1634-1653). În timpul domniei sale a stimulat dezvoltarea culturii românești în Moldova, a fost întemeiată la Iași prima tipografie, a fost deschisă prima școală superioară (Școala Mare Domnească sau Academia Vasiliană – 1640) la biserica Trei Ierarhi din Iași, care a fost zidită tot la porunca lui Vasile Lupu. După Gh. Asachi, Vasile Lupu era un „prinț înțelept și întreprinzător prin reformele naționale și civilizatoare, introduse în țară, dintre care mai cu seamă se numără restatornicirea limbii

române în biserică și acte oficiale”¹³⁵.

Și **Vasile Lupu** a năzuit să instaureze propria-i hegemonie asupra celor trei Țări Române, ba chiar a căutat, prin ocuparea tronului Țării Românești, s-o unească pe aceasta cu Moldova. În acest scop el a purtat două războaie cu Matei Basarab, domnul Munteniei, dar, fiind înfrânt și pierzând susținătorul său de la Poarta Otomană, n-a reușit să-și vadă împlinit idealul¹³⁶. El a reușit însă, conform celor afirmate de Constantin Rezachevici, ca după multe eforturi să obțină la 1639 desemnarea de către Poartă a fiului sau Ioan-Vodă pe tronul Moldovei și pe al cel din Țara Românească. Înainte de această desemnare, Vasile Lupu deja se intitula „Io Vasile-Voievod, din mila lui Dumnezeu, domnul Țării Moldovei și al Țării Românești”¹³⁷. Constantin Rezachevici mărturisește că și sigiliul lui Vasile Lupu, care conținea elemente din stema Moldovei – capul de bour –, dar și din cea a Munteniei – acvila cruciată –, era înconjurat practic de aceeași inscripție: „Io Vasile-Voievod și domn al Țării Moldovei și al Țării Românești”.

Autorul aceluiași studiu mai menționează că Vasile Lupu a încercat să obțină nu numai stăpânirea Țării Românești, ci și pe cea a Transilvaniei.

Nu putem să nu amintim că la 17 septembrie 1638 a fost elaborat proiectul unui tratat între Țara Românească și Moldova, prin care voievozii lor (Matei Basarab și Vasile Lupu) se angajau „ca să fie amândoi **uniți ca niște frați de aceeași mamă** (*subl. n.*), ori vor avea soartă bună ori soartă rea, sfatul cu sfatul, țara cu țara, ca să se împotrivescă tuturor dușmanilor”¹³⁸. Deși din cauza lui Vasile Lupu, „care era stăpânit de gândul realizării unei uniuni dinastice a Țărilor Române”¹³⁹ tratatul n-a fost încheiat, avem o dovadă în plus privind conștientizarea comunității de neam a voievozilor și a popoarelor celor două Țări Române.

Un tratat cu un conținut asemănător a fost încheiat la 22 septembrie 1638 între Moldova și Transilvania. Ion Toderășcu, făcând trimitere la N. Stoicescu, afirmă că Vasile Lupu, fiind „lipsit de cumpătare, a împiedicat realizarea unei confederații tripartite a Țărilor Române”, că acesta „a pornit să-și înlăture vecinul din tronul princiar muntean, spunându-și, cu anticipație, într-un document din noiembrie 1639, „domn al Țării Moldovenești și Românești”¹⁴⁰.

În cele din urmă Vasile Lupu și Matei Basarab, prin mijlocirea a doi mari cărturari ai sec. al XVII-lea – românul moldovean Varlaam și românul muntean Udriște Năsturel –, s-au împăcat, deoarece și un domn și celălalt, și logofătul muntean și mitropolitul moldovean erau conștienți de faptul că Moldova, Țara Românească și Transilvania sunt locuite de un singur neam, cel românesc. Să ne amintim că prin același argument – domni „creștini și de același neam” („Христране и племеници”) – a fost obținută pacea dintre Bogdan-Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare, și Radu cel Mare, domnul Țării Românești¹⁴¹.

Totuși, alianța dintre Moldova, Muntenia și Transilvania a fost încheiată, însă de alți domnitori, nu mai puțin conștienți de unitatea de neam și de limbă a celor trei Țări Românești. Ea a fost înfăptuită la începutul celei de a doua jumătăți a sec. al XVII-lea de doi români – unul moldovean, Gheorghe Ștefan, și al doilea muntean, Constantin Șerban Basarab –, susținuți de slovacul Gheorghe al II-lea Rakoczi, principe al Transilvaniei, care, fiind conștient de originea comună a celor trei Țări Române-surori, lega soarta țării pe care o conducea de cea a Moldovei și a Țării Românești. Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei, pune mare speranță în alianța tripartită. Ea venea să opună amenințării dinspre cazaci și tătari „o singură voință și simțire”¹⁴².

Alianțele politice și militare dintre domnitorii Țărilor Române izvorau din conștiința

unității de neam și de limbă a băștinașilor acestor țări. Iată cum explică acest moment cercetătorul Ion Toderășcu: „Contactele politice și militare dintre Țările Române determinate de rațiuni ce implicau supraviețuirea statală, nu pot fi considerate însă numai ca atare. Efectele acestui efort comun, cu schimb de soli și de scrisori, de mijloace materiale și de oșteni, cu exprimarea conștiinței interdependenței economice și politice și cu ecouri ce pot fi, de cele mai multe ori, numai deduse, pe planul conștiinței etnice, privesc evoluția în ansamblu a poporului român. Un popor care a oferit istoriei o situație politică interesantă prin durabilitatea în timp, ce nu poate fi asemuită decât cu aceea a italienilor și a germanilor: pluralitatea statală care s-a menținut în tot Evul Mediu și o bună parte a epocii modeme. Pluralitatea statală românească medievală nu a fost generată și nu a putut genera, la rândul ei, o pluralitate etnică. Unitatea poporului român s-a dovedit mai puternică decât situația lui politică, și a învins. Așa se explică de ce contemporanii – autohtoni și străini – au înțeles și au prezentat Țările Române ca pe un întreg cu părți în interdependență”¹⁴³.

E necesar să menționăm în acest capitol că, deși Vasile Lupu „au fost domnul strein”, acesta, după Ioan Neculce, a ținut mult la glotonimul „limba românească” și la etnonimul „români”, „semenția românească”¹⁴⁴. Din titlul *Cazaniei* lui Varlaam – *Carte românească de învățătură. Dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svinți mari, cu dzisa și cu toată cheltuiala lui Vasile Voievodul și Domnul Țării Moldovei, din multe spirituri tălmăcită din limba slovenească pre **limba românească** (subl. n.) de Varlaam, Mitropolitul de Țara Moldovei, în tiparul domnesc în Mănăstirea a Trei Svetiteli, în Iași de la Hristos 1643* –, precum și din *Cuvânt împreună cătră toată semenția romenească*¹⁴⁵, putem conchide că domnitorul Moldovei Vasile Lupu împărtășea convingerile cărturarului

Varlaam privind atât limba vorbită de români, cât și neamul românesc în întregime, cuprinzând și pe moldoveni.

În scrisoarea din 7 ianuarie 1642 către Vasile Lupu, țarul rus Mihail Fiodorovici îi spune domnitorului Moldovei că i-a „trimis adăugând la pictorii noștri de mai nainte Sidor și Iacov, doi pictori, pe Dieko Iakovliev și pe Pronka Mikitin”¹⁴⁶. Totodată țarul pomenește în scrisoarea sa de un „fugar” al lui Vasile Lupu, căruia Mihail Fiodorovici îi zice „**românul Mihail Ivanov**” (*subl. n.*)¹⁴⁷, adică îi aplică calificativul etnic „românul”, de unde trebuie trasă concluzia că ori Vasile Lupu în scrisoarea sa de recomandare pentru trimisul său, Mihail Ivanov, către țar a folosit termenul etnic intern al românilor, „românul”, țarul folosindu-l de asemenea, ori țarul rus însuși avea știință că moldovenii își zic români. Dar ținând cont de *Predoslovia* lui Vasile Lupu la *Cazania* lui Varlaam, în care domnitorul Moldovei folosește expresiile cu conținut etnic „seminția românească” și „limba românească”, am putea crede că calificativul etnic „românul” pentru „fugarul” său a fost folosit anume de domnitorul Vasile Lupu. Oricum, și într-un caz, și în altul, avem o dovadă de folosire a termenului „român” pentru indicarea apartenenței moldovenilor la românism.

Năzuința de a cârmui toate Țările Române, prin instalarea la domnie în ele a fiilor săi, îl avea și **Duca-Vodă**, domnitor al Moldovei (1665-1666, 1668-1672, 1678-1683) și al Țării Românești (1673-1678). Ioan Neculce în *Letopisețul Țării Moldovei* scrie: „Că el (Duca-Voda – *n. n.*) să ținea și vorovié în casa lui, de să ispite să fie craiu în Tara Ungurească, și un fecior al lui în Țara Moldovei domnu, și altul în Țara Muntenească, și ginere-său hatman în Ocraina (e vorba de Ucraina – *n. n.*). Că el își ținea lucrul prea sus. Curtea lui, masa lui, cheltuiala lui, ca un craiu ținea... Că el apucasă învățătură de la Vasilie-Vodă fiind cămăraș mare la Vasilie-Vodă...”¹⁴⁸.

Avem, deci, încă o intenție (pe lângă cea a lui Vasile Lupu) de realizare a unei uniuni de familie, uniuni dinastice în domniile Țărilor Române. Deși Duca-Vodă era grec, el era conștient de unitatea etnică comună a locuitorilor celor trei Țări Române. Anume el sprijinise tipărirea la Iași de către Dosoftei a *Liturghiului*, destinat întregirii „seminției românești” și scos „pre limba românească”.

Dimitrie Cantemir, spune Andrei Pippidi, „nu a fost străin de intenția uniunii dinastice dintre Moldova și Țara Românească, ca formă de apropiere și de acțiune comună”¹⁴⁹. „Un însemn heraldic, observat în anii din urmă pe două documente emise de cancelaria principelui, susține Pippidi, confirmă această aspirație politică în care se poate vedea și o reclamare a moștenirii lui Șerban Cantacuzino, al cărui ginere era. Actele din 10 mai și 4 iunie 1711 conțin în pecetea personală a lui Dimitrie Cantemir stemele Moldovei și Țării Românești, acvila cruciată între soare și lună și capul de bour între sceptru și spadă”¹⁵⁰.

Prin ce se explică această aspirație politică a lui Dimitrie Cantemir? Prin faptul că, afirmă A. Pippidi, Dimitrie Cantemir avea știință de existența unui „firman turcesc”, se vede, emis înainte ca turcii să afle de tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia, încheiat de Cantemir și Petru I la Luțk, pentru numirea lui ca domn al Țării Românești, fapt presupus de Ion Neculce și confirmat de Antioh, fiul lui Dimitrie Cantemir¹⁵¹.

Un exemplu „caracteristic” de „solidaritate națională între munteni, moldoveni și ardeleni”, afirmă Petre P. Panaitescu, este „porunca dată de domnul Moldovei, **Mihai Racoviță**, la 1717, tătarilor, cu care năvăliseră asupra Maramureșului, să cruțe în prada lor cumplită numai casele românilor din acel ținut”¹⁵².

Ioan Neculce, în *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, mărturisește că până și otomanii înțelegeau că ar fi bine ca

Țările Române – Moldova și Muntenia – să fie cărmuite de un singur domnitor, altfel spus - să fie unite¹⁵³. Marele vizir al otomanilor, știind de războaiele fratricide dintre Moldova și Muntenia, de la care avea pierderi materiale și Turcia, înțelegând cât e de dăunătoare schimbarea deasă a domnitorilor în Moldova, precum și dându-și seama că Muntenia și Moldova sunt țări-surori, îi propune în 1703 domnitorului Munteniei Constantin Brâncoveanu (1688-1714), căruia îi purta un deosebit respect, să accepte pe lângă tronul Munteniei și pe cel al Moldovei. Ioan Neculce scrie: „Vizirul, dac-audzi așe (că împăratul Imperiului Otoman nu are de gând să-l mazilească pe Constantin Brâncoveanu, ci, din contra, cere vizirului să-l îmbrace cu caftan și să-l trimită în Țară – *n. n.*) l-au chemat (pe Brâncoveanu – *n. n.*) la adunare și pentru alte ce au avut a-i dzice, l-au întrebat pentru Țara Moldovei, ce s-au stricat și s-au pustiit: «Oari de schimbările domnilor au de oștenii ce au călcat?» Iar el, vrând să mazâlească pre Constantin Duca-Vodă, au dzis că au strâcat-o domnul, carele iaste acmu domnu într-însă. Vizirul i-au dzis: «Dar pute-vei tu să porți de grije acei țării, să-ți fie pre samă, să o tocmești, să fie plină de oameni?» Iar el, dac-au audzit așe, foarte era cu voie să fie domnu la 2 țării, ca pentru acie aduce oștii streine pen țara noastră și schimba domnii dintr-însa, să o strâci și să rămâie pustie”. Deși, după Neculce, „foarte era cu voie (lui Brâncoveanu – *n. n.*), să fie domn la două țări...” și deși, după Nicolae Iorga, pe vremea lui Constantin Duca în prima lui domnie (1693-1695), „cel ce conducea Moldova era Brâncoveanu ...”¹⁵⁴, ținând cont de sfatul unchiului său stolnicul Constantin Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu n-a acceptat unirea celor două Principate Române sub sceptrul său, Brâncoveanu i-a răspuns vizirului „că nu va putea purta grije a doo țării, ce sunt de margine”¹⁵⁵.

Mai menționăm aici că Nicolae Iorga confirma spusele lui Ioan Neculce despre Duca-

Vodă că „într-aceasta dintâi domnie (în Moldova – *n. n.*), acesta era numai cu numele domn, ce-l stăpâneau muntenii, că pe cine zicea muntenii, pe aceia boierea și ce zicea aceea facea”¹⁵⁶. Spunând că în realitate Brâncoveanu conducea Moldova, Iorga afirmă că „astfel se restabilea sistemul de la începutul veacului (al XVII-lea – *n. n.*), în care sub două chipuri domnești înrudite (Constantin Duca era ginerele lui Constantin Brâncoveanu – *n. n.*) era în realitate o singură voință în Moldova și Țara Românească”¹⁵⁷.

Dorința de a reconstitui unitatea politică a Țărilor Române, realizată la 1600 de Mihai Viteazul, au avut-o nu numai domnitorii moldoveni, dar și **Mihai Patrașcu**, nepotul lui Mihai Viteazul, și **Șerban Cantacuzino**, voievodul Țării Românești (1679-1688).

Se cunoaște că această întregire politică, deși incompletă, au realizat-o cu două secole și jumătate mai târziu românii moldoveni și cei munteni, alegându-l consecutiv pe Alexandru Ioan Cuza, originar din Moldova, domn în ambele Principate.

Unirea politică a Moldovei și Munteniei la 1859, în care românii moldoveni au jucat rolul de primă vioară, acceptarea denumirii de **România** pentru noul stat, nume care să amintească și numele Romei, dar și pe cel etnic al populației, precum și originea lui romanică, demonstrează o puternică conștiință națională a poporului român, inclusiv a părții din Moldova, privind obârșia sa etnică, comunitatea lingvistică și de neam a tuturor românilor. Spiritul românesc care a dominat în Moldova tot timpul, dar mai ales în prima jumătate a sec. al XIX-lea, a alimentat acea voință, acea gândire politică, acea muncă titanică a locuitorilor din Țările Române, precum și din afara lor, necesare pentru înfăptuirea cu succes a idealului lor milenar. Moldovenii au fost acei care au dat tonul acestei uniri, pregătind-o migălos și propunându-l din mijlocul lor domn al ambelor țări pe **Alexandru Ioan Cuza**, care se considera român și prea bine înțelegea că viitorul românilor

nu poate fi decât în unirea lor într-un stat unitar, național, independent. În una din scrisorile Domnului Unirii către Poarta Otomană privind relațiile acesteia cu România, Alexandru Ioan Cuza afirmă că, în calitate sa de Principe, dar și de român, va „pune toate silințele pentru a întreține cu Înalta Poartă acele relațiuni intime, care să aducă foloase reciproce”. Ele fuseseră încuviințate de Maiestatea sa Imperială Sultanul¹⁵⁸.

Așadar, mulți domnitori ai Moldovei (sec. XV-XVIII), având conștiința aceleiași origini naționale a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, conștiința unității lor de neam și de limbă, de religie, de tradiții și obiceiuri, de trăsături psihice etc., au elaborat și au încercat să înfăptuiască planuri de unificare politică a acestor țări. Totuși, unificarea politică n-a avut loc, exceptând-o pe cea de scurtă durată de la 1600, până în sec. al XIX-lea, parțială și aceasta. De ce? Care-i cauza? De ce atâtea frământări, iar ideea politică a unui stat unitar românesc nu lua dezvoltare?

Marele Bogdan Petriceicu-Hașdeu în monografia sa *Ioan-Vodă cel Cumplit* își pune întrebarea și răspunde la ea: „... Studiind istoria română adesea ne cuprinde mirarea, cum de n-a luminat niciodată în mintea străbunilor noștri, deși ocazii au fost prea destule, mântuitoarea idee de unire administrativă a unor țări mai mult decât surori.

Văzurăm steaguri moldave în București, văzurăm steaguri muntene în Suceava și în Iași, dar unire tot nu era. Mircea cel Mare a fost cuprins Moldova și, în loc s-o încorporeze pentru totdeauna cu Țara Românească, el se mulțumise a-i da un domn din mâna și sub protecția sa. Ștefan cel Mare imită acest exemplu în privința muntenilor. Mult mai târziu Mihai Viteazul reuși a întruni sub sabia sa Transilvania, Țara Românească și Moldova; ei bine, el își lăsă sie numai Transilvania, dând Țara Românească unui fiu și Moldova unui nepot de frate.

De unde oare să fi provenit acea curioasă tendință tradițională, pe care abia-abia o putu stârpi ieri-alatăieri murmurul Europei întregi?

Răuvoitorii românilor reprezintă acest fenomen ca o consecință a unei antipatii, care ar fi despărțind din timpii cei mai vechi pe munteni de moldoveni. Dar să fi fost așa, Mircea și Mihai n-ar fi dat moldovenilor un domn separat, nici Ștefan muntenilor; ci fiecare din ei și-ar fi întărit propriul jug, fără care nu putea să-și exercite ura. Purtarea lui Ștefan, Mihai, Mircea fu simpatică, nu antipatică”¹⁵⁹.

Comparând bătăliile muntenilor cu moldovenii cu cele ale atenienilor cu beoșenii, ale spartanilor cu arcadienii sau „toate orășelele Eladei unul cu altul”, Hașdeu spune că toate ele se făceau „fără a rupe prin atare petreceri legământul frăției grece”, și atunci „când venea vorba de un Omer, toți elinii se grăbeau a striga cu mândrie: „Al nostru”¹⁶⁰. În acest context Hașdeu constată că „la munteni și moldoveni sentimentul gloriei naționale panromâne fu, poate, și mai dezvoltat”¹⁶¹. Spre a susține această idee, el dă următorul exemplu: „Ștefan cel Mare strivise în mai multe rânduri pe munteni; dar el ilustrase prin eroismul său numele tuturor românilor; și muntenii, uitând toate câte au fost suferit din parte-i, nu numai cântau cântece în onoarea-i, ci încă portretul său îl găsi însuși Ioan-Vodă în palatul domnesc din București, făcut fresc chiar pe peretele etacului princiar, în toată statura cu coroane pe cap și cu un toiag în mână”¹⁶².

Mai mult, Hașdeu susține că „cronicele muntene merseră și mai departe: ele pretind că viteazul Moldovei ar fi domnit șesesprezece ani asupra Țării Românești”, ce-l face pe ilustrul savant să se întrebe: „Unde dară fost-a vreodată antipatie?”, ca imediat să răspundă: „Numai doară în imaginația cabinetului vienez sau în alucinațiile Turciei!”. „Mircea, Ștefan, Mihai, zice Hașdeu, fură oameni de geniu, ei nu puteau a nu fi înțeleș supremele

avantaje ale unei Uniri, prin care se duplicau forțele lor și se micșorau în același grad acele ale dușmanilor; prin urmare, câtă să fi fost o cauză foarte serioasă, pentru ca să-i fi împiedicat pe ei de a pune culme măririi naționale.

Noi unii întrevădem în misterul trecutului aceeași tristă cauză, care era cât p-aci să zădărnicească realizarea unirii în zilele de acum: **aristrocrația** (*subl. n.*). Boierii preferau să fie mai multe tronuri, mai multe logofeții, mai multe vornicii, mai multe visterii, mai multe postelnicii, mai multe locuri boierești. Boierii munteni se temeau de rivalitatea boierilor moldoveni și viceversa. Boierimea din ambele țări dorea a se ține mai în familie, pentru a fi cu atât mai tari. În fine, boierii de la început și până mai deunezi formau un zid nestrăbătut contra a orișice încercare de unire administrativă”¹⁶³.

În acest context menționăm că și istoricul cu renume Petre P. Panaitescu, român moldovean după locul de naștere, răspunde la întrebările ridicate. Încă în 1938 Panaitescu a scris studiul *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate?, inclus în volumul său Interpretări românești*. Reproducem aici numai momentele care ni se par mai aproape de tema abordată de noi. Istoricul Panaitescu consideră că Țara Românească și Moldova au rămas separate tocmai 500 de ani de la întemeierea lor în urma „unor cauze adânci, unor deosebiri organice, geografice și economice multă vreme mai tari decât unitatea etnică”¹⁶⁴. În viziunea lui, prima pricină a existenței atât de îndelungate a „separatismului românesc” era lipsa elementului geografic de unificare. Moldovei și Țării Românești, care erau „două provincii excentrice”, le lipsea „tocmai nucleul central” – Ardealul stăpânit de unguri încă înainte de întemeierea primului stat românesc. Panaitescu afirmă că „regiunile (Moldova și Muntenia – *n. n.*) rămase libere nu mai formau, împreună, o unitate politică”¹⁶⁵. O a doua pricină a neunirii mai devreme a Moldovei și Munteniei savantul o vede în faptul că „între

drumurile de comerț din Țara Românească și cele din Moldova nu era ... nici o legătură”, din care cauză „cele două țări aveau orientări economice deosebite”¹⁶⁶. Existența pentru Moldova și Muntenia a „zonelor de influență comercială” diferite („zona ungurească era în Muntenia, iar Moldova cădea în zona de interese și de influențe polone”) dicta „două zone de influență politică” și este, după Panaitescu, a treia pricină care explică „separatismul românesc”¹⁶⁷.

Cercetătorul completează explicațiile sale asupra existenței a două organisme de stat românești de sine stătătoare prin „existența a două dinastii adânc înrădăcinate în viața sufletească a neamului” (în Muntenia – a Basarabilor, iar în Moldova – a Mușatinilor)¹⁶⁸.

Susținând în întregime părerile acestor doi mari cărturari și cercetători – Hasdeu și Panaitescu, ambii români moldoveni, dar care au activat și scris în epoci diferite, - suntem înclinați să credem că, deși ideea originii etnice comune, ideea unității etnice, de limbă, de religie etc. deja exista, întârzierea înfăptuirii unității politice a Țărilor Române era dictată în mare măsură de factorul extern, de elementul străin, de politica străinilor față de români. Să ne amintim aici de numele dat românilor de către străini – volohi, valahi, vlohi, valchos, oras, wolozyn, uhrovlahi, bogdanovlahi, caravlahi, ifliac, bogdani ș. a.; de denumirile date de străini Țărilor Române – Valahia, Valahia Mare, (Major), Valahia Mică (Minor), Ugrovlahia (Valahia dinspre unguri), Rusovlahia (Valahia dinspre ruși), Bogdania, Moldovlahia, Vlahobogdania (Țara Românească plus Moldova), Moldoslavia; să ne închipuim încurcătura care se făcea cu toate aceste denumiri atât în istoriografia, literatura și diplomația românească, cât și în cea internațională; să nu uităm de interesele Poloniei, Ungariei și ale marilor puteri față de români în general și față de fiecare Principat Românesc luat în parte. Oare intrigile otomanilor, fanarioților, rușilor, austrieților,

bunăoară, în Țările Române pot fi uitate?

Ion Toderășcu în lucrarea *Unitatea românească medievală*, afirmă că Vasile Lupu, domnitorul Moldovei, a „constatat, în mai multe rânduri, adevăratul sens al politicii turcești, tendința de dezbinare, de stăpânire și de extorcare fiind principiile de fond ale diplomației otomane”¹⁶⁹.

Nu poate fi uitată politica de cotorpărire și dezmembrare a teritoriilor românești promovată de Rusia țaristă. Ideile cotorpăritoare ale Ecaterinei, anexarea în 1792 a Transnistriei, apoi în 1812 a Basarabiei sunt exemple grăitoare în acest sens. Unde-i Țara Bolohovenilor sau cea a Brodnicilor – lăstari de viță românească?

În „Doleanțele Partidei naționale din Moldova”, M. Kogălniceanu, basarabean de origine, afirma că „Prejudecățile seculare și intrigile străinilor au împiedicat până acum unirea celor două principate”¹⁷⁰. Unde sunt azi Nordul Bucovinei, ținutul Herța, sudul și nordul Basarabiei?

Considerăm că o altă cauză care i-a împiedicat pe români să fie uniți din punct de vedere politic până la 1859 este faptul că ei, în decursul Evului Mediu, nici n-au tins cu tot dinadinsul spre o astfel de unificare. Ei nu găseau nici o diferență între pământurile pe care le populau. „Pentru dâșii, spune Nicolae Iorga, tot pământul locuit de români se chema Țara Românească, întemeiată pe limbă, conștiință, obiceiuri, port”¹⁷¹. Întreaga românie, susținea reputatul istoric în altă parte, trăiește „ca un singur popor într-o singură țară”, ea nu face „nici o deosebire între un ținut românesc și alt ținut românesc”¹⁷².

Așadar, pe parcursul secolelor XV-XVII și la începutul celui de al XVIII-lea mulți domnitori ai Moldovei, printre care și cei mai de seamă – Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan-Vodă cel Cumplit, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir – erau purtătorii unui puternic

spirit românesc: erau conștienți de comunitatea de origine, de neam și de limbă, de religie, tradiții și obiceiuri, de unitatea teritoriului național al românilor – Dacia, Daco-Romania, Valahia, Romano-Moldo-Valahia, Moldo-Valahia. Această conștiință era exprimată în felurite moduri: prin titulatura domnească – pe documente de stat, de familie, pe sigilii, tipsii, pietre de mormânt; prin susținerea politică și militară reciprocă; prin acoperire și protectorat politic sau înțelegerea de aliniere politică; prin domnia succesivă în ambele principate a unui singur domnitor; prin solidaritate națională.

Pentru sec. al XVIII-lea, când scaunele domnești ale Moldovei și Munteniei erau ocupate de fanarioți, nu am dat de mărturie despre conștiința acestora privind românismul moldovenilor. Avem însă argumente care confirmă că otomani înțelegeau just problemele românilor. Altfel ei nu ar fi propus (după Gh. Asachi) lui Sigismund Batory să fie domnitor al tustrelelor Principate; nu ar fi propus (după Ion Neculce) lui Constantin Brâncoveanu să ia sub sceptrul său domnesc și Moldova; sultanul Soliman cel Mare (după Hurmuzaki, Șt. Andreescu și Ion Toderașcu) nu i-ar fi propus lui Alexandru Lăpușneanu domnia Ardealului.

La 1859 un român moldovean, Alexandru Ioan Cuza, dominat de un românism înflăcărat, conștient de faptul că viitorul românilor poate fi asigurat numai de unire, acceptă să fie domn al românilor moldoveni și al celor munteni.

Unirea de la 1859 a fost științific și spiritual pregătită atât de ideea, cât și de fapta multor domnitori ai Moldovei, dar și de ai Munteniei. Unirea Moldovei și Munteniei a avut loc după scenariul propus cu circa trei secole mai înainte „de a se uni ambe țări gemene sub un singur domnitor”.

Ne vom convinge că rolul de primă vioară în realizarea Unirii de la 1859 l-au jucat

anume locuitorii Moldovei, anume românii moldoveni. Aceasta răstoarnă afirmațiile dușmănoase ale reprezentanților imperialismului rusesc și ai moldovenismului primitiv de azi privind „fortărea” în 1859 a moldovenilor de către munteni să se unească într-un stat național unitar românesc.

§ 4.BISERICA MOLDOVEI - PROTECTOARE A ROMÂNISMULUI

(sec. XVI-XIX)

Din materialele examinate anterior se poate conchide că opera cărturarilor români moldoveni - Gr. Ureche, M. Costin, N. Costin și D. Cantemir – a izvorât din conștiința autohtonilor privind originea etnică daco-romană a poporului român și a limbii române, comunitatea lingvistică și de neam a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor; din patriotismul, harul și facultățile mintale ale cărturarilor, din lucrările umaniștilor străini, care au relatat despre romanitatea românilor în baza latinității limbii române, a numelui propriu al poporului care a păstrat numele Romei, dar și din mărturiile străinilor, obținute, la rândul-le, prin contacte directe cu populația băștinașă din teritoriile vechii Dacii. Călătorii, diplomații, fețele bisericești străine culegeau informațiile despre obârșia poporului român de la autohtoni, în primul rând de la preoțime. Preoțimea era în Evul Mediu cea mai pregătită pătură socială, cea mai conștientă de originea poporului din care făcea parte și a limbii materne a acestuia.

Preoțimea a contribuit hotărâtor la scoaterea limbii slavone din biserici și introducerea în ele a limbii române, s-a ocupat de scrierea sau transcrierea în limba maternă a cronicilor. Preoții au inaugurat primele tipografii, au editat primele cărți în limba română. Biserica a fost unica instituție care n-a fost influențată de fanarioți. Din cei nouă mitropoliți care au păstorit la Iași în această perioadă de peste o sută de ani, numai unul a fost grec – Nichifor

(1740-1750) –, dar și acesta a sprijinit editarea de cărți de slujbă în românește. Preoțimea Moldovei a fost alături de poporul român în momentele cruciale pentru el: realizarea idealurilor sale de dreptate socială (cerințele de la 1848), unitate națională (1859 și 1918) și de independență statală (1877).

În timpul Revoluției de la 1848, Memoriul către Domnul Moldovei, adoptat de adunarea din Iași (27 martie 1848), a fost semnat și de mitropolitul Meletie. Prin acest document se cereau reforme constituționale și administrative, în organizarea justiției, a învățământului și a Bisericii, împrăștierea țăranilor și altele¹⁷³.

Mulți slujitori ai Bisericii Moldovei, printre care și Mitropolitul Sofronie Miclescu, au sprijinit realizarea Unirii Moldovei cu Valahia, adică cu Țara Românească. Mitropolitul a fost Președinte al Divanului Ad-hoc al Moldovei, precum și al Adunării electivă, care a ales la 5 ianuarie 1859 pe Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei. Au fost membri ai Divanului și au propovăduit Unirea celor două țări române și episcopii eparhioți, precum și alți reprezentanți ai clerului: arhiereul Filaret Scriban, rectorul Seminarului de la Socola de lângă Iași, și fratele acestuia – arhimandritul Neofit Scriban, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, rectorul Seminarului din Huși, preotul Dimitrie Matcaș din Roman și alții¹⁷⁴.

Preotul dr. Mircea Păcurariu, profesor la Institutul Teologic din Sibiu, spune că Unirea Moldovei cu Țara Românească (1859) a fost „rezultatul firesc al dezvoltării treptate a conștiinței unității de origine, de limbă și de credință a românilor de pretutindeni”¹⁷⁵.

După Unirea Principatelor, slujitorii clerului din Moldova au ocupat posturi importante în conducerea Bisericii Ortodoxe Române, ajutându-l pe Domnul Unirii, român după naționalitate și moldovean după locul de naștere, să promoveze Legea pentru obligativitatea limbii române în toate bisericile țării.

După moartea Mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei (1875), căruia Alexandru Ioan Cuza îi acordase la începutul anului 1865 titlul de Primat al României, în scaunul rămas vacant a fost ales Mitropolitul **Calinic Miclescu al Moldovei**. În perioada păstoriei acestuia, la 9 mai 1877, Adunarea deputaților a proclamat Independența României. Biserica a susținut armata română în războiul pentru independență (1877-1878)¹⁷⁶.

Prin străduința Mitropolitului Calinic a fost obținută autocefalia Bisericii Ortodoxe Române (25 aprilie 1885), s-a înființat Facultatea de Teologie din București (1881), și-a început activitatea Tipografia cărților bisericești (1882) – azi cu numele de Tipografie a Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă¹⁷⁷.

În 1912-1918 și 1922 Mitropolitul Primat al Bisericii Ortodoxe Române a fost ales moldoveanul **Canon Arămescu**, fost episcop de Huși¹⁷⁸.

În 1939 Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a fost ales **Nicodim Munteanu**, român moldovean. S-a născut în satul Pipirigi, județul Neamț. A învățat la Seminarul Veniamin din Iași, apoi la Academia Teologică din Kiev. A fost director de seminar și vicar la Galați, arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei, episcop la Huși, Mitropolit al Moldovei (1935-1939)¹⁷⁹.

Până în anul 1995 din cele cinci Mitropolii ale Bisericii Ortodoxe Române în trei din ele au fost mitropoliți din Moldova de Răsărit, din Basarabia. În fruntea Mitropoliei Ardealului se află Î. P. S. **Antonie Plămădeală** (reședința la Sibiu), originar din satul Stolniceni, județul Lăpușna; în fruntea Mitropoliei Olteniei – Î. P. S. **Nestor Vornicescu** (reședința la Craiova), originar din comuna Lozova, județul Chișinău, în fruntea Mitropoliei Dunării de Jos (sediul Galați) până în 1995 a fost **Antim Nica**, originar din județul Orhei. Moldovean după locul de naștere este și actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Prea Fericitul

Părinte **Teoctist Arăpașu**. El este al cincilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. A fost ales în înaltul scaun bisericesc la 9 noiembrie 1986, când îndeplinea funcția înaltă de Mitropolit al Moldovei și Sucevei (din 1977). S-a născut la 7 februarie 1915 în satul Tocileni, Botoșani, într-o familie de țărani¹⁸⁰.

Ideea „discriminării”, „marginalizării” românilor moldoveni de către ceilalți români poate fi de asemenea combătută răsfoind cartea *Academicieni din Basarabia și Transnistria* (autori – Ion Jarcutschi și Brighita Covalschi, Chișinău, 1996). În ea citim că din cei 29 academicieni pe care i-au dat Basarabia și Transnistria în decurs de un secol (a II-a jumătate a sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea) 13 (aproape jumătate) au fost membri ai Academiei Române, și numai 3 – ai Petersburgului, 8 – ai SUA și câte unul – ai Armeniei, Ucrainei și Cehoslovaciei.

Revenind la rolul preoțimii românești în protejarea, dezvoltarea și propagarea românismului, reproducem cuvintele fostului Mitropolit al Ardealului Nicolae Mladin, care expune foarte bine un aspect al problemei ce ne interesează: „... Unitatea și continuitatea (poporului român – *n. n.*) și-au găsit expresia de-a lungul veacurilor în faptul că, deși eram împărțiți în trei provincii, am avut totdeauna conștiința că **suntem fiii aceluiași popor, aceleiași vițe** (*subl. n.*). Mergând în orice parte a pământului românesc, ne înțelegem cu toții, ceea ce este, poate, un caz unic, pentru că la multe popoare limba cultă nu este înțeleasă de toți fiii acestor popoare”¹⁸¹.

Înainte de a purcede la relatarea poziției altor reprezentanți ai Bisericii Române din Moldova privind românismul moldovenilor și rolul preoțimii în protejarea lui, reproducem un pasaj din cuvântarea Prea Fericitului Părinte **Teoctist**, rostită la alegerea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române la 9 noiembrie 1986. Ne vom convinge că Prea Fericitul

Părinte, deși e moldovean după locul de naștere, nu are pic de îndoială că dânsul este român și că vorbește limba română. Acest lucru, după cum ne vom convinge curînd, l-au conștientizat alte înalte fețe bisericești sau cunoscători de teologie. Cităm: „...Cunoscute atât în Răsărit, cât și în Apus, țările române au constituit locul de întâlnire a culturilor; pe plan spiritual, aici s-a împlinit acea sinteză de gândire și de expresie a artei bisericești, autohtone, a cutezanței de introducere a limbii române în cult și a biruinței scrisului românesc. Este cunoscut că Biserica noastră a fost așezămîntul spiritual care a modelat graiul poporului român și i-a încălzit aspirațiile de libertate, de-a lungul veacurilor. Ierarhii și slujitorii ei au militat pentru întemeieri de școli, au promovat activitatea de scriere, în chiliile mănăstirești, a celor dintâi manuscrise în limba română, întemeind primele tipografii, de sub teascurile cărora au fost date la iveală *primele tipărituri în limba română pentru toată seminția românească (subl. n.)*. Este cunoscută, de asemenea, strădania Bisericii în cultivarea artelor de tot felul: arhitectura, pictura, muzica, sculptura, broderia etc.; este, iarăși, cunoscut patriotismul cronicarilor din mănăstiri sau de la biserici, aportul lor la istoria neamului, precum și rolul primelor tipărituri românești care au pus bazele literaturii române, cu mireasma graiului și versului străbun, limpede și curgător.

Cât privește legătura cu țara și poporul, cu năzuințele lui sfinte de libertate, de fericire, se știe, de asemenea, că mitropoliții țării s-au aflat totdeauna lângă voievozii neamului. În vremuri de grea cumpănă pentru țară, mitropoliții și episcopii le-au fost sfetnici înțelepți și au îndeplinit pentru ei, în anumite împrejurări, importante misiuni diplomatice. Biserica a fost prezentă prin cei mai buni dintre ierarhii și slujitorii săi la toate evenimentele de răscruce din istoria neamului. Ea s-a aflat lângă Tudor din Vladimiri, la 1821, lângă revoluționarii de la 1848, lângă unioniștii de la 1859, în războiul care ne-a adus

independența de stat în 1877, alături de țărani anului de văpaie – 1907, în marele război pentru integritatea neamului din 1916 - 1918, și n-a lipsit din lupta pentru desfășurarea statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918. ...”¹⁸².

În continuare vom aduce dovezi privind românismul și apărarea acestuia de către cele mai luminate fețe bisericești din Moldova: Varlaam, Petru Movilă, Dosoftei, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Veniamin Costache, Neofit și Filaret Scriban, Melchisedec Ștefănescu, precum și de către marele cunoscător în teologie Nicolae Milescu Spătarul.

Varlaam (1590, s. Bolotești, județul Vrancea – 1657, mănăstirea Secu, județul Neamț), Mitropolit al Moldovei (1632-1653), fondatorul tiparului în Moldova, om de cultură, scriitor și traducător religios, fiu de răzeși cu numele de mirean Vasile Moțoc, a făcut studii la Lvov. A fost (în 1639) înscris în lista candidaților la scaunul de Patriarh al Constantinopolului. A contribuit în mare măsură la consolidarea limbii române literare. Românismul conștientizat al lui Varlaam poate fi demonstrat lesne prin câteva exemple. În 1643 Mitropolitul Varlaam scoate de sub tiparul domnesc trimis de Petru Movilă de la Kiev și instalat la cererea și cu susținerea domnitorului Vasile Lupu în chiliile Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași, prima carte românească tipărită în Moldova, intitulată *Carte românească de învățătură. Dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svinți Mari, cu dzisa și toată cheltuiala lui Vasile Voievodul și Domnul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba slovenească pre limba românească de Varlaam Mitropolitul de Țara Moldovei în tiparul domnesc, în Mănăstirea a Trei Svetitel., în Iași, de la Hristos 1643.*

Varlaam pune la începutul *Cazaniei* (așa a rămas să se numească *Cartea ... Mitropolitului – n. n.)* o *Predoslovie* a lui Vasile Lupu *Cătră toată seminția românească*, în

care se scrie: „Prealuminat întru pravoslovie și credincios întru Părintele nenăscut și întru Fiiul de la Părintele născut mainte de toți veacii și întru Duhul Svânt de la Părintele purcedzătoriu și pre Fiiul odihnitoriu Svânta Troiță unul adevărat Dumnedzeu, ziditoriu și făcătoriu tuturor vădzutelor și nevădzutelor. Io Vasilie Voievod, ziditoriu – cu darul lui Dumnedzeu și biruitoriu și Domn a toată Țara Moldovei, dar și milă și pace și spăsenie a toată **semenția românească** (*subl. n.*) pretutinderea ce să află pravoslavnici într-această limbă, cu toată inima cearem de la Domnul Dumnedzeu și izbăvitorul nostru Isus Hristos.

Dintru cât s-au îndurat Dumnedzeu dintru mila Sa de ne-au dăruit, dăruim și noi acest dar **limbii românești**, carte **pre limba românească**, întâiu de laudă lui Dumnedzeu, după acea de învățătură și de folos sufletelor pravoslavnice. Să iaste și de puțin preț, iară voi să o primiți nu ca un lucru pementesc, ce ca un odor ceresc. Și pre însă cetind, pre noi pomeniți și întru ruga voastră pre noi nu uitareți. Să hiți sănătoși”¹⁸³.

Așadar, și Varlaam, și Vasile Lupu erau conștienți de faptul că limba vorbită de moldoveni este limba românească, și nu moldovenească; că moldovenii aparțin la „seminția românească”, adică sunt români.

Că limba maternă a lui Varlaam și a moldovenilor („noastră”) este anume cea românească, Mitropolitul o spune și în „Cuvânt catră cetitoriu”, unde explică necesitatea editării Svintei Scripturi „tot mai pre înțelesul oamenilor,... pre limba sa, pentru ca să înțeleagă hiecine să se înveațe și să mărturisască minunate lucrurile lui Dunmedzău, cu mult mai vârtos **limba noastră românească**, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iaste a înțelege cartea alții limbi”¹⁸⁴.

În 1644 Mitropolitul Varlaam întocmește un *Răspuns* la un *Catehism calvin* destinat propagandei printre românii din Transilvania. După cum ne informează Vasile Netea

(„Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român”)¹⁸⁵, Varlaam, spre „a combate catehismul, a convocat, în numele întregii ortodoxii Transcarpatine, un sobor al conducătorilor bisericilor ortodoxe din Moldova și Țara Românească – mitropoliți, episcopi, vicari, arhimandriți, egumeni –, în fața cărora a fost citit și discutat *Răspunsul* său”. Fiind aprobat, după cum scrie Varlaam, de „soborul din amândouă părțile, și din Țara Românească și din Țara Moldovei”, *Răspunsul* era adresat celor ce sunt „cu noi (adică cu moldovenii și muntenii – *n. n.*) de un neam *români*, pretutinderea tuturor ce se află în părțile Ardealului”¹⁸⁷.

Prin urmare, unul dintre marii oameni de cultură ai Moldovei medievale, Varlaam, a fost pe deplin conștient de comunitatea de neam și de limbă a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, care toți sunt „de un neam români” și vorbesc „limba noastră românească”.

Petru Movilă cel Sfânt (născut în Moldova, la Suceava, în 1596 și decedat în 1646, canonizat la 15 decembrie 1996), Arhimandrit al Lavrei Pecerska din Kiev, apoi Mitropolit al Kievului și al Ucrainei, unul dintre cei mai mari cărturari umaniști ai timpului, fiu de domn și nepot de domn și de mitropolit, reformator al românismului cultural, promotor al Ortodoxiei mondiale, om al noii Europe, care, după Vasile Malanețchi, „a cuprins seva a trei culturi: română, polonă și ucraineană”, considerat de istoricul de origine română Iurii Venelin demn să fie numit „cel Mare” în locut lui Petru 1 al Rusiei¹⁸⁷. După Vasile Malanețchi, Petru Movilă cunoștea, în afară de româna maternă, latina, greaca, slava veche bisericească, apoi limbile slave moderne – polona, ucraineana și rusa. În tipăriturile lui era prezentat ca „odraslă a Domnilor Țărilor Dacice”. Biserica Ortodoxă a Ucrainei a recunoscut la Simpozionul Internațional din primăvara lui 1996 originea românească a lui Petru Movilă¹⁸⁸.

Conștiința românească a lui Petru Movilă cel Sfânt poate fi dedusă din emblemele familiei lui, imprimate în majoritatea tipăriturilor sale, din titulaturile sale de pe scrisori, acte sau documente, precum și din epitaful de pe placa de argint de la mormântul lui, descoperit pe locul Catedralei Adormirii Maicii Domnului, înălțată de către Petru Movilă pe teritoriul Mănăstirii Lavra Pecerska din Kiev. Epitaful conținea următorul text: „În acest mormânt a fost așezat trupul marelui și slăvitului bărbat Petru Movilă, fiul preaputernicului Voievod al **Moldovlahiei**, Simion Movilă...”¹⁸⁹.

După Gh. Bobâna, „în emblemele familiei lui Petru Movilă, imprimate în majoritatea tipăriturilor sale, printre alte atribute sunt și stemele Moldovei și ale Țării Românești, alături de armele Movileștilor (două săbii încrucișate)”¹⁹⁰, iar în *Prefața* cărții *Capetele lui Agapit*, tradusă de Movilă din grecește, cărturarul român este numit „urmaș al stăpânitorului Țărilor Dacice”¹⁹², „subliniindu-se astfel, spune Gh. Bobâna, unitatea de neam și de limbă a Țărilor Române”.

Ceva asemănător găsim în titulatura lui Petru Movilă la scrisoarea sa din 30 decembrie 1628 către țarul Rusiei Mihail Fiodorovici. Scrisoarea de recomandare pentru solii lui Miron Barnovschi (Voievodul Moldovei, 1626-1629) – ieromonahul Varlaam și boierul acestuia, medelnicerul Pavel al lui Ștefan Ureche –, care mergeau la Moscova să ceară icoane, era astfel semnată de Petru Movilă: „Petru Movilă, Domn ereditar al Moldo- și Ungrovlahiei (adică al Moldovei și al Munteniei – *n. n.*), cu mila lui Dumnezeu Mare Arhimandrit al Sfintei, Marii Lavre făcătoare de minuni din Peștera Kievului, cu mână proprie”¹⁹².

Fără îndoială că ilustrul cărturar al românilor, moldoveanul Petru Movilă, era conștient de comunitatea de neam și de limbă a locuitorilor „Moldo - și Ungrovlahiei. Ne dăm seama

că Petru Movilă folosește numai denumirile care conțin elementul etnic de „vlah“, adică de „român“, și nu folosește denumirile Moldova și Muntenia, ce conțin numai elementul regional, teritorial, geografic, localizator. Termenul de „Moldovlahia“ este folosit de Petru Movilă și pentru titulatura lui Vasile Lupu. El constată că lucrarea sa cu titlul *Mărturisirea ortodoxă*, care, spre a fi confirmată de Sinodul din Constantinopol, a fost trimisă într-acolo în 1642 „prin mijlocirea Prealuminatului și Preacucernicului Domn și Cărmuitor a toată Moldovlahia, chir Io Vasile Voievod”¹⁹³.

Conștiința românească a lui Petru Movilă l-a îndemnat să încurajeze activitatea tipografică atât din Moldova, cât și din Țara Românească. Tipografiile lui Matei Basarab de la Câmpulung (1635), Govora (1637) și Târgoviște (1646) din Țara Românească sau cea a lui Vasile Lupu de la Iași (1641), în care au apărut primele cărți românești, au fost dăruite de Petru Movilă sau cumpărate de la acesta. Românul moldovean Petru Movilă a trimis meșteri tipografi și patru profesori pentru noua școală superioară înființată de Vasile Lupu la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iași, în 1640¹⁹⁴.

Dosoftei (1624), în Galiția, nordul Moldovei istorice – 1693). După Pavel Balmuș, Dosoftei de la naștere până la călugărire se numea Dimitrie Barila. Mitropolit al Sucevei și a toată Țara Moldovei, om de cultură, poet, reprezentant de frunte al vechii culturi românești, teolog, neobosit traducător și editor de cărți, poliglot, patriot înflăcărat, el a tipărit la Mitropolia din Iași, în românește, principalele cărți liturgice, a militat pentru introducerea limbii române în biserică. De asemenea, a fost primul poet cult al românilor, fondator al poeziei religioase și... laice, deopotrivă. Opera principală care i-a adus titlul de prim poet cult al românilor, de fondator al poeziei, este *Psaltirea*. Ioan Neculce spunea despre Dosoftei: „Acestu Dosofteiu Mitropolit nu era om prostu de felul lui. Și era neam de

mazil; pre învățat, multe limbi știé: elenește, lătinește, slovenește și altă adâncă carte și-nvățătură. Deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel. În țara noastră pe-ceastă vreme nu este om ca acela...”¹⁹⁵.

După Mircea Păcurariu, „Dosoftei este primul ierarh sau primul reprezentant oficial al Bisericii, care a început munca grea și neobosită de românizare integrală a slujbelor bisericești, de înlocuire a limbii slavone – neînțeleasă de preoți și credincioși – cu cea română, vorbită și înțeleasă de aceștia”, „primul poet național, primul traducător din literatura dramatică universală, unul dintre primii istorici și prozatori, primul mare cunoscător al literaturii patristice și postpatristice, primul versificator al *Psaltirii* în tot Răsăritul Ortodox și unul dintre marii cărturari care și-au adus aportul în procesul de formare a limbii literare române”¹⁹⁶.

Din *Predoslovie* la *Liturghiul* sau *Dumnezeiasca Liturghie* intitulată „Cuvânt depreună **către toată seminția rumânească**” ne dăm seama de conștiința lui Dosoftei privind unitatea neamului românesc din Moldova, Muntenia și Ardeal, care este „toată semenția rumânească”¹⁹⁷.

Dosoftei, împărtășind convingerile lui Miron Costin despre originea romană a românilor, include în *Psaltirea în versuri*, tipărită la Unieș în anul 1673, și cele optsprezece stihuri ale lui Miron Costin cu următorul titlu: *Compunerea lui Miron, preacinstitul Mare Vornic de Țara de Jos*.

În poemul cronologic *Domnii Țării Moldovei* găsim afirmația lui Dosoftei că în Moldova se vorbește limba românească:

Domnii Țării Moldovei pus-au nevoie

De-au învățatu-și țara dreaptă-n credință,

Pravoslavnică lege ferind necorcită.

Și-n ceri Hristos le cruță viață fericită.

Descălecat-au țara domnul Dragoș-Vodă,

Fericită, buiacă, cu tot felul de rodă,

*Când au adus într-însă **românească limbă**,*

De bun neam și ferită de la calea strâmbă¹⁹⁸.

Că limba română e limba vorbită în Moldova, Dosoftei ne-o dovedește și în foaia de titlu a *Psaltirii*: „Psaltire a sfântului proroc David. **Pre limba rumânească**, cu dzisa și cu toată cheltuiala Prealuminatului întru Isus Hristos, Ioan Ștefan Petră Voievodă, Domnul Țării Moldovei. ...Pre versuri tocmită în cinci ai foarte cu osârdie mare, de smeritul Dosoftei, Mitropolitul de Țara Moldovei. ... în anul de la facerea lumii 7181 - 1673”¹⁹⁹.

Istoricul și criticul literar rus Aleksandr Iațimirski, în *Predoslovie* la *Descrierea statului chinez* a lui Nicolae Milescu Spătarul, reproduce un extras dintr-o scrisoare de-a lui Dosoftei către Nicolae Milescu Spătarul, prin care îl roagă pe Patriarhul moscovit Ioachim să-i trimită o matriță tipografică necesară pentru tipărirea cărților sfinte în limba românească („... Ходотайство ... о присылке ему типографского шрифта для печатания священныхъ книгъ на **румынскомъ** языке”²⁰⁰).

Dosoftei în *Stihuri Predosloviei* mai spune limbii românești cu un singur cuvânt Românie. Cităm: „Letopisaț din grece / Ce s-au scos pre *românie*...”²⁰¹.

Concluzia este că și marele cărturar român moldovean Dosoftei a fost convins că el personal și toți moldovenii fac parte din „toată seminția românească” și că ei, împreună cu muntenii și ardelenii, vorbesc „limba românească”.

Nicolae Miclesu Spătarul (1636, Vaslui - 1708, în Rusia), boier și cărturar român, cunoscător de teologie, distins politolog, diplomat, istoric, geograf, etnograf, memorialist, filolog, fost în slujba unor domni din Moldova și Țara Românească, a studiat istoria, teologia și filosofia la Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol. A vizitat Germania, Franța, Suedia, apoi s-a stabilit în Rusia ca reprezentant al intereselor culturale ale Patriarhului Dositei din Ierusalim, ajungând, datorită erudiției sale, șeful corpului de talmaci de pe lângă Consiliul Diplomatic din Moscova. A îndeplinit o misiune diplomatică la Beijing. Făcând în 1661 traducerea din limba greacă în românește a *Cărții cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre*, Nicolae Miclesu Spătarul vorbește despre latinitatea limbii române în felul următor: „Dumnezeu se zice în limba greacă Theos, iar pe limba latinească Deus, iară rumânește se cheamă Dumnezeu, care nume iaste luat de la letinie, în ce chip și mai jumătate de **limba românească** luat de la latini”²⁰².

După Ioan Neculce (în *O samă de cuvinte*), „era un boiar anume Nicolai Miclesu Spătarul, de la Vaslui de moșia lui, pre învățat și cărturar, și știa multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește. Și era mândru și bogat...”²⁰³.

Nicolae Miclesu Spătarul deseori era numit „Valahul”, adică „Românul”. Aleksandr Iațimirski ne informează în *Predislovie* la *Descrierea statului chinez* a lui Nicolae Miclesu Spătarul, scrisă în 1678, că la manuscrisul Q, IV, nr. 384 al *Descrierii...* în 1778 a fost anexată de către un oarecare A. Ragozinski o nouă foaie de titlu cu următoarea inscripție: „Николая Спафарія Влаха”²⁰⁴ (adică, „A lui Nicolae Spătarul Valahul”).

Un alt funcționar al statului rus, M. P. Petrovski, ne convinge că manuscrisul menționat aparține lui Nicolae Miclesu Spătarul, căruia i se zice „Voloșanin”, adică „Valahul” („... Ee

составили царского величества еллинскаго, и латинскаго языка переводчикъ Николай Спафарий Волошанинъ”)²⁰⁵.

Avem o dovadă în plus că rușii în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea le spuneau moldovenilor, ca de altfel și muntenilor, „vlahi”, adică „români”.

În biografia lui Nicolae Miclesu Spătarul, scrisă de Aleksandr Iațimirski și inclusă în *Predislovie* la *Descrierea Slațului chinez*, găsim afirmația acestuia că Nicolae Miclesu Spătarul, pe lângă numele de „Valahul” sau „Moldovlahul”, mai era numit și „Grecul” („Гречениномъ”), deoarece, fiind născut în Moldova (județul Vaslui), strămoșii lui se trăgeau din Grecia²⁰⁶. Tot Aleksandr Iațimirski afirmă că însuși Miclesu Spătarul se numea în textele ruse „boier al Voievodatului valah” („волоцкого воеводы бояриномъ”) sau în latinește „baro”, că grecii și românii îl numeau „nobil” („благороднымъ”) și „boier” („бояриномъ”); rezidentul francez în Suedia Amo-de-Pomponni îi spunea „seigneur moldave”, „baron”, „gentilhomme”, iar voievodul Smolenskului Hovanski îi zicea „șleahțici al pământului valah” („волоския земли шляхтичемъ”)²⁰⁷.

Pentru Iațimirski însuși atât Miclesu Spătarul, cât și fostul domn al Moldovei Gheorghe Ștefan, care se afla pe atunci în pribegie, erau români și vorbeau limba românească. Cităm: „Spătarul s-a îndreptat spre Pomerania, anume în Ștettin, unde trăia fostul său Domnitor și protector Gheorghe Ștefan. Ambii acești români – exilați, întâlnindu-se în străinătate după o lungă despărțire, au fost foarte bucuroși: **vorbă românească** (*subln. n.*), amintiri despre viața din trecut...”²⁰⁸.

Pentru Iațimirski statele sau țările Moldova și Muntenia erau tot românești. Din aceeași *Predislovie* a lui Iațimirski cităm: „Conform opiniei majorității biografiilor lui Spătaru, acesta foarte devreme, în 1669 sau cel târziu în 1670, a părăsit pentru totdeauna

Principatele Române (passim *subln. n.*) și a sosit la Constantinopol. În această perioadă, la Moscova, s-au petrecut schimbări mari în mediul diplomatic. Locul lui Ordin Nașciokin pe tărâmul politic l-a ocupat boierul Matveev, prin care s-au animat din nou relațiile Moscovei cu Statele Române...”²⁰⁹.

În continuare găsim afirmația lui Iațimirski că la 1674 Milescu Spătarul era mijlocitorul dintre domnitorii români (al Moldovei – Petru Ștefan și al Valahiei – Șerban Cantacuzino – *n. n.*) și țarul rus („Посредником между румынскими господарями и московскимъ царемъ”)²¹⁰.

După Mircea Păcurariu, umanistul moldovean Nicolae Milescu Spătarul „a fost și un profund cunoscător al teologiei”²¹¹. În jurul anului 1664 el termină traducerea în românește din limba greacă a *Vechiului Testament*²¹², inclusă în *Biblia* de la București (1688)²¹³. Lui îi aparține și prima traducere în limba română a scrierii filozofice cu titlul *Despre singurul țîitorul gând*²¹⁴.

În 1677, ne relatează Mircea Păcurariu, Milescu Spătarul, aflându-se la Stockholm într-o misiune pe lângă regele Suediei Carol al XI-lea, a „scris o lucrare dogmatică-apologetică cu titlul *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet graece, de transsubstantione corporis Domini alliisque controversiis...* („Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe despre prefacerea Trupului Domnului și despre alte controverse...”)²¹⁵. Lucrarea cu textul *Ecrit d’un seigneur moldave sur la croyance des grecs* a fost publicată la Paris de către Antoine Arnauld și Pierre Nicole în lucrarea lor cu titlul *La perpetuité de la foi de l’Eglise catholique touchant l’Eucharistie* (1669, ed. a II-a în 1704)²¹⁶.

Mircea Păcurariu ne mai informează că Nicolae Milescu Spătarul, trecând în 1671 în

Rusia, „a compilat sau a tradus în rusește câteva lucrări privind anumite probleme teologice. A tradus lucrarea lui Simion al Tesalonicului *Împotriva ereziilor*”²¹⁷. Oricum, lucrările scrise în urma călătoriei în China *Călătoria de-a lungul Siberiei de la Tobolsk la Nercinsk și la hotarul Chinei și Descrierea Chinei*²¹⁸ i-au adus faimă europeană cărturarului român moldovean Nicolae Miclescu Spătarul

Putem conchide că și cărturarul român din Moldova Nicolae Miclescu Spătarul a avut conștiința originii sale valahe (române) și a originii latine a limbii sale materne, care era cea românească.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821). După Petre Haneș, „familia lui Gavriil Bănulescu-Bodoni ține de o familie răzășească din Bucovina, din poeticul Câmpulung”²¹⁹. A fost Mitropolit al Kievului, mai târziu ierarh al Mitropoliei Moldovlahiei. Tot după P. Haneș, Bodoni a avut cea mai înaltă cultură pe care o da pe atunci Răsăritul Ortodox²²⁰. A susținut, după L. Kasso, „originea națională a izvoarelor de drept ale basarabenilor, bazându-se pe originea națională a românilor”²²¹. După A. Stadnițki, Bodoni a considerat Moldova în trecut drept o „colonie romană”, care „în vechime se ocârmuia de legile romane”²²². După Ștefan Ciobanu, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni „a pus bazele culturii românești în Basarabia sub stăpânirea străină, [...], a contribuit foarte mult la conservarea spiritului românesc în provincia noastră”²²³.

Activitatea scriitoricească a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, spune Petre Haneș, începe cu traducerea, în 1809, „din slavonește” a *Cărții de rugăciuni pentru cerere de biruință și a Paraclisului pentru familia imperială rusească*²²⁴. Bănulescu Bodoni mărturisește că el a tradus în limba română („românește”) „Întru slava sfintei cei de o ființă și nedespărțitei Troițe, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Cu blagoslovenia Prea Sfântului

îndreptătorului Synodu și cu oserdiia Prea Sfințitului Mitropolitu și Exarh Gavriilu, această carte de rugăciuni **românește** (*subl.n.*) pentru cererea de la milostivul Dumnezeu ca să dea biruință creștineștilor pravoslavnicilor oști asupra împotrivnicilor ...”²²⁵.

Mitropolitul Bănulescu-Bodoni, care, după Ștefan Ciobanu, pe nedrept era socotit ca un trădător al neamului, ca unul dintre principalii sprijinitori ai anexării Basarabiei la Rusia, ca „o coadă de topor” a rușilor, considera și el că Basarabia și Transnistria sunt populate de români. Adresându-se comandantului armatelor rusești, amiralului P. V. Ciceagov, cu o cerere, prin care „roagă ca la episcopia din Chișinău să fie atașată și o parte din episcopia Ekaterinoslavului, și anume regiunea Ociakovului, care avea peste o sută de biserici”, Bănulescu-Bodoni justifica cererea sa prin faptul că în regiunea Ociakovului trăiesc români. El scrie: „Această alipire nu numai că ar mări (perfecționa) această eparhie nouă, ci pentru popoarele care o locuiesc ar fi o mângâiere, întrucât stepa Ociakovului, ca și **Basarabia, este locuită de români**, greci, bulgari și coloniști de diferite nații, iar ruși sunt foarte puțini”²²⁶ -

Se cunoaște că Bodoni a reușit să organizeze eparhia Chișinăului și să deschidă Seminarul Teologic din Chișinău. Spre a deschide și o tipografie (a fost deschisă în 1814), Bodoni întocmește un șir de scrisori, adresate diferitelor instanțe rusești, în primul rând Sfântului Sinod. În scrisoarea către acesta din 4 noiembrie 1812 Bodoni se folosește de termenii limba „națională moldovenească”, „limba locală”, limba „acea latinească, fiindcă din ea se trage și se poate îmbogăți acea națională”²²⁷. Dar atunci când scrisorile și circularele Mitropolitului sunt adresate bisericilor din Basarabia, adică în cele cu caracter local, Bodoni folosește glotonimul „limba **rumânească**”, de unde tragem concluzia că Gavriil Bănulescu-Bodoni era conștient de identitatea limbii „moldovenești” cu cea

română.

În *Precuvântare la Liturghie*, cea dintâi carte bisericească tipărită în tipografia eparhială din Chișinău (1815) și trimisă de Bodoni bisericilor basarabene printr-o circulară, putem citi: „Drept aceea de trebuință am socotit a arăta aicea de obște la toți, iară mai ales preoților care slujesc în **limba românească** (*subl. n.*), că aflând într-această *Liturghie* care-și are cuvinte în alt chip tălmăcite, nu precum se află în cele mai dinainte rumânești tipărite *Liturghii*, să nu se mire de aceasta, nici să socotească a fi greșeală, ci mai vârtos să știe că iaste îndreptarea celor mai înainte făcute greșale ...”²²⁸.

Alt exemplu în acest sens putem găsi în titlul cărții *Rânduiala Panihidei, ce să face pentru răposații Marii Domni împărați și împărătese: pentru țari și țarițe a toată Rossia, pentru Preainălțata lor familie. S-au tălmăcit pe **limba românească** (*subl. n.*), din cea slavonească, și s-au tipărit în exahiceasca tipografie din Mitropolia Chișinăului, pentru trebuința și înlesnirea slujitorilor bisericești moldoveni, din eparhia Chișinăului, la anul 1817*²²⁹.

Și în *Precuvântare* la această carte Mitropolitul Bodoni utilizează pentru basarabeni același glotonim – „**limba românească**” (*subl. n.*) „Drept aceea, spune Bodoni, noi tălmăcind de pe limba slovenească pe **cea românească** (*subl. n.*), trei zvoade de numele Preainălțătelor persoane ce s-au mutat către Domnul...”²³⁰.

Așadar, pentru uz extern Bănulescu-Bodoni folosește expresia „limba moldovenească” sau, cum ne convinge mai jos, „limba valahă”, pe când pentru uz intern el folosește expresia corectă „limba românească”.

Nu ne putem îndoii, deci, de conștiința românească a bucovineanului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Mitropolitul Moldovei **Veniamin Costache** (1768, s. Rosiești, jud. Vaslui – 1846), numele de mirean Vasile Costachi, strălucit cărturar român din Moldova, traducător de cărți religioase din limbile greacă și slavonă în românește; Mitropolit al Moldovei (1803-1808 și 1812-1842). A sprijinit cultura și învățământul, a contribuit la înființarea unui teatru la Iași și a mai multor școli cu limba de predare română, și în primul rând a contribuit la înființarea Seminarului din Socola, de lângă Iași (1803). Din 1840 – Seminarul „Veniamin”, nume acordat de domnitorul Mihail Sturza în semn de recunoaștere a meritelor Mitropolitului în organizarea învățământului românesc din Moldova, dar și a seminarului însuși, pe lângă care activa și o școală pentru călugărițele de la Mănăstirea Agapia, înființată tot de Veniamin Costache. Patriotul român a deschis la Iași o „școală de cântări bisericești” (1805) și a oferit banii săi pentru înființarea unei școli particulare de cântăreți bisericești la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava. Totodată, Mitropolitul Veniamin a acordat o deosebită atenție organizării învățământului românesc laic. Împreună cu un alt mare cărturar și patriot român, Gheorghe Asachi, a întreprins acțiuni de românizare a învățământului din Moldova. Ei au inaugurat o școală elementară la Iași, cursuri „extraordinare” de drept, limbi străine, muzică, un internat pentru copii săraci, un curs pedagogic special pentru pregătirea viitorilor învățători ai așa - numitelor „școli ținutale” în toamna lui 1832 la Roman, Huși, Botoșani, Bârlad, Galați, Focșani și în alte localități.

Prin intermediul și cu susținerea lui Veniamin Costache și a lui Gheorghe Asachi, în 1834 s-au deschis cursurile Academiei Mihăilene din Iași cu facultățile de filozofie și de drept, inginerie, agronomie, arte frumoase și filologie; iar în 1841 a început să funcționeze,

la Iași, prima „școală de arte și meșteșuguri” din Moldova²³¹.

Activitatea lui Veniamin Costache nu este mai puțin rodnică pe plan editorial-tipografic. Din inițiativa lui au început să activeze tipografia de la mănăstirea Neamț (1807), apoi cea Mitropolitană din Iași. El a fost și un mare ctitor de locașuri sfinte. Datorită lui, în 1833 a început construcția Catedralei Mitropolitane din Iași. Mitropolitul a ctitorit două paraclise la mănăstirile Neamț și Agapia, a acordat danii multor mănăstiri din Moldova, unor biserici grecești, precum și Patriarhiei Ecumenice. Pe lângă aceste și alte activități sociale și politice, inclusiv de punere în aplicare a primei Constituții a Moldovei – *Regulamentul organic*, Mitropolitul și strălucitorul cărturar român Veniamin Costache, moldovean sub aspect geografic, a demonstrat că se considera român, că muncea pentru națiunea română, pentru prosperarea culturii și învățământului ei, pentru renașterea națională a românilor eliberați de sub dominația fanariotă, că este un adevărat patriot. Acest lucru este nevoit să-l recunoască până și episcopul rus al Pskovului Arsenii, care nu poate fi acuzat de românofilie. Acesta, în lucrarea sa „Исследования и монографии по истории молдавской церкви” („Cercetări și monografii privind istoria bisericii moldovenești”) a acordat o deosebită atenție „Mitropolitului român (nu moldovean – *n. n.*)”²³². Arsenii scrie: „Prima chestiune, care l-a preocupat pe Veniamin după numirea sa în funcția de Mitropolit al Moldovei, a fost grija lui de instruire a clerului și a poporului, prin **fondarea de școli românești** (passim *subl. n.*). Până la el în Moldova erau numai școli grecești, care înăbușeau completamente în copii naționalitatea lor. **Limba română**, care rămânea parcă din indulgență pentru slujba bisericească, se considera limbă incultă, bună numai pentru țăranii inculți: în casele și saloanele boierești se vorbea completamente franțuzește și grecește...” La prima adunare a reprezentanților țării, Mitropolitul Veniamin, în calitate sa

de președinte al ei, a propus să se facă un demers către domnitor cu privire la deschiderea **școlilor românești** (anume românești, nu moldovenești – *n. n.*). Glasul lui impunător nu s-a pierdut în zadar: domnitorul Constantin Moruzi a semnat *Hrisovul* din 24 mai 1803, în punctul doi al căruia el scria: „Pe lângă școala moldo-elină din Iași se întemeiază, pentru început, șase școli românești în orașele-județe Focșani, Galați, Bârlad, Chișinău, Roman și Huși”²³³.

Am constatat deja că la propunerea lui Veniamin Costache a fost întemeiat pe lângă mănăstirea de la Socola (1804) Seminarul Duhovnicesc. Arsenii afirmă că la început în Seminar se predau cinci obiecte, printre care și limba română („На первых порахъ здесь преподавались румынскій языкъ, история, арифметика, географія и богословіе”²³⁴.

E necesar să menționăm că Mitropolitul Venianin, necunoscând fața adevărată a șovinismului și imperialismului rusesc, era părtașul eliberării tuturor românilor de sub otomani cu ajutorul Rusiei. În acest scop el s-a adresat instanțelor rusești în repetate rânduri. La 28 august 1807 el scrie împăratului Rusiei. Reproducem numai acea parte a scrisorii, care demonstrează că Mitropolitul Moldovei Veniamin considera că populația Valahiei și Moldovei o constituia poporul român. Mai mult, din această scrisoare putem trage concluzia că Veniamin Costache era conștient de comunitatea de neam a moldovenilor și muntenilor. El scria: „Din timpurile cele mai vechi, atât cât cunoaștem aceasta din istorie, unica speranță a Valahiei și Moldovei a fost suveranul Rusiei. Ultimele demarșuri ale armatelor ruse în principate, care permanent au suferit de pe urma ocârmuirii tiranice, se pare că va izbăvi poporul, care e de aceeași credință cu rușii, de alte nenorociri; **poporul român** s-a supus Excelenței Voastre Imperiale”²³⁵.

Episcopul Arsenii, menționând marea credință a lui Veniamin în românism”²³⁶, mai

spune că Mitropolitul Moldovei, pe lângă deschiderea școlilor și organizarea învățământului în Moldova, era preocupat și de „renașterea spirituală a românilor în sensul dezvoltării conștiinței lor naționale” („духовное возрождение румынъ въ смысле развѣтія у нихъ національного самосознанія”²³⁷. Vorbind despre faptul că Veniamin trimitea pe cont propriu români talentați la studii, bunăoară - pe Gh. Asachi, care a făcut studii la Lvov, Viena și Roma, Arsenii menționează că Mitropolitul Costache a întemeiat la Iași o școală în care predarea se făcea într-un curat duh *național românesc* („въ чисто національномъ румынскомъ духе”)²³⁸.

În scopul „trezirii sentimentului național al românilor” („возвиженіе національного чувства румынъ”), Veniamin l-a susținut pe Gh. Asachi în crearea teatrului național, „unde spectacolele, e adevărat, la început nu prea erau reușite, dar erau în **limba română**” („где пьесы, правда, начала далеко неважныя, игрались на румынскомъ языке”)²³⁹. Episcopul Pskovului, recunoscându-i lui Veniamin meritul unui adevărat patriot, afirmă că în această perioadă „credința ortodoxă și biserica – în sensul de temelii ale vieții naționale a națiunii române - încă nu erau supuse criticii nici dintr-o parte” („православная вера и церковь, какъ основы историческаго бытія румынской національности, еще не подвергались нападкамъ”)²⁴⁰.

Mitropolitul Veniamin Costache era conștient de originea latină a limbii românești și de originea romană a poporului român. Dovada celor spuse, precum și a patriotismului lui românesc, o găsim în prefața *Litughierului* de la Iași (1834), în care Veniamin zice: „Precum limba grecească este fiica limbii elinești, tot asemenea *limba noastră românească* (passim *subl. n.*) *este fiica limbii latinești*, care a fost limba *romanilor, strămoșilor noștri*, cei ce la 105, după Mântuitoriu Hs, *ne-au adus din Italia, vechea patrie, și ne-au lăcuit aice*

în Moldova, Țara Românească, Ardeal și Banat, care țeri se numea atuncea Dachia, fiindcă să lăcuia de o gintă numită dachi... Aruncată dară *limba românească* și învățătura precum s-au văzut prin două sute ani, când pe urmă începu a se tălmăci în ea cărțile bisericești din cele sârbești (slavone – nota lui M. Păcurariu), tălmăcitorii au aflat-o ajunsă la atâta sărăcie și stricăciune, uitându-se multe cuvinte ale ei românești și în locul lor intrând altele străine, mai vârtos sârbești sau slavenesți, cu prilejul întrebuințării acelor limbi, încât numiții neavând gramatică, neavând lexicon românesc, neavând de unde să învețe regulat limba, s-au văzut nevoiți a amesteca o mulțime de cuvinte slavenesți, cu care au stricat foarte mult curățenia **graiului românesc**, ce avea mai înainte de a se lepăda scrisoarea și cartea latinească. Asemenea fel de stricăciune a **limbii românești** fac până și astăzi cărturarii neînvățați, încât dacă nu să va pune stavilă întrebuințării cuvintelor străine neromâne, precum sunt cele sârbești sau slavenesți, ungurești, turcești și altele asemenea, și dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele cele **adevărate românești**, părăsite și uitate, care se păstrează parte prin cărțile și documentele vechi, parte prin gura poporului, și dacă nu vom întrebuința pe acesta în locul celor străine, precum au făcut-o toate națiile ce au voit a se cultivi, apoi se va împresura graiul național din an în an, până se va lipsi cu totul și prin aceasta va pieri **nația noastră românească**, precum au pierit toate națiile ce și-au părăsit limba lor. Drept aceea tuturor carii să împotrivesc cuvintelor adevărate **românești** ce acum au început învățării nației iarăși a le întrebuința, știut să fie că să fac dușmanii **nației lor românești**”²⁴¹.

La aceste momente se oprește și episcopul rus Arsenii în lucrarea menționată. El evidențiază și momentul în care Veniamin Costache afirmă că urmașii romanilor se numesc români: „...Învingându-i și lichidându-i (pe daci – *n. n.*) în timpul imperatorului roman

Traian, romanii au împărțit pământul dacilor între strămoșii noștri, veniți din Italia, tot așa cum a fost împărțit pământul Palestinei între israeliți în timpul distrugerii hananeevilor. Noi însă, **cei ce ne numim români deoarece provenim de la acei romani**, am avut atât limba curată a romanilor, cât și scrisul lor, adică cuvinte din limba lor”²⁴².

Episcopul Arsenii subliniază și convingerea mitropolitului Veniamin că odată cu dispariția limbii poporului român ar dispărea și națiunea română: („...Когда вместе съ нимъ погибнуть и румынская нація, какъ погибли все націи, потерявшія свой языкъ”)²⁴³.

Din cele menționate se poate trage o singură concluzie: moldoveanul Veniamin Costache a fost un mare patriot român și a avut o puternică conștiință românească asupra tuturor aspectelor ce caracterizează etnia sa: limba, națiunea, patria, credința.

Ca Mitropolit al Moldovei, a dus o luptă enormă pentru redeșteptarea românilor în genere și a celor moldoveni în particular; a iubit patria și poporul pe care l-a păstorit, a înfăptuit în cei cincizeci de ani de arhipăstorie multe lucruri bune pentru Biserica Ortodoxă a Românilor și pentru Moldova însăși. Cuvintele scrise de el în testamentul său îl caracterizează pe deplin: „Totul ce mi-a stat în putință am făcut, și cu sfatul, și cu fapta, ca să sporesc și sufletește, și materialicește înflorirea Bisericii și a Patriei”²⁴⁴.

De un profund românism erau pătrunși frații **Neofit și Filaret Scriban**, elevi ai Mitropolitului Veniamin Costache, născuți în 1808 și, respectiv, în 1811 în s. Burdujani, jud. Botoșani din Nordul Moldovei și ajunși să ocupe posturi înalte pe linie bisericească. Filaret a avut rangul de magistru al Academiei duhovnicești din Kiev, episcop de Stavropol. Neofit a fost profesor și rector al Seminarului de la Socola, arhiereu titular și locțiitor de episcop la Argeș (1862-1865 și 1868-1873). Ambii frați Scriban au fost luptători înflăcărați pentru Unirea Moldovei cu Valahia, ambii au activat în domeniul științifico-pedagogic.

Filaret Scriban, după episcopul rus Arsenii, a scris *Istoria Bisericii Române* în șase volume (Iași, 1842-1862) și un compendiu al *Istoriei Bisericii Române* (Iași, 1871).

Spre a contribui la Unirea Moldovei și Munteniei, **Neofit Scriban** a scris la 1856 *Unirea și neunirea românilor* și *O salutare României în 1859, ianuarie 24*. Considerând această chestiune „întrebarea timpului”, Neofit Scriban îi atacă pe antiunioniști, menționând că „însuși cuvântul de neunire lovește de o dată două din cele mai nobile sentimente ce poate avea omenirea. Lovește, zic, și naționalitatea, și religia...”²⁴⁵. Oprindu-se la motivele pe care le aduc antiunioniștii spre a demonstra neraționalitatea Unirii, Neofit Scriban spune că ele sunt atât de ordin politic, cât și de ordin administrativ. La motivul că „adică valahii, fiind mai numeroși decât moldovenii, ar precumpăni în slujbele publice și în interesele țării”, Neofit Scriban răspunde: „Acei de această socotință scapă din vedere că, unindu-se Principatele, nimeni nu va fi nici valah, nici moldovean, ci toți români, nu două țări unite, ci una: **o Românie, o nație, o religie, o ortodoxie, o constituție, un rege, un Dumnezeu (subl. n.)**”²⁴⁶.

Mai departe arhimandritul N. Scriban se oprește la următorul argument în favoarea Unirii: „Să privim numai în istoria omenirii și vom vedea că numai națiile cari s-au unit, acele au crescut și s-au fericit și, ca să nu mergem mai departe, să aruncăm ochii și privirile noastre asupra vecinei noastre, Rusia. Ce a fost ea oare cu o sută cincizeci ani înainte, când era despărțită în mai multe principate? Jucăria tătarilor! Ce este ea astăzi de când s-a unit? Aceasta a văzut-o și o știe fiecare. Ce a fost Franța când a fost dezmembrată și ce este astăzi? Ce a fost Italia... și ce este astăzi? etc., etc. ... Secolul al XIX-lea este secolul naționalităților...”²⁴⁷.

Episcopul rus Arsenii scria în lucrarea pomenită că Unirea politica a Principatelor

Românești a fost visul vechi al românilor, încă de pe timpurile întemeierii lor de către Radu Negru și Dragoș²⁴⁸.

Episcopul Pskovului mai afirma că lupta pentru unificarea politică a românilor s-a intensificat mai ales odată cu renașterea naționalității române și după răsturnarea, în 1821, a fanarioților și că aceste momente au condus la ideea unității rasei române. Cităm: „Возгорелась она (scânteia conștiinței naționale – *n. n.*) ярким пламенемъ, по свержнию фанариотовъ въ 1821 году. Вместе съ возрождениемъ **румынской народности**, возникла **идея единства румынской расы** (*subl. n.*)”²⁴⁹.

Și Arsenii menționează în lucrarea sa că printre propunerile reformatoare ale lui Neofit Scriban, acceptate de Comisia Divanului ad-hoc al Moldovei și apoi și de către Adunarea Generală electivă, pe primul plan figura cerința unirii românilor.

Românismul și patriotismul înflăcărat românesc ale moldoveanului Neofit Scriban sunt pronunțate îndeosebi în *O salutare României în 1859, ianuarie 24* și în discursul *Un cuvânt la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza*. Cităm: „Te salutez, sântă Românie! Te salutez, o, Țară! o, Pământe!, ce porți comori de virtute și de adevăr! Românie! Scumpă Românie! Mărit a fost numele tău între popoare și între națiunile lumii și mărit are să fie. Frumoasă ai fost și frumoasă ești, scumpă Românie, și strălucită vei să fii. Soarele tău nu va apune, zilele tale nu se vor pleca și tu mai tânără decât aurora vei sta în orizontul lumii, ca să desfătezi, ca să luminezi și ca să susții pe frații tăi...

Când, în anul 1857, aleșii tăi fii, conduși ca de o mână atotputândă și nevăzută, au cerut cu o voce entuziastă și unanimă Unirea ta, ființa ta, dreptul tău, respectul tău și repaosul tău, atuncea ei iarăși nu au făcut decât o cunună de onoare pentru tine, și onoarea ta este onoarea lor. Onoare dar aleșilor tăi fii, și onoare ție, scumpă Românie... Când, în 1859,

aleșii tăi fii, fiii luminii, fiii libertății, ai egalității și ai adevărului, când fiii fraternității ți-au prochiemat Unirea ta, ți-au prochiemat cu o voce unanimă pe mirele tău, atunci ei te-au încununat și cu o cunună minunată de împărăție. Mândră ești și frumoasă și scumpă, Românie, căci cununa ta aceasta este făcută din virtutea fiilor tăi, și este frământată și suflată cu sângele martirilor tăi... Mândră ești și frumoasă, și mândră și frumoasă să fii, scumpă Românie!...

Suie-te pe tronul tău cel înalt, pe tronul glorioșilor tăi străbuni și vorbește de înălțimea ta, ca să te audă toți fiii tăi și fiecele tale, să te audă frații tăi de la apus și de la răsărit, de la miazăzi și de la miazănoapte, că astăzi soarele tău a răsărit și mirele tău a venit... Poporule, gioacă hora Unirii Române, și cu toții strigați în transportul răsăfățului vostru: Vivat România, Una și Autonomă! că astăzi soarele ei a răsărit și mirele ei a venit...

Te salutez, dar, scumpă Românie, în triumful tău, în dreptatea ta, ca și în onoarea ta și ca și în virtutea ta. Te salutez, în fine, în tronul tău și în mărirea ta, ca și în cetățenia ta și ca și în patriotismul tău. Să trăiești etern, scumpă Românie!”²⁵⁰.

La episcopul Arsenii găsim afirmația lui Neofit Scriban, făcută la Adunarea Divanului ad-hoc al Moldovei din 1 octombrie 1857, că Ștefan cel Mare a militat „pentru măreția națiunii române unitare”. Cităm: „Указывая на политику Стефана Великого, ратовавшего за величiе единой румынской нации, он (Neofit Scriban – *п. п.*) обращается къ патриотическому чувству современныхъ румынь, славная будущность которыхъ обуславливается исключительно ихъ единениемъ...”²⁵¹.

Așadar, nu încapе îndoială că ambii frați Scriban, dar îndeosebi Neofit, moldoveni după locul de naștere, se considerau români după origine, limbă, tradiții, viziune politică și-i considerau români pe toți moldovenii. Prin faptele și atitudinile lor ei au pus umărul la

unirea tuturor românilor într-un stat național unitar cu numele de România.

Melchisedec Ștefănescu cu numele de mirean Mihail Ștefănescu, (1823, s. Gârcina, jud. Neamț, – 1892), unul dintre cei mai de seamă cărturari ai sec. al XIX-lea, episcop de Roman (1879-1892), pedagog la Seminarul din Iași, arhimandrit, rector și profesor la Seminarul din Huși, episcop al Eparhiei Dunării de Jos cu sediul în Ismail (1865-1878), membru al Academiei Române, a făcut studii la Seminarul din Socola, apoi la Academia Duhovnicească din Kiev, unde a obținut titlul de „magistru în teologie și litere”. A fost unul dintre cei mai de seamă entuziaști și susținători ai Unirii Principatelor, Deputat al Preoților din Huși în Divanul ad-hoc al Moldovei. A susținut reformele lui Alexandru Ioan Cuza. A sprijinit pe toate căile posibile războiul de independență al României din 1877²⁵².

Fiind după locul de naștere din Moldova, Melchisedec Ștefănescu, pe parcursul întregii vieți, a considerat că moldovenii sunt români, că locuitorii Moldovei sunt una dintre ramurile poporului român.

Conștiința originii comune a moldovenilor și muntenilor, a comunității religioase, lingvistice și de neam a acestora, patriotismul fierbinte românesc și unionismul lui Melchisedec Ștefănescu s-au evidențiat puternic în alocuțiunea lui în ziua Sfinților Petru și Pavel (29 iunie 1856), rostită la Hramul Seminarului din Huși. Tema alocuțiunii era necesitatea Unirii Principatelor ca o condiție unică pentru obținerea măreției naționale. Convingerea lui a fost că moldovenii și muntenii sunt frați și ei niciodată n-au uitat acest lucru.

Asupra argumentelor lui Melchisedec Ștefănescu s-a oprit și episcopul Pskovului Arsenii în lucrarea pomenită de noi mai înainte. La ședința Divanului ad-hoc al Moldovei

din 19 octombrie 1857 anume românul moldovean Mihail Ștefănescu a propus să fie examinată și chestiunea „Unirii Principatelor într-un stat cu numele România”²⁵³. Episcopul rus Arsenii subliniază că alegerea lui Alexandru Cuza domn al celor două Principate a fost mai ușoară în Moldova decât în Valahia „grație activității patriotice a lui Melchisedec, a fraților Scriban și a altor patrioți moldoveni”²⁵⁴.

Românismul și unionismul episcopului și arhimandritului Melchisedec se evidențiază clar și în predica lui cu îndemnuri la Unire, probabil făcută către toți credincioșii moldoveni în anul de grație, 1859. Printre altele, el zice: „Ce voiești, **sfinte clerule român** (passim *subl. n.*), urmașule al apostolilor, înaintea căroră Hristos s-a rugat pentru unire?... Dacă vrei să scapi de răspunderea cea înfricoșată, apoi dă mâna cu celălalt cler, frate din Valahia, și prin întrunite puteri să ne silim a merge pe urmele staturilor creștine, să înavuțim Biserica lui Dumnezeu și a Patriei noastre.

Ce voiți voi, sătenilor? Voiți oare să fiți robi totdeauna, sclavi în rând cu dobitoacele, să robiți brațele voastre și să vărsați sudoarea voastră?... Dacă nu voiți a lăsa aceste dureri și fiilor voștri ca moștenire și ca ei să vă blesteme în loc să vă pomenească pentru ca i-ați născut, apoi strigați și voi Unire cu frații voștri din Valahia și Unirea aceasta vă va aduce și vouă o cale luminoasă și vă va face să gustați din roadele dreptății și libertății, pe care voi încă poate nu le-ați gustat de mult... Eroii cei mari ai nației noastre au dorit să vadă zilele care noi le-am ajuns și nu s-au învrednicit de dânsule. Noi, care am ajuns asemenea zile, să ne folosim de ele! Să ne jertfim niște pagube pămante pentru niște foloase reale și glorioase pentru viitorul nostru!”²⁵⁵.

Pentru Melchisedec, și Grigore Țamblac, care a activat încă în prima jumătate a sec. al XV-lea, a fost nu valah, nu muntean, nu dobrogean, nu moldovean, ci „a fost român de

peste Dunăre” și „una din puținele persoane bisericești române, a căror memorie s-a păstrat pe tărâmul literar”²⁵⁶.

Ocupându-se, în studiul *Viața și scrierile lui Grigore Țamblac*, de starea culturală și literară „în Moldova și în toată România” de pe timpurile lui Gr. Țamblac, Melchisedec vorbește despre Moldova și Muntenia ca fiind *ambele state românești*, locuitorii cărora și în sec. al XV-lea fiind tot **români** și vorbind **aceeași limbă**. Cităm: „Este știut că românii, având limba lor proprie, n-au avut carte, și încă din vechime au adoptat cartea slavilor de la sud, cu care au avut relațiuni și politice, și bisericești, și cu care se vede că au trăit mult timp împreună, încât se priveau pe ei ca fiind parte din familia popoarelor slave de sud. Această deprindere cu cartea slavă a făcut că și după înființarea Domniatelor Române în veacul al XIII-lea și al XIV-lea, cartea slavonă a continuat la români și în Muntenia, și în Moldova, precum arată uricele domnești și inscripțiunile din acele veacuri, ajunse până la noi”²⁵⁷.

Episcopul Melchisedec Ștefănescu mai afirmă că denumirile „Rusovlahia” și „Ugrovlahia”, nume cu care bizantinii numeau Moldova și, respectiv, Muntenia la sfârșitul sec. al XIV-lea, înseamnă „România despre Rusia” și, respectiv, „România despre Ungaria”. Prin acest exemplu, episcopul moldovean ne demonstrează că denumirile geografice Valahia și România sunt identice.

Și în *Schițe din viața Mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea. 1792, și a altor persoane bisericești cu care el a fost în relațiuni de aproape*, Melchisedec ne demonstrează că în sec. al XVIII-lea tot românii erau populația băștinașă atât în Muntenia, cât și în Moldova. El zice: „Vecul al XVIII-lea politicește a fost o epocă plină de amărăciuni pentru **românii din Muntenia și Moldova**. Nemaiputând suferi jugul cel apăsător al domniei

turcești, **românii din aceste țări** (*subl. n.*) doreau a se putea alipi de vreunul din staturile mai creștine, vecine cu dâșii...”²⁵⁸.

Se cunoaște că Melchisedec Ștefănescu a protestat puternic contra răspândirii protestantismului, în special a calvinismului, printre români. Ca rezultat, el scrie studiul *Biserica Ortodoxă în luptă cu protestantismul în specialu cu calvinismul în viacul al XVII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*. După ce vorbește despre primul sinod contra calvinismului, convocat la Iași sub domnitorul Vasile Lupu în anul 1641, Melchisedec relatează despre cel de al doilea sinod, petrecut în Moldova tot contra calvinilor, la 1645. În al patrulea capitol, ca, de altfel, și în toată lucrarea, episcopul vorbește despre moldoveni ca fiind români, parte a poporului român, și ca vorbind limba română. Pentru el există „români de dincolo și de dincoace de Carpați”, „români ardeleni”, „români ortodocși din Principate”, „ierarhii amânduror Țărilor Române”, „ierarhii români moldoveni și munteni”, dar „România este adevărata țară a românilor”. Spre confirmare reproducem câteva pasaje din lucrarea menționată: „Luptele contra calvinismului în Țările Române nu s-au isprăvit prin deciziunile sinodurilor din Iași și Constantinopole contra capitoalelor lucariene: căci peste patru ani, adică în anul 1645, documentele noastre istorice ne arată că s-a mai ținut în Moldova al doilea sinod contra calvinilor, și această dată numai dintre ierarhii români moldoveni și munteni (fără românii ardeleni și reprezentanții rușilor și ai grecilor – *n. n.*). Spre a pricepe mai bine motivele acestui sinod, trebuie să precedăm spusele noastre despre dâșul cu o ochire asupra protestantismului în genere și în special a calvinismului în **țările noastre române...** (*subl. n.*)”²⁵⁹. În continuare: „Pe de altă parte, au început a tipări în limba română cărți tendențioase pentru propagarea calvinismului”²⁶⁰. Și mai departe: „Pe la anul 1643 era domn în Transilvania Principele George Racoți cel

Bătrân. Sub influența superintendenților calvini sau, cum îi numea poporul român, „popii cei mai calviniști” – oameni foarte fanatici și răutăcioși persecutori ai ortodoxiei românilor –, Principele Racoți a luat măsuri extraordinare pentru propagarea eresului calvinesc printre românii ortodocși, silindu-se a face propagatori chiar pe episcopii românesci puși de dânsul. În anul 1643 a dat și un catichis calvinesc în **limba română**... (*subl. n.*)”²⁶¹.

Episcopul de Roman, român din Moldova, s-a oprit și asupra criteriilor științifice fundamentale ce stau la temelia națiunii române, criterii ce au ajutat românii celor trei țări surori să se mențină, să-și păstreze specificul național românesc, rezistând în fața diferiților invadatori. Aceste „baze morale” principale, după Melchisedec, sunt: „identitatea națională”, „identitatea limbii” și „identitatea religiei”: „Relațiile dintre **românii de dincolo și de dincoace de Carpați** (*subl. n.*), stabilite din vechime și continuate de-a pururea prin toate veacurile până și în acest actual, erau și atunci foarte de aproape și le pot numi frățesci. Ele se bazau pe trei baze morale foarte puternice, care constituie bazele fundamentale ale oricărei națiuni capabile de a se dezvolta și înflori; acestea sunt: identitatea națională, identitatea limbii, identitatea religiunii, exprimată prin confesiunea Bisericii Ortodoxe. Afară de aceste baze, la strânsa apropiere între românii ardeleni și românii din principate serveau și alte interese ale vieții pentru amândouă părțile binefăcătoare. Astfel erau: 1) comerțul, 2) țăranii ardeleni, carii trăiesc în Munții Transilvaniei sub numirea de moți sau, cum le zicem noi, mocani, neconținut umblau cu turmele lor prin Principate ori spre a ierna, ori spre a văra prin câmpiile Bărganului și ale Basarabiei; 3) între ardeleni și românii de dincoace de Carpați erau și legături de rudenie de aproape sau mai depărtate; căci de la fundarea Principatelor române, în veacurile al XIII-lea și al XIV-lea, n-au încetat emigrările românilor din Ardeal în Principate, și continuă până

astăzi; [...] românii din Ardeal priveau cu dreptul Principatele române ca adevărata țară românească, și o numeau și o numesc până astăzi: Țară [...]. De aceea și românii din Principate (adică din Muntenia și Moldova – *n. n.*) totdeauna au avut mare simpatie și milă de românii din Ardeal, mai cu seamă de acei ortodocși...”²⁶².

Expresia „români moldoveni și munteni” o mai întâlnim la Melchisedec atunci, când el vorbește despre componența celui de al doilea sinod (1645) convocat de Mitropolitul Varlaam. El scrie că acesta „a fost adunat de Mitropolitul Varlaam, în anul 1645, și a fost compus din următorii **ierarhi români moldoveni și munteni...**” (*subl. n.*)²⁶³.

În viziunea lui Melchisedec, Mitropolitul Varlaam este primul român care a introdus cuvântul românesc în Biserica Românească. Episcopul consideră că pe timpurile lui Varlaam și Vasile Lupu, aceștia, fiind îndemnați de românul Petru Movilă, făceau mult în Moldova pentru românism. Românismul se răspândea cu succes prin colegii și tipografii²⁶⁴.

Episcopul rus Arsenii, impresionat de credința, cărturăria, patriotismul românului moldovean, episcop de Roman, termină astfel capitolul închinat lui Melchisedec Ștefănescu: „Pentru noi, rușii, numele lui Melchisedec, absolvent al Academiei Kievene, care a fost întemeiată de un român (Petru Movilă – *n. n.*) și care a educat pe perioada existenței sale mulți români ce au devenit activiști proeminenți în multe domenii, dar în primul rând în cele bisericești, este foarte scump”²⁶⁵.

Una dintre lucrările fundamentale ale lui Melchisedec Ștefănescu este *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, scrisă de episcop în anii 1861-1864 în baza documentelor păstrate în Arhiva Episcopiei Hușilor și editată în 1869. Lucrarea este o parte prețioasă a istoriei Moldovei, a României întregi, a Bisericii, culturii, administrației și națiunii române. În opinia lui Melchisedec, moldovenii sunt români, fac parte din națiunea

română, vorbesc românește, iar Moldova este o parte din teritoriile românești, o parte din România. Spre a ne convinge, reproducem câteva pasaje din *Prefața* („Prefață”) la *Chronica Hușilor*. Nu încapе îndoială că cele scrise de episcopul Melchisedec (Mihail Ștefănescu din comuna Gârcina, județul Neamț, Moldova din dreapta Prutului) sunt pătrunse de un fierbinte patriotism românesc, de un conștientizat și profund românism. Cităm: „Ca Locotenent de Episcop al Hușilor, de la începutulu anului 1861 până la finele anului 1864, am avut ocaziunea să citesc și să studiez documentele de deosebită natură, ce posedă această Episcopie de la înființarea ei și până în timpul nostru. Am găsit în ele un mare thesaur de știință istorică, arheologică, filologică etc. bine conservat într-un period de timp aproape de 300 ani. Parte din acel thesaur o comunic prin această operă **națiunii române** (passim *subl. n.*). Lipsa de istorie specială și detaliată din care să se vadă modurile în care s-au manifestat activitatea și viața în diferitele ramuri ale arborelui național al românilor, face o lacună foarte mare în existența noastră națională; și cu cât lumina se respândesce pe orizontul patriei, pe atâta această lipsă devine mai văzută și mai simțită.

Având multe opere istorice, scrise atât de români, cât și de străini, noi încă nu avem istorie... Din acest motiv și pentru îndemnarea și a altor confrați români, clerici și laici, care vor fi posedând asemenea prețioase monumente ale activității generațiunilor trecute ale României ca să nu le țină în întunericul neștiinței, ci să le scoată la lumină spre a întinde domeniul științei despre istoria națională: subscrisul am compus *Chronica Hușilor*... În această operă, în particular, hușenii vor găsi istoria orașului și a strămoșilor lor; Moldova – o parte din istoria ei; Biserica Română – o parte din existența sa în veacurile trecute [...]; națiunea română în genere – un prețios material la mărețul edificiu al istoriei sale, ai cărei arhitecți și maiștri se pregătesc pe băncele școlilor noastre naționale.

Biserica Română în adevăr merită dulcele epitet de **Mamă a Românilor**. Ea ne-a nutrit spiritualmente, ne-a înzestrat cu o mare zestre națională [...], menită de a arăta odată lumii civilizate de câte secole românii, în pozițiunea lor modestă, lucrează pentru civilizațiune și pentru ușurarea suferințelor omenirii...²⁶⁶.

Este important și pasajul din care se vede că pentru Melchisedec orașul Dubăsari și satele din stânga Nistrului, din împrejurimile Dubăsarilor, sunt populate de români. Vorbind despre neînțelegerile de la 1716 dintre episcopul Hușilor și Mitropolitul Brăilei pentru niște sate din împrejurimile Dubăsarilor, Melchisedec scrie: „În acest an a urmat cearta între Iorest Episcopul Hușilor și Ioanichie Proilavul sau Mitropolitul Brăilei, din cauza hotarelor eparhiilor acestor două scaune. Cearta era pentru niște sate mărginașe, anume: Dubăsarii, ce sunt pe malul stâng al Nistrului, Sultan-Câșlasî și Musaip-Câșlasî, ce era pe hotarul Moldovei despre Bugeac. **Dubăsarii, [...] ca locuit de români** (*subl. n.*) și ca mai apropiat de Huși decât de Brăila...”²⁶⁷.

Folosindu-se de notițele doctorului Volfu, Melchisedec menționează că, după moartea Mitropolitului de la Iași, Leon (1788), generalul rus Potiomkin, conducătorul oștilor ruse, l-a adus în fruntea Mitropoliei pe arhiepiscopul Poltavei Amvrosie și că acesta îl avea pe lângă sine pe Arhimandritul Gavriil, care, după medicul Volfu, era „de neamul său moldovan”²⁶⁸. În nota de mai jos cu semnul (*) Melchisedec îl corectează pe Volfu și-i explică că prin „moldovan” se înțelege „român”, că Volfu cu greșală face pe Gavriil „de origine greacă, căci el a fost român”²⁶⁹.

Așadar, pentru un străin neamul în Moldova era „moldovan”, pe când pentru moldoveanul Melchisedec neamul băștinaș din Moldova era cel românesc. „Moldovean – moldoveni” trebuia să însemne cetățenii statului Moldova. Avem încă o dovadă de

conștiință autohtonă românească la moldoveni.

Se cunoaște că Rusia anexează la 1812 fără nici un drept Basarabia. În legătură cu acest eveniment, Melchisedec, folosindu-se de aprecierile episcopului de Roman, Gherasim, ale episcopului de Huși Meletie, și încă a doisprezece boieri mari care au protestat anexarea, scrie: „Actul **luării Besarabiei** (passim *subl. n.*), atât de neașteptat de români de la o putere protectoare a lor, a răcit inimile către Rusia și treptat a prefăcut simpatiile coreligionare și tradiționale în antipatii naționale și politice către dânsa. Dacă Rusia nu ar fi smuls Basarabia de la corpul românesc, prin care totu-o-dată a aprobat și răpirea Bucovinei de către Austria cu 35 ani înainte, ea ar fi avut netăgăduite drepturi la o perpetuă recunoștință din partea românilor...”²⁷⁰ -

În nota cu semnul (*) Melchisedec scrie că „la greci călugării se numesc „agioi”, pe când „la români”, cel puțin în Moldova –, preoții se numesc: sfinți și sfinția ta...”²⁷¹.

Fraza „la români, cel puțin din Moldova” demonstrează convingerea lui Melchisedec că Moldova nu era populată de etnici moldoveni, ci de etnici români, altfel spus, pentru episcopul Melchisedec, moldovenii sub aspect geografic erau moldoveni, pe când sub aspect etnic **erau români**.

Melchisedec, oprindu-se asupra unor dispoziții împărătești (1824) de pe timpul domnului Sturza, vorbește despre moldovence ca fiind „femei române”. La fel proprietatea statului Moldovei și a cetățenilor ei, precum și naționalitatea acestor cetățeni, sunt „proprietate și naționalitate română”. Reproducem un pasaj din Firmanul publicat în „Arhiva română” și citat de Melchisedec: „Tot în acest an (1824 – *n. n.*) Domnul țerei Sandul Sturza prin cartea sa pune în vedere Episcopului de Huși Meletie că duple înaltele porunci împărătești este opritu streinilor a se căsători cu fete de ale pământenilor, pe

temeiu, că aceia cându aru voi să se ducă din țară nu pot lua cu sine femeile române și averea lor de zestre. Se poruncesce a se priveghea prin Protopopi păzirea acestei legiuri...”²⁷². Și Melchisedec apreciază în continuare această dispoziție astfel: „Forte înțeleaptă dispozițiune, care a fost o puternică îngrădire a naționalității și a proprietății române”²⁷³. De aici mai conchidem că până și turcii se îngrijeau de puritatea națiunii române.

Mai completăm acest paragraf cu faptul că moldoveanul Mihail Ștefănescu din dreapta Prutului considera Mănăstirea Căpriană din stânga Prutului, adică din Basarabia, că ar fi „mănăstire română”. El spune că „Varlaam (episcop al Hușilor între 1690 și 1709 – *n. n.*) a asistat împreună cu Mitropolitul Sava, cu Misail Episcopul de Roman și cu Lavrentie al Rădăușilor la adunarea țarei, convocată de domnul Antioh Cantemir, la care s-a hotărât a se închina **Monastirea română Capriana din Basarabia** (*subl. n.*) Monastirei bulgare Zografului de la Muntele Atos”²⁷⁴.

În așa fel, biserica Moldovei și-a adus aportul la protejarea românismului, a lucrat la trezirea sentimentului național al românilor moldoveni, a contribuit substanțial la înlocuirea în biserică și societate a limbii slavone cu cea română, la procesul de formare a limbii literare române, la scrierea, traducerea și editarea literaturii în limba română, la dezvoltarea culturii românești, la Unirea Principatelor Române – Muntenia și Moldova, la obținerea independenței României.

*
*   *

Așadar:

- Locuitorii Moldovei și Munteniei, cel puțin până la 1274, au trăit într-o singură

unitate teritorial-națională cu numele de Valahia. Considerându-se și numindu-se români, ei erau numiți de străini „valahi”, iar țara lor – Valahia. La 1274 și teritoriul acelei Valahii, neavând nucleul geografic și național, rol pe care îl juca mai înainte Ardealul, s-a divizat în două părți.

- Moldovenii s-au considerat de aceeași origine etnică cu muntenii și transilvănenii, anume de origine **romană**, mai corect **daco-romană**, se considerau și se numeau **români** și foloseau frecvent terminologia **românească**.

- Moldovenii sunt parte a națiunii române, Moldova este românească și este parte componentă a României. Biserica, cultura, istoria, proprietatea moldovenilor sunt părți componente ale bisericii, culturii, istoriei, proprietății tuturor românilor. Naționalitatea și limba vorbită de moldoveni sunt cele românești.

- Termenul „moldovean – moldoveni” a apărut odată cu descălecatul lui Dragoș (1359) și nu are semnificație etnică, ci una geografică, localizatoare a etnonimului „român – români”. Titulatura domnitorilor moldoveni de pe documentele de stat, de familie, aplicate pe sigilii, tipsii, pietre de mormânt; domnia succesivă a moldovenilor în Muntenia și a muntenilor în Moldova, extinderea domniei suveranului unui principat asupra celuilalt sau intenția de a uni principatele sub un singur domnitor; solidaritatea națională între moldoveni, munteni și ardeleni la nivel de alianțe politice și militare de acoperire sau protectorat politic, declarațiile celor mai mari personalități ale Moldovei din viața laică sau clericală privind apartenența lor și a moldovenilor la poporul român etc. sunt semne ale conștientizării comunității religioase, lingvistice și de neam, de tradiții, obiceiuri și trăsături psihice ale moldovenilor, muntenilor și ardelenilor. Această conștiință îi îndeamnă permanent pe românii moldoveni să ridice problema unificării politice și administrative a

teritoriilor românești.

- Unitatea spirituală și națională a românilor, continuitatea lor pe întreg teritoriul vechii Dacii, inclusiv pe cel al Moldovei și al Transnistriei, n-au fost întrerupte niciodată. Acest teritoriu este teritoriul național al românilor.

- Conștiința națională românească nu le-a fost impusă moldovenilor din afară. Ea este de natură autohtonă. Ea vine din convingerea domnitorilor, preoților, cărturarilor, oamenilor simpli. Prima atestare în scris a termenului „român” cu semnificație etnică o găsim în Moldova, în Cancelaria lui Ștefan cel Mare și Sfânt, la 13 martie 1489. Odată cu înlăturarea limbii slavone din biserică și administrație și înlocuirea ei cu limba română, cu revenirea scrisului la limba localnicilor – limba română –, cu creșterea numărului tiparnițelor și a numărului de cărți scrise, în Moldova crește și numărul mențiunilor în scris ale termenului „român – români” pentru moldoveni. Acest fenomen se evidențiază mai ales în opera cronicarilor moldoveni.

- Cărturarii Gr. Ureche (prima jum. a sec. al XVII-lea), Miron Costin (a doua jum. a sec. al XVII-lea), D. Cantemir (prima jum. a sec. al XVIII-lea) au argumentat științific că moldovenii sunt aceiași români ca și muntenii și transilvănenii și „de la Râm se trag”.

- Turcii încă în epoca medievală erau conștienți de comunitatea etnică și lingvistică a moldovenilor și muntenilor.

- Românismul a fost viu în Moldova în secolele XV-XIX fără întrerupere.

Domnitorii, preoțimea și cărturarii Moldovei, prin acțiunile lor concrete, prin operele scrise l-au susținut, l-au dezvoltat, l-au propagat în toate domeniile vieții publice, dar mai ales în cele din administrație, viața bisericească și, deși cu greu, în diplomație. Cele mai luminate minți ale neamului românesc din sec. XV-XIX, originare din Moldova: Ștefan cel Mare și

Sfânt, Petru Rareș, Ioan-Vodă cel Cumplit, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Varlaam, Petru Movilă, Dosoftei, Nicolae Milescu Spătarul, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Veniamin Costache, frații Neofit și Filaret Scriban, Melchisedec și mulți alții au demonstrat prin faptă, prin opera scrisă că ei, fiind moldoveni sub aspect geografic, localizator, se consideră români și recunosc pe teritoriul vechii Dacii, inclusiv pe al Moldovei și al Transnistriei, un singur popor, poporul care păstrează numele Romei, poporul român. În așa mod Moldova secolelor XV-XIX, prin domnitorii ei și cancelariile acestora, prin Biserica ei, în primul rând prin mitropoliții și episcopii ei, prin instituțiile publice etc., apare ca un leagăn, ca o cetate, ca un centru spiritual și militar, ca un protector al românismului, apare ca o *Sarmizegetusă a tuturor românilor*.

- Ideea unității politice a tuturor românilor a existat și a fost înaintată fără întrerupere pe parcursul celor 5 secole examinate. Mai rar a fost abordată ideea unirii administrative a Țărilor Române. Realizarea până la 1859 a unirii politice, dar și administrative a moldovenilor și muntenilor a fost zădărnicită atât de aristocrația munteană și moldoveană, de lipsa unui centru geografic de unificare, de orientările economice și politice diferite ale Moldovei (cea polonă) și ale Munteniei (cea ungară), cât și de interesul străin în dezbinarea teritoriilor naționale ale românilor. Prima unire politică a românilor a avut loc în anul 1600, dar românii adesea erau uniți prin a fi conduși de o singură voință a „unor chipuri domnești înrudite”.

- Ideea unirii Moldovei și Munteniei sub un singur domnitor vine din adâncul vremurilor. În 1859 românii moldoveni și cei munteni se unesc într-un singur stat cu numele România, alegându-l simultan pe Alexandru Ioan Cuza domn al Principatelor Unite.

NOTE

- ¹ Eugen Stănescu, *Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre*, în „Magazin istoric”, nr. 10, 1969, p. 38.
- ² Ibidem, p. 39.
- ³ Ibidem, p. 38.
- ⁴ Ibidem, p. 39.
- ⁵ Ibidem.
- ⁶ *Dicționar Enciclopedic Român* (D. E. R.), vol. IV, București, 1966.
- ⁷ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. a II-a, Chișinău, ed. Literatura artistică, 1988, p. 133-135.
- ⁸ Ibidem, p. 61.
- ⁹ *Istoria românilor în date*, Chișinău, 1992, p. 108.
- ¹⁰ Gr. Ureche, *Op. cit.*, p. 138-139.
- ¹¹ Șt. Ștefănescu, *Conștiința de neam în cultura română premodernă, în culegerea Națiunea Română*, București, 1984, p. 285, cu referire la Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin*, București, 1975, p. 297.
- ¹² Ibidem.
- ¹³ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 9.
- ¹⁴ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ed. a II-a, București, 1993, p. 208.
- ¹⁵ Ibidem, p. 208; vezi și Dosoftei, *Opere poetice*, Chișinău, 1989, p. 219.
- ¹⁶ Miron Costin, *Opere alese*, Chișinău, 1957.
- ¹⁷ Ibidem, p. 27.

- ¹⁸ Ibidem, p. 43.
- ¹⁹ Ibidem, p. 43 - 44.
- ²⁰ Ibidem, p. 50 - 51.
- ²¹ Ibidem, p. 57 - 58.
- ²² Ibidem, p. 59.
- ²³ Ibidem, p. 63.
- ²⁴ Ibidem, p. 72.
- ²⁵ Ibidem, p. 159.
- ²⁶ Ibidem.
- ²⁷ Ibidem, p. 257.
- ²⁸ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 220.
- ²⁹ Nicolae Costin, *Scrieri*, vol. I, Chișinău, 1990, p. 78 - 79.
- ³⁰ D. Cantemir, *Historia Moldo-Vlachica*, în *Opere complete*, IX, tomul I, București, 1983, p. 143.
- ³¹ Ibidem, p. 147.
- ³² Ibidem, p. 166 - 167.
- ³³ Ibidem, p. 177.
- ³⁴ Ibidem, p. 175.
- ³⁵ Ibidem, p. 191.
- ³⁶ Ibidem, p. 217, 219.
- ³⁷ Ibidem, p. 221, cu referire la *Dio Cassius, Viața lui Traian*, Cartea a 68-a, LXVIII, 10, 1.
- ³⁸ Ibidem, p. 223.

- ³⁹ Ibidem, p. 225.
- ⁴⁰ Ibidem, p. 227, 175, cu referire la Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 429, col. 1 A - B.
- ⁴¹ Ibidem, p. 331, 333, cu referire la Caspar Peucer, *Chronicon Carionis*, ed. Frankfurt, 1624, II, 709; vezi și Leunclavius, *Pandecte*, Paris, 1650, p. 420, 2 B - C (vezi și § 2 al cap. II al lucrării de față).
- ⁴² Ibidem, p. 231.
- ⁴³ Ibidem, p. 231 - 349.
- ⁴⁴ Ibidem, p. 313, 315.
- ⁴⁵ Ibidem, p. 321.
- ⁴⁶ Ibidem, p. 323.
- ⁴⁷ Ibidem, cu referire la Antonius Bonfinius, *Annales Polonorum*, Decada I, Cartea a 9-a, p. 962 E, 992 A, 992 B, vezi și nota 471 din D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 323.
- ⁴⁸ Ibidem.
- ⁴⁹ Ibidem, p. 227, nota 246.
- ⁵⁰ Ibidem, p. 227; vezi și nota 246, cu referire la Dlugosz, *Annali*, 5to, 1711, vol. II, cartea a XI-a, col. 140 D, la anul 1433.
- ⁵¹ Ibidem, p. 343, cu referire la Dlugosz, *Annali*, 5to, 1711, tom. I, ediția veche, cartea a III-a, p. 245.
- ⁵² Ibidem, p. 343.
- ⁵³ Ibidem, p. 347, cu referire la Nicetas Choniates, *Historia*, ed. C. An, Fabrotus, Paris, 1647.
- ⁵⁴ Ibidem, p. 357, cu referire la Nicetas Choniates, *Isaac Anghelos*, I, 4, p. 236 – 237.

- ⁵⁵ Ibidem, p. 359.
- ⁵⁶ Ibidem.
- ⁵⁷ Ibidem, cu referire la Choniates, *Isaac Anghelos*, I, 5-6, pro 238 - 240.
- ⁵⁸ Ibidem, p. 381 - 399.
- ⁵⁹ Ibidem, p. 409 - 411.
- ⁶⁰ Ibidem, p. 411.
- ⁶¹ Ibidem, p. 415.
- ⁶² Ibidem, p. 417-421.
- ⁶³ Ibidem, p. 415.
- ⁶⁴ N. Iorga, *Unirea românească*, București, 1934, p. 5, citat de I. Toderașcu în studiul *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 12.
- ⁶⁵ D. Cantemir, *Op. cit.*, p. 421.
- ⁶⁶ Ibidem, p. 427.
- ⁶⁷ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 232.
- ⁶⁸ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, în *Operele Principelui Dimitrie Cantemir*, publicate de Academia Română, vol. VIII, București, 1901, p. 13.
- ⁶⁹ Ibidem, p. 13, 14.
- ⁷⁰ Ibidem, p. 24.
- ⁷¹ Ibidem, p. 15.
- ⁷² Ibidem, p. 25.
- ⁷³ Ibidem, p. 57.
- ⁷⁴ Ibidem, p. 85.
- ⁷⁵ Ibidem, p. 104 - 108

- ⁷⁶ Ibidem, p. 109 - 168.
- ⁷⁷ Ibidem, p. 104.
- ⁷⁸ Ibidem, p. 180.
- ⁷⁹ Ibidem, p. 297-310.
- ⁸⁰ Ibidem, p. 303.
- ⁸¹ Ibidem, p. 304.
- ⁸² Ibidem, p. 395 - 435.
- ⁸³ Ibidem, p. 461 - 467.
- ⁸⁴ Ibidem, p. 463.
- ⁸⁵ Ibidem, p. 467.
- ⁸⁶ Ibidem, p. 15.
- ⁸⁷ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 232.
- ⁸⁸ D. Cantemir, *Hronicul...*, în volumul citat, p. 467.
- ⁸⁹ Ibidem, p. 57.
- ⁹⁰ Ibidem, p. 297.
- ⁹¹ Ibidem, p. 304.
- ⁹² Ibidem, p. 50, 169, 484.
- ⁹³ Ibidem, p. 105.
- ⁹⁴ Ibidem, p. 104.
- ⁹⁵ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 235.
- ⁹⁶ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București 1994, p. 105.
- ⁹⁷ *România. Documente străine despre români*. Ed. a II-a, București, Direcția generală a Arhivelor din România, 1992, p. 57, citat de Vasile Nedelciuc, *Republica Moldova*,

Chișinău, 1992, p. 151; vezi și Constantin Rezachevici, *Aceiași domnitori în Moldova și Țara Românească*, în „Magazin istoric”, nr. 4, 1979, p. 11; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 348 – 349.

⁹⁸ N. Iorga, *Note despre Unirea românească*, în „Revista istorică”, București 1920, p. 8.

⁹⁹ *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 28; citat de Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 168.

¹⁰⁰ C. Rezachevici, *Aceiași domnitori în Moldova și Țara Românească*, în „Magazin istoric”, nr. 4, 1979, p. 11.

¹⁰¹ Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 173, cu referire la Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, București, 1979, p. 172-177.

¹⁰² Ion Toderașcu, *Op. cit.*, p. 174, cu referire la Șt. Andriescu, *Restitutio Daciae*, București, 1980, p. 140 - 141.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 175, cu referire la Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, II, 1891, p. 360-361; Șt. Andriescu, *Restitutio Daciae*, p. 360 - 361.

¹⁰⁶ C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 11.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 12.

¹⁰⁸ Ion Toderașcu, *Op. cit.*, p. 176.

¹⁰⁹ Ion Conțescu, *De ce moldovenii sunt români*, în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 2, 1991, p. 13 - 14.

- ¹¹⁰ Ibidem, p. 17.
- ¹¹¹ Ibidem.
- ¹¹² N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Ed. a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 42.
- ¹¹³ Gh. Bobâna, *Petru Movilă. Portretul unui destin*, Chișinău, 1996, p. 12; cu referire la Șt. Andreescu, *Țările Române și „cruciada” din anii 1645-1647*, în Șt. Andreescu, *Restitutio Daciae, II, Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania, în răstimpul 1601-1659*, București, 1989, p. 21.
- ¹¹⁴ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 202; cu referire la S. Okolski, *Orbis Polonus*, II, Cracoviae, 1641, p. 226 - 232.
- ¹¹⁵ C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 11.
- ¹¹⁶ Nicolae Dabija, *Există o istorie a Moldovei?*, în săptămânalul „Literatura și arta”, 25 aprilie 1996.
- ¹¹⁷ Ibidem.
- ¹¹⁸ Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chișinău, 1991, p. 230 - 231.
- ¹¹⁹ Ibidem, p. 356 - 357.
- ¹²⁰ Bogdan Petriceicu - Hașdeu, *Deșțărarea lui Petru-Vodă Rareș*, în *Scrieri alese*, vol. II, Chișinău, 1988, p. 208 - 210.
- ¹²¹ Horia Lovinescu, *De ce am scris drama „ Petru Rareș ”*, în „Magazin istoric”, nr. 2, mai 1967.
- ¹²² N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 190.
- ¹²³ Ibidem, p. 203.

- ¹²⁴ B. P. Hasdeu, *Scrieri alese*, vol. II, Chișinău, 1988, p. 67.
- ¹²⁵ Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chișinău, 1991, p. 365-366.
- ¹²⁶ Ibidem, p. 365.
- ¹²⁷ Ibidem, p. 368 - 369.
- ¹²⁸ A. Sarcedoțeanu, *Considerații asupra istoriei românilor în Evul Mediu*, București, 1936, p. 31.
- ¹²⁹ A. Armbruster, *Op.cit.*, p. 107.
- ¹³⁰ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 108; cu referire la A. Armbruster, Jacobus Heraclides *Despota und der Romanitäts-und Einheitsgedanke der Rumänen*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, X, 1971, 2, p. 257 - 265.
- ¹³¹ N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrșori de domni*, ed. a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 216, cu referire la Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II / I, p. 416.
- ¹³² N. Iorga, *Dovezi despre conștiința originii românilor*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, secția III, vol. XVII, 1936, p. 257.
- ¹³³ *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 125.
- ¹³⁴ A. Armbruster, *Op. cit.*, p. 159.
- ¹³⁵ Gh. Asachi, *Opere*, vol. II, Chișinău, 1991, p. 324.
- ¹³⁶ Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, în *Opere alese*, Chișinău, 1957, p. 152, 159, 160.
- ¹³⁷ C. Rezachevici, *Op. cit.*, p. 13.
- ¹³⁸ Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 186, cu referire la A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării*

Românești, București, 1938, p. 37 - 39.

¹³⁹ I. Toderășcu, *Op. cit.*, p. 186.

¹⁴⁰ Ibidem, p. 186, cu referire la N. Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1982, p. 102 și C. Velichi, *Vasile Lupu ca domn al Moldovei și al Țării Românești*, în „Revista istorică”, București, 1936, 4-6, p. 103; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, IV, 1902, p. CXC VIII.

¹⁴¹ Șt. Ștefănescu, *Conștiința de neam în cultura română premodernă*, în volumul *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, 1984, p. 279, cu referire la *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 13.

¹⁴² Ion Toderășcu, *Op. cit.*, p. 188, cu referire la Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele polone. Secolul al XII-lea*, București, 1983, p. 186.

¹⁴³ Ibidem, p. 222.

¹⁴⁴ Ioan Neculce, *O samă de cuvinte*, în *Opere*, București, 1982, p. 178.

¹⁴⁵ Varlaam, *Opere*, Chișinău, 1991, p. 18; 20.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 540.

¹⁴⁷ Ibidem, p. 539.

¹⁴⁸ Ion Neculce, *Opere*, București, 1982, p. 282.

¹⁴⁹ Andrei Pippide, *Politică și istorie în proclamația lui Dimitrie Cantemir din 1711*, în „Studii. Revistă de istorie”, București, 1973, 5, p. 929-930.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Ibidem, p. 930 și nota 40.

- ¹⁵² P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 107.
- ¹⁵³ Ion Neculce, *Opere* București, 1982, p. 435.
- ¹⁵⁴ N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, 1938, p. 411, citat de Ion Toderășcu, *Op. cit.*, p. 193.
- ¹⁵⁵ Ion Neculce, *Op. cit.*, p. 436.
- ¹⁵⁶ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, București 1959, p. 164.
- ¹⁵⁷ N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, 1938, p. 411.
- ¹⁵⁸ N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Ed. a II-a, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 336.
- ¹⁵⁹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri alese*, vol. II, Chișinău, 1988, p. 65.
- ¹⁶⁰ Ibidem, p. 66.
- ¹⁶¹ Ibidem.
- ¹⁶² Ibidem.
- ¹⁶³ Ibidem.
- ¹⁶⁴ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești*, ed. a II-a, București, 1994, p. 99.
- ¹⁶⁵ Ibidem, p. 100.
- ¹⁶⁶ Ibidem, p. 102 - 103.
- ¹⁶⁷ Ibidem, p. 103 - 104.
- ¹⁶⁸ Ibidem, p. 104 - 105.
- ¹⁶⁹ Ion Toderășcu, *Op. cit.*, p. 188.
- ¹⁷⁰ Iftene Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, 1995, p. 173, cu referire la *Comitetul moldovenesc de la Cernăuți*, în D. Berindei, *L'an 1848 dans les Pays Roumains*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 82.

- ¹⁷¹ N. Iorga, *Ceva despre Ardealul românesc*, București, 1907, p. 3, citat de Ion Toderașcu, *Op. cit.*, p. 12.
- ¹⁷² N. Iorga, *Unirea românească*, București, 1934, p. 5, citat de I. Toderașcu, *Op. cit.*, p. 12.
- ¹⁷³ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, București, 1987, p. 366 - 367.
- ¹⁷⁴ Ibidem, p. 370.
- ¹⁷⁵ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 403.
- ¹⁷⁶ Ibidem, p. 348.
- ¹⁷⁷ Ibidem, p. 348 - 349.
- ¹⁷⁸ Ibidem, p. 350.
- ¹⁷⁹ Ibidem, p. 391.
- ¹⁸⁰ Ibidem, p. 402 - 404; vezi și Revista „Flux”, Chișinău, 28 februarie 1997, p. 14.
- ¹⁸¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-ea, București, 1987, p. 429, cu referire la volumul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Iisus Hristos. Viața noastră*, Sibiu, 1973, p. 11 - 14.
- ¹⁸² Ibidem, cu referire la revista „Biserica Ortodoxă Română”.
- ¹⁸³ Varlaam, *Opere*, Chișinău, 1991, p. 20.
- ¹⁸⁴ Ibidem, p. 22.
- ¹⁸⁵ Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980, p. 63, citat de Damian Hurezeanu, *Formarea națiunii române*, în volumul Institutului de istorie „Nicolae Iorga” *Națiunea română*, București, 1984, p. 121.

- ¹⁸⁶ N. Cratojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 197, citat de Damian Hurezeanu, *Op. cit.*, p. 43.
- ¹⁸⁷ Petru Movilă, *Despre taina cununiei*. Cuvânt înainte, notă asupra ediției și postfață de Vasile Malanețchi, Chișinău, Știința, 1996.
- ¹⁸⁸ Revista „Flux”, Chișinău, din 6 decembrie, 1996, p. 14.
- ¹⁸⁹ Gh. Bobână, Petru Movilă. *Profilul unui destin*, Chișinău, Știința, 1996, p. 13, cu referire la O. Bilodid, V. Harlamov, *Descoperirea de sub fundația Catedralei Uspenia din Kiev, în Mitropolitul Petru Movilă, la 340 de ani de la moartea sa. 1647-1987*, Sibiu, 1988, p. 21.
- ¹⁹⁰ Ibidem, p. 77, cu referire la *Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов*, vol. I, Kiev, 1897, p. 434.
- ¹⁹¹ Ibidem, cu referire la *Любомудрейшего кир Агапита... Главизны поучительны*, Kiev, 1628, p. 3.
- ¹⁹² Varlaam, *Opere*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p. 532.
- ¹⁹³ Petru Movilă, *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, Chișinău, Știința, 1996, p. 182.
- ¹⁹⁴ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 208.
- ¹⁹⁵ Ioan Neculce, *Opere*, București, 1982, p. 313.
- ¹⁹⁶ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 211 - 212.
- ¹⁹⁷ Dosoftei, *Dumnezeiască Liturghie*, Iași, 1980, p. 5.
- ¹⁹⁸ Dosoftei, *Opere poetice*, Chișinău, 1989, p. 6.
- ¹⁹⁹ Ibidem, p. 229.
- ²⁰⁰ Н. М. Спафарий, *Описание Китайского государства с прочими его городами и*

провициями, Казань., 1910, p. XIV.

²⁰¹ Ibidem, p. 222.

²⁰² A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ed. a II-a, București 1993, p. 207, nota 122, cu referire la C. C. Giurescu, *Nicolae Miclescu Spătarul. Contribuțiuni la opera sa literară*, în „Analele Academiei Române”, Mem. sect. ist. Seria III, tom VII, 1927, p. 253; P. V. Haneș, *Un tricentenar Miclescu: Cartea cu multe întrebări (1661 - 1961)* în „Glasul Bisericii”, 1962, 1 - 2, p. 74 - 96; V. Gândea, *Nicolae Miclescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă și literatură”, VII, 1963, p. 29 - 79.

²⁰³ Ioan Neculce, *Opere*, București. 1982, p. 189.

²⁰⁴ Nicolae Miclescu Spătarul, *Op. cit.*, *Predoslovie*, p. I.

²⁰⁵ Ibidem.

²⁰⁶ Ibidem, p. II.

²⁰⁷ Ibidem, p. III.

²⁰⁸ Ibidem, p. VI. „Спафарій отправился въ Момеранію, именно въ Штеттинъ, где жилъ въ то время его прежній Господарь и покровитель Георгій Стефанъ. Встрече **этихъ румынъ** – изгнаниковъб после долгой разлуки увидевшихся на чужбине, была очень радостна. **Румынская речь**, воспоминанія о прежнихъ дняхъ...” (*subl. n.*)”.

²⁰⁹ Ibidem, p. VII. „По мненію большинства биографовъ Спафарія, онъ очень скоро, въ 1669 г. или самое позднее въ 1670 году, навсегда **покинулъ румынскія господарства и прибылъ въ Константинополь**. Въ это время въ Москве произошли крупныя перемены въ дипломатическихъ сферахъ. Место Ордина

Нащокина на поприще политики занялъ боярынъ Матвеевъ, при которомъ снова сживались сношения Москвы с **румынскими государствами...**”(subln. n.)”

²¹⁰ Ibidem, p. XI.

²¹¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 239.

²¹² *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 136.

²¹³ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 239.

²¹⁴ *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 136.

²¹⁵ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 239.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 137.

²¹⁹ Petre Haneș, *Scriitori basarabeni*, ed. a II-a, București, 1936, p. 94.

²²⁰ Ibidem, p. 94.

²²¹ L. Kasso, *Dreptul bizantin în Basarabia*, Chișinău, 1923, p. 12.

²²² A. Stadnițki, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, Chișinău, p. 287.

²²³ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 33.

²²⁴ Petre Haneș, *Op. cit.*, p. 108.

²²⁵ Ibidem.

²²⁶ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 35, cu referire la A. Stadnițki, *Op. cit.*, p. 250.

²²⁷ Ibidem, p. 35, cu referire la Arhiva Consistorului din Chișinău, Dosarul nr. 2. 224, f. 26 - 32.

²²⁸ Ibidem, p. 38, cu referire la I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 119 - 122.

²²⁹ Ibidem, p. 41.

²³⁰ Ibidem, p. 42.

²³¹ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Chișinău, p. 338, 340.

²³² Арсений, *Исследования и могографіи по исторіи молдавкой церкви*, Sanct Petersburg, 1904, p. 357.

²³³ Ibidem, p.360 („Первымъ деломъ Вениамина по назначеніи его Молдавскимъ митрополитомъ, была забота о просвещеніи клера и народа черезъ учрежденіе **румынскихъ школъ**. До него въ Молдавіи были только греческія школы, которыя совершенно заглушали въ детяхъ національность. **Румынскій языкъ**, оставленный какъ-бы по снисходительности при богослуженіи, считался языкомъ некультурнымъ, пригоднымъ только для невежественныхъ крестьянъ; въ боярскихъ же домахъ и салонахъ говорили исключительно по-французски и гречески... Въ первомъ же собраніи представителей страны, митрополит Веніаминъ, какъ председатель его, предлагаетъ войти съ представленіемъ къ господарю объ учрежденіи **румынскихъ школъ**. Его внушительный голосъ не пропал даромъ: господарь Константинъ Мурузи издалъ следующий хрисовуль, отъ 24 мая 1803 года: 1) ... 2) Наряду съ молдаво-еллинскою школою въ Яссахъ, учреждаются, на первыхъ порахъ, шесть румынскихъ школъ въ уездныхъ городахъ – Фокшанахъ, Галацахъ, Бырладе, Кишиневе, Романе, и Хушахъ”).

²³⁴ Ibidem, p. 362.

²³⁵ Ibidem, p. 365. („Съ самыхъ древнихъ временъ, насколько мы знаемъ это изъ

исторіи, единственная надежда – Государь Россіи. Последніе вступленіе русскихъ войскъ въ Государства, которыя постоянно страдали отъ тираническаго управления, казалось, избавило отъ дальнейшихъ бедъ народъ, единовѣрный съ россіянами; румынскій народъ покорился его Императорскому Величеству”).

¹³⁶ Ibidem, p. 371.

¹³⁷ Ibidem, p. 374.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Ibidem, p. 375.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. București, p. 320-321, cu referire la Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costache*, Neamț, 1946, p. 185-188.

²⁴² Arsenii, *Op. cit.*, p. 385-386. („...победивъ и уничтоживъ ихъ (pr daci – *n. n.*) при римскомъ императоре Траяне, римляне разделили землю даковъ между нашими предками, пришедшими изъ Италіи, какъ разделена земля Палестинская между израильтянами, по уничтоженіи хананнеевъ. Мы же, называющіеся румынами, такъ какъ происходимъ отъ техъ римлянъ, имели какъ чистый языкъ римлянъ, такъ и письменность, туюю слова языка ихъ”)

²⁴³ Ibidem, p. 387, cu referire la Vizanti, *Veniamin Costache, Mitropolitul Moldovei și Sucevei*, 1881, p. 80 - 82.

²⁴⁴ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. București, p. 319.

²⁴⁵ Culegerea „Gândirea social-politică despre unire (1859)”, București, 1966, p. 95, cu referire la Acte și documente, vol. III, p. 1 - 7.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ Ibidem, p. 96.

²⁴⁸ Arsenii, *Op. cit.*, p. 418. „Это великое событие, spune Arseni, в исторической жизни Румынии и во второй половине XIX века составляло давнишнюю мечту румынъ (*subl. n.*) еще со времени основанія этихъ княжествъ господарями Радугу и Драгошемъ”

²⁴⁹ Ibidem, p. 419.

²⁵⁰ *Mărturii despre Unire*, București, 1959, p. 492 - 496, cu referire la „Steaua Dunării”, anul IV, 1859, nr. 23, p. 87.

²⁵¹ Arsenii, *Op. cit.*, p. 420.

²⁵² Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. Chișinău, 1993, p. 357-360.

²⁵³ Arsenii, *Op. cit.*, p. 463.

²⁵⁴ Ibidem, p. 464.

²⁵⁵ Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, ed. București, 1987, p. 344-345, cu referire la Predica „Jertfă pentru Unirea Principatelor”, în volumul *Acte și documente relative la Istoria renașterii României*, sub redacția lui D. A. Sturza, vol. III, București, 1889, p. 624.

²⁵⁶ Melchisedec, *Viața și scrierile lui Grigore Țamblac*, citit în ședințele Academiei Române la 27 ianuarie, 3, 10 și 17 februarie 1883, în *Extras din Analele Academiei Române*, seria II, tom VI, secț. II, *Memorii și notițe*, București, 1884, p. 1.

²⁵⁷ Ibidem, p. 67.

²⁵⁸ Melchisedec, *Schițe din viața Mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea, 1792, și ale altor persoane bisericești cu care el a fost în relațiuni de aproape*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom VIII, secția II, *Memorii și notițe*, precum și în

Extras din Analele menționate, București, 1887, p. 3.

²⁵⁹ Melchisedec, *Biserica Ortodoxă în lupta cu protestantismul în specialul cu calvinismul m veacul XVII-lea și cele două sinoade din Moldova contra calvinilor*, în „Extras din Analele Academiei Române, seria II, tom XII, Memoriile secțiunii istorice”, București, tipografia Carol Göbl, 1890, p. 58.

²⁶⁰ Ibidem, p. 60.

²⁶¹ Ibidem, p. 61.

²⁶² Ibidem, p. 66 - 67.

²⁶³ Ibidem, p. 69.

²⁶⁴ Melchisedec, *Apendice la Hronica Hușilor*, în volumul *Chronica Hușilor*, București, 1869, p. 61, 68, 69.

²⁶⁵ Arsenii, *Op. cit.*, p. 551.

²⁶⁶ Melchisedec, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea nume*, București, 1869, p. V - VIII.

²⁶⁷ Ibidem, p. 188 - 189.

²⁶⁸ Ibidem, p. 366 - 367.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibidem, p. 396 - 397.

²⁷¹ Ibidem, p. 403.

²⁷² Ibidem, p. 423, cu referire la Arhiva română, tom. II, f. 377 - 385.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ Ibidem, p. 157, cu referire la *Uricariul*, part. 3, f. 270 - 274.

CAPITOLUL IV

ROMÂNI MOLDOVENI –

FĂURITORI ACTIVI AI UNIRII MOLDOVEI CU MUNTENIA (1859)

ȘI CREATORI AI STATULUI ROMÂN MODERN

Încă în 1848, anume românii moldoveni primii au abordat problema Unirii Moldovei cu Muntenia. Și tot ei au jucat rolul de primă vioară în organizarea și desfășurarea Unirii în 1859. Românii moldoveni Alexandru Cuza, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Alecsandri, Vasile Mălinescu, Anastase Panu, Constantin Hurmuzaki, Dimitrie A. Sturdza și mulți, mulți alți români, originari din Moldova, sunt făuritori ai acestei Uniri.

Dacă există unii preinși savanți, aserviți Moscovei, care vor să-i blameze pe români pentru actul de unificare politică de la 1859, ei ar trebui, în primul rând, să-i condamne pe românii moldoveni, inclusiv pe cei din Basarabia și Bucovina.

În opinia lui Iftene Pop, „revoluția din 1848 a fost începută de moldoveni, și nu de munteni sau ardeleni”¹. De asemenea, revendicările moldovenilor de la 1848 includ și ideea „realizării Unirii Moldovei cu Muntenia”², iar moldovenii „Alexandru Ioan Cuza, Kogălniceanu, Alecsandri au pus bazele României moderne”³.

Nu întâmplător, istoricul român dr. D. Vitcu numește Iașii „leagăn al Unirii Principatelor”⁴. El are perfectă dreptate când spune că „fără a subestima laudabilele eforturi ale patrioților munteni, grație cărora au apărut câteva gazete servind prin materialele

publicate cauza Unirii, **adevăratul centru al luptei și propagandei unioniste a fost**, fără putință de tăgadă, **capitala Moldovei** (*subl. n.*). La Iași, mișcarea unionistă, înregistrând tot ce avea mai de preț spiritualitatea moldavă reprezentată de Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, C. Hurmuzaki, D. Ralet, V. Mălinescu ș. a., se dezvoltă pe coordonate bine cunoscute, sub îndrumarea aceluiași distins patriot care exprimase și la 1848 prin condeiul său *Dorințele partidei naționale*”⁵ (e vorba de M. Kogălniceanu – *n. n.*).

Înainte de a purcede la o trecere în revistă a acțiunilor întreprinse de românii moldoveni în perioada de mari frământări, de pregătire și de desfășurare a actului Unirii de la 1859, ne vom focaliza atenția asupra românismului câtorva personalități marcante din Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, unele dintre ele fiind basarabene sau bucovinene, care au constituit creierul Unirii Principatelor.

§1. CREIERUL UNIRII DE LA 1859

Costache Negri (1812-1876), om politic, român moldovean, născut la Iași, coleg cu Vasile Alecsandri, Alexandru Cuza și Mihail Kogălniceanu, unul dintre conducătorii luptei pentru Unirea Moldovei cu Țara Românească, a fost ales în 1857 în Divanul ad-hoc (Parlament) al Moldovei, vicepreședinte al acestuia. În timpul domniei lui Cuza a îndeplinit numeroase misiuni diplomatice cu scopul consolidării actului Unirii Principatelor pe plan extern. A fost pârcălab la Galați, ministru.

Din toastul exprimat de către Costache Negri la Paris în ziua de 27 decembrie 1848, în mijlocul românilor emigrați și al studenților, reproducem unele pasaje care certifică adevărul că moldoveanul, după locul de naștere, Negri se considera român și că el chema

încă la 1848 la Unirea Moldovei cu Valahia. El spunea, printre altele: „Depărtați de dornicul sân al maicei Patrii, **fraților români** (*subl. n.*), dulce ne e astăzi a înnoi nepieritoarea amintire a Marelui Ștefan. Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! Dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într-o zi: Trăiască România unită! ... În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Suntem milioane de români răzlețiți! ... Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare? Unirea. Numai Unirea!... Să trăiască Unirea Românilor...”⁶.

Mihail Kogălniceanu (1817-1891), fiu de basarabeni de pe Kogălnic, dar născut la Iași⁷, om politic, democrat, istoric, scriitor, ziarist și orator român. Și-a făcut studiile în Franța și Germania (Berlin). A fost profesor de istorie națională la Academia Mihăileană și membru al Academiei Române, prim-ministru în Moldova (1860-1861), apoi prim-ministru al României (1863-1865).

Rugându-se lui Dumnezeu „**să ne păstreze români** (*subl. n.*)” în aprilie 1840, în *Introducere*, publicată în „Arhiva românească”⁸, Mihail Kogălniceanu propune să se publice o colecție a tuturor cronicarilor Valahiei și Moldovei, „spre a le păstra românilor”. Avem, deci, o recunoaștere directă de către Kogălniceanu a apartenenței sale la naționalitatea română.

În „Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană”, rostit la 24 noiembrie 1843, M. Kogălniceanu spune, printre altele: „Departe de a fi părtinitorul unui simțiment de ură către celelalte părți a neamului meu, eu privesc ca **Patria mea** (*passim subl. n.*), **toată acea întindere de loc unde se vorbește românește, și ca istoria națională, istoria Moldaviei întregi**, înainte de sfârșirea ei, a **Valahiei și a fraților**

din Transilvania. Această istorie este obiectivul cursului meu; întinzându-mă, ..., mai mult asupra întâmplărilor Moldaviei, nu voi trece sub tăcere și faptele vrednice de însemnat a **celorlalte părți a Daciei, și mai ales a românilor din Valahia, cu cari suntem frați și de cruce, și de sânge, și de limba, și de legi**"⁹.

Deja în august 1848, în „Dorințele partidei naționale din Moldova”, M. Kogălniceanu propunea Unirea Moldovei cu Țara Românească, „o Unire care este dictată atât de vederat prin aceeași origine, limbă, obiceiuri și interese”. El spunea: „...Pe lângă toate aceste radicale instituții, singurele cari ne pot regenera Patria, apoi partida națională mai propune una, ca cunună tuturor, ca cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național; aceasta este **Unirea Moldovei cu Țara Românească, Unire dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați ai amânduror Principatelor**, o Unire pe care, după spiritul timpurilor, cu armele în mână au vroit să o săvârșească Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula: Cu mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului”¹⁰.

Românismul, conștiința națională românească ale moldoveanului M. Kogălniceanu se resimt în fiecare frază ieșită de sub pana lui. Din programul ziarului lui M. Kogălniceanu „Steaua Dunării”, care a văzut lumina tiparului la 1 octombrie 1855 (cenzura nu a îngăduit a se numi, potrivit dorinței redactorului, - „Unirea”), reproducem câteva pasaje care-l caracterizează pe unul dintre cei mai străluciți oameni politici ai Moldovei din sec. XIX: „Acest jurnal este „Steaua Dunării Române”; prin urmare, politica sa nu poate să fie decât politica seculară a românilor, politică națională care - spre onoarea publiciștilor noștri - se urmează și se sprijină de întreaga presă românească,..., politică care se rezumă în aceste cuvinte: **autonomia Principatelor, Unirea Principatelor**”¹¹. „Unitatea Principatelor,

scrie Kogălniceanu, a fost **visul de aur, țelul isprăvilor a marilor bărbați ai României**, a lui Iancu Huniad ca și a lui Ștefan cel Mare, ca și a lui Mihai Viteazul, a lui Vasile Vodă, ca și a lui Matei Basarab. **Unirea Principatelor a fost țelul gândurilor și a celor mai străluciți dintre domnii fanarioți**; și cu toată apăsarea străină, totuși legislatorii noștri din 1830 au înscris în articolul 425 al Legii Fundamentale de atunci (*Regulamentul organic* - notă) aceste cuvinte repetate din secol în secol până astăzi de toate inimile române: „Art. 425. Începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii lăcuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele a ambelor părți, cuprind din însuși descălecarea lor **elementele nedespărțitei Uniri**, care s-a împiedicat și s-a întârziat din întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri a rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor două țări sunt netăgăduite! etc. etc.”¹². „Unirea Principatelor, continuă eminentul bărbat al României, inclusiv al Moldovei, este dar dorința vie și logică a mării majorități a românilor”¹³. „Românii, declară Kogălniceanu, au dovedit că sunt demni de libertate”¹⁴.

În articolul „Profesie de credință” Kogălniceanu declară: „**Sunt și voi fi toată viața mea pentru Unirea Principatelor Române** (*subl. n.*). Voturile din 5 și 24 ianuarie 1859, prin care am înălțat pe Alexandru Ioan I pe tronul Principatelor Unite, nefiind decât sublima expresie a eternei dorinți a românilor, voi susține cu orice preț tronul la a cărui fundare am participat și eu”¹⁵.

M. Kogălniceanu nu numai că vroia Unirea Principatelor Române, ci era și un partizan hotărât al independenței românilor. „Dar, spune el, nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, nu vom fi puternici decât atunci când vom fi uniți”¹⁶. Ghidat de aceste convingeri, crezând în idealul Unirii, Kogălniceanu declară următoarele în Adunarea ad-hoc a Moldovei: „**Același popor omogen, identic ca nici unul altul, pentru**

că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndeștulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de împlinit”¹⁷.

Cine ar mai putea pune la îndoială, întrebăm noi, conștiința **românească** a acestui moldovean (moldovean sub aspect teritorial, regional, geografic), a acestui **român** moldovean cu numele de Mihail Kogălniceanu?

Pe bună dreptate, marele istoric român, tot de origine moldovenească, Nicolae Iorga, spune despre Mihail Kogălniceanu ca este un „genial bărbat de stat” care „domină ca un uriaș istoria modernă a României”¹⁸, că „ideile naționale, pe care s-a întemeiat România, sunt ideile lui M. Kogălniceanu de la 1840 până la 1859”¹⁹.

Vasile Alecsandri (1818, or. Bacău, Moldova din dreapta Prutului - 1890), scriitor și om politic român; studii filologice, medicale și de drept la Paris; academician (1867), unul dintre fruntașii revoluției de la 1848 și ai luptei pentru Unirea Principatelor, sprijinitor al războiului pentru independența României, a îndeplinit numeroase misiuni diplomatice. Ministru de externe al Moldovei (1858-1859) și cel dintâi ministru de externe al Principatelor Unite (1859-1860) și al României la Paris (1885-1890).

În toată opera sa V. Alecsandri se pronunță pentru etnonimul „român” și glotonulul „limba română”. Încă în 1849, cu zece ani înainte de Unirea Principatelor și întemeierea statului unitar România, Vasile Alecsandri îi scrie redactorului Foaiei „Bucovina”, domnului A. Hurmuzaki: „**Sunt român!** Și tot român,/ Eu în veci vreau să rămân! /România să trăiască/ Și-n veci steaua să-i lucească”, iar în 1848, prin poezia *Deșteptarea*

României, V, Alecsandri nu numai că vorbește de unitatea poporului român, dar și cheamă la Unirea tuturor românilor:

Sculați, frați de-același nume, iată timpul de frăție!
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați,
Aruncați brațele voastre cu-o puternică mândrie!
Și de-acum pe vecinicie cu toți mâinile să dați!
Hai, copii de-același sânge! Hai cu toți într-o Unire,
Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobândim,
Pas, români, lumea ne vede... Pentru-a Patriei iubire,
Pentru-a mamei dezrobire, Viața noastră să jertfîm.

Tema Unirii este reluată de Alecsandri și în *Hora Unirii*. Oricât ar părea de trist, trebuie să spunem că și pe timpul lui Alecsandri erau de acei care vroiau să înrădăcineze ideea că pe pământul vechii Dacii locuiesc mai multe popoare. De altfel, se gândeau ei, de ce în balada „Miorița” se vorbește despre cei trei ciobănei că „unu-i moldovan, unu-i ungurean, și unu-i vrâncean!”.

Ripostându-le, Vasile Alecsandri lămurește că „Adică unu-i de pe Valea Moldovei, unu-i de la Vrancea (adică e din Muntenia - *n. n.*), și unu-i din Ardeal” și în continuare zice: „Din nenorocire, poporul nostru din Moldova confundă foarte ades numele de ardelean cu cel de ungurean, căci el nu a ajuns a cunoaște cât e de întins pământul locuit de **români**. El nu știe că dincolo de toate hotarele țării lor, că peste Carpați și până în sânul Ungariei, că peste Dunăre și până în sânul Macedoniei, că peste pârâul Molniței și **peste râul Prutului se află tot români** (*passim. subl. n.*) **ca dânsul, care au același port, aceleași obiceiuri ca**

dânsul, și care, într-un cuvânt, sunt frații de același nume și de același sânge! Puțini sunt la număr între români, care au conștiință de întinderea neamului lor, și mai puțini însă, acei care sunt convinși de puterea ce ar dobândi acest neam nenorocit, când toate ramurile lui ar fi readunate pe lângă vechea lor tulpină. Străinii ne cunosc mai bine decât noi înșine, și prevăd viitorul nației noastre cu deosebite simțiri! .. **Zic nație, căci avem dreptul de a pretinde acest nume, fiind opt milioane de glasuri românești care-l putem revendica în fața lumii... Toți laolaltă români de aceeași religie, de același trecut și același viitor!”**

Astfel înțelegând Alecsandri lucrurile, nu e deloc de mirare că anume el este autorul strălucitului îndemn la unire și frăție „Hora Unirii”, scrisă încă la 1848.

Alecu Russo (1819-1859), român basarabean, s-a născut la Chișinău; clasic al literaturii române. Și-a făcut studiile în Elveția (1829-1835) și la Viena (1836-1837). Unul dintre cei mai activi luptători în Revoluția de la 1848. A fost, alături de V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Costache Negrizzi, Gheorghe Asachi și de alți români moldoveni sau bucovineni, un militant înflăcărat pentru unirea Moldovei cu Muntenia. Paralel cu activitatea literară a practicat avocatura.

În toate lucrările lui literare putem urmări o puternică conștiință etnică românească, un profund patriotism românesc. Pentru A. Russo domnitorii de frunte ai neamului românesc - Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Alexandru cel Bun sau Vasile Lupu - nu sunt domni care au domnit asupra a două popoare diferite, de origini etnice diferite, care vorbesc limbi diferite, ba dimpotrivă, ei domneau asupra unor părți ale aceluiași popor, care vorbeau aceeași limbă și reprezentau aceeași cultură. Și Hronicile înaintașilor moldoveni nu sunt decât „Hronici **române**”. Iată ce scrie Russo în

această privință: „Triste și jalnice ar fi hronicile române (*subl. n.*), dacă din timp în timp nu s-ar arăta, pentru mângâierea făloasă și susținerea neamului, câte un soare luminos, ce se cheamă Ștefan, Petru, Vlad, Mihai, Basarab, Alexandru, Vasile, câte un om care își răpune capul, câte un scriitor duios, care se pare a plânge când strigă din fundul inimii: „A lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimii durere”²⁰.

Alecu Russo se consideră român. El, fiind în România parcă reprezentantul Basarabiei răpite, în toate scrierile sale folosește termeni și expresii, din care putem conchide că se considera român și că români îi considera și pe ardeleni, moldoveni și munteni, care toți vorbesc limba românească, o limbă „plămădită două mii de ani în lacrimi, în sânge, în căutarea stelelor și a naturii...”²¹.

A. Russo folosește termeni și expresii de tipul: „Țărmurile române”, „noi, românii ardeleni, moldoveni și bucureșteni”, „neamul român”, „mitologia română”, „malurile românești”, „literatura română”, „mințea română”, „limba română”, „a vorbi românește”, „mulți din noi, care suntem români”²², „să putem înțelege ce se tipărește în românește”, „pedantismul moldo-român (unul, nu două - *n. n.*)”, „toată românimea”, „drepturile neamului românesc”, „moldo-românii (ca tot întreg - *n. n.*)”, „pentru noi, românii, studia antichității este o studiu de neapărată nevoie”, „provințiile române”, „suflare românească”, „pământ românesc”, „românași”, „sunet român””, „numele de român”, „românii nu s-au rușinat de țara lor, ci au iubit-o și în sărăcia și în goliciunea ei”, „ogorul românesc”, „steaua României”, „pruncii români”, „lumea română”, „norodul român”, „duhul român”, „Ureche, Costineștii, Klein, Șincai, Mitropolitul Dosoftei, Petru Maior etc., etc.” „fost-au..., oameni vrednici ai românimii”²³ etc., etc.

În anul 1850 A. Russo publică poemul patriotic în proză *Cântarea României*. Vom reproduce versetul 51 al poemului în întregime, deoarece găsim în el o microistorie a neamului românesc de până la 1848, când ideea înfăptuirii unității politice a tuturor românilor a răsunat din plin. Vom recunoaște cele trei părți, în care a fost divizată „moștenirea părintească - Moldova, Ardealul și Țara Românească – și în care frații „vorbeau tot o limbă”, dar care „nu se înțelegeau” (nu se înțelegeau pentru a se uni, a se uni administrativ și politic - *n. n.*): „Era odinioară un neam de frați născuți tot dintr-o mumă și dintr-un tată... Și veni acel neam într-o țară lată și mănoasă pe căile cerului de se pomenește și astăzi... Și frații se iubeau între ei și creșteau în avuție și fericire... turme nenumărate ca stelele pășteau în câmpii întinse... vecinii și hoții pizmuiau unirea, puterea și bogăția lor, dar le era teamă de dâșii, căci bărbăția lor îi îngrozea... Și astfel acești frați trăiau fericiți, și copiii lor în moștenirea cea mare rămasă de la părinții lor... Când vro nevoie venea dintr-o parte, ei alergau cu toții într-acolo,... cădeau cu toții împreună, când vijelie mare îi doboră, dar se rădicau iarăși cu toții împreună și izbândeau... astfel se pleacă și se ridică în timp de viscol vânturile codrilor.

„După ce trăiră într-acest chip vreme multă, nepoții ziseră într-o zi între dâșii: „Pentru ce să mai trăim amestecați unii cu alții, mai bine să împărțim moștenirea părintească, și fiecare să ié partea sa...” Atuncea traseră cu funia și-și împărțiră moșia în mai multe părți: una la miază - zi, alta la apus și alta la miază - noapte... Săpară șanțuri și puseră râurile și munții hotare între dâșii... Și de atuncea frații nu se mai puteau vede între ei... Și vecinii se împlură de bucurie... Nu trecu mult, și fiecare șezând închis în moșia sa, agiunse că copii din aceiași părinți uitară de tot unii de alții, și de vorbeau tot o limbă... da nu se mai înțelegeau... Și când unele din ramurile acelui neam se strângeau de pe fața pământului,

înecate de vecini, ceilalți frați nu simțeau nici o durere... căci erau acum străini și dușmani între dâșii, și se ridicau cu dușmanii împotriva sângelui lor! ..

Și aceste neamuri, care încă se numesc între ei români, în ochii celorlalte popoare sunt numai seminții rătăcite, al căror izvor s-a stins din ținerea (de) minte a oamenilor!... ”²⁴.

În partea întâi a *Cugetărilor*, se manifestă pregnant conștiința lui A. Russo despre comunitatea de neam și de limbă a celor trei vițe ale neamului românesc. Cităm: „Într-un ținut al Ardealului se ivi la 1848 o zi frumoasă pe un câmp întins, unde patruzeci de mii de români stau să asculte, sub aripile unui steag în trei culori, cuvântul inteligenței ardelen. Moldoveni și munteni, pribegi a tulburărilor din Țări (Moldova și Muntenia - *n. n.*), priveau cu bătaie de inimă adunarea, oștită grămadă câte grămadă, după satele și ținuturile de unde veniseră oamenii. **Un popor întreg, de același port și aceeași limbă ca și a poporului nostru** (din Moldova – *notă și subl. n.*) stă măreț în lumina soarelui, și printre sucmane se vedeau amestecate multe surtuce; aceste surtuce acopereau piepturile tineretului de frunte, ieșit din Btaj și din școalele Ardealului, tineret cu mare curaj și mare iubire de neamul românesc! Multă mirare insufla pribegilor spectacolul frăției curate între surtuce și sucmane; **frăție nu numai de sânge, dar frăție în trai și în obiceiuri, și în toate relațiile.**”

Am menționat deja că Alecu Russo a fost un părtaș convins al Unirii politice a tuturor românilor, un purtător credincios al românismului. Din scrierile lui reținem convingerea că anume țărănimea a fost purtătorul și apărătorul continuu al românismului. Această idee o găsim exprimată tot în partea întâi a *Cugetărilor*: „Ideea unității române, înainte de a fi propovăduită de scriitorii români ai veacului de deșteptare, a fost în inima căpitanilor și a domnilor viteji și în neobosita muncă și străduință a țăranului. Din începutul deosebirii și al

despărțirii în provincii, românii noștri căutară. .. de a nu se dezlipi de cuiburile, de locurile lor de întâia ocupare. Așa, mișcarea literară veni târziu, în urma atâtor străduințe eroice făcute în Țara Românească și Moldova pentru necurmarea tradițiunilor istorice. Așa înainte de părintele Petru din Ardeal, logofătul Miron în Moldova privește pe românii toți delaolaltă ca o singură familie; și mai înainte de ei, Mihai Vodă Viteazul voiește să unească pe români într-un singur stat; mai înainte de Mihai chiar, Petru Rareș, bastard al Marelui Ștefan, reclamă moșia părințească în Ardeal. Și de ne-am afunda mai înainte în istorie, spre a căta simțămintele de frăție română, am vedea că Ioanițiu cerea de la Papa coroană pentru el și urmașii lui, întemeiat numai pe titlul de român”²⁵.

În capitolul V din *Amintiri* A. Russo redă imagini cutremurătoare despre felul în care se schimbă cu timpul caracterul neamurilor, în primul rând al românilor, ne lasă să simțim durerea și îngrijorarea de care-i cuprins patriotul pentru soarta românilor. Cităm: „Prin vâlul hronicilor am împărți lesne România în două trăsături: România ce se întinde de la descalecaturile din urmă a țărilor, și România ce începe cu răsăritul luceafărului moscălesc în Petru cel Mare și se încheie cu războiul din 1828. Oamenii din epoha dintâi, epoha cea mare, cea făloasă, seamănă a sta pe voinicie numai, călăreți îndrăzneți, jucând cai neînvățați, ...cuțitul în brâu, sabia, - și sabie tăietoare, - în mână; gata, tot cu acea mână, a scri o judecată și a respinge când leahul, când turcul, când tătarul, când ungurul, când kazakul. Boieria lor era o muncă, cinstile o nevoie, viața o lungă trudă, ce se împărțea între războaie și adunările țării... Pe atuncea românii nu aveau madame și cucoane, ci jupânese, ocârmuind vitejește casele și avuțiile, cum bărbații lor ocârmuiau vitejește țara....

Epoha a doua este epoha căderii, dar și a slăbiciunii, în care oamenii sunt aproape de a uita că sunt români... epohă de ștreang, de foamete, de lăcuste, pe aripile cărora Dumnezeu

are scrisă pedeapsa noroadelor, dar lăcuste mai puțin pustiitoare decât cămărașii, edeclii, goștenarii, oierii, vădrarii, fumărarii, zapcii, panțirii, ceaușii. În astă epohă înnoirată de colbul ce se ridica sub caii Bugeacului, țițele auzite nu sunt țițele vitejilor de la Dumbrava Roșie, de la Vadul Turcului, de la Baia, dar urletele tătarilor voioși de pradă și a enicerilor beți de sânge... Miros de pârjol a satelor și a orașelor iese din anale...”²⁶.

După toate cele menționate, cine s-ar mai putea încumeta să pună la îndoială românismul conștientizat al basarabeanului din Chișinău, A. Russo?

Constantin Negruzzi (1808, s. Trifești, jud. Iași -, 1868). Scriitor român. A învățat carte în casa părintească cu dascăli particulari, a citit nu numai în română, dar și în limbile greacă veche și modernă, franceză, germană, rusă. În 1821 familia Negruzzi se refugiază în Basarabia, dar în 1823 se întoarce la Iași. În anii 1840-1842 C. Negruzzi se află alături de M. Kogălniceanu și V. Alecsandri la conducerea Teatrului Național din Iași. Moștenirea literară a lui Constantin Negruzzi este bogată și variată. A tradus din A. Pușkin, V. Jukovski, Antioh Cantemir, Voltaire, Lessage, Al. Dumas.

În 1855, Costache Negruzzi a publicat pentru prima oară în „România literară” poezia *Eu sunt român*, prin care a vrut să spună și a spus totul despre țara sa. Din această poezie reținem:

Francez, neamț, rus, ce fire te-a făcut,

Pământul tău e bine-a nu uita,

Oricui e drag locul ce l-a născut;

Eu, frații mei, oriunde-oi căuta,

*Nu mai găsesc ca **dulcea Românie***

De-o și hulesc câți se hrănesc în ea

Corci venetici!... Da oricum va fi, fie,

Eu sunt român, și-mi place țara mea.

George Em. Marica, în studiul *Repere ale sociologiei națiunii la scriitorii români din secolul al XIX-lea*, îl caracterizează pe C. Negruzzi subliniind că acesta „a invocat dreptatea, libertatea, datoria către patrie...!”²⁷, „a făcut apologia Unirii”²⁸, a acceptat „fuziunea între munteni și moldoveni, criticând însă amestecul între popoare”²⁹.

Românismul lui C. Negruzzi, precum și susținerea ideii Unirii Principatelor Române, le descoperim și într-o scrisoare a sa către G. Barițiu din 23 martie 1839. Cităm pasajul care ne interesează:

...Ca deputat strig la Camera noastră,

*Ca filolog scriu articurile, **ca român***

***sfătuiesc și propovăduiesc Unirea** (subl. n.)*

*fără care bine nu vom mai vedea...*³⁰

§ 2. ACȚIUNI PRIVIND REALIZAREA IDEALULUI

NAȚIONAL AL ROMÂNILOR

- 1/13 iunie 1829. Apare la Iași „Albina românească” (nu moldovenească - n. n.) – prima gazetă în limba română, editată în Moldova. Director: Gh. Asachi³¹.
- Octombrie 1831. Conform prevederilor Tratatului de la Adrianopol (1829), Obșteasca Extraordinară a Moldovei adoptă textul Regulamentului organic (aplicat de la 1/13 ianuarie 1832)³², Regulamentul, prin organizarea aproape identică a celor două țări - Muntenia și Moldova -, a pregătit unirea Principatelor³³.

- 14 martie 1837. Apare la Iași „Alăuta românească” (iarăși nu moldovenească - *n. n.*) - prima revistă literară din Moldova, supliment al gazetei „Albina românească”³⁴.
- Aprilie 1840. Apare la Iași, din inițiativa și sub redacția lui M. Kogălniceanu, revista „Arhiva românească” (de asemenea nu moldovenească - *n. n.*) - prima publicație în limba română, consacrată exclusiv studiilor și materialelor de istorie³⁵.
- Toamna anului 1846. La Vaslui se constituie „Asociația patriotică”. Organizatori – Teodor Râșcanu și Vasile Mălinescu, cu susținerea a unei bune părți a intelectualității progresiste moldovene³⁶.
- 27 martie 1848. La Iași, sub conducerea directă a lui Alexandru Cuza și a lui Emanuil Costache Epureanu, are loc o importantă întrunire (circa 1000 de persoane), care pune „începutul mișcării revoluționare din Moldova”³⁷.
- Mai 1848. Moldoveanul (după locul de naștere) Vasile Alecsandri redactează broșura „În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu”, adresată **„fraților români din toată România”**³⁸.
- 24 mai 1848. Revoluționarii moldoveni din emigrație, printre care Costache Negrizzi, Alecu Russo, scriu la Brașov „Principiile noastre pentru reformarea Patriei!”, în ultimul punct al cărora se cerea **„Unirea Moldovei și a Valahiei într-un singur stat neatârnat românesc”**³⁹.
- 9/21 iunie 1848. Revoluționarii moldoveni exilați organizează, la Cernăuți, „Comitetul revoluționar moldovean”, în frunte cu Costache Negri, Alexandru Cuza, Zaharia Moldovanu ș. a. Comitetul încredințează lui Mihail Kogălniceanu să redacteze un program de revendicări sociale și politice⁴⁰.

Se cunoaște că în acest program M. Kogălniceanu include și revendicarea privind unirea

Moldovei cu Țara Românească (vezi broșura „Dorințele partidei naționale din Moldova”, publicată de Kogălniceanu la Cernăuți la finele lunii august 1848).

- 28 iunie - 10 iulie 1848. Trupele țariste ocupă Iașii. Motivul - dorința moldovenilor de a se uni cu muntenii⁴¹.
- 19/31 iulie 1848. Ministerul de Externe al Rusiei face o notă, prin care dezaprobă tendințele românilor de a se uni într-un stat daco-român, independent. Urmează intervenția rușilor în Muntenia⁴², apoi și în Transilvania. Ca urmare, revoluția din țările române de la 1848 a fost înăbușită anume de forțele imperiale străine. N-a fost însă înăbușită conștiința comunității lingvistice și de neam, conștiința românească a tuturor locuitorilor de pe întinsul teritoriu al vechii Dacii, inclusiv de pe teritoriul Moldovei.
- 6 august 1848. Într-o scrisoare adresată munteanului Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri susținea ideea Unirii Moldovei cu Valahia, deoarece îi considera pe locuitorii Țării Românești frați. El zicea: „Iubite Bălcescu și voi toți, fraților din Țara Românească (*subl. n.*), voi, vrednici fii ai Libertății, primiți urările de glorie și fericire ce vă facem din adâncul inimii noi, emigrații din Moldova. Singura izbândă a Valahiei a fost în stare să ne mângâie cu cumplitele nenorociri a(le) Moldovei, căci pentru noi țara voastră este tot o patrie... Trebuie să te înștiințez că dorul cel mai înfocat al nostru (cât și) al unei mari partide din Moldova este **Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași Constituție...**”⁴³.
- 3 iulie 1850. La Iași apare publicația „Zimbrul” (de la 1 noiembrie 1858 „Zimbrul și Vulturul”, zimbrul moldovenesc și vulturul muntenesc - *n. n.*) - tribună politică și literară unionistă. La 2 ianuarie 1859 fuzionează cu altă publicație unionistă - „Steaua Dunării”⁴⁴.
- 8/20 septembrie 1850. Apare la Paris, în revista „România viitoare”, poemul

basarabeanului Alecu Russo „*Cântarea României*”⁴⁵.

- Anul 1852. La Iași apare volumul de poezii al moldoveanului Vasile Alecsandri cu titlul *Poezii populare ale românilor*.

- Anii 1853-1854. La Iași apare prima ediție integrală a *Hronicii Românilor* a lui Gheorghe Șincai (3 vol.)⁴⁶.

- Aprilie-septembrie 1854. Armatele țariste părăsesc Țările Române sub presiunea armatelor austriece⁴⁷.

- 1 octombrie 1855. Mihail Kogălniceanu afirmă într-un material din „*Steaua Dunării*”, nr. 1, că „Unirea Principatelor este doar dorința vie și logică a mării majorități a românilor”⁴⁸.

- 30 martie 1856. Congresul de pace de la Paris menține suzeranitatea otomană și înlătură protectoratul rusesc asupra Principatelor Române. Moldova și Muntenia sunt puse sub garanția puterilor europene (Franța, Anglia, Austria, Rusia, Turcia, Prusia și Regatul Sardiniei). Se hotărăște convocarea de adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunțe asupra organizării viitoare a celor două Țări Române. Regulamentul organic putea fi revizuit potrivit dorințelor românilor⁴⁹.

- 30 mai /11 iunie 1856. La Iași a fost constituit Comitetul Unirii. Din „Actul înființării Comitetului Unirii” reținem: „Anul 1856, mai, 30 zile. În apropierea sosirii comisarilor pentru a se informa de dorințele și nevoile țării, după rostirea „Tractatului de Paris” din 30 martie, jos iscăliții, pătrunși de necesitatea ca moldovenii să se înțeleagă în acest moment despre adevăratele lor dorințe și nevoi, s-au întrunit astăzi și au adoptat ca expresii ale aspirațiilor lor și ca mijloace de a le realiza deodată, următoarele: Punctul 1, Art. 1. **Unirea Principatelor sub un prinț strein, mai ales de o rasă latină**, dintre

familiile domnitoare în Europa, afară de dinastiile staturilor megieșite. Art. 2. Statornicirea unei capitale noi în mijlocul ambelor țări...”⁵⁰.

- 8 iunie 1856. **Județul moldovean Bacău se pronunță în susținerea Unirii.** În „Actul de adeziune la dorințele națiunii a Județului Bacăul” din 8 iunie 1856, semnat de un număr impresionant de români din acest oraș moldovenesc, se cerea Unirea: „Venind vremea de a vorbi și noi pentru binele țării noastre și a ne arăta dorințele unui viitor mai bun, ne-am strâns acum într-un cuget și într-o gândire, dezbătând cu mare cumpănire asupra tuturor împrejurărilor noastre politice, toți **ne-am hotărât din suflet pentru Unirea Principatelor și iarăși pentru Unirea Principatelor! Dorim această Unire din sufletul nostru și o întărim. Dea Dumnezeu ca toți să se unească la acest mare Principe al fericirii urmașilor noștri români** (*subl. n.*)”⁵¹.

- 3/15 iulie 1856. Dimitrie A. Sturdza, secretarul Divanului ad-hoc al Moldovei, în scrisoarea sa către C. Hurmuzaki nu pune la îndoială Unirea. El întreabă: „Care român poate cu fața curată să zică că-și iubește țara și să vrea să rămânem în ticăloșia trecutului în adevărata dezunire, demnă de toată plângerea?”⁵².

- Februarie 1857. În baza hotărârii Congresului de pace de la Paris din 30 martie la **Iași se constituie Comitetul electoral al Unirii.** Din Actul de întrunire a acestui Comitet electoral al Unirii reținem unele puncte programatice:

1. **Unirea Principatelor Moldova și Valahia într-un singur stat...** (*subl. n.*)
2. Neutralitatea pământului Principatelor Române.
3. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea acelorași tratate.
4. Ereditatea șefului statului, ales din una din familiile suverane ale Europei, însă cu

înlăturarea acelor din statele vecine...

5. Puterea legiuitoare în credința unei obștești Adunări, care să reprezinte interesele **întregii nații** (*subl. n.*).

6. Supunerea străinilor din Principate la legile pământului.

7. Recunoașterea dreptului Principatelor Unite de a-și întemeia relațiile comerciale după interesele lor.

8. Garanția colectivă a tuturor puterilor care au subscris tratatul de la Paris, spre asigurarea tuturor drepturilor mai sus arătate”.

Printre semnatarii Programului se află și moldovenii M. Kogălniceanu, C. Hurmuzaki, G. Sturdza, P. Mavrogheni ș. a.

- 1/13 martie 1857. **Comitetul electoral al Unirii din Iași adoptă Programul unioniștilor din Moldova**, la baza căruia a fost luat Programul Comitetului electoral al Unirii din Iași din luna februarie 1857⁵⁴:

- 9/21 aprilie 1857. **Poporul din orașul moldovenesc Bârlad**, adunându-se în grădina publică, „**doritor de unire frățească**”, a **dansat Hora Unirii**, strigând de mai multe ori, în unanimitate, „Vivat Unire”⁵⁵;

- 14 iulie 1857. **Au fost aleși delegații din partea județului Tecuci**, care urmau să desemneze un deputat în Divanul ad-hoc al Moldovei spre a-i reprezenta pe țăranii moldoveni ai județului, folosindu-se de drepturile de a-și exprima liber dorințele date de tratatul de la Paris (Tratatul din 30 martie 1856, încheiat de cele șapte mari puteri europene, în urma războiului, care se referă și la organizarea Principatelor române - *n. n.*). Într-o adresare a delegaților se declară că dorințele lor sunt următoarele: „Unirea **Principatelor Moldovei și Valahiei sub ocârmuirea unui domnitor străin**; Menținerea drepturilor

seculare ale țării; Egalitate în fața legii”⁵⁶.

- 7 octombrie 1857. **La Iași se întrunește Adunarea ad-hoc a Moldovei**, instituită prin tratatul de la Paris, pentru a exprima dorințele Moldovei asupra viitoarei organizări a Principatelor Române. Declarația anunțată Adunării de M. Kogălniceanu conținea cerința Unirii, precum și motivația Unirii. Din procesul-verbal nr. 7 reproducem: a) din partea constatatoare: „...Luând în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generațiile trecute, acea care este sufletul generației actuale, acea care împlinită va face fericirea generațiilor viitoare este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că **în Moldova și în Valahia suntem același popor, omogen, identic, ca nici unul altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași trebuințe de îndeștulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat și, în sfârșit, aceeași misie de împlinit** (*subl. n.*)[...];

Luând în privire că Unirea Principatelor este înscrisă în chiar instituțiile actuale, recunoscute de înalta Poartă și anume articolul 425, cap. IX din Regulamentul organic, care rostește textual că „începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele ambelor părți cuprind din însăși descălecarea lor elementele nedespărțitei uniri, care s-a împiedicat și s-a întârziat numai de întâmplătoarele împrejurări. Mântuitoarele folosuri ale rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor două popoare sunt netăgăduite”;

b) din partea decizională:

„Adunarea ad-hoc a Moldovei, pășind pe calea ce i s-a prescris de către tratatul de Paris,

adică începând a rosti dorințele țării - în fața lui Dumnezeu și a oamenilor - în toată curățenia cugetului, neavând în privire decât drepturile și folosul nației române, **declară că cele întâi, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorințe ale țării sunt** (*passim subl. n.*):

1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor în cuprinderea vechilor lor Capitulații, încheiate cu înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei, și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

4. Neutralitatea pământului Principatelor.

5. Puterea legiuitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației.

Toate aceste sub garanție colectivă a puterilor care au subscris tratatul de Paris”⁵⁷.

E important pentru noi, românii moldoveni și bucovineni, să cunoaștem discursul de sprijinire a Declarației Unirii al bucovineanului Constantin Hurmuzaki. Reproducem două pasaje din acest discurs:

„...**Noi cerem Unirea Principatelor pentru că ea este un mijloc de întărire națională, politică, morală și materială...**, Unirea este înscrisă în inimile tuturor românilor. Ea s-a discutat în curgere de mai mulți ani de toată țeara, de toată presa **Europei**. Dorința Unirii a răsunat de la o margine a lumii până la ceialaltă. Ea s-a primit cu aclamație de către alegătorii noștri, de către întreaga țeară. **Noi dorim Unirea pentru că Unirea dă tăria, tăria dă siguranța, siguranța dă încredere, încrederea dă suflet și zbor comerțului și civilizației...**”⁵⁸.

Declarația privind doleanțele Moldovei, inclusiv cea de a se uni cu Valahia, a fost votată în adunarea ad-hoc a Moldovei la 7 octombrie 1857 cu 81 de voturi pro și cu 2 contra⁵⁹. Adunarea ad-hoc din Țara Românească a proclamat „Unirea Țărilor România și Moldova într-un singur stat și sub un singur guvern” cu două zile mai târziu decât s-a votat în Moldova și anume la 9 octombrie 1857⁶⁰.

- 5/17 ianuarie 1859. Alexandru Cuza este ales domn al Moldovei, urmând să fie ales și domn al Țării Românești. Propunerea a venit anume din partea moldovenilor.
- 24 ianuarie 1859. Domnul Moldovei Alexandru Ioan Cuza, moldovean după locul de naștere, este ales și domn al Țării Românești (Valahiei sau Munteniei).

Alexandru Cuza a acceptat dubla alegere, deoarece era conștient de faptul că moldovenii și muntenii sunt părți ale „nației române”. Cităm din jurământul depus de el în fața Adunării electivă a Moldovei: „Jur, în numele Preasfintei treimi și în fața țării mele, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Patriei, că voi fi credincios Constituției în textul și spiritul ei, că în toată domnia mea, voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate, uitând toată prigonirea și toată ura, iubind deopotrivă pe cei ce m-au iubit și pe cei ce m-au urât, neavând înaintea ochilor mei decât binele și fericirea **nației române** (*subl. n.*). Așa Dumnezeu și compatrioții mei să-mi fie întru ajutor”⁶¹.

Convingerea lui Cuza de comunitatea etnică a moldovenilor și muntenilor o găsim și în Adresarea sa către țara Moldovei în ziua alegerii lui ca domn al Moldovei, adică la 5/17 ianuarie 1859. El îi numește pe moldoveni și munteni „**două ramuri ale aceleiași nații**”, „fiii aceleiași țări și nații”⁶².

Așadar, la propunerea românilor moldoveni, votând primii în adunările ad-hoc și electivă, fără a fi constrânși de cineva, mai ales de munteni, se proclamă Unirea Moldovei

cu Muntenia și Alexandru Cuza este ales domn al Principatelor Unite, apoi al României.

Peste jumătate de secol, în 1909, istoricul român din Moldova A. D. Xenopol menționa că Unirea de la 1859 se datora Moldovei și îndeosebi „centrului ei, Iașul, care sângerează și astăzi de jertfa făcută pe altarul neamului”⁶³. Iar fostul secretar al Divanului ad-hoc al Moldovei, românul moldovean Dimitrie A. Sturdza găsea influența Adunării electivă din Iași asupra celei electivă din București ca „precumpănitoare”⁶⁴.

Așadar, Unirea Moldovei și Munteniei era proclamată. Ea necesita să fie desăvârșită. Acest rol și acest merit i-au revenit românului moldovean Alexandru Ioan Cuza (1820, Huși, Moldova - 1873), primul domnitor al Principatelor Unite (1859-1862) și al statului național România (1862-1866). A făcut studii în străinătate (Paris, Pavia, Bologna)⁶⁵, a fost participant activ la mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova și la lupta pentru Unirea Principatelor. La 5 și 24 ianuarie 1859 a fost ales domn al Moldovei și, respectiv, al Țării Românești, înfăptuindu-se astfel actul Unirii celor două țări române. Acțiunile lui energice trebuiau să ducă și au dus la recunoașterea internațională atât a **actului Unirii**, cât și, mai apoi, a **noului stat - România**; trebuia înfăptuită unitatea constituțională și administrativă: o singură constituție, o singură adunare legiuitoare, un singur guvern, o singură diplomatie, o singură armată, o singură capitală etc., etc.

La 1 aprilie 1859 Franța, Anglia, Prusia, Regatul Sardiniei și Rusia recunosc oficial rezultatele alegerilor făcute de munteni și moldoveni, în urma cărora Alexandru Ioan Cuza a devenit domn al României. Recunoașterea de către Austria și Turcia are loc la 25 august 1859⁶⁶.

În timpul domniei românului moldovean Alexandru Ioan Cuza este decretată legea rurală, au fost elaborate codul civil și codul penal, legea pentru obligativitatea

învățămintului primar, s-au înființat universități la Iași (1860) și la București (1864), au fost întreprinse și alte acțiuni necesare poporului român și României. În toată activitatea sa de creare a statului, în activitatea sa reformatoare, în primul rând - cea electivă și agrară, Alexandru Ioan Cuza I-a avut drept mână dreaptă pe Mihail Kogălniceanu, tot un român moldovean, ba chiar basarabean.

Românismul, patriotismul, simțul responsabilității de care a dat dovadă Alexandru Ioan Cuza odată cu alegerea lui ca domnitor al României, le putem ușor distinge în scrisorile, mesajele, ordonanțele, epistolele, apelurile și proclamațiile Domniei sale, din care vom reproduce unele pasaje. În ziua alegerii domnitorului Moldovei și al Munteniei, adică la 24 ianuarie 1859, Cuza se adresează lui Napoleon al III-lea cu o scrisoare de recunoștință pentru susținere, în care, printre altele, spune: „Sire, Adunările electivă din Moldova și Valahia m-au proclamat în unanimitate prinț domnitor al Moldovei și Valahiei. Astfel s-a împlinit în fapt această Unire completă, pe care cele două țări au cerut-o de atâtea ori și pe care Maiestatea Voastră a binevoit să o susțină în Consiliile europene...”⁶⁷.

În scrisoarea de răspuns deputăției adunării electivă din București din 29 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza menționează: „În ochii mei, actul ce l-ați desăvârșit, domnilor deputați de peste Milcov, este triumful unui princip mântuitoriu ce viează cu tăre în inimile românilor, principiul frăției românești! El ne-a scăpat de pierzare în trecut, el ne re-nvie în timpul de față, el ne va duce la bine și la mărire în viitor. Să trăiască dar frăția românească! Să trăiască principatele Unite!”⁶⁸.

La 8 februarie 1859 domnul Principatelor Unite Moldova și Țara Românească, anunțând românilor linia sa programatică, zice: „...Voi fi domn constituțional, voi respecta toate drepturile Adunării electivă și toate stăruințele noastre vor avea de țel dezvoltarea noilor

instituții, ce ne-au recunoscut Europa, adevărata și temeinica punere în lucrare a reformelor, ce sunt menite de a introduce în societatea noastră marile principii ale staturilor moderne”⁶⁹.

La 3 decembrie 1861, declarând în fața Adunării electivă a Țării Românești că „Unirea este în fine dobândită pentru noi”, Alexandru Ioan Cuza mai subliniază: „Mândru de încrederea națiunii, convins că o cauză mare și dreaptă nu poate pieri, și pătruns totodată și de sântenia datoriilor mele, eu, ca **domn și român** (*subl. n.*), n-am cruțat osteneala și am întrebuințat toată răbdarea, toată prudența și toată moderațiunea neapărat necesare pentru consolidarea edificiului **naționalității române** (*subl. n.*)”⁷⁰.

În „Proclamațiunea înălțimei-sale Domnitorului către națiunea română” din 11 decembrie 1861 Alexandru Ioan Cuza, moldovean de origine, declară: „**Români! Unirea este îndeplinită. Naționalitatea română este întemeiată!** (*subl. n.*). Acest fapt măreț, dorit de generațiunile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chiebat cu căldură de noi, s-a recunoscut de Înalta Poartă, de puterile garante, și s-a înscris în datinile națiunilor. Dumnezeuul părinților noștri a fost cu țara, a fost cu noi. El a întărit silințele noastre prin înțelepciunea poporului și a condus Națiunea către un falnic viitor.

În zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn. Alesul Vostru vă dă astăzi **o singură Românie** (*subl. n.*). Vă iubiți patria, veți ști, dar, a o întări! Să trăiască România!”⁷¹.

Iată, deci, mersul adevărat al evenimentelor în acei ani de mari frământări patriotice și politice, de cugetări și hotărâri cruciale, izvorâte din dragostea înflăcărată și din responsabilitatea față de destinul și viitorul poporului român, față de Patria tuturor

românilor – România. Iată, deci, „luptătorii și înfăptuitorii” idealului românesc. Ei erau concentrați în nord-estul României, adică în Moldova, cu provinciile ei Basarabia și Bucovina. Rolul de prim-plan al românilor moldoveni, inclusiv al celor basarabeni și bucovineni, în realizarea Unirii este evident. Ei au mers **conștient** la Unire, din care cauză românii munteni nu puteau să-i forțeze să accepte punerea începutului întregirii pământurilor tuturor românilor. Românii moldoveni și-au coordonat cu românii munteni numai activitățile privind Unirea, dorința și hotărârea venind din fiecare Principat independent. În plus, Hotărârile Moldovei de a se uni cu Muntenia au fost liber exprimate atât la 7 octombrie 1857, cât și la 5 ianuarie 1859, și ambele au premers hotărârilor **analoage din Muntenia**.

Menționăm aici cu mult regret că la 11 februarie 1866 acest mare domn al românilor este silit de coaliția fruntașilor partidelor să abdice. S-a retras în străinătate și a murit la 3 mai 1873 la Heidelberg⁷².

În contextul problemei puse de noi este logic să ne întrebăm: „Cine a pornit, cine a împins pe moldoveni la Unire?” Răspunsul poate fi unul singur - românismul lor, conștiința apartenenței lor la neamul românesc, spiritul românesc care stăpânea inimile tuturor românilor moldoveni, munteni și ardeleni. Atitudinea pozitivă față de unire a izvorât din românismul conștientizat atât al moldovenilor, cât și al muntenilor. Dovadă în acest context ne pot servi mărturisirile unora dintre cei mai luminați bărbați ai neamului românesc, originari din Moldova, inclusiv din Basarabia și Bucovina, făcute după Actul Unirii din 1859.

§3. ECOURI PRIVIND UNIREA. FORȚA MOTRICE A UNIRII

- La 17 februarie 1859 românul de origine basarabeană Mihail Kogălniceanu, românul care a fost creierul Unirii de la 1859, ține un discurs din partea deputaților Moldovei în Adunarea de la București.

Explicând de ce și cum a votat Moldova Unirea, Kogălniceanu menționa, printre altele, că **„în Moldova Unirea nu este o chestie de entuziasm, ci de judecată și de logică”**, că moldovenii sunt conștienți de faptul „că numai Unirea le poate asigura independența din năuntru și puterea de a se apăra de înrăuirile streine”, că „niciodată o nație n-a datorat mântuirea sa numai altor nații. Când cinci milioane de români vor voi, ei vor și putea”. Propunând „întrunirea la Focșani a amândurora camerelor, spre a ne consulta împreună și mai de aproape de ceea ce este de făcut”, moldoveanul Kogălniceanu îi cheamă pe deputații munteni „să uităm dezbinările trecute, să amânăm dintre noi chestiile secundare; să arborăm mai presus de toate steagul naționalității române și să fim siguri că vom triumfa de toate greutățile, să ne silim mai ales a dovedi Europei, că, pre cât suntem de hotărâți a ne apăra drepturile de nație autonomă, pre atât nu voim a fi un obiect de grijă și de turburare pentru dânsa”⁷³.

- La 9 februarie 1863 Kogălniceanu spunea în Adunarea României: „...Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă; Unirea e actul energetic al întregii națiuni române, e marea noastră Conquistă! și d’aceea, domnilor, nici chiar domnitorului, dar încă unui singur particular, nu-i recunosc și nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de a zice că el a făcut singur Unirea. Nu, domnilor, **Unirea națiunea a făcut-o** (*subl. n.*), națiunea care a ales un domn pentru ambele țări, cu misiunea de a realiza Unirea...”⁷⁴.

- 25 mai 1867. Românul bucovinean Bogdan Petriceicu-Hașdeu publică în

„Perseverența”, nr. 23, un studiu cu titlul Unirea, în care nu se ocupă de examinarea Unirii de la 1859 pentru a o respinge. Pentru el Unirea de la 1859 e cea mică. El e cu gândul la Unirea cea mare. Cităm: „...Cinci secolii au suspinat românii dincoace și dincolo de Milcov, și cu fiecare suspin dispărea câte o undă din patul acestui styh de dezbinare, până ce, în fine, infernalul râuleț s-a evaporat cu totul din căldura puternicului dor național; astăzi Milcovul nu mai există moralmente!... Din fundul unui sătuleț din Transilvania se renalță numeroase voci, strigând cu fală în gura mare: **„Toți românii sunt frați”**, și șoptind apoi așa zicând printre rînduri: **„Așteptăm oara Unirii”**...Așadar, chestiunea ce ne va preocupa în acest studiu de înaltă politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pâraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile fără care nu se poate armoniza hora noastră națională, între toate pietricelele, câte sunt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian!”⁷⁵.

- 6 august 1867. Același român bucovinean Bogdan Petriceicu-Hașdeu scrie în „Românul” că nu poate fi trasă o linie de demarcațiune între moldoveni și celelalte părți ale poporului român. Cităm: „...Nu numai în privința limbii, ci și în aceea a teritoriului este absolutamente imposibil de a trage o linie de demarcațiune între moldoveni și munteni... **Moldovenii sunt munteni, muntenii sunt moldoveni, moldovenii și muntenii sunt transilvani, transilvanii sunt moldoveni și munteni**, iată singurul aspect adevărat și posibil al acestui majestuos tablou, de o unitate națională fără exemplu în analele lumii!... Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură Românie, cu un picior în Dunăre și cu altul pe ramificațiunile cele mai depărtate ale Carpaților, există un singur corp și un singur suflet...”⁷⁶.

- 19 februarie 1880. Marele român moldovean **Mihai Eminescu** de asemenea, a încuviințat Unirea de la 1859. Într-un studiu din seria „Publicistică”, tipărit în „Timpul”, el afirmă că tendința Țărilor Române de a se uni, expusă în Regulamentul organic, s-a pronunțat „cu mai multă putere în mișcarea de la 1848 și culminează în 1859 prin alegerea lui Vodă-Cuza...”⁷⁷.

- 1892. Bogdan Petriceicu-Hașdeu, pentru care românii existau ca națiune atât la Unirea lor din 1859, cât și în sec. al XVII-lea, spune că România veche a murit (pe timpul fanarioților - *n. n.*), iar România nouă a fost „zămislită la 1821 sub steagul lui Tudor Vladimirescu, s-a născut la 1848 și a primit botezul în ziua Unirii Principatelor”⁷⁸.

- La 16 ianuarie 1909, la semicentenarul Unirii Principatelor, românul moldovean, pământeanul lui Mihai Eminescu, **Nicolae Iorga**, declara în studiul „Pentru Unire! Pentru Cuza! Pentru Kogălniceanu!” că „acest genial bărbat de stat domină ca un uriaș istoria modernă a României”, că „ideile naționale pe care s-a întemeiat România sunt ideile lui Mihail Kogălniceanu de la 1840 până la 1859”⁷⁹. Tot N. Iorga declara în același an 1909 că Actul Unirii din 1859 și făurirea României noi au rezultat din „**noua conștiință românească** (*subl. n.*), bine călăuzită de oameni a căror venerație era la înălțimea talentului lor”⁸⁰.

- La 25 ianuarie 1909, cu prilejul celor 50 de ani de la proclamarea Unirii Moldovei și Munteniei, românul moldovean **Alexandru D. Xenopol** și-a exprimat admirația: „...Unirea țărilor române, a răsărit dintr-o nepilduită îndrăzneală a oamenilor ce au îndeplinit-o și care au pus în cumpănă întreaga noastră ființă, ca stat și popor, pentru a scoate neamul românesc din lăncezeala și amorțeala în care trăia și a-l aduce în rândul celor slăvite de pe pământ.

Din îndoita alegere a lui Alexandru Cuza ca domn în Moldova și în Muntenia, românii călcau în chip fățiș convenția de la Paris, și doar acest act internațional era actul nostru de naștere ca stat; în puterea lui, noi câștigam dreptul de a trăi, scăpând de urgisitul protectorat îndoit al Turciei și al Rusiei și dobândind voia de a cugeta românește, de a ne dezvolta firea și de a ne îngriji interesele după cum credem noi că ar fi mai bine...”⁸¹.

*
* *

Așadar, ne-am putut convinge că în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova din dreapta Prutului grație unei puternice conștiințe românești colective a avut loc procesul planificat de pregătire și desfășurare a Unirii Principatelor Române - Moldova și Muntenia -, care se îndepărtaseră una de alta încă în a doua jumătate a secolului al XIII-lea – prima jumătate a sec. al XIV-lea. Cerința de realizare a Unirii politice și administrative a Țărilor Române a fost formulată răspicat la 1848. Primii care au abordat această cerință au fost moldovenii. Moldovenii au fost creierul Unirii, iar Moldova - leagăn al românismului.

Procesul de accelerare a evenimentelor ar fi fost întârziat fără organizarea acțiunilor spre unire, propaganda ideilor unioniste, contribuția esențială pe care au jucat-o publicațiile ieșene întemeiate în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Toate ele lucrau pentru interesele întregii națiuni române, în primul rând – pentru întregirea ei. E de menționat că prima ediție a *Hronicii Românilor* a lui Gh. Șincai tot la Iași a apărut.

Un rol important în pregătirea și desfășurarea Unirii l-au jucat românii moldoveni din întreaga Moldovă, dar mai ales din județele Vaslui, Tecuci, Bacău, din orașele Cernăuți, Bârlad și altele.

În mișcarea unionistă de la Iași alături de moldovenii din dreapta Prutului, au activat și basarabeni și bucovineni.

Toate măsurile întreprinse de românii moldoveni întru organizarea și realizarea Unirii au avut un caracter legal. La baza lor au stat deciziile Tratatului de la Adrianopol (1829) și Regulamentele organice, ale Congresului de pace de la Paris (30 martie 1856), ale Comitetului electoral al Unirii (februarie 1857), ale Adunării ad-hoc a Moldovei (7 octombrie 1857). Ultima a proclamat Unirea Moldovei cu Muntenia (Valahia) (7 octombrie 1857) și a ales pe Alexandru Cuza domn al Moldovei (5 ianuarie 1859). Curând Unirea a obținut recunoaștere internațională (la 1 aprilie 1859 de către Franța, Anglia, Prusia, Rusia și Regatul Sardiniei, iar la 25 august a aceluiași an - de către Austria și Turcia).

Rolul de primă vioară printre „luptătorii și înfăptuitorii” idealului românesc - Unirea teritoriilor naționale ale României - aparține românilor moldoveni.

Moldovenii au fost însuflețiți în lupta lor pentru Unire de românismul lor conștientizat. Conștiința națională românească a fost forța motrice care i-a mînat pe aceștia la fapte mărețe, fapte istorice.

Ultima concluzie care se cere expusă constă în faptul că nici cu arma, - fie ea imperială turcă sau imperială rusă, - nu s-a putut și nu se poate înăbuși, nu se poate șterge conștiința națională românească a moldovenilor. Să ne aducem aminte: în urma înăbușirii Revoluției de la 1848 românismul moldovenilor a devenit și mai puternic. El trăiește astăzi și va trăi în viitor.

NOTE

¹ Iftene Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, 1995, p. 172.

² Ibidem.

- ³ Ibidem, p. 175.
- ⁴ Volumul *Aspecte ale luptei pentru Unitate națională, Iași: 1600 ~ 1859 ~ 1918*, Iași, 1983.
- ⁵ Ibidem, p. 76.
- ⁶ Volumul *Mărturisiri despre Unire* (în continuare *Mărturisiri... - n. n.*), București, 1959, p. 466-468, cu referire la Costache Negri, *Versuri, proză, scrisori cu un studiu asupra vieții și scrisorilor sale, de Em. Gârleanu*, București, Ed. Minerva, 1909, p. 3.
- ⁷ Mihail Manoilescu, *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, Iași, 1993, p. 11.
- ⁸ *Arhiva românească*, Iași, aprilie, 1840.
- ⁹ M. Kogălniceanu, *Opere. Scrieri istorice*. Ediție critică de Andrei Oțetea, București, 1946, tomul I, p. 647-648.
- ¹⁰ Culegerea *Gândirea social-politică despre Unire (1859)* (în continuare *Gândirea... - n. n.*), București, 1966, p. 44, cu referire la *Anul 1859 în Principatele Române*, vol. IV, București, 1903, p. 109-111 și 133-136; vezi și *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 186.
- ¹¹ Volumul *Mărturisiri...*, p. 406.
- ¹² Ibidem, p. 407.
- ¹³ Ibidem.
- ¹⁴ Ibidem, p. 408.
- ¹⁵ Ibidem, p. 417.
- ¹⁶ M. Kogălniceanu, *Opere*, vol. II. *Scrieri istorice*. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, București, Editura Academiei Române, 1976, p. 20.

- ¹⁷ Ibidem. *Discursuri parlamentare din epoca Unirii, 29 septembrie 1857- 14 decembrie 1861*. Ediție îngrijită de Vladimir Gh. Diculescu, București, Ed. Științifică, 1959, p. 12, citat de George Em. Marica, *Repere ale sociologiei națiunii la scriitorii români din secolul al XIX-lea*, în lucrarea Institutului de istorie „Nicolae Iorga” *Națiunea Română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, 1984, p. 452.
- ¹⁸ Culegerea *Gândirea...*, p. 325, cu referire la „Adevărul”, nr. 6958 din 16 ianuarie 1909.
- ¹⁹ Ibidem, p. 330, cu referire la „Neamul Românesc”, nr. 11 din 1 ianuarie 1909.
- ²⁰ Alecu Russo, *Opere*, Chișinău, 1989, p. 134, cu referire la Miron Costin, *Precuvântarea la De neamul moldovenilor*.
- ²¹ Ibidem, p. 67-68.
- ²² Ibidem, p. 72.
- ²³ Ibidem, p. 83.
- ²⁴ Ibidem, p. 164.
- ²⁵ Ibidem, p. 95-96.
- ²⁶ Ibidem, p. 132-133.
- ²⁷ Culegerea *Națiunea română*, lucrarea Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, București, 1984, p. 459.
- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ Culegerea *Gândirea...*, p. 26, cu referire la E. Lovinescu, *Scrisori inedite ale lui C. Negruzzi*, în „Convorbiri literare”, XLVII (1913), p. 72-73.
- ³¹ *Istoria României în date*, Chișinău, Mica întreprindere editorial-poligrafică „Crai-

Nou”, 1992, p. 167.

³² *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 169.

³³ Gh. Bezviconi, *Călători ruși...*, p. 281, cu referire la C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 346-347.

³⁴ Ibidem, p. 173.

³⁵ Ibidem, p. 174.

³⁶ Ibidem, p. 178.

³⁷ Ibidem, p. 179.

³⁸ Ibidem, p. 181.

³⁹ Culegerea *Gândirea...*, p. 39, cu referire la Valerian Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare din Moldova după evenimentele din martie 1848*, în „Studii și cercetări științifice”, 1954, p. 447-448.

⁴⁰ *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 182—183.

⁴¹ Ibidem, p. 185.

⁴² Ibidem.

⁴³ Culegerea *Gândirea...*, p. 43, cu referire la Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gh. Sion*, 1992, Cluj, 1939, p. 1.

⁴⁴ *Istoria României în date*, Chișinău, p. 191.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem, p. 194.

⁴⁷ Ibidem, p. 195.

⁴⁸ „Steaua Dunării”, nr. 1, 1855, octombrie, citat în culegerea *Gândirea...*, p. 69.

⁴⁹ *Istoria României în date*, ed. Chișinău, p. 196-197.

- ⁵⁰ Culegerea *Gândirea...*, p. 74-75, cu referire la *Acte și documente*, vol. III, p. 531.
- ⁵¹ Ibidem, p. 77-78, cu referire la *Acte și documente*, vol. III, p. 542.
- ⁵² Ibidem, p. 89, cu referire la *Unirea Principatelor*, vol. III, București, 1963, p. 115.
- ⁵³ Culegerea *Gândirea...*, p. 100-102, cu referire la *Acte și documente*, vol. III, p. 1107-1108.
- ⁵⁴ Ibidem, p. 102-105, cu referire la *Acte și documente*, vol. IV, p. 40-42.
- ⁵⁵ Ibidem, p. 120-122, cu referire la *Acte și documente*, vol. IV, p. 371-372.
- ⁵⁶ Ibidem, p. 127, cu referire la *Acte și documente*, vol. V, p. 260.
- ⁵⁷ Ibidem, p. 147-152, cu referire la *Acte și documente*, vol. VI, partea I, p. 63-66.
- ⁵⁸ Ibidem.
- ⁵⁹ Ibidem.
- ⁶⁰ Ibidem, p. 167, cu referire la *Acte și documente*, vol. VI, partea a II-a, p. 31-40 și 43-44.
- ⁶¹ Ibidem, p. 228, cu referire la *Acte și documente*, vol. VIII, p. 340-341.
- ⁶² Ibidem, p. 231, cu referire la *Acte și documente*, vol. VIII, p. 353-354.
- ⁶³ A. D. Xenopol, *Unioniștii și separatiștii*, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. inst.”, s. a II-a, t. XXXI, 1909, p. 740, cit. de D. Vitcu, *Iașii și Unirea Principalelor*, în *Aspecte ale luptei pentru Unitate Națională. Iași: 1600 - 1859 - 1918* (în continuare *Aspecte... - n. n.*), Iași, 1983, p. 61.
- ⁶⁴ D. A. Sturdza, *Însemnătatea Divanului ad-hoc din Iași și București, în istoria renașterii României* în „Anal. Rom. Mem. Secț. ist., s. a II-a, t. XXXIV, 1912, p. 38, citat de Vitcu, *op. cit.*, în *Aspecte...*, Iași, 1993, p. 34.
- ⁶⁵ Mihail Manoilescu, *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, Iași, 1993, p. 34.

- ⁶⁶ *Istoria României în date*, Chișinău, 1992, p. 202.
- ⁶⁷ Culegerea *Gândirea...*, p. 250, cu referire la *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VIII, p. 604-605.
- ⁶⁸ Ibidem, p. 262, cu referire la „Românul”, nr. 15, din 5/17 februarie 1859.
- ⁶⁹ Ibidem, p. 266, cu referire la „Naționalul”, nr. 19, din 12 februarie 1859.
- ⁷⁰ Ibidem, p. 278, cu referire la „Monitorul”, nr. 266, din 4 februarie 1861.
- ⁷¹ Ibidem, p. 280, cu referire la „Monitorul”, nr. 271, din 11 decembrie, 1861.
- ⁷² Mihail Manoilescu, *Op. cit.*, p. 34.
- ⁷³ Culegerea *Gândirea...*, p. 268-271, cu referire la M. Kogălniceanu, *Discursuri parlamentare din epoca Unirii...*, București, 1959.
- ⁷⁴ Ibidem, p. 314-315, cu referire la *Discurs în Adunarea României*, în suplimentul la „Monitorul oficial”, nr. 56, 1863.
- ⁷⁵ Ibidem, p. 315.
- ⁷⁶ Ibidem.
- ⁷⁷ Ibidem, p. 319.
- ⁷⁸ Ibidem, p. 324, cu referire la „Revista nouă”, 1892, p. 434-441, apud. B. Petriceicu Hașdeu, *Scrieri literare și politice*, București, 1937, p. 127- 128.
- ⁷⁹ Ibidem, p. 325, cu referire la „Adevărul”, nr. 6958 din 16 ianuarie 1909.
- ⁸⁰ Ibidem, p. 345, cu referire la *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la întemeierea statului român*, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 118-119.
- ⁸² Ibidem, p. 333, cu referire la „Adevărul”, nr. 6967, din 25 ianuarie 1909.

CAPITOLUL V

SARMIZEGETUSA ROMÂNISMULUI

(perioada dintre cele două Uniri: 1859-1918)

În 1859 Unirea Moldovei din dreapta Prutului cu Muntenia a fost proclamată, dar ea mai trebuia perpetuată și apărată. Acest lucru nu-l puteau face alții decât românii. După unirea din 1859 românii din teritoriile lor naționale mai continuau să rămână sub stăpânire străină. Transilvania, Banatul, Bucovina și ținuturile Arad, Bihor, Satmar și Maramureș erau sub austrieci și unguri, Transnistria, Basarabia, fără sudul ei - sub ruși, Dobrogea și însăși România - până la 1877 - sub turci. Populația românească, mai ales cea din afara României, era supusă deznaționalizării și asupririi sociale.

Românii aveau nevoie de susținere din afară. Dar Italia, Germania, Franța, fiind preocupate de treburile lor interne, nu puteau ajuta România. Imperiul Austriac, care se transformase în Imperiul Austro-Ungar, și Rusia nu renunță la expansionism. Balcanii sunt ținta acestora din urmă.

Imediat după Unirea din 1859, rușii încearcă să provoace românii moldoveni la separatism. Primul domn al României Alexandru Ioan Cuza abdică în favoarea lui Carol de Hohenzollern. În România se instaurează o dinastie străină.

În urma războiului ruso-turc din 1877-1878, România își dobândește independența, dar pierde în favoarea Rusiei sudul Basarabiei. Și asta în pofida faptului că românii salvaseră onoarea Rusiei la Plevna. Rusia, în loc de mulțumire, nu admite participarea României la tratativele de pace și realizează un nou rapt al Basarabiei (sudul ei).

Într-o atare situație națiunea romană, limba română, independența României,

românismul în genere puteau fi salvate doar de românii înșiși.

Un rol important în această activitate patriotică în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea le revine românilor moldoveni (din dreapta și din stânga Prutului), din Bucovina și din Transnistria. Aceștia își apărau trecutul, prezentul și viitorul cu arma cuvântului scris.

§1. MOLDOVENI – PROMOTORI ȘI OCROTITORI – CONSECVENȚI AI ROMÂNISMULUI

Gheorghe Asachi (1788, or. Herța - 1869) este un cărturar umanist, om politic și scriitor român din Moldova, mare susținător al românismului. A făcut studii la Lvov, Viena și Roma. Este întemeietorul învățământului în limba română (anume în limba română, nu în moldovenească) în Moldova, unul dintre întemeietorii Academiei Mihăilene și al primei gazete românești în Moldova - „Albina românească” (1829, adică cu 30 de ani înainte de Unire și de apariția statului unitar România), organizatorul teatrului românesc în Moldova (încă în 1816) și al Conservatorului Filarmonic Dramatic (în anul 1836). Cunoștea, pe lângă limba maternă, care bineînțeles era cea română, limbile polonă, rusă, latină, germană, italiană, franceză și engleză¹. A lucrat ca profesor „de științe teoretico-practice al artei de inginer”, unde „a compus cea întâia dată în limba română un curs de matematică”; „agent diplomatic al Moldovei la curtea din Viena”; în calitate de „secretar al Comitetului ad-hoc”, a redactat „Constituția politică a Moldovei”, care purta numele de „Regulament organic”; arhivist de stat. A scris un șir de nuvele istorice, drame, sonete, poeme, poezii, balade și fabule.

Deși e moldovean după locul de naștere, în toată opera sa literară Gheorghe Asachi

folosește terminologia românească, cum ar fi: român, români, dacoromâni, moldoromâni, români munteni, români filologi, strămoș român, popor român sau a românului popor, neamul românesc, limba română sau românească, literatura română, poezia română, firea limbii române, poeți români, patrioți din românie, românesc cântec, a românilor virtute, țiganiada română, gramatică românească, onomatologie română, „Albina românească”, „Alăuta românească” (1837), „Nuvele istorice a României” (Iași, 1867), „Dragoș, restatornicitorul domniei românilor în Dacia Transalpină, numită după aceea Moldova, la anul 1352”.

Atunci când redă aspectul etnic, originea, specificul, caracterul întregului, care este poporul român, atunci când redă noțiuni generale pentru întreg neamul românesc - cultura, limba și istoria românească -, Gheorghe Asachi folosește termeni și expresii ce conțin numele etnic al românilor sau derivate de la acesta. Atunci când vrea să redea particularul, localul, el folosește și termeni și expresii de tipul moldoveni, munteni, fugari moldoveni, români munteni, moldoromâni, Moldova - stat moldoromân, oaste moldoromână, eroi moldoveni (adică eroi români din Moldova), ostașii moldoveni, jună moldovană, orfanul moldovan, plăieșul moldovan, care e „român”, păstorul moldovan, costumul moldovenesc etc.

În pagina „înainte-cuvânt” la „Poezii”, publicate la Iași în 1836, Gh. Asachi, deși era născut în nordul Moldovei și, deci, după locul de naștere era moldovean, se considera român, iar „compunerile” sale le considera a fi „românești”. El scria: „Această plecare către versuire se însamnă și între români mai ales de când raza culturii a început a ne lumina... Întăile mele compuneri **românești** (*subl. n*) sunt din 1812. ...”².

Din Prefața la *Culegere de poezii, Iași, 1854* de asemenea aflăm că limba maternă a lui

Asachi era româna, iar cărturarul și scriitorul român „conlucra” spre „înființarea unei literaturi române”³. Gheorghe Asachi încheie prefața cu următorul alineat: „Prin astă ediție s-au mai adăos câteva compuneri originale italiene, din epoha giuniei mele, și alte traduceri din **română** în limbile franceză și germană”⁴.

Mărturii privind originea romană a românilor, privind conștiința națională românească a moldovenilor întâlnim practic în fiecare poezie a lui Gh. Asachi. Din *La Patrie* cităm:

*O, Români, români ai Daciei, ce purtați un mândru semn
De-origină, istoria acum fie-ne îndemn!
În vechime maica Roma, ce-a fost doamnă-n toata lume,
Ni-a lăsat legi și pământuri, vorba sa și - naltul nume.
Oare darul ce de timpuri și de barbari s-a păstrat,
Când senină soarta luce, fi-va astăzi defăimat?
Nu, prin muze ș-a virtutei dorul dulce și fierbinte,
În noi lumea să cunoască strănepoți romanei ginte.
Tu, Moldavio mănoasă, ce pre mine ai născut,
Adăpost dă giunei muze care ist vers a țesut. ..⁵.*

În oda *La Italia*, scrisă încă la 1809, Gh. Asachi iarăși afirmă cu multă mândrie că de la Roma, unde stă înălțată falnic columna lui Traian, se trag limba, legile și numele românilor:

*Între surupate temple, obelisce și coloane,
Ca un turn de fier întreagă stă coloana lui Traian;
Pre ea văd: Istrul se pleacă Iasienei legioane,*

Cum cu Patria sa piere - a Decebalului oștean.

Și cum în deșeara Dacie popor nou se-ntemeiază,

De-unde limba, legi și nume a românilor derează⁶.

Gheorghe Asachi termină oda cu următoarele cuvinte:

Un român al Daciei vine la străbuni,

Ca să sărute țărna de pe-a lor mormânturi

și să-nvețe-a lor virtute!⁷

Dându-și seama de răul adus de străini, precum și de cel al dezbinării românilor, încă în 1822 Asachi visează la unirea lor politică. În ultimele două versuri din poezia *La moldoveni* găsim expunerea acestui vis, care, îndeplinindu-se, ar deveni un izvor al „avuțiilor”:

Auritele palaturi nalță turnuri către nor

Ș-a străbunilor mărire din surpări vor să răsară;

Necurmat va să reverse avuțiilor izvor:

Înflorire, fericire și repaos preste țară,

Când ne-or fi temei și cârmă, sub un domn bun, înțelept,

*Legea, Patria, **Unirea** și un cuget chiar și drept⁸.*

În *Pleiada*, o odă către poeții români, scrisă de Gh. Asachi în 1845, e redată geografia răspândirii poporului român, inclusiv în Basarabia, și originea lui romană, „geamăn cu cel italian”:

Acordați române versuri p-armonioase alăute.

Într-un rost, ca și poporul, geamăn cu cel italian,

Să învețe amor de Patrie, dor de glorie, virtute,

Și românul de pe Istru, ș-al Carpaților muntean,

*Cel ce bea-n Siret, în Nistru, și-n a Mureșului unde,
Cel l-a cărui triste doine plaiul Pindului răspunde⁹.*

În elegia *Holera în Moldova* (1831) Gh. Asachi dezvăluie ceea ce constituie apartenența etnică a „fiilor nobili” ai pământului Moldovei, care vor „mări românul nume”, ceea ce înseamnă că și moldovenii sunt români:

*După noi odinioară mult mai demnă va să vie
Pe pământul a Moldovei de puternici fii o ceată,
Care spre mărețe dregeri fî-va iară îndemnată
De eroice exemple ce străbunii i-au lăsat.
Și atunci pe cei fii nobili, ce-or mări **românul nume**,
Prin virtute, arte, arme și a muzei armonie,
Mulțumirea Patriei - așteaptă ș-admirarea-n toata lume,
Ce de glorie eternă pe străbuni a cununat!¹⁰*

Termenul de „moldoromâni” este folosit de Asachi în *Imnul moldoromânilor pentru 25 ianuarie 1856, ziua onomastică a lui Grigore Ghica Voievod*, în care **Moldova este „a românului popor”**:

*Doamne, apără pământul
A românului popor
Și întinde haru-Ți Sântul
Pre Grigori Domnitor!
Moldova iară, sub a ei lege,
Ce din vechime au moștenit,
Unită-n El să poată culege*

*Pre calea păcii trai fericit!*¹¹

Că **moldovenii aparțin întregii români**, Asachi ne mărturisește și în balada *Turnul lui But*:

*Între toata românie,
Mai frumos și milian,
Mai puternic n-a fost nime
Decât Butul Moldovan*¹².

Visul sacru al lui Gh. Asachi a fost de a vedea înfăptuită unitatea politică a tuturor românilor într-un singur stat. Acest gând îl expune în versurile cu titlul *Odă* (1860):

*Să dai brațelor putere, inimii – un dor aprins,
Ca românul, cum străbunii, pentru drepturile sfinte
Ale Patriei renăscânde să se lupte neînvins
Prin lucrări și prin cuvinte!
Strânge Țările-Unitate prin un nod nemuritor,
Cum origine au uns, fie a lor și fericire;
Toți românii să închege de frați numai un popor
Că puterea stă-n Unire!*¹³

Gh. Asachi era ferm convins că „lucruri mici cresc prin unire” sau „că puterea stă-n Unire”, după cum se relevă în fabula *În Unire stă tăria* (1830)¹⁴.

Tema moștenirii romane, a Unirii românilor, precum și „a României soartă”, a fost expusă și-n poezia *Vot la cometul din 1858*: Cităm:

*...Când a României soartă
O-nchidea secreta poartă,
Argintoasa a ta comă
Ai întins spre cea menire
Ce lăasă antica Romă
L-ai săi fii de moștenire.
Dorit timpul cel să vie
Ca-n a ta călătorie,
Când iar te vei înturna
Pe român a lumina,
Să găsești pe-a lui popor
În traiul nemuritor,
Puternic și fericit,
În Concordie unit!¹⁵*

Un *Cânt secular* (Pentru aniversara 30 ianuarie 1859) „Celui Domn ce-au fost Moldovei de mult bine făcător” (este vorba despre Vasile Lupu) se termină cu versurile:

*Românio, spre agiunge acolo und-al tău nume
Și a tale sorți te cheamă: de a fi și tu iar Stat,
Nu uita că a ta Mumă au trăit atâta-n lume
Cât virtutea ș-amor Patriei au plinit ș-au onorat!¹⁶*

Dovada că acest *Cânt secular* este închinat memoriei lui Vasile Lupu o găsim în poezia

În amintirea de 30 ianuarie, aniversara onomastică a lui Vasile Lupu, Domnul Moldovei, restauratorul literelor române în biserică și în curte, fondator al Academiei Naționale la 1644, pe care, printre altele, îl proslăvește astfel:

Alți domni cu arme țara mântuise,

I-au păstrat drepturi, viață, autonomie,

Pentru mari sorți ce în destin sunt scrise.

Tu-ntâi sfârmași obeze de sclavie,

Ce ferecau a strămoșilor zise,

*Și-ai înviat nou simț în românie!*¹⁷

Subtitlul nuvelei *Dragoș* conține afirmația lui Asachi că Dragoș este „Restatornicitorul Domniei românilor în Dacia Transalpină, numită după aceea Moldova” și că acest eveniment a avut loc „la anul 1352”. Tot acolo, în „Introducere istorică”, Gh. Asachi afirmă că Dragoș a întemeiat un stat „moldoromân”, ceea ce ar însemna o Românie în Moldova, sau o Românie Moldavă. Altfel zis, Dragoș a restabilit, a „restatornicit domnia românilor în astă țară”, adică în Moldova, cândva „Dacia Transalpină”¹⁸.

În nota 3 la capul întâi, intitulat „Romidava”, al nuvelei *Dragoș* Asachi spune clar că. „Dacia Transalpină se numea Țara între munții Carpați și Tiras (Nistru), ce apoi fu numită Moldova”¹⁹.

După Gh. Asachi, populația Moldovei sau Daciei Transalpin era română și la 1351, „când românii, în unire cu ungurii și cu cavalerii cruceri, au învins oardele tătare între munții Carpatului...”²⁰, dar și „în epoha când Romidava se afla încă în puterea românilor...”²¹. Dar, în viziunea lui Gh. Asachi, locuitorii vechii Dacii se numeau români începând cu „căderea domniei și a puterii romanilor în Dacia”. Românii erau „colonii și

cetățenii romani”, parte „locuind prin cetăți și șesuri”, iar parte, „cea mai însemnată”, fiind așezată „între munții Carpați”. Fiind „apărați de nestrăbătuta Carpaților pozițiune”, românii „păstrau sub propriii lor domni naționalitatea, atârând uneori de străinii mai puternici decât dâșii, și unindu-se alte dăți cu rivalii acestora, spre a combate pe asupritorii comuni și a păstra până în zilele noastre dreptul peste vechea lor patrie”²². În acest mod „se tâmplă la 1351, când românii, în unire cu ungurii și cu cavalerii, au învins oardele tătare între munții Carpatului...” și i-au pus de „s-au retras din șesurile Daciei Transalpine în părțile Mării Azove, de unde veniseră...”²³.

Gh. Asachi termină nuvela istorică *Dragoș* cu același gând, cu aceeași convingere de netăgăduit că românii și moldovenii sunt un singur popor, de origine romană: „Așa, trecând pe rând prin epoha de glorie și de obelire, au cu arma în mână, au prin o politică înțeleaptă, moldoromânii în curs de 500 ani au păstrat autonomia guvernului național, care amu e asigurată prin a ei pozițiune geografică, și prin decretarea Congresului de Paris a fi, duple politica lui Traian, România Nouă, un val nepătrunzător între barbarie și lumea civilizată”²⁴.

În nuvela *Alexandru cel Bun* găsim mărturisirea lui Gh. Asachi, din care rezultă că populația muntenească, rămasă în Dacia Transalpină, după retragerea de către Aurelian a legioanelor romane, „de atunci s-au numit români munteni”²⁵. Termenul „români munteni” vrea să explice că acea parte din întreaga populație a vechii Dacii care locuia în Muntenia erau români munteni. Adică sub aspect etnic erau români, iar sub aspect geografic – munteni, adică de la munte, din Muntenia. Că anume așa este, o confirmă descrierea de către Asachi a evenimentelor din sec. XII-XIII când „românii munteni, precum și acei cari trăiau în șesurile Țării Române și ale Moldovei erau guvernați când de un reghium

republican și confederal, când de Principi pământeni...”²⁶.

În capitolul „Panahida eroilor moldoveni” (căzuți în războiul contra turcilor în 1476 de la Valea Alba - *n. n.*) din nuvela istorică, *Valea Albă* Gh. Asachi afirmă că „amintirea acelui act măreț se păstrează nu numai în istorie” și prin „biserica” construită de Ștefan cel Mare la 1496, „ci și prin tradițiuni și cântece pe care păstorul din Valea Albă repetează, acompaniând pe fluierașul său...”²⁷. În cântecul popular, reprodus de Gh. Asachi în întregime, deși e vorba de unul dintre cele mai grele războaie pe care l-au purtat moldovenii lui Ștefan cel Mare contra turcilor, se pomenește despre sângele ce „românul revărsa, / și cu oase - îndelungat / Acest câmp au presurat”. Ținând cont de faptul că acest cântec evocă unele episoade ale vieții de la sfârșitul secolului al XV-lea, concluzionăm că locuitorii Moldovei încă în acel secol de înflorire statală a acesteia, se numeau pe ei înșiși **români**.

Conștiința românească la moldoveni se confirmă și prin prochemarea din 1527 a Senatului de la Suceava ce purta titlul de Direptate, „adresată către toți moldoromânii”. Prin ea se anunța Țara Moldovei despre moartea lui Ștefăniță. În această „prochemare” locuitorii „României”, adică ai Țărilor Românești, sunt numiți frați, „frați din România”²⁸.

În nuvela *Mazepa în Moldova* Gh. Asachi citează dovezi privind limba vorbită de românii moldoveni, care este limba **română**. În viziunea lui Gh. Asachi, Vasile Lupu, domn al Moldovei, a fost „prinț înțelept și întreprinzător, renumit prin reformele naționale și civilizatoare, introduse în țară, între care mai cu seamă se numără restatornicirea limbii române în biserică și în acte oficiale”²⁹.

Mărturii suplimentare privind înlocuirea limbii slave în biserică și în viața publică a Moldovei cu cea română găsim la Gh. Asachi și în nuvela *Ruxanda Doamnă*. Vorbind despre relațiile grele ale lui Vasile Lupu cu Polonia și cu Ucraina (din cauza dorinței lui

Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki, de a se căsători cu Ruxanda), Gh. Asachi spune că „această epohă (mijlocul sec. al XVII-lea - *n. n.*) a fost pentru Moldova epoha reformelor; limba sârbească. .. s-a înlăturat de către cea română și, spre a grăbi restatornicirea ei în drepturile sale, curtea legiuise ca o îndatorire neapărată de **a vorbi și a se scrie românește** (*subl. n.*)”³⁰.

În meditația *Omul literat*, apărută în „Albina Românească”, nr. 12 din 9 februarie 1839 (pag. 45-47), Gh. Asachi își exprimă grija față de curățenia limbii noastre, de dezvoltarea culturii „neamului românesc” și propune crearea unei instituții reprezentative, a unui „giudeț amfiction ce să poate închea din gramaticii români a Transilvaniei, a Țării Românești și a Moldovei”, deoarece sunt „doritori de a vedea așezată cultura neamului românesc pe trainice temeuri...”³¹. Ne convingem o dată în plus că pentru Gh. Asachi neamul românesc exista ca un tot întreg și cuprindea tustrele Țările Române.

În calitatea sa de reprezentant diplomatic al domnitorului Moldovei Ion Sandu Sturza la Viena (anii 1822-1827), Gheorghe Asachi adresează mai multe scrisori diferitelor personalități românești. În una din cele două scrisori către bancherul Constantin Popp, și anume din 12 aprilie 1825, compusă în limba franceză, găsim o dovadă certă că Gh. Asachi se considera român: „Comme homme de lettres et *rumân*,. ..” (Ca om de litere și român...) ³². În scrisoarea către Mitropolitul Moldovei Veniamin Costache (1803-1808; 1812-1842) (din 18/30 august 1826), Gh. Asachi roagă Înalt Preasfințitul Părinte să acorde susținere „dlui Alexandru Teodori, doftor, **de neam român**...”, „carele au aretat dorința de a merge în Moldova spre a practisi acolo măiestria doftoriei, pre care aici în Viena cu multă laudă au învățat-o”. Într-o scrisoare către Kisilev, din 6 decembrie 1843, cărturarul român amintește despre o revistă cu denumirea „Spicuitorul **moldoromân**”³³. În petiția din 9

martie 1861 către Adunarea Electivă protestează contra „falsificării istoriei literaturii române”, afirmând că a urmărit scopul de a „aduna nu avere materială, ci titlul de conlucrător între cele de folos și de laudă patriei **române**...”, și în 1813 el „cel întâi” a „introdus limba **română**” „în școala domnească din Iași”, a „început publicitatea și cu numele au înviat în patrie și simțul **român**”, „...încă la 1828 au deschis școalele naționale în Sf. Trei Ierarhi...”³⁴.

Termenul „moldo-român” este folosit de Gh. Asachi alături de cel de „român” și în „Istoria Rusiei”, tradusă în românește de către acesta în anul 1832. În Prefața la această traducere Gh. Asachi, printre altele, scria: „După căderea Împărăției Romane, coloniile sale, rămase în Dachia, sau în Mizia, adeseori se aflau amestecate cu neamuri ruso-slavone, au supuse, au împreună domnitoare, precum aceste au urmat în **epoha Asanilor Împărații Românilor**. Iar în veacul de pe urmă, când din apropierea imperiilor Rusiei și Turciei s-au născut lupta cea rivală, pământurile **Moldo-Românilor** au fost teatrul marilor întâmplări...”³⁵.

Nu încapă îndoială că românul moldovean Gheorghe Asachi se considera român și prin origine, dar și prin limba vorbită. Pentru el erau români toți locuitorii autohtoni ai celor trei țări române. N-am întâlnit nicăieri în opera lui cel puțin o aluzie că moldovenii ar vorbi limba „moldovenească”.

Mihai Eminescu (1850, Botoșani - 1889), cel mai mare poet român și unul dintre cei mai de seamă lirici ai literaturii universale. A învățat la Cernăuți, Blaj, Viena și Berlin. A studiat dreptul și filozofia. Avea cunoștințe enciclopedice. A lucrat în calitate de sufleur și copist de roluri, bibliotecar, revizor școlar, ziarist: la „Curierul de Iași” (1876-1877) și la

„Timpul”(1877-1883).

Opera lui Eminescu este tradusă în peste 60 de limbi și comentată în peste 50 de studii monografice scrise în 16 limbi. Poezia eminesciană a ajuns să fie cunoscută pe toate continentele. Membru al Academiei Române, post-mortem.

În opinia filozofului Constantin Noica, Mihai Eminescu este „omul deplin al culturii române”, iar după părerea lui Tudor Nedelcea - „teoreticianul românismului”.

Chiar dacă de sub pana genialului Mihai Eminescu ar fi ieșit numai rândurile: „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, /Tara mea de glorie, țara mea de dor”; sau „De la Nistru până la Tisa/ Tot românul plânsu-mi-s-a”; sau „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești”; precum și „Suntem români și punctum”, ar fi suficient să afirmăm că luceafărul poeziei românești Mihai Eminescu, moldovean după locul de naștere, a fost conștient de apartenența sa și a tuturor moldovenilor la neamul românesc, conștient de întinderea teritoriilor populate de români.

Patriotismul lui Eminescu constă în faptul că el, fiind un înflăcărat apărător al românismului, și-a focalizat în mod conștient atenția asupra originii limbii române („limba românească este fiica limbii latine”), asupra originii etnice, romanice a poporului român, inclusiv a familiei sale („... nimeni nu mă oprește de-a fi dintr-o familie **nu numai română** (*subl. n.*), ci și nobilă neam de neamul ei...”); asupra apărării frontierei teritoriilor naționale ale românilor, inclusiv basarabene și transnistrene; asupra apărării onoarei și demnității națiunii române. „Dar nația românească, declară Mihai Eminescu, are o singură șiră a spinării și un singur creier. Ceea ce se întâmplă dincolo (în imperiile rus și austro-ungar - *n. n.*) ne doare pe noi, **orice injurie făcută naționalității noastre** (aici și în cont. *subl. n.*) **dincolo e o injurie asupra sângelui și numelui nostru**. Nu cuceriri urmărim sau am

urmărit vreodată, căci nu suntem nebuni, ci oameni în toată firea și-n toată mintea. Dar voim **respect pentru poporul românesc pretutindenea** unde se află și nu ne este amic acela care se preface a măguli susceptibilitatea locală a statului român, dar dincolo lovește în susceptibilitatea mare și energică a întregului popor romanic din Răsărit”³⁶.

În continuare vom reproduce expresii și pasaje din scrierile istorice ale lui M. Eminescu, în care se reflectă componentele de bază ale românismului: originea romanică a poporului român și a limbii vorbite de el, unitatea de neam și de limbă a tuturor ramurilor poporului român, unitatea și continuitatea românilor pe teritoriul lor național - teritoriul vechii Dacii.

Așadar, spre a apăra originea, limba, istoria, unitatea etnică și lingvistică, dreptul românilor asupra Basarabiei, precum și spre a demonstra continuitatea neamului românesc pe teritoriul său național, Mihai Eminescu afirmă:

- „Limba română e unica în Europa care n-are propriu-vorbind dialecte. Pe-o întindere de pământ atât de mare, despărțiți prin munți și fluvii, **românii vorbesc o singură limbă** (*subl. n.*)”³⁷.

- „Drepturile noastre asupra întregii Basarabii sunt prea vechi și prea bine întemeiate, pentru a nu se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră pe când Rusia nici nu se megieșea cu noi, Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru și cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă și până în veacul al nouăsprezecelea... Dacă nația românească ar fi silită să piardă o luptă, va pierde-o, dar nimeni, fie acela oricine, să n-aibă dreptul a zice c-am suferit cu supunere orice măsură i-a trecut prin minte să ne impună”³⁸.

- „... **Basarabia actuală era pământ românesc stăpânit de domni români** (*subl.*

n.). Și aceasta n-o deduc numai istoricii de astăzi, ci Miron Costin însuși; cronicarul cel învățat și mare logofăt în Moldova povestește aceasta în versurile dedicate regelui Poloniei”³⁹.

- „Oricând însă turcii sfătuiau pe sultan să nu facă război cu românii, pentru că n-aduce nici un folos, ci pier numai o mulțime de turci în zadar, atunci sultanul le răspundea: «Până când românii stăpânesc **Chilia și Cetatea Albă**, iară ungurii Belgradul sârbesc, până atunci nu vom putea birui pe creștini»”⁴⁰.

- „Dar cea mai vie dovadă că în acest veac (al XVII-lea - *n. n.*) **erau în Basarabia români** (*subl. n.*) este desigur existența eparhiei Brăilei. Vechiul **Proilabum**, a cărui nume turcii l-au prefăcut în Ibrăila, a început pe la jumătatea veacului al XV-lea sub domnia tercească” [...] „De eparhia acestei mitropolii (Proilavei - *n. n.*) se ținea: I. Silistra, Brăila, **Chilia** (*passim subl. n.*); II. **Reni, Ismail, Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina). Toate satele și orașele românești dintre Nistru și Bug**, adică din Podolia și Cherson” Citat anume e orașul **Dubăsari**, dincolo de Nistru, care se ținuse de episcopia **Hușilor**. Dar la sud de **Dubăsari** sunt **Mălăieștii**, la nord de ei e orașul **Balta**, apoi orașul **Ocna**. Și încă **foarte multe sate, rămase până ază românești**. La Dubăsari - dincolo de Nistru - era la 1794 până și **o tipografie românească** din care au ieșit mai multe cărți bisericești”⁴¹.

- „În 1769 Rusia declară război Turciei, Galiția ocupă Hotinul; în februarie 1770 boierii moldoveni și munteni jură credință Ecaterinei, în 1771 feldmareșalul Rumianțef stabilește câte un guvern provizoriu în fiecare Principat, iar Ecaterina dorește unirea principatelor sub un rege care era să fie Stanislaus August Poniatowski. În congresul de la Focșani din 1772 Rusia pretinde ca Principatele să fie declarate independente sub garanția mai multor puteri ale Europei. În fine, la 1774 se încheie pacea de la Cuciuc-Cainargi, în

care (art. 16) se stabilește că Principatele vor primi înapoi terenurile pe nedrept uzurpate de turci dimprejurul cetăților Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Brăila ș. a. În genere, interregnul din vremea ocupației rusești de la 1769-1774 e cel mai caracteristic pentru vederile de atunci ale Rusiei. **Ea voia o Românie unită care s-ajungă de la Nistru până în Carpați.** Pe monedele bătute pentru Principate marca Moldovei și a Țării Românești sunt împreunate sub o singura coroană” [...] și „candidatura lui Stanislaus August care [...] era să fie cel dintâi rege al României Unite. Deosebirea numai e că României de pe atunci i s-ar fi lăsat cu dragă inimă peticul de pământ de la gurile Dunării, pe când celei de azi – nu”⁴².

Fiind îngrijorat de soarta și viitorul națiunii române, de faptul că „un element etnic atât de răspândit ca al nostru” este „bucătit între zeci de stăpâni”, Eminescu amintește în articolul *Românii Peninsulei Balcanice* despre așezările geografice unde locuiesc românii. Cităm: „Nu există un stat în Europa Orientală, nu există o țară de la Adriatică până la Marea Neagră, care să nu cuprinză bucăți din naționalitatea noastră. Începând de la ciobanii din Istria, de la morlacii din Bosnia și Erțegovina, găsim pas cu pas fragmentele acestei mari unități etnice în munții Albaniei, în Macedonia și Tesalia, în Pind ca și în Balcani, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia până sub zidurile Atenei, **apoi, de dincolo de Tisa începând, în toată regiunea Daciei Traiane până dincolo de Nistru, până aproape de Odesa și de Kiev (subl. n.)**”⁴³.

Menționând starea foarte grea a slavilor în Imperiul țarist, Mihai Eminescu se întreabă: „Și dacă o asemenea soartă așteaptă pe slavi chiar în împărăția Moscului, ce soartă va aștepta oare pe **bieții români din Basarabia (subl. n.)**”⁴⁴.

Tema oprimării românilor din teritoriile românești ocupate de străini e abordată de

Eminescu în articolul: „În Basarabia vedem **naționalitatea noastră oprimată** (*subl. n.*) în mod sistematic; în Ardeal și Țara Ungurească asemenea”⁴⁵.

Cu orice ocazie Mihai Eminescu nu uită să amintească și de românii răsăriteni. În articolul *Românii din Ungaria*, în care vorbește despre politica de deznaționalizare a românilor și a reprezentanților altor etnii de către unguri, despre „împrejurările etnografice și geografice” ale maghiarilor, Eminescu menționa: „în sfârșit, la răsărit, sunt încongiurați (ungurii - *n. n.*) de români. Aceștia sunt o masă mare între Tisa și Carpați, care, cu toate că e împestrițată de maghiari, sași și jidovi, au favorurile că țin partea răsăriteană a statului în mâinile lor, că fortăreața naturală din răsărit, Transilvania, este locuită, în mare majoritate, de dâșii și sunt, așa-zicând, în nemijlocită legătură cu **milioanele de români dintre Dunăre, Marea Neagră și Nistru** (*subl. n.*)”⁴⁶.

În articolul *Străini de origine română?* Eminescu afirmă fără pic de îndoială că „**țăranul român**” este „**același pretutindenea între Tisa și Nistru**” și este „**de origine română** (*subl. n.*)”⁴⁷.

Protestând contra dominației austro-ungarilor asupra poporului românesc, Eminescu scrie în articolul *Unitatea etnică și de limbă a românilor*: „Până ce domnii maghiari vor pretinde a-l maghiariza cu de-a sila, zece milioane de guri și zece milioane de inimi vor striga în contra Austro-Ungariei, **căci politicește putem fi despărțiți, dar unitatea noastră de rasă și de limbă e o realitate atât de mare și de energică, încât nici ignoranța, nici sila n-o pot tăgădui** (*subl. n.*). Ei, să nu fi trăit Matei Basarab, nici Teofan al Ardealului, nici Varlaam al Moldovei, să nu fi fost suta a șaptesprezecea cu eroii și cugetătorii ei, vă puteați bate joc de noi însă mult timp, dar astăzi nu se mai poate. Azi **limba este una de la Satmar pân-în Cetatea Albă de lângă Nistru, de la Hotin pân-în**

Granița militară, azi datina e una, rasa e una și etnologic e unul și același popor, care nu mai doarme somnul pământului și al veacurilor (subl. n.)”. Și Eminescu continuă: „Ceea ce numesc maghiarii ideea lor de stat e istoricește un neadevăr și, ca realitate etnologică, asemenea un neadevăr. Însă din suta a treisprezecea poporul românesc avea ținuturile proprii, legea proprie - **antiguam et aprobatam legem** -, principii proprii, autorități proprii elective, fără nici un amestec din partea Coroanei Ungurești. Era un neam de ostași, oameni de arme, un popor aliat maghiarilor, nu supus lor, atât de puțin supus, încât notarul regelui Bela nu se sfiește a-și încuscri pe cei întâi regi de rasă arpadiană cu fiicele domnilor români anteriori înființării statelor dunărene. Notarul poate fi apocrif, poate fi dintr-un veac mai târziu, dar psihologic și pentru respectul ce-l are pentru poporul nostru e desigur o probă când lasă să răsară chiar dinastia cea mai veche maghiară din leagănul **unei mume române (subl. n.)**. Dar s-au întins românii, dar au cuprins ținutul în care nu fuseseră, dar dintr-un mic neam de ostași a devenit un mare neam de agricultori? Afacerea lor. S-au întins prin dreptul cel mai sfânt din toate, prin dreptul muncii. Cu munca și-a procurat pământul strămoșesc și, prin colțurile unde intraseră străinii, cu muncă-l și va ținea”⁴⁸.

În *Materialuri etnologice privind în parte și pe D. Nicu Xenopulos, criticul literar de la „Pseudo-Românul”*, Eminescu iarăși găsește o posibilitate să descrie întinderea geografică, inclusiv cea basarabeană, pe care viețuiește poporul român. Cităm: „Întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc **poporul românesc, din apele Nistrului începând, în cruciș și-n curmeziș, pân-în Tisa și-n Dunăre... (subl. n.)**”⁴⁹.

În articolul *Inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare* (iunie 1883) Eminescu îl numește pe domnitorul Ștefan „mare geniu **român (subl. n.)**”, „eroul cel mai sublim al națiunii” și

„campionul creștinătății admirat de Europa întreagă în toată a doua jumătate a secolului al cincisprezecelea”⁵⁰.

Fiind supărat pe Grădișteanu pentru lipsă de diplomatie în cele declarate de acesta în discursul său la Iași la „descoperirea statuii lui Ștefan”, Eminescu a atacat guvernul României de la 1883, în frunte cu Ion Brătianu și Petre Grădișteanu, pentru „lașitate în acte” și „obraznicie în cuvinte”, subliniind că aceștia sunt „care în fapt dau Basarabia, dau Dunărea, dar în cuvinte anexează toată **românimea de la Nistru până la Tisa**, comit o îndoită crimă...”⁵¹.

Referindu-se la materialele publicate în foaia literară rusească „Zorile Bucovinei”, Eminescu se indignează pentru faptul că în ea se spune despre români că ar fi „ruși romanizați”⁵² și că „dacoromanii din Bucovina erau slavi”⁵³.

Accentuând faptul că Bucovina „rusească n-a fost niciodată”, Eminescu operează cu documente autentice din timpurile cele mai străvechi ale colonizării (e vorba de colonizarea cu români a Galiției - *n. n.*). Eminescu scrie că „în 1378 Vladislau, principele de Opolin și guvernatorul Poloniei, donează arcașului Alexandru Românul (Woloch) câmpul și satul anume Hodlo pe apa Tarnovei în Galiția, dându-i voie lui și urmașilor săi de a se administra și judeca după dreptul românesc (na pravie voloskie'm)”⁵⁴.

Vrând să argumenteze o dată în plus că Galiția era populată de români, Eminescu continuă: „Pentru a administra și judeca după dreptul românesc a trebuit să aibă și pe cine - pe cine însă altul, dacă satul și câmpul acela n-ar fi fost colonizat cu români, care ar fi pretins de la proprietar judecată, după dreptul românesc”⁵⁵.

Eminescu mai afirmă în vederea susținerii ideii sale că „în 1383, Maria, fiica regelui ungaro-polon Ludovic, donează un teritoriu în Galiția românului Iosif, fiul lui Petru

(Iosefowi Ollakowi, filio Petri), că „la 1420 Ziemowit, principele de Mazowia și de Belz, acordă locuitorilor satului Lubicz dreptul judecății românești. Un asemenea drept nu avea motiv să-l ceară decât o colonie de români”⁵⁶. La pâlăvrăgeala foi literare rutene „Zorile Bucovinei” că românii ar fi niște ruși romanizați, Eminescu răspunde că „rutenii ortodocși ai Bucovinei nu sunt decât români rusificați...”⁵⁷.

În concluzie, am dori să amintim doar că, în opinia lui Tudor Nedelcea, „**românismul** devine în gândirea lui Eminescu – istoricul o coordonată materializată în fapte [...] și în toată scriitura sa. El «vede» ideea întregului, și în acest sens preocuparea pentru românii din afara granițelor țării sale (artificiale și atunci) este pe deplin motivată. Și nu numai că «vede», ci și «strigă» (un strigăt dureros) ca țara sa să nu fie tratată umilitor ca o «Americă dunăreană», sesizând pericolul «robiei occidentale», «a negrei speculațiuni despre Apus»”⁵⁸. Și iarăși să amintim că, după Mircea Eliade, Eminescu este „**teoreticianul prin excelență al naționalismului român**”, acel care a contribuit „**enorm la fundamentarea patriotismului român modern (subl. n.)**”⁵⁹. Tot Mircea Eliade consideră că Eminescu a avut „un rar privilegiu” de a fi, în același timp, „cel mai mare poet al poporului său și creatorul doctrinei sale naționaliste”⁶⁰.

În fine, ne permitem să încheiem cu acel pasaj, în care Eminescu, la 1876, declară cât se poate de tranșant care e crezul și mândria sa pentru faptul că românii sunt urmașii dacilor și romanilor de ieri: „... Nici mai este astăzi chestiunea originii noastre, abstrăgând de la împrejurarea că o asemenea interesantă chestiune nu este de nici o importanță. Daci sau romani, romani sau daci, e indiferent: **suntem români și punctum**. Nimeni n-are să ne învețe ce-am fost sau ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem: **români**”⁶¹.

Considerăm că nu ne-ar sta bine nici măcar să încercăm a face unele comentarii. Prin

această dumnezeiască maximă „Suntem români și punctum” Marele Eminescu a spus totul.

Bogdan Petriceicu-Hașdeu (1836, s. Cristinești, jud. Cernăuți -1907), lingvist, istoric și scriitor român din județul Hotin, una dintre cele mai proeminente personalități ale culturii române din secolul al XIX-lea, având pregătire enciclopedică. Cunoștea limbile română, rusă, franceză, germană, latină, elină și altele, în total 26 (tatăl său, Alexandru Hâjdeu, cunoștea 11 limbi). A fost membru al Academiei Române, membru corespondent al Academiei de Științe din Petersburg (1883), membru de onoare al societăților științifice lingvistice din mai multe țări europene și din SUA. A studiat la Vinița, Camenița, Chișinău și Harkov. Fiind urmărit de poliție pentru activități antițariste, Bogdan Petriceicu-Hașdeu se refugiază în 1857 în Principatele Române. A fost, pe rând, judecător, profesor secundar, director al Arhivelor statului și profesor de filologie comparată la Universitatea din București. A condus publicațiile periodice „România” (1858), „Din Moldova” („Lumina”) (1862-1863), „Traian” (1869-1870), „Columna lui Traian” (1870-1877 și 1882-1883) și revistele satirice „Aghiuță” (1863-1864) și „Satyrul” (1866).

A militat pentru Unirea Principatelor, a sprijinit ideea împrumutării țăranilor. Este întemeietorul lingvisticii, filologiei și lexicografiei științifice românești⁶².

Românismul lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu ar putea fi demonstrat prin denumirile unor lucrări ale sale, care conțin derivate de la etnonimul „român”: *Limba slavică la români până la anul 1400* (1869), *Etimologicum Magnum Romaniae*, în 4 vol. (1886-1898), care este un vast dicționar al limbii române, *Cărțile poporane ale românilor* (1879), precum și prin poezia *Să vorbim românește*, publicată în „Amicul familiei”, nr. 4, din 16 decembrie 1879⁶³.

Noi însă vom aduce dovezi și din alte lucrări ale acestui titan al gândirii umane. E prea mare Hașdeu pentru a nu-i evidenția și puternica conștiință românească. Ne vom opri, mai întâi, asupra monografiei *Ioan-Vodă cel Cumplit*, în care strălucește patriotismul și românismul cărturarului nostru. Amintim că titlul complet al monografiei, scrisă la 1865, este *Ioan Voda cel Cumplit, aventurile, domnia, războaiele, moartea lui, rostul său în istoria universală și în viața poporului român, 1572-1574 (subl. n.)*. Observăm chiar din titlu că, deși Ioan-Vodă era domnitor al Moldovei, Bogdan Petriceicu-Hașdeu îi examinează rostul nu în viața poporului „moldovenesc”, ci în a celui român. De la început menționăm că Hașdeu știa să deosebească bine termenii și expresiile cu caracteristici etnice naționale românești de cele cu caracteristici locale, regionale, geografice moldovenești. Să urmărim această terminologie după monografia pomenită. Așadar, în opera sa găsim o abundență de termeni cu sens etnic: „la români”⁶⁴, „țărișoara română”⁶⁵ (e vorba de Moldova - *n. n.*), „toți românii, fălindu-se cu originea lor din destrămata Romă imperială”⁶⁶, „principi români”⁶⁷ și „domni români”⁶⁸; „căci românii, ei singuri între toate popoarele creștine, nu produsera nici un sfânt calendaristic din propriul lor sân...”⁶⁹, „chestiunea proprietății teritoriale la români”⁷⁰, „inscripțiune românească”⁷¹, „căci românii nu prea au bani de dat cu împrumut”⁷², „leu român este numit Ioan-Vodă”⁷³ etc., etc. Totodată, Hașdeu face o distincție clară între termenii ziși etnici și cei cu caracteristici geografice, teritoriale, de localizare, cum ar fi: „ambasada moldovenească... la camera cracoveană”⁷⁴, „scopul cel secret al domnului moldovenesc”⁷⁵, „domnul Moldovei”⁷⁶; „sosi la Cracovia un al treilea trimis moldovenesc”⁷⁷, „cântec moldovenesc”⁷⁸, „tron moldovenesc”⁷⁹, „moldovenii (adică locuitorii Moldovei - *n. n.*) strigaseră cu glasuri mari: «Vom pieri toți lângă măriia ta! Toți vom pieri!»⁸⁰, iar în pagina următoare enciclopedistul

conchide: „Așa era jurământul ostașului român”. După aceasta savantul apelează iarăși la termeni ca: „armata moldovenească”, adică armata domnitorului Moldovei, și „soldat moldovean”⁸¹, „arcul moldovenesc”, „arcașul moldovean”⁸², „infanterie și cavalerie moldovenească”⁸³; „oaste moldovenească”⁸⁴ etc., etc., etc., care nu conțin sens etnic.

În *Prefața* la prima ediție a monografiei *Ioan-Vodă cel Cumplit* Hașdeu vorbește despre misiunea istoricului, subliniind, printre altele, că „la români am văzut pe neobositul Șincai colindând cu desagi pe spate, pentru a culege un haos de petice bune și rele, prețioase și netrebnice”⁸⁵.

În *Introducere* la monografie Hașdeu menționează că atunci când în a doua jumătate a sec. al XVI-lea în majoritatea țărilor Europei, inclusiv în Turcia, „scepturile sunt mânuite de popi, de copii, de zero (adică de nulități), de nebuni, de bețivi”, și „tocmai atunci **într-o țărișoară română** (*subl. n.*) apare un principe pe care numai cea mai neagră trădare îl putu opri de a nu da o altă față a Europei, fundând pe Peninsula Balcanică un nou imperiu latin. Un mare administrator! Un mare politic! Un mare general!”⁸⁶.

Expresia „țărișoară română”, apoi faptul că Petru Rareș este numit de Hașdeu „ilustru principe român”⁸⁷, precum și termenii și expresiile menționate care, după cum am arătat, evidențiază anume aspectul etnic, românesc, demonstrează cât se poate de clar conștiința lui Hașdeu despre comunitatea de neam a moldovenilor cu muntenii și ardelenii. Toți pentru el sunt români. Acest mare adevăr este expus și în studiul intitulat *Deșțărarea lui Petru Rareș*. Vorbind de „politica lui Rareș în privirea românilor din Ardeal”, Hașdeu zice: „**Românii din Moldova** (*subl. n.*) și acei din Ardeal sunt copii d-un tată și de-o mamă”⁸⁸.

Vom sesiza ideea românismului lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu și în balada *Magda lui Arbure*. Din ea reproducem vorba lui Vodă după moartea lui Arbure:

Lăsați bocituri de copii!

Vîteji ca și dânsul avem noi o mie,

0 mie și sute de mii!

Întreaga Moldovă de hatmani e plină;

D-un chip, d-o făptură, d-un os!

*Văzut-ați la naiba **o mumă română***

Să crească un fiu ticălos?

Atunci România se șterge din lume,

Când țara-i din Pont în Carpați

În stare va fi să-i înșire anume

Pe cei ce-s născuți împărați!....⁸⁹.

Să ne referim și la cântecul bătrânesc *Ștefan și Radu*, scris de B. Petriceicu Hașdeu la 1874, în care Ștefan cel Mare și Radu-Vodă al Munteniei sunt doi frați, „doi români”⁹⁰. Reproducem anume spusurile șoimului nemuritor, din care se profilează crezul lui Hașdeu în Unirea viitoare a românilor:

Agerul șoiman bătrân,

*Frate **neamului român,***

Se uită de sus cu jale

La cei doi voinici din vale,

Și-și grăia cu graiul său:

Când eram mai tânăr eu,

Moldovenii

Și Muntenii,

Ardeleni

Și Bănățeni

Încă nu erau pe lume,

Toți purtând un singur nume.

Dar-ar Domnul să mai dea

Iar așa să-i poci vedea!...⁹¹

Iată și unele expresii din nuvela istorică *Ursita*, în care marele nostru cărturar descrie măritișul fiicei lui Ștefan cel Mare Elena cu Ioan, fiul țarului rus. Prin utilizarea terminologiei de sorginte românească - „popor român”, „România”, „brândușa României”, „nora româncă”, „limba română”, „fiul româncei”, „gloria sângelui român” - Hașdeu înveșnicește binecuvântarea unui tată care era Ștefan cel Mare și Sfânt, domnul Moldovei, dar și al tuturor românilor, către fiică, cum este Elena, „ideal de frumusețe zugrăvit în basmele poporului român”. Această binecuvântare e făcută Elenei înainte de a o trimite la moscal și inclusă într-o carte scrisă pe pergament cu slove de aur: „Ia, Eleno, acest letopiseț, în care sunt scrise vitejeștile fapte ale țării tale; citește în oricare parte a lumii te va arunca soarta, citește-l și adu-ți aminte că ești româncă”. Dar letopisețul, scrie Hașdeu, începea cu următoarele cuvinte: „Românii își trag vița din Râmlenii cei vechi, iar cine au fost Râmlenii cei vechi o știe lumea...”⁹².

Descriind episodul cu întemnițarea fiicei și a nepotului Dimitrie al lui Ștefan cel Mare, Hașdeu încheie nuvela *Ursita* cu cuvintele de mare durere și ură contra muscalului, dar și cu demnitate și mândrie pentru neamul românesc: „În 1504 a venit vestea la Ștefan-Vodă că fiica sa se stinge cu încetul, ca licurinda lumină a candeliei, în neagra închisoare. Bătrânul Domn făcu o cruce, se gândi și zise: «Datoria părinților este de a muri mai înainte

de copii». Și el muri. La începutul anului 1505 Elena află că tatăl său nu mai este; această fatală știre fu pentru nefericita jertfă ca groaznică voce a îngerului de moarte.

Așadară, conchide cu regret și ură enciclopedistul, chiar de la cea dintâi legătură a noastră cu străbunii (vecinilor) noștri, **muscalul împinse în mormânt pe cea mai frumoasă româncă și pe cel mai viteaz român**”⁹³.

Acestea sunt convingerile, acesta este crezul național românesc, românismul puternic înrădăcinat în inima și-n conștiința unui cărturar moldovean, care de-a lungul întregii sale vieți a perpetuat ideea clară și mereu sfântă că el și toți moldovenii aparțin străvechiului și nobilului neam românesc, neam ce are pe Roma maică.

În concluzie pentru acest segment al cărții includem poezia lui Hașdeu *Să vorbim românește*, scrisă în 1879. Ea ne convinge o dată în plus că românismul marelui cărturar moldovean era profund conștientizat:

Cugetarea românească

Are portul românesc.

Nu lăsați dar s-o ciuntească

Cei ce limba ne-o pocesc.

Când românul se-ndârjește

Din țâțână când mi-l scoți,

El îți toarnă românește

Un blestem de șapte coți.

Când de dragoste se-aprinde

*El vorbește lin și blând,
Încât dorul te cuprinde
Dulcea-i vorbă ascultând.*

*Niciodată altă limbă,
De pre buze românești,
Nu se-ndoaie, nu se schimbă,
După gândul ce gândești.*

*La mânia, la iubire,
La suspin și chiuit,
După chiar a noastră fire
Graiul nostru e croit.*

*La iubire, la mânia,
La chiot și la suspin,
România-i Românie,
Cu fagur și cu pelin.*

*Românimea cât trăiește
Graiul nu și-l va lăsa.
Să vorbim dar românește:
Orice neam cu limba sa!⁹⁴.*

Alexandru D. Xenopol (1847, Iași - 1920), istoric, sociolog, economist și filozof român din Moldova; studii superioare la Berlin, unde și-a obținut doctoratul în drept, și la Giessen, unde și-a luat doctoratul în filozofie (1871). A fost profesor de istorie a românilor la Universitatea din Iași (din 1883), membru al Academiei Române (1893), membru corespondent al Institutului Franței și profesor onorific la Sorbona. A scris *Istoria românilor din Dacia Traiană* în 14 volume, rezumată în limba franceză în două volume (1896).

Pentru a ne edifica asupra conștiinței românești a unuia dintre cei mai talentați istorici români din a doua jumătate a sec. al XIX-lea și primele două decenii ale sec. al XX-lea, vom reproduce unele expresii și pasaje din *Istoria românilor* a lui A. Xenopol, editată în Iași, la 1888, privitoare la Moldova și la românii moldoveni.

Vom aminti în primul rând despre viziunea lui Xenopol asupra faptului că perioada românismului, a românismului conștient, începe de la anul 1821⁹⁵, anul care a pus începutul luptei contra suzeranității otomane și capătul regimului fanariot, restabilind domniile pământene în Moldova și Muntenia; că **naționalitatea română** (*subl. n.*) s-a format până în anul 1290⁹⁶ și că ea **cuprinde Moldova**, Muntenia, Transilvania, Maramureșul, Crișana și Banatul, adică teritoriile situate între fluviul Dunărea, Marea Neagră, fluviul **Nistru** și râul Tisa⁹⁷; că munții Carpați sunt pricina hotărâtoare a dezbinării politice a românilor⁹⁸; că Moldova ar fi fost întemeiată în timpul a două descălecări: a lui Dragoș la 1288 și aceea a lui Bogdan în 1348; prima poartă caracter economic, cea de a doua - politic, menită „a scoate pe **români** (*subl. n.*) de sub apăsarea religioasă a maghiarilor”⁹⁹; că Moldova există ca țara supusă coroanei ungurești încă de pe la 1288 și era organizată încă de pe atunci sub voievozi, însă vasali ai regelui Ungariei”¹⁰⁰; că la 1348 Bogdan I „deslipi Moldova de

coroana ungurească și o făcu de sine stătătoare, punând astfel începutul statului moldovenesc¹⁰¹; că Grigore Țamblac (1364-1418), scriitor bisericesc, solul Patriarhiei Constantinopolului în Moldova, era **român** (*subl. n.*) din Bulgaria, care a venit în Moldova¹⁰² și a ținut în Suceava mai multe predici în limba română¹⁰³; că Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, și Vlad Țepeș, domnul Munteniei, au fost „**doi atleți ai neamului românesc**” (*subl. n.*)¹⁰⁴.

Pentru Alexandru D. Xenopol, Moldova, Muntenia (Valahia) și Transilvania sunt țări surori, țări române, iar locuitorii lor constituie neamul românesc, poporul român; documentele, hrisoavele și cărțile bisericești sunt românești; sunt românești de asemenea școala, biserica, clerul, tronurile, teatrul, pictura, danțul, doinele, horele etc. Domnii, mitropoliții, episcopii și profesorii sunt de asemenea români români. În același timp pentru Xenopol armata, cetățile, istoriografia sunt moldovenești, ceea ce înseamnă că avem și în acest caz situația când etnicul este pus conștient pe primul plan.

În volumul al III-lea al lucrării menționate găsim momente care adevăresc fermitatea conștiinței de neam românesc la moldoveni. Cucerirea Moldovei de către Mihai Viteazul „se făcuse fără vărsare de sânge”, zice Xenopol, „deoarece moldovenii au trecut de partea lui”¹⁰⁵.

Vorbind despre Unirea românilor de la 1600, Xenopol include și Moldova în hotarele politice ale naționalității române. El zice: „Deși nu unirea țărilor române fusese ținta lui Mihai în cuceririle sale, ci le întreprinsese pe rând pentru a-și asigura poziția lui de domn al Munteniei întâi, apoi prin cucerirea Ardealului, al ambelor acestor țări, după aceea și al **Moldovei**, totuși nu e mai puțin adevărat că Mihai realizase, fie și numai cât pentru o clipă, **unitatea politică a țărilor române**, fapt de o însemnătate nemăsurată, dacă nu ca o

încoronare a năzuințelor trecute, ce nu tinsese niciodată către unire, desigur ca o apucare înainte a țintei pe care **poporul românesc**, ca și orice popor ce se află în starea lui, trebuie să o aibă pentru viitor: aceea **de a-și întinde hotarele politice până unde se întind acele ale naționalității sale**. Aceasta este gloria cea mai mare a lui Mihai Viteazul, steaua care, aprinsă de el în trecut, va luci totdeauna în viitorul poporului român, și a cărei lumină va fi pururea îmbinată cu figura lui Mihai”¹⁰⁶.

Alexandru Xenopol a abordat și problema limbii vorbite de români. Ilustrul istoric afirmă că „poporul român a vorbit în toate epocile sale limba românească...”¹⁰⁷; că „**și în Moldova limba română** (*subl. n.*), cu toate că restrânsă mai cu deosebire la bisericile sărace, se menține ca limbă liturgică, neîntreruptă în tot decursul epocii fanariote”¹⁰⁸.

Propunem cititorilor și câteva pasaje din *Istoria românilor* a lui Alexandru D. Xenopol, care ne vorbesc despre trezirea conștiinței naționale a poporului român și despre convingerea istoricului că primul pas către ideea unirii politice a tuturor românilor a fost făcut odată cu „introducerea limbii române în biserică”, că „înflorirea literară... aduse, chiar în conștiința poporului român, cele dintâi idei relative la originea, la neamul și la unitatea lui etnică”, că „pe lângă ideea unirii și odată cu ea, apăruseră celelalte două mari idei pe care se reazemă întreaga dezvoltare a poporului, originea lui romană și aceea a stăruinței sale în Dacia Traiană...”¹⁰⁹ și că „de îndată ce atare idei luaseră naștere în mintea poporului român, se zămislise în el și odrasla unității politice, care aștepta numai momentul favorabil pentru a se dezvolta și ea ca un arbore trainic”¹¹⁰.

Iată, deci, doar unele idei expuse de talentatul istoric și filozof român, care demonstrează românismul lui profund și conștientizat. După Xenopol, deși Țara Moldovei există de la 1288, ea tot timpul este cuprinsă de „naționalitatea română”, iar moldovenii au vorbit

întotdeauna „limba românească”.

Alexandru Vlahuță (1858, s. Pleșești, reg. Iași, - 1919), scriitor și savant român. A fost profesor, avocat, referendar la Casa Școalelor, membru de onoare al Academiei Române (post-mortem).

Spiritul românesc, românismul moldoveanului Alexandru Vlahuță este evident în toată opera sa literară. Pentru el România este „scumpă și dragă”, este „idolul” vieții lui¹¹¹. E suficient să citești romanul autobiografic *Dan*, scris în 1893, spre a obține mărturii că moldoveanul Vlahuță considera că moldovenii sunt români. Aceasta rezultă din terminologia folosită de scriitor. Ea este cu caracter etnic românesc. Spre exemplu, doar câteva expresii: „O gramatică *română*?”¹¹²; „studenții *români* (la Berlin - *n. n.*) au fundat o societate literară, un cerc în care se citește cu dragoste și se discută tot ce se produce în literatura noastră”¹¹³; „Ce, *românii* știu să scrie literatură?”¹¹⁴; „marea împărăție (rusească - *n. n.*) nu lasă să intre în Basarabia nici carte, nici jurnal **românesc**”¹¹⁵...

Aceleași concluzii le tragem și din lucrarea lui Vlahuță Pictorul *N.I. Grigorescu*, scrisă despre cel mai mare pictor român al sec. al XIX-lea. Scriitorul îi consideră pe domnitorii Munteniei Mircea cel Bătrân și Mihai Viteazul de „aceeași rasă” cu domnitorul Moldovei Ștefan cel Mare: „...Câmp de război ne-a fost țara de la Mircea până la Mihai Viteazul. Pictorii noștri, artiștii noștri, toți aleșii **neamului nostru** (*subl. n.*) au pierit în bătăliile cu turcii. Deschideți istoria și vedeți ce era aici, la gurile Dunării, în veacul de aur al artei creștine. **Din aceeași rasă de oameni mari** au fost desigur și Ștefan al Moldovei...”¹¹⁶.

În continuare e frecventă aceeași terminologie etnică românească: N. Grigorescu, lucrând la Paris „de trei ani nu mai auzise o vorbă **românească**”¹¹⁷; „Un rapsod al

pământului **nostru** a fost Grigorescu. **Al pământului și al neamului nostru**”¹¹⁸
(specificăm: N. Grigorescu a fost român muntean (jud. Dâmbovița), iar A. Vlahuță a fost român moldovean).

Numindu-l pe munteanul Grigorescu „rapsod al pământului și al neamului **nostru**”, moldoveanul Vlahuță dă dovadă de conștiință a unității de neam a moldovenilor și muntenilor, de vreme ce lucrările lui Grigorescu „au dat sufletului **românesc** o mare putere de resemnare...”¹¹⁹.

Caracterizând pânza lui Grigorescu *Bâlcii de la Bacău*, A. Vlahuță spune direct că moldovenii aparțin neamului românesc. Cităm: „Așa e făcut bâlcii de la Bacău. O pânză mare, pe care e aruncat dintr-o dată în icoane puternice un mare înțeles istoric al vieții **neamului românesc din Moldova** (*subl. n.*), o pagina sfâșietoare, scrisă de un profet”¹²⁰.

Vorbind despre picturile „celui mai nobil artist al României”, expuse la expoziția din 1891, Vlahuță ne amintește de frumusețea Patriei noastre, pictată încântător de Grigorescu: „E o adevărată binecuvântare cerul munților, colinelor și vastelor noastre câmpii. Lumina aceasta a țării românești o poartă în ochi, în suflet, în mișcări, în toata făptura lor ciobanii lui Grigorescu”, „...toate figurile lui românești au câte ceva din cerul patriei noastre”¹²¹.

Exprimându-și părerea despre expoziția din 1900, la care au fost expuse ultimele pânze ale lui Grigorescu, A. Vlahuță folosește un alineat prin care afirmă direct că el e român: „**Pentru noi, românii** (*subl. n.*), și mai ales pentru cei care am crescut la țară ș-am hoinărit veri întregi pe mândrele ținuturi ale acestei lumi, tablourile lui Grigorescu sunt evocări puternice din propria noastră viață - pagini duioase, atingătoare până la lacrimi, din povestea copilăriei noastre”¹²².

Și în *Amintiri despre Eminescu* (1889) A. Vlahuță afirmă, deși indirect, că moldovenii

sunt români. El ne spune că Eminescu, moldovean după locul de naștere, a „croit un drum nou în literatura **românilor** (nu moldovenilor - *n. n.*)”¹²³.

În articolul *Eminescu și junimiștii în chestia națională*, vorbind despre furtuna răului care domina „peste tot ce-i simțire și suflare românească în Transilvania” și fiind îngrijorat că „nu mai sunt poezii naționale” care ar cuprinde „speranțele mari ale neamului românesc”, Vlahuță constată că doar „Eminescu a înțeles suspinul ardelenilor”¹²⁴.

Pentru a ne convinge o dată în plus că moldoveanul Alexandru Vlahuță a avut o conștiință românească și că el, din acest motiv, a încuviințat, ba chiar a aplaudat Unirea românilor de la 1918, vom apela la articolul *Unirea*, apărut în „Dacia” din 25 ianuarie 1919. Cităm: „După șaizeci de ani de întunecată așteptare, cuvântul acesta și-a dobândit, **pentru noi, românii** (*subl. n.*), cuprinsul lui adevărat și întreaga lui însemnătate politică. Sufletele visătorilor de la Mânjina se pot odihni de acum în ceata fericiților. Opera lor, pornită la 1859 cu Unirea celor două principate, se încheie astăzi cu Unirea cea de ispravă; **toată suflarea românească** de pe toată întinderea de pământ pe care niciodată, în scurgerea atâtor veacuri, n-au încetat de a răsună doinele noastre, întrulocată laolaltă înlăuntrul acelorași hotare și cu aceleași pravili și așezări îngrădită... Unirea! Cuvântul acesta e azi pe buzele tuturor. În noi și în aerul ce ne împresoară. El e în cântecul voios al școlarilor, în pasul cadențat al soldaților, în lacrimile bătrânilor, ce nu-și cred ochilor, și-n fluturarea steagurilor noastre, ce parcă mereu îl rostesc în strigătul lor de flăcări bătute de vânt”¹²⁵.

Românismul și dragostea lui Vlahuță pentru România, pentru poporul și pământul românesc se evidențiază și în articolul *Țara. Poporul*. După ce menționează că „libera și mândra Românie de azi” e „moșia lui Mircea ș-a lui Ștefan”¹²⁶, autorul încheie articolul cu cuvinte pline de mândrie: „într-o țară așa de frumoasă, c-un trecut așa de glorios, în

mijlocul unui popor atât de deștept, cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie și, om, să nu-ți ridici fruntea ca falnicii strămoși de odinioară, mândru că poți spune: «**Sunt român!**» (*subl. n.*)”¹²⁷.

Așadar, și moldoveanul Alexandru Vlahuță prin exclamația „Sunt român!” a spus totul.

Zamfir Arbure (1848, Cernăuți - 1933), scriitor democrat român, care în toată opera sa, dar mai ales în cartea *În exil*, capitolul XII, cu titlul *Doctorul Nicolae Zubcu-Codreanu. Românii din Basarabia*¹²⁸, afirmă că Basarabia este un teritoriu populat de români. Expunând date biografice din viața patriotului român basarabean din Nisporeni Nicolae Zubcu-Codreanu, autorul scrie: „Seri întregi dânsul îmi povestea mereu-mereu despre satul său natal Nisporeni, **despre poporul nostru român din Basarabia...** (*subl. n.*)”¹²⁹.

Vorbind despre ura care fierbea în sufletul lui Zubcu-Codreanu contra „dușmanilor **poporului român din Basarabia**” (*subl. n.*), Z. Arbure continuă: „După călugării greci, care sugeau sângele **țăranilor români din Nisporeni** (*subl. n.*), mai erau și alți exploataitori și mai sălbatici: rușii. Unul din acești venetici a isprăvit prin a aduce la sapă de lemn pe razeșii din Nisporeni, și azi moșioarele răzășești aparțin unui oarecare Seleanikov”¹³⁰.

În continuare Zamfir Arbure folosește pentru basarabeni termenii și expresiile ce conțin etnicul „român – românesc”: „diaconi români”; „diaconul Petre Codreanu (tatăl lui N. Zubcu-Codreanu - *n. n.*) a fost un român cu mintea sănătoasă...”¹³¹; „poporațiunea de jos română”¹³²; „cresc de tineri români” la Chișinău; Nicolae Codreanu - un „român de sânge”¹³³; „român proscris”¹³⁴.

Vorbind despre atitudinea manifestată față de românii basarabeni de către o parte a poporului din Regat, care în a doua jumătate a sec. al XIX-lea încă mai credea în

promisiunile Rusiei de a sprijini România, Z. Arbure scrie; „Acești români, fiind rusofili, privesc dușmănește pe orice **român din Basarabia** (*subl. n.*) ca pe un protivnic al lor”¹³⁵.

Într-o scrisoare de răspuns lui Nicolae Zubcu-Codreanu, care îl acuza pe Zamfir Arbure de pasivitate față de milionul de români din Basarabia, acesta din urmă, printre altele, răspunde: „...direct pentru **țăranul român** (*passim. subl. n.*) nu putem face nimic. Singura armă cu care ne luptăm este cuvântul tipărit, dar, vai,.. **țăranul român din Basarabia nu știe carte**, guvernul muscălesc nu permite să se învețe la școală **limba română**, și că singurul lucru pe care îl putem face este să **deșteptăm simțul de naționalitate** în tinereea cultă din Basarabia...”¹³⁶.

Apartenența lui Z. Arbure la națiunea română e recunoscută de el însuși în mod direct în nuvela autobiografică *Temniță și exil*, publicată în Râmnicu Sărat în 1894. Descriind copilăria sa în Basarabia, apoi viața în Rusia și România, Zamfir Arbure menționa: „Din contra, trecând la faptele din viața mea în România, sunt silit să spun că **la noi, românii** (*subl. n.*), «prietenia» e întotdeauna căptușită cu ceva material. Amicii la noi sunt oameni sănătoși, veseli, buni de petreceri. «Băuturică», «mâncărică», «cuvinte de spirit», «anecdote» - iată cimentul care leagă pe români, făcându-i amici și prieteni”¹³⁷.

Considerându-se român („noi, românii”), Z. Arbure spune că și unchiul și mătușile” lui „se credeau descendenți direcți ai celor mai vechi boieri **români** (*subl. n.*)...”¹³⁸.

Referindu-se la atentatul asupra împăratului Rusiei din aprilie 1866, arestările și condamnările întreprinse de organele de represalii țariste asupra studenților, Z. Arbure pomenește și de arestarea unui basarabean care, zice scriitorul, era „român ca mine”. Cităm: „Un alt nenorocit **basarabean și român ca mine** (*subl. n.*), anume Orfanu Alexei, arestat pentru că a cunoscut pe Karakozov (autorul atentatului – *n. n.*), a înnebunit în

închisoare...”¹³⁹.

Într-un pasaj din cartea *În exil* (capitolul *Reorganizarea partidului nihilist*), Zamfir Arbure vorbește despre educația generației sale, notând: „În zadar profesorii ruși ne învățau istoria, falsificând-o, pentru a ne ascunde groaznicul trecut, pentru a ne convinge că noi, **toți românii din Basarabia**, caucazienii din Caucaz, polonii din Polonia, rutenii din Ucraina, suntem ruși, suntem muscali, degeaba se sileau ei ca noi să uităm limba noastră maternă și să învățăm a vorbi și a cugeta rusește, degeaba se sileau a ne ascunde adevărul, căci, cu cât adevărul ni se ascundea în școală, cu atât mai avizi, mai curajoși deveneam intrând în viață. Fructul oprit fiind mai gustos, noi, tinerii, în contra voinței dascălilor noștri, mereu-mereu ne adăpam la izvorul cărților oprite, la propaganda ideilor contrarii regimului absolutist... Ca tineri eram plini de iubire pentru popor, pentru limba neamului din care făceam parte și fiecare din noi, intrând în viață, jura că, la rândul său, va deveni martir”¹⁴⁰.

În aceeași carte *În exil* (capitolul *Tipografia secretă. Cărți și broșuri*), aflăm că Z. Arbure, fiind în Elveția și intenționând cu mai mulți refugiați din imperiul rus să creeze o tipografie, scrie: „Eu, - ca **român din Basarabia** (*subl. n.*), caucazienii, polonezii, rutenii - lucru firesc, ne-am afiliat cu rușii, care îl înconjurau (pe Bakunin - *n. n.*), și am acceptat programul lui federalist”¹⁴¹.

Aici e momentul să menționăm că textul operelor lui Zamfir Arbure, incluse în volumul *Opere alese*, editat la Chișinău în 1957, nu este complet. El a fost revizuit de cenzura sovietică și din el au fost extirpate unele pasaje. Bunăoară, la p. 204 (capitolul V. *Predarea lui Neceaeu. Condamnarea lui - moartea lui*) este exclus pasajul: „Rusia, precum știi bine **românii** (*subl. n.*), niciodată n-a ținut la cuvântul său de onoare. Oamenii politici ai Rusiei,

diplomației săi, tiranii săi, puțin se sinchisesc de cuvântul lor de onoare, râzând cu cinismul caracteristic omului semisălbatic, în vinele căruia curge sânge mongol, de omul civilizat care crede și ține serios la cuvântul său de onoare. Românii nu pot uita odioasa călcare a cuvântului de onoare de către împăratul Alexandru II, care, ca aliat al regelui Carol, în războiul de la 1877-78, s-a obligat de a apăra integritatea solului României și apoi, după biruința de la Plevna, ne-a răpit Basarabia de Sud”. Acest alineat este reprodus după lucrarea lui Petre Haneș *Scriitorii basarabeni. 1850-1940*¹⁴². În ediția Chișinău din 1957 alineatul menționat a fost înlocuit cu următoarea frază: „...Oamenii politici ai Rusiei, diplomației săi, tiranii săi, puțin se sinchisesc cu cuvântul lor de onoare...”¹⁴³.

În cartea *Temniță și exil* (ediția chișinăuiană, 1957), lipsește de asemenea și afirmația lui Zamfir Arbure că părinții săi sunt **români din Basarabia**¹⁴⁴, ceea ce are o deosebită importanță pentru tema ce ne-am propus s-o elucidăm. Vorba e că tânărul Zamfir Arbure, după ce-a participat la mișcarea studențească din Rusia și a cunoscut ce prezintă pușcăriile rusești, în cele din urmă a plecat în România și a fost recunoscut, în 1881, ca cetățean român, adică cetățean al României. Din aceste motive oponenții noștri politici ar putea să încerce să ne convingă, fără a ne permite să cunoaștem adevărul despre originea etnică a părinților lui Arbure, că Zamfir Arbure a fost de naționalitate „moldovean” și că român s-a făcut prin „acordarea cetățeniei”.

Cunoscând bine soarta românilor basarabeni sub cizma ocupantului rus și înțelegând că salvarea lor e numai alături de frații de peste Prut, Z. Arbure scrie în 1915 un apel către românii din Regat, intitulat *Am fost și vrem să fim români*. Reproducem începutul acestui strigăt de durere al unui frate de sânge: „Românii de peste Prut se adresează românilor din Regat. Către aceștia din urmă se îndreaptă în aceste vremuri de mare frământare privirile

neamului românesc din Basarabia. Peste două milioane de **români** așteaptă dincolo de Prut cuvântul liberator al românilor de dincoace de Prut. Români prin sânge și tradiții, români prin amintiri și aspirații, români prin trecutul comun ca și prin viitorul pe care tot comun îl vroiesc, români basarabeni, țin de a lor datorie să-și spună cu glas tare cuvântul și dorul.

Am fost și vrem să fim români!”¹⁴⁵.

Așadar, considerăm că și conștiința națională a bucovineanului (după locul de naștere) Zamfir Arbure era cea românească. Această conștiință l-a ajutat pe Arbure să afirme că basarabeni sunt **români**, fac parte din neamul **românesc** și vorbesc limba **română**.

Iacob Negruzzi (1842-1932), fiul lui Constantin Negruzzi, scriitor român moldovean. S-a născut în s. Trifești, jud. Iași. Studii în Germania. A cunoscut româna, germana, franceza, engleza, italiana. A acordat mare atenție istoriei. A fost profesor la Facultățile de Drept din Iași și București și președinte al Academiei Române. Membru fondator al societății „Junimea”, a condus timp de 28 de ani revista „Convorbiri literare”. L-a cunoscut personal pe Mihai Eminescu.

Deși Iacob Negruzzi nu are dedicată o lucrare specială problemei românismului în Moldova sau în partea ei răsăriteană - Basarabia -, totuși în urma lecturii operei sale literare, tragem concluzia că, fiind moldovean după locul de naștere, fiind moldovean sub aspect teritorial, geografic, sub aspect etnic el se considera român, considerându-i români și pe toți moldovenii, inclusiv pe cei din Basarabia și Bucovina.

În nuvela *Un drum la Cahul*, orașul în care Iacob Negruzzi a fost ales deputat în Parlamentul României, el afirmă că și basarabeni fac parte din tagma românilor. Cităm:

„**Ca mai toți cetățenii români** (passim *subl. n.*), care știu a scrie și citi, făceam și eu într-o vreme pe avocatul apărând, pe un cap, la curți și tribunale nedreptățile oamenilor ce se adresau la mine... Într-o zi, scrie Iacob Negruzzi, vine un rus și-mi zice că, la trecerea **Basarabiei** către **Moldova** (1856 - *n. n.*), vânduse moșia sa unui **român**, că cumpărătorul îi rămăsese dator cu un rest de preț...”¹⁴⁶. În *Dicționarul „Junimii”* Iacob Negruzzi menționează, deși în mod indirect, că Basarabia este „parte integrantă a României”¹⁴⁷.

Tot din *Dicționarul „Junimii”* aflăm cum îi numește Iacob Negruzzi pe trei membri ai „Junimii” - Lambior, Tasu și Panu. El le zicea: „Români, cei trei români”¹⁴⁸. Amintim aici că „Junimea” a fost o grupare literar-culturală și politică, întemeiată la Iași în 1863 de Titu Maiorescu, Teodor Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi și Petre Carp. La „Junimea” au aderat apoi M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, I. Slavici, A. D. Xenopol, V. Conta, D. Onciul, I. Bogdan ș. a.

În *Scrisoarea a IV-a* din publicistica literară, preocupat de puritatea limbii lui materne, **limba română**, Iacob Negruzzi protestează contra schimonosirii ei de către „scriitorii strică-limbă”, care sunt, după el, „latinizatorii sau pedanții”, „germanizatorii” și „franțužiții”. În acest „protest” I. Negruzzi vorbește despre limba română literară, care „este una și aceeași” pentru toți românii, inclusiv pentru acei ce „trăiesc despărțiți în deosebite state”. Cităm: „Întreb pe orice român adevărat: care din aceste deosebite limbi românești este mai frumoasă, mai bună și mai originală? Mulți autori tineri, jurnaliști și chiar învățători îmi vor zice, precum mi-au mai zis și încă cu luare în răs, că limba lui Eminescu este învechită, arhaică și că un om care se respectă nu o mai poate întrebuința astăzi, dar pe de altă parte nu mă îndoiesc că sunt mulți bărbați, cugetători, care îmi vor da deplină dreptate. Ei vor gândi mai întâi că la același popor nu pot fi mai multe limbi culte; că dacă

chiar la națiunile ce au felurite dialecte populare foarte deosebite, **limba literară este una și aceeași pentru toți**, cu atât mai firească este unitatea la poporul nostru, care se bucură de rara fericire de a nu avea nici măcar deosebiri însemnate de dialecte populare, deși **românii trăiesc despărțiți în deosebite state** (basarabenii sub ruși, transilvănenii - sub unguri, bucovinenii - sub austrieci - *n. n.*) și au așa de puține legături între dânșii”¹⁴⁹.

În continuare Iacob Negruzzi notează despre tatăl său, **Constantin Negruzzi** (care la Chișinău este considerat clasic al așa-zisei literaturi moldovenești), că a scris „în limba românească cea adevărată”. El zice: „Bărbați cugetători vor mai pătrunde îndată, că de la Bălcescu, Constantin Negruzzi, Martian etc. încoace nu am mai avut alți prozatori care să se poată compara cu dânșii; că cei puțini care compun astăzi scrieri bune și bine cugetate scriu toți **în limba românească cea adevărată**”¹⁵⁰.

Din necrologul, publicat în „Convorbiri literare”, XXIII, 4, 1 iulie 1889, în care Iacob Negruzzi deplânge moartea unui „mare poet național” care a fost Eminescu, conchidem că autorul înțelegea corect că Basarabia, Bucovina și Transilvania, anexate de „imperiile învecinate”, erau „provincii române”. Amintind de un eveniment care a avut loc la Iași cu 6 ani înainte de moartea poetului, în timpul inaugurării statuii lui Ștefan cel Mare, moment în care Eminescu a dat citire poeziei *Doina*, Iacob Negruzzi scrie: „La 5 iunie 1883 se făcu la Iași, cu mare pompă, inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare Suveranul, toate autoritățile statului, corpurile legiuitoare și un public foarte numeros se adunară în Iași din toate părțile țării și chiar **din provinciile române ale imperiilor învecinate...** (*subl. n.*)”¹⁵¹.

Așadar, nu putem pune la îndoială românismul moldoveanului (moldovean sub aspect localizator, geografic, și nu etnic) Iacob Negruzzi. El se consideră român. Românii, după el, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea „trăiesc despărțiți în

deosebite state”, adică și în cel rus, la care este anexată Basarabia, și în cel austro-ungar, la care sunt anexate Transilvania și Bucovina. El vorbește limba română și în această „limbă românească cea adevărată” scriu moldoveanul Constantin Negruzzi, munteanul Nicolae Bălcescu, vorbesc toți românii, inclusiv cei de sub ocupație străină.

Ion Gh. Sbiera (1836-1916), cărturar român moldovean, om de vastă cultură (a scris lucrări în domeniul istoriei naționale, al filologiei, creației folclorice), ziarist. A absolvit, după cum afirmă Iulius Popa¹⁵², Facultatea de Drept la Universitatea din Viena (1861). A lucrat șef de catedră de limba română și profesor la „K. K. Ober Gymnasium” din Cernăuți, unde Mihai Eminescu i-a fost învățăcel. La vârsta de numai 36 de ani Ion Sbiera devine membru al Academiei Române.

Deși Bucovina a fost inima Moldovei istorice, Ion Sbiera nu considera că Moldova e populată de moldoveni. Pentru el populația băștinașă era cea românească.

Lăsând la o parte comportamentul de loialitate manifestat adesea de Sbiera față de Imperiul Austro-Ungar și față de politica antiromânească promovată de acest regim în Bucovina, menționăm că în broșura *Rudolf, principele nostru ereditar*, tipărită de Societatea pentru cultură și literatură română din Bucovina (1881) pentru tinerimea studioasă românească, Ion Sbiera scrie: „Mari și adânci au fost mișcările voioase ale inimii, când astă toamnă **românii din Bucovina** gustară rara fericire de a saluta cu iubire și însuflețire, în mijlocul său, pre adoratul împărat și Duce Francisc Iosif I”¹⁵³.

Mai subliniem aici că, în conformitate cu recensământul austriac din 1775, în Bucovina trăiau 85% români (dovadă că în sec. al XVIII-lea locuitorii Moldovei își ziceau români - *n. n.*). Recensământul din 1910, efectuat de monarhia austro-ungară, înregistrează 34,4% de

români, cel din 1930, efectuat de autoritățile române, - 44,5% români. Conform datelor statistice alcătuite de regimul sovietic în 1989, în regiunea Cernăuți din R. S. S. Ucraineană, constituită din Nordul Bucovinei, Ținutul Herța și o parte din județul Hotin, totalizând 8100 km², erau 940 000 locuitori, dintre care 20% români (188 mii)¹⁵⁴.

Într-un cuvânt, cu 220 de ani în urmă, sau cu 85 de ani înainte de Unirea Moldovei cu Muntenia, austriecii recunoșteau că Bucovina, deși parte a Moldovei, era populată totuși de români. Acest adevăr era recunoscut și de monarhia austro-ungară la începutul sec. al XX-lea. Același lucru au fost nevoiți să-l recunoască în 1989 și imperialiștii sovietici. În Nordul Bucovinei și azi limba vorbită de români este numită românească, nu moldovenească. În acest context, e logic să-i întrebăm pe susținătorii moldovenismului primitiv, cum ar explica ei faptul că o parte din populația din teritoriile Moldovei istorice poartă numele etnic de „români”, iar altă parte ar purta numele etnic de „moldoveni”. După noi, aceasta ar însemna un paradox, un analfabetism.

Ciprian Porumbescu (1853, comuna Șipotele Sucevei - 1883), poet și eminent compozitor. Studiile primare le face la Iliești. Acolo studiază vioara. Apoi studiază la gimnaziul greco-oriental din Suceava, după care se înscrie la seminarul teologic ortodox din Cernăuți.

Opera sa conține atât creații muzicale, cât și opere literare. Bunăoară, Porumbescu a scris versurile patriotice *Trei culori* sau poemul închinat Victoriei lui Ștefan cel Mare de la Dumbrava Roșie. Lui îi aparține și *Cântecul Tricolorului*.

E considerat părintele operei românești (*Crai Nou*). A participat activ la lupta de eliberare națională a românilor din teritoriile ocupate de Imperiul Habsburgic – Bucovina și

Ardealul. A murit la vârsta de numai 30 de ani¹⁵⁵. Reproducem textul primei strofe a *Cântecului Tricolorului*, inclus în *Colecția de cântece pentru studenții români* (Viena, 1880, p. 41):

*Trei culori cunosc pe lume,
Ce le țin de-un sfânt odor.
Sunt culori de-un vechi renume,
Suveniri de-un brav popor.*

Cheorghe Sion (1822-1892), scriitor și patriot român, s-a născut la Hârșova, Jud. Iași, Moldova. A fost membru al Academiei Române. A participat la Revoluția din 1848 în Moldova și la Adunarea de pe Câmpia Libertății din Ardeal. A fost un propovăduitor al ideii Unirii Moldovei și Munteniei. Românismul lui Gh. Sion palpită din plin în poezia *La unire* (1856). Reproducem o parte din ea:

*...Noi știm cum că moldovenii
De când lumea pe pământ
Tot de-o **lege** cu muntenii
Și de-o **limbă** cu toți sânt.
De ce dară să nu fie
Un popor tot la un loc
Ș-o frumoasă **Românie**
Tot c-un suflet ș-un noroc?

Haideți dar la mântuire*

*Toți cu toții s-alergăm,
„La Unire! La Unire!”
Toți un viers să ridicăm.*

*Moldoveanul fiind frate
Cu munteanul va putea
Tot o țară ș-o dreptate
Împreună a ținea.*

*De ce dar în astă lume
De creștini și de păgâni
Să n-avem și noi un nume
Și o țară de **români**?¹⁵⁶*

Același spirit românesc zvâcnește și în poeziile lui Gheorghe Sion *Plugușorul*¹⁵⁷, *Zi-ntâi Mai 1557*¹⁵⁸, *Marșul Unirii*¹⁵⁹.

Prin poezia *Limba românească*, Gh. Sion este „primul cântăreț al graiului matern”. Ce dragoste fierbinte față de limba maternă purta în pieptul său autorul următorului verset:

*Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim,
Altă limbă armonioasă
Ca ea nu găsim.
Saltă inima-n plăcere*

*Când o ascultăm,
Românașul o iubește
Ca sufletul său:
O! Vorbiți, scriți românește
Pentru Dumnezeu!*

Nicolae Iorga (1871, Botoșani, jud. Suceava, - 1940), istoric român, publicist, orator, om politic și scriitor (poet, dramaturg, memorialist, istoric al literaturii, critic și îndrumător literar). A fost profesor la Universitatea din București, doctor honoris causa al mai multor Universități străine, membru al Academiei Române și al mai multor Academii și Societăți Științifice din străinătate¹⁶⁰. Al. Vlahuță scria că Nicolae Iorga este „cel mai strălucit ostaș al cugetării românești”.

Românismul moldoveanului Nicolae Iorga este demonstrat, în primul rând, prin titlurile lucrărilor sale. Vorbind despre Muntenia, Moldova, Ardeal, despre moldoveni, munteni, ardeleni ca părți componente ale României, ale poporului român, N. Iorga scrie istoria poporului român ca un tot întreg, redând esența lui unitară. Dintre numeroasele lucrări, evidențiem: *Documente privitoare la istoria românilor*, 5 volume (1897-1913); *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor* (1898); *Studii și cercetări cu privire la istoria românilor*, 31 volume (1901-1916); *Istoria comerțului românesc*, 2 volume (1925); *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte*, 3 volume (1907-1909); *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (1929); *Istoria literaturii românești*, 3 volume (ed. a II-a, revăzută, 1925-1933); *Istoria literaturii românești contemporane*, 2 volume (1934); *Istoria învățământului românesc* (1928); *Istoria Bisericii românești*, 2 volume

(1928-1930); *Istoria armatei românești*, 2 volume (1929); *Istoria românilor*, 10 volume (1936-1939)¹⁶¹ etc., etc.

În 1918 Nicolae Iorga publică în ziarul „Neamul Românesc” din Iași un șir de articole sub titlul *Continuitatea spiritului românesc în Basarabia*. Istoricul român basarabeian A. Boldur consideră că lui N. Iorga „îndeosebi Basarabia trebuie să-i fie recunoscătoare, prin faptul că i-a consacrat o atenție mai mare ca celorlalte provincii, studiindu-i trecutul și destinele. Cetatea Albă și Chilia, **Basarabia** noastră, ca **o provincie națională română răpită de la români, continuitatea neamului românesc în Basarabia** (*subl. n.*), raporturile ruso-române și repercusiunile lor asupra Basarabiei - toate aceste subiecte și multe altele au format obiectul unor minuțioase cercetări”¹⁶².

Așadar, marele istoric, românul moldovean N. Iorga considera că totul: istoria, literatura, comerțul, învățământul, biserica, armata este românesc și aparține poporului românesc, indiferent dacă era vorba de moldoveni, basarabeni sau munteni. Și limba vorbită de moldoveni era, în convingerea lui Iorga, tot românească. În genere, toată opera istorică a lui Nicolae Iorga e scrisă de pe poziția unui etnic unitar românesc și pentru români. Din aceste considerente, noi, spre a demonstra că pentru marele istoric și basarabeni erau români, ne vom opri atenția asupra a două lucrări ale lui Iorga, și anume: *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei* (București, 1940) și *Neamul românesc în Basarabia* (ediție îngrijită de Iordan Datcu, București, 1995). Chiar de la începutul lucrării *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*, istoricul, referindu-se la „cea mai veche epocă”, afirmă că locuitorii Basarabiei nu se deosebeau cu nimic de românii din cealaltă parte a Moldovei. Cităm: „Cât despre punctele unde au fost concentrări omenești, trebuie să admitem că locuitorii (Basarabiei – *n. n.*) nu erau deosebiți de țăranii români care

locuiau în Moldova între Prut și Carpați”¹⁶³.

Oprindu-se asupra denumirilor așezărilor Chilia și Cetatea Albă, Iorga zice: „În 1330 un guvernator tătar se găsea la Maurokastum, pe care **românii** (*subl. n.*) o numeau deja Cetatea Albă”, sau „...în acest Lecostomo pe care grecii și după aceea **românii** au botezat-o Chilia (de călugări)...”¹⁶⁴. Menționăm că aici e vorba de Chilia nouă, situată pe malul stâng al Dunării, adică în Basarabia.

Vorbind despre Moncastro (Cetatea Albă) și lupta dintre genovezi pentru acest punct strategic la gurile Dunării, Iorga scrie: „În 1410 genovezii treceau Moncastro între posesiunile lor, dar acum posesia teritorială aparținea **vechii Moldove** născânde care organiza spre Nord **forțele naționale române** (*subl. n.*)”¹⁶⁵.

Când scrie despre cetățile Tighina și Hotin, care „spre 1390 se aflau pe Nistru”, istoricul Iorga numește Moldova „Principat românesc”. Cităm: „...Dezvoltarea lor (a cetăților Tighina și Hotin - *n. n.*) era datorată exclusiv existenței unui comerț internațional a cărui creștere începe cu creațiunea **Principatului românesc (Moldova - n. n.)** (*subl. n.*)”¹⁶⁶.

Terminologia folosită de N. Iorga pentru Basarabia e cea românească. Bunăoară: „**Regiuni românești**” (*passim subl. n.*) sunt pentru Iorga pământurile din stânga și din dreapta gurilor Dunării; „**prinți români**” conduceau Chilia pe timpul lui Ștefan cel Mare¹⁶⁷; „**țărani români**” cumpărau pământ de la proprietarii ce refuzau să rămână să locuiască pe teritoriul din stânga Prutului, anexat de ruși în 1812”¹⁶⁸, „**conștiința română în Basarabia**”¹⁶⁹, „**cler român**” „**literatură română**”, „**vechile tradiții românești**”¹⁷⁰; „**renaștere română**”, „**cauză română în Basarabia**”¹⁷¹, „**românii, vechii locuitori ai Basarabiei**”¹⁷². Mai ales prin ultima expresie N. Iorga a spus totul.

Cugetând asupra „**donățiunilor de pământuri basarabene**”, făcute de către domnitorii

moldoveni, care erau „așezate chiar pe malul marelui fluviu oriental Nistru”, N. Iorga precizează că beneficiarii de pământ „sunt desigur **români de viță veche**, moldoveni”, că ei aparțin „rasei celei mai autentice, și aceste nume, **de origine așa de curat românească...** (*subl. n.*)¹⁷³, iar țăranii împrumutați de Ștefan cel Mare cu moșii „**se numeau în curată limbă** onomastică românească, Dănilă și Budul (*subl. n.*)”¹⁷⁴. N. Iorga totalizează că „numele acestor proprietăți sunt **cu totul românești**”¹⁷⁵.

Vorbind despre construirea de către Ștefan cel Mare a cetății Orhei și menționând „numele soldaților care opuneau în acest loc rezistență creștină împotriva hotarelor Hanului”, istoricul de la Botoșani accentuează că erau „toți români” și „căci domnii aveau obiceiul să colonizeze cu soldații lor pământurile vecine cu granița”¹⁷⁶.

Referindu-se la pierderea în 1484 de către Ștefan cel Mare a cetăților Chilia și Cetatea Albă, Iorga scrie că „majoritatea locuitorilor trebuiseră să emigreze la Constantinopol, pentru a contribui la repopularea capitalei Imperiului Otoman. Numai din Cetatea Albă fură transportate „200 de familii de **pescari români** (*subl. n.*)”¹⁷⁷.

Iată, deci, care este numele etnic al populației Basarabiei - **români**, nu moldoveni. Această afirmație o găsim și în următoarele relatări ale lui Iorga: „Ici și colo (în Basarabia - *n. n.*) apar vechii proprietari, județii satelor, mereu **români** (*subl. n.*), reprezentându-și comunitățile: Căliman, Ioachim, Lucaciu”¹⁷⁸, „Căpriană, ctitoria lui Ștefan cel Mare, avea sub dependența starețului unsprezece sate, și numele lor, ca și cea mai mare parte a numelor din Basarabia, indicau întotdeauna pe **străbunii rasei românești** (*subl. n.*): Onea, Balica, Luca, Glăvaș, Dima, Vornicul, Scorea, Șendrea, Tudor, Popa”¹⁷⁹.

Evenimentele din „regiunea basarabească”, „de la sfârșitul sec. al XVI-lea” Nicolae Iorga le comentează astfel: „**Viața românească** (*subl. n.*) era acolo atât de profund înrădăcinată,

încât **turcii de la Bender întrebuințau limba română** în corespondența lor cu starostele vecin de la Rașcov, în Polonia”, **păstrând chiar „vechiul nume românesc: Tighina”**¹⁸⁰. Și tot acolo Iorga afirmă că „viitoarea Basarabie era la această epocă - sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea - un teritoriu solid organizat pentru a servi drept zid de apărare restului țărilor românești”.

Referindu-se la perioada instalării tătarilor în sudul Basarabiei, Iorga numește populația dintre Prut și Nistru ca fiind românească. El zice: „La începutul sec. al XVII-lea, un fapt istoric de mare importanță a intervenit pentru a schimba condițiile în care trăia **populația românească dintre Prut și Nistru** (*subl. n.*)”¹⁸¹. Același lucru ni-l spune istoricul Iorga și cu alte ocazii. Bunăoară, atunci când vorbește despre Ch. Ștefan, urmașul lui Vasile Lupu la tronul Moldovei¹⁸², sau atunci când relatează despre Harta stabilită de Rhigas, poetul revoluției grecești, aflat la 1797 în serviciul unui domn român. Harta arată partea populației basarabene ca fiind „compusă din români”. La fel este situația în cazul locuitorilor ținutului Hotin, care au adoptat „costumul caracteristic al românilor și întregul lor fel de trai”¹⁸³.

Protestând contra anexării Basarabiei de către Rusia și vorbind despre tratatul de la 28 mai 1812, prin care turcii au cedat rușilor „un teritoriu” care nu le aparținea și care făcea parte dintr-o țară a cărei integritate teritorială se angajaseră s-o respecte”, Iorga constată că „din partea românilor nu se adusesese nici o cerere țarului” spre a fi „eliberați”¹⁸⁴.

Când amintește despre acele „autonomii largi”, de care trebuia să se bucure Basarabia, Nicolae Iorga consideră că ele trebuiau să conțină păstrarea tuturor „obiceiurilor” și „chiar **întrebuințarea limbii românești în justiție și administrație, fără a mai vorbi de biserică...** (*subl. n.*)”¹⁸⁵. Ca urmare a protestelor basarabenilor împotriva abuzurilor administratorilor ruși, constată N. Iorga, „Alexandru I trebuia să acorde Basarabiei,

considerată ca „o parte din Principatul Moldovei”, o „așezare”, o constituție locală, redactată în românește și sprijinindu-se pe vechile obiceiuri”, ca să continue că „până către 1830 românii (basarabeni - *n. n.*), îndepliniră în mare parte funcțiunile administrative în spiritul rasei lor și întrebuințând, ca mai înainte, nu numai **limba română** (*subl. n.*), dar și formulele administrațiunii moldovenești”¹⁸⁶.

Descriind iarăși protestele românilor basarabeni contra politicii antinaționale rusești în Basarabia, Nicolae Iorga ne relatează că pe la 1880 băștinașii basarabeni, în frunte cu părintele Gurie, ajuns apoi Mitropolit al Basarabiei, se luptau pentru „**a restabili limba română în învățământ** (*subl. n.*)”, amintindu-se că „încă de la 1839 și până la 1841 fuseseră prezentate (de către „noile curente democratice basarabene” - *n. n.*) guvernământului provinciei petiții formale pentru a cere **introducerea limbii române în școlile populare** (*subl. n.*)”¹⁸⁷.

La finele acestor relatări mai menționăm din lucrarea lui N. Iorga *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei* că savantul considera Republica Moldovenească, proclamată de Sfatul Țării (2 decembrie 1917, ca „o a doua Românie”, prima fiind Regatul Român. Spre a argumenta că noua Republică „trebuie să se înțeleagă cu Regatul Român asupra unei apărări comune”, dânsul invoca pericolele care o amenință: „Despre partea germanilor, ca și despre partea mișcării revoluționare ruse, există același pericol pentru **aceste două Români** (*subl. n.*)”, încă despărțite”¹⁸⁸.

Dacă lucrarea *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei* a fost scrisă de N. Iorga în baza analizei și concluziilor științifice, cartea *Neamul românesc în Basarabia* a fost realizată de marele istoric în urma unei călătorii de cercetare istorică efectuată în Basarabia în primăvara anului 1904. În această lucrare N. Iorga demonstrează că

basarabenii aparțin neamului românesc. Prin însuși titlul cărții marele istoric și patriot spune acest adevăr. Reproducem o parte din terminologia românească folosită de Nicolae Iorga atât pentru Basarabia, cât și pentru Bucovina: „Secretarul Consulatului dl Dimitrovici e **român bucovinean** (passim. *subl. n.*)”¹⁸⁹; sau „doi pasageri de clasa întâi vorbesc **românește** între ei...”¹⁹⁰; sau „Până la 1812 au fost **românii** acolo (în Dubăsari - *n. n.*) și încă și astăzi găsești un număr destul de însemnat de ai noștri”¹⁹¹; sau „Și mă gândesc la celalt pământ moldovenesc smuls, la Bucovina, la satele ei **românești**, în graiul cărora s-au amestecat nemții, s-a semănat neghina pierzătoare a rutenilor”¹⁹²; sau „Și copiii ce sunt? Dacă tata e rus, ruși. Dacă tata e moldovean, ei știu și rusește, și **românește**”¹⁹³; sau „... de la Nistrul **românesc** la Apus până la...”¹⁹⁴; sau „Vor rămânea de bună seamă necunoscute împrejurările în care domnii noi de țară (ai Moldovei - *n. n.*), **românii de sânge și de lege**, Petru al Mușatei și fratele său Roman, au fost în stare a duce Țara Moldovei peste Siret, până la Prut și Dunăre...”¹⁹⁵; sau „Cetatea Albă nu fu cruțată de acest nou avânt de revanșă creștină, în care gândul, banul și interesul politic, ca și o mare parte a oștirilor, erau **românești**”¹⁹⁶; sau „Dar partea de miazăzi a țării rămăsese totuși **românească**, afară de Chilia și Cetatea Albă... Numele **românești** pieriseră așa de puțin, încât la 1760 încă se zicea Cetatea Albă și Tighina Benderului și Akkermanului”¹⁹⁷; sau „Peste câteva zile dădea lupta, și **românii** se rătăceau, cu domni cu tot, după grosolana insultare a domnului Moldovei, în tabăra creștină”¹⁹⁸.

La sfârșitul cărții Nicolae Iorga trage o concluzie, dar ne spune și care a fost scopul cărții. El zice: „Am dovedit că nu e ogor, monument, așezământ local, neam vechi în Basarabia, care să nu fie **al nostru, sânge românesc, faptă românească, gând românesc**”¹⁹⁹.

Într-un cuvânt, nu se poate pune la îndoială conștiința națională românească a istoricului, publicistului, oratorului, scriitorului și omului politic român, originar din Moldova, care este Nicolae Iorga. Pentru el Basarabia este populată de români. Românismul, spiritualitatea românească, în teritoriile din stânga și dreapta Prutului, expunerea istoriei adevărate a Basarabiei au fost preocupările întregii vieți. Din aceste considerente Nicolae Iorga a aplaudat atât unirea românilor de la 1859, cât și pe cea de la 1918. „Pactul de unire a Principatelor dunărene în 1859, spunea N. Iorga într-o comunicare prezentată la Academie în iarna anului 1920, ca și declarațiile hotărâtoare din partea ținuturilor românești care în 1918 au dus la alcătuirea României întregite, n-au însemnat, în marea lor importanță, decât consacrarea în domeniul realizării a unei stări care a existat întotdeauna de la originea însăși a neamului nostru”²⁰⁰.

Altfel spus, după N. Iorga, unirea parțială a românilor de la 1859 și cea totală de la 1918 nu puteau avea loc fără o puternică conștiință românească colectivă („... a unei stări care a existat întotdeauna, de la originea însăși a neamului nostru”).

Petre P. Panaitescu (1900-1967), istoric conferențiar și apoi profesor de istorie a slavilor la Universitatea din București, cercetător principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, membru fondator al Academiei slaviștilor din România, doctor docent, membru corespondent al Academiei Române. A terminat Facultatea de Litere și Filozofie (Istorie) din București.

Opera științifică a lui P. P. Panaitescu însumează peste o sută de lucrări, între care: *Spătarul Nicolae Milescu* (1925); *Influența operei lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, în Principatele Române* (1926); *Mihai Viteazul* (1936); *Mircea cel Bătrân* (1944);

Interpretări românești (ed. I, 1947); *Dimitrie Cantemir. Viața și opera* (1958); *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală* (1964); *Începuturile și biruința scrisului în limba română* (1965); *Introducere în istoria culturii românești* (1969).

Deși după locul de naștere Petre P. Panaitescu este moldovean (s-a născut la Iași), în întreaga sa operă istorică el a demonstrat că nu a fost străin de spiritul general românesc, care a existat în Moldova din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre. Având o serioasă pregătire istorică, studiind minuțios multe izvoare istorice privind numele etnic de „român” (operele românilor Miron Costin, Nicolae Iorga, Ioan Bogdan, E. Hurmuzaki, A. D. Xenopol ș. a., ale străinilor (sârbi) Stanoje Sfanogevič și I. Cvijič, (neamțului) Otto Schuchardt, (italianului) A. Bonfinius, (francezului) F. Lot, (polonezului) I. Dlugosz, (rusului de la Kiev) Nestor și ale altora; cronicile multor popoare), istoricul Panaitescu scrie capitolul *Numele neamului și al țării noastre* și-l include în volumul *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, despre care reputatul istoric Șerban Papacostea în prefața la ediția menționată spune că „are o semnificație deosebită, științifică și simbolică totodată”. În această lucrare Panaitescu reafirmă că:

- „**numele românilor vine de la Roma** (*subl. n.*), că numele românilor „e cea mai autentică dovadă a originii noastre...”, că „de fapt, numele, așa cum l-a păstrat tradiția, este *rumân* și *Țara Rumânească*; așa scriu toți cronicarii și așa este tipărit în cărțile vechi bisericești și în actele domnești”, că „...numai pe cale cărturărească *rumân* s-a transformat mai târziu în **român**...”, că primii care au scris **român (românilor)** sunt tocmai editorii *Vechiului Testament* tipărit la Orăștie în 1585”²⁰¹;

- „... pe lângă problema centrală a numelui *român* sunt celelalte nume ale neamului: cele date de străini (vlahi) sau cele particulare unei părți din poporul nostru (**munteni**,

moldoveni)²⁰²;

- „...străinii n-au numit pe români cu numele pe care și 1-au dat ei înșiși, ci le-au zis **vlahi**, sau **valahi**”, că „numele apare sub diferite forme: la slavii de sud și la bizantini - **vlahi**, la slavii de răsărit - **volohi**, la apuseni - **valahi**, la unguri, mai întâi, **blachi**, apoi **olachi**...”²⁰³; că „...fapt este pentru slavi că vlah este traducerea cuvântului **român**. Cu acest nume numesc ei și azi atât pe romanii apuseni, cat și pe români”²⁰⁴.

- „... în veacul al XIV-lea românii din nordul Dunării au trecut de la viața de trib la viața de stat și au întemeiat ..două principate... primul principat, mai bine zis prima domnie, a luat numele neamului, Țara Românească, cea de-a doua era și ea o țară românească, dar „pentru deosebire a trebuit să-și ia un alt nume: Moldova. Țara Românească înseamnă, deci, statul românilor”. Dar, pe lângă acest nume oficial, domnia dintre Carpații Meridionali și Dunăre mai are și al doilea nume: Muntenia sau Țara Muntenească, care... sunt numiri de origine moldovenească. Moldovenii au numit pe vecinii lor de peste Milcov munteni...”, pentru că „...e ușor de înțeles de ce moldoveni n-au numit principatul vecin Țara Românească și pe locuitorii lui români, căci **români se simțeau și ei și țara lor era și ea tot o țară românească**, deci trebuia găsită o numire care s-o distingă”²⁰⁵.

Făcând trimitere la Nicolae Iorga, M. Costăchescu și Ioan Bogdan, Petre P. Panaitescu susține că: „**Țara s-a numit deci Moldova, dar domnii și poporul aveau conștiința că această țară era românească, era o Moldovă românească. De aceea în titlul domnilor din veacul al XV-lea, al lui Alexandru cel Bun, al lui Ștefan cel Mare, în hrisoavele lor slavone, în inscripții de pe broderii, numele țării este adesea nu Moldova, ci Moldovlahia (subl. n.)**”²⁰⁶. Panaitescu mai afirmă că: „**Domnii noștri nu purtau titluri**

deșarte cu pretenții fără substrat real. Moldova era și ea o Valahie, adică o Românie, și moldovenii din veacul al XV-lea nu uitaseră acest lucru. **Moldovlahia înseamnă pur și simplu România Moldovenească, țara vlahilor (românilor) din părțile Moldovei** (*subl. n.*)”²⁰⁷.

Iată, deci, cât de corect și profund înțelegea adevărurile despre românii moldoveni Petre P. Panaitescu, el însuși român moldovean din Iași. Cine ar putea să nu creadă în românismul conștientizat al acestui moldovean, al acestui istoric român al secolului al XX-lea? Moldovean după locul de naștere, moldovean sub aspect geografic, dar român sub aspect etnic. După el, Moldova lui Alexandru cel Bun, a lui Ștefan cel Mare, a urmașilor acestora, am zice noi, a fost o Valahie, este o Românie, o Românie moldovenească.

Așadar, folosindu-ne de opera a numai 12 mari bărbați, mari gânditori și savanți ai neamului nostru românesc - Gh. Asachi, M. Eminescu B. Petriceicu Hașdeu, A. D. Xenopol, N. Iorga, A. Vlahuță, Z. Arbure, I. Negruzzi, I. Gh. Sbiera, Ciprian Porumbescu, Gh. Sion și P. P. Panaitescu, toți moldoveni după locul de naștere, dar români în sens etnic (conștiința lor națională proprie), ne-am putut convinge că nici unul dintre ei n-a declarat că moldovenii, inclusiv basarabeni și bucovinenii, n-ar fi români, iar România ar fi o țară multinațională, din care motive ar trebui dezmembrată; că Unirea de la 1859 n-ar fi fost dorită de moldoveni; că anume slavonismul (nu românismul) ar fi Patria existenței lor naționale. Ba dimpotrivă, întreaga operă a acestor mari personalități moldovenești din perioada dintre cele două Uniri a fost scrisă în apărarea originii etnice romanice a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, a comunității lor etnice și lingvistice, a românismului acestora.

Altfel spus, românii moldoveni și cei bucovineni au stat neclintit în apărarea

românismului - casa lor comună cu românii munteni, ardeleni, dobrogeni, olteni etc. Prin această activitate ei au pregătit Unirea cea Mare a tuturor românilor de la 1918.

§ 2. BASARABIA - FORTĂREAȚĂ A ROMÂNISMULUI

Se cunoaște în ce mod Rusia țaristă a anexat Basarabia în 1812. La fel se cunoaște cum a reacționat populația băștinașă din Basarabia, care, după Ștefan Ciobanu (*Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 21), la 1810 era românească în raport de 95 la sută. Se mai cunoaște ce regim antipopular, antisocial și antiromânesc au introdus ocupanții ruși în teritoriul anexat pentru a schimba structura etnică și caracterul românesc al Basarabiei, pentru a face în teritoriul dintre Prut și Nistru o populație în care țarismul imperialist ar avea încredere. De asemenea se cunoaște că, în pofida cruzimii de care au dat dovadă rușii și rusificații în Basarabia pe o perioadă de mai bine de o sută de ani, în pofida tuturor eforturilor și șiretlicurilor ocupanților, Basarabia a rămas să fie românească. Ba mai mult, Basarabia a devenit o fortăreață a românismului.

Ilustrul istoric basarabean, românul chișinăuian Alexandru Boldur scria în *Introducere* la studiul *Basarabia românească*: „...Rușii și-au propus să realizeze în această provincie două scopuri bine definite: 1) să facă din majoritatea covârșitoare a populației moldovenești a provinciei, în urma unei colonizări continue și sistematice, o minoritate și 2) să deznaționalizeze această populație.

Dar această politică regională, continuă savantul Boldur, a dat greș. Guvernele rusești nu au reușit să atingă în Basarabia scopurile dorite. În tot cursul dominațiunii rusești **în Basarabia s-a păstrat cultura moldovenească, străină rușilor. Basarabia a rămas o**

puternică fortăreață spirituală a românismului, o provincie cu caracter românesc, ca și înainte de anexare (subl. n.)²⁰⁸.

În altă parte A. Boldur scrie: „Caracterul românesc se păstrează în orientarea și mentalitatea claselor sociale din Basarabia, în cultura și limba poporului, în viața bisericească ortodoxă și în dreptul public și privat al provinciei. Nobilimea mult timp își păstrează mentalitatea românească, până când este pur și simplu majorată de elementele rusești... Țărănimea, din contra, și-a păstrat completamente caracterul său etnic românesc. În pofida colonizării Basarabiei, ea se prezenta permanent ca majoritatea considerabilă a populației și ca un element de frunte ce imprimă o notă națională specifică”²⁰⁹.

Cercetătorul chișinăuian Gh. Negru, studiind „curentul românofil” în Basarabia sub ocupația țaristă, menționează că „lupta împotriva românismului basarabean se ducea nu numai pe teritoriul Basarabiei, ci și dincolo de Prut, prin intermediul agenților ruși”²¹⁰. În calitate de exemplu istoricul aduce cazul lui Constantin Stere, care, pentru românismul său înflăcărat, propagat în Basarabia, a fost împiedicat să ajungă ministru în România.

În baza datelor de arhivă, istoricul Gh. Negru a ajuns la concluzia că „în pofida terorii și izolării, **conștiința unității de neam, românismul** au fost prezente în Basarabia, manifestându-se tot mai pregnant și mai energic, de-a lungul întregii perioade de ocupație rusească”, **românismul basarabean, unionismul** nu sunt niște „diversiuni antistatale de proveniență recentă”, ci un „curent natural” cu o prezență permanentă (și justificată, bineînțeles) în acest spațiu²¹¹.

Ocupanții țariști au fost nevoiți să recunoască, până la urmă, că flacăra românească în Basarabia era în mod conștient susținută și ocrotită de către băștinași. În raportul guvernatorului Basarabiei, cu nr. 5283 din 6 iulie 1863, se recunoștea că „generația tânără,

îndeosebi acea cu studii superioare, a început să viseze la o Românie unită”, că această „partidă tânără promovează orientarea românofilă” și că ea are mulți simpatizanți și susținători²¹².

Într-un alt raport al șefului Direcției de jandarmerie a guberniei Basarabia, nr. 104 din 21 iulie 1875, la care se anexa o analiză asupra orientării politice a Basarabiei, iarăși se recunoștea că printre intelectualii din Basarabia sunt persoane care „înclină spre România („тяготеющие к Румынии”)²¹³.

În lista simpatizanților față de România poliția secretă imperială rusă îi incluse și pe intelectualii din județele Hotin și Soroca. În raportul nr. 12 din 21 ianuarie 1888, ajutorul șefului Departamentului jandarmeriei guberniale, filiala județelor Hotin și Soroca, nota intelectualitatea județelor menționate se distinge prin faptul că, fiind compusă preponderent din moldoveni, greci, armeni și polonezi, manifestă „mai multă simpatie față de statele vecine: Austria, **România** și **Moldova** (*subl. n.*), decât față de Rusia”²¹⁴.

Însuși guvernatorul Basarabiei A. Haruzin era nevoit să constate că în Basarabia, la începutul sec. al XX-lea, exista o mișcare românofilă. În demersul său cu nr.1 (cu griful „Strict secret”) din 15 ianuarie 1907, adresat șefului Departamentului imperial al poliției M. I. Trusevici, Haruzin scria despre mișcarea românofilă din Basarabia că, dacă nu se vor lua măsuri, „...fără îndoială, în timpul apropiat în Basarabia va apărea o problemă de periferie, de frontieră (cu România - *n. n.*) destul de serioasă. Pentru corelarea acțiunilor comune cu trimisul nostru în București în problema luptei contra activității românofile, voi face în timpul apropiat o călătorie în susmenționatul oraș”²¹⁵.

În mai multe rapoarte ale poliției secrete imperiale ruse, ale diferiților agenți ai acesteia găsim numele românilor basarabeni care munceau la menținerea flăcării românismului în

teritoriile românești de la răsărit de Prut, la ideea unirii Basarabiei cu România și care pentru această activitate erau urmăriți și persecutați. E vorba, mai ales, de a doua jumătate a sec. al XIX-lea și de primele două decenii ale sec. al XX-lea. Amintim aici de studentul Vasile Spoială (Spoialov), Constantin Stere, Sergiu Cujbă, redactorul de la ziarul „Basarabia” Gavriluță, Gh. Dicescul, N. Alexandri, Andrei Marcu, Alexei Nour de la „Viața Basarabiei”, Elena Alistar, Daniil Cegoreanu, Panteleimon Halippa, colaboratorii ziarului „Cuvânt moldovenesc” și mulți alții²¹⁶.

Sunt interesante pentru noi „descoperirile” agenților poliției secrete imperiale ruse. După o perioadă de 100 de ani de teroare și deznaționalizare, de strămutări în masă ale românilor basarabeni în centrul imperiului țarist și înlocuirea acestora cu coloniști aduși atât din afara imperiului, cât și din interiorul lui, ocupanții ruși nu se așteptau că nu vor reuși să înăbușe românismul basarabenilor. Iată ce scria din Chișinău, în 1909, agentul cu porecla „Zagranicinâi”: „Cine ar fi putut crede că moldovenii basarabeni, uniți la Rusia acum 100 de ani, pe când încă nu exista nici o cultură națională românească (atenție, românească, nu moldovenească – *n. n.*), nici o conștiință sau mândrie națională, că acești moldoveni, înmulțindu-se în acest timp până la un milion și jumătate, conviețuind cu elementele slave și fiind sub autoritatea rusă, nu numai că nu s-au asimilat, nu numai că nu s-au rusificat, ci, din contra, au moldovenizat și mai continuă să moldovenizeze elementele slave. S-a ajuns până într-acolo, că în Basarabia a apărut și zicala: „Tata rus, mama rus, dar Ivan – moldovan”²¹⁷. Sau: „În prezent nu există nici o organizație serioasă, care ar îndeplini o activitate **panromânească** (*passim. subl. n.*); sunt numai persoane separate, dar **terenul pentru o asemenea propagandă în Basarabia e destul de imens**. Acest câmp e deja arat și semănat pe alocuri cu **românism**. E necesar de a-l ara din nou și de a-l semăna cu

rusism...”²¹⁸. Sau: „**Limba română e mai răspândită în Basarabia decât rusa.** Limba română este limba cumpărării și vânzării pentru majoritatea populației din gubernie. Din aceste motive, **deși frontierele politice ale României se termină la Prut, granița influenței ei culturale se întinde până la Nistru.** Un cântec popular sau o romanță, care se cântă azi în București, peste o lună-două, se cântă și în satele Basarabiei. Într-un an în Basarabia au fost vândute mai mult de 2000 de cărți în limba română, fără a lua în calcul ziarele și revistele...”²¹⁹.

Poliția secretă imperială rusă avea dreptate atunci când semnala existența unei mișcări naționale proromânești în Basarabia. Românismul aici trăia și prospera. Trăia în biserică, trăia printre preoți, printre nobili, printre intelectuali și, mai ales, în opinia lui A. Boldur, printre țărani. Satul, țăranimea, spune savantul, „și-au păstrat completamente caracterul etnic românesc”. Spiritul românesc în Basarabia a fost menținut de țăranime în primul rând, prin limba vorbită, prin tradiții și obiceiuri, prin felul ei de a fi. Regretăm numai că țăranii, fiind ținuți de colonizatori în întunericul spiritual, nu ne-au lăsat mărturii scrise.

Dar să purcedem la exemplificarea unora din momentele menționate în baza materialelor lăsate de pedagogi, medici, gazetari, oameni de cultură etc. care, fără îndoială, prin cele ce au scris, au redat starea generală de lucruri, au demonstrat existența unei puternice conștiințe naționale românești la basarabeni.

Grămăticul **Ștefan Margellă** (în rusește înseamnă Marțella) (1783, Principatul Moldova, iar după P. V. Haneș în Basarabia – 1850 în Paris), militant pe tărâm cultural și al învățământului din Moldova, jurist (avocat), studii la Iași și în Olanda. În 1809 se angajează la serviciu în Rusia. În 1826 **se stabilește cu traiul în Franța.** În opinia lui Petre V. Haneș,

Ștefan Margellă cunoștea bine franceza, româna, rusa, greaca veche și cea nouă, era unul dintre cei mai luminați bărbați ai Basarabiei de la începutul sec. al XIX-lea²²⁰. În 1827, cu susținerea guvernului rus, Margellă a publicat în Sankt-Petersburg *Gramatica russască-românească* (Российско-румынская граматика).

Ștefan Ciobanu consideră că gramatica lui Ștefan Margellă este singurul act oficial (cartea a fost tipărită de guvern), în care românii basarabeni se numesc români, și nu moldoveni²²¹.

În „precuvântarea” la „Gramatica...” sa Margellă vorbește despre importanța cărții sale atât pentru românii basarabeni, cât și pentru cei din dreapta Prutului. Cităm: „Mă simt obligat a spune câteva cuvinte despre această gramatică româno-rusă, care nu numai că poate fi de folos, dar este necesară, fiindcă ea dă mijloace de a căpăta cunoștință în limba rusească la opt sute mii de români care locuiesc în Basarabia, aflătoare sub stăpânirea Rusiei, în curgerea de douăzeci de ani, neavând nici un manual pentru acest scop. În afară de aceasta, ea poate să aducă foloase câtorva milioane de români care locuiesc între Prut și Dunăre; asemenea și rușilor care doresc a învăța limba **românească**. [...]

Dorind a justifica prin fapte după puterile mele atenția binevoitoare a Excelenței sale (este vorba de ministrul instrucțiunii publice al Rusiei - *n. n.*) către mine, mi-am luat sarcina grea să compun regulile gramaticale a unei limbi necultivate, fără cărți didactice și care au nevoie de termeni tehnici. Făcând acest lucru principal, ca să înlesnesc învățarea limbii rusești pentru români și românești pentru ruși, am adăugat și o adunare de cuvinte rusești și românești care sunt întrebuințate în viața zilnică și convorbiri în ambele limbi despre cele mai necesare lucruri...²²².

Avem, deci, o dovadă în plus, că în 1827 Rusia recunoștea la nivel oficial etnia

românească a basarabenilor; or, nu e de crezut că ea nu știa despre acest lucru și la 1812, când anexase Basarabia.

Că basarabeanul Șt. Margellă se considera român conchidem și din scrisoarea unui grup de tineri români, printre care și Șt. Margellă, întocmită la 4 octombrie 1829 la Paris și adresată redactorului ziarului „Curierul românesc”. Ei spun că sunt „rumâni” și că „prin vinele” lor „circulează sânge românesc”. Scrisoarea are următorul conținut:

„Scrisoare de la tinerii rumâni ce să află în Paris către redactorul „Curierului”.

*—Bunule și iubite compatriot, primește astăzi mulțumirea ce prin această scrisoare îți dau **tinerii rumâni** (câți se află în Paris) pentru „Curierul românesc” ce ai binevoit a ne trimite. De prisos ni se pare să-ți descriem câtă bucurie am simțit toți când am văzut că se tipărește și în partea noastră o gazetă; destul este să știi că **prin vinele noastre circulează sânge românesc** și este cu neputință să nu ne bată inimile de bucurie când vedem și auzim că se fac lucruri și așezămături mântuitoare pentru patria noastră și care înlesnesc a se revărsa luminile și cunoștințele care contribuiesc spre fericirea și folosul **rumânilor**. Tipărirea în **limba românească** a unei gazete este negreșit între celelalte un mijloc deosebit a lumina pe fiecare asupra drepturilor și datoriilor sale: și în tot chipul, orice bun rumân este dator a-ți mulțumi pentru buna începere ce ați făcut. Suntem ai domniei tale ca niște frați, **Coleschi Sovetnic Șt. Margellă** (subl. n.), Alexandru Lenci, Nicolae Băleanu, C. Brăiloiu, Dumitrache Golescu, C. Lenci, I. Vlăduianu, Costache Filipescu. Paris, 4 octombrie 1829”²²³.*

Mai menționăm că în 1817 Șt. Margellă era funcționar în Comitetul Provizoriu al Oblastiei Basarabiei, unde intenționa să traducă în limba română Dreptul Roman²²⁴.

Constantin Stamati (1786, Huși - 1869), scriitor român basarabean, „om cult și cu multă simțire românească”. Descindea dintr-o familie cu tradiții cărțurărești. Unchiul lui a fost vestitul Mitropolit al Moldovei Iacob Stamati. A învățat la școala domnească din Iași, a cunoscut limbile rusă, greacă și franceză și, desigur, limba sa maternă - româna. Numai cu doi ani înainte de moarte Constantin Stamati era caracterizat astfel: „Un deșteptător neadormit, un brad mare, un atlet ager pentru cauza sfântă, un poet excelent și un patriot adevărat cu merite distinse”, „o lebadă a Basarabiei”, „purtător de cuvânt al Basarabiei”²²⁵.

Românismul lui C. Stamati este evident chiar dacă cităm cel puțin din *Imnul lăutei românești*: În acest scop vom reține doar câteva versificări:

O, lăută a Moldovei! Tu ai fost de tot uitată

*În creanga Dumbrăvii Roșii, ce **românul** hăulește*

Și care umbrea cu faimă sfânta apă a Sucevii

Cruntată în multe rânduri d-a neamicilor sânge.

.....

O, lăută românească! Cine poate să deștepte

După timpuri vechi, trecute, încântătorul tău sunet?

O, lăută a Moldovei! Odată în țeara noastră

Tu țineai hangul tristeții la a Domnilor ospețe,

.....

*Dragostea misterioasă a **româncelor fecioare**;*

.....

*Tu frăgeziai ca un farmec **pe românii** cei mai aprigi;*

*... **O, Lăută a Moldovei**, ce să deștepți ai putere*

*A românului simțire - ajută geniei mele!*²²⁶.

Termenii „arme și dobe ale românilor”, „tabără și pavăză românească”, „neamul românesc”, „daco-românii” îi întâlnim în poezia *Străjeriul taberei*. Deplângând moartea lui Ștefan și soarta românilor, C. Stamati scrie:

*Dar murind eroul Ștefan, au apus a țării soare
Și într-un mormânt cu dânsul patria s-au îngropat.
Acum iste-atâtea vecuri văd de bucurie zare!
Văd că bourul Moldovei din țărnă s-au ridicat
Și lucește astăzi iarăși pe **pavăza românească**
Chiemând eroii Moldovei din mormânt să vă privească,
Iar eu trimis cu solie de patronul țării noastre,
Să v-aduc bună voință și să vă blagoslovesc
Și să suflu, de să poate, întru inimile voastre
Cinste și patriotismul. ce **neamului românesc**
Strămoșii daco-romanii le-au lăsat să moștenească,
Până ce cu neamuri străine începu să se corcească.*²²⁷

Căminarul Dimitrache Pastiescul scria despre Constantin Stamati: „În Basarabia din români este dl Titularnâi Sovetnic (consilier titular) Constantin Stamati, bărbat literat, cinstitor de oameni învățați, sârguitor spre luminarea neamului, care are tălmăcite și nu contenește de a tălmăci alese istorii pentru întocmirea năravurilor celor bune, fabule, romanțuri, versuri, ce se numesc versuri împleticite, versuri drepte și alte frumoase istorii”²²⁸.

Opera în versuri și în proză a lui Constantin Stamati a fost concentrată în volumul *Muza*

românească (anume românească, nu moldovenească - *n. n.*), publicată în 1836 la Iași. Scriitorul recunoaște că în volumul menționat, pe lângă compunerile sale proprii, a inclus și imitări din autorii Europei, pe care le-a făcut cu bună știință, menționând că astfel de comportament al lui este criticat de literații români. Din răspunsul la această acuzație conchidem că C. Stamati se considera român și scriitor român, nu moldovean. Cităm din *Procuvântare*, în care C. Stamati se justifică prin întrebarea: „Care din autorii lumii n-au fost plagiați ori compilatori, ca **noi, scriitorii români** (*passim subl. n.*), sau nu s-au povățuit cu acele ce au scris alții înaintea lor...”²²⁹, și continuă gândul astfel: „Asemenea și **noi, români**, în cele mai multe scrieri și fabule am imitat pe autorii străini...”, ca mai apoi iarăși să se întrebe: „Apoi de la mine și **alții ca mine români** cine poate să ceară d-a dreptul multe și clasice invențiuni originale ale noastre fără să imităm pe alți autori...”²³⁰.

Expresia „noi, români” denotă că pentru C. Stamati moldovenii sunt români. Conștiința sa românească se manifestă și în poezia istorică *Dorul de Patrie*. Reproducem numai două pasaje:

.....

Să privesc solii trimise

La scaunul românesc

De craii ce zădăresc

Pe zimbrul moldovenesc.

.....

Slavă Daciei trecute

Și-a neamului românesc.

Deci, pentru Constantin Stamati scaunul domnesc al Moldovei este scaun românesc, iar

neamul românesc locuiește pe teritoriul „Daciei trecute”²³¹.

Și în epopeea *Povestea poveștilor* sau *Fabula fabulelor* ori *Eroul Ciubăr-Vodă*, Constantin Stamati o face pe Zâna Ileana Cosânzeana geniul apărător al tuturor românilor:

... *Bravule, să știi*

Că eu o genie sunt

Menită de Dumnezeu

*Pe **români** să ocrotesc,*

Cât vor fi buni patrioți

*Și neamul nu-și vor corci.*²³²

Iacob Hâncu (Ghinculov) (1800-1870), pedagog și lingvist, autor de cărți didactice, activist pe tărâm cultural. S-a născut în familia unui preot în orașelul Ovidiopol, jud. Tiraspol. A terminat Seminarul Teologic, făcând studii la Ekaterinoslav (1811-1813) și la Chișinău (1813-1816). După ce lucrează mulți ani pedagog și translator la Departamentul asiatic al Ministerului Afacerilor Externe al Rusiei, în 1839 devine lector, iar din 1854 profesor suplimentar la catedra de limba valaho-moldovenească (adică o singură limbă pentru locuitorii statului Valahia (Muntenia) și ai statului Moldova - *n. n.*) a Universității din Petersburg. Acolo el publică *Descrierea regulilor gramaticii valaho-moldovenești*, *Adunare de scrieri și traduceri în proză și versuri pentru exerciții în limba valaho-moldovenească* (1840), *Concluzii pe marginea gramaticii valaho-moldovenești* (1847), *Carte de buzunar pentru ostașii ruși în campaniile din principatele Moldovei și Valahiei* (1854)²³³.

Observăm că sintagmele „limba valaho-moldovenească” și „gramatica valaho-

moldovenească” sunt la singular, ceea ce înseamnă că e vorba de o singură limbă. Putem conchide că în Rusia se înțelegea că valahii (muntenii) și moldovenii vorbesc aceeași limbă - limba românească.

În anul 1848 Iacob Hâncu tipărește în tipografia Academiei Imperiale de Științe ruse două cărți - o crestomație românească și o gramatică. Prima are titlul: *Собрание сочинений и переводовъ въ прозе и стихахъ для упражненія въ валахо-молдавскомъ языке съ присовокупленіемъ: 1) словаря; 2) собранія славянскихъ первообразныхъ словъ въ языкахъ валахо-молдавскомъ; составленное Я. Г-инкуловымъ*. Санкт-Петербургъ. 1840. Adică, *Adunare de scrieri și traduceri în proză și versuri, exerciții în limba valaho-moldavă cu adăogirea: 1) dicționarului; 2) adunării de cuvinte slave prototipice în limba valaho-moldavă; alcătuită de I. Hânculov*. Petersburg, 1840²³⁴. (Traducerea textului din rusește îi aparține lui Șt. Ciobanu.)

A doua lucrare are titlul *Начертаніе правилъ валахо-молдавской грамматики, составленное Я. Гинкуловымъ*. Санкт-Петербургъ. Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1840 (*Descrierea (schița) regulilor gramatice valaho-moldave, alcătuită de I. Ghinculov*. Petersburg, în tipografia Academiei Imperiale de Științe. 1840)²³⁵.

În *Înainte cuvântare* la *Gramatică* (p. I-XVIII), scrisă în limba rusă, ne relatează Șt. Ciobanu, Iacob Hâncu demonstrează că „denumirea de români nu este problematică”, că până la înființarea Principatului Moldovei, poporul ambelor principate era cunoscut cu numele general de **români**²³⁶. Șt. Ciobanu consideră că Iacob Hâncu a mai demonstrat că „moldovenii și muntenii au aceeași limbă”²³⁷, că „limba română are două dialecte foarte apropiate unul de altul: cel moldovenesc și cel muntenesc...”²³⁸ că „alfabetul latin în limba română a fost înlocuit cu cel slavon în vremurile lui Alexandru cel Bun, în urma propunerii

Mitropolitului Teoctist”²³⁹.

În continuare reproducem pasaje din gramatica lui Iacob Hâncu (titlul citat, p. I-XVIII), menționând că și această lucrare, deși cenzurată - cenzor P. Korsakov -, a fost oficializată de statul rus. Asta înseamnă că la 1840, când a fost semnată de cenzor lucrarea, poziția oficială a Rusiei era recunoașterea pentru Moldova și Muntenia a aceluiași etnonim „români” și a aceluiași glotonim „limba română”. Dar să revenim la *Predoslovie* lui Iacob Hâncu (p. I-XVIII) din care se pot trage toate aceste concluzii:

„În pofida așezării geografice a Moldovei și Valahiei, importanței evenimentelor istorice din țările din preajma Dunării și caracterului specific al ambelor principate față de țările din jur, - nici obârșia populară, nici limba urmașilor Daciei nu sunt nici până azi cercetate după merit, nu sunt popularizate îndeajuns.

Unul dintre locurile demne de toată atenția se află acum în raza noastră de vedere. Aceasta e limba română. Însăși denumirea nu este întâmplătoare. Încă până la formarea Voievodatului Moldovenesc, locuitorii din ambele principate erau cunoscuți sub numele comun de **români**. Ulterior această denumire a rămas valabilă pentru urmașii de sud-vest ai românilor, pentru valahi, care continuă să se numească români până în prezent; frații lor nord-estici au preferat însă un nume format de la denumirea patriei lor nou înființate – Moldova, dar în viața cotidiană a poporului uneori și azi se întrebuințează numele vechi ale înaintașilor lor. Prin urmare, când cercetăm cele mai apropiate ramificări ale unuia și aceluiași neam, suntem îndreptățiți să le numim cu numele lor general; de aceea limba română poate servi drept nume comun al graiului valah și al celui moldovenesc”²⁴⁰. Și mai departe: „Sub aspect material, adică sub aspectul întregii mase de cuvinte, limba română este, cu precădere, o ramură a limbii latine...”²⁴¹. Și în continuare: „considerăm inutil să

dovedim lipsa de temei a supoziției că limba română ar fi o limbă italiană degradată” (p. VII).

Onisifor Ghibu consideră că „ideea general-românească (în Basarabia), izvorâtă din istorie și filologie, o găsim exprimată în forme bine cristalizate, încă la 1848, în *Crestomația românească* a lui Iacob Hânculov, tipărită la St. Petersburg”²⁴².

Este locul să spunem aici că Iacob Hâncu s-a născut în Transnistria (la 1800 aceasta făcea parte din Imperiul țarist) și a învățat carte șovină rusească, însă el era conștient de faptul că în realitate moldovenii sunt aceiași români. Românismul lor, după Iacob Hâncu, se exprima prin numele de „român” și prin limba vorbită - „limba românească”.

Alexandru Donici (1806, s. Bezeni, jud. Orhei, - 1866), mare fabulist român basarabean, pe care Mihai Eminescu l-a clasat printre scriitorii ce „și-au încuscrit talentul său individual cu geniul poporului”, fiind „cuib de-nțelepciune”²⁴³, traducător, animator al vieții culturale. Și-a făcut studiile la Sankt-Petersburg (1819-1824). În semn de protest contra politicii țariste în Basarabia, în 1835 trece în Moldova din dreapta Prutului. Colaborează la „Albina românească”, „Dacia literară”, „Propășirea”, participă la Revoluția din 1848 și la Unirea celor două principate românești - Moldova și Muntenia.

Prin poeziile *Dorința românului din 1862* și *Ceahlăul* își demonstrează, ca român ce se considera, marele patriotism, românismul său. **Cântarea României, Unirea României, munții României, românul, limba românească** sunt cuvinte și expresii frecvente în opera lui Donici.

În poezia *Dlui Grigore Alexandrescu* A. Donici îi adresează acestuia urări, din care aflăm că fabulistul considera că limba românească este limba lui maternă. Cităm:

*Dar a mea dorință este: ca tu să fii vecinic râu
De poezii curgătoare, de talentul cel mai viu;
Să scrii pentru-a noastră slavă ca toți să ne lăudăm,
Câți o **limbă românească** astăzi întrebuințăm.*

Fiind conștient de faptul că și basarabienii sunt români, că și românii au dreptul la unitate politică, că secolul al XIX-lea este „secolul naționalităților”, Donici scrie la 1863 versetul *Ceahlăul* (anticul Pion, munte din Carpații Moldovei), din care reproducem pasaje ce demonstrează românismul scriitorului (passim. *subl. n.*):

*... Tu ai văzut în juru-ți popoare felurite,
În lupte furnicând;*

***Românul** însă singur cu inima fierbinte,
Stătuse admirând.*

.....

*... Spune c-acele lacrimi sunt numai o mânie
De Iași ori București*

*Că nu-i **român** să zică, că nu e **România**
Că nu sunt căi cerești.*

***Unirea României a fost predestinată,**
De-al cerului decret:*

***Ea trebui să trăiască, ea este ordonată**
De-a prospera cu-ncet,*

*Vom trece poate faze de plângeri și de ură:
Dar cei adevărați*

Români cu bărbăție, cu inimi de căldură

Vor rămânea tot frați.

În secolul de față popoarele cu minte

Pe-această cale merg;

Sătule de viață în fracții umilite,

La uniuni alerg.

Naționalitatea azi are precădere,

Căci piere foarte greu.

Mă duc la Românie și pân-la revedere,

Adio, drag Ceahlău.

Ion Sârbu (după Șt. Ciobanu, s-a născut la 1808, în s. Mășcăuți, Orhei, Basarabia, iar după Petre V. Haneș și după enciclopedia „Literatura și arta Moldovei” - în 1830. Enciclopedia „Literatura și arta Moldovei” consideră că Ion Sârbu s-a născut în s. Ignăței, Rezina - a decedat în 1883, după Șt. Ciobanu, sau în 1869, după cum susțin Petre Haneș și enciclopedia numită. Scriitor și proprietar român basarabean, autodidact, n-a urmat nici o școală, „a citit și avea cunoștințe destul de largi, mai cu seamă în literatură”²⁴⁴. A lăsat două cărțicle, una cu fabule și alta cu poezii.

În *Înainte cuvântarea* fabulelor lui Ion Sârbu descoperim o avansată conștiință națională românească, o conștiință a unității naționale a românilor basarabeni cu cei de dincolo de Prut. Fiind proprietar, un bun gospodar în Mășcăuți și Jevreni, azi județul Chișinău, și fiind tot timpul printre țăranii basarabeni, putem spune că, zicând „fiii românești” sau „sânge român”, iar limbii materne, căreia îi zice din neștiință „limba moldovenească”, dar care este

„fiică a slăvitei și vechii mume latine”, Ion Sârbu exprimă conștiința românească colectivă, o conștiință românească a mulțimii țărănești din comuna natală: „Deci și eu, bunule cetitor, scrie Ion Sârbu în *Înainte cuvântarea* fabulelor, nu că asămănându-mă lor, dar nici acelui grec Erostrat, carele au ars templul Artemidei din Efes, ce era pus în numărul celor șapte minuni ai vechimei, numai ca să-și lasă numele său nemuritor, nu, ci pătruns fiind de scânteia dragostei, carele s-au ațâțat în sufletul meu câtră **fiii românești**, mai vârtos, văzând că limba aceasta, **fiind mai fiică a slăvitei și vechei mume latine** (passim *subl.n.*), ar fi de trebuință a o mai înzăstra, atunci când asemenea lucru să află tălmăcit în multe limbi; eu nu m-am lenevit a le urma lor și a traduce aceste fabule în limba moldovenească, care socot că îți vor fi de folos, și cred că de ai ave cea mai mică picătură de **sânge român**, ai sălta văzând în mâinile tale această cârtică... Drept aceea aduc în jitița patriotismului acel mic grăunte carele încă ce (de?) întâia oară ar putea sluji de dovadă și semn al dragostei mele”²⁴⁵.

Alexandru Hâjdeu (1811, s. Cristinești, ținutul Hotin, - 1872), scriitor și gânditor român basarabean, tatăl lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu, boier basarabean cu înaltă cultură, din familie de viță românească din Moldova. Studiile și le face acasă, apoi la pensionul nobiliar de pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău (1822-1828), iar mai apoi la Facultatea de Drept a Universității din Harkov (1829-1832), audiind concomitent cursuri de filologie și științe fizico-matematice. A făcut studii la Lemberg și München. La München i-a „avut ca profesori și pe marii scriitori și filozofi germani Goerres și Sheling”²⁴⁶. Revenind la Chișinău, lucrează revizor, funcționar la Cancelaria Guvernului Civil al Basarabiei (1833-1834), pedagog la Hotin (1836-1840), la Vinița (1840-1842) și Kamenet-Podolsk

(1842-1843). Până la sfârșitul vieții a practicat avocatura. Trăind 10 ani la Chișinău (1850-1860), în 1860 trece în satul natal, la Cristinești. La 19 decembrie 1835 A. Hâjdeu a fost ales membru al Societății Agricole din Odesa, iar la 22 aprilie 1866 - membru al Societății Literare Române (viitoarea Academie)²⁴⁷.

Petre Haneș ne spune că Alexandru Hâjdeu a practicat avocatura, dar s-a ocupat și cu istoria, cu filozofia, cu lingvistica, cu științele naturale, cu matematicile și era un adevărat poliglot. Cunoștea româna, latina, elena, germana, franceza, italiana, neo-greaca, spaniola, rusa, poloneza, bohema, ruteana. Tot P. Haneș menționează că biblioteca lui Alexandru Hajdeu „este plină de cele mai rare cărți ale istorografilor Daco-României”²⁴⁸.

Este extrem de sugestiv fragmentul păstrat în *Suvenire de cele trecute, ideile de cele de față și arătate de cele viitoare ale Moldovei, 1840*, care se începe cu cuvintele: „O, **nație românească** (*subl. n.*), nație de pe acum slăvită între toate popoarele cele mai faimoase prin suvenirile istorice a vremii trecute și prin conștiința politică de astăzi, adu-ți aminte că soarta ta este ca să le întreci pe toate odată prin civilizația și printr-o slavă care naște din cultura științelor și a artelor, cum celelalte popoare te întrec prin marea întindere a împărățiilor lor și prin acea slavă a războaielor... Prin aceasta mica noastră Moldovă poate și trebuie să ajungă și ea la mărire”²⁴⁹. Acest fragment ne permite să conchidem că moldoveanul, după locul de naștere și de trai, A. Hâjdeu era conștient că el și semenii săi fac parte din „nația românească”.

Patriotismul și românismul lui Alexandru Hajdeu („frați români”, „popor român”) se reliefează clar chiar și dintr-o simplă scrisoare adresată fiului său Bogdan Petriceicu-Hasdeu la 1859, când se unesc Principatele Române - Moldova și Muntenia. El, printre altele, scrie: „Sunteți datori, **frați români** (*subl. n.*), a vă pătrunde adânc de ideea că

tractatul de la Paris (din 30 martie 1856 - *n. n.*), care a recunoscut **poporului român** (*subl. n.*) dreptul de a forma un stat, nu v-a dat prin aceasta nicaiva drepturi nouă, ci numai și numai a asigurat drepturile voastre cele vechi seculare”²⁵⁰.

În așa-zisul *Cuvânt de la Hotin*, sau, după Z. Arbure, *Epistola către români* (*subl. n.*) sunt și mai pronunțate românismul și conștiința românească ale scriitorului basarabean Alexandru Hajdeu. Pentru el România Unită este „patria-mamă”, iar el este de aceeași origine etnică și în vinele lui „curge același sânge românesc” ca în vinele celor care deja la 1859 și-au îndeplinit idealul de a se uni sub un singur steag. Cităm: „...Să dăruiască Dumnezeu vouă și viitoarelor lăstare ale voastre acele zile senine de fericire și slavă de care s-au bucurat strămoșii voștri sub scutul celor de către Dumnezeu așezați și de Dumnezeu înălțați domnitori Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul! Vă trimit urări de bine din partea Basarabiei, pentru care sunt scumpe și pline de însemnare viitoarele destine ale **României Unite, patria-mamă** (*passim subl. n.*); primiți aceste urări ale mele ca un glas sufletesc **unui frate, pentru că eu sunt trup din același trup și os din aceleași oase din care sunteți plămădiți voi, și în vinele mele curge același sânge românesc, care curge în vinele voastre**”²⁵¹.

Cuvinte de o semnificație aparte cităm și în continuare: „... Sunt **un frate român**, a cărui soartă este de a îndura adevărul cel însuflețit al cuvintelor poetului persan: „A trăi fără de tine și afară din tine, o! Patria mea scumpă, se poate, dar o asemenea viață e mai groaznică decât de a muri de o mie de ori și iară a învia pentru o clipă!”²⁵².

Pentru Alexandru Hâjdeu, deși era un scriitor de limba rusă, limba maternă este cea română. Printre scrierile tipărite în rusește întâlnim și o așa-zisă „Scrisoare asupra importanței limbii **românești** pentru cunoștința istoriei rusești”²⁵³.

În acest context amintim că A. Hâjdeu a scris lucrări în limba rusă, titlul cărora poartă termenul etnic „românesc”: „Румынские народные песни на русском языке” („Cântece populare **românești** în limba rusă”) și „Народная румынская думка” („Cugetul popular **românesc**”)²⁵⁴.

Spre a ne convinge o dată în plus asupra românismului, patriotismului românesc și grijii față de viitorul neamului românesc, asupra educației și conștiinței naționale românești ale lui Alexandru Hâjdeu, la sfârșitul acestei relatări, mai evidențiem câteva gânduri expuse de el, fără de care chipul Omului, al cărturarului, al românului basarabean A. Hâjdeu n-ar fi complet. Cugetul, simțirea națională românească și speranța românilor de a se elibera de sub cizma colonială străină erau susținute și încurajate de așa gânditori și patrioți români cum a fost Alexandru Hâjdeu. El zicea: „Fără de istorie nu este Patrie și fără dragoste către istorie nu poate fi dragoste către Patrie”; sau: „Aprofundați, **frați români**, datele istoriei române, mai cu seamă ale tuturor protectoratelor din trecut și veți afla că strămoșii voștri niciodată n-au primit și n-au recunoscut jugul strein”; sau: „Un popor e puternic nu prin fortărețele sale și prin armată, ci prin fraternitatea civică, umanitate, lipsa în fiecare cetățean de porniri egoistice, toți fiind cuprinși de același cuget național și de același simț național. Un popor puternic, printr-o asemenea solidaritate, niciodată nu va pieri și niciodată nu-și va pierde pământul său, pentru că naționalitatea lui este o scânteie zăcând nevăzută în cremene, unde din întâmplări vremelnice poate să zacă mult timp, dar când duhul veacului va pregăti iasca și va lovi cu oțelul, scânteia se va aprinde”²⁵⁵.

Ion Donceș (1821, Chișinău, - 1885), pedagog și om de cultură din Basarabia. Tatăl său a fost sârb românizat, mama - româncă basarabeană. În 1839 a terminat gimnaziul regional

din Chișinău, după care a fost profesor la Tighina și Chișinău. A predat limba latină, aritmetica, limba română, a ocupat postul de director al azilului Balș, din care motive a fost delegat să plece la Petersburg²⁵⁶.

Ion Doncev a scris și a editat în 1863 o carte didactică, cu grafie latină, având titlul *Cursul primitiv de limba rumână, compus pentru școlile elementare și clasele IV gimnaziale de Ion Doncev* (Начальный курс румынского языка, составленный для низших училищ и IV классов гимназии”), Chișinău, Tipografia lui Akim Popov, 1863, din care se vede clar românismul lui Doncev. Conform celor relatate în pagina următoare a *Cursului...*, cartea a fost cenzurată și aprobată la 14 august 1863 la Odesa de cenzorul Mihnevici, ceea ce ne demonstrează că chiar oficialitățile imperiale ruse recunoșteau pentru Basarabia atât etnonimul „popor român”, cât și glotonimul „limba română”.

În *Predislovie*, scrisă în limba rusă, găsim afirmația lui Doncev că limba română, care e identică cu cea moldo-valahă, se predă în multe instituții de învățământ din Basarabia, că basarabenii sunt români. Cităm: „Limba română (moldo-valană) s-a predat în toate cele șapte clase ale liceului regional din Chișinău, de la deschiderea lui în anul 1833, în mod obligatoriu pentru acei dintre elevii liceului care nu doreau să învețe limba germană. Ca obiect, care în multe privințe are interesul său local, limba română se mai predă și în unele școli (medii) ținutale din regiune: în nr. 1 și nr. 2 din Chișinău, în Orhei, Bălți, Soroca și Hotin, în Seminarul Teologic din Chișinău, în multe școli comunale și aproape pe lângă fiecare parohie din Basarabia”²⁵⁷.

Pentru a explica care erau scopurile predării limbii române în Basarabia, Ion Doncev se folosea de următorii termeni și expresii românești: „obiectul limba română”, „profesori de limba română”, „manuale românești”, „domnișoare române care învățau limba lor

maternă”, „limba română nouă”, „dicționar rus-român”, „spectacole românești” etc.²⁵⁸. În altă parte el afirmă direct că basarabenii sunt români. Cităm: „După câteva spectacole românești (în scop de binefacere) pe scena teatrului chișinăuian, date cu mare succes la început de elevii gimnaziului din Chișinău, iar mai apoi de unii amatori din elita locală și, în cele din urmă, de trupa artiștilor moldoveni în frunte cu dl Teodoridi, venită pentru un timp din Iași, a convins **basarabenii** că și în limba română este mult național, interesant și atractiv; din care cauză studierea limbii române a devenit pentru mulți un obiect destul de curios, iar pentru înșiși **românii** - chiar necesar...”²⁵⁹.

Ion Donceev, ca și Iacob Hâncu, afirmă că românii se foloseau și în vechime de grafia latină. Cităm: „Românii, ca și toate popoarele latine, se foloseau în vechime de literele latine; abia în veacul al XV-lea Mitropolitul Moldovei Teoctist, de origine bulgar, cu scopul ca păstoria lui să nu se unească cu Biserica Apuseană, l-a convins pe Alexandru cel Bun să schimbe alfabetul latin cu cel slavonesc... Faptul a dus la aceea că literatura română a început să se scrie cu două alfabete: slavon-bisericesc, care a dominat în principatele unite de astăzi, și acel latinesc, care a rămas neschimbat în Transilvania și la alți români uniți de peste hotare”²⁶⁰.

Reținem câteva denumiri de paragrafe din „indexul” lucrării lui Donceev, în care el folosește derivate de la termenul „român”. Pentru *Cursul I*: literele slavo-rumâne (§ 1), Metodă practică de citire și **scriere rumână** și modelul de schimbarea șriftului (§ 4); pentru *Cursul II*: Câteva versificații **rumâne** (15. Limba rumână) (§ 25); pentru *Cursul III*: Modelele de **caligrafie neo-rumână** (§ 29), Modificație paralelă **literelor rumâne** (§ 30), Terminologie unelor **litere rumâne** (§ 32), Regulile cetirii și scrierii **neo-rumâne** (§ 33), Câteva **versificații rumâne** (§ 25)²⁶¹.

În cursul de limba română al lui Ion Doncev de asemenea întâlnim expresii care demonstrează că autorul încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea recunoștea pentru limba vorbită de basarabeni glotonimul *limba română*. De aceasta ne conving expresiile: „gramatica rumână”²⁶², „dialectele limbii rumâne”, „vocabulariu rumâno-russesc”²⁶³, „abeceda rumână” („Азбука румынская”)²⁶⁴.

Ion Doncev ne mai vorbește *Despre schimbarea numelui rumânilor Daciei în vlahi sau valahi*²⁶⁵, de unde se poate conchide că în viziunea sa românii se numeau români încă de la aflarea românilor în Dacia. Dar, spune Doncev în încheierea paragrafului, „Românii, vorbind între sine nu zic niciodată: „Știi limba vlahică?”, ci „Știi limba rumână?” și vorbind înțeperal (în general - *n. n.*) despre toată nația lor, se numesc „rumâni”; iar, de vorbesc despre un cetățean rumân, în deosebi, atunci zic: moldovan, muntean, bănățean etc.”²⁶⁶.

Iată că avem încă un exemplu, încă o dovadă, venită tocmai de la 1865, că termenii „român-români” exprimă întregul, unitarul, aspectul etnic, național al populației de pe întinsul vechii Dacii, pe când termenilor „moldovean - moldoveni, muntean -munteni, ardelean – ardeleni” etc. nu le rămâne decât particularul, aspectul teritorial, geografic, localizator al cetățeanului rumân.

Din poeziile, textele, propozițiile propuse elevilor de Doncev ne convingem că autorul crede în faptul că anume România este Patria sa. Bunăoară, în capitolul „Câteva versificații române” găsim poezia *Imn rumân* de G. Tăutu, în care întâlnim fraze românești înălțătoare:

O, Rumânie, frumoasă țară!...,

„Rumâni de șesuri, rumâni de munte,

*La Milcov astăzi vă adunați!”*²⁶⁷.

În manualul lui Doncev găsim și poezia lui G. Sion *Limba română*, care se sfârșește

cu chemarea: „O, vorbiți, scriți rumânește, pentru Dumnezeu!”²⁶⁸.

Fiind îngrijorat de politica țaristă de sugrumare a școlilor românești din Basarabia, Ion Donceev, exprimându-și protestul, vorbește despre intențiile autorităților școlare rusești de a suprima catedra de limba română de la școala din Hotin. El, în aceeași *Precuvântare*, scrie: „Oricum ar fi, e foarte regretabil! Nouă ni se pare că tineretul local, din mai multe puncte de vedere, mai mult folos ar avea să învețe limba țării decât superficial limba franceză sau germană... Limba română este necesară la fiecare pas și în viața particulară, și în administrație.

Ar fi foarte de laudă și de folos ca și fetele române să învețe limba maternă, care conține atâtea frumuseți, atâta duioșie și în care, probabil, ele simt atât de mult; pentru că după firea omenească, cea mai bună parte a sentimentului nostru, a duioșiei este limba noastră maternă...”²⁶⁹.

Vorbind despre conștiința românească la moldoveni, inclusiv la basarabeni și transnistreni, e cazul să aducem ca dovadă unele titluri din Cursul 1 „Abeceda rumână” al aceluiasi manual. Iată-le: „Litere slavo-rumâne, de tip rumân”, „Unele litere chirilice, slavo-rumâne, ce se întâmplă în cărțile bisericești și în multe manuscripturi vechi, valahomoldave”, „Literele române de șriftul vechi”, „Metodă practică de citire și de scriere rumână”, „Schimbarea unor litere în alfavitul rumân”, „Lămurirea schimbării șriftelor”, „Din istoria Moldovei” de prof. Albineț („Despre cele mai vechi întâmplări ale Daciei până la căderea ei sub romani”, „Despre schimbarea numelui românilor Daciei în vlahi sau valahi”)²⁷⁰.

Mai menționăm: Cursul al III-lea „Limba neo-română” conține alfabetul modern românesc.

La 1865 Ion Doncev își tipărește abecedarul aparte. El are următorul titlu: „Abecedă rumână, compusă pentru școalele elementare de Ion Doncev (Румынская азбука. Chișinău, Tipografia lui Akim Popov, 1865”). Nici în cazul acesta, Ion Doncev nu vorbește de limba moldovenească, în care ar comunica sau ar studia basarabenii, ci de limba română.

Considerăm că românismul, conștiința românească a basarabeanului Ion Doncev, spiritul românesc care exista printre profesorii basarabeni nu pot fi contestate. După Onisifor Ghibu, „Doncev (prin cărțile lui „Curs primitiv de limba română” și „Abeceda rumână”) a evoluat de la moldovenism la românism (*subl. n.*)”²⁷¹.

Constantin Stamati-Ciurea (1828, Chișinău, - 1898), om politic, om de cultură progresist, prozator și dramaturg român din Basarabia, membru de onoare al Academiei din Moscova (1885), distins cu medalia *Beni merenti*, poet, etnograf, mitolog, critic, politician și pedagog; un spirit vast și multilateral. A studiat dreptul, filozofia și științele naturale la Paris. Și-a încercat talentul și în pictură. A introdus pictura și fotografia ca genuri ale artei în Basarabia. A lucrat în cadrul ambasadelor rusești de la Berlin, Paris și Londra. A fost membru al Comitetului statistic din Basarabia²⁷², membru al Institutului literar din Paris, al Institutului de Bele-Arte din Viena și al Institutului științific din Moscova²⁷³. A scris în limbile rusă, franceză, germană și română.

Românismul lui Constantin Stamati-Ciurea, precum și recunoașterea sa personală că aparține la națiunea română și faptul că el consideră limba română drept limba sa maternă le găsim în dedicația la volumul *Caleidoscop*.

Această dedicație, adresată Mitropolitului Bucovinei Silivestru Morariu-Andrievici, conține și următoarea informație autobiografică:

„Eu, smult de soarte de la sânul **mamei patrie** (România - *n. n.*), rămasei ca orfan din leagăn înstrăinat de ea până acum aproape de mormânt. Numai din spusele strămoșilor știm că sunt o părticică din corpul viguros al unui popor brav, pe care nu l-am cunoscut, un atom din o **patrie**, pe care nu am văzut-o. Ca utopistul, eu păstram în suflet acel ideal prin instinctul sângelui, gugolindu-l în inima mea, împodobindu-l în gând cu cele mai strălucite odoare, precum face un logodnic cu mireasa sa. Eu cercai cu lira mea poetică să vorbesc **limba patriei**, să desmierd acel odor scump, cum mama româncă mă desmierda când mă legăna în pruncie”²⁷⁴.

Românismul lui C. Stamati-Ciurea clocotește în toate lucrările lui, a căror temă este Basarabia, poporul și limba vorbită de acesta. Explicând în *Introducere* cauza publicării majorității lucrărilor sale în limba rusă, C. Stamati-Ciurea zice: „Ce s-atinge de **scrierile mele în limba română** (*subl. n.*), îmi era imposibil a le scoate la lumină. În toată Rusia nu exista o tipografie română și eu, fiind lipsit de orice relațiuni cu Regatul (Român - *n. n.*) vechiu, nu le puteam așa lesne publica în România”²⁷⁵.

Și mai departe: „Abia după încuscrirea mea cu decedatul Arhiepiscop și Mitropolit al Bucovinei și Dalmației dr. Silivestru Morariu-Andrievici, îmi puse ilustrul prelat tipografia sa la dispoziție, oferindu-mi astfel posibilitatea a tipări o parte din manuscriptele mele în limba mea maternă”²⁷⁶,

După ce în continuare amintește că, pentru a scrie românește, a fost încurajat de Arhiepiscopul și Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici și de regele României, scriitorul basarabean mai menționează că a scris în limba poporului din Basarabia, care este „limba română rustică”. Cităm: „Poate că limba din **scrierile mele române** (*subl. n.*) va face asupra cercurilor noastre literare, mai ales însă asupra supremului nostru areopag literar de

pe malurile Dâmboviței, o stranie impresie. N-am putut scrie altmintrelea. **Limba română rustică, precum o vorbește poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat;** n-am în patria mea nici un institut național, nici o școală poporală măcar, am fost și sunt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului”²⁷⁷.

Lui Constantin Stamati-Ciurea nu-i este străină conștiința originii romanice a țăranului basarabean, care nu se mai poartă în „modul vechilor râmleni”. În lucrarea *Carpații, Basarabia, și un rezumat istoric asupra cetăților ei*, el ne mărturisește că personal e român, precum români sunt toți basarabenii. Basarabia, care în viziunea cărturarului C. Stamati-Ciurea „s-ar putea numi California Europei, fiind lipsită de fabrici ce dau poporului hrană materială, astăzi se poate numi o țeară săracă”, căci țăranul „trăiește vara muncitor, iar iarna retras în bordei, unde rămâne 6 luni în somnolență amețitoare, neavând unde să-și câștige hrana. Acești țărani stau iarna tologiți pe cuptor, mănâncă produsele adunate de cu vară, de pe țarini, și de au și cruțat ceva bani, apoi aceștia sunt întrebuințați în dăjdii și neajunsurile familiei, ce se adaugă mereu, căci și țăranii sunt molipsiți de pasiunea luxului. Țăranul nostru de acum se rușinează să poarte opinci, suman de fabricație casnică și femeile lor catrință și ștergar pe cap, în modul **vechilor râmleni** (*subl. n.*)”²⁷⁸.

C. Stamati-Ciurea este conștient de faptul că în vinele țăranului basarabean curge sânge românesc. El scrie: „Astfel, țăranul nostru este asuprit în cele financiare, dar cauza acestei asupriri [...] deseori [se datorește] lenei **altoite în sângele românului**” (*subl. n.*)²⁷⁹.

Admirând îmbogățirea rapidă a coloniștilor nemți sau bulgari, stabiliți în sudul Basarabiei după 1812, C. Stamati-Ciurea deplânge soarta „țăranului român”. Cităm: „Deci eu **ca român** (*subl. n.*) mă uit cu oarecare invidie la acești venetici din lume, ce s-au îmbogățit atunci, pe când țăranul nostru sta pe loc, în mare mizerie în comparație cu dâșii.

[...] Pe când lupta pentru existență constă din exploatarea diferitelor branșe, **țăranul român** (*subl. n.*) nu cunoaște decât câștigul ce rezultă din munca cu brațele, ce de multe ori nu i se răscumpără cu mari profituri. El nu gândește că el muncește numai, însă în cele spirituale lăncezește”²⁸⁰.

Scriitorul, gândindu-se, probabil, la creșterea populației și, deci, la micșorarea cotei de pământ, ce-i revine fiecărui basarabean, rămâne îngrijorat și scrie: „Apoi ce va fi mai departe, este greu de prevăzut, dar va fi vai de țăranul nostru, când va ajunge la strâmtoare cu privire la pământ, cum este acum în Germania. Oare atunci **țărani români** vor fi ei capabili să-și găsească hrana în emigrație?”²⁸¹. Stamati-Ciurea încheie povestirea cu o concluzie, din care ne convingem o dată în plus că scriitorul nici nu-și putea închipui că Basarabia nu este populată de români, ci de o alta etnie, diferită de cea română. Despre aceasta, dar și despre alte adevăruri, el ne și lasă mărturii. Noi evedențiem doar următoarele: „Concluziunea mea este aceea că nu este mirare dacă străinii se îmbulzesc atât de tare în această țară, și îndeosebi cei din nord, care, desfăcându-se de averile lor nemișcătoare, au venit cu locuința aici în Basarabia, găsind în ea cele mai alese produse, precum pâine ca mana cea cerească, vinuri ca nectarul Olimpului, tutun demn de ciubucul sultanului, un cer azuriu de Italia și **românce** cu haruri și frumusețe ca și cadânele lui Mohamed. Astfel, aproape toate fiicele bogaților proprietari băștinași ai țării s-au măritat după cavaleri rusești, generali, colonei și amployați de frunte, care stăpânesc acum proprietățile date lor de zestre”²⁸².

Așadar, aceste câteva extrase din voluminoasa operă a românului basarabean, a românului moldovean din sec. al XIX-lea, Constantin Stamati-Ciurea, ne vorbesc despre profunda conștiință românească de care erau dominate ființa și cugetul lui.

Gheorghe Gore (1839, s. Dușmani, județul Bălți, - 1909, Chișinău), publicist basarabean. Studii gimnaziale la Chișinău și universitare la Moscova. Doctor în drept. Redactor la ziarul „Бессарабские областные ведомости”.

În opinia lui Petre Haneș, Gh. Gore nu își zicea „moldovean”, ci „român”, iar pe basarabeni tot „români” îi considera. Procedând astfel, el avea certitudinea că participă la „formarea și păstrarea unei conștiințe mai limpezi despre ideea romanității”²⁸³.

În multe articole de-ale sale, Gh. Gore regretă că „românii nu-și cunosc scriitorii, și mai ales **românii basarabeni**”, că „puțini români din Principate cunosc toate fabulele lui Donici, iar românii din Basarabia nici habar n-au de ele”²⁸⁴.

Fiind și considerându-se român, Gh. Gore publică poezii de un profund patriotism românesc, cum ar fi *Deșteptarea României*, *Adio Moldovei* și *Hora Unirii* ale lui V. Alecsandri²⁸⁵.

Descriind viața basarabenilor, Gh. Gore întrebuița expresia „neam românesc” chiar în ziarele rusești²⁸⁶.

Matei Donici (1847, comuna Brănești, jud. Bălți, - 1921, Tighina), poet basarabean necunoscut, a terminat școala militară de cavalerie din Tver, a participat la războaiele sârbo-turc (1874), ruso-româno-turc (1877-1878) și la cel ruso-japonez, deja cu gradul de general. A participat la mișcarea națională din Basarabia din 1917²⁸⁷. A scris și câteva poezii în care s-au revărsat „sentimentele românești din tinerețe”. Din ele conchidem că pentru Matei Donici Basarabia e „pământ românesc” și este populată de români.

Din poezia *Cugetul*, datată 17 august 1869, reținem începutul:

*Șezând odată de urât,
Ce mic mi s-a părut
De a scri versuri **românește**;
Ei, unde gândul meu lovește!*

Reținem și sfârșitul:

*În toate să vad spori
Și să rup la flori,
La flori mult mirositoare
De subț a nostru soare.
Din **pământul românesc**
Din **locașul strămoșesc**²⁸⁸.*

Într-un epigraf la poezia *Satul nou ori Pepenești*, Matei Donici ne spune că în satul său natal locuitorii sunt „români voinici”:

*Satul lui Matei Donici
Îi frumos și mare,
Locuitori **români voinici**
Și mult pământ el are*²⁸⁹.

Din însăși poezia *Satul nou ori Pepenești* reținem câteva fraze care denotă conștiința românească a lui Matei Donici:

*Într-o țară mult frumoasă,
Ce se trage pân-în Reut
Este-un sat de multe case
Cu biserică și preot.*

Căci poporul creștinesc

Poartă nume românesc.

Și-i în țara Basarabă

Ce de ruși făcută roabă.

.....

O, ce priveliște, ce armonie!

Pe orizont, ce nouri aurii!

Ce landșafturi măiestroase!

Ce locașuri scumpe și frumoase!

*De la deal **români, românce***

Vin încet, de jale cânt:

Se răsună în văi, în stânce

Plin de dor al lor cuvânt...²⁹⁰.

În poemul cu titlul *Un holtei de 70 de ani, dedicat lui Victor Donici*, găsim dovezi că basarabenii, mai exact cei de pe malul Răutului, vorbesc românește și duc o viață, un trai românesc:

*Și apa **Răutului** e pură,*

*De departe-**n Nistru** cură,*

Cuprinzând de deal o coastă.

Ca colanul pe nevestă.

Și-n apa lui se oglindesc

Viața, traiul românesc:

*Cum **românca** spală rufe,*

Cum copleșul joacă-n tufe

.....

Cum o fată din pădure

Duce-o strachină de mure,

Dar flăcăul după ea

S-o sărute parcă vrea;

Ca când vrea ca s-o cuprindă,

Se întinde ca s-o prindă,

Dar ea iute se zmuncește

*Și de **mama îi grăiește***

***Multe, multe românește**²⁹¹ (subl. n.)*

Așadar, este evident că acest poet român basarabean necunoscut, cu numele Matei Donici, care, în calitatea sa de militar, a avut posibilitatea să vadă, în afară de Basarabia, și alte teritorii ale românilor, să se întâlnească și să vorbească cu ei, și-a dat seama de comunitatea de neam și de limbă a basarabenilor cu cealaltă parte a românimii.

Gavriil Muzicescu (1847, Ismail, Basarabia, 1903), compozitor, dirijor și pedagog român, unul dintre inițiatorii școlii profesioniste de compoziție din Moldova. A studiat la Seminarul Teologic din Huși (Moldova din dreapta Prutului), la Conservatorul din Iași. A fost un timp învățător de muzică și dirijor de cor la Ismail, apoi și-a continuat studiile la Conservatorul din Petersburg. Stabilindu-se în 1872 la Iași, este profesor la Conservator (1872-1903) și la Școala Normală (1899-1903). Din 1876 a condus corul Mitropoliei. Culegerea sa *12 melodii naționale culese, armonizate și aranjate pentru cor mixt și piano*

(Leipzig, 1889) a fost distinsă cu medalia de aur la Expoziția Internațională de la Paris (1889)²⁹².

Acest talentat compozitor, dirijor și pedagog basarabean este cunoscut și apreciat în lumea muzicală europeană. Deoarece se considera român, dar și în semn de protest contra politicii de deznaționalizare promovată de Rusia în Basarabia, Muzicescu se stabilește cu traiul în România, la Iași. El consideră că basarabenii sunt români, că ei vorbesc limba română și că în genere românismul în Basarabia e salvat de poporul de la țară. Drept dovadă a celor spuse ne servește scrisoarea lui de răspuns (anul 1900) către Ion N. Halippa, director al afacerilor Comisiei Arhivelor Statului din Chișinău: „Dacă toată societatea cultă a moldovenilor din Basarabia știu tot așa de bine a cugeta și a scrie românește ca dl Halippa, **chestiunea românismului e salvată în Basarabia, căci de poporul de la țară nu trebuie să ne îngrijim, el își păstrează limba în casă ca cel mai scump odor**. Țăranii basarabeni nici până azi, de la 1812, n-au învățat rusește, din contra, au silit adeseori pe preotul rus să învețe moldovenește, înlesnindu-l și cu cărți bisericești aduse din Moldova. Acum însă, când ni se prezintă ocazia așa de favorabilă de a înlesni învățarea - în mod indirect - **a limbii române**, prin formarea bibliotecii Societății basarabene Arhiva, cred că serviciul cel mai real îl putem face trimițând donațiuni de cărți cu conținut istoric și literar acestei instrucțiuni, căci altfel **cu greu vor răzbate cărțile noastre în Basarabia**, unde toți **românii** vor avea ocazia să se adape din izvorul **binefăcător al limbii moderne**”²⁹³.

Ion N. Halippa (1871, s. Cubolta, jud. Soroca, -?), patriot și cărturar român din Basarabia, unul dintre cei mai buni cunoscători ai trecutului Basarabiei, director de afaceri al Comisiei Arhivelor Statului (țarist) din Chișinău, redactor al „Operelor comisiunii

savante a arhivelor guvernământului Basarabia”. Și-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi la Kiev, unde a obținut titlul de magistru în teologie. Întorcându-se la Chișinău, în 1896, este numit ajutor de inspector la Seminarul Teologic din localitate; în 1905 e inspector al învățământului primar în Basarabia, din 1910 - în orașul Beldiansk, gubernia Taurida. La Chișinău a fost și secretar al „Comisiunii savante a arhivelor basarabene”. Accesul la arhive îi oferă posibilitatea să editeze în limba rusă trei volume de opere cu importante documente din istoria Basarabiei. A fost exterminat de bolșevici²⁹⁴.

Lucrarea de bază a lui Ion N. Halippa *Основные историческія данныя о Бессарабіи* este publicată în „Труды Бессарабской губернской учебной архивной комиссии”.

Pentru a ne convinge că basarabeanului Ion N. Halippa nu-i era străin sentimentul românismului, vom reproduce unele pasaje din lucrarea menționată:

„Cu începere de la domnia lui Ștefan cel Mare, **Basarabia** (passim *subl. n.*), și cea de sus, și cea de jos, în toate întâmplările cele mai importante ale vieții istorice a poporului român, a împărțit destinul Moldovei, chiar ducând cu precădere pe umerii săi greutatea mari ale acesteia. În ce privește situația de la marginea sud-estică, Basarabia a fost nevoită să îndure prima toate loviturile și nevoile, îndreptate împotriva lumii civilizate de către hoardele barbare, ce veneau de dincolo de Nistru în persoana tătarilor și de după Dunăre în persoana turcilor. Mult a îndurat **Basarabia** și în urma invaziilor polone căzăcești cât timp Polonia a domnit în Ucraina apuseană; dar cele mai multe i le-au pricinuit tătarii și turcii, lupta împotriva cărora constituie un merit deosebit al românilor și al rușilor...²⁹⁷. În avangarda românilor, care timp de veacuri au ținut piept popoarelor barbare, s-au aflat **românii basarabeni**, ca străjeri de nădejde ai lumii civilizate” Mai departe Ion N. Halippa scrie: “...**Românii basarabeni** din județele Hotin, Soroca, Orhei și, mai ales, Lăpușna

urmăreau îndeaproape mișcarea hoardelor barbare și apărau cu vitejie hotarele Moldovei”²⁹⁶. Și pentru a completa gândul, Halippa continuă că “... în veacurile al XIV-lea – al XVII-lea aceleași pământuri (ale Basarabiei – *n.n.*) au fost apărate cu **sângele românilor moldoveni**. În secolul al XV-lea pe acest mic petec de pământ pe atunci **românesc** flutura steagul care băga groaza în musulmani”²⁹⁷.

Așadar, pentru basarabeanul Ion N. Halippa, funcționar în aparatul administrativ imperial rus, Basarabia era românească și până la Ștefan cel Mare (sec. al XIV-lea), și în timpul lui (sec. al XV-lea), și după el (secolele XVI-XVII). Nu încapă îndoială că pentru românul și patriotul basarabean Ion N. Halippa Basarabia a rămas veșnic românească.

Mai menționăm terminologia etnică românească folosită corect de cărturarul Ion Halippa atunci când se referă la „românii basarabeni” sau „românii moldoveni”, adică la românii ce locuiesc în Basarabia sau la românii întregului stat moldav. Când vorbește în general despre români, el spune „viața istorică a poporului român”, „meritul istoric al românilor”.

Cu un sentiment de durere conchidem că bolșevicii l-au ucis pe Ion N. Halippa pentru că nu i-au putut ierta românismul lui înflăcărat.²⁹⁸

Nicolae Zubcu-Codreanu (1850, s. Nisporeni, Basarabia, – 1878), gânditor și patriot român din Basarabia, fiul diaconului de la biserica din satul răzeșesc Nisporeni. A studiat la Petersburg.

Românismul și patriotismul basarabeanului N. Zubcu-Codreanu se evidențiază cu claritate dintr-o scrisoare a acestuia din 20 februarie 1876 către Zamfir Arbure. Iată ce-i scria românului bucovinean care se afla la Geneva: „Dragă amice, **în Basarabia noastră**

(passim *subl. n.*) avem **peste un milion de români**, și noi cu tine nimic n-am făcut încă pentru poporul nostru. **Un român ca tine** a scris o mulțime de broșuri pentru poporul rus, editezi un ziar rus pentru poporul rus, ai scris cărți groase în limba rusă, dar nimic, absolut nimic pentru **românii din Basarabia**. Singura *Hitraia mehanica*, **scrisă de un român**, a avut zeci de ediții și s-a distribuit în Rusia în zeci de mii de exemplare. Nu crezi oare că suntem culpabili de a fi uitat poporul nostru? Nu crezi oare că, împinși de a dărâma imperiul rus, am pierdut din vedere și nu ne ocupăm deloc pentru a pregăti pe **românii din Basarabia** de a se folosi de izbânda noastră? Eu cred că suntem mari culpabili față de țăranul din Basarabia, cu munca și cu sudoarea căruia am crescut și ne-am educat...”²⁹⁹.

Cum sar zice, aici comentariile ar fi de prisos.

Mai reproducem în continuare și cântecul cel mai iubit al lui N. Zubcu-Codreanu, care se cânta pe vremea lui prin părțile Nisporenilor:

A da bunul Dumnezeu

Să umble și plugul meu!

Să trag „brazda dracului”

La ușa bogatului!

O brăzduță d-ale sfinte,

Să ție ciocoiul minte;

Să-i arunc un semănat

Cu sânge negru udat,

Semănat de poterași

*Să răsaie **românași** (*subl. n.*)*³⁰⁰.

În *scrierile* lui N. P. Zubcu-Codreanu găsim o scrisoare din 14 februarie 1879, scrisă în

România și adresată unui savant bielarus, N. K. Sudzilovski-Russel. În această scrisoare citim: „Mie, totuși, nu-mi vine să cred că va fi război. În caz dacă va începe războiul, cu siguranță că situația noastră va fi foarte proastă, chiar și a mea, cu toate că dumneata mă crezi aranjat foarte bine. Eu n-am putut ascunde aici că mi-am făcut studiile în Rusia. Desigur că eu caut să-i conving pe toți că sunt **român** (*subl. n.*) și chiar născut aici, însă mulți străini i-au tras pe sfoară destul de des pe **compatrioții mei** (*subt. n.*) în privința originii lor și iată că ei se îndoiesc și de naționalitatea mea, mă cred muscal. Totuși în această privință nu sunt chiar atât de alarmat...”³⁰¹.

Pe aceeași filă găsim notat pe verso: „**Scrisoarea românească** (*subl. n.*) s-o transmiți lui Moscu”, ceea ce înseamnă că Zubcu-Codreanu trimitea unui oarecare Moscu (un pseudonim) o scrisoare în limba lor maternă, adică românească.

Dumitru C. Moruzi (1850, Iași, -1914), scriitor și patriot român, descendent direct din familia domnitoare a Moruzeștilor. Doi Moruzi ajunseseră pe tronul Moldovei. Copilăria și adolescența și le-a petrecut în Franța. Și-a făcut studiile și în Rusia, unde a fost ofițer. Încă de pe timpul aflării sale în Franța tânărul Moruzi n-a putut să se împace cu ocuparea rusă a Basarabiei. În 1869, după ce își ia bacalaureatul, se întoarce în Basarabia (în județul Soroca), unde încă din 1854 fusese exilat tatăl său.

După războiul româno-ruso-turc din 1877-1878, la care participase efectiv, D. Moruzi rămâne cu traiul în România. Câțiva ani a fost subprefect în județul Tulcea, iar apoi, până la sfârșitul vieții, ziarist. Pentru participarea la războiul de independență a României (1877-1878), Moruzi a fost decorat cu „Steaua României”³⁰².

A scris mai multe lucrări: *Înstrăinații*, *Basarabia și viitorul ei*, *Pribegi în țară răpită*,

Moartea lui Cain, Rușii și românii, Cântece basarabene; Problema jidovească și poporul român; piese de teatru: Sărutarea lui Iuda, Pescarii din Sulina, Convertirea și altele.

Despre cartea *Rușii și românii* Nicolae Iorga spune că această lucrare, „Cu toate greșelile de istorie și atâtea lipsuri, formează totuși cea mai bună lucrare pe care a dat-o până astăzi un român despre împărăția vecină și mai mult decât o pagină va trăi în literatura noastră chiar”.

Prefața lui Dumitru Moruzi la cartea *Rușii și românii*, editată în 1906, se încheie cu un alineat din care conchidem că Moruzi a acceptat Unirea Moldovei și a Munteniei în 1859 și, considerând Basarabia pământ românesc, aștepta fericita clipă de reîntregire a neamului, inclusiv partea lui din Basarabia. El scrie: „Copilărit-am în zilele căimăcămiilor din Moldova, învrednicitu-m-am să văd Unirea și falnicul Regat Român; nu-mi va fi oare dat să mă bucur o clipă măcar de reîntregirea neamului, odihnindu-mi apoi oasele alături de părintele meu, în biserica de la Dănuțeni (suburbia or. Ungheni -*n. n.*), învelit în negura și mănoasa țarină a Basarabiei redevenită și ea pământ românesc?!³⁰³”.

În capitolul I „Peste Prut” al aceleiași cărți, D. Moruzi, explicând de ce românii trebuie să-și cunoască „uriașul” lor vecin, ne amintește că la răsărit de Prut, adică în Basarabia, locuiesc două milioane de români. El zice: „Faptul că la hotarele noastre (ale României - *n. n.*) fumul se întetește, flăcările se ridică tot mai înalte, iar sângele tot curge, curge mereu! Suntem prea aproape de locul sinistrului, pentru ca să ne fie îngăduit a rămâne în nepăsarea de până acum și datori suntem a ne da bine seama de aceea ce se petrece acolo. Să acceptăm și să ne încredințăm cu tot dinadinsul dacă în adevăr e vorba de redeșteptarea unui popor de 150 milioane, sau de reînvierea falnică a zeci de neamuri cu limbile, moravurile și credințele lor deosebite, renăscând setoase de lumină și de dreptate, geloase

de neatârnarea lor națională, precum și de mândria lor trecută. Să nu uităm că numai o apă (Prutul - *n. n.*) ne desparte de **două milioane de români - sânge din sângele nostru** (*subl. n.*) - legați de noi de la descălicătoare și până la începutul veacului nou cuceritor. Când vor întoarce privirile lor spre noi, va trebui să le sărim în ajutor și să cunoaștem bine atunci pe cine vom avea în față.

Trecut-a ora sfielii și a prudențelor diplomatice. Mai curând poate decât ne putem aștepta vom fi târați de împrejurări unde nici nu gândim. E, dar, timpul ca poporul român, conștient de sine, să-și cunoască vecinul și să nu rămână ca alții, hipnotizați de această frumoasă denumire de popor rusesc, care, astăzi încă, poate fi întrebuințată ca expresie geografică, dar nu va mai aminti mâine decât un trecut glorios”³⁰⁴.

Considerăm că D. Moruzi n-ar fi putut scrie capitolul III „Basarabia de la 1812 până la 1905” și partea a doua „Românii” ale cărții *Rușii și românii* dacă n-ar fi fost pătruns de spiritul românesc ce domina Basarabia la începutul sec. al XX-lea, dacă autorul, moldovean după locul de naștere fiind, n-ar fi avut conștiință românească, n-ar fi fost conștient de identitatea originii și a limbii locuitorilor tuturor provinciilor românești. Viitorul românilor basarabeni este văzut de Moruzi dintr-un punct de vedere optimist: „De la Chișinău la Prut, de la Chișinău la Nistru, te poți duce cu piciorul și cât de încet, adăpostindu-te în casa românească, hrănindu-te din ceaunul mămăligii străbune și fără să ai prilej de a rosti nici o vorbă de altă limbă decât graiul cel dulce românesc [...]. Nu cu vicleimuri și mascarade se redeșteaptă în popor dragostea trecutului, a neamului și a moșiei străbune, ci facându-l să-și cunoască toate lăstarele și să fie cunoscut și iubit de ele”.

În scrisoarea *Din amintirile unui bătrân. Pe malurile Răutului*, descriind călătoria lui de copil de la Chișinău la Trebujeni, cu un faeton, pe capra căruia stătea un lipovan bărbos,

Dumitru Moruzi pronunță expresia „românul nostru”: „Să nu socotiți, vă rog, zice Moruzi, că numai românul nostru este născut poet; și lipoveanul e tot la fel. Numai că-l apucă mai rar; iar când scapă și el două stihuri, apoi trec din spiță în spiță, până la al șeptelea neam”³⁰⁵.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea țarul rus Aleksandr II promovează câteva reforme în întreg imperiul, inclusiv în Basarabia, cum ar fi: eliberarea și împrăștierea țăranilor, reforma administrativă, reforma judiciară și cea bisericească ș. a. Toate aceste reforme n-au plăcut lui D. Moruzi, pentru că se pleda pentru înlăturarea forțată a limbii românești din viața administrativă, judiciară și chiar din cea bisericească. Atitudinea scriitorului față de aceste reforme, precum și conștiința originii comune românești a moldovenilor din dreapta și a celor din stânga Prutului le putem sesiza după ce citim un pasaj din capitolul „Suferințele lui Titi” din romanul *Pribegi în țară răpită*: „Titi (numele lui D. Moruzi în copilărie - *n. n.*) le vedea toate acestea, le judeca, le pricepea în tot adevărul lor neîndurat și suferea mult. Și firea, și simțirile, și judecata, și mai ales inima, îl chemau peste Prut (în semn de protest contra politicii țariste în Basarabia - *n. n.*); dar tot atâta își iubea și părinții, și Basarabia; pe cei dintâi din dragostea firească, pe cealaltă pentru frumusețea și nenorocirea ei! De **suferea mult că nu-i era dat să trăiască** în țara unde se născuse, **în limba și obiceiurile celor cu el de-o fire și de-un sânge** (*subl. n.*), simțirile lui de fiu, precum și dragostea pentru românii lui de dincoace de râu, loviți în limba și moravurile strămoșești și meniți a se pierde în neam străin, îl țineau legat de vatră...”³⁰⁶.

Polihronie Sârcu (1855, Strășeni, jud. Chișinău, - 1905), cu studii istorice și filologice la Universitatea din Petersburg, apoi la Constantinopol, Atos, în Bulgaria, Macedonia și

România: doctor în slavistică, distins cu marele premiu academic „Lomonosov” (1899). A studiat și în bibliotecile și arhivele din Galiția, Bucovina, Banat, Slovacia, Dalmația, Transilvania, Serbia, Bosnia, Herțegovina, Lvov, Cernăuți, Suceava, Sibiu, Brașov, București. A fost o adevărata enciclopedie ambulantă. Considerându-se el însuși român, a scris și o lucrare *Din obiceiurile românilor basarabeni* (*Из быта бессарабских румын*)³⁰⁷.

Tot de la acest autor aflăm că la Universitatea din Sankt-Petersburg, în anii 1839-1858, exista catedra de limba moldo-valahă, la care au activat compatrioții noștri Polihronie Sârcu, Alexandru Iațimirschi și Iacob Hâncu (Ghinculov)³⁰⁸.

Grație lui Alexandru Iațimirschi (1873-1925), originar din sudul Basarabiei, satul Bairamcea, în toamna anului 1906 la Facultatea de Romanistică a Universității din Petersburg, unde lucra acesta, a fost inaugurată predarea unui „Curs de limba română în raport cu limbile slave și romanice”³⁰⁹.

Așadar, și în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, și la începutul sec. al XX-lea, în capitala Rusiei Sankt-Petersburg nici nu se vorbea de limba moldovenească, care ar fi alta decât cea vorbită în Valahia, adică alta decât limba română. Polihronie Sârcu era deci conștient de faptul că în Moldova și în Valahia (Muntenia) se vorbea o singură limbă - limba moldo-valahă, adică limba română, și că basarabeni țin de poporul român.

Constantin Stere (1865, s. Ciripcău, jud. Soroca, - 1936), om politic și scriitor român basarabean, ideolog al poporanismului, exponent al unei „democrații rurale”, a militat pentru îmbunătățirea soartei țăranimii. Studiile liceale și le-a făcut la Chișinău și Odesa. Pentru vederi progresiste ohranca țaristă l-a condamnat la trei ani de exil în Siberia, unde, pentru editarea unui ziar, a mai căpătat trei ani. După exil, întorcându-se în Basarabia, se

stabilește apoi cu traiul la Iași, unde studiază dreptul la Universitatea „A. I. Cuza” și își ia și doctoratul în jurisprudență. La aceeași Universitate activează în calitate de profesor de drept, iar mai apoi și de director³¹⁰. În 1906 C. Stere participă la fondarea revistei „Viața românească”, în care-i apar curând șapte studii, inclusiv *Europa pentru un călător român din 1825*³¹¹.

În urma lecturării povestirii autobiografice *În voia valurilor*, ne dăm seama că Constantin Stere, fiind basarabean după locul de naștere, se considera totuși român de naționalitate. Întrebat de căpitanul de jandarmi Kațevici în timpul anchetei, ce naționalitate are, C. Stere a răspuns: „Sunt român”³¹².

C. Stere ne mărturisește că profesorul său de latină de la Liceul din Chișinău, un „frate slav”, îi considera pe moldoveni români, latini³¹³.

Considerându-se român, Stere folosește în lucrările sale termeni și expresii cu caracter etnic românesc, dar nu renunță la termenii și expresiile cu caracter teritorial, geografic, localizator, moldovenesc. Spre exemplu: „intelectualii **români**”, „trecut **românesc**”, „**neam românesc**”, „**fratele** de peste Milcov”, „**țăranul român**”, „**ilotul român din Basarabia**”, dar și „**țăranii moldoveni**”, adică din Moldova; „boierime moldovenească”. În titlurile multor lucrări ale sale C. Stere include numele „România”. Bunăoară, „România și războiul european” (Iași, 1915), „Politica externă a României. Cuvântări în cameră” (Iași, 1915), „Marele război și politica României” (București, 1918), lucru care de asemenea denotă românismul autorului.

În revista „Viața românească” (1906, II, p. 502) găsim afirmația lui Constantin Stere ca basarabenii fac parte din poporul român. El scrie că boierimea basarabeană, „din interes îngust de clasă”, a coalizat cu toți dușmanii **poporului român din Basarabia** (*subl. n.*)³¹⁴.

Reflectând asupra eseului lui Octavian Goga *Cântarea pătimirii noastre*, Stere scrie încă pe timpurile când era la Chișinău (10 februarie 1906) un studiu cu același titlu, prin care deplânge „înstrăinatul Ardeal”, dar și „înstrăinata Basarabie”. În felul acesta el exprimă, de fapt, marea jale a întregului neam românesc. Stere încheie studiul cu cuvintele: „Și primește, Apostol al înstrăinatului Ardeal din inima înstrăinatei Basarabii, prinosul meu smerit de binecuvântare...”³¹⁵.

În studiul asupra cărții lui Radu Rosetti *Pentru ce s-au răsculat țăranii* (București, 1908), Constantin Stere folosește o frază din care conchidem că acesta nu-i cunoaște pe țăranii basarabeni altfel decât cu numele de români: „Chiar ilotul **român din Basarabia** (*subl. n.*) poate fi invidiat de fratele său liber de dincoace de Prut”³¹⁶.

După Onisifor Ghibu, Constantin Stere a fost acela care în 1918 „îi convinge pe moldoveni [...] că trebuie să facă Unirea cu România, altfel îi anexează Ucraina”³¹⁷. Spre a demonstra conștiința românească profundă a lui C. Stere, reproducem integral discursul lui în ședința „Sfatului Țării” din 27 martie 1918, publicat de gazeta „România nouă” din 28 martie 1918: „Suntem chemați să luăm astăzi o hotărâre istorică, pentru care ne trebuie cuget și conștiință curată. Voința de fier a istoriei a pus pe umerii D-voastră o răspundere pe care n-o puteți înlătura. Nimeni altul, decât D-voastră, poate și are dreptul de-a vorbi în numele Basarabiei.

Noi suntem chemați aici, în acel proces elementar care sfarmă Bastiliile și formează o viață nouă. Revoluția ne-a adus aici și tot noi vom face revoluția pentru interesele **neamului românesc și de peste Prut** (*passim subl. n.*).

Ați aprins aici o făclie care a ars toate pergamentele feudale, care a nimicit toate privilegiile de castă, rămânând un popor care se întemeiază numai pe ogor și pe munca

intelectuală.

Dumneavoastră trebuie să duceți făclia și dincolo, pentru dărâmarea tiraniei și a nedreptăților, ca **să fiți apărătorii întregului neam românesc** în cea mai grea clipă a istoriei sale.

Astăzi noi decretăm drepturile poporului suveran, drepturile revoluției pentru toți românii³¹⁸.

Faptul că românul basarabean Constantin Stere a fost un propagator activ al românismului, că a militat pentru autonomia Basarabiei față de Rusia îl recunoaște și poliția secretă imperială rusă. În depeșa secretă a Departamentului poliției, nr. 16829 din 16 septembrie 1906, adresată șefului Direcției de jandarmi a guberniei Basarabia, semnată de vicedirectorul Peșkov, de șeful de secție Sargoni și de alții, se spune că „în baza depeșei nr. 58 a trimisului Rusiei în București din 9 august 1906 cu privire la propaganda românească în favoarea autonomiei Basarabiei, Departamentul de poliție, în baza faptului că unul dintre cei mai activi agitatori ai propagandei menționate este cetățeanul român C. Stere, [...] se cere ca acesta să fie pus din nou sub supraveghere secretă”³¹⁹. Din aceste motive, ohranca țaristă îi interzice lui Stere să treacă frontiera Basarabiei³²⁰.

Sergiu Victor Cujbă (1879 în Chișinău - 1937), poet și publicist român basarabean. A făcut liceul și Facultatea de Drept din București. A debutat ca poet la vârsta de 16 ani.

În lucrarea sa de licență *Morala omului politic*, apărută în 1900, S. Cujbă, după Gh. Cardaș, s-a oprit asupra elementelor juridice, politice și sociale ale unității neamului românesc, lucru care îl preocupă pe Cujbă mai mult decât oricare alte idei³²¹. Alături de Pan I. Halippa, I. Inculeț, A. Mateevici și alții, Cujbă este unul din întemeietorii ziarului

„Basarabia”³²².

Conștiința românească a basarabeanului, a unionistului Sergiu Cujbă poate fi sesizată clar în poezia *Hora întregirii*:

Haide, dragă frățioare.

Din Ardeal, de peste Prut

Și din dulcea Bucovină

Scump al lui Ștefan ținut,

Să unim noi hora noastră

Mare, ca și-al nostru dor

Și cu mâinile unite

Să răzbatem din picior.

.....

*Căci **românu-i** dat pe lume*

Ca să crească-n vitejii

Și de-o pildă pentru neamuri

Peste veacuri mii de mii.

*Sus dar, **frate ardelean,***

*Trage-i, **frate dinspre Prut***

Și din verdea Bucovină

Și tot românesc ținut³²³.

Tudose Roman (1887 în Chipercenii de Sus, jud. Orhei, - 1921), poet basarabean, țăran orb, a participat la mișcarea națională din Basarabia de la 1917, a terminat două clase la școala din sat. În 1905 vine să activeze la redacția ziarului, *Basarabia*”, unde, consemnează

Șt. Ciobanu, a aflat „de unde se trage neamul nostru” și unde s-a „deprins a citi românește”³²⁴.

Din puținele versuri ale lui Tudose Roman conchidem că și acest „țăran-poet” era pătruns de conștiința apartenenței sale la neamul românesc. Deși limbii române îi zice „limba dulce din popor”, „limba cea moldovenească”, pentru T. Roman locuitorii Basarabiei sunt români, țara e română și moșia-i strămoșească.

În 1917 Tudose Roman scrie câteva poezii patriotice, prin care cheamă țăranii la luptă pentru pământ, libertate și dreptate. El încheie poezia *Spre dreptate* astfel:

Și pământ, și libertate

*Voi, **români**, veți căpăta*

Dacă toți pentru dreptate

*În Unire veți lupta!*³²⁵

În poezia *Către ostași* (e vorba de intrarea Armatei Române în Basarabia la 1918 pentru a stăvili invazia hoardelor bolșevice și imperiale) Tudose Roman, adresându-se ostașilor români, îi cheamă pe aceștia să apere „țara română”, care este Basarabia și care este „moșie strămoșească”:

Frați ostași, cu arma-n mână:

*Apărați **țara română**,*

De dușmanii din afară

Și de cei ce sunt în țară,

Care vor să mai domnească

*Pe **moșia strămoșească**,*

Și pe noi în grea robie

Au de gând să ne mai ție.

Semănând la noi în țară

Ură, vrajbă, foc și pară,

Căci n-au dâșii bucurie

*Neamul nostru să reînvie*³²⁶.

Românismul acestui poet basarabean nu poate fi negat. Tudose Roman se considera român, români erau și confrății lui basarabeni, iar Basarabia era și ea „țară română”.

Porfirie Fală (1877 în s. Butești, jud. Bălți, -?), pedagog, publicist și om politic basarabean. Studiile și le-a făcut la Seminarul de Învățători din Târgu Bairamcea, județul Cetatea Albă. A fost învățător timp de 35 de ani în mai multe sate din Basarabia. Este unul din întemeietorii Partidului Național-Moldovenesc. Părtaș al Unirii Basarabiei cu România. În opinia lui Alexandru Rupa, fost locotenent în Divizia de Vânători a generalului Ion Râșcanu, Porfirie Fală a fost un „învățător martir al românismului basarabean”. A colaborat la gazetele „Basarabia” și „Cuvânt moldovenesc”. A lucrat mult pentru trezirea conștiinței naționale. A fost deputat și senator în Parlamentul României³²⁷.

Românismul înflăcărat al lui Porfirie Fală zvâcnește în lucrările lui *Ce neam suntem?*, *Cugetări românești din Basarabia* (1927), *Neamul*, *Steagul*, *Ștefan-Vodă cel Mare și Sfânt* (1928), *Povețe din înțelepciunea poporului român* (1930) și altele. Reținem două pasaje din *Ștefan-Vodă cel Mare și Sfânt*, care aduc multă lumină la tema urmărită de noi: „Și fiindcă mi-a plăcut și mie, ca și celorlalți ascultători. foarte mult vorba acestui om (un răzeș bătrân din s. Butești, județul Bălți, - n. n.), m-am gândit și m-am apucat să prelungesc vorba lui înțeleaptă, scriind cele ce vor urma, ca să arăt nu numai ca dânsul, bătrânul răzăș fără carte,

că suntem și noi, moldovenii, oameni și în rând cu oameni, dar că suntem și în rândurile de frunte ale lumii. **Noi, moldovenii, și ceilalți români**, avem un pământ frumos și mănos, cum n-are alt popor pe lume, în trecutul nostru am luptat mult, apărând viața noastră și a altor popoare; în luptele grele ce le-am purtat, am avut oameni mari, care ne-au scos biruitori și ne-au dat viața și lumină; și din toți oamenii mari ai **neamului românesc**, a fost cel mai mare Ștefan-Vodă, domnul Moldovei, despre care voi vorbi în rândurile de mai jos... Toate popoarele au avut oameni mari și deci am avut și **noi, poporul românesc**. Și din toți oamenii noștri mari pe **Ștefan-Vodă**, domnul Moldovei, istoria - și **românească**, și-a omenirii întregi - l-a numit „Mare și Sfânt”. Numele, faptele și isprăvile lui vrednice se amintesc astăzi și se vor aminti veșnic în **neamul nostru românesc**.

Să nu fi avut **poporul român** oameni vrednici, apoi, cum a fost el în calea păgânilor, nu mai rămânea stăpân pe așa pământ mănos și frumos, care este o floare între împărății...”³²⁸.

Originea românească a moldovenilor este demonstrată de Porfirie Fală în lucrările *Ce neam suntem?* și *O lămurire pentru moldovenii basarabeni*, incluse în *Cugetări românești din Basarabia*. Iată ce zice profundul patriot român: „**Țara Românească** se întinde **de la Nistru** până la Tisa. **Românii** sunt un popor brav și strănepoți ai romanilor, foștii stăpânitori ai lumii întregi. **Noi, moldovenii, facem parte din neamul românesc, adică suntem români**.

Românii din felurite locuri poartă diferite numiri. De pildă, românii dintre Nistru, Bucovina, munții Carpați, râul Milcov și Marea Neagră se numesc moldoveni, românii dintre Milcov, Dunăre, Olt și Munții Carpați se numesc munteni, cei dintre Carpații de Jos, Olt, Dunăre - olteni, cei de pe malul drept al Dunării, dintre Marea Neagră, Bulgaria și Dunărea - dobrogeni, iar cei de peste Carpați - ardeleni sau transilvăneni, cei de la vârful

Prutului și Carpații de Sus - bucovineni.

Numirile acestea, românii le-au primit de la bucățile sau părțile de pământ pe care le locuiesc. Adică: moldoveanul și-a primit numele de la pământul zis Moldova; munteanul - de la cel zis Muntenia, olteanul de la Oltenia, dobrogeanul de la Dobrogea, ardeleanul de la Ardeal și bucovineanul - de la capul de țară zis Bucovina. Dar **toți aceștia, din toate pământurile Țării Românești sunt de un sânge, de o lege și vorbesc o singură limbă, cea românească.**

Românii mai sunt și afară de hotarele Țării Românești: peste Nistru, în Ucraina, în Bulgaria, Serbia, Macedonia și în alte părți vecine. În total, numărul romanilor care locuiesc în Țara Românească și în vecinătate, afară de hotarele ei, ajunge la 18-20 milioane. Astfel, **neamul nostru românesc** este un neam destul de mare...³²⁹.

Prin *Steagul și drapelul* Porfirie Fală parcă face un apel către toată românimea, către tot neamul românesc să țină la demnitatea românească, să nu uite că sunt români. El, printre altele, scrie: „Steagul nostru românesc este din trei culori: albastru, galben-auriu și roșu, și de aceea îl numim Tricolorul [...] Tricolorul nostru românesc este icoana vie, care, privind-o, mereu ne poruncește: «Române, ține minte: Legea, Țara și Neamul». Înțeleptul și bunul cetățean român își face totdeauna și-n orice loc datoria scrisă pe steagul său cu dragoste și fără fățarnicie pentru cetatea sa, pentru România”³³⁰.

Iată ce scria Porfirie Fală cu privire la stăpânirile străine: „În vremea de pe urmă noi (basarabeni - *n. n.*) am avut două robii: una turcească și-apoi alta rusească; și din ele cea turcească a fost mai ușoară ca cea rusească. Turcul ne dijmua vitele, pâinea și altele, dar în viața noastră obștească și sufletească nu se amesteca. Însă Rusia, pe lângă că și de avere ne-a supt mai mult decât Turcia, dar ce e mai simțitor pentru fiecare om și fiecare popor, ne-a

oprit cultura, sau învățătura noastră națională; și prin faptul acesta ne-a arestat sufletul nostru românesc, individualitatea, adică deosebirea noastră națională...”³³¹.

Vorbind despre lipsa de învățătură a moldovenilor basarabeni, Fală scrie că ei nu știu că „numele de Moldova îl poartă după numele bucății de pământ Moldova, iar numele de neam, de sânge, le este român...”³³².

După ce descrie umilirile și înjosirile prin care au trecut românii basarabeni sub ruși, el notează: „Mai departe, ne mai rămâne nouă, românilor cu carte, să ne silim prin felurite așezăminte de învățătură a ridica ocară rămasă după robia rusească de pe neamul nostru românesc din Moldova de la Nistru”³³³.

Cele scrise de românul basarabean Porfirie Fală nu cer comentarii. Moldovenii din Basarabia și din Transnistria, ca și cei din Moldova de dincolo de Prut, sunt aceiași români ca și muntenii, oltenii, dobrogenii, ardelenii și bucovinenii. Ei toți sunt „de un sânge, de o lege și vorbesc o singură limbă, cea românească”.

Așadar, Porfirie Fală, deși e moldovean după locul de naștere, nu admite etnonimul „popor moldovenesc” și glotonimul „limba moldovenească”. Atât pentru Basarabia, cât și pentru Transnistria în viziunea conștientizată a lui Porfirie Fală, noțiunile corecte sunt „poporul român” („neamul românesc”) și „limba românească”.

Petre A. Gheorghian (1886 în Orhei -?), scriitor român basarabean. După Gh. Cardaș, Gheorghian a studiat la Seminarul Teologic din Chișinău, fiind numit mai apoi paroh în s. Prajila, județul Soroca. A întreținut legături cu Alexei Mateevici, Pan Halippa, Ion Pelivan, I. Inculeț și cu alți fruntași ai vieții politice și culturale din Basarabia.

Ca dovadă privind conștiința românească a scriitorului Petre Gheorghian, aducem poezia

De ce?, scrisă ca protest contra ocupației rusești. Un copil orășean întreabă:

De ce prin curtea noastră largă

N-aud eu graiul nostru, mamă?

De ce copiii nu mă cheamă la joc cu dâșii?

Mă simt străin... Cu bună seamă,

Prin sate-n țară toți vorbesc

*În **graiul nostru românesc**?*

De ce atunci nu ne mutăm la țară?"

.....

Mi-a spus că umblă el la școală,

*Și limba **noastră românească***

E pentru lingură și oală,

Și numai limba cea rusească

Vorbește lumea în oraș...

Dar cum vorbesc în școli la țară?

*Eu cred că numai **românește**.*

Mama îi răspunde copilului descumpănit:

*Vorbește, Ghiță, **românește**,*

Aci-n oraș vorbesc rusește,

C-așa e moda... dar în țară

Nici un copil nu se găsește

Străină limbă să vorbească.

Îi crește mare, - și vei ști

*Că noi suntem cu toți **români**.*

Că soarta crudă din trecut

Ne-a dat în mână la păgâni

Și-a pus cordoane pe la Prut...

Dar țara noastră, țara-mamă,

E largă, mare și bogată.

Și cei care români se cheamă

Cu toți erau o țar-odată,

Păgânii dar ne-au despărțit

Și brazdă nouă ne-au făcut

La blestematul cel de Prut.

Seca-va Prutul dar odată...³³⁴.

Alexandru Iațimirschi (1873-1925), după Alexandrina Matcovschi, scriitor și om de cultură³³⁵, slavist. Născut în s. Bairamcea, sudul Basarabiei, copilăria și adolescența și le-a petrecut în s. Hâncești³³⁶. Învăță la gimnaziul din Chișinău (1882-1883), apoi la Universitatea din Moscova (1893-1899). Termină facultatea istorico-filologică. În 1903 devine doctor în filologia slavă. Lucrează ca profesor la catedra de romanistică a Facultății Istorico-Filologice din Petersburg (1903-1913) și în Rostov (1915-1925).

A efectuat deplasări științifice prin țările Peninsulei Balcanice. A colaborat activ la revistele „Русские мысли”, „Исторический вестник”, „Славянские известия”, precum și la alte publicații.

În 1906 A. Iațimirschi inaugurează la Facultatea Istorico-Filologică a Universității din

Petersburg predarea unui „Curs de limba română în raport cu limbile slave și romanice”³³⁷.

Faptul că respectivul curs e de limba română, și nu de „moldovenească”, demonstrează, în primul rând, românismul lui Iațimirschi, iar în al doilea - poziția oficială rusă față de glotonimul „limba moldovenească”, care, se vede, nu era acceptat.

Românismul lui Iațimirschi se evidențiază și din titlurile unor lucrări ale lui: *Binefacerea suveranilor ruși în România în sec. XIV-XIX* (Благоговорительность русских государств в Румынии XIV-XIX вв.) și *Povestiri și legende românești despre Petru cel Mare* (Румынские рассказы и легенды о Петре Великом)³³⁸.

Pentru Iațimirschi România, în sens de teritoriu al românilor, era o noțiune valabilă și pentru secolele XIV, XV, XVI ș. a. m. d., iar povestirile și legendele nu erau moldovenești muntenești, sau ardeleni, ci erau **românești**.

Alexei Mateevici (1888-1917), scriitor și publicist român din Basarabia, traducător din Pușkin, Lermontov, Cehov, Tolstoi, preot și mare patriot. De la Șt. Ciobanu aflăm că a terminat școala primară, școala duhovnicească și Seminarul Teologic din Chișinău, Academia Teologică din Kiev (1914). A activat în calitate de profesor la Seminarul din Chișinău, la redactarea ziarelor, *Basarabia*”, „Viața Basarabiei”, „Luminătorul”, „Cuvânt moldovenesc”. A participat activ la mișcarea cercului național al studenților moldoveni „Deșteptarea” din Kiev³³⁹. După cum spune Petre Haneș, în afară de română și rusă, Mateevici cunoștea franceza, germana, engleza și greaca³⁴⁰.

Fiind după locul de naștere moldovean basarabean (s-a născut în s. Căinari, jud. Tighina), Alexei Mateevici se considera român și limba sa maternă o considera româna. Pentru el români erau toți basarabenii. Pentru a ne convinge de acest fapt, e suficient să

parcurgem un fragment dintr-o scrisoare trimisă de el în 1906 lui I. Pelivan la redacția ziarului „Basarabia”. Fiind nemulțumit de starea românilor din Basarabia, Mateevici scria: „... La noi în Basarabia parcă te iau fiorii când începi povestea suferințelor poporului nostru moldovean și a acelor înjosiri ce i-a fost scris să îndure. Însă poporul deja se deșteaptă; soarele renașterii a-nceput să arunce și asupra **românimii basarabene** (*subl. n.*) razele sale strălucitoare și învingătoare”³⁴¹.

În această ordine de idei, este elocventă cuvântarea rostită de Mateevici la Congresul învățătorilor moldoveni (25 mai 1917, Chișinău). Văzând cu mâhnire că unii învățători spuneau că sunt moldoveni, iar alții că sunt români și dându-și seama că lucrurile drepte, mai ales dacă ele țin de esența națională a poporului român, pot înflori numai pe idei drepte, Alexei Mateevici spunea: „Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă **facem parte din marele trup al românismului**, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și zic **români**. Așa trebuie să facem și noi! Asta nu înseamnă separatism, căci și cei din Transilvania, și cei din Bucovina, și cei din America se numesc tot români.

Trebuie să știm de unde ne tragem, căci altfel suntem niște nenorociți rătăciți. Trebuie să știm că suntem români, strănepoți de-ai romanilor, și frați cu italieni, francezii, spaniolii și portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem și copiilor și tuturor celor neluminați. Să-i luminăm pe toți cu lumina dreaptă”³⁴².

În a doua luare de cuvânt la același Congres, A. Mateevici spunea:

„**N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut** (*subl. n.*) Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba. Unii zic că

limba românească e franțuzită. Asta nu-i adevărat! Ce e drept, sunt și în România unii rătăciți în ce privește limba, dar trebuie să se știe că cel mai puternic curent acolo e cel popular în limbă și în literatură. **Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi numaidecât la limba literară românească**”³⁴³.

Deci, Mateevici și-a exprimat ferm convingerea în problema apartenenței moldovenilor la românie. Moldovenii sunt moldoveni după locul de trai, dar sunt români sub aspect național.

Românismul autorului *Limbii noastre* palpita și în poezia *Deasupra târgului Bârlad*, care a fost scrisă la 15 iunie 1917 și care, în opinia lui Șt. Ciobanu, este un protest al lui Mateevici contra comportării nemților pe teritoriul ocupat al României în timpul primului război mondial.

În poezia menționată, Mateevici face apel către Mântuitorul, zicând:

O, Doamne, unde-i ispășirea,

O, Doamne, unde-i mântuirea?

Streinii ne-au mâncat sudoarea,

Iar noi ne chinuim flămânzi.

Pământul, ce ne-a fost ca floarea,

Din colț în colț, Tu îl aprinzi.

Afurisirea cadă, Sfinte,

Judecătorule Părinte,

Pe cei ce țara ne-au vândut

Și robi năvalei ne-au făcut.

Dar milă fie-ți de creștin

*Ce spicul din sudori îl crește,
De-un biet, nevinovat **român**,
Ce-și spune-amarul **românește** (subl. n.)³⁴⁴.*

Românește gândea și vorbea Mateevici nu numai în 1917, dar și cu mult mai înainte. Spre exemplu, în februarie 1907 el scrie poezia *Țara*, prin care a demonstrat, o dată în plus, că poporul lui, poporul din care a ieșit, este cel românesc:

*Fiii, pământeni tăi,
Au luptat ca niște lei,
Au vărsat ei mări de sânge,
Ca să poată jugul frânge –
Jugul cel greu din vechime
De pe-ntreaga **românime**³⁴⁵.*

Conștiința românească a autorului *Limbii noastre* îi sugera că trebuie să-și ortografieze numele nu Mateevici, ci Mateescu. Iată de ce primele sale scrieri el le semna cu numele A. Mateescu³⁴⁶. „Chiar și în 1914, scrie Petre Haneș, (Mateevici - n. n.) semnează tot așa în revista „Cuvânt moldovenesc” poezia sa *Eu cânt*”³⁴⁷.

Petre Haneș mărturisește că pentru intenția lui Mateevici de a-și schimba numele, precum și pentru faptul că vorbea des despre România și despre scriitorii ei, colegii din Seminar (Seminarul inferior din Chișinău - n. n.) îl numeau „separatist”, adică „partizan al desfacerii Basarabiei de Rusia”³⁴⁸.

Alexandru Scarlat Sturza (a. n.? - a. m.?) a fost fiul boierului moldovean Scarlat Sturza (1791, Iași - 1854, Odesa), primul guvernator al Basarabiei după anexarea acesteia

de către Rusia. În opinia lui A. Boldur, A. Sturza s-a manifestat ca filozof religios, gânditor politic, istoric, arheolog și poet. Iar după cum îl descrie fostul viceguvernator al Basarabiei, șovinul înrăit F. F. Vighel, el era un om de o cultură superioară, mare patriot român³⁴⁹. El a visat unirea tuturor românilor încă la 1821. „Alexandru Sturza nu-și ascundea dorința de a vedea Moldova și Muntenia un regat independent, adăugit cu Basarabia, Bucovina și Transilvania”³⁵⁰.

Este evident ca fără o conștiință asupra comunității lingvistice și de neam a locuitorilor acestor provincii românești Alexandru Sturza nu putea visa la unirea lor. Această conștiință românească se evidențiază și prin constatarea lui că locuitorii Bucovinei sunt „daco-romani”³⁵¹.

Alexandru Sturza a fost unul dintre inițiatorii „Societății de istorie și antichități” din Odesa, că s-a aflat în bune relații cu persoane reprezentative ale societății rusești ca principele Șahmatov, principele A. N. Golițan, M. N. Magnițki, istoricii N. M. Karamzin, I. N. Inzov, scriitorii V. A. Jukovski, N. V. Gogol, ministrul de externe al Rusiei I. Kapodistria și alții³⁵². „În decada a treia a secolului trecut (sec. al XIX-lea), scrie A. Boldur, el (A. Sturza - *n. n.*) a luat parte la organizarea principatelor române și mai târziu păstra legătura și cu lașii, fiind în 1843-1847 curator al seminarului din Socola, precum și un intermediar între episcopul Filaret Scriban și Sfântul Sinod Rus”³⁵³.

Alexandru V. Boldur (1886, Chișinău, - 1982), istoric român basarabean. A terminat școala duhovnicească (eparhială) din Chișinău, apoi Seminarul Teologic din același oraș. În 1910 a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Sankt-Petersburg, unde rămâne ca asistent, apoi devine (1916) membru al corpului profesoral cu titlul de docent.

Lucrează la Institutul Juridic din Sevastopol, apoi la Comisariatul Poporului pentru Comerț Exterior, în funcția de consilier juridic.

În 1924 se repatriază în România. Este profesor universitar la Chișinău și Iași, colaborator (din 1938) și director (1943-1947) al Universității de Istorie Națională „A. D. Xenopol” din Iași.

Într-o schiță autobiografică, însuși A. Boldur ne dezvăluie idealul vieții sale. El zice: „Preocupat încă din tinerețe de soarta locurilor mele natale, al căror trecut l-am studiat din izvoare rusești, m-am decis în anul 1925, îndată după ce am căpătat libertate de mișcare, să plec la Paris, pentru a întreprinde cercetări în problema drepturilor istorice **ale Basarabiei ca parte integrantă a pământului românesc**”³⁵⁴.

A. Boldur a scris următoarele lucrări: *Istoria relațiilor politice ruso-române și istoricul Basarabiei*, Chișinău, 1928; *Unirea*, Chișinău, 1928; *Beccapaбckий Bonпoч (Problema basarabeană)*, Chișinău, 1930; *Soarta istorică a nobilimii din Basarabia*, Chișinău, 1935; *Imperialismul rusec în Balcani. Schiță de istorie*, Chișinău, 1937; *Istoria Basarabiei, contribuții la studiul istoriei românilor*, vol. 1, Epocile vechi (până la sec. al XVII-lea), Chișinău, 1937; *Contribuții la studiul istoriei românilor, Istoria Basarabiei sub dominațiunea rusească (1812-1918), politica, ideologia, administrația*, Chișinău, 1940; *Istoria Transnistriei*, Odesa, 1942; *Basarabia românească*, București, 1943; *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei*, Iași, 1943.

Pentru abordarea corectă a problemei Basarabiei, menționează Victor Frunză în nota la ediția a doua a cărții referitoare la *Istoria Basarabiei*, opera lui A. Boldur „a fost interzisă, prigonită, arestată, arsă, persecutată din august 1944 și până în decembrie 1989 în tot spațiul românesc din interiorul granițelor oficiale și ale celor etnice”³⁵⁵.

Deși chiar din titlurile lucrărilor menționate se evidențiază destul de clar românismul lui A. Boldur, vom insista și asupra altor momente care demonstrează conștiința națională românească a istoricului român, originar din Basarabia. Menționăm, în primul rând, că pentru A. Boldur Moldova, ca și Muntenia, este un Principat Român³⁵⁶.

Exprimându-și viziunea asupra înființării statului Moldova, basarabeanul A. Boldur afirmă că Moldova e un stat românesc, pe pământ românesc: „...Nașterea Principatului Moldovei se datorește scurgerii de populație de dincolo de Nistru. Elementele nou venite s-au adăugat la acelea care se aflau pe **pământul românesc** (passim *subl. n.*) **în permanență** și care au coborât din munți. Fenomenul fericit al întemeierii acestui principat a fost provocat de doi factori principali: de luptele religioase interne, care cereau pace și ordine, și de războiul intern împotriva tătarilor, care impunea consolidare. Realizând **statul românesc, românii** treceau de la un regim gentilico-familial la un regim teritorial politic. Originea Moldovei are un caracter pronunțat nordic, și nicidecum vestic, purtând pecetea influenței politice și culturale ruso-galițiene. **Cu atât mai mare este meritul națiunii române**, cu cât ea a știut să învingă această influență puternică și în locul ei să creeze o cultură proprie, răsărind ca o floare, a cărei frumusețe e cu totul originală și specifică”³⁵⁷.

O dovadă în plus pentru susținerea ipotezei despre „**întemeierea Moldovei cu ajutorul elementelor românești, venite din nord de Nistru**” (*subl. n.*) autorul o găsește în lucrarea Margaretei Ștefănescu *Elementele rusești-rutene din limba românească și vechimea lor. Teză de doctorat*, care, în opinia lui Boldur, „afirmând influența culturii rutene asupra celei moldovenești”, „nu i-a putut găsi o explicație adecvată”³⁵⁸. Din explicația acestui fenomen ne convingem că istoricul A. Boldur și de data aceasta folosește cu referire la Moldova terminologia etnică românească: „românii rutenizați”, „limba românească”, „românii

autohtoni”. Cităm: „La așezarea politică a **statului moldovenesc** (passim *subl. n.*) au venit să ia parte **românii rutenizați** prin conviețuire îndelungată cu rutenii în statele **brodnichilor** și **bolohovenilor** (neamuri românești - *n. n.*). Tocmai lor, acestor români rutenizați, se datorește pătrunderea elementelor ruse-rutene **în limba românească**. Vor fi venit cu ei și rutenii, ce vor fi colaborat la întemeierea statului moldovenesc, însă, fiind puțini la număr și întâlnind aici în locuri noi pe **românii autohtoni**, s-au supus ușor deznaționalizării”³⁵⁹.

Așadar, savantul e convins că statul e moldovenesc, dar locuitorii acestui stat sunt români, care vorbesc nu limba „moldovenească”, ci pe cea românească. Românească, accentuează istoricul Boldur, este și partea de răsărit a Moldovei, Basarabia, ale cărei cetăți de pe Nistru și de la delta Dunării „marchează **granița de răsărit a românismului**” (*subl. n.*) din timpul istoric³⁶⁰. În susținerea acestui adevăr, reproducem expresii folosite de A. Boldur: „componenta socială numerică a vechii societăți **românești** din provincie (e vorba de Basarabia - *n. n.*) nu este cunoscută (e vorba de sec. XV-XVI - *n. n.*)”³⁶¹; „beiul de Bender, dorind a liniști pe starostele polonez de Rașcov pe cealaltă parte a Nistrului, îi scria în **1580 în limba românească**”³⁶²; „Expunerea faptelor petrecute în Basarabia sub dominațiunea rusească, spune Boldur, trebuie să fie pusă în legătură atât cu evenimentele din centrul Rusiei, cât și cu starea sufletească a **naționalității vii românești din Basarabia** și cu destinele **națiunii române** în general³⁶³ (*subl. n.*); „... nu poate fi vorba (ca rezultat al politicii de rusificare promovată în Basarabia de țarismul rus - *n. n.*) de deznaționalizarea Basarabiei. Marea majoritate a populației tot rămânea **română**, tot vorbea **limba românească** (*subl. n.*) și. .. tot păstra cu sfințenie tradițiile naționale”³⁶⁴; „Basarabia a rămas o puternică fortăreață spirituală a **românismului**, o provincie cu caracter **românesc**, ca și înainte de anexare”³⁶⁵.

Românul basarabean, istoricul A. Boldur afirmă, pe bună dreptate, că meritul pentru păstrarea „**spiritului românesc**” în Basarabia îi aparține țărănimii³⁶⁶; că „țărănimea și-a păstrat completamente caracterul său **etnic românesc**”³⁶⁷; că „**naționalitatea românească (din Basarabia - n. n.) a continuat să trăiască în țărănime**, unde tradiția, moștenită de veacuri, se păstra cu toată agerimea, cu toată persistența”³⁶⁸; ca „**țărănimii se datorește Unirea Basarabiei cu România din 1918**. Masele populare țărănești din Basarabia, care și-au păstrat mentalitatea națională, au făcut primul pas temeinic spre reîntregirea neamului românesc”³⁶⁹.

Patriotul și luptătorul pentru adevăr și dreptate, românul basarabean Alexandru Boldur mai menționează că, prin ultimatumul din noaptea de 26 spre 27 iunie 1940, „mișelește, pândind momentul de strâmtoare externă a României, comunismul rusesc ne-a răpit din nou **Basarabia**, Basarabia voievozilor Moldovei, acel **colț al pământului românesc** (*subl. n.*) unde fiecă piatră vorbește de trecutul lui”³⁷⁰.

Totodată, A. Boldur, fiind autorul multor lucrări importante despre trecutul neamului românesc, inclusiv al celui din Basarabia, a acordat mare atenție și Transnistriei (studiul *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei*, editat la Iași în 1943 și republicat în ziarul „Transnistria”, nr. 8 și 9 din 7 aprilie 1991). În acel studiu, A. Boldur afirmă că în Transnistria românilor „formează nucleul etnic cel mai vechi”, că „pe acest pământ, ei sunt autohtoni”.

Așadar, personalități marcante basarabene și transnistrene - scriitori, filozofi, pedagogi, savanți, oameni de cultură, preoți, oameni politici, compozitori ș. a. m. d. - de-a lungul unei perioade destul de întinse – din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea până în prima jumătate

a sec. al XX-lea -, adică pe parcursul a mai bine de două secole, în care intră și perioada ocupației țariste, au fost conștiente de faptul că populația majoritară băștinașă din Basarabia și Transnistria face parte din poporul român, că moldovenii de asemenea sunt români, că limba lor maternă este limba română.

§3. PRESA BASARABEANĂ - PRIMA VIOARĂ ÎN TREZIREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE ROMÂNEȘTI LA RĂSĂRIT DE PRUT (primele două decenii ale sec. al XX-lea)

Este cunoscut faptul că după anexarea Basarabiei în 1812, Rusia țaristă a făcut tot posibilul ca să schimbe structura etnică a provinciei, să înăbușe românismul. Strămutări în masă ale populației băștinașe și colonizarea teritoriilor eliberate cu coloniști din afara și din interiorul Imperiului, închiderea școlilor naționale românești, interzicerea limbii materne a băștinașilor - limba română -, impunerea cu forța a limbii și culturii ruse - iată lista incompletă a măsurilor aplicate de colonizatorii ruși în Basarabia cotropită.

Cu toate acestea, românismul a existat permanent în teritoriile ocupate dintre Prut și Nistru. El a supraviețuit grație țăranimii, care n-a renunțat la limba sa maternă - limba română -, la tradițiile și obiceiurile sale românești. Românismul a supraviețuit prin biserică și prin activitatea unui număr nu prea mare de intelectuali, care, deși unii și-au făcut studiile prin Rusia, nu s-au dezis de neamul lor, de limba și de cultura lor. Ne-am convins de acest lucru din cele expuse în paragrafele precedente.

Românismul, treaza conștiință națională românească, spiritul viu românesc în Basarabia, mai ales în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, erau încurajate și alimentate de evenimentele

care aveau loc în dreapta Prutului. Revoluția de la 1848, care a pus și problema Unirii Principatelor Române - Moldova din dreapta Prutului și Muntenia – alegerea lui Alexandru Ioan Cuza domnitor al Moldovei, apoi și al Țării Românești, Unirea Principatelor, obținerea Independenței României și altele au condus la dezmorțirea conștiinței naționale a românilor basarabeni.

La începutul sec. al XX-lea, la trezirea conștiinței naționale românești în Basarabia contribuie și revoluțiile rusești din 1905-1907 și din februarie 1917. În 1917, acest proces se dezvoltă foarte repede pe tot cuprinsul Imperiului rus. în Basarabia el ia amploare prin deschiderea de școli naționale, prin lecturi, scrieri, întruniri, organizarea de partide și societăți.

Un rol deosebit în mișcarea de renaștere națională îl joacă presa periodică basarabeană de expresie românească. Publicațiile periodice sunt prima vioară în trezirea conștiinței naționale românești, conservată și apărută cu nădejde de populația băștinașă basarabeană. Ziarele „Basarabia”, „Viața Basarabiei”, „Cuvânt moldovenesc”, „Ardealul”, „România nouă”, precum și revista „Făclia Țării”, fiind urmărite de ohranca țaristă pentru românismul lor, nu puteau să existe mult timp. Totuși, ele au avut un rol important în propovăduirea românismului. Ele spun clar că basarabenii sunt români, că basarabenii fac parte din poporul român, că limba lor maternă este limba românească, că românii basarabeni trebuie să se unească cu cei din România.

Articolul de fond al primului număr al ziarului „Basarabia”, care a apărut la 24 mai 1906, se încheie cu chemarea: „Deșteaptă-te, române, din somnul robiei. Ai în vedere, că de astăzi înainte - cum îți vei așterne, așa vei dormi”³⁷¹.

În al doilea număr al ziarului, semnatarul Alecu Nour își exprimă clar viziunea privind

etnonimul „români” vizavi de basarabeni. El zice: „De o sută de ani Basarabia noastră, **țară de plugari români** (*subl. n.*), a intrat în sânul popoarelor Rusiei, dar până acuma basarabeni n-au luat nici o parte în mișcările lor naționale. Starea noastră e înapoiată. Poporul basarabean, lipsit de lumini venite de pe piscurile înalte ale gândirii omenești, tot rămâne sărac cu duhul și tot nu știe, nici nu vede, că dreptul lui cel mai sfânt - național - rămâne sfărâmat de mâinile străine.

Bunul cel mai înalt de gândire și de simțire **românești** - nici iese din întunericul, în care de veacuri este învălită mintea și inima moldoveanului”³⁷².

În editorialul aceluiași ziar din 1 iunie 1906 se face un excurs în istoria românilor, menționându-se că românii basarabeni sunt „mai obijduiți și mai asupriți” decât „frații noștri de peste Prut”. Totodată, ziarul cheamă românii basarabeni la deșteptare. Cităm: „Mult au suferit românii noștri în istoria sa cu dușmanii neamului său. În curgere de șapte veacuri multe lupte crâncene au purtat ei cu tătarii, ungurii, turcii și alte neamuri străine.

Toți căutau să-l subjuge pe român și să-i fie stăpân pe moșia lui părintească. Toți veneau puhoiuri ca să-l potopească și să-l zătrească.

Dar românul nostru a rămas tot român (*subl. n.*). Și moșia strămoșilor lui tot el o locuiește, și tot el va locui-o. «Apa trece, zice el, iar pietrele rămân».

A trecut păgânimea cea multă și barbară; a trecut ca o năucire înfioroasă: numai numele «nu dau turcii», «nu dau tătarii» au rămas în istoria și în graiul românului.

Cu voia lui Dumnezeu, o parte de români, de frați de-ai noștri, în număr aproape de șase milioane de-acu sunt slobozi cu desăvârșire. Zdrobind în luptele de la Plevna cele de pe urmă lanțuri ale robiei turcești, **frații noștri de peste Prut** (*subl. n.*) au întemeiat o țară liberă și neatârnată, viitorul căreia se pare atât de frumos, atât de glorios.

Ceilalți români, care în număr de mai bine de șase milioane locuiesc în Transilvania (Ardeal), Bucovina și Macedonia, deși sunt sub cârmă străină, sub stăpânitori de altă lege, de altă credință, totuși se bucură de drepturile lor firești. Toți au școlile lor românești de toate felurile, și de toate gradele; precum și de cele începătoare, așijderi și de cele mijlocii și de cele superioare (înalte). Toți ei au bisericile lor. Toți ei, afara doar de cei din Macedonia, au dregătoriile și instituțiile lor naționale.

Numai noi, iști din Basarabia, suntem mai obijduiți și mai asupriți, deși mărturisim aceeași religie (credință) pravoslavnică, ca și stăpânitorii noștri ruși....[...] Toate noroadele din Rusia s-au sculat și cer drepturile lor naționale:

Deșteaptă-te, dar, române,

Din somnul cel de moarte,

În care te-adânciră

Barbarii de tirani.

Acum ori niciodată,

Croiește-ți altă soartă...

S-arătăm în lumea toată

*Că **românul** n-a pierit,*

Că în vorbă și în fapte

Este vrednic de trăit³⁷³.

În continuare, reproducem câteva pasaje din diferite numere ale ziarului „Basarabia”, selectate de I. Varta și publicate în „Literatura și arta” din 13 iunie 1996. Ele demonstrează viziunea clară a colaboratorilor ziarului „Basarabia” asupra apartenenței basarabenilor la etnia română.

- „Mă adresez către **toți românii din Basarabia**, scrie Nicu în articolul *Un vânzător de neam* (e vorba despre Crușevan - n. n.), să-mi spuie ei, ne trebuie oare nouă școli în limba noastră sau nu?...”³⁷⁴.

- „Noi ne adresăm **către moldoveni** și zicem: alătura cu voi trăiesc vecinii voștri **care sunt tot de un neam cu voi, și vorbesc tot o limbă... Ei sunt frații voștri** adevărați și sunt liberi de mult. Învățați-vă de la ei și luptați-vă pentru un viitor mai bun, pentru slobozenie...”, scrie Alexandru S. în articolul *Crușevan și gazeta noastră*³⁷⁵.

- „Grecii, armenii, nemții, chiar evreii, se menționează în programul viitorului partid național-democrat al românilor Basarabiei, au școlile lor, sunt slobozi în obștile lor de azi a-și întrebuința limba națională. **Numai noi, românii**, care de vremuri uitate veacuri întregi frământăm cu munca noastră câmpiile mănoase ale acestei țări, care am sfințit cu sângele părinților noștri fiecare părticică din pământul strămoșesc întru apărarea lui împotriva vrăjmașilor, numai noi până la ieșirea «Basarabiei» n-am avut dreptul în Basarabia de a citi, de a scrie, și nici până astăzi nu ne putem învăța copiii în limba părinților și strămoșilor noștri...”³⁷⁶.

- „...**Românii basarabeni** nu vor da pe viitor în alegeri pentru Duma imperială glasul lor decât acelor candidați, care se vor lega să apere în Adunare aceste cerințe. Precum și deputații aleși de noi nu se vor putea alătura altor partide rusești, decât dacă ele vor sprijini aceste cereri naționale. Cu acestea, având credința nestrămutată, rostită de părinții noștri, că **românul nu pierde**, încrezători în viitorul neamului nostru, pășim cu hotărâre neclintită la muncă și luptă pentru înălțarea **poporului român din Basarabia**...”³⁷⁷;

- În articolul *Vor basarabenii separatism?* autorul lui declară: „...Ce politică vor face nepoții noștri nu știm, ce năzuințe vor avea ei nu putem prevedea: noi știm numai datoria

noastră: noi trebuie să luptăm pentru binele țaranului basarabean, **pentru cultura românească**, întocmirile și legile pe limba românească (moldovenească)...”³⁷⁸.

• „...**Neamul românesc** a ieșit din încuscrirea dacilor și a romanilor, cei dintâi strămoși care au locuit țările locuite și astăzi de strănepoții lor: afară de munteni, moldoveni și dobrogeni, care locuiesc în România, se mai găsesc foarte mulți **români** în alte părți ale pământului strămoșesc - în Transilvania, Ungaria, Bucovina, Istria, Macedonia, **Basarabia** și alte părți îndepărtate: toți aceștia sunt de unul și același neam, vorbesc aceeași limbă, au aceeași credință și aceleași obiceiuri, - **toți la un loc formează poporul românesc**” (*subl. n.*)³⁷⁹.

Așadar, pentru echipa de colaboratori ai ziarului „Basarabia” limba „moldovenească” era aceeași limbă română, iar moldovenii erau parte din poporul român.

„În problema apartenenței lingvistice și etnice a populației autohtone din Basarabia, scrie Ion Varta în articolul *Ziarul «Basarabia» - apărător al demnității naționale a românilor basarabeni*, se pare că pentru majoritatea absolută a colaboratorilor ziarului nu existau nici un fel de dubii”³⁸⁰.

Dar ziarul „Basarabia” n-a activat nici un an. Din cauza administrației rusești ziarul a fost nevoit să-și curme activitatea. La 1 martie 1907 a apărut ultimul număr, care aducea basarabenilor Imnul național românesc *Deșteaptă-te, române*³⁸¹.

În ziua de Paști, la 22 aprilie 1907, apare primul număr al altui ziar românesc - „Viața Basarabiei”, care era editat „în două feluri”: „cu litere rusești” și „cu litere **românești**” pentru marele public inteligent al Basarabiei și tuturor țărilor locuite de **români**”³⁸². Director al ziarului era fostul colaborator de la „Basarabia”, Alexie Nour, de unele din articolele căruia am luat cunoștință ceva mai înainte. Deși reacțiunea țaristă nu avea

marginii, ziarul „Viața Basarabiei” a reușit să publice bucăți din G. Coșbuc, V. Alecsandri, O. Goga, precum și articole cu conținut național, românesc, scrise de basarabeni³⁸³.

La 14 (27) ianuarie 1907, la Chișinău, apare primul număr al săptămânalului de expresie românească, „Moldovanul”, în fruntea căruia se afla patriotul român Gheorghe Madan. El era și editor. „Moldovanul”, Ca și „Basarabia”, milita, deși mult mai precaut, pentru trezirea conștiinței etnice românești în Basarabia, pentru menținerea spiritului românesc, pentru propovăduirea românismului în teritoriile românești înstrăinate. Ion Varta afirmă pe drept că Gh. Madan în articolele sale „n-a contrapus niciodată noțiunile român - moldovean, considerând-o pe cea din urmă sinonim și totodată componentă a acesteia”³⁸⁴. La întrebarea: „Cine suntem și de unde ne tragem noi, moldovenii?”, Gh. Madan răspunde că Moldova de peste Prut, Muntenia, Oltenia, Banatul, Ardealul, Bucovina **„sunt locuite tot de neamul nostru (subl. I.V.)**, cu toate că ei se numesc - unii moldoveni, ca și noi, unii munteni, bucovineni, olteni, bănățeni, ardeleni, în sfârșit fiecare după țara lui, dar **au același grai, același obicei, același trecut și sunt de același sânge și lege cu noi (subl. - I. V.)**”, [...] „...**neamul românesc, din care facem parte și noi, moldovenii**” (subl. - I.V.)³⁸⁵.

Un rol important în manifestarea conștiinței românești la basarabeni, în menținerea spiritului românesc în Basarabia și în propovăduirea românismului l-a jucat în anul 1917-1918 ziarul „Cuvânt moldovenesc”. Deși basarabenii deseori își ziceau „moldoveni”, spuneau limba „moldovenească”, popor „moldovenesc”, conștiința lor etnică era cea românească. Din aceste motive colaboratorii ziarului își permiteau formulări cu caracter etnic românesc și întruniri organizatorice și propagandistice. Ziarul „Cuvânt moldovenesc”, vorbind despre *Scopurile pe care le urmărește Partidul Național-Moldovenesc*, afirmă că moldovenii sunt români. Cităm: „...Dacă până acum am dus o viață de robi nevinovați ai

împărăției rusești, de azi înainte suntem slobozi și ne e îngăduit să fim ceea ce ne-a lăsat Dumnezeu - **moldoveni sau, mai bine zis, români** (*subl. n.*), fii ai lui Traian și urmași ai lui Ștefan-Vodă cel Mare”³⁸⁶. Și în final: „Moldoveni, [...], în unire stă puterea”³⁸⁷.

Ziarul „Cuvânt moldovenesc”, în nr. 45 din 6 iunie 1917, publică un articol intitulat *Moldoveni și români*, în care se face aceeași afirmație: „**Suntem români** (*passim subl. n.*), strănepoți de-ai lui Traian! O spunem cu mândrie, cu încredere! De o sută de ani ne-au fost astupate gurile noastre ca să nu putem grăi cu frații noștri; de acum lacătele de pe guri ne-au căzut, și noi strigăm din răsputeri, că ne recunoaștem ca **frați cu toți românii** din toate țările! [...] Nu vă rușinați și nu vă temeți să spuneți deschis oriunde și oricui că **suntem români, frați buni cu românii de peste Prut și de peste Carpați**”³⁸⁸.

Pe perioada existenței sale, ziarul în cauză a publicat declarații, apeluri, cereri ale Partidului Național-Moldovenesc, ale congreselor învățătorilor, țăranilor, ostașilor frontului românesc, în care se menționa etnia românească a basarabenilor, dorința acestora de a se uni cu România. La 22 martie 1918 ziarul publică *Cererea țăranilor, membri ai Zemstvei județene din Bălți, către Adunarea Zemstvei din acel județ, ținută la 2 martie 1918*, de a pune la vot Unirea cu România. Iată conținutul acestui document:

*„Noi, mai jos iscăliții membri ai Zemstvei ținutului Bălți, cu cinste vă rugăm ca, înainte de a intra în rânduiala zilei, hotărâtă pentru adunarea de astăzi a Zemstvei, să puneți la glăsuire dorința noastră arătată, mai la vale, de a ne uni cu țara noastră mamă: **România!***

Știind prea bine că, acum 106 ani, am fost furați cu de-a sila de la sânul dulce al mamei noastre scumpe, cu care am fost un trup și un suflet; [...] știind prea bine că singuri suntem și prea puțini și prea slabi și prea neputincioși pentru a ne putea ocârmui de sine, fără a

cădea din nou sub alt jug străin, care să ne facă iarăși robi,

Hotărâm, în numele ținutului nostru Bălți, să ne unim din nou cu scumpa țară mamă: cu România, voind să împărțim cu ea frățeste tot norocul și nevoile vieții noastre viitoare, ca și în vremile Moldovi lui Ștefan cel Mare!

Bălți, 3 faur 1918.

Ioan Scobioală, Ioan Cazacencu, Simion Ciobanu, Ioan Curița, Vasele Costică, A. Filip, V. Osadciuc, D. Garconița, N. Miaună, Gh. Popovici, Ioan Sarciuc, Vasile Focșa, F. Grigoriev, Gh. Ciobanu, St. Roșca, P. Saltinschi, Gh. Cocoș, M. Moscalu”³⁸⁹.

Și ziarul „România nouă” în materialele sale urmărește aceleași scopuri ca „Basarabia” și „Cuvânt moldovenesc”. Vom da un singur exemplu. Reproducem începutul articolului lui V. Cazaciu *Prin cine se face Unirea?*: „Când **noi, românii basarabeni** (passim *subl. n.*), ne pregătim pentru zilele cele mai fericite și mai însemnate în viața poporului nostru, când noi suntem gata să pășim pragul sfântului locaș ca să ne închinăm celui mai mare gând al nostru **Unirea**, și când pe cerul nostru se arată și nouri negri care se găsesc să batjocurească sărbătoarea noastră, eu nu pot să nu strig: **Fraților de peste Prut! Dați-ne ajutor! Înțelegeți-ne viața și nevoile noastre!**

Acuma, când se croiește soarta românului basarabean, ocârmuirea română trebuie să fie la culmea vremii ca să priceapă toate căile adevărate pe care să-și îndrepte lucrul său potrivit cu nevoile și cerințele momentului, ca să pună o temelie sănătoasă pentru **o viață nouă și fericită întregului neam românesc...**”³⁹⁰.

În afară de ziare, la începutul sec. al XX-lea în Basarabia s-au făcut încercări de a edita și reviste românești, scopul fundamental al cărora nu se deosebește de acela al ziarelor: declararea romanității basarabenilor. În toamna lui 1912, la Chișinău a apărut primul număr

al unei reviste care așa și n-a mai ajuns să fie pusă în vânzare, fiind confiscată de autoritățile țariste chiar la tipografie. Revista era fondată de C. S. Kostinovici și Gh. S. Todorov și purta titlul „Făclia Țării”.

Expunându-și scopul ce și-l propuneau prin scoaterea unei noi publicații, editorii revistei „Făclia Țării”, menționau: „Dacă s-a dat dezlegare de la Domnul Gubernatorul, va ieși în chipul jurnalului 2-3 pe lună. În ediția aceasta va găsi moldoveanul nostru tot ce-i de folos. Vor fi tipărite corespondențe de pe la sate și orașe - despre aceea, cum îi prețul pâinii, despre prădăciuni, pojar, roadă și alte. Dacă s-a furat ceva undeva (cai, boi), rugăm pe frații moldoveni să ne scrie, însemnând cum sunt caii la păr, cât de mari și alte deatâta, că mulți care vor citi despre aceasta vor cunoaște paguba, vor da de știre. Scrieți, **românilor**, despre toate cum îți putea. Noi vom tipări”³⁹¹.

Așadar, editorii revistei nu fac deosebire între moldoveni și români. Pentru ei acești termeni prezintă unul și același etnonim. Dar, întrucât ohranca țaristă interzicea utilizarea pentru Basarabia a glotonimului „limba română” și a etnonimului „popor român”, autorii multor articole erau nevoiți să recurgă la formule evazive: neamul nostru, limba noastră, limba strămoșilor etc.

§4. CONȘTIINȚA ROMÂNEASCĂ - INSPIRATORUL MIȘCĂRII DE ELIBERARE NAȚIONALĂ A BASARABENILOR (1917-1918)

Ne-am convins din cele citite în paragrafele anterioare că spiritul românesc la moldoveni în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea era viu în permanență. El era viu atât la persoane aparte, cât și la colective întregi, cum ar fi echipele redacționale ale

publicațiilor periodice; românismul trăia, deși adesea în stare latentă, la moldoveni și bucovineni, la basarabeni și transnistreni. El era bine înrădăcinat în țăranime, preoțime, cadre didactice, ostași, ofițeri, studențime, în alte păături sociale basarabene. Despre conștiința românească a moldovenilor, în genere, putem vorbi în baza mărturiilor scrise ajunse până la noi. Anume ele ne permit să conchidem că țarismul n-a reușit în peste o sută de ani să schimbe caracterul românesc al Basarabiei.

După revoluția democratică rusă din februarie-martie 1917, în Imperiul țarist vine o perioadă de liberalizare. Popoarele asuprite folosesc această descătușare pentru emanciparea națională. Se mișcă balticii, caucazienii, ucrainenii, se mișcă popoarele Asiei Mijlocii. Alături de aceste națiuni vrea să scape de „închisoarea popoarelor” și partea națiunii române din Basarabia. Mișcarea de eliberare națională în Basarabia predomină mișcarea socială. Ultima este susținută de neromâni, în primul rând de evrei și ruși.

Anul 1917 dă posibilitate tuturor păturilor sociale și grupărilor naționale să se constituie în partide, organizații și societăți, să-și elaboreze programele, planurile de activitate, tactica și strategia; să-și întemeieze organele lor de presă; să se convoace în congrese spre a formula cerințe, apeluri și doleanțe colective. Părți componente ale Mișcării de eliberare națională din Basarabia în anul 1917 erau: Partidul național-moldovenesc, Partidul național democratic moldovenesc cu sediul la Kiev, Partidul progresist moldovenesc cu sediul la Odesa, Asociația (obștea) învățătorilor moldoveni din Basarabia și de dincolo de Nistru, Societatea culturală a românilor din Basarabia, Obștea studenților români din toată Rusia, Comitetul central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc cu sediul la Iași și alte formațiuni.

Cerințele tuturor componentelor Mișcării de eliberare națională se reduceau la două

cerințe: autonomia Basarabiei și unirea ei cu România.

Terminologia etnică românească - **români basarabeni, limba română, poporul român al Basarabiei, cărți românești, limba, literatura și istoria românească, studenți români, ostași români, frați români, neamul românesc dintre Nistru și Prut, naționalitatea română** etc. - este folosită cu fiecare ocazie de către menționatele formațiuni. Limba „moldovenească”, popor „moldovenesc”, injectate în sângele basarabenilor și transnistrenilor de ocupații ruși, erau folosite de băștinași mai degrabă din obișnuință. Cântecul patriotice curente sunt imnul *Deșteaptă-te, române!* și *Pe-al nostru steag e scris Unire*.

Care a fost mersul cronologic al evenimentelor din Basarabia în 1917, anul pregătirii morale a Unirii din 27 martie 1918? Spre a ne da seama de amploarea Mișcării naționale (românești) în Basarabia în anul 1917, vom evidenția în mod selectiv o parte dintre aceste evenimente:

- Către sfârșitul lunii martie 1917, la redacția ziarului „Cuvânt moldovenesc” are loc constituirea Partidului Național-Moldovenesc³⁹²;
- Ziarul „Cuvânt moldovenesc” din 2 aprilie 1917 (zi de Paști) pentru prima dată publică Imnul național al tuturor românilor *Deșteaptă-te, române*³⁹³;
- În martie - aprilie 1917, Partidul Național-Moldovenesc lucrează asupra proiectului programului său. În scopul redactării variantei finale, la 31 martie 1917 este creată o Comisiune. La ședința din 3 aprilie a acestei Comisiuni participă și doi delegați ai Societății studenților moldoveni din Kiev, V. Cazaciu și V. Bogos, precum și 3 inși din partea organizației de la Odesa. Reprezentanții Societății studenților moldoveni din Kiev informează Comisiunea că studenții de acolo au întemeiat un Partid Național Democratic

Moldovenesc, au elaborat proiectul de program, în care despre basarabeni se spune că sunt români, că ei au decis să poarte tricolorul românesc la piept³⁹⁴.

Este evident că decizia studenților români de la Kiev, precum și a acelor de la Odesa, a influențat mult asupra conținutului documentelor apărute în Basarabia pe parcursul anului 1917.

Reproducem aici o variantă a programului Partidului Progresist Moldovenesc din Odesa:

1. Autonomia politică a Basarabiei în cuprinsul ei actual dintre Prut și Nistru;
  2. Autonomia Bisericii, învățământul în școli în limba românească;
  3. Libertatea cuvântului, libertatea adunărilor și întrunirilor, libertatea economică și culturală;
  4. Dreptul de stăpânire a pământurilor, ce se vor confisca de la mănăstiri, stat și proprietarii mari;
  5. Libertatea culturală, bazată pe școli populare inferioare, mijlocii, superioare și tehnice;
  6. Înființarea pe lângă ministerul central a unui departament deosebit, care să aibă grija treburilor Basarabiei;
  7. Să se deschidă imediat congresul pentru autodeterminarea națională a **românilor din Basarabia**;
  8. Un consiliu național-teritorial autonom al reprezentanților **românilor din Basarabia**;
  9. Autonomia administrației și justiției, expuse congresului național-teritorial.
- Autonomia armatei³⁹⁵.

Evenimentele anului 1917 în Basarabia se derulează într-un ritm vertiginos:

- În ziua de 7 aprilie, la redacția ziarului „Cuvânt moldovenesc” are loc o întrunire cu

participarea a circa 80 de persoane. La această întrunire, părintele Gurie, care a fost și președinte al adunării, rostind o cuvântare, și-a încheiat-o cu chemarea din *Hora Unirii* de V. Alecsandri: „Hai să dăm mână cu mână, cei cu inima română!”³⁹⁶;

- La 10 aprilie are loc primul congres al tuturor învățătorilor din Basarabia³⁹⁷;
- La 14 aprilie se înființează „Asociația (obștea) învățătorilor moldoveni din Basarabia și de dincolo de Nistru”³⁹⁸;
- La 18 aprilie, la Odesa, are loc adunarea soldaților moldoveni, în număr de circa 20 000 persoane, care au hotărât aderarea la Partidul Național³⁹⁹;
- La 3 mai are loc prima ședință a Comisiunii școlare moldovenești de pe lângă Zemstva gubernială. Comisia decide: cărțile pentru școala moldovenească să fie tipărite cu grafie latină și să se creeze „în cadrele Comisiei o Bibliotecă de cărți școlare **românești**”⁴⁰⁰;
- 20 mai 1917. La Chișinău are loc primul Congres al studenților moldoveni, care se pronunță pentru „deschiderea de catedre pentru limba, literatura și istoria **românească** (*subl. n.*) la universitățile din Odesa și Kiev”⁴⁰¹;
- 25-28 mai 1917. La Chișinău are loc cel dintâi Congres al învățătorilor moldoveni. Pavel Gore, împuternicitul Zemstvei guberniale, în alocuțiunea de deschidere a Congresului, s-a adresat cu cuvintele „Frați români” și a explicat că „moldovenii, ardelenii, muntenii, bănașenii sunt toți români” și că „moldoveni” înseamnă „români din Moldova”⁴⁰². Congresul, hotărând „înființarea de catedre pentru limba, literatura și istoria românească la universitățile din Odesa și Kiev”⁴⁰³, a mai decis înlocuirea grafiei rusești cu cea latină.

Reproducem aici punctele 14, 15, 16 și 20 din rezoluția Congresului, din care observăm că limba română și cea „moldovenească” sunt considerate identice și sunt folosite în

paralel. Deosebirea e numai de grafie. Cităm: „... În gimnaziile moldovenești, care se vor deschide la toamnă, toate obiectele se vor preda în clasa I moldovenește (adică cu grafie chirilică - *n. n.*), iar în clasele celelalte **limba și literatura românească** (adică cu grafie latină - *n. n.*) va fi îndatoritoare pentru elevii moldoveni și facultativă pentru cei de altă naționalitate”; „În Seminarul de învățători din Soroca și în cel de învățătoare din Chișinău, precum și în Institutul de învățători din Chișinău, învățământul să fie în limba moldovenească, iar în Seminarul din Acherman (toate școlile erau în limba rusă - *n. n.*) **limba românească** să se introducă ca obiect de studiu obligator în toate clasele. În Școala Eparhială de Fete și în clasele pedagogice de la gimnaziu **limba română** se introduce ca obiect de învățământ. În școala moldovenească se introduce alfabetul latinesc - care va fi întrebuințat atât în cărțile didactice, cât și în scris...”⁴⁰⁴;

- 4 iunie 1917. Ostașii moldoveni din garnizoana Chișinău se întrunesc la prima lor adunare națională. Adunarea se încheie cu defilarea ostașilor prin Chișinău. Se poartă tricolorul și se cântă *Pe-al nostru steag e scris Unire*⁴⁰⁵;

- 6 iunie. Ziarul „Cuvânt moldovenesc” publică articolul *Moldoveni și români*, în care se arată că moldovenii sunt tot români⁴⁰⁶.

- 11 iunie. Se înființează „Societatea culturală a românilor din Basarabia”⁴⁰⁷;

- 25 august. Comitetul executiv al Sfatului deputaților ostași moldoveni din garnizoana Odesa, întrunindu-se în ședința de examinare a măsurilor luate de Zemstva gubernială a Basarabiei privind învățământul școlar, adoptă o hotărâre, punctul 3 al căreia are următorul conținut: „În legătură cu lipsa de învățători moldoveni vremelnici să se însemne (să se numească) ca învățători la sate învățători români - din România, Transilvania și Bucovina”⁴⁰⁸;

- 19-22 septembrie. Adunarea Zemstvei guberniale a Basarabiei hotărăște să se adreseze învățătorilor din Odesa și Kiev pentru a se crea catedre de limba și istoria română⁴⁰⁹;

- 20 octombrie 1917. La Chișinău își începe lucrările Congresul militar. Participă peste 500 de delegați reprezentând „peste 250 mii de ostași moldoveni de pe toate fronturile și din toate părțile armatei rusești” (câte doi delegați soldați și câte un ofițer de la fiecare companie);

- 23 octombrie 1917. Congresul soldaților moldoveni proclamă autonomia Basarabiei. Proclamarea „autonomiei provinciale și politice a Basarabiei” a însuflețit mult delegații la congres. Românii basarabeni se simțeau și ei oameni liberi, se simțeau parte a românimii. Simțul unității de neam, conștiința apartenenței la națiunea română i-au împins să ridice în sală steaguri naționale și să cânte cântece patriotice românești *Deșteaptă-te, române și Pe-al nostru steag e scris Unire*⁴¹⁰.

La data deschiderii Congresului ostașilor moldoveni din 23 octombrie, la Chișinău exista deja un cor de pedagogi care avea în repertoriul său și Imnul național al tuturor românilor *Deșteaptă-te, române*. Corul a interpretat Imnul național la Congresul ostașilor⁴¹¹;

- Noiembrie 1917. La Iași activează Comitetul central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc. Acest comitet, dând dovadă de înțelegere perfectă a problemelor românilor basarabeni, de patriotism și conștiință națională românească, adoptă un Apel, intitulat *Strigarea Comitetului central al ostașilor basarabeni de pe frontul românesc către frații români*. Reproducem textul acestei *Strigări*:

„*Frați Români! Neamul românesc dintre Nistru și Prut (passim. subl. n.) duce o mare lipsă de cărți. În toată Basarabia nu se afla nici o bibliotecă moldovenească. Școlile în*

care pentru întâiași dată se învață acuma **românește** n-au nici manuale, nici cărți de bibliotecă. Bisericile sunt cu desăvârșire lipsite de **cărți românești**. Astfel, când ne-am trezit din somnul adânc în care am zăcut atâta amar de vreme, vă rugăm, **fraților**, să ne dați tot sprijinul pentru ca trezirea noastră să fie deplină și mișcarea odată pornită să nu mai înceteze, ci să ne ducă cât mai grabnic la **idealul mult dorit** (Unirea Basarabiei cu România - n. n.).

Jertfiți pentru cauza sfântă a deșteptării și luminării fraților voștri, lipsiți-vă de orice puteți, căci nouă orice ne va prinde bine și ne va da nemărginit folos. Fiecare cărticică va aduce rodul ei bun și sănătos, căci sămânța aruncată de ea nu va cădea în drum, ci în adâncul sufletului curat al **românului basarabean**, lipsit până acuma de fericirea de a putea învăța carte în limba lui dulce.

Nădăjduim că toți **românii** cu iubire pentru **frații noștri dintre Prut și Nistru** vor veni degrabă în ajutorul lor. Cărțile se vor trimite pe adresa Comitetului central al ostașilor basarabeni de pe frontul român.

lași, strada Cuza Vodă, nr. 37”⁴¹².

- Decembrie 1917. La Chișinău activează Obștea studenților români din toată Rusia. Comitetul central al acestei Obști face și el un Apel, intitulat *Strigarea studenților români*, în care se spune:

„Fiindcă starea țării noastre (Basarabia - n. n.) e în primejdie din pricina răspândirii boalei bolșeviste, care molipsind **neamul nostru** (subl. n.) poate să împiedice mișcarea și deșteptarea națională, **noi, studenții români din toată Rusia** (subl. n.), unindu-ne în Obștea noastră, am hotărât să lucrăm mai întins pentru deșteptarea simțurilor naționale și să lărgim propovăduirea națională, luminând pe școlarii, soldații și țăranii moldoveni.

Pentru lucrarea aceasta ne trebuie mijloace mai mari, de aceea rugăm pe toți, cui li este scumpă cauza națională, să ne deie sprijinul lor prin jertfe pe adresa: Chișinău, Jukovskaia 15. Redacția „ Cuvânt moldovenesc ”.

*Comitetul central al studenților români din toată Rusia*⁴¹³.

În anul 1917 procesul de trezire a conștiinței naționale continuă vertiginos în tot Imperiul rus. El se desfășura foarte rapid și în Basarabia.

În acest an apar mai multe broșuri care încearcă să pună baza teoretică a mișcării de trezire a conștiinței naționale. Tema lor de bază, după Onisifor Ghibu, era autonomia Basarabiei, dar o autonomie pe baze naționale.

Președintele Partidului Național-Moldovenesc, Teofit Gh. Ioncu, publică broșura *Autonomia Basarabiei și Republica democratică federativă rusească* (Chișinău, Tipografia „Bessarabskoe Knigoizdatelstvo”, 1917), care prevede autonomia tuturor românilor aflați sub stăpânirea țaristă, inclusiv a celor din Transnistria.

Onisifor Ghibu menționează că în broșură surprinde „declarația deschisă de românism și de latinitate”, că „broșura lui Teofil Gh. Ioncu se încheie cu cuvintele: «Trăiască Basarabia autonomă! Trăiască neamul românesc»»⁴¹⁴.

Românul Teofil Gh. Ioncu, fiind basarabean după locul de naștere, declară: **„Români am fost, român ne este sângele ce ne curge în vinele noastre. Români suntem cu trup și suflet și ca români voim să trăim pe vecie** (passim *subl. n.*). Dacă așa este, apoi mai întâi trebuie să trezim simțirile neamului nostru și să ne cunoaștem **neamul nostru românesc**. Trebuie să luăm toate măsurile ca să învățăm și școalele din Basarabia **limba românească, scrisoarea românească și cultura românească** cea veche latină, din care s-au adăpat toate

popoarele culte de astăzi: francezii, italienii, care și ei se trag de la Roma și sunt rudele noastre mai depărtate, apoi englezii, nemții și alte popoare culte”⁴¹⁵.

Același român basarabean Teofil Gh. Ioncu, în calitate sa de reprezentant al Partidului Național-Moldovenesc la Congresul națiunilor din Rusia (septembrie 1917), care a avut loc la Kiev, fiind conștient de aspectul etnic - român (români) - și de cel local, teritorial, geografic - moldovean (moldoveni) -, declara: „Salut Congresul națiunilor în numele **românilor din Basarabia!** (*subl. n.*) Mulți au auzit de „moldoveni”, dar puțini cred că știți că **națiune moldovenească nu există. Există o națiune română** (*subl. n.*). Numele *Moldova*, *moldoveni* este numai teritorial, dar nu național, iară dacă noi numim „moldovenești” comitetele și organizațiile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul „român” sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și d-voastră, și el le servește de a ne acuza pe noi de separatism...”⁴¹⁶.

Un alt patriot român basarabean, un student care-și făcea studiile la Kiev, Vladimir Bogos, în susținerea Comitetului ostașilor moldoveni din Odesa a editat o broșură cu titlul *Trăiască Basarabia autonomă! Trăiască Rusia Republică Federativă Democratică* (Odesa, Tipografia E.I. Fesenko, 1917, 20 pagini). Broșura cuprinde un Apel, din care conchidem că atât pentru autor, cât și pentru Comitetul ostașilor moldoveni din Odesa „neamul moldovenesc” este identic cu neamul românesc. Cităm din acest Apel: „Țineți frate cu frate, dați mână cu mână, uniți-vă, că numai în unire e puterea cea mare. De bună seamă că numai atunci veți căpăta și-ți împărți pământul de dreptate, care până acum era în mâinile celor care singuri nu-l lucrau, dar se foloseau cu sudoarea altora. Afară de pământ și alte drepturi materiale, noi avem prilejul a învia la o viață națională și trebuie să ne păstrăm

neamul românesc, care este nu numai în **Basarabia**, dar și în **Bucovina, Transilvania, România**, într-o parte a **Sârbiei, Bulgariei**, chiar și în **Macedonia**. Acum a venit vremea, când putem să facem ce ne este scris, și de la Dumnezeu care ne binecuvântează la luptă pentru binele nostru național (*subl. n.*)”⁴¹⁷.

Dar românismul basarabenilor în 1917 s-a manifestat cel mai puternic la solemnitatea de deschidere, la 21 noiembrie, a Sfatului Țării, când s-a dat dovadă de un profund patriotism românesc, de un românism conștientizat, de o dorință fierbinte de a se elibera de sub ruși și a se uni cu Patria-mamă - România. La această solemnitate, corul protoiereului Berezovschi a executat (la cererea delegațiilor), de două ori Imnul național *Deșteaptă-te, române*, cântecul patriotic românesc *Pe-al nostru steag e scris Unire* și pentru prima dată în Basarabia a fost rostită și strofa:

Români din patru unghiuri,

Acum ori niciodată,

Uniți-vă în cuget

*Uniți-vă-n simțiri*⁴¹⁸.

În cuvântarea reprezentantului Partidului Național-Moldovenesc, Ioan Pelivan, deși se vorbește despre Moldova și poporul moldovenesc, găsim totuși afirmația că Basarabia a fost ruptă din trupul României. Cităm: „...Dați-mi voie, în acest moment istoric, să-mi îndrept privirile îndărăt și să ating puțin istoria poporului nostru, plină de lacrimi și dureri. În anul 1812 noi am fost ruși din trupul Moldovei și anexați la statul rus. În trecutul poporului nostru întotdeauna s-a întâmplat astfel: când se luptau între ei doi bandiți - rusul și turcul -, nici unul din ei nu suferea, ci suferea nenorocitul nostru popor moldovenesc. Așa s-a întâmplat și în anul 1812 - când **Basarabia a fost ruptă de la trupul României**

(*subl. n.*) ca să fie cedată țarismului rus...”⁴¹⁹.

Simțul frăției, conștiința unității de neam, puternica vibrație românească a deputaților moldoveni din Sfatul Țării s-au manifestat și prin căldura cu care ei l-au întâmpinat pe reprezentantul ziarului „Ardealul”, Onisifor Ghibu. Când acesta, încheindu-și cuvântul de salut „în numele „Ardealului”, a strigat „Trăiască Basarabia!”, „Trăiască Sfatul Țării!”, „Trăiască Republica Federativă!”, publicul, sculându-se în picioare, a aplaudat strigând „Trăiască Transilvania liberă!”, „Trăiască transilvănenii!”, „**Trăiască poporul românesc!**” (*subl. n.*)”⁴²⁰.

Așadar, ne convingem că, spre sfârșitul anului 1917, românii basarabeni - ostași, pedagogi, studenți, țărani - în frunte cu organul legislativ al Basarabiei Sfatul Țării, erau în frământare, în fierbere, în trezire românească, în dorința de a fi liberi de colonizatori și de a se uni cu frații de sânge, de limbă, de tradiții și obiceiuri, de trecut, prezent și viitor.

Spre a se rupe treptat, dar definitiv de Rusia, la 2 decembrie 1917 Sfatul Țării proclamă Basarabia Republică Moldovenească Democratică în componența Republicii Federative Democratice Rusești.

La 13 decembrie, marinarii moldoveni din flota Mării Negre și artileriștii din cetatea Sevastopol, întrunindu-se într-o adunare, adoptă o rezoluție de susținere a Republicii Moldovenești Democratice și a „așezământului ei cel mai înalt”, Sfatul Țării⁴²¹.

Din cauza dezordinii și fărâdelegilor săvârșite de soldații ruși (roșii și cei din trupele generalului Șcerbaciiov) și amenințării Ucrainei de a încorpora Basarabia în frontierele controlate de Kiev, Sfatul Țării și Consiliul Directorilor Generali hotărăsc să invite trupe române. Pentru păstrarea liniștii publice și instaurarea ordinii, la 22 decembrie 1917, Sfatul Țării trimite o telegramă guvernului român (Iași) cu rugămintea de a „dispune trimiterea la

Chișinău a unui regiment ardelenesc”⁴²².

Evenimentele hotărâtoare rămăneau pentru primele trei luni ale anului 1918. Aici vom menționa doar că, în a doua jumătate a anului 1917, românii basarabeni s-au pregătit ei înșiși și au pregătit (prin publicațiile periodice) opinia publică românească și mondială în problema hotărârii lor de a rămâne români și a dorinței lor de a se uni cu Patria - cu România.

§ 5. SFATUL ȚĂRII - EXPRESIA POLITICĂ

A ROMÂNISMULUI ÎN BASARABIA

La hotarul dintre secolele XIX și XX, mai ales în al doilea deceniu al acestuia din urmă, Basarabia era pregătită atât moral, cât și organizatoric pentru a lua hotărârile decisive privind Declarația de independență și Unirea cu Patria-mamă - România.

Anul 1918 începe cu evenimente neplăcute pentru Basarabia. Bolșevicii nu recunosc Republica Democratică Moldovenească și mai ales nu acceptă prezența în Basarabia a trupelor române. Șeful statului major al Armatei Roșii din Chișinău își declară intenția de a „lichida” Sfatul Țării. Petrogradul bolșevic anunță ruperea relațiilor diplomatice cu România și sechestrarea tezaurului (fondul românesc de aur al acestuia); Ucraina planifică încorporarea Basarabiei în frontierele controlate de Kiev; resturile armatei ruse de pe frontul român continuă să provoace dezordini și să împiedice activitatea Sfatului Țării⁴²³.

În această situație, mișcarea de eliberare națională basarabeană, întreaga Basarabie, având deja Parlamentul și Guvernul său, alese în mod democratic, continuă să promoveze linia strategică de eliberare de sub ruși și de unire cu România. Fiind multe decenii în amorțeală, românismul basarabean erupe și devine forța motrice a evenimentelor de la începutul anului Unirii, 1918.

Originea etnică românească a moldovenilor basarabeni este recunoscută și de conlocuitorii lor („Chiar și aceia, cari nu suntem de neam români”).

Conștiința românească a populației băștinașe basarabene tot mai des apare în forma sa superioară, în forma colectivă. Hotărârile și apelurile Adunărilor pedagogilor, ale proprietarilor de pământ, ale zemstvelor județene sunt expresii ale conștiinței românești a unor grupări mari de cetățeni din diferite părți ale Basarabiei. Ședința istorică în plen a Sfatului Țării din 27 martie 1918 și hotărârea lui privind Unirea Basarabiei cu România au demonstrat că Parlamentul Basarabiei Sfatul Țării a fost expresia superioară a conștiinței românești a majorității moldovenilor basarabeni.

Ne vom convinge în continuare că poporul cerea Unirea Basarabiei cu România, fiindcă era conștient de originea sa etnică românească. Expresiile de genul „frații noștri români”, „neamul nostru”, „mama noastră adevărată România”, „neamul românesc”, „noi, studenții moldoveni din Basarabia, am ridicat sfântul tricolor al tuturor românilor”, „trăiască libertatea și Unirea tuturor românilor!”, „Basarabia noastră este țară românească”, „noi, studenții români din Basarabia”, „noi vrem o Românie a tuturor românilor!”, „Noi, tinerimea română din Basarabia”, „la serbarea Unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însuflețire: trăiască România, mama tuturor românilor!”, „frații de peste Prut”, „Unirea cu țara noastră mamă România”, „de a fi totdeauna sub sceptrul Maiestății Voastre, care dorință este a întregului neam românesc și prin urmare și a poporului românesc din Basarabia”, „sora noastră România”, „frații de sânge din România”, „românii basarabeni” și altele demonstrează cu prisosință conștientizarea de către basarabeni a naționalității lor române. Reproducem în ordine cronologică unele evenimente de însemnătate epocală de la începutul anului 1918, inclusiv cel din 27 martie.

- 15 ianuarie 1918. Sfatul Țării se întrunește în ședință extraordinară spre a saluta, în persoana generalului Broșteanu, prezența trupelor române în Basarabia. P. Erhan, Președintele Consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldovenești, încheie discursul său de mulțumire „**fraților noștri români**” (*subl. n.*) cu cuvintele: „ Trăiască poporul român - trăiască România!”⁴²⁴.

- 16 ianuarie. Comitetul studenților moldoveni adresează un apel către populația Basarabiei, în care cheamă la unirea cu România, numită „mama noastră adevărată”. Cităm: „Moldoveni, a sosit ceasul când toată suflarea moldovenească să serbeze ziua cea mai sfântă, mai luminată și mai fericită în viața noastră. Acum Dumnezeu întâiași dată a întins mâna sa de bunăvoință către **neamul nostru** (*passim subl. n.*). Viața poporului moldovenesc este acumă chezăsluită pe veci... Mult am strădănit și am năcăjit de jugul străinilor. [...].

Dar Dumnezeu Sfânt n-a vrut moarte [...] întregului popor al nostru. El ne-a trimis pe **mama noastră adevărată România**, care ne-a pune toată rânduiala, ne-a îndrepta pe o cale adevărată, care duce **tot neamul românesc** la mare viitor. [...].

Noi, studenții moldoveni din Basarabia, de la începutul revoluției **am ridicat sfântul tricolor al tuturor românilor**...Trăiască libertatea și unirea tuturor românilor! Chișinău, 16 ianuarie 1918. Comitetul studenților moldoveni”⁴²⁵.

- 24 ianuarie 1918. Sfatul Țării adoptă Declarația de proclamare a Independenței Republicii Moldovenești⁴²⁶.

- 24 ianuarie. Un grup de români din toate provinciile românești (Transilvania, Bucovina, România, Macedonia, Serbia și Basarabia) adoptă o Declarație cu privire la unirea tuturor românilor. Aducând argumente în favoarea unirii Basarabiei cu România, Declarația se încheie cu următoarele două alineate: „Fiecare să-și dea seama că mântuirea noastră este numai într-o

Românie nouă, a tuturor românilor” și „Pentru înfăptuirea acestei Români vom lupta, pentru înfăptuirea ei vom trăi, pentru înfăptuirea ei vom muri, dacă va fi nevoie”⁴²⁷.

- Și tot la 24 ianuarie Comitetul central al studenților români din Basarabia publică în ziarul „România nouă”, nr. 8, *Cuvântul tinereții din Basarabia*, prin care se demonstrează necesitatea unirii Basarabiei cu România. Reproducem unele pasaje: „**Basarabia noastră este țară românească** (passim *subl. n.*), întocmai ca și celelalte țări de peste Prut, locuite de **frații noștri**. De 106 ani ea a fost ruptă de la sânul mamei noastre, Moldova, și dată pe mâna străinilor, care ne-au asuprit și ne-au batjocurit cum au vrut, luându-ne orice drept la viață națională și omenească. Noi, sub stăpânirea rusească, n-am avut școală, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic din ce îi trebuie unui popor pentru ca să poată înainta. Pământurile ni s-au luat de străinii colonizați aici, drepturile avute în vechea Moldovă ne-au fost răpite rând pe rând de veneticii așezați printre noi. [...] Așa de bine au știut străinii să ne dezguste de noi înșine și de frații noștri, încât mulți moldoveni s-au lepădat de neam și au ajuns să-i socotească dușmani pe înșiși **frații noștri români**. [...].

Noi, studenții români din Basarabia, dându-ne seama de starea dureroasă de lucruri de la noi și voind să lucrăm pentru îndreptarea ei, ne-am hotărât să pornim la luptă împotriva a tot ce a fost și este rău în viața noastră națională. Noi socotim că mântuirea neamului nostru este numai în unirea tuturor fiilor noștri într-o singură țară. Noi de la străini nu mai așteptăm nimic; toată nădejdea ne-o punem în viața la un loc cu **toți frații noștri români**. Nu ne trebuie Rusie Federativă, căci Rusia nu ne-a dat în curs de o sută de ani decât întunecime și sabie, iar în vremurile de slobozenie de acum nu ne-a dat decât anarhie; **noi vrem o Românie a tuturor românilor** [...].

Să știe toți dușmanii neamului nostru, fie ei străini, fie din mijlocul nostru, că **noi, tinerimea**

română din Basarabia, nu ne vom da îndărăt de la nici o piedică, care va sta în calea **îndeplinirii sfintei cauze a unirii tuturor românilor**. [...]⁴²⁸.

Declarația Comitetului Central al studenților români din Basarabia, spune Onisifor Ghibu, a avut un mare efect proromân. Mulți basarabeni se declarau de partea acelor ce vor Unire. O. Ghibu relatează un exemplu: la 2 februarie 1918, „învățătorimea din ținutul Chișinăului făcu declarație publică despre adeziunea ei la Unirea tuturor românilor, apoi, rând pe rând, o mulțime de patrioți își arată aceleași sentimente, în articolele și apelurile publicate în coloanele ziarului „România nouă”⁴²⁹. „Declarația corpului didactic din învățământul primar din ținutul Chișinăului” de la 2 februarie 1918, fiind importantă și prin faptul că a fost votată și de neromâni, o reproducem în întregime:

*„Noi, învățătorii din ținutul Chișinău, declarăm că, deși n-am putut fi de față la înălțătoarea **serbare românească, ținută în 24 ianuarie** (passim subl. n.), fiind răzlețiți prin sate, am primit cu mare bucurie vestea despre măreția ei și suntem de credință nestrămutată că la **acea zi sfântă, când se va serba Unirea tuturor românilor**, vom fi și noi printre fericiții care vom putea vedea înfăptuirea unui ideal visat de sute de ani.*

*Ne simțim de datoria noastră a mai declara că noi, învățătorii, suntem aproape toți născuți basarabeni, noi am fost și suntem în slujbă și **chiar și aceia care nu suntem de neam români**, avem rude printre români și totdeauna am avut deplină cunoștință despre aceea că munca noastră de până acum a fost o fărădelege a stăpânirii rusești, pe care pentru multele ei păcate a răsturnat-o revoluția.*

*În inima noastră arde un mare dor de a spăla toate păcatele trecutului și vom face tot ce ne stă în putință ca să scoatem norodul din întuneric, numai una ne este nădejdea, că **ocârmuirea românească, odată cu Unirea**, va întocmi soarta poporului muncitor, care este talpa*

țării, astfel încât să fie pe deplin mulțumit. Aceasta va fi și chezașia muncii noastre culturale, care numai atunci va da roade bunecuvântate, și tot norodul numai atunci se va simți fericit, și la serbarea Unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însuflețire:
Trăiască România, mama tuturor românilor!

Președinte al Unirii învățătorilor din ținutul Chișinăului, Podlesnâi.

*Secretar, Popescu*⁴³⁰.

- 15 februarie. Ziarul „România nouă”, nr. 22, publică articolul *Prin cine se face Unirea?* semnat de Vladimir Cazaciu, membru al Sfatului Țării din partea localității Soroca. Autorul afirmă că unirea Basarabiei cu România e dorită de basarabeni, „de ea se va bucura toată suflarea românească”. Dar, menționează V. Cazaciu, unirea poate deveni trainică odată cu ridicarea nivelului de cultură. Din aceste motive autorul articolului face apel către **„frații de peste Prut”** (*subl. n.*) să-i ajute pe românii basarabeni în opera de ridicare a culturii populației Basarabiei⁴³¹.

- Februarie 1918. Guvernul Republicii Moldovenești, printr-o radiogramă trimisă guvernului Ucrainei, protestează contra planurilor Ucrainei de a anexa Basarabia⁴³².

- 3 martie. Zemstva ținutală din județul Bălți, împreună cu marii proprietari din localitate, examinează cererea țăranilor de unire „cu țara noastră mamă: România” și adoptă în unanimitate Hotărârea de susținere a cererii țăranilor. Reproducem integral Hotărârea Zemstvei din județul Bălți, prin care se cere „Unirea Basarabiei cu Regatul României”:

„Adunarea generală a Zemstvei din districtul Bălți, născută din alegerile regionale ce au avut loc în decembrie 1917 și convocată în ziua de 1 martie 1918 pentru votarea bugetelor și altor măsuri necesare bunului mers al administrațiunii și vieții economice în această regiune

în unire cu adunarea generală a tuturor marilor proprietari, întruniți în ziua de 3 martie 1918, terminând lucrările sale, înainte de a închide sesiunea a discutat și votat în unanimitate următoarea moțiune depusă la biroul adunării de către membrii Zemstvei și ai marilor proprietari:

*Rezemat pe principiile proclamate de marea revoluțiune a popoarelor fostului mare imperiu al tuturor rușilor, care în primul rând odată cu libertatea și egalitatea tuturor indivizilor în fața legilor, a proclamat libertatea naționalităților de a dispune singure de soarta și așezămintele lor prezente și viitoare, poporul moldovenesc, așezat de acum 20 de veacuri de către **străbunii noștri romani între Nistru și Prut**, a proclamat în ziua de 2 decembrie 1917 Basarabia Republică Moldovenească independentă și de sine stătătoare.*

Ținând seama că viața și propășirea economică a unui popor este în raport cu forța vie și aptitudinile pe care Dumnezeu le-a hărăzit, și că în unire stă puterea și că unde-s doi puterea crește;

Ținând seama că în timp de 14 veacuri Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului și că soarta ei a fost de-a pururea legată de aceea a Principatelor dunărene cu care a gustat aceleași suferințe și aceleași bucurii;

Ținând seama că în anul 1812 în urma frământărilor sângeroase ale tuturor popoarelor europene Basarabia a fost smulsă fără consimțământul ei de la trunchiul ei etnografic al națiunii sale de origine și,

Ținând seama de pilda splendidă pe care tânărul regat al României a dat-o în scurtul timp de când a fost recunoscut stat independent, atrăgându-și astăzi admirarea și iubirea tuturor popoarelor din lume și chiar respectul dușmanului comun:

*Proclamăm astăzi în mod solemn în fața lui Dumnezeu și a lumii întregi că **cerem***

Unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor ei de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice și culturale.

*Facem apel la toate adunările din întreaga Basarabie de la Hotin până la Ismail să se unească prin votul lor la moțiunea noastră și să ceară Sfatului Țării la Chișinău să trimită o delegațiune cu reprezentanții din toate adunările regionale și de proprietari la Iași pentru a depune la picioarele Tronului României omagiile noastre de devotament și credință către regele Ferdinand I, **regele tuturor românilor**”. D. D. Ciolac, președintele Ligii proprietarilor, C. Leancă, președintele adunării Zemstvei de Bălți, Gr. Blajievschi, primarul orașului, C. Hâncu, președintele Zemstvei ținutului, I. Lefter, comisarul ținutului Bălți, V. Vrabie, președintele Partidului Național-Moldovenesc”⁴³³ (în total 102 semnături).*

- 6 martie. Uniunea proprietarilor agricoli din Basarabia înmânează regelui României

Ferdinand I, într-o audiență acordată în ziua de 6 martie 1918, un Memoriu cu cererea pentru unire. Reproducem două pasaje din acest Memoriu: „...Sire, suntem fericiți că putem exprima înaintea Majestății Voastre dorința tuturor păturilor din Basarabia, ce sunt pentru ordine, liniște și muncă productivă, **de a fi totdeauna sub sceptrul Majestății Voastre, care dorință este a întregului neam românesc și prin urmare și a poporului românesc din Basarabia (subl. n.) [...]** Sire, rugăm Majestatea Voastră **să permită ca sora noastră România să restabilească aceleași condițiuni de viață corectă și normală, care domnește în România**, împiedicând astfel ca demagogia, care întotdeauna însoțește revoluția, să nu **întunece cei dintâi pași în organizarea Basarabiei și a unirii ei libere cu România (subl. n.)**”⁴³⁴.

- 10 martie. Printr-un Memoriu asupra stării în Basarabia, înaintat Guvernului român de

către Uniunea marilor proprietari din Basarabia și semnat de președintele acesteia P. Sinadino, marii proprietari cereau, „**fără nici un înconjur**”, „**a fi uniți cu România**”⁴³⁵.

- 13 martie. Adunarea Zemstvei județului Soroca, împreună cuproprietarii localității, adoptă o Moțiune, în care se declară „**unirea Basarabiei cu Regatul României**” (*subl. n.*). Totodată, semnatarii Moțiunii fac „apel la Sfatul Țării și la toate adunările constituite din întreaga Basarabie, de la Hotin până la Ismail, să se unească prin votul lor la Moțiunea noastră și să trimită delegațiuni cu reprezentanți din toate adunările regionale și proprietare pentru a depune la picioarele Tronului României omagiile noastre de devotament și credință către regele Ferdinand I-*iu*, rege al tuturor românilor”. Urmează delegații și semnatarii Moțiunii, în total 167, printre care primarul or. Soroca Soltuz, președintele Dumei or. Soroca Safonov, procurorul Kersnovski, comisarul ținutului Soroca V. Secară⁴³⁶.

- 16 martie. Ministerul de Externe al Republicii Ucraina, Golubovici, trimite telegrame guvernelor german, austro-ungar, turc, bulgar și român, prin care declară că nu recunoaște Republica Democratică Moldovenească ca stat independent și susține că Basarabia este o parte integrantă a Ucrainei⁴³⁷; Guvernul Republicii Democrate Moldovenești trimite Guvernului Republicii Ucraina o notă de protest⁴³⁸; membrii Sfatului Țării fac un schimb de păreri asupra problemelor de politică externă, în special în relațiile cu Ucraina⁴³⁹.

Iată, deci, care era situația politică în Basarabia către 27 martie 1917, ziua când Sfatul Țării trebuia să decidă și a decis în mod democratic soarta Basarabiei. Pe de o parte, poporul, fiind conștient de apartenența sa la națiunea română, tot mai insistent cerea unirea Basarabiei cu România, iar pe de altă parte Ucraina, tot mai obraznicdorea să anexeze teritorii ce de drept nu-i aparțineau.

În această situație, la 27 martie 1918 membrii primului Parlament basarabean Sfatul Țării,

pătrunși de ideea românismului, exprimând dorința fierbinte a populației majoritare românești, fiind exponenții unei conștiințe românești colective, votează Unirea Basarabiei cu România. Reproducem unele extrase din procesul-verbal nr. 63 al ședinței Sfatului Țării din 27 martie 1918, care demonstrează spiritul românesc ce domina sala de ședințe a Sfatului Țării⁴⁴⁰.

- Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, în discursul de deschiderespune, printre altele, că „ședința de astăzi, domnilor deputați, va fi o ședință istorică pentru națiunea noastră, pentru poporul nostru”;
- Deputatul Cijevski anunța că blocul moldovenesc, având în vedere activitatea și meritele luptătorului politic și profesorului savant Stere, a hotărât să-l primească în mijlocul său;
- Deputatul Constantin Stere zice, printre altele: „... **Nimeni, în afară de noi, n-are dreptul să vorbească și să hotărască ceva în numele poporului Basarabiei.** Noi suntem aduși aici prin acel proces elementar istoric, care distruge temeliile cetăților și Bastiliei. Revoluția a adus la aceasta nu numai pe ruși, ci și pe întregul popor românesc (*subl. n.*). .. **Poporul românesc n-a venit în Basarabia din afară, el aici s-a născut**, aici a fost acel cazan, unde a fiert și s-au topit toate acele elemente, din care s-a născut poporul român. Noi n-avem unde ne duce și pe noi nimeni nu ne poate alunga din casa noastră...”.
- Deputatul Ion Buzdugan spune că „în numele blocului moldovenesc, care de astăzi înainte va fi blocul **românesc**, care va apăra drepturile întregului neam românesc, am marea cinste, ca în această ședință istorică a Sfatului Țării să dau citire următoarei declarații: «În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în **puterea dreptului istoric și dreptului de neam**, pe baza principiului că noroadale singure să-și hotărască soarta lor, de azi

înainte și **pentru totdeauna se unește cu Mama sa România**. Această Unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru realizarea reformei agrare, după nevoile și cererile norodului. Aceste hotărâri se vor recunoaște de Guvernul Român;
2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie;
3. Competența Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern;
4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale;
5. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul Român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei;
6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia;
7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în Consiliul de Miniștri Român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul Român;
8. Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret;
9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct;
10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, acedinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin Constituție;

11. Toate călcările de legi, făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerilor din urmă sunt amnistiate.

Basarabia, unindu-se ca fiică cu Mama sa România, Parlamentul Român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărî împreună cu toții înscrierea în Constituție a principiilor și garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România, de-a pururea și pentru totdeauna!»” (*subl. n.*).

- Deputatul Dudchievicz declară, printre altele, în numele polonezilor basarabeni:

„...În această zi măreață, eu salut călduros nefericitul și în același timp fericitul **popor moldovenesc înfrățit**, care în sfârșit poate să se unească cu **poporul românesc legat prin sânge. În numele poporului polonez susțin în întregime Unirea Basarabiei cu România**, cum aceasta o doresc moldovenii, locuitorii băștinași ai acestei țări”.

În timpul pauzei de 10 minute fracțiunea țărănească condusă de Țiganco se divizează. Ca urmare, deputatul Bârcă (Teodosie) dă citire Declarației unei părți a fracțiunii țărănești, care s-a separat de cea condusă de Țiganco: „Noi, mai jos iscăliții deputați moldoveni, ne-am hotărât astăzi, în această zi măreață și sfântă pentru națiunea noastră, să ne **unim cu toți moldovenii din Sfatul Țării pentru înfăptuirea Unirii noastre cu frații de sânge din România...**”

- Pronunțându-se pentru votul deschis, deputatul Buzdugan declară: „Las' ca poporul nostru, țara noastră și toată lumea să știe că **noi, românii basarabeni**, care am suferit un veac întreg sub jugul țarismului rus, că noi toți **dorim Unirea cu frații noștri de peste Prut, că noi vroim să fim și să rămânem pentru totdeauna împreună cu toți românii**. Să știe toată lumea că **noi vroim unirea tuturor românilor, de partea aceasta a Prutului și**

de cealaltă a Carpaților într-o Românie Mare, una și nedespărțită.... Vă chem pe toți să votați cu îndrăzneală și deschis, ca istoria să fixeze pentru totdeauna numele tuturor fiilor adevărați ai poporului nostru moldovenesc, care au votat **pentru Unirea tuturor românilor, a viitoarei Românie Mari”.**

După ce se votează deschis, nominal rezoluția blocului moldovenesc, Președintele și vicepreședintele numără voturile, Ion Inculeț aduce la cunoștință rezultatul votării. El este următorul: cu majoritate de optzeci și șase (86) voturi împotriva a trei (3) rezoluția pentru Unirea Basarabiei cu România a blocului moldovenesc este adoptată.

În sală urmează o explozie de aplauze și strigăte „Vivat!” „Ura!”, „Trăiască România!”, „Trăiască Unirea în veci!”.

Așadar, atmosfera de la ședința istorică a Sfatului Țării din 27 martie 1917, precum și hotărârea lui de unire a Basarabiei cu România, sunt o dovadă a înaltului spirit românesc, a românismului conștientizat care domina Basarabia.

E important să menționăm că printre argumentele folosite în tratatul prin care Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia și România recunosc Unirea Basarabiei cu România, semnat la 28 octombrie 1920 și ratificat la 19 mai 1922, figurează două momente care susțin atât prezența românismului în Basarabia, cât și dorința arzătoare a românilor basarabeni de a se uni cu Patria lor - România. În tratat se menționează că „Unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată geografic, etnografic, istoric și economic” și că „populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România”⁴⁴¹. Aceasta mai înseamnă că țările menționate au recunoscut oficial că, din punct de vedere etnografic și istoric, Basarabia este populată de români și că teritoriul dintre Prut și Nistru aparține României.

- În cele din urmă e important să mai menționăm că, grație unei conștiințe naționale

românești colective puternice a locuitorilor multor localități basarabene, actul Unirii, proclamat de Parlamentul Basarabiei Sfatul Țării la 27 martie 1918, a fost cu entuziasm acceptat de populația Basarabiei. Drept argument reproducem secvențe din telegramele de salut și încuviințare ale populației câtorva plase, adresate Sfatului Țării. Din telegrama reprezentanților plasei Balotina, jud. Bălți, către Sfatul Țării: „Reprezentanții plasei Balotina, jud. Bălți, în adunarea de astăzi cu mare bucurie **sărbătoresc marea și strălucita zi a Unirii** pentru veci a scumpei și iubitei noastre Patrii Basarabia **cu mama sa România**, de la care a fost ruptă de către ruși în anul 1812. Sub stăpânirea acestor din urmă noi eram cufundați în întuneric, fiindcă ei prin toate mijloacele căutau să ne facă să uităm limba și patria noastră.

Dar Dumnezeu a avut grijă de noi, și Dumneavoastră, mulțumită frumoasei idei, pe care V-a inspirat-o El, ați săvârșit acest **act mare al Unirii Basarabiei cu Patria-mamă**. Președinte Vasile Mironiță, vicepreședinte Ion Scobioală⁴⁴².

Și populația plasei Cinișeuți prin telegrama către Sfatul Țării susține Unirea. Cităm: „Toate clasele sociale ale populației din plasa Cinișeuți cu însuflețire sărbătorească ziua mare pentru Basarabia, ziua de 27 martie, Ziua **reîntoarcerii Basarabiei la sânul Patriei România** (*subl. n.*). În amintirea acestui eveniment de dreptate istorică Zemstva de voloste (plasa) a desemnat un fond pentru deschiderea unei școli medii în Cinișeuți. Trăiască România Mare! Președintele zemstvei de voloste din Cinișeuți, Melnicov⁴⁴³.

Populația plasei Criuleni de asemenea a susținut Unirea. Întelegama către președintele Sfatului Țării se spune: „Sărbătorind astăzi împreună cu **frații noștri români**, soldații regimentului 10 vânători, ziua unirii Basarabiei cu patria-mamă, populația plasei Criuleni cu sentimentul unui profund respect salută pe bărbații înțelepți ai țării, care au împlinit năzuințele poporului moldovenesc **spre Unire cu România**. Trăiască conducătorii noștri luminați, care au

muncit pentru binele poporului! Trăiască regele României! (președintele Comitetului plasei Criuleni, Grăjdianu)”⁴⁴⁴.

Adunarea Consiliului Județean Tighina, prin telegrama adresată primului ministru român, exprimă adeziunea deplină la actul Unirii Basarabiei cu România. Cităm: „Adunarea consilierilor județului Bender, în ziua de 2 aprilie 1918, ascultând cu dragoste declarația Sfatului Țării a **Unirii Basarabiei cu mama sa România**, cu toții au hotărât a vă ruga să binevoiți a aduce M. S. Regelui Ferdinand I al României felicitări pentru săvârșirea înălțătorului act al unirii popoarelor înfrățite”⁴⁴⁵.

Așadar, mișcarea națională **românească** pentru conștientizarea și apărarea originii etnice daco-romane și a comunității lingvistice și de neam a basarabenilor cu toți românii, pentru unirea Basarabiei cu România a existat pe tot parcursul secolului al XIX-lea, a existat la începutul sec. al XX-lea, a existat până la 27 martie (9 aprilie) 1918 și după această dată. Forma acestei mișcări după actul Unirii din 1918 a fost cea de deplină adeziune și susținere a acestui eveniment istoric. Or, acest fenomen poate fi explicat numai prin prisma conștiinței românești (de sine și colective) a moldovenilor basarabeni, prin românismul conștientizat de ei, prin spiritul românesc care stăpânea nu numai Basarabia, ci întreg teritoriul Daciei antice.

În concluzie subliniem că forța motrice a unirii Basarabiei cu România a fost, în primul rând, românismul conștientizat al basarabenilor. Conjunctura politică - prăbușirea țarismului, proclamarea Ucrainei ca stat independent și ambițiile ei de a acapara Basarabia, pierderea de către Rusia țaristă a primului război mondial etc. - a jucat și ea un rol anumit, însă nu principal.

Asemănător s-au desfășurat evenimentele în 1918 și în partea de nord a Moldovei istorice - Bucovina. Acolo, la 27 octombrie, în Cernăuți, a avut loc Adunarea politică, la care au participat deputații români din Parlamentul de la Viena (Bucovina încă făcea parte din Imperiul austro-

ungar), foști deputați din Dieta Bucovinei și primarii români din întreaga provincie, precum și alți mulți oameni de bună-credință de naționalitate română. Adunarea, declarându-se constituantă, hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și alege un consiliu național român al Bucovinei.

La 15 (28) noiembrie 1918, în Sala sinodală din Palatul Mitropolitan din Cernăuți a avut loc Congresul general al Bucovinei, la care au participat Consiliul Național Român al Bucovinei, delegații polonilor și germanilor, reprezentanții comunelor rutene de peste Prut și mulți oaspeți. Congresul general al Bucovinei hotărăște unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei „în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României”.

Menționăm aici că Moțiunea de Unire votată de Congresul general al Bucovinei a fost susținută de delegațiile polonezilor și germanilor, care reprezentau Consiliul Național al Polonilor din Bucovina și Consiliul Național al Germanilor din Bucovina. Ei recunoșteau originea etnică românească a populației majoritare din regiune.

Din partea polonilor a vorbit dr. Stanislaus Kwiatkowski. Acesta, printre altele, a declarat că polonii bucovineni salută „călduros ziua sfântă a renașterii României Unite” și „recunosc pe deplin drepturile imprescriptibile ale poporului român asupra țărilor din sudul Nistrului în general și în special asupra Bucovinei”. Din partea germanilor dr. Lebouton declară în limba germană că și „Consiliul Național German în numele germanilor din Bucovina se pronunță întru alipirea Bucovinei la Regatul României”.

Astfel, Moțiunea de Unire a fost acceptată cu o unanimitate de voturi⁴⁴⁶.

§ 6.UNIREA - OPERĂ IZVORĂTĂ

DIN ROMÂNISMUL CONȘTIENTIZAT AL BASARABENILOR

Un martor ocular al evenimentelor anilor 1917-1918 este românul basarabean **Nicolae Popovschi** (1875, Chișinău - 1948, București). Fiu de preot, colaborator la primul ziar românesc, „Basarabia” (1906), profesor la liceul „Alexandru Donici” din Chișinău, istoric.

Patru ani după Unire, N. Popovschi scrie articolul *Românismul în Basarabia și Unirea*, în care răspunde la întrebările: Care era starea sufletească a Basarabiei, din care a ieșit Unirea? De unde au izvorât acele sentimente, acea însuflețire, care au dus pe basarabeni la Unire? Unde au fost ascunse aceste sentimente atâta amar de vreme și cu ce au fost ele susținute, cu ce au fost hrănite?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, autorul nostru confirmă în primul rând ideea continuității „firului românismului” în Basarabia din momentul răpirii ei de către ruși. Deși Popovschi recunoaște mai întâi de toate că în Basarabia spiritul românesc a fost menținut mult de cărturari, iubitori de neam, scriitori etc., cu toate acestea el afirmă că puterea „îndrumătoare în istoria românismului în Basarabia” nu putea fi alta decât țărănimea basarabeană⁴⁴⁷. Aceasta, însă, spune cercetătorul, găsea „acea bogăție sufletească, acea nemărginită tărie și hrană, care i-a dat putere să-și păstreze natura etnică, fără nici o stricăciune, timp de mai bine de o sută de ani” în limba maternă⁴⁴⁸. N. Popovschi spune în continuare că „politica de rusificare a guvernului țarist n-a putut distruge această puternică armă a românismului în Basarabia”⁴⁴⁹.

Profesorul Popovschi e convins că alături de limba română la conservarea și susținerea românismului în Basarabia a contribuit încă o putere, și anume biserica, unde, practic, în toți anii de ocupație rusească, slujbele se oficiau în românește⁴⁵⁰.

Patriotul român basarabean N. Popovschi încheie studiul *Românismul în Basarabia și Unirea* cu câteva concluzii trase de pe urma cercetării „împrejurărilor și condițiunilor în care s-a

pregătit și s-a dezvoltat” Unirea. Reproducem câteva pasaje din aceste concluzii:

„1) **În Basarabia există un românism sănătos** (*passim subl. n.*). El n-a fost adus din afară, ci a venit din adâncul vremurilor și a crescut în sufletul poporului. Poporul l-a păstrat cu cea mai mare sfințenie timp de un veac și mai bine, și astăzi îl aduce pe altarul patriei spre binele neamului întregit.

2) **Românismul basarabean** nu era ceva absolut conștient, așezat într-o concepție sistematică, în care ar putea fi arătate programe gata și îndrumări pentru orice activitate socială și politică. Însă el nu-i nici un simplu instinct orb, care nu știe de unde porcede și ce vrea și care ușor ar putea deveni o unealtă ascultătoare pentru scopuri străine lui. **Românismul basarabean este compus din elemente de conștiință.** Aceste elemente cuprind toate laturile vieții unei mulțimi de oameni și îmbrățișează un șir de mișcări sufletești și de evenimente exterioare. Fie ele mici, fie mari - în ele se înscrie o istorie de un veac întreg. Și dacă **acest românism a fost destul de puternic** ca timp de o sută de ani să respingă orice înrăurire vătămătoare a străinilor apăsători, care ar fi putut să-i răpească comoara națională, să credem că în împrejurările fericite de astăzi, când s-a deschis și pentru dânsul calea firească a propășirii, el nu va mai rămânea în starea veche de amortire și va intra în viața comună a neamului, nu ca un material brut, trebuincios la clădirea nouă a societății, ci ca un factor îndrumător, în tot cazul - eficace, care-și va spune cuvântul său.

3). ..E lucru firesc că **Unirea Basarabiei cu România n-a fost un pas pur politic, făcut în împrejurări mai mult sau mai puțin întâmplătoare și venite din afară. N-a fost nici un act pornit din voințe personale**, de orice motive ar fi fost ele conduse. **Împrejurările politice au putut numai prilejui alipirea**, nu însă a cauza evenimentul. Asemenea, persoanele au putut numai înfăptui aceea ce de mult se cerea în adâncurile sufletului

român basarabean, însă n-au putut crea acest fapt. Dar, pe de altă parte, să fim sinceri și să recunoaștem că se cerea multă pricepere pentru a lua hotărârea cuvenită și a o spune în fața lumii. În această pricepere, în această hotărâre stă mândria basarabenilor, stă și marele merit al lor față de poporul basarabean, față de neam...”⁴⁵¹.

În acest context e necesar să amintim și de lucrarea fundamentală a lui Nicolae Popovschi intitulată **Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea (sub ruși)**, scrisă și publicată în 1931.

Expunând tema menționată în titlul lucrării, profesorul aduce exemple în favoarea participării preoțimii basarabene la trezirea și menținerea simțului național, a conștiinței naționale românești, a spiritului românesc în Basarabia. El spune că în mănăstirile basarabene, în sec. al XIX-lea, predomina un spirit românesc de care nu era mulțumită stăpânirea eparhială, aservită Moscovei⁴⁵². În acest context N. Popovschi relatează despre părintele Macarie Untu, care „încă fiind student, se interesa de gramatica limbii **românești**, studiind cărțile lui Doncev”⁴⁵³.

Preotul Andrei Madan, născut în 1869 în satul Trușeni, județul Lăpușna, ne spune Popovschi, „fiind încă elev în seminar, se interesa de teatru și literatură românească și stăruia să deștepte același interes și la colegii săi, înființând cu ei un cerc de naționaliști cu scopul de a se lămuri asupra literaturii, istoriei și muzicii românești. Ei păstrau legătura de sentimente românești cu unele familii ale clericilor români, cum a fost aceea a preotului Petre Donici din Chișinău, la care se adunau „și vorbeau cu drag de România și cântau românește”. Aceleași simțăminte naționale le-a păstrat părintele Madan și atunci când a devenit preot. Ajutat de un frate al său (Gh. Madan), care se afla în România, preotul Madan comanda cărți de istorie a românilor, de literatură bisericească și laică, pe care le împărțea la alți preoți, învățători și la studenții basarabeni”⁴⁵⁴.

Făcând generalizări asupra activității bisericești basarabene, mai ales a Eparhiei Chișinăului în sec. al XIX-lea, N. Popovschi vorbește și despre păstrarea cu sfințenie în Basarabia a limbii românești: „Pe lângă aceste bogății materiale, eparhia Chișinăului a rămas din trecut cu felurite și numeroase instituții bine organizate, cu regulamente precise, c-o-ntreagă rânduială corespunzătoare, încercată prin experiența vieții. Unele din aceste instituții (fabrica de lumânări, consistorul ș. a.) sunt destinate pentru conducerea diferitelor treburi eparhiale, altele urmăresc scopul de binefacere sau ajutorare (frățimile, epitropia eparhială etc.).

De rând cu așezămintele arătate, și eparhia Chișinăului a păstrat, din trecutul dispărut, diferite orânduiri și tradiții de mare importanță privind modul de a trata problemele religioase și atitudinea față de cele sfinte, de biserică. În strânsă legătură cu aceste însușiri spirituale stă și cea mai bogată comoară - **frumoasa limbă românească, acea „limbă a vechilor cazanii”, pe care populația băștinașă din Basarabia a păstrat-o cu sfințenie sub scutul bisericii, cu via ei înrâurire, trecând-o prin toată negura vremurilor, ca o unică moștenire, pe care nu i-a putut-o răpi oblăduirea străină (subl. n.)**⁴⁵⁵.

Această lucrare a lui N. Popovschi ne ajută să conchidem cățarismul n-a putut „stârpi”, n-a putut înăbuși românismul în Basarabia. În această provincie românească întotdeauna a existat un românism puternic. Arma cu care basarabenii și-au apărat și și-au păstrat românismul și au ținut trează conștiința de neam a fost limba vorbită în satele basarabene, limba română. Românismul basarabenilor, conștiința lor românească au fost permanent susținute și alimentate de oameni cărturari, de preoți, de profesori, de țăranii și negustorii care întrețineau legături cu confrății lor de peste Prut.

Ștefan Ciobanu (1883, s. Talmaz, jud. Tighina - 1950), istoric literar român basarabean, academician, personalitate multilateral dotată, profesor universitar la Chișinău și București,

organizator al vieții culturale și al învățământului public. A absolvit Liceul nr. 1 din Chișinău, apoi Facultatea de Litere a Universității din Kiev. Slavist. A lăsat moștenire circa 60 de lucrări tipărite.

Fiind preocupat de destinele pământului românesc dintre Prut și Nistru, Șt. Ciobanu a scris o lucrare fundamentală intitulată: *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, pe care a publicat-o la Chișinău în 1923 și care a fost reluată pentru ediția anului 1992, de Editura Enciclopedică „Gh. Asachi”, Chișinău, la care vom face trimiterile respective.

Chiar denumirea monografiei, dar și conținutul cărții în întregime ne sugerează clar că Șt. Ciobanu îi consideră pe basarabeni români. El folosește astfel de expresii: „cultura națională la românii basarabeni”, „... lucrarea mea va contribui totuși cu ceva la cunoașterea mai de aproape a sufletului **poporului românesc din Basarabia** (*subl. n.*)”, „românii au dreptul asupra Basarabiei”, „basarabeni sunt «frântura răsăriteană» a poporului român”, „populația românească basarabească”, „cărțile didactice românești din Basarabia”, „limba românească în biserică”, „limba românească în administrația civilă în primii ani după anexarea Basarabiei”, „acte oficiale tipărite în românește”, „zemstvele și limba românească”, „limba românească în școala basarabească”, „tiparul românesc în Basarabia”, „teatrul românesc în Basarabia”, „publicațiile periodice românești”, „spirit românesc în provincia noastră” (*Basarabia — n. n.*) etc.

Cu alte cuvinte, pentru Șt. Ciobanu în Basarabia totul este românesc: poporul, limba, cultura, cărțile, actele oficiale, tiparul, teatrul, publicațiile periodice, spiritul populației. Vorbind despre protestele basarabenilor contra înlocuirii „legilor moldovenești cu cele rusești” după 1812, anul anexării Basarabiei de către Rusia, Șt. Ciobanu menționează că totuși basarabeni și-au păstrat conștiința națională românească. El subliniază: „Însă luând drepturile românilor basarabeni, apărate prin luptă, încălcând legile și obiceiurile țării, guvernul rus n-a fost în stare să stingă **conștiința națională a poporului basarabean** (*passim subl. n.*).

Vitalitatea și statornicia etnografică a **poporului românesc** (*subl. n.*) s-a dovedit și în Basarabia. Altmintrelea nici nu putea să fie, fiindcă **Basarabia**, care **a rămas românească până astăzi**, după o sută de ani de încercări din partea rușilor de a o deznaționaliza, era și mai românească în timpurile răpirii⁴⁵⁶, [...], că „în 1810 în Basarabia se găseau 327 199 de locuitori, dintre care numai aproximativ 5% erau străini de neamul nostru, iar restul români”⁴⁵⁷.

Românismul conștientizat, românismul pătruns de un patriotism înflăcărat al basarabeanului Șt. Ciobanu sunt de netăgăduit. În ședința comisiilor afacerilor externe ale Camerei și Senatului din 2 iulie 1940, Șt. Ciobanu se pronunța în numele grupului parlamentarilor basarabeni, al Asociației foștilor deputați în Sfatul Țării și foștilor deputați basarabeni în toate parlamentele României de la 1918 până la 1940, precum și în numele fruntașilor vieții publice și culturale a Basarabiei, contra cedării Basarabiei la 28 iunie 1940, declarând următoarele: „**Această provincie românească** (*passim subl. n.*), care încă din vremurile antice a făcut parte integrantă din trunchiul neamului românesc, la început intrând în hotarele coloniei romane Dacia, iar mai târziu, în șir de veacuri, făcând parte indisolubilă din formațiunea de stat românească, cunoscută sub denumirea de Moldova, care prin întreaga ei istorie, prin tradiția culturală și prin structura ei etnică **a fost și este o provincie românească**. Cu toată asprimea regimului rusesc, **populația românească din Basarabia și-a menținut conștiința ei de neam, conștiință care s-a manifestat în păstrarea intactă a limbii și obiceiurilor, într-un număr mare de tipărituri românești, în scrierile mai multor autori basarabeni și în tendințele românilor din Basarabia de a se uni cu România**, tendințe care se oglindesc în mișcările pentru unire de la începutul stăpânirii rusești, în mișcările de la 1863-1864, în mișcarea revoluționară din 1905-1906. Aceste mișcări în favoarea Unirii cu România, în anul 1917, iau forma unei adevărate revoluții naționale, când Basarabia, în cadrul revoluției rusești și în deplin acord cu

ideile revoluționare ale popoarelor asuprite din Rusia, își exprimă voința în congresele învățătorilor, ale preoților, cooperatorilor, țăranilor, în adunările Zemstvelor de a se uni cu statul român în baza dreptului de autodeterminare al popoarelor, drept câștigat prin revoluție. Organizarea Sfatului Țării, autonomia și independența Basarabiei sunt etape logice care duceau Basarabia la restabilirea unei dreptăți istorice, călcate în picioare de către Rusia țaristă, după cum încălcase și drepturile altor popoare. Și Sfatul Țării, organ perfect legal al Basarabiei, ales pe baza pe care se alegeau toate organizațiile revoluționare din Rusia, desăvârșește lupta pentru dezrobire prin proclamarea Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Astfel **poporul românesc din Basarabia** alături de celelalte naționalități din această provincie, care în diferite împrejurări au recunoscut dreptatea noastră, manifestându-se pentru Unire, își recapătă libertatea. Valabilitatea actului Unirii Basarabiei cu România și dreptatea cauzei românești au fost recunoscute și de către puterile mari, printre care au fost și Germania, și Italia, cărora Basarabia le-a manifestat nu o dată cea mai caldă recunoștință.

Acei 22 de ani de viață națională în cadrul statului român au dus la progrese enorme pe terenul cultural, social și economic. Analfabetismul, această rușine a stăpânirii țariste, aproape dispare. Reforma agrară, făcută în mod egal pentru toate naționalitățile, duce la înflorirea economiei rurale, iar minoritățile din Basarabia se bucură de drepturi de care nu s-au bucurat niciodată sub ruși. Dovada este că, cu toată propaganda comunistă prin numeroși agenți, prin crearea Republicii Moldovenești, care de altfel **este un indiciu că elementul românesc este predominant chiar între Nistru și Bug**, prin înființarea postului de radioemisiune pentru aceleași scopuri de la Tiraspol, n-a dat rezultate. În Basarabia a dominat liniștea perfectă. Iar numeroasele alegeri libere din Basarabia, care au avut un caracter cu adevărat plebiscitar pentru această provincie, cu mulți deputați minoritari, au fost o confirmare strălucită a sentimentelor bune

pentru România ale întregii populații din Basarabia’⁴⁵⁸.

Pantelimon Halippa (1883, s. Cubolta, jud. Soroca, - 1979), poet, publicist, ilustrator politic al Basarabiei și al României, Președinte al Parlamentului Basarabiei Sfatul Țării, ministru al Basarabiei și ministru în mai multe guverne românești, deputat și senator român, deținut politic în GULAG - ul comunist și sovietic pentru actul Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 (condamnat de inchiziția comunistă la 25 ani privațiune de libertate). A terminat Seminarul Teologic din Chișinău și Universitatea la Iași.

Românismul acestui mare patriot de origine basarabească se evidențiază încă de la o vârstă tânără. În anul 1908 la Chișinău apare o broșură intitulată *Pilde și povețe. Întâia carte moldovenească de cetire tipărită de P. Rejep*, dar alcătuită de Pan Halippa. În „Înainte cuvântare” scrisă de P. Cubolteanu (pseudonimul lui Pan Halippa), găsim că nici la începutul sec. al XX-lea rușii nu reușesc să înăbușe conștiința românească la românii moldoveni din stânga Prutului. În viziunea alcătuitoarelor broșuri, moldovenii făceau parte din neamul românesc. P. Halippa se adresa către copiii Basarabiei: „Dragi **copii basarabeni!** Pui **din neamul românesc!** (*subl. n.*). Luați cărticica în mână și citiți! Destulă-vă cât ați fost orbi din pricina neștiinței de carte... Ți-a venit dar vremea și ție, moldovene, să te gândești: cum stai? cum trăiești? și pe care drumuri și cărări trebuie să apuci în viață?

Prin această carte mică, pe care v-o punem în mână, noi vă chemăm pe voi moldovenilor din întreaga Basarabie, spre lumina științei, spre unire, spre dreptate, spre deplină deșteptare... ”⁴⁵⁹.

Spiritul românesc nu l-a părăsit pe Pan Halippa în lunga lui viață. În anul 1972 Pan Halippa, fiind îngrijorat de soarta românilor basarabeni, se adresează Președintelui Statelor Unite ale

Americii Richard Nixon cu un Memoriu. Având încredere în principiul de bază pe care se sprijină marea națiune americană — dreptul fiecărei națiuni la autodeterminare; punând în termenul **români** sensul etnic, național, întregul noțiunii, iar în cel de „moldoveni” - sensul teritorial, geografic, parte a întregului -, patriotul român basarabean Pan Halippa cere să se aplice principiul despre „dreptul fiecărei națiuni la autodeterminare” și „românilor din Moldova de Răsărit și de Nord - Basarabia și Bucovina, care, după statisticile sovietice numără peste 6 milioane de români, împrăștiați în ținuturile Bucovinei de Nord, Basarabiei și în ținuturile de dincolo de Nistru”⁴⁶⁰.

Ceva mai înainte, la 17 martie 1969, Pan Halippa acordă un interviu consăteanului și prietenului său Sergiu Grosu, fost colaborator al revistei „Viața Basarabiei”, trimis și acesta participanților la Congresul limbii române cu 10 ani mai târziu, în 1979. Reproducem din acest interviu câteva pasaje care demonstrează profunda conștiință românească a basarabeanului Pantelimon Halippa și după o jumătate de secol de la Actul Unirii. Deci și la 1969 P. Halippa rămânea convins că basarabenii sunt români, vorbesc limba română; că Basarabia nu poate fi decât românească, iar România rămâne și în continuare a fi mama basarabenilor. Vorbind în interviu despre studiile sale secundare și universitare, el spune: „Școala am început-o chiar la Cubolta. Și învățătorul meu a fost Gheorghe Bârcă, care ne învăța în limba rusească. Pentru că pe vremea aceea **limba noastră românească** (*subl. n.*) nu era admisă nici în școală, nici în biserică, nici în administrație, nici în justiție...”⁴⁶¹.

Vorbind despre importanța lucrărilor scrise de fratele lui mai mare, Ion Halippa, care, pe lângă serviciul lui școlar, se mai ocupa cu cercetarea documentelor din trecutul Basarabiei (îndeplinea și funcția de secretar al Comisiei Arhivelor Statului), Pan Halippa spune că cele trei volume scrise de fratele său „au fost foarte mult apreciate și în provincia

noastră, și în Rusia, dar mai ales **la noi, în România** (*subl. n.*)”⁴⁶².

Oprindu-se asupra importanței ziarului „Basarabia”, care a existat numai 10 luni (a. 1906), omul politic român subliniază că publicația a „trezit o mulțime de oameni, care au început să se intereseze de problema moldovenească, românească, la drept vorbind, pentru că **între moldoveni și între români nu este nici o deosebire etnografică** (*subl. n.*)”⁴⁶³.

Despre participarea sa la primul congres al sfaturilor populare din toată Rusia în vara anului 1917 și întâlnirea sa la Petrograd cu conducerea statului, Kerenski și Miulikov, dar și cu reprezentanții opoziției - cu pământeanul nostru de la Telenești, Troțki, și cu Lenin, - Pan Halippa menționează că aceștia din urmă i-au spus ca în problema națională și socială să procedeze cum le „dictează conștiința națională și interesul politic”, numai că „să facă totul prin Sfatul Țării, care întregește tot poporul provinciei (Basarabiei - *n- n.*)”⁴⁶⁴.

Și Pan Halippa continuă: „Conștiința națională ne-a dictat să colaborăm cu România, care era vecina noastră și **era și mama noastră** (*subl. n.*), pentru că noi am fost ruși de la Moldova în 1812 și de ce, adicătelea, în 1918 ea ar fi încetat să mai fie mama noastră? [...] Noi am făcut astfel de unire la 27 martie (1918 - *n. n.*), și pe calea aceasta noi ne-am salvat situația în care se găsea provincia și de atunci am început să conlucrăm cu **frații noștri de peste Prut** (*subl. n.*)”⁴⁶⁵.

Important și semnificativ pentru noi este faptul că basarabeanul român care a participat nemijlocit la Unirea Basarabiei cu România, în 1917-1918, afirmă și peste 50 de ani, în 1969, că „**Basarabia nu poate să fie decât românească**” (*subl. n.*)⁴⁶⁶.

*
*   *

Așadar, Românii moldoveni sunt făuritorii principali ai Unirii Moldovei cu Muntenia

(1859) și a Basarabiei cu România (1918). În cea de-a II-a jumătate a sec. al XIX-lea și în primele două decenii ale sec. al XX-lea Moldova devine o Sarmizegetusă, un leagăn al românismului, iar Basarabia - o fortăreață a acestuia. În ambele cazuri moldovenii n-au fost constrânși de nimeni să-și decidă soarta. Sfatul Țării, organul reprezentativ al populației Basarabiei, fiind expresia politică a românismului basarabenilor, a fost în drept să ia orice decizie privind soarta Basarabiei.

- Conștiința românească colectivă, prezentă neîntrerupt pe ambele maluri ale Prutului, a fost acea forță motrice care a dus la realizarea ambelor Uniri. Ea este de natură autohtonă.
- În ciuda politicii de deznaționalizare promovată de imperiile austro-ungar și țarist în teritoriile românești, românii moldoveni atât din dreapta cât și din stânga Prutului, precum și din Bucovina și din Transnistria, nicicând n-au renunțat la românismul lor. Pentru românism ei au suferit, au luptat, dar au ieșit învingători.

NOTE

¹ Gh. Asachi. *Opere*, Chișinău, vol. II, 1991, p. 489 - 494.

² Idem, vol. I, p. 58.

³ Ibidem, p. 59.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 64.

⁶ Ibidem, p. 65.

⁷ Ibidem, p. 66.

⁸ Ibidem, p. 67-68.

⁹ Ibidem, p.81.

- ¹⁰ Ibidem, p. 105.
- ¹¹ Ibidem, p. 417.
- ¹² Ibidem, p. 200.
- ¹³ Ibidem, p. 248.
- ¹⁴ Ibidem, p. 283.
- ¹⁵ Ibidem, p. 427.
- ¹⁶ Ibidem, p. 428.
- ¹⁷ Ibidem, p. 433.
- ¹⁸ Idem, vol. II, Chișinău, 1991, p. 124.
- ¹⁹ Ibidem, p. 125.
- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ Ibidem, p. 130.
- ²² Ibidem, p. 125.
- ²³ Ibidem.
- ²⁴ Ibidem, p. 150.
- ²⁵ Ibidem, p. 151.
- ²⁶ Ibidem, p. 153.
- ²⁷ Ibidem, p. 223.
- ²⁸ Ibidem, p. 266 - 267.
- ²⁹ Ibidem, p. 324.
- ³⁰ Ibidem, p. 340 - 341.
- ³¹ Ibidem, p. 428.
- ³² Ibidem, p. 480.

- ³³ Ibidem, p. 485.
- ³⁴ Ibidem, p. 487.
- ³⁵ Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol. I, 1926, Cluj, p. XXXI.
- ³⁶ Tudor Nedelcea, *Eminescu apărătorul românilor de pretutindeni*, Craiova, 1925, p. 182.
- ³⁷ Ibidem, p. 69, cu referire la „Timpul”, III, nr. 9, 13 ianuarie 1878, p. 3.
- ³⁸ Ibidem, p. 74 - 75. „Timpul”, nr. 19, 25 ianuarie 1878, p. 1.
- ³⁹ Ibidem, p. 81, „Timpul”, III, nr. 49, 3 martie 1878, p. 2.
- ⁴⁰ Ibidem, p. 86, cu referire la „Timpul”, nr. 50, 4 martie 1878, p. 2 și „Sbior Pisarzou polskich, sec. II, tom V, Warszawa, 1828.
- ⁴¹ Ibidem, p. 94 - 95, „Timpul”, III, nr. 53, 8 martie 1878, p. 1.
- ⁴² Ibidem, p. 102 - 103; „Timpul”, III, nr. 55, 10 martie, 1878. p. 3.
- ⁴³ Ibidem, p. 109, „Timpul”, III, nr. 211, 26 septembrie 1878, p. 1-2.
- ⁴⁴ Ibidem, p. 115; „Timpul”, III, nr. 220, 6 octombrie 1878, p. 1.
- ⁴⁵ Ibidem, p. 152; „Timpul”. V, nr. 202, 4/23 septembrie 1880, p. 1.
- ⁴⁶ Ibidem, p. 124; cu referire la „Telegraful român”, XXX, nr. 56, 15/ 27 mai 1882, p. 222.
- ⁴⁷ Mihai Eminescu, *Publicistică*, Chișinău, 1990, p. 381.
- ⁴⁸ Ibidem, p. 411.
- ⁴⁹ Ibidem, p. 417; Eminescu, *Opere*, vol. XIII, București 1990, p. 96.
- ⁵⁰ M. Eminescu, *Publicistică*, Chișinău, 1990, p. 478.
- ⁵¹ Ibidem, p. 492.

- ⁵² Ibidem, p. 523.
- ⁵³ Ibidem, p. 524.
- ⁵⁴ Ibidem, p. 527.
- ⁵⁵ Ibidem, p. 527 - 528.
- ⁵⁶ Ibidem, p. 528.
- ⁵⁷ Ibidem, p.528.
- ⁵⁸ Tudor Nedelcea, *Op. cit.*, p. 6.
- ⁵⁹ Ibidem, p. 6 - 7.
- ⁶⁰ Ibidem, p. 7, cu referire la Mircea Eliade, *Despre Eminescu și Hașdeu*. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Handoca, Iași, Junimea, 1987, p. 36; 42.
- ⁶¹ Revista „Limba română” nr. 1, 1991, Chișinău, pagina a IV-a a copertei.
- ⁶² *Dicționarul enciclopedic Român*, vol, II, București, 1964; *Enciclopedia „Literatura și arta Moldovei”*, în continuare E.n. L.A. M.”), vol. II, Chișinău, 1986.
- ⁶³ Ibidem.
- ⁶⁴ B.P. Hasdeu, *Scrieri alese în două volume*, vol. II, Chișinău, 1988, p. 7.
- ⁶⁵ Ibidem, p. 14.
- ⁶⁶ Ibidem, p. 15.
- ⁶⁷ Ibidem.
- ⁶⁸ Ibidem, p. 27.
- ⁶⁹ Ibidem, p. 31 - 32.
- ⁷⁰ Ibidem, p. 36.
- ⁷¹ Ibidem, p. 38.
- ⁷² Ibidem, p.39

- ⁷³ Ibidem, p. 51.
- ⁷⁴ Ibidem, p. 42.
- ⁷⁵ Ibidem, p. 43.
- ⁷⁶ Ibidem.
- ⁷⁷ Ibidem, p. 44.
- ⁷⁸ Ibidem, p. 47.
- ⁷⁹ Ibidem, p. 49.
- ⁸⁰ Ibidem, p. 48.
- ⁸¹ Ibidem, p. 56.
- ⁸² Ibidem, p. 53.
- ⁸³ Ibidem, p. 54.
- ⁸⁴ Ibidem, p. 57.
- ⁸⁵ Ibidem, p. 7,
- ⁸⁶ Ibidem, p. 14.
- ⁸⁷ Ibidem, p. 16.
- ⁸⁸ Ibidem, p. 209.
- ⁸⁹ Gh. Cardaș, *Poezii și prozatorii Basarabiei până la Unire*, București, 1937, p.229.
- ⁹⁰ Ibidem, p. 233.
- ⁹¹ Ibidem, p. 234.
- ⁹² Ibidem, p. 242.
- ⁹³ Ibidem, p. 248 - 249.
- ⁹⁴ Revista „Limba română”, nr. 1, 1996, Chișinău, p. 16.
- ⁹⁵ A. Xenopol, *Istoria românilor*, Iași, 1888, vol, I, p. 11.

- ⁹⁶ Ibidem.
- ⁹⁷ Ibidem, p. 20.
- ⁹⁸ Ibidem, p. 19.
- ⁹⁹ Xenopol, *Op. cit.*, vol. II, p. 50.
- ¹⁰⁰ Ibidem, p. 131.
- ¹⁰¹ Ibidem, p. 132.
- ¹⁰² Ibidem, p. 162.
- ¹⁰³ A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. III, p. 664.
- ¹⁰⁴ Ibidem, p. 176.
- ¹⁰⁵ Ibidem, p. 284.
- ¹⁰⁶ Ibidem, p. 288 - 289.
- ¹⁰⁷ Ibidem, p. 617.
- ¹⁰⁸ A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. V, p. 741.
- ¹⁰⁹ A. Xenopol, *Op. cit.*, vol. VI, p. 514.
- ¹¹⁰ Ibidem, p. 515.
- ¹¹¹ A. Vlahuță, *Scriseri alese*, vol. I, Chișinău, 1992, p. 213.
- ¹¹² A. Vlahuță, *Scriseri alese*, vol. I, p. 235.
- ¹¹³ Ibidem, p. 240.
- ¹¹⁴ Ibidem, p. 272.
- ¹¹⁵ Ibidem, p. 310.
- ¹¹⁶ Ibidem, p. 356.
- ¹¹⁷ Ibidem, p. 367.
- ¹¹⁸ Ibidem, p. 377.

- ¹¹⁹ Ibidem, p. 381.
- ¹²⁰ Ibidem, p. 401.
- ¹²¹ Ibidem, p. 408.
- ¹²² Ibidem, p. 433.
- ¹²³ A. Vlahuță, *Scrieri alese*, vol. II, Chișinău, 1992, p. 247.
- ¹²⁴ Ibidem, p. 294.
- ¹²⁵ Ibidem, p. 378 - 379.
- ¹²⁶ Ibidem, p. 484.
- ¹²⁷ Ibidem, p. 485.
- ¹²⁸ Zamfir Arbure, *Opere alese*, Chișinău, 1957.
- ¹²⁹ Ibidem, p. 253.
- ¹³⁰ Ibidem, p. 254.
- ¹³¹ Ibidem.
- ¹³² Ibidem, p. 255.
- ¹³³ Ibidem, p. 257.
- ¹³⁴ Ibidem, p. 258.
- ¹³⁵ Ibidem.
- ¹³⁶ Ibidem, p. 260.
- ¹³⁷ Ibidem, p. 36.
- ¹³⁸ Ibidem, p. 37.
- ¹³⁹ Ibidem, p. 53.
- ¹⁴⁰ Ibidem, p. 213.
- ¹⁴¹ Ibidem, p. 222.

- ¹⁴² Petre Haneș, *Scriitorii basarabeni, 1850-1940*, București, 1942, p. 280.
- ¹⁴³ Z. Arbure, *Op.cit.*, p. 204.
- ¹⁴⁴ P. Haneș, *Op. cit.*, p. 268.
- ¹⁴⁵ *Pământuri românești*, Antologie de N. Lupan, Bruxelles, 1984, p. 69.
- ¹⁴⁶ Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. I, Chișinău, 1992, p. 248.
- ¹⁴⁷ Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. II, Chișinău, 1992, p. 183.
- ¹⁴⁸ Ibidem.
- ¹⁴⁹ Ibidem, p. 245.
- ¹⁵⁰ Ibidem.
- ¹⁵¹ Ibidem, p. 284.
- ¹⁵² Săptămânalul „Literatura și arta”, 23 mai 1996.
- ¹⁵³ Ibidem.
- ¹⁵⁴ Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București, ed. Humanitas, 1991, anexe, citat în „Literatura și arta” din 16 mai 1996.
- ¹⁵⁵ Andrei Deliu, *Ciprian Porumbescu, un înflăcărat cântăreț al Tricolorului*, în „Țara” din 22 octombrie 1996; vezi și *Antologia Pământuri românești* de N. Lupan, Bruxelles, 1984, p. 41.
- ¹⁵⁶ *Mărturii despre Unire*, Ediție îngrijită de Virgiliu Ene, Editura Tineretului, București, 1959, p. 226 - 228.
- ¹⁵⁷ Ibidem, p. 229 - 231.
- ¹⁵⁸ Ibidem, p. 232 - 234.
- ¹⁵⁹ Ibidem, p. 235 - 237.
- ¹⁶⁰ *Dicționarul enciclopedic român*, vol. II, București, 1964, p. 451 – 452.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 13.

¹⁶³ N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*, București, 1940, p. 5.

¹⁶⁴ Ibidem.

¹⁶⁵ Ibidem, p. 8

¹⁶⁶ Ibidem, p. 9.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 13.

¹⁶⁸ Ibidem, p. 59.

¹⁶⁹ Ibidem, p. 70.

¹⁷⁰ Ibidem, p.74.

¹⁷¹ Ibidem, p. 66.

¹⁷² Ibidem, 78.

¹⁷³ Ibidem, p. 17 - 18.

¹⁷⁴ Ibidem, p. 19.

¹⁷⁵ Ibidem, p. 25.

¹⁷⁶ Ibidem, p. 19.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 22 - 23.

¹⁷⁸ Ibidem, p. 26.

¹⁷⁹ Ibidem, p. 27.

¹⁸⁰ Ibidem, p. 33.

¹⁸¹ Ibidem, p. 36.

¹⁸² Ibidem, p. 41.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem, p. 57.

¹⁸⁵ Ibidem, p. 59.

¹⁸⁶ Ibidem, p. 63 - 64.

¹⁸⁷ Ibidem, p. 64 - 65.

¹⁸⁸ Ibidem, p. 74.

¹⁸⁹ N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1995, p. 35.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Ibidem, p. 76.

¹⁹² Ibidem, p. 77.

¹⁹³ Ibidem, p. 103.

¹⁹⁴ Ibidem, p. 144.

¹⁹⁵ Ibidem, p. 149.

¹⁹⁶ Ibidem, p. 177

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ Ibidem, p. 210.

¹⁹⁹ Ibidem, p. 296.

²⁰⁰ C. Argata Argeșeanu, *Nicolae Iorga și ideea unității românești*, în revista „Basarabia”, nr. 11, 1992, p. 76.

²⁰¹ Petre P. Panaitescu, *Interpretări românești. Studii de istorie economică și socială*, Ediția a II-a, București, 1994, p. 65, cu referire la *Pala d-Orăștie*, ed. Mario Raques, Paris, 1925, p. 3.

²⁰² Ibidem, p. 66.

- ²⁰³ Ibidem, p. 75.
- ²⁰⁴ Ibidem, p. 76.
- ²⁰⁵ Ibidem, p. 78.
- ²⁰⁶ Ibidem, p. 81, cu referire la N. Iorga, *Patrahirul lui Alexandru cel Bun*, Acad. Rom. (Mem. Secț. ist.), sec. II, XXXV, 1913, p. 344; M. Costăchescu. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, Iași, 1931, p. 52, 147, 212, 286, 307, 311; Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p. 99; II, p. 356, 26â, 363, 467.
- ²⁰⁷ Ibidem, p. 81-82.
- ²⁰⁸ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 415.
- ²⁰⁹ Ibidem, p. 448.
- ²¹⁰ Gh. Negru, „*Curentul românofil*” în *Basarabia sub ocupația țaristă*, în „*Revistă de istorie a Moldovei*”, nr. 2, 1996, p. 35.
- ²¹¹ Ibidem, p. 35 - 36.
- ²¹² Ibidem, p. 38 - 39, cu trimitere la Arhiva Națională a Republicii Moldova (A. N. R. M), fondul 2, inv. 1, dosar 7573, fila 65-66, verso.
- ²¹³ Ibidem, p. 40, cu trimitere la „Государственный Архив Российской Федерации (Г. А. Р. Ф.), Департамент Полиции, 3-я экспедиция, фонд № 109, 1875, дело 68, лист 62, об. – 63”.
- ²¹⁴ Г. А. Р. Ф., Департамент Полиции, 3-е делопроизводство, фонд 102,1888, Оп. 84, д. 89, ч. 50, л. 17-17 об., reprodus de Gh. Negru în „*Revistă de istorie a Moldovei*”, nr. 2, 1996, p.42.
- ²¹⁴ Г. А. Р. Ф., Департамент Полиции, Особый отдел, фонд 102,1906, опись 2356 I отд., дело 936, Лист 11-15, reprodus în „*Revistă de istorie a Moldovei*”, nr. 2, 1996,

p. 49, de către Gh. Negru.

²¹⁶ Documentele nr. 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 25, 26 din „Revistă de istorie a Moldovei” nr. 2, 1996, p. 41-65, reprodus cu amabilitate de cercetătorul Gh. Negru.

²¹⁷ A. N. R. M., fond 297, inv. 1, dosar 98, fila 181-182, verso, citate de Gh. Negru în „Revistă de istorie a Moldovei”, nr. 2, 1996, p. 54 („Кто бы мог подумать, что Бессарабские молдаване, присоединенные к России 100 лет тому назад, когда не существовало никакой Румынской национальной культуры, никакой национальной сознательности, гордости, что эти молдаване, размножившись до 1 1/2 миллиона за это время, живя совместно со славянскими элементами, пребывая под русским владычеством, не только не ассимилировались, не только не обрусели, но омолодавили и продолжают омолодавливать славянские элементы до того, что в Бессарабии явилась даже поговорка: Тата Русс, мама Русс, а Иван – Молдаван»).

²¹⁸ Revistă de istorie a Moldovei, nr. 2, 1996, p. 55, („В настоящее время нет никакой организации серьезной, ведущей активную панрумынскую деятельность, есть только отдельные личности, но поле для подобной агитации в Бессарабии обширное. Это поле вспахано и засеяно уже местами румынизмом. Нужно перепахать его и засеять руссизмом. ..”).

²¹⁹ Ibidem. p. 56-57, cu trimitere la A. N. R. M., fond 297, inv. 1, dosar 98, fila 183-183 verso („Румынский язык более распространен в Бессарабии чем русский. Румынский язык есть язык купли, и продажи, для большинства населения губернии. Поэтому хотя политические границы Румынии кончаются у Прута,

то граница ее культурного влияния простирается до Днестра. Народная песня или романс, которые поются сегодня в Бухаресте, через месяц, уже поется в деревнях Бессарабии. .. За год продано в Бессарабии более 2000 книг на румынском языке, не считая газет и журналов”).

²²⁰ Petre V. Haneș, *Scriitorii basarabeni*, București, 1920, p. 148.

²²¹ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 81, nota 1.

²²² Ibidem, p. 80 - 81.

²²³ Petre V. Haneș, *Op. cit.*, ed. a II-a, București. 1936, p. 144-145, după „Curierul Românesc”, 1829, nr. 58 din 28 octombrie 1829.

²²⁴ Ibidem, p. 145.

²²⁵ Petre Haneș, *Op. cit.*, ed. a II-a, p. 186 - 187.

²²⁶ Constantin Stamati, *Scrieri*, Chișinău, 1993, p. 43-44.

²²⁷ Gh. Cardaș, *Poezii și prozatorii basarabeni până la Unire*, București, 1937.

²²⁸ Gh. Cardaș, *Op. cit.*, p. 54, cu referire la Scrisoarea în „Curierul românesc” din 7 ianuarie 1830.

²²⁹ C. Stamati, *Scrieri*, Chișinău, 1993, p. 37.

²³⁰ Ibidem.

²³¹ Ibidem, p. 67 - 74.

²³² Ibidem, p. 103.

²³³ Enciclopedia Literatura și arta Moldovei, vol. I, p. 150.

²¹⁴ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 90.

²³⁵ Ibidem, p. 92-93.

- ²³⁶ Ibidem, p. 94.
- ²³⁷ Ibidem.
- ²³⁸ Ibidem, p. 95.
- ²³⁹ Ibidem.
- ²⁴⁰ Я. Гинкулов, *Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики*, Санкт-Петербург, 1840, стр. I-II.
- ²⁴¹ Ibidem, p. III.
- ²⁴² O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol, I, Cluj, 1926, p. XLIV.
- ²⁴³ *Despre A. Donici și opera lui după Gh. Cardaș, Poeții și prozatorii Basarabiei până la Unire*, București, 1937, p. 123-125, și Săptămânalul „Literatura și arta” din 21 martie 1996.
- ²⁴⁴ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 158.
- ²⁴⁵ Ibidem, p. 158, cu trimitere la *Fabule alcătuite în limba moldovenească de dl Ioan Sârbu*, Chișinău 1851, p. II-V.
- ²⁴⁶ P. Haneș, *Op. cit.*, ed. a II-a, București, 1936, p. 161.
- ²⁴⁷ *Enciclopedia Literatura și arta Moldovei*, vol. II, Chișinău, 1986, p. 409 - 410 și P. Haneș, *Op. cit.*, p. 161.
- ²⁴⁸ P. Haneș, *Op.cit.*, p. 162.
- ²⁴⁹ Gh. Cardaș, *Op. cit.*, Ediția a 1937, p. 146.
- ²⁵⁰ P. Haneș, *Op. cit.*, p. 162 - 163, cu trimitere la Z. Arbure, *Basarabia în sec. XIX*, p. 76â.
- ²⁵¹ P. Haneș, *Op. cit.*, p. 163; Z. Arbore, *Op. cit.*, p. 760.

²⁵² Ibidem, p. 163, și, respectiv, p. 763.

²⁵³ Ibidem, p. 165.

²⁵⁴ E. L. A. M., vol. II, Chișinău, 1986, p. 410, cu referire la „Telescop”, 1833, nr. 8, și „Molva”, 1835, nr.35.

²⁵⁵ Haneș, *Op. cit.*, p. 179 - 180, după Z. Arbure, *Op. cit.*, p. 760 - 763.

²⁵⁶ Șt. Ciobanu, *Op.cit.*, p. 100 - 101; E. L. A. M., vol. I, 1985, p. 195.

²⁵⁷ Ion Donceș, *Cursulu primitiv de limba rumână, compus pentru șholele elementare și IV classe gimnaziale de Ioannu Donceșu*. (Начальный курсъ румынского языка, составленный для низшихъ училищъ и IV классовъ гимназіи. Кишиней, Tipografie lui Akimi Popovu, 1863, p. I), traducerea în română după Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 102-103. („Румынскій (Валахо-молдавскій) языкъ преподавался во всехъ семи классахъ Кишиневской Областной Гимназіи, со времени ея открытія въ 1833 г., обязательно только для техъ учениковъ Гимназіи, которые не желали учиться немецкому языку. Как предметъ, имеющій во многихъ отношеніяхъ, свой местный интересъ, румынский языкъ преподается еще въ некоторыхъ уездныхъ училищахъ по Области: въ Кишиневскомъ Первомъ и Второмъ, Оргеевскомъ, Бельцкомъ, Сорокскомъ и Хотинскомъ, въ Кишиневской Духовной Семинаріи, во многихъ сельскихъ школахъ и почти при каждомъ церковномъ причте по Бессарабии”).

²⁵⁸ Ion Donceș, *Op. cit.*, p. II, și nota 2.

²⁵⁹ Ibidem, p. II-III, nota 4, („После несколькихъ румынскихъ спектаклей (съ благотворительною целью) на сцене Кишиневского театра, исполненныя, съ большимъ успехомъ, сначала воспитанниками Кишиневской Гимназіи, потомъ

некоторыми любителями изъ особъ высшаго местного круга и, наконецъ, прибывшею на время изъ Яссъ молдавскою труппою артистовъ, подъ управлеіемъ Г-на Теодориди, убедило Бессарабцевъ, что и на румынскомъ языке есть много своего національного и интересно-привлекательного; а потому, изучение Румынскаго языка стало для многихъ весьма любознательнымъ предметомъ, а для самихъ Румыновъ - даже необходимымъ...”).

²⁶¹ Ion Donceev, *Op. cit.*, p. IV, citat de Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 103.

²⁶¹ Ion Donceev, *Op. cit.*, p. 1 - 3.

²⁶² Ibidem, p. 4.

²⁶³ Ibidem, p. 5 - 6.

²⁶⁴ Ibidem, p. 8.

²⁶⁵ Ibidem, p.77.

²⁶⁶ Ibidem, p.78.

²⁶⁷ Ibidem, p. 130 - 132.

²⁶⁸ Ibidem, p. 135 - 137.

²⁶⁹ Ibidem, *Procurvântare*.

²⁷⁰ Ibidem, p. 1 - 105, cit. de Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 104.

²⁷¹ O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol, I, Cluj, 1926, p. XLIV.

²⁷² E. L. A. M., vol. II, Chișinău, 1986.

²⁷³ Petru Haneș, *Op. cit.*, p. 458; 459.

²⁷⁴ C.S. Ciurea, *Caleidoscop*, Cernăuți, 1895, p. 457.

- ²⁷⁵ Ibidem, p. 462, citat de P. Haneș, *Op. cit.*, p. 460.
- ²⁷⁶ C. Stamati-Ciurea, *Opere alese*, Chișinău, 1957, p. 3 - 4.
- ²⁷⁷ Ibidem, p. 424.
- ²⁷⁸ Ibidem, p. 224.
- ²⁷⁹ Ibidem, p. 225.
- ²⁸⁰ Ibidem, p. 226 - 227.
- ²⁸¹ Ibidem, p. 228.
- ²⁸² Ibidem, p. 240 - 241.
- ²⁸³ Petre Haneș, *Scriitorii Basarabeni, 1850-1940*, București, 1942, p. 242
- ²⁸⁴ Ibidem, p. 244.
- ²⁸⁵ Ibidem.
- ²⁸⁶ Ibidem, p. 380 - 381.
- ²⁸⁷ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 199 - 208.
- ²⁸⁸ Ibidem.
- ²⁸⁹ Ibidem.
- ²⁹⁰ Ibidem.
- ²⁹¹ Ibidem.
- ²⁹² E. L. A. M., Chișinău, vol. II, 1986.
- ²⁹³ Gh. Cardaș, *Poezii și prozatorii basarabeni până la Unire (1812-1918)*, București, 1937, p. 8 - cu referire la O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, vol. 1, p. XLIX și la Arhiva, Iași, 1900 p.480.
- ²⁹⁴ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 481; N. Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea* (subt ruși), Chișinău, 1951, p. 326.

- ²⁹⁵ Ion N. Halipra, *Основныя историческія данныя о Бессарабіи*, în „Труды Бессарабской губернской ученой Архивной Комиссии”, vol. II, Chişinău, 1902, p. 19ю
- ²⁹⁶ Ibidem.
- ²⁹⁷ Ibidem, p. 20.
- ²⁹⁸ A.Boldur, *Op.cit.*, p. 481.
- ²⁹⁹ A. Arbure, *Opere alese*, Chişinău, 1957, p. 260.
- ³⁰⁰ Ibidem, p. 393.
- ³⁰¹ N. P. Zubcu-Codreanu, *Scrieri*, Chişinău, 1978, p. 79.
- ³⁰² Gh. Cardaş, *Op. cit.*, p. 322, precum şi revista „Basarabia”, nr. 10, 1992.
- ³⁰³ Revista „Basarabia”, nr. 10, 1992, p. 13.
- ³⁰⁴ Ibidem, p. 14 - 15.
- ³⁰⁵ Gh.Cardaş, *Op. cit.*, p. 325.
- ³⁰⁶ Petre Haneş, *Op. cit.*, p. 339.
- ³⁰⁷ Alexandrina Matcovschi, *Prezenţe moldoveneşti în publicaţiile ruse din anii 1880-1905*, Chişinău, 1976, p. 190.
- ³⁰⁸ Ibidem, p. 196.
- ³⁰⁹ Ibidem, p. 45.
- ³¹⁰ Constantin Stere, *Preludiu*, Chişinău, 1989, p. 255 - 256.
- ³¹¹ Ibidem, p. 257.
- ³¹² Ibidem, p. 44.
- ³¹³ Ibidem, p. 14.
- ³¹⁴ O. Ghibu, *Op. cit.*, vol. I. Cluj, 1926, p. LXV.

- ³¹⁵ C. Sterc, *Op. cit.*, p. 141.
- ³¹⁶ Ibidem, p. 241.
- ³¹⁷ O. Ghibu, *Op. cit.*, p. CLXVIII.
- ³¹⁸ Ibidem, p. CLXXII.
- ³¹⁹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (A. N. R.M.), fondul 297, inv. 4, dosar 10, fila 45, reprodus de Gh. Negru în „Revistă de Istorie a Moldovei”, nr. 2, 1996, p. 42, 43.
- ³²⁰ Государственный Архив Российской федерации, Департамент полиции, особый отдел, фонд 102, 1906, опись 335, I отд., дело 351, л. 43, reprodus de Gh. Negru în revista cit., p. 43.
- ³²¹ Gh. Cardaș, *Op. cit.*, p. 521.
- ³²² Ibidem.
- ³²³ Ibidem, p. 543 - 544.
- ³²⁴ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 209,
- ³²⁵ Ibidem, p. 211.
- ³²⁶ Ibidem, p. 212.
- ³²⁷ Gh. Cardaș, *Op. cit.*, p. 490 - 491, vezi și studiul Veronicăi Bâtcă *Un martir al românismului basarabean Porfirie Fală*, în ziarul „Viața satului” din 19 februarie 1992.
- ³²⁸ Ibidem, p. 495 - 496.
- ³²⁹ Porfirie Fală, *Cugetări românești din Basarabia*, partea I, București, 1927, p. 52.
- ³³⁰ Veromca Bâtcă, *Op. cit.*
- ³³¹ Porfirie Fală, *Op. cit.*, p. 4 - 5.

- ³³² Ibidem, p. 17
- ³³³ Ibidem, p. 25 - 26.
- ³³⁴ G.Cardăș, *Op. cit.*, p. 569 - 571.
- ³³⁵ A. Matcovschi, *Op. cit.*, p. 14.
- ³³⁶ Ibidem, p. 191, notele 77, 78.
- ³³⁷ Ibidem, p. 45.
- ³³⁸ Ibidem, p. 194, notele 144 și 147 cu referire la „Отдельный оттиск из журнала „Русский Вестник”, № 6, Исторический вестник, т. XXIV, кн. V, 1903, p. 549-560.
- ³³⁹ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 215.
- ³⁴⁰ Petre Haneș, *Op. cit.*, p. 305.
- ³⁴¹ Ibidem, după revista „Arhivele Basarabiei”, 1914, p. 114.
- ³⁴² Alexei Mateevici, *Opere*, vol. I, Chișinău, Știința, 1993, p. 463, după „Școala moldovenească”, an. 1, nr. 2 - 4, iulie-septembrie, 1917, p. 55 - 57.
- ³⁴³ Ibidem, p. 464 și respectiv, 63 - 64.
- ³⁴⁴ Ibidem, vezi și Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 222.
- ³⁴⁵ A.Mateevici, *Opere*, vol. I, Chișinău, 1993, p. 137.
- ³⁴⁶ Petre Haneș, *Op. cit.*, p. 306, cu referire la N. Popovschi.
- ³⁴⁷ Ibidem, p. 306.
- ³⁴⁸ Ibidem.
- ³⁴⁹ F. F. Vighel, *Memorii*, Moscova, 1865, partea a VI-a, p. 193-194, citat de A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 452.
- ³⁵⁰ Ibidem.

- ³⁵¹ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 247.
- ³⁵² A. Boldur, *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei*, ed. Bibliotecii „Transnistria”, Chișinău, 1991, p. 47.
- ³⁵³ Ibidem, p. 46.
- ³⁵⁴ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 543.
- ³⁵⁵ Ibidem, p. 4.
- ³⁵⁶ Ibidem, p. 134.
- ³⁵⁷ Ibidem, p. 145.
- ³⁵⁸ Margareta Ștefănescu, *Elementele rusești-rutene din limba românească și vechimea lor*. Teză de doctorat, Iași, 1925, p. 110, citat de A. Boldur, *Op. cit.*, p. 229.
- ³⁵⁹ A. Boldur, *Op. cit.*, p. 229.
- ³⁶⁰ Ibidem, p. 234.
- ³⁶¹ Ibidem, p. 255.
- ³⁶² Ibidem, p. 256.
- ³⁶³ Ibidem, p. 267.
- ³⁶⁴ Ibidem, p. 280.
- ³⁶⁵ Ibidem, p. 415.
- ³⁶⁶ Ibidem, p. 280.
- ³⁶⁷ Ibidem, p. 448.
- ³⁶⁸ Ibidem, p. 463.
- ³⁶⁹ Ibidem.
- ³⁷⁰ Ibidem, p. 523.
- ³⁷¹ Ziarul „Basarabia” nr. 1, din 26 mai 1906, citat de Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 225 - 226.

³⁷² Ibidem.

³⁷³ Ziarul „Basarabia” nr. 3, 1 iunie 1906, citat după săptămânalul „Literatura și Arta” (în continuare „L. A.”) din 13 iunie 1996.

³⁷⁴ Ziarul „Basarabia”, nr. 8 din 22 iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L.A.” din 13 iunie 1996.

³⁷⁵ Ziarul „Basarabia”, nr. 10, iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L. A.”, 13 iunie 1996.

³⁷⁶ Ziarul „Basarabia”, nr. 12 și „L. A.”, 13 iunie, 1996.

³⁷⁷ Ibidem.

³⁷⁸ Ziarul „Basarabia” nr. 18 din 26 iunie 1906, reprodus de I. Varta în „L. A.” din 13 iunie 1996.

³⁷⁹ Ziarul „Basarabia”, nr. 22 din 9 august 1906, reprodus de I. Varta în „L. A.”, 13 iunie 1996.

³⁸⁰ Ion Varta, *Ziarul „Basarabia” - apărător al demnității naționale a românilor basarabeni*, în „L. A.” din 13 iunie 1996.

³⁸¹ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p.227.

³⁸² Ibidem.

³⁸³ Ibidem, p. 229.

³⁸⁴ Ion Varta. *Ziarul „Moldovanul” (1907-1908) - o veritabilă publicație de limbă română din Basarabia*, în S „L. A.”, nr. 13 din 27 martie 1997.

³⁸⁵ Ibidem.

³⁸⁶ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 83, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc”, nr. 27 din 2 aprilie 1917.

³⁸⁷ Ibidem.

- ³⁸⁸ Ibidem, p. 46.
- ³⁸⁹ Ibidem, p. 247.
- ³⁹⁰ Ziarul „România nouă”, Chișinău, anul II, nr. 22, din 15 februarie 1918, citat de I. Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisiuc, *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918*. Documente, Chișinău, 1995, p. 164 - 166.
- ³⁹¹ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 236.
- ³⁹² Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p.36.
- ³⁹³ O. Ghibu, *Cu gândul la Basarabia*, Arad, 1926, p. 56.
- ³⁹⁴ Ibidem.
- ³⁹⁵ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, Iași, p. 202, citat de Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 107.
- ³⁹⁶ O. Ghibu, *Cu gândul la Basarabia*, Arad, 1926, p. 61.
- ³⁹⁷ Ibidem, p. 62.
- ³⁹⁸ Ibidem, p. 67.
- ³⁹⁹ Ibidem.
- ⁴⁰⁰ Ibidem, p. 80.
- ⁴⁰¹ Ibidem, p. 86.
- ⁴⁰² Ibidem, p. 90.
- ⁴⁰³ Ibidem.
- ⁴⁰⁴ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 111 - 112, cu trimitere la Revista „Școala moldovenească”, 1917, nr. 2 - 4, p. 45 - 81.
- ⁴⁰⁵ O. Ghibu. *Op. cit.*, p. 94.

⁴⁰⁶ Ibidem, p. 95.

⁴⁰⁷ Ibidem, p. 98.

⁴⁰⁸ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 125 - 126 cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc”, nr. 79, din 9 septembrie 1917.

⁴⁰⁹ Ibidem, p. 128, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc”, nr. 8 din 1 octombrie 1917.

⁴¹⁰ Ibidem, p. 54 - 55, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc” din 24 și 27 octombrie 1917.

⁴¹¹ O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CXLVII.

⁴¹² Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 137 - 138, cu referire la ziarul „Adevărul”, nr. 10 din 3 decembrie 1917.

⁴¹³ Ibidem, p. 135, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc”, nr. 115, din 21 decembrie 1917.

⁴¹⁴ O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CXXXIV.

⁴¹⁵ Ibidem.

⁴¹⁶ Ibidem, p. CXXXV.

⁴¹⁷ Ibidem, p. CXXXIX.

⁴¹⁸ Ion Calafeteanu și Viorica Moisiuc, *Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1918*, Chișinău, 1995, p. 77, Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 152.

⁴¹⁹ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 165, cu referire la „Procesul verbal nr. 1 al Ședinței Sfatului Țării, păstrat în dosarul Cancelariei Sfatului Țării, nr. 3.

⁴²⁰ Ibidem, p. 171 - 172.

⁴²¹ Ion Calafeteanu și Viorica Pompilia Moisiuc, *Antologia citată*. p. 126, cu referire la „Cuvânt moldovenesc”, nr. 115, din 21 decembrie 1917.

⁴²² Ibidem, p. 133, cu referire la P. Cazacu, *Op. cit.*, p. 266.

⁴²³ *Antologia Ion Calafeteanu - V. P. Moisiuc*, p. 136, 139, 140, 170.

⁴²⁴ Ibidem, p. 142 - 143, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, p. 271 - 272.

⁴²⁵ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 239-241, cu referire la ziarul „Ardealul”, nr. 7, din 21 ianuarie 1918.

⁴²⁶ *Antologia Ion Calafeteanu - V. P. Moisiuc*, p. 148 - 150, cu referire la ziarul „Cuvânt moldovenesc”, nr. 10, 29 ianuarie și „România nouă”, Chișinău, anul II, nr. 1, din 27 ianuarie 1918.

⁴²⁷ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 241 - 244; cu referire la ziarul „România nouă”, nr. 8, din 24 ianuarie 1918; *Antologia I. Calafeteanu - V. P. Moisiuc*, p. 151.

⁴²⁸ Ibidem, p. 244, 245.

⁴²⁹ O. Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CLX.

⁴³⁰ *Antologia I. Calafeteanu - V. P. Moisiuc*, p. 159 - 160, cu referire la „România nouă”, Chișinău, an. II, nr. 12 din 2 februarie 1918; „Cuvânt moldovenesc”, nr. 14 din 7 februarie 1918.

⁴³¹ *Antologia Calafeteanu - Moisiuc*, p. 164-166.

⁴³² Ibidem, p. 170 - 172, cu referire la Arhiva MAE, fond 71/URSS, vol. 133, f. 193- 195 (originalul în limba rusă).

⁴³³ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 248 - 249, cu referire la ziarele „Cuvânt

moldovenesc” nr. 27, 27 martie și „România nouă”, nr. 48, 17 martie 1918; vezi și Antologia Calafeteanu-Moishic p. 172-174.

⁴³⁴ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 253 - 254, cu referire la Arhiva P. V. Sinadino.

⁴³⁵ Ibidem, p. 250 - 253, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, p. 305 - 308.

⁴³⁶ Ibidem, p. 254 - 256 și, respectiv, p. 308 - 310; vezi și ziarul „Cuvânt moldovenesc” nr. 28, 26 martie 1918, și Antologia Calafeteanu - Moisiuc, p. 182 - 185.

⁴³⁷ Antologia Calafeteanu - Moisiuc, p. 185-186, cu referire la Arhiva MAE, fond 71/URSS, vol. 133, (originalul în limba franceză).

⁴³⁸ Ibidem.

⁴³⁹ Ibidem, p. 188 - 198.

⁴⁴⁰ Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, p. 257 - 269, cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Țării din Basarabia, anul 1917-1919, nr. 3, vol II.

⁴⁴¹ Ibidem, p. 301, cu referire la P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru*, Iași, p. 340 - 342.

⁴⁴¹ Ibidem, p. 297, cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Țării, nr. 3, vol, II, Procesul - verbal nr. 69, 11 aprilie 1918; ziarul „Sfatul Țării” nr. 17 din 14 aprilie 1918; vezi și Antologia Calafeteanu - Moisiuc, p. 226.

⁴⁴³ Ibidem, p. 297, vezi Antologia Calafeteanu - Moisiuc, p. 221.

⁴⁴⁴ Ibidem, p. 298 cu referire la Dosarul Cancelariei Sfatului Țării, nr.3. vol. II, Procesul verbal, nr. 65 din 2 aprilie 1918.

⁴⁴⁵ Ibidem, p. 299, cu referire la ziarul „România nouă” nr. 67, din 7 aprilie 1918; vezi și Antologia Calafeteanu-Moisiuc, p. 221.

- ⁴⁴⁶ Foaia societății pentru cultură românească „Mihai Eminescu”, Cernăuți, „Plai românesc”, nr. 2, din 1 decembrie 1990.
- ⁴⁴⁷ Nicolae Popovschi, Românismul în Basarabia și Unirea, în revista „Viața românească”, nr. VI, din 1922, p. 354.
- ⁴⁴⁸ Ibidem, p. 355.
- ⁴⁴⁹ Ibidem.
- ⁴⁵⁰ Ibidem.
- ⁴⁵¹ Ibidem, p. 359 - 360.
- ⁴⁵² N. Popovschi, *Istoria bisericii din Basarabia în veac. al XIX-lea* (sub ruși), Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea românească”, 1931, p. 329.
- ⁴⁵³ Ibidem, p. 348.
- ⁴⁵⁴ Ibidem, p. 348 - 349.
- ⁴⁵⁵ Ibidem, p. 483.
- ⁴⁵⁶ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1929, p. 20.
- ⁴⁵⁷ Ibidem, p. 21.
- ⁴⁵⁸ Ziarul „Țara” din 28 iunie 1996, material îngrijit de Victor Beșliu.
- ⁴⁵⁹ Șt Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 111.
- ⁴⁶⁰ Săptămânalul „Literatura și arta” din 14 septembrie 1995.
- ⁴⁶¹ Caseta cu textul interviului se află la autorul prezentei lucrări.
- ⁴⁶² Ibidem.
- ⁴⁶³ Ibidem.

⁴⁶⁴ Ibidem.

⁴⁶⁵ Ibidem.

⁴⁶⁶ Ibidem.

CAPITOLUL VI

ROMÂNISM LA RĂSĂRIT DE PRUT

(a doua jumătate a sec. al XX-lea)

Teritoriul românesc cu nume de Basarabia s-a unit benevol cu România în 1918 în baza deciziei Sfatului Țării, primul Parlament al acestei provincii, exponentul conștiinței naționale românești a populației băștinașe basarabene.

Forța motrice a acestei Uniri n-au fost împrejurările politice și istorice, ci românismul locuitorilor teritoriului dintre Prut și Nistru, conservat și ocrotit de Biserică, de țăranime, dar și de intelectuali și alți adevărați patrioți, care tot din rândul țăranimii își trăgeau obârșia.

La 28 octombrie 1920, prin încheierea Convenției internaționale în chestiunea Basarabiei, care a avut loc la Paris, între Anglia, Franța, Italia, Japonia și România, se recunoștea suzeranitatea României asupra Basarabiei. Convenția n-a fost ratificată de Japonia. Uniunea Sovietică, prin încheierea la Londra a pactelor de neagresiune din 3 și 4 iulie 1933, de fapt recunoștea și ea actul Unirii Basarabiei cu România.

După Alexandru Boldur „prin Convențiile din 1933 **Sovietele au creat Basarabiei o situație prin care «posesiunea» se transformă inevitabil în «drept», starea de fapt se îmbracă în forme legitime juridice**”¹. „Prin urmare, consideră A. Boldur, înainte de 1940 situația Basarabiei se baza din punct de vedere juridic pe:

1. Voința populației Basarabiei de a trăi în competența statului național românesc.

2. Voința României de a avea această provincie în competența teritoriului său.

3. Voința, principial exprimată în 1917, a guvernului sovietic de a socoti liber de legătură cu statul rusesc oricare popor din cuprinsul vechii Rusii țariste, precum și pe dreptul de autodeterminare a naționalităților, recunoscut de guvernele revoluției ruse, anterioare sovietelor.

4. Angajamentul formal al Sovietelor de a respecta integritatea teritorială a României, înțelegând prin teritoriul românesc și cel al Basarabiei, și de a se abține pentru totdeauna de orice agresiune în această direcție”².

Cu toate acestea, Uniunea Sovietică, prin ultimatumul din 26 iunie 1940, face un act de agresiune contra României, cerând Basarabia și Nordul Bucovinei. România cedează. Cedează fără a opune o cât de mică rezistență întru salvarea demnității românești. Cedează contrar voinței multor români, în primul rând a celor basarabeni. Unul dintre acești protestatari a fost și marele patriot, profesorul Ștefan Ciobanu, originar din comuna Tălmaza, județul Tighina, una dintre cele mai mari localități basarabene de pe malul drept al Nistrului.

Reproducem integral declarația profesorului Ștefan Ciobanu, rostită în ședința Consiliului de Coroană al României din 27 iunie 1940, la care el a fost invitat ca fiind ministru al cultelor și artelor al României. Marele patriot român din Basarabia s-a pronunțat pentru neacceptarea ultimatumului și pentru opunerea rezistenței. În ședința de la amiază profesorul Șt. Ciobanu spunea: „Sire! **Provincia românească dintre Prut și Nistru** a făcut parte integrantă din vechea Moldovă de la înființarea acestei formațiuni politice românești. Populația românească de răsărit a Moldovei, numită astăzi Basarabia, împărtășește soarta întregului neam românesc în decursul unui șir de veacuri, până când în anul 1812 această

provincie a fost smulsă mișelește din trupul neamului românesc și anexată la imperiul țarist, cu care n-a avut niciodată nici un fel de contracte. Populația Basarabiei, formată 75 la sută din români și 25 la sută din minorități aduse recent de ruși, are un **caracter eminent românesc**. După o rezistență dârză a întregii populații în contra tendințelor brutale de rusificare și deznaționalizare prin colonizări și deportări, după grele suferințe pe care le-a îndurat din partea stăpânirii barbare rusești, **poporul românesc din Basarabia** trece prin frământările revoluționare rusești din anii 1905-1906 și 1917-1918 și, în baza dreptului de autodeterminare a popoarelor subjugate din Rusia, se unește cu Patria-mamă România. Unirea se face prin organul revoluționar legal al Basarabiei, unire care a fost cerută încă la începutul revoluției din 1918 de diferite congrese ale țăranilor și intelectualilor. **Dorința de a se realiza unirea a fost atât de mare**, încât populația n-a ținut seama că Vechiul regat, în parte sub ocupație, se găsea într-o situație critică. Și atunci cum s-ar putea abandona o populație românească, care cu atâta încredere s-a aruncat în brațele statului român?

Cum s-ar putea ceda Basarabia care și-a arătat atașamentul condiționat față de Neamul și Țara Românească și față de tron? Cum s-ar putea călca în picioare o poruncă a trecutului nostru istoric, cum s-ar putea trece peste suferințele, lacrimile și sângele acelor care s-au jertfit pentru realizarea idealului neamului nostru?

Chiar minoritarii și-au arătat tot devotamentul față de neamul românesc, manifestat în diferite alegeri și în vizita regală recentă la Chișinău, și-au manifestat dorința de a trăi în cadrele românismului.

Sire! Părăsirea Basarabiei de armatele române ar fi cea mai mare crimă națională, căci ea ar însemna să aruncăm populația din Basarabia în brațele unui neam străin și ale unui regim pe care nimeni în Basarabia nu-l dorește. **Răspunsul ce trebuie dat Sovietelor:**

rezistență până la sfârșit. Și în lupta ce se va da în contra cotorpitorilor, populația din Basarabia va fi alături de Armata Română.

Sire! (se adresa regelui României patriotul basarabean Șt. Ciobanu, la ședința care continua în seara zilei de 27.06.1940) Susțin întru totul declarația pe care am făcut-o în ședința de la amiază. Conștiința mea de român basarabean nu-mi permite să concep ca o provincie care și **din punct de vedere istoric, și ca structură etnografică, este românească** să fie cedată rușilor fără nici un gest de apărare, ca populația ei să fie lăsată pradă. Acei dintre membrii Consiliului, care susțin că această cedare va fi provizorie, se înșeală. Noi, care am simțit cizma robiei rusești, nu putem crede că stăpânirea rusească va fi ușor de înlăturat, că dreptatea noastră va fi restabilită. Eu cred ceva mai mult. Acei care au urmărit evoluția ideilor politice din Rusia din ultimul timp au putut observa că în viața rușilor sovietici s-a produs un reviriment. De la internaționalismul bolșevic ei au revenit la naționalismul cel mai autentic al Rusiei țariste. Respectul drepturilor altor popoare este o ficțiune. Aceeași recrudescență s-a petrecut și în altă ordine de gândire a rușilor. De la principiul de libertate, de autodeterminare a neamurilor, de care au făcut atâta paradă comuniștii, la ei reînvie ideea veche imperialistă într-o formă cu mult mai pronunțată decât aceea de sub regimul țarist. Politica agresivă față de Polonia, Finlanda și Țările Baltice este o mărturie. Și cu reînvierea imperialismului a renăscut și visul de cucerire a Constantinopolului, precum și ideea panslavistă, idei alimentate de o întreagă literatură în decursul unui șir de veacuri. Ei nu se vor mulțumi numai cu Basarabia, care nu este pentru ei decât un punct de trecere spre Peninsula Balcanică. Politica lor de apropiere față de bulgari și de sârbi nu este decât o încercare de a realiza visul slavofililor. Și dacă vom ține seama că la bulgari și sârbi exista în stare latentă și mișcarea comunistă, ne putem aștepta că

rușii mâine vor pretinde Dobrogea, fie pentru ei, fie pentru bulgari, ca să facă joncțiunea între ei și statul bulgar. Cedarea Basarabiei ar deștepta și poftele ungurilor și ale bulgarilor.

Sire, decât să ne rășluească țara, bucată cu bucată, mai bine să murim cu toții pentru un ideal al părinților noștri".³

Aceste înflăcărare, zguduitoare și pătrunse de o profundă durere cuvinte ale lui Șt. Ciobanu, dar și ale altor cu adevărați patrioți l-au făcut pe Regele Carol al II-lea al României să noteze în memoriile sale: „Consiliul are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat, toți cei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. **Numai 6 voturi**, din cei prezenți 26, **au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silvio Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.**” (*subl. n.*)⁴. Cu toate acestea, Basarabia a fost „cedată” de România spre a fi anexată a doua oară de Uniunea Sovietică imperială.

Se cunoaște că odată cu anexarea Basarabiei la 28 iunie 1940 regimul comunist de ocupație și-a pus scopul să deștrădăcineze și să lichideze românismul basarabean. În acest scop autoritățile sovietice au organizat în Basarabia urmărirea și persecutarea tuturor acelor care, într-un mod sau altul, și-au demonstrat deschis atașamentul față de români și România. Prin exterminarea fizică, deportările masive în repetate rânduri în Siberia, procesele judiciare și extrajudiciare, conștienta organizare în Basarabia a foametei în anii 1946-47, prefacerea râului românesc Prut în zid chinezesc, interzicerea rostirii adevărului privind trecutul românesc al Basarabiei și alte măsuri, totuși, sovietele n-au reușit să nimicească spiritul românesc în Basarabia.

Cu toate interzicerile, represiunile și teroarea nu toți basarabenii, nu toți savanții sovietici au acceptat teoria pseudoștiințifică și antiromânească privind existența în așa - zisa

Republică Sovietică Socialistă Moldovenească a unui popor și a unei limbi distincte de cele românești. Românismul moldovenilor basarabeni n-a putut și nu poate fi înăbușit. Asupra problemelor românismului Basarabiei s-au oprit, după a doua anexare a Basarabiei de către ruși, atât organele reprezentative de stat ale unor țări, cât și cercetătorii străini și români originari din Basarabia sau din Moldova din dreapta Prutului.

§ 1. ROMÂNISMUL BASARABIEI ȘI

SENATUL STATELOR UNITE ALE AMERICII

La 27 iunie 1991, cu prilejul comemorării a 51 de ani de la anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, doi membri ai Comitetului de Politică Externă al Senatului american, senatorii republicani Jesse Helms (Carolina de Nord) și Larry Presler (Dacota de Sud) au prezentat Senatului un proiect de rezoluție în favoarea autodeterminării și reunificării Basarabiei și Nordului Bucovinei cu România, iar Senatul la 28 iunie a aceluiași an a adoptat o rezoluție, pe care, pornind de la importanța ei din toate punctele de vedere, inclusiv pentru faptul că recunoaște caracterul românesc al teritoriilor menționate, o reproducem în întregime:

„Pentru a exprima ideea că Senatul Statelor Unite trebuie să sprijine dreptul la autodeterminare al poporului din Republica Moldova și Nordul Bucovinei, întrucât: - Principatul român al Moldovei a apărut ca stat independent în secolul al XIV-lea; -Moldova a fost invadată de armata rusă în 1806 și anexată de imperiul rus în 1812 ca urmare a tratatului ruso-turc de la București; - la 15 noiembrie 1917 guvernul sovietic a proclamat dreptul popoarelor din imperiul rus la autodeterminare și fondarea de state separate; - la 2 decembrie 1917 Adunarea Constituantă a Moldovei, aleasă în mod democratic, sub numele de Sfatul Țării, a proclamat Moldova republică independentă; - la 27 martie 1918 Sfatul

Țării a votat unirea cu Regatul României; - Statele Unite, Franța, Italia, Marea Britanie și alte state aliatau au aprobat și recunoscut reunificarea Moldovei cu România prin Tratatul de pace de la Paris, din 28 octombrie 1920; - forțele armate ale Uniunii Sovietice au invadat Regatul României și au ocupat Moldova de est, Nordul Bucovinei și ținutul Herța, contravenind Cartei Ligii Națiunilor, Tratatului de la Paris din 1920, Tratatului general de renunțare la război din 1928, Pactului de asistență reciprocă româno-sovietică din 1936, Convenției pentru definirea agresorului din 1933 și principiilor general recunoscute ale dreptului internațional; - anexarea Moldovei, a Nordului Bucovinei și a ținutului Herța au fost stabilite dinainte într-un anumit protocol secret la un tratat de neagresiune încheiat între guvernele Uniunii Sovietice și ale Reichului german la 23 august 1939; - între 1940 și 1953 sute de mii de români din Moldova și Nordul Bucovinei au fost deportați de U. R. S. S. în Asia Centrală și Siberia; - Guvernul Statelor Unite a afirmat în repetate rânduri că refuză să recunoască ocuparea cu forța a teritoriului menționat în clauzele așa-numitului pact Stalin-Hitler, inclusiv anexarea în 1940 de către sovietici a Estoniei, Letoniei și Lituaniei; - guvernele Regatului Unit, Uniunii Sovietice și Statelor Unite sunt părți ale Cartei Atlanticului din 14 august 1941, în care semnatarii își declară „dorința de a nu fi de acord cu nici o schimbare teritorială care contravine voinței liber exprimate a popoarelor implicate” și își afirmă doleanța „de a vedea drepturile suverane ale autoguvernării redade celor care au fost lipsiți de ele cu forța” în cursul celui de-al doilea război mondial; - la 31 august 1989 Sovietul Suprem al RSSM a declarat limba română drept limbă oficială a republicii și reintroducerea alfabetului latin, interzis de guvernul sovietic în timpul ocupației Moldovei ca alfabet al limbii române scrise; - în martie 1990 populația din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a putut participa la alegeri libere și corecte ale

deputaților în Sovietul Suprem al RSSM; - la 27 aprilie 1990 Sovietul Suprem al RSSM a reintrodus steagul României ca drapel oficial al Republicii; - la 23 iulie 1990 Sovietul Suprem al RSSM a declarat RSSM stat suveran; - la 16 decembrie 1990 mai mult de 800 de mii de români s-au adunat la cea de-a doua Mare Adunare Națională desfășurată la Chișinău, capitala Moldovei, pentru a declara independența națională a românilor din teritoriile ocupate; - poporul Moldovei a refuzat să participe la referendumul din 17 martie 1991, în ciuda eforturilor guvernului sovietic de a amenința și intimida poporul Moldovei de a accepta un nou tratat unional: - statele semnatare ale Actului final de la Helsinki au acceptat principiul drepturilor egale ale popoarelor și dreptul lor la autodeterminare; - conform articolului 8 al Actului final de la Helsinki, „toate popoarele au întotdeauna dreptul, în deplină libertate, de a defini, atunci când doresc, și dacă doresc, statutul lor politic intern și extern fără amestec din afară și de a urma așa cum doresc dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală; s-a hotărât ca senatul Statelor Unite să recomande cu insistență Guvernului american:

1. Să sprijine dreptul la autodeterminare al „poporului” din RSSM și nordul Bucovinei, ocupate de sovietici și să elaboreze o hotărâre în acest sens;

2. Să sprijine eforturile viitoare ale Guvernului RSSM de a negocia pașnic, dacă dorește, reunificarea RSSM și Nordului Bucovinei cu România, așa cum s-a stabilit în Tratatul de pace de la Paris din 1920, conform normelor în vigoare ale dreptului internațional și Principiului I al Actului final de la Helsinki.”⁵

Așadar, Senatul Statelor Unite ale Americii, recunoscând caracterul românesc al RSSM și Nordului Bucovinei, demonstrând că atât Rusia țaristă, cât și cea sovietică n-au nici un drept asupra teritoriilor Moldovei istorice; că ruperea Basarabiei de imperiul țarist

(1917) și unirea ei cu Regatul României (1918), precum și ieșirea Republicii Moldova din componența URSS-ului și proclamarea independenței ei (1991) s-au făcut în mod democratic și conform voinței poporului, ei; că unirea Basarabiei cu România, prin Tratatul de pace de la Paris din 28 octombrie 1920, a avut aprobare și recunoaștere internațională, recomandă guvernului american să sprijine eforturile guvernului Republicii Moldova spre reunificarea Republicii și a Nordului Bucovinei cu România, bază juridică fiind Tratatul de pace de la Paris din 1920, normele în vigoare ale dreptului internațional și Principiul I al Actului final de la Helsinki.

§ 2. CARACTERUL ROMÂNESC AL MOLDOVEI DE LA RĂSARIT DE PRUT ÎN VIZIUNEA CERCETĂTORILOR STRĂINI CONTEMPORANI

- Cărturarul și etnograful suedez **Gustav Wilhelm Bolinder** a vizitat în repetate rânduri pământurile românești, inclusiv cele basarabene. Scribe mai multe povestiri despre aceste călătorii. În iulie 1943, după o vizită specială, publică în ziarul „Dagens Nyhtter” mai multe reportaje din România, inclusiv din Chișinău. În 1944 publica cartea *Rumänska problem*, care conține și un compartiment dedicat problemei Basarabiei.

Găsind că Basarabia, din punct de vedere geografic, istoric și **etnic** face parte din Moldova istorică, Gustav Bolinder scrie: „Nici un cercetător însărcinat de guvernul rus (Urusov, Bestujev etc. — *n. n.*) ca să demonstreze originea slavă a populației basarabene n-a putut nega continuitatea **populației românești** (*subl. n.*) în aceasta regiune”⁶. Bazându-se pe datele rusului P. Keppen, etnograful suedez constată că în 1834 în Basarabia locuitorii ei erau 86% români⁷, anume români, și nu moldoveni.

Pentru cărturarul suedez și Bucovina este românească.⁸

- Germanul **Arnold Kless** în articolul *Românesc și moldovenesc* (*Rumänsch und*

moldavsch)⁹ numește pe moldoveni „populație românească din est”, căreia pe nedrept i se atribuie limbă și naționalitate, diferite de cele românești.

- **Carlo Tagliavini**, filolog italian cu renume mondial, doctor Honoris causa al Universității din București, în discursul rostit la Congresul al VIII-lea internațional al lingvisticii și filologiei romanice din Florența (3-8 aprilie 1956), intitulat *O limbă literară romanică nouă? Cea moldovenească?*¹⁰ practic afirmă că moldovenii sunt români.

- Americanul **George Savor**, după ce a vizitat în 1964 Moldova de la răsărit de Prut, a publicat un articol cu titlul *Moldova - satelit rusesc*, în care de asemenea a negat existența limbii și nației moldovenești¹¹.

- Francezul **René Payot** în articolul *Soarta românilor Basarabiei*, publicat la 7 mai 1965, moldovenilor le spune corect **români** și totodată cere eliberarea lor de sub jugul sovietic, care, în viziunea savantului, „e tot atât de dur și dureros ca și cel țarist”¹².

- Profesorul **Klaus Heitmann** de la Universitatea din Heidelberg (Germania), unul dintre romaniștii occidentali de frunte, în articolul său *Limba și literatura românească în Basarabia și Transnistria* (anume românească - *n. n.*) declara că „limba moldovenească” și „poporul moldovenesc” sunt „prunci nelegitimi”¹³.

- Profesorul de științe politice de la James Madison University **Stephen R. Bowers**, după una (în 1994) din cele cinci vizite care le-a făcut în Republica Moldova (una a avut-o în 1991 la Conferința științifică, organizată de Parlament în problema pactului Ribbentrop-Molotov), a acordat un interviu publicistului și savantului chișinăuian Nicolae Negru. La întrebarea: „Ce știți despre limba română și limba moldovenească?”, profesorul a răspuns că **limba moldovenească e aceeași cu limba română**, iar la întrebarea: „Care este opinia lui despre viitorul politic al Republicii Moldova?”, savantul american a răspuns: „Ca

cercetător și istoric ce privește obiectiv lucrurile, cred că un pas logic ar fi unirea cu România”¹⁴.

- Pentru savantul și publicistul **Dennis Deletant**, profesor la Centrul de Studii Sud-Europene din Cadrul Universității din Londra, Consilier al Fondului „Know-How” din cadrul Ministerului de Externe al Marii Britanii, **populația băștinașă a Republicii Moldova, ca și a întregii Basarabii, e românească.**

În prefața la cartea olandezului Wilhelmus Petrus van Meurs *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, apărută recent în traducere românească la Chișinău, Dennis Deletant, vorbind despre istoria apariției problemei Basarabiei, menționează: „În înfățișarea ei modernă, problema (Basarabiei - *n. n.*) datează de la 1812, când Moldova tradițională a fost împărțită, Rusia luând jumătatea ei de est, dintre Prut și Nistru, care a fost numită de ea Basarabia. Aceasta înseamnă că se atribuia întregii regiuni denumirea care până atunci o avuseseră doar districtele din sudul ei. Partea de vest a Moldovei a devenit, la momentul potrivit, una dintre cele două componente statale pe care s-a bazat întemeierea României moderne. Cedarea Basarabiei în 1940 le-a permis rușilor să creeze apoi o Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, reinstaltată în 1944, după reocuparea temporară a teritoriului de către România în vremea războiului. Județele din sudul ei au fost totuși date Ucrainei. Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a fost recomunitată, procesul rusificării a fost reluat prin deportările **etnicilor români** (*passim subl. n.*) în Kazahstan, pe de o parte, și prin aducerea de ruși și ucraineni, pe de altă parte. Omniprezența activiștilor ruși și ucraineni în birocrăția locală a oferit autorităților sovietice justificarea necesară pentru a da prioritate limbii ruse în viața publică a statului. În același timp, aflulul de ruși și ucraineni a acționat ca o pârghie de control împotriva unei posibile agitații naționaliste în

sânul **românilor, desemnați oficial drept moldoveni**. Moldovenii, precizau autoritățile, erau diferiți de români, după cum diferite le erau și limba și cultura. Lucrurile au stat astfel, până când la începutul anilor '50, drumurile României și ale Uniunii Sovietice au început să se despartă. Această evoluție a generat o reînviere a chestiunii Basarabiei”¹⁵.

Olandezul **Wilhelmus Petrus Van Meurs** (în timpul alegerilor din 1994 din Republica Moldova a fost observator din partea Ministerului Afacerilor Externe al Olandei) în lucrarea *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă* vorbește despre basarabeni și bucovineni ca fiind români, iar despre așa-zisa națiune moldoveană ca fiind inventată de ruși spre a preveni renașterea unei conștiințe românești la basarabeni. În *Introducere* la lucrare cercetătorul olandez scrie: „În statul multinațional al Imperiului sovietic, tendința rusească în direcția statului centralizat a intrat în coliziune cu renașterea conștiinței naționale a mai mult de o sută de minorități titulare din republicile autonome. În cazul Republicii Moldovenești, raportul dintre crearea statului și crearea națiunii era chiar mai complex, deoarece atât identitatea națională, cât și cea statală erau creații artificiale. **Națiunea moldoveană fusese inventată de ruși** pentru a preveni renașterea unei conștiințe naționale românești la populația basarabească (*subl. n.*). Statul moldovean fusese creat în imperiul sovietic în 1924. În mod ironic, o conștiință națională moldovenească s-a înfiripat abia după prăbușirea imperiului, în 1990, și Republica Moldova a devenit cu adevărat un stat independent. Deși **conceptul de națiune moldovenească este încă lipsit de o bază lingvistică și etnică** (*subl. n.*) situația politică curentă a transformat, în acest caz, mitul țarist de ieri într-o realitate”¹⁶. Este o afirmație pe care noi n-o putem susține.

Vorbind despre influența culturală a slavilor asupra principatelor românești, autorul lucrării menționate recunoaște că, atunci când în etapa inițială limba oficială a cancelariilor

Moldovei și Munteniei, ca și a preoților Moldovei, era cea „slavă bisericească”, „*limba oamenilor de rând era limba română*”, care a câștigat teren spre sfârșitul secolului al XVI-lea, cu toate că ea a rămas singura limbă romanică folosind scrierea chirilică până la începutul secolului al XIX-lea”¹⁷.

Pentru Meurs, la 1775 Bucovina, cândva inima Moldovei, nu este populată de moldoveni, ci de români.

Cercetătorul afirmă că la 1775, când Bucovina a ajuns sub stăpânire austriacă, majoritatea populației bucovinene „o formau românii” „în vreme ce rutenii (ucrainenii din Galiția) constituiau o veche și ne semnificativă minoritate”¹⁸.

W. P. Meurs este convins că Basarabia este teritoriu românesc. Această afirmație o găsim în următorul pasaj: „Unirea teritoriilor românești a fost desăvârșită atunci, când regele României a acceptat formal cererea de încorporare a Bucovinei, Basarabiei și Transilvaniei, la 31 decembrie 1918”¹⁹.

La întrebarea dacă majoritatea moldoveană „constituie o națiune independentă moldoveană sau o parte a națiunii române” savantul olandez, deși consideră greșit că locuitorii Munteniei își ziceau singuri „valahi”, răspunde în felul următor: „*Conceptul de popor moldovean ca o națiune în sine distinctă de națiunea română vecină a fost o invenție țaristă*. După anexarea din 1812, regimul țarist s-a gândit să creeze o distincție între românii din Basarabia și compatrioții lor din Principatele dunărene. Anterior Unirii românilor de la 1859, locuitorii Valahiei se numeau ei înșiși „valahi”, iar cei ai Moldovei „moldoveni”, iar St. Petersburgul li s-a adresat oficial locuitorilor Basarabiei ca „români” sau „valahi” (numele medieval al daco-romanilor).

După ce guvernul rus nu a izbutit să prevină Unirea Principatelor din 1859, denumirile

au fost schimbate. „Românii” erau acum poporul de pe malul drept al Prutului și populația de pe malul stâng era în general desemnată de către ruși ca „moldoveni”. Această denumire nu s-a aplicat cu consecvență în toate documentele oficiale, iar referirea la locuitorii Basarabiei ca fiind români a continuat să apară. Deoarece Basarabia nu era o chestiune disperată în relațiile ruso-române la sfârșitul sec. al XIX-lea și întrucât nivelul conștiinței naționale a populației basarabene era foarte scăzut, nevoia de a face o deosebire clară între români și moldoveni era minimă.

Puterea și atracția mitului națiunii moldovene sunt bazate pe faptul că el nu este o pură ficțiune. În diferite momente numele de moldoveni a fost folosit de românii de pe ambele maluri ale Prutului. Chiar vechile cronicile românești se refereau la moldoveni, cu toate că o făceau clar într-un **sens geografic, și nu etnic**. (*subl. n.*) În același timp, rușii foloseau sensul geografic de valahi ca un apelativ etnic, care mărea credibilitatea referirii, mai apoi, la locuitorii Basarabiei, ca moldoveni. Rusificatorii de mai târziu și panslaviștii au creat un argument istorico-etnic pentru a justifica națiunea moldoveană”²⁰.

Așadar, din pasajul citat conchidem că anume rușii, după anexarea Basarabiei în 1812 și mai ales după crearea în 1859 a statului național român modern, au început să-i numească pe românii basarabeni cu numele de „moldoveni” în sens etnic; că folosirea de către locuitorii ambelor maluri ale Prutului a numelui de „moldoveni” se făcea în diferite timpuri numai cu sens geografic, teritorial, și nu etnic. Profesorul italian **Giuseppe Piccillo** susține și el că „glotonimul limba moldovenească începe să fie introdus numai după 1812, adică după anexarea Basarabiei de către Rusia”²¹.

- Poetul polonez **Piotr Sommer**, participând în 1995 la festivalul internațional de poezie tânără de la Chișinău, a acordat un interviu poetesei Nina Josu pentru săptămânalul

„Literatura și arta”, în care a declarat: „Am venit la Festival să cunosc lucruri noi **despre literatura românească** (*subl. n.*)”²² Aceasta înseamnă că pentru scriitorii polonezi este cunoscut faptul ca Basarabia este populată de națiunea cu numele **română**, și nu „moldovenească”.

- Diplomatul american **Roger Kirk**, acordând în 1991 în românește (cunoaște, de asemenea, franceza, germana, italiana și rusa) un interviu corespondentului special al ziarului „Sfatul Țării” Ipolit Leca, a confirmat românitatea Basarabiei și revenirea pe viitor a acesteia la România. „... Mi-am dat seama, recunoaște Kirk, că e vorba de destinul unuia și aceluiași popor dezmembrat în două de valurile istoriei... Cu privire la reunirea Basarabiei cu România remarc că mersul istoriei înclină spre înlăturarea **barierelor artificiale** (*subl. n.*) înălțate acum o jumătate de veac. Părerea mea e că mai devreme sau mai târziu Basarabia se va reuni cu România așa cum s-au reunit cele două Germanii [...]. Mă pot referi asupra premiselor implicate în **unirea celor două Țări Românești** (*subl. n.*). E vorba de o stabilitate în plan politic și național în Basarabia, apoi de progrese reale în plan economic și politic în România, plus o atitudine respectivă din partea Kremlinului. Dar niciodată nu e tot. Până la marea unire va trebui să traversați și o perioadă de trecere, dobândindu-vă un nume și un loc aparte în comunitatea mondială a statelor. Pentru început e nevoie însă să fiți recunoscuți de cel puțin câteva state cu reală pondere economică și politică”²³.

- Faptul că „**limba de stat în Republica Moldova este una și aceeași cu limba vorbită de către românii de pretutindeni și se numește limba română, singura denumire recunoscută de știință, în concordanță cu istoria și esența ei**” a fost susținut, alături de oamenii de știință din România și Republica Moldova, și de renumiți specialiști

în lingvistica actuală din Germania, Belgia, Franța, Olanda și Ucraina, care au participat la Congresul al V-lea al Filologilor Români, desfășurat între 6 și 9 iunie 1994 la Iași și Chișinău. Această viziune a fost expusă de participanții la Congres în Apelul către Parlamentul Republicii Moldova²⁴.

- Profesorul **Giuseppe Piccillo**, șeful Catedrei de Limba și Literatura Română a Universității din Catania, Italia, a scris un număr mare de studii privind vechile texte românești lăsate în secolele XVII-XVIII de misionarii catolici. În baza acestor relatări, prof. G. Piccillo demonstrează că în sec. XVII-XVIII identitatea teemenilor valah – român - moldovenesc atât din punct de vedere etnic, cât și din punct de vedere lingvistic era pe deplin recunoscută²⁵.

În baza relatărilor cercetătorilor contemporani și ale lui personale, italianul Piccillo ne demonstrează că „glotonomul limba moldovenească începe să primească conotația de limbă deosebită de cea română” numai după anul 1812 și afirmă că în acest caz avem o „diferențiere premeditată”, care reiese din „politica Rusiei țariste de înstrăinare a pământurilor și neamului românesc rupte de la sânul Țării, a limbii folosite în Basarabia de limba română din România”²⁶.

Autorul lămurește cauza apariției unor astfel de născociri în felul următor: „Pentru a produce mutația în conștiința națională a românilor moldoveni, pentru a dezrădăcina ideea că moldovenii constituie o singură națiune cu românii...”²⁷.

G. Piccillo mai afirmă că „lumea științifică occidentală [...] n-a recunoscut niciodată această limbă moldovenească inventată, considerând-o aceeași limbă română cu particularități regionale specifice”²⁸.

Trebuie să menționăm că și în perioada sovietică - timpuri grele și negre pentru toți

acei care au vrut să spună adevărul - s-au găsit, totuși, cercetători, scriitori curajoși, care au spus lucrurilor pe față și anume că basarabienii, moldovenii în genere sunt parte a aceluiași popor, unul singur, cu numele de popor român. Numărul lor a fost mai mare până la crearea în 1924 a așa-zisei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R. A. S. S. M.). Motivele sunt cunoscute. În Uniunea Sovietică pe primul plan nu era pus adevărul științific, ci interesul politic. Argumentul științific era neglijat completamente. Știința istorică și lingvistică era pusă să lucreze pentru interese imperiale.

În 1924, spre a recotopi Basarabia și a diviza România, spre a „crea” un nou popor, cel „moldovenesc”, și o nouă limbă, cea „moldovenească”, care ar fi distincte de cele românești, în birourile Kremlinului se creează R. A. S. S. M.

- Menționăm aici că și așa-zișii clasici ai marxism-leninismului și unii ucenici de-ai lor au vorbit clar despre caracterul **românesc** al Basarabiei. Astfel, Karl Marx și Friedrich Engels au scris în repetate rânduri că Basarabia e populată de români și că ea trebuie să aparțină românilor. Analizând diferite etape și situații din războiul ruso-turc din Crimeea din anii ‘50 ai sec. al XIX-lea, război pierdut de ruși, K. Marx a publicat, la 2 octombrie 1854, în ziarul „New-York Daily Tribune” articolul **Acțiunile flotei alianței. Situația în Principatele Dunărene**, în care a descris unele acțiuni întreprinse de ruși în retragere. Vorbind despre dispozițiunea rușilor privind urgenta evacuare și arderea Odesei, a orașelor și satelor ținutului Basarabiei, K. Marx menționa că: „...această dispozițiune cu atât mai mult este ridicolă, cu cât, și rușii cunosc aceasta foarte bine, **românii basarabeni** (*subl. n.*) vor deplânge plecarea rușilor nu mai mult decât românii din Valahia și Moldova...”²⁹.

Mai explicit și mai dur pe tema expansionismului rus, a Basarabiei și românilor ce o populează a scris Fridrich Engels, cu mult timp după plecarea din viață a lui Marx. În

articolul *Politica externă a țarismului rus*, scris în decembrie 1889 - februarie 1890, Engels face la sfârșitul capitolului al II-lea următoarea concluzie: „Nicidecum încă Rusia n-a atins culmi atât de dominante. Dar ea a mai făcut încă un pas în afara granițelor sale. Dacă privitor la cuceririle Ecaterinei șovinismul rus avea careva pretexte scuzabile, dar nicidecum justificabile, apoi privitor la cuceririle lui Alexandru, despre aceasta nici vorbă nu poate fi. Finlanda este populată de finlandezi și suedezi, **Basarabia - de români**, Polonia - de polonezi...”³⁰. În acest context menționăm că Marx, interesându-se îndeaproape de problema românească, a făcut și o statistică a populației românești în total și pentru fiecare provincie aparte. Din lucrarea lui *Însemnări despre români (manuscrise inedite)* aflăm că în prima jumătate a sec. al XIX-lea în Țara Românească erau 2,5 mln de români, în Moldova - 1,5 mln, în Transilvania - un milion 486 mii, în Banatul Timișoarei - un milion 85 mii, în Bucovina - trei sute de mii, în Basarabia - opt sute nouăzeci și șase mii de români, și, deci, numărul total al românilor era de șapte milioane șase sute șaptezeci și șase mii³¹.

Iată că până și fondatorii unei teorii, care deja este aruncată la coș, Marx și Engels, care propovăduiau comunismul și internaționalismul proletar și care ar fi vrut, probabil, să vadă pe întreg globul pământesc o singură națiune - cea proletară -, găseau că Basarabia este populată de moldoveni, de basarabeni, care toți sunt **români**. Ei, având pe timpurile celea o pregătire destul de avansată în problemele social-politice, dar și etnico-lingvistice, și cunoscând bine că un stat românesc - Moldova - a existat în trecut, totuși nu recunoșteau existența unui popor moldovenesc, diferit de cei român.

Nu recunoștea acest lucru nici ucenicul lor - **Gh. Rakovski**, revoluționar bulgar, fruntaș al mișcării socialiste din România, unul din liderii Cominternului, lider în Ucraina Sovietică, ambasador al Uniunii Sovietice (la 1925) în Anglia. El însuși se prezenta „bulgar

de origine, cetățean român, revoluționar de profesie”. În 1912, la un miting din București, organizat cu ocazia centenarului anexării Basarabiei de către Rusia țaristă, Rakovski recunoștea că Basarabia este teritoriu românesc. El, printre altele, spunea: „Prin anexarea Basarabiei (în 1878) despotismul rus rămâne credincios politicii sale de cucerire. Faptul că cu ocazia congresului de la Berlin s-a făcut numai un protest platonice împotriva anexării Basarabiei de către Rusia, faptul că națiunea română nu a fost deșteptată pentru a opri cu sângele ei, că așa un act de lașitate s-a putut comite, asta este greșeala regimului politic român.

Se vorbește mult în prezent, spunea Rakovski, despre rapacitatea și faptele nedemne ale unui stat străin, care a cucerit prin perfidie un teritoriu care nu-i aparține și care este moștenire a românilor. Vorbesc despre Basarabia. Și totuși, oligarhiei românești îi lipsește curajul să tragă din acestea concluziile naturale. Se poate pune pe bună dreptate întrebarea: cum este posibil ca Rusia, așa mare cum este ea, după ce a primit ajutor de la armatele românești (în 1877-1878), după ce și-a dat cuvântul de onoare că va respecta integritatea teritorială a României, să fie capabilă să comită o astfel de trădare și să ia un teritoriu românesc, adică Basarabia?”³² Regretăm că, trecând cu traiul în Rusia Sovietică, Rakovski a mers el însuși pe calea trădării intereselor Basarabiei, a trecut pe pozițiile imperiale sovietice. Amintind de protestele bolșevicului basarabean Ion Dicescu-Dic contra acelor comuniști, care vroiau să afirme că moldovenii și românii ar fi două popoare diferite, menționăm că un alt marxist, cu numele de Ulianov-Lenin, de asemenea recunoștea că basarabenii sunt aceiași români, ca și românii din Regat. Acesta, cu toată obrăznicia, irealismul și șovinismul lui, mascat de așa-zisul internaționalism proletar, nu și-a permis, vorbind în scrierile sale despre Basarabia și România, să nu-i recunoască pe români ca

popor băștinaș, cu limba lui maternă - limba română. El nicicând n-a pomenit de moldoveni ca națiune sau ca popor moldovenesc, care nu ar face parte din poporul român. Ba din contra. Spunându-și părerea privind crearea statelor naționale în Europa, precum și privind particularitățile și condițiile de existență ale minorităților naționale din imperiul rus, Lenin recunoștea că populația autohtonă a Basarabiei era cea românească. El scria: „Într-un șir întreg de cazuri popoarele exploatare de la periferii au rubedeniile lor pe cealaltă parte a frontierei, care se bucură de o mai mare independență națională (e suficient să ne amintim măcar de statele de la frontiera de vest și de sud - a finlandezilor și a suedezilor, polonezilor, ucrainenilor, **românilor**” (*subl. n.*)³³.

Nu încapă îndoială că Lenin îi avea în vedere pe românii de la răsărit de Prut, adică, în primul rând, pe românii din Basarabia, care erau după 1812 încorporați în imperiul țarist.

Și totuși, cu toate interzicerile sovietice de a spune adevărul, cu toate represiunile și GULAG-urile comuniste, nu toți savanții din imperiul răului, în primul rând filologii romaniști, au acceptat pseudoteoria privind existența în R. A. S. S. M., apoi în R. S. S. M. a unui popor și a unei limbi distincte de cele românești.

- Filologul sovietic **D. E. Mihalci**, romaniștii **T. B. Alisova**, **T. A. Repina** și **M. A.**

Tariverdieva, în anii ‘50 ai sec. al XX-lea, au demonstrat identitatea limbii moldovenești cu cea română³⁴.

- Merită a fi menționat și un alt exemplu. Autorii romanului „*Багрянная летопись*”

I. A. Andreev și **G. A. Voronov** (Leningrad, 1968), descriind biografiile multora dintre „eroii” războiului civil din 1919, îl fac pe Mihail Frunze figura centrală a lucrării lor, amintind și de rădăcinile lui genealogice românești; ei afirmă că Mihail Frunze după originea etnică a fost român, nu moldovean. Cităm: „Mai întâi de toate e necesar să

menționăm (traducerea ne aparține - Gh. Gh.) că tatăl lui e moldovean (după locul de naștere - *n. n.*), adică se poate spune despre **originea română** (*passim subl. n.*) a noului conducător sovietic. Dar **românii** se mândresc cu originea lor de la acea colonie romană, care în timpurile vechi era postul de avangardă a Imperiului Roman, contra hoardelor scite. De aceea poate fi probabil ca **românii** (*subl. n.*) să dea și acum un geniu militar”³⁵. Aceste cuvinte ne amintesc de spusele împăratului german Ferdinand I adresate lui Nicolae Olahus (prima jumătate a sec. al XVI-lea) că românii „au dat naștere multor conducători dintre cei mai vestiți” și că românii „excelând” în războaie, au stăvilit incursiunile vecinilor dușmani în provinciile române”³⁶.

Completând cele menționate cu faptul că însuși comisarul norodnic în probleme militare și maritime, președintele consiliului militar al U. R. S. S. Mihail Frunze, vorbind despre originea sa, n-a spus că e moldovean, ci basarabean, apoi suntem nevoiți să tragem concluzia că **moldovean** sau **basarabean sunt termeni ce indică locul de naștere sau de trai**, indică **apartenența individului la teritoriul, la locul geografic - Moldova sau Basarabia**, pe când **român** sau **origine română sunt noțiuni etnice, naționale**.

- În acest context menționăm că și savanții șovini ucraineni **A. Glugovski** și **I.**

Kompanieț au fost nevoiți să recunoască într-un material din 1968 privind regiunea Cernăuți, care până la 1775 a fost parte integrantă a Moldovei istorice, că acolo **locuiesc români sub aspect etnic, și nu moldoveni**. Istoricii ucraineni folosesc peste tot numai cuvinte și expresii ca „românii”, „țărănime românească”, „populație românească”, „muncitori și meșteri români” etc., conștient lăsând neutilizată noțiunea de „moldoveni” ca locuitori ai Moldovei. Vorbind despre Unirea Bucovinei cu România în 1918, care, chipurile, n-a fost acceptată de populație, inclusiv de cea românească, autorii scriu: „Chiar

și printre populația românească nu era unanimitate în chestiunea Unirii Bucovinei cu România. Dacă Unirea era susținută în întregime de clasa dominantă, în primul rând de moșierii români, apoi pe muncitorii români îi interesa în primul rând problema, ca prin ea să nu se revină la amplificarea exploatării sociale”³⁸.

Așadar, Glugovski și Kompanieț recunosc în a doua jumătate a sec. al XX-lea că populația Nordului Bucovinei, care a fost tot timpul parte componentă a Moldovei, nu este de etnie moldovenească, ci românească. Convingerea savanților ucraineni nu se leagă cu afirmațiile falsificatorilor istoriei de la Moscova și Chișinău că în Moldova, deci și în Bucovina, s-a format încă în sec. XII-XIV o nouă națiune, cea moldovenească.

- Ucraineanul **Stanislav Semcinski**, membru de onoare al Academiei de Științe din Republica Moldova, doctor habilitat în filologie, profesor la Universitatea Națională „Taras Șevcenko” din Kiev, în discursul său cu titlul *Cu privire la necesitatea de a reveni la denumirea tradițională a limbii moldovenilor*, rostit în cadrul Conferinței științifice „Limba română este numele corect al limbii noastre”, care și-a desfășurat lucrările la Chișinău la 20-21 iulie 1995, după ce exemplifică gândul că „denumirea limbii nu întotdeauna provine de la numele poporului care utilizează această limbă”, se întreabă „cum trebuie să fie denumită limba de stat (oficială) a Republicii Moldova?” Și răspunde astfel: „Nu este o taină pentru nimeni faptul că, din punct de vedere structural, limba literară a populației majoritare din Moldova nu se deosebește prin nimic de limba română. Până nu demult deosebirea consta în utilizarea unor grafii diferite - latină în România și rusească în Moldova. Această deosebire se referea numai la limba scrisă, iar actualmente nici ea nu mai există. Cu toate acestea, din inerție, se menține denumirea «limbă moldovenească», care este consfințită prin art. 13 din Constituția Republicii Moldova”. „Există oare argumente

științifice, se întreabă savantul ucrainean, pentru o astfel de denumire a limbii de stat din Moldova?” Și răspunde: „După părerea noastră, asemenea temeuri științifice nu sunt mai multe decât pentru a denumi «austriacă» limba germană din Austria, „argentiniană” - limba spaniolă din Argentina, «australiană» - limba engleză din Australia. Dimpotrivă, **există argumente științifice pentru a denumi această limbă — limbă română, deoarece limba întrebuințată în calitate de limbă de stat în Moldova reprezintă de facto una din formele de existență ale limbii române contemporane**” (*subl. n.*)³⁹.

- În cadrul aceleiași conferințe, **Raymund Piotrowski** din Rusia se întreba în raportul său: „O limbă cu două denumiri?” și răspundea: „Este clar că **limba de stat literară în Republica Moldova este limba română**” (*subl. n.*)⁴⁰.

- Ucraineanul **Ilya Mazore**, profesor universitar și literat din Kiev, poliglot (cunoaște limbile ucraineană, rusă, română, ebraică, germană, polonă, sârbo-croată, hindi, bengaleză și țiğănească), originar din s. Moara Nouă (Maramonovca), în prezent județul Edineț, consideră că limba maternă a moldovenilor e limba română. Într-un dialog cu colaboratorul săptămânalului „Literatura și arta” Teodor Cojocaru, menționând că limba română este pentru el la fel de maternă și la fel de scumpă ca și ucraineana, Mazore a declarat că este mirat și surprins neplăcut că la Chișinău, în Republica Moldova în general, limba română e marginalizată ca pe vremuri⁴¹.

- Până și ultranaționalistul rus **Vladimir Jirinovski** e nevoit să recunoască românismul Basarabiei și al Bucovinei, apartenența acestor provincii la România. Într-un interviu acordat cotidianului bucureștean „Evenimentul zilei” V. Jirinovski declara că Moldova e însăși România. Cităm: „... România are, în virtutea realității istorice, dreptul la regiunea Cernăuți, la Basarabia și la o parte (numai? - *n. n.*) a Moldovei. [...] Trebuie

restituite României toate teritoriile ei istorice de la răsărit, o parte din teritoriile Ucrainei și Moldovei (?! - n. n.). În fond, **ce e Moldova? E România** (*subl. n.*). E o provincie care aparținea României...”⁴².

- Și scriitorul emigrant rus **Vladimir Prokofiev**, care se află în Occident (SUA) și care are posibilitatea să ia cunoștință de istoria adevărată, afirmă într-un articol cu titlul *Rusia în străinătatea apropiată*, publicat în „Новое русское слово” și republicat în traducere românească în săptămânalul „Literatura și arta” din 6 noiembrie 1997, că „**Moldova este unul din Principatele României**”.

Așadar, lumea, în primul rând cea savantă, nu poate fi indusă în eroare nici cu un fel de „teorii”. Basarabia, în viziunea savanților străini, a fost, este și rămâne românească. Basarabenii sunt români și limba lor maternă este cea română.

§ 3. CONVINGEREA MOLDOVENILOR RĂMÂNE UNA:

AU FOST, SUNT ȘI NU POT FI DECÂT ROMÂNI

Este cert că falsificatorii istoriei românilor, imperialiștii ruși și sovietici n-au reușit să obțină ca istoriografia străină, cercetătorii occidentali ai istoriei românilor din România și de peste hotarele ei să-și schimbe viziunea asupra caracterului românesc al Basarabiei. N-au reușit ei să deșădăcineze românismul nici în însăși Basarabia, ca parte a Moldovei istorice. Este evidentă în acest sens contribuția substanțială a rezistenței românești antisovietice, a mișcării de eliberare națională din teritoriile cotate de Uniunea Sovietică, care a izbucnit imediat după 28 iunie 1940 și care a fost o manifestare concretă a conștiinței românești a autohtonilor. Deși istoria acestei mișcări rămâne în mare parte nescrisă (nu sunt puse încă la dispoziția cercetătorilor arhivele partidului comunist din perioada sovietică, ale organelor administrative, ale celor de oprimare, ale sindicatelor etc.), totuși crâmpiele de informație

pe care le avem ne permit să considerăm că mișcarea de eliberare națională din Basarabia, propovăduirea românismului în provincie, declararea în particular sau în grup a atașamentului populației moldovenești de la răsărit de Prut față de națiunea română, limba, cultura și istoria românească n-au încetat nici pentru o zi. Această mișcare s-a intensificat către sfârșitul anilor '40, în a doua jumătate a anilor '50 (după așa-zisa liberalizare hrușciovistă) și mai ales spre sfârșitul anilor '80 - după ce Moscova a fost nevoită să proclame epoca de „glasnosti” și „perestroika”.

Mișcarea proromânească în Republica Moldova era întreținută prin activitatea diferitelor organizații clandestine, antisovietice, proromânești; prin activitatea diferiților cetățeni în particular, care scriau proteste, dar și texte, versuri cu caracter patriotic, anticomunist, antiimperial, proromânesc; prin activitatea de propagandă a oamenilor de bună-credință printre elevi, studenți, intelectuali, muncitori, enoriași, prin protestele în adresa conducerii sovietice de stat sau de partid. Savantul Elena Postică în lucrarea *Rezistența antisovietică în Basarabia. 1944-1950* (Chișinău, 1997, p. 237) susține că „rezistența antisovietică și anticomunistă din Basarabia în primii ani postbelici este o mărturie de netăgăduit a dorinței românilor basarabeni de a-și făruia destinul **într-un spațiu economic, spiritual și cultural românesc unic** (*subl. n*). Practic, toate organizațiile antisovietice care au apărut în teritoriile românești ocupate după 28 iunie 1940 și care aveau în programele lor și elementul național românesc au fost în mod barbar și crunt înăbușite de către organele sovieto-comuniste de oprimare. Ura și cruzimea ocupanților erau cu atât mai mari, cu cât era mai hotărâtă dorința românilor moldoveni de a păstra vie flacăra românismului și cu cât se apropia mai mult clipa răsturnării dictaturii ruso-comuniste.

Vom aduce exemple ce demonstrează existența unei lupte continue a populației

românești de la răsărit de Prut pentru idealurile naționale: limba română, simbolurile naționale românești, dreptul de a se numi români, reîntregirea neamului românesc. Moldovenii, adică locuitorii Moldovei istorice, fiind stăpâniți de o puternică conștiință națională românească, deseori colectivă, sunt convinși ca ei au fost, sunt și nu pot fi decât români, că prezența lor pe întinsul teritoriu al vechii Dacii n-a fost nicicând întreruptă.

§ 3.1. ACȚIUNI CLANDESTINE DE PROTEST (ANTISOVIETICE ȘI PROROMÂNEȘTI) ÎN BASARABIA

1. Cunoscându-se pretențiile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, la începutul anului 1940 la Orhei un grup de elevi ai Liceului „Vasile Lupu” se unesc într-o organizație cu numele „Maydahonda”. Organizația își pune următoarele scopuri: „Pregătirea de luptă împotriva unei eventuale invazii bolșevice, răspândirea zilnică a ideilor anticomuniste printre tinerii studioși, țărani și muncitori și propagarea românsului”⁴³.

Deci, la 28 iunie 1940 organizația „Maydahonda” deja activa și avea o experiență de luptă antibolșevică. Este interesant pentru noi conținutul foilor volante difuzate (în 1941) în orașul Orhei în ajunul sărbătorii românești de 24 ianuarie - Ziua Unirii Moldovei cu Muntenia și crearea statului cu nume de România. Cităm o parte din textele foilor volante: **„Jos comunismul! „Camarazi, când vor înflori copacii, toți românii vor fi din nou uniți. Nu mai e mult până atunci. Sus naționalismul! Trăiască România! „Jos N. K. V. D.-ul!” „Jos Stalin, călăul popoarelor!” „Români, uniți-vă”! Ceasul eliberării va sosi curând!”**⁴⁴.

Conducătorul organizației antisovietice „Maidahonda” Anatol Guma, fiind deja arestat de N. K. V. D.-ul sovietic, mărturisea la 30 ianuarie 1941 în autobiografia sa: **„Eu am fost și voi fi patriot al neamului românesc”**⁴⁵.

2. În anii '40, în plasa Drochia, Basarabia, a activat **un grup de studenți și tineri**, care se pronunțau contra politicii antinaționale promovate de regimul sovietic. După unul din supraviețuitorii acelui grup, Valentin Țurcanu, astăzi domiciliat în or. Bălți, ei pledau „pentru libertatea românilor din ținuturile ocupate de hoardele comuniste”. Acest supraviețuitor și astăzi, la vârsta de 82 de ani, declară: **„Sunt român din Basarabia românească”**⁴⁶.

3. **Organizația națională din Basarabia „Arcașii lui Ștefan”** a activat în județul Soroca în anii 1945-1947. Ea a fost fondată de elevii Liceului Tehnic Agricol din localitate și întrunea peste o sută de patrioți. În caietul membrului organizației, elevul Liceului menționat Maxim Teodor, datat cu 4 iunie 1946, găsim jurământul tânărului luptător. Printre altele, el scrie: „Jurăm că așa va fi: Patria română să n-o uităm”, „Cine va călca legea română, acela este un trădător și își va lua pedeapsa cuvenită...”⁴⁷.

4. În a doua jumătate a anilor '40 în satele raioanelor (atunci) Chișcăreni, Bravicea, Sângerei și Telenești activa organizația antisovietică condusă de Filimon Bodi, născut în a. 1912 în s. Mândrești, județul Bălți, și de locuitorii s. Prepelița, de asemenea jud. Bălți, Alexandru Aparatu, Efim Anastas, Ion Macari, Pavel Eșanu și alții.

Membrii organizației își exprimau dezacordul față de ocuparea Basarabiei, politica promovată de regimul colonial ruso-sovietic în problema națională, colectivizarea, aplicarea de impozite, impunerea forțată a „populației” etc. și lua măsuri de pedeapsă contra acelor cetățeni, în primul rând dintre colaboraționiști, care ajutau regimul de ocupație (vezi dosarul nr. 6449 privind grupul Filimon Bodi, precum și dosarul nr. 6648 privind condamnarea grupului A. Usatiuc, Gh. Ghimpu și V. Graur, vol. IX, p. 200-203, în Arhiva Ministerului Securității Naționale a Republicii Moldova).

5. Organizația „Arcașii lui Ștefan” fiind lichidată de satrapii kagebiști, în toamna lui 1949 în Soroca ia naștere o altă organizație clandestină, **„Frontul Național Român”**, care-și propune scopul de a „lupta contra jugului bolșevic rusesc, pentru reîntoarcerea la Patria-mamă România”. Din organizație făceau parte Victor Ciocârlan, Anatol Spinei, Petrică Bulat, Gheorghe Burlacu, frații Alexandru și Gheorghe Roznovanu, Eugen Rotaru, Gheorghe Cematinschi, Ilie Sevacov, Nicolae Balaban și alții. Organizația **„Frontul Național Român”** a activat (parțial și în Chișinău) până în toamna anului 1952, când și acești militanți pentru cauza românească au fost descoperiți și condamnați. La 8 februarie 1953 tribunalul militar le-a pronunțat sentința. Victor Ciocârlan, fiind considerat conducătorul organizației, Anatol Spinei - locțiitorul acestuia, Ilie Sevacov și Nicolae Balaban au fost condamnați la moarte prin împușcare⁴⁸.

6. La sfârșitul anilor '40 - începutul anilor '50 în raioanele (de atunci) Chircăiești, Cornești, Bravicea și Călărași, activa **organizația antisovietică „Armata Neagră”**, cu mai mult de 50 de membri activi”⁴⁹.

7. Începând cu luna mai 1949, pe teritoriul raioanelor Chișinău, Hâncești și Cărpineni activa **organizația clandestină antisovietică „Partidul Libertății”**, fondat de un grup de patrioți români basarabeni. Membrii acestui partid, conștienți de apartenența basarabenilor la neamul românesc, **pledau pentru reunirea Basarabiei cu România**⁵⁰.

8. În nordul Basarabiei - Bălți, Drochia (Târnova), a activat organizația antisovietică „Sabia dreptății”. S-a constituit în primăvara anului 1949 și a activat până în 1950. A fost fondată de către elevii Școlii pedagogice din Bălți Petru Lungu și Ion Moraru. La organizație mai apoi au aderat și alți elevi ai acestei școli. „Sabia dreptății” avea membri în satele Mândâc, Slănina, Drochia, Șuri, Chetrosu, Macarăuca, Zgurița. Ea a preluat

experiența de luptă antisovietică de la organizația antisovietică „Arcașii lui Ștefan”. Una dintre sarcinile organizației „Sabia dreptății” era ocrotirea opiniei pozitive despre România, contra căreia era îndreptată mașina propagandistică sovietică⁵¹.

9. În anul 1949, la Chișinău, zece foști colegi de studii de la Liceul „Vasile Lupu” din Orhei, fondează **organizația de rezistență și de educație românească „Frontul Național-Patriotic”** (F. N. P.). Printre aceștia îi aflăm pe Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Nicolae Anestiade, Vsevolod Anghel și alții⁵².

10. În decembrie 1950, pe teritoriul raioanelor (de atunci) Rezina, Chiperceni, Râspopeni și Orhei, a fost creată **organizația antisovietică „Partidul Democrat-Agrar”**. Organizația avea circa 100 de membri și era condusă de Simion Zlatan și Vasile Odobescu⁵³.

11. În anul 1968 **Frontul Național-Patriotic** își intensifică activitatea. F. N. P. urmărea trei scopuri: lupta contra rusificării și asimilării românilor de la răsărit de Prut, eliberarea Basarabiei și Nordului Bucovinei de sub jugul sovietic și reunirea acestor teritorii cu România. Pregătindu-se de primul său Congres, F. N. P. a făcut analiza situației social-politice din R. S. S. M. către sfârșitul anilor '60 și a insistat asupra comunității etnice și lingvistice a românilor basarabeni cu românii din dreapta Prutului⁵⁴. Spre confirmare vom reproduce începutul scrisorii (se păstrează în Arhiva Ministerului Securității al Republicii Moldova) pe care Comitetul Executiv al F. N. P. încă în 1968 planifica s-o trimită cetățenilor loiali românismului împreună cu alte documente ale Frontului Național-Patriotic. Cităm: „Multstimate tov... Poporul român în ziua de azi e dezbinat în două părți. Pe de o parte, românii (circa 20 milioane) din România, independenți din punct de vedere politic și economic, care înfloresc ca națiune și-și construiesc o viață cu adevărat frumoasă și, pe de

altă parte, **românii din Basarabia și Bucovina** (passim *subl. n.*) (circa 6 milioane), cotorpiți și subjugați de ruși (se află sub cizma rusească), sunt amenințați să dispară ca popor român prin rusificare și asimilare. Pentru a duce lupta contra colonialismului rusesc, pentru a scăpa românii din Basarabia și Bucovina de deznaționalizare, care, pentru a fi mai ușor rusificați și asimilați, sunt împărțiți de ruși în românii R. S. S. M., în ai Bucovinei și în ai regiunii Ismailului; pentru a înlăptui marea dorință de secole a tuturor românilor de a se uni într-un singur popor și a forma o singură țară românească - România, în Basarabia și Bucovina își reia activitatea Frontul Național-Patriotic de eliberare, care s-a întrunit la primul său Congres”⁵⁵.

Unul din membrii F. N. P., autorul acestor rânduri, fiind profund convins de românismul basarabenilor, declara anchetatorului la începutul anului 1972 următoarele: „În timpul când am făcut cunoștință cu Alexandru Usatiuc (alt membru al F. N. P.) eu, în baza condițiilor obiective, dar și în baza studierii multor izvoare istorice, am ajuns la concluzia că moldovenii din teritoriile fostei Basarabii și Bucovinei de Nord sunt în realitate români și că aceste teritorii nu trebuie să aparțină Uniunii Sovietice, ci trebuie să aparțină Patriei lor - România. Român mă consider și eu”⁵⁶. Iar mai jos, recunoscând că activitatea lui, conform legilor sovietice este un act neligitim, același interogat zice: „Recunosc că în baza convingerilor mele naționaliste și în baza atitudinii mele negative față de politica statului sovietic în problema națională, împreună cu Usatiuc, am întreprins pași concreți spre organizarea în ilegalitate a unei lupte pentru **ruperea de la Uniunea Sovietică a unei părți a R. S. S. M, anume a Basarabiei, precum și a Bucovinei de Nord, și reunirea lor ulterioară cu România**”⁵⁷.

Menționăm aici că atât în capul de acuzare, cât și în sentință K. G. B.-ul, și

Judecătoria Supremă a R. S. S. M., n-au fixat cerința F. N. P. de a reuni Basarabia și Nordul Bucovinei cu România, ci doar intenția organizației de „a rupe R. S. S. M și o parte a Ucrainei de la U.R.S.S”⁵⁸.

Pentru activitatea în F. N. P., precum și pentru alte acțiuni antiimperiale, anticomuniste și proromânești, Alexandru Usatiuc, Gh. Ghimpu, Alexandru Șoltoianu și Valeriu Graur au fost condamnați de către organele de oprimare sovietice la diferite termene privațiune de libertate.

12. În toamna anului 1970, în dimineața zilei de 1 octombrie, două domnișoare românce basarabene - Lilia Neagu, elevă a Școlii de Medicină din Chișinău, și Asea Andruh, elevă a clasei a X-a a Școlii or. 1 din capitală, mânate de un aprins patriotism tineresc, au scris pe clădirile și străzile orașului Chișinău circa 25 de lozinci cu caracter național românesc, printre care: „Întoarceți-ne alfabetul latin!”, „Întoarceți-ne litoralul!”, „Cadre moldovenești!”, „Bodiul – pleacă din Moldova!”, „Scoală, Ștefan cel Mare,/ Scoală, scoală din mormânt:/ Ia-ți tu sabia cea mare,/ Fă dreptate pe pământ!” și altele.

Pentru această faptă eroică Asea Andruh a fost exmatriculată din școală, iar Lilia Neagu a fost condamnată la 2 ani privațiune de libertate⁵⁹.

13. În 1970, pentru interpretarea unor melodii românești de peste Prut, sunt exmatriculați de la Universitatea de Stat din Chișinău studenții Nicolae Dabija, Vasile Romanciuc și Ion Vicol. Pentru chestiuni asemănătoare (naționalism) aceeași soartă o are și Aurelian Silivestru⁶⁰.

14. În vara anului 1971 un grup de români basarabeni, transnistreni și bucovineni - **Tudor Basarabeanu, Tudor Ciorescu, Zaharia Donțu, Gh. Ghimpu, Valeriu Graur** și alții, dorind să-și exprime dezacordul față de anexarea teritoriilor românești de la răsărit de

Prut de către Uniunea Sovietică, să-și spună protestul contra politicii de rusificare și asimilare a românilor din Basarabia, Transnistria și Nordul Bucovinei, să sensibilizeze opinia publică mondială asupra genocidului promovat de regimul de ocupație în provinciile menționate, precum și să îmbărbăteze și să mobilizeze rezistența românească la luptă contra ocupanților, s-au adresat cu un mesaj postului de radio „Europa liberă”. Mesajul este o dovadă că autorii lui erau pătrunși de o conștiință națională românească destul de puternică. Pentru ei în Basarabia, Nordul Bucovinei și Transnistria totul este românesc - teritoriile, poporul, limba, cultura, luptătorii și patrioții. În documentul menționat, după ce se face o analiză a situației social-politice, sunt expuse și anumite momente din istoria mișcării de eliberare națională a românilor din stânga Prutului⁶¹.

15. În anii '70, în Chișinău și în alte localități ale R. S. S. M., activau clandestin grupuri de patrioți români basarabeni și bucovineni, în majoritatea lor din tineret, care își puneau în primul rând scopul de trezire a conștiinței naționale românești, de a scoate la iveală politica de deznăționalizare, de mankurtizare și asimilare a românilor băștinași de la răsărit de Prut, promovată de Uniunea Sovietică. În unul din aceste grupuri se întruneau (în casa scriitorului bucovinen Vasile Levițchi) **Valentin Levițchi, Ion Vatamanu, Arcadie Suceveanu, Iulian Filip, Vasile Nedelciuc** și alții. Alt grup era condus de **Gheorghe David**. Din el făceau parte matematicianul **Ion Jigău**, biologul **Mihai Baraga**, chimistul **Gh. Dogaru**, iar mai apoi economistul **Nicolae Negru** și inginerul mecanic **Ilie Bratu**. Legătura dintre aceste două grupuri îi revenea lui Gh. David.

Grupurile n-au fost descoperite de copiii kagebiști, cu excepția lui Gh. David. De fapt, el însuși se băga în ghearele lor. Acesta, pe lângă acțiuni clandestine, mai scria proteste deschise oficialităților sovietice. În ele susținea că introducerea oștirilor sovietice în

Cehoslovacia în 1968 a fost nelegitimă, că alfabetul latin este superior față de cel chirilic și, deci, trebuie utilizat pentru limba vorbită de moldoveni, care este limba română, că între națiunea română și cea așa-zisă moldovenească nu e nici o deosebire, că situația social-politică din U. R. S. S., inclusiv din R. S. S. M., este extrem de dificilă din cauza cheltuielilor extraordinar de mari pentru înarmare, că Armata Sovietică s-a transformat dintr-o armată de apărare în una de ofensivă, că așa-zisa limbă moldovenească și română se deosebesc numai după scris etc. La 26 octombrie 1985 Gh. David a expediat altă scrisoare lui Mihail Gorbaciov, dar și redacțiilor unor publicații sovietice, și din Occident. Scrisoarea conținea afirmația că „comunismul este o minciună inventată de exploatatori”, că „populația băștinașă a Basarabiei o constituie românii”, că „în Uniunea Sovietică este interzisă nelegitim abonarea la publicațiile periodice din România și nu se efectuează vânzarea liberă a publicațiilor și cărților românești”, că „basarabenilor li se interzice a se folosi de alfabetul latin”, că „limbile română și așa-zisa moldovenească sunt identice”. Autorul scrisorii, în finalul ei, în baza dreptului la autodeterminare, cerea: dreptul la propagandă pentru separarea de Uniunea Sovietică, precum și dreptul doritorilor de a se uni într-o organizație care ar promova mișcarea pentru separare”⁶². Pentru aceste activități Gh. David, la 1 august 1986, a fost arestat de organele K. G. B. -ului și internat în spitalul de psihiatrie de tip special din Dnepropetrovsk, apoi la Costiujeni (Chișinău)⁶³. Torturile la care la a fost supus de satrapii ocupanților ruso-sovietici n-au putut să-i schimbe convingerile politice.

16. **Nicolae Lupan** (a. n. 1921, comuna Cepeleuți, Hotin, Basarabia), patriot român basarabean, membru al Frontului Național-Patriotic, fondatorul Asociației mondiale „Pro Basarabia și Bucovina” (1975), pentru activitate spre binele neamului românesc din Basarabia a fost, în 1970, „expulzat” din Republica Moldova. Locuiește în Franța. Organele

sovietice de cenzură și reprimare au fost nevoite să recunoască românismul promovat de Nicolae Lupan. Acesta, lucrând în calitate de redactor-șef la postul de radio „Luceafarul”, a fost concediat pe motivul că, chipurile, româniza „limba moldovenească”. N. Lupan este consecvent în lupta sa pentru românism în genere și pentru cel din Basarabia, Bucovina și Transnistria în special. În comunicarea sa privind românismul Basarabiei, rostită în cadrul sesiunii Academiei Româno-Americane de la București (1 iulie 1991), N. Lupan făcea apel către „românii de dincolo de Nistru și chiar de dincolo de Bug, cei care n-au fost încă înghițiți de cazanul rusificării și ucrainizării, să revină acasă, după 200 de ani de înstrăinare benevolă”⁶⁴. Tot acolo patriotul în exil afirma că „...Basarabia aparține de când lumea României”. Vorbind despre românismul basarabeanului Zamfir Arbure, N. Lupan scoate la iveală cuvintele privind viziunea acestuia încă în anul 1915 față de românii basarabeni. Cităm: „Români prin sine și tradiții, români prin amintiri și aspirații, români prin trecutul comun, ca și prin viitorul pe care tot comun îl voiesc, românii basarabeni țin de-a lor datorie să-și spună cu glas tare cuvântul și dorul: «Am fost și vrem să fim români...» Voi nu aveți dreptul a nu asculta. Nu este și nu poate fi român acela care, cu inima ușoară, jertfește ființa românească a peste două milioane de români subjugăți”⁶⁵.

§ 3.2. CĂRȚI INTERZISE PENTRU ROMÂNISMUL LOR

În anii de teroare comunistă, de cenzură, de românofobie și persecuții nu era fără urmări să se vorbească sau să se scrie ceva de bine despre români și România. Din aceste motive patrioții români basarabeni, oamenii de bună-credință, în primul rând scriitorii, căutau diferite modalități de a-și exprima dragostea față de Patria adevărată - România. Dar românismul, patriotismul și îndrăzneala moldovenilor erau crud pedepsite de nomenclatura comunistă și de K. G. B. -ul sovietic, chipurile, pentru „grave greșeli ideologice”. Iată ce

spunea în raportul său la Plenara Uniunii Scriitorilor din Moldova din 30 octombrie 1987 poetul și omul politic Ion Hadârcă despre atitudinea autorităților sovietice față de opera de educație patriotică: „Trebuie să recunoaștem că adeseori critica literară și instanțele administrative au măsurat cu un arșin efemer și strâmb valori inestimabile, intrate azi în tezaurul literaturii sovietice. Dintr-un exces de zel ideologico-administrativ au fost, la vremea lor, subapreciate și romanele *Zbor frânt* de Vladimir Beșleagă, *Povestea cu cucoșul roșu* de Vasile Vasilache, scrise în anii șaizeci...”⁶⁶. Și mai la vale Ion Hadârcă continuă: „Ar fi păcat să zicem că poezia n-a făcut nici un efort în abordarea aceluiași probleme ale **conștiinței naționale** (*subl. n.*), deficiențelor grave în respectarea echilibrului internaționalist, refuzul rutinei și interdicțiilor de tot felul. Dar ce s-a ales din asta, știm cu toții. Sub cuțit au fost expediate cărțile *Săgeți* de Petru Cărare, *Descânțete de alb și negru* de Dumitru Matcovschi, *Temerea de obișnuință* de Mihail Ion Cibotaru, corectura cărții *De pe două margini de război* de Ion Vatamanu”⁶⁷.

Să vedem pentru ce au fost date la cuțit aceste și alte cărți. Vom expune în ordine cronologică.

- În 1970 talentatul poet, publicistul și înflăcăratul luptător pentru românism în Basarabia **Grigore Vieru** (a. n. - 1935, s. Pererita, jud. Hotin), publică poemul *Curcubeul* în volumul *Trei iezi*, în care a fost „ascuns” Tricolorul românesc. Organele comuniste de cenzură și oprimare, descoperind aceasta „crimă”⁶⁸, au retras din librării toate exemplarele îndrăznețului volum și au scos fila cupoemul în cauză. Reproducem ultimele versuri din acest poem după exemplarul poetului, în care s-a păstrat și ultima pagină⁶⁹:

Și acum

Se-adună iarăși

Să se joace -

Buni tovarăși -

Și cu-albastrul de cicoare,

Și cu galbenul de soare,

Și cu roșul ca de foc...

De, ca frații! La un loc!

Zice omul, bucuros:

- Măi, ce curcubeu frumos!

- Talentatul poet, publicist, cercetător în problemele istoriei românilor, luptător pentru cauza românească, **Nicolae Dabija** (a. n. 1948, în s. Codreni, județul Tighina,) de la prima sa carte de debut, *Ochiul al treilea*, 1970, a demonstrat că este conștient de originea sa etnică, de Țara care-i este Patria. Pentru tânărul poet harta acestei țări este *Harta vechii Dacii*, adică România. Din aceste motive placheta de versuri *Ochiul al treilea*, fiind discutată la Uniunea Scriitorilor în 1970, a apărut tocmai în 1975. Se motiva atunci că ar fi o carte „abstractă, care nu se știe când și în ce țară a fost scrisă”. Țara, de fapt, era nominalizată, ca, de altfel, și dimensiunea ei în timp. Poetul spunea:

Această frunză

*e o hartă a vechii Dacii...*⁷⁰

Și volumul de eseuri *Pe urmele lui Orfeu*, apărut la editura „Literatura artistică” în 1983, a fost atacat. Cât pe ce să fie dat la topit. Motivația: cartea „idealizează trecutul, este plină de steme, vorbește despre popi și mitropoliți, contrapune cultura vechii Moldove culturilor Rusiei și Ucrainei. pe care le-ar fi influențat prin reprezentanții săi - D. Cantemir, N. Milescu Spătaru, P. Movilă, P. Berânda etc.”.

Iată ce scrie însă N. Dabija în eseul *Povara memoriei* privind greutățile prin care a trecut această carte spre a vedea lumina zilei: „Această carte a fost scrisă într-o perioadă când proletcultismul mai continua deghizat sub diferite formule în Moldova: când tot ce se referea la istoria noastră de mai înainte de 1812 era considerat o temă «tabu». Ideologi de variate spețe cercau să ne dovedească precum că noi ne-am născut dintr-o dată maturi, că n-am avut copilărie, că literatura moldovenească a început atât de târziu, încât nici nu există, că trecutul nostru - cu Dragoș, Ștefan cel Mare, Ioan-Vodă cel Cumplit etc. - n-a fost decât un incident, niște erori, pe care, cu cât mai repede le vom uita, cu atât vom păși mai sprinten către viitorul luminos al omenirii. Cartea a fost calificată imediat de către unii salariați «pentru vigilență» drept «o carte despre popi» și elogiare a religiei [...]. Ea conține prea multe «steme», în ea se pomenește prea des despre voievozii Moldovei...”⁷¹.

Și aveau pentru ce se teme satrapii colonizatori. A reaminti de marii bărbați ai neamului românesc Petru Movilă, Dosoftei, Varlaam, Miron Costin, Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir, Gh. Asachi, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ion Creangă, Mihai Eminescu ș. a., a reaminti opera și activitatea lor, ce clădiseră mult în istoria, cultura și demnitatea națională românească, înseamnă a contribui mult la trezirea și renașterea conștiinței naționale românești. N. Dabija, vorbind de Moldova, de marii bărbați pe care i-a dat pământul ei, vorbea despre România, despre strălucita istorie a poporului român. Doar intervenția lui Pavel Boțu, pe atunci prim-secretar al comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova și deputat în Sovietul Suprem al U. R. S. S., a reușit să salveze cartea *Pe urmele lui Orfeu* de topire.

- În anii 1977 poetul **Gheorghe Cutasevici**, originar din s. Tartaul, județul Cahul (a. n. 1938), a scris cartea de versuri intitulată *Hora luminii*, urmând gândul ascuns ca ea să

apară în anul 1978, anul aniversării a 60-ea de la Marea Unire. În volum a fost inclus și ciclul-poem *Patria în freamăt verde*, „potrivit căruia, spune criticul literar Ion Vornicu, părțile (poeziile) poemului, păstrându-și independența deplină, contribuie la realizarea întregului, a ideii lui de ansamblu”. Dar întregul pentru poetul român basarabean Gh. Cutasevici era acrostihul „România”. Prin expresia „Asta-i Patria, etern cuvânt”, poetul a spus totul: că el e român, că Patria lui e România, că dorința lui sfântă este revenirea la sânul Patriei; că românismul este crucea lui. Dar, din cauza vigilenței cenzurii, instaurată de regimul comunist de ocupație, îndrăznețul patriot român basarabean nu și-a putut publica cartea nici în 1978, și nici în 1980. În vara lui 1980 întregul tiraj al cărții menționate a fost nimicit chiar la apariție, chipurile, pentru o „diversiune ideologică”.

Până la apariția celor simțite, chibzuite, trăite și scrise de poet au trebuit să treacă tocmai 19 ani. În 1996 forțele antiromânești și proimperiale n-au mai putut împiedica publicarea poemelor cu pricina. Ele au văzut lumina zilei în volumul cu titlul *Cântec despre casa mea*, de unde reproducem numai ultimul verset. Menționăm că titlurile primelor șapte versete, fiind unite aparte, ne dau un alt verset, în care numele Patriei tuturor românilor - România - este format din prima literă a fiecărui rând.

ASTA-I PATRIA, ETERN CUVÂNT

Ram vânjos cu frunza verde-n cânt,

Om cu dorul sevă din pământ,

Muncă, fericire și avânt,

Înfrățire-n faptă și în gând.

Naștere din tot ce e mai sfânt,

Imn de măreție răsunând:

- Asta-i Patria, etern cuvânt!”⁷²

- Talentatul poet și patriot român **Dumitru Matcovschi** (a. n. 1939, satul Vadul-Rașcov, județul Orhei), publică în decembrie 1969 cartea *Descânțece de alb și negru*, care peste o tună, în ianuarie 1970, este retrasă din librării spre a fi dată la cuțit. Cauze au fost multe. Dar în primul rând faptul că în poemul *Dor* poetul vorbește de românismul său, fără a-l pronunța, de dorul față de frații din dreapta Prutului, de împărțirea neamului românesc în două, așa cum se împarte stropul de rouă. În al doilea rând, deoarece poetul vroia să afle răspunsul la întrebarea

Cine-a vrut să-mpartă-n două

stropul de rouă?

Cine-a vrut să taie-n două

stropul de rouă?

Poetul Matcovschi prin „stropul de rouă” subînțelege poporul român împărțit în două de râul Prut.

- **Petru Cărare** (a. n. 1935, s. Zaim, județul Tighina), unul dintre cei mai talentați și curajoși scriitori umoriști, publică în 1972 volumul de poezii cu titlul *Săgeți*, care a văzut lumina tiparului numai pentru câteva săptămâni, după care a fost scoasă din librării și dată la „cuțit” sau, mai corect, „focului”, pentru mai multe gânduri îndrăznețe. Bunăoară, pentru constatarea că cineva s-ar „închina la soare-apune” (România, în primul rând - *n. n.*), pe când trebuia să se închine „la soarele-răsare” (Rusia, ori Uniunea Sovietică - *n. n.*), că „Omul Om e din țara mea” (poezia *Omul om*); pentru dezvăluirea ideii că ura noastră, a românilor basarabeni, contra străinului „e praf de pușcă”, care, folosit cu chibzuință, ar

nimici toți dușmanii (*Ar fi stat demult sub cruce/ Toți dușmanii la un loc...*) (poezia *Doina de jale a robilor*); pentru adevărul că toți străinii ne sunt vecini din toate părțile - din stânga, din dreapta, de deasupra, de desubt și numai frații (românii - *n. n.*) ne sunt „departe” (poezia *Înstrăinare*); pentru alte afirmații curajoase în apărarea „neamului nostru”, dar cel mai mult pentru poezia *Oaspete nepoftit* (*Din jungla colonialismului*). O reproducem fără comentarii:

*Noi avem un hoț în casă,
Noi cu hoțul stăm la masă, -
Ne-a ieșit mai ieri în cale
Cu idei și cu pistoale,
Ș-acum să ne ia se-ndură
Și bucata de la gură.
Și-ncă altă noutate:
Ești dator să-i spui și frate.
Dar să-i dai în loc de pită –
Un calup de dinamită!*⁷³

- Regretatul savant și scriitor, om politic și luptător pentru cauza națională românească, **Ion Vatamanu** (a. n. 1937, s. Costiceni, județul Hotin, - a. m. 1993, Chișinău), încă din copilărie nu putea înțelege de ce prin satul natal trec stâlpii (înfiți în 1944) care împart în două satul Costiceni. Împart Moldova, adică România în două. De ce acești stâlpi cu sârmă ghimpată ar trebui să fie pe viitor granița dintre România moldavă (România) și România ucraineană (Nordul Basarabiei). Răspunsul la aceste întrebări tânărul Ion Vatamanu nu putea să-1 obțină de la nimeni, cu atât mai mult de la oficialități. Această temă era „tabu”. Către anul 1980, revolta clocotind în sufletul tânărului poet român, Ion

Vatamanu scrie poezia *Stâlpul din poartă* și, menționând că totul râde de „isprava” rușilor, cu excepția stâlpului din poartă, o include într-un volum cu un titlu care, de asemenea, era o aluzie la nedreptatea făcută românilor de sovietici, și anume în volumul *De pe două margini de război*. Dar cartea n-a ajuns să vadă lumina zilei. După prima corectură, manuscrisul ei a fost „dat la cuțit”. Poezia cu pricina a fost publicată mai târziu, în 1981, în volumul iubire de tine, și în 1987 în volumul *Nimic nu-i zero*, din care reproducem și noi ultimele versuri spre a ne convinge o dată în plus până la ce absurdități se dedau organele de cenzură sovietice când era vorba de România:

Paragină-n lanuri, adâncă,

Râde și ea, retezată,

Numai stâlpul acesta încă,

Numai el n-a râs niciodată.

- Poetul **Mihail Ion Cibotaru** (a. n. 1937, s. Nicoreni, județul Bălți) a publicat în 1977 o carte de versuri cu titlul *Temerea de obișnuință*, care, de asemenea, n-a plăcut ocupanților, românofobilor și ideologilor comuniști, din care pricină a fost retrasă din librării și biblioteci. Mihail Ion Cibotaru în poezia *O constatare* lasă să se înțeleagă că i-ar numi pe moldoveni și pe români frați, dar fiind divizați, sângele lor „pătimește”:

... Dar când măcelu-ncepe între frați –

pe-aceeași față râs și plâns se-ntrupă,

căci în același sânge pătimește

și-n două el nu poate să se rupă⁷⁴.

- **Vasile Vasilache** (a. n. 1926, s. Cetireni, jud. Bălți), scriitor român basarabean de

talent, scrie în 1966 romanul *Povestea cu cucoșul roșu*, care prin descrierea vieții satului postbelic din Basarabia ocupă un loc aparte-n creația scriitorului.

Ocupanților comuniști însă nu le-a plăcut romanul. Prin gura și scrisul lui I. Racul și V. Senic ei afirmă că ideile promovate de autor în roman sunt dăunătoare societății „comuniste”. I. Racul și V. Senic, în scopul defăimării romanului, publică în 1973 articolul *Cu povestea nu se glumește (Încă o dată despre Povestea cu cucoșul roșul)*⁷⁵. Ei critică romanul pentru că prin persoana lui Serafim Ponoară „chipul moral al colhoznicului moldovean este redat caricatural și adesea deformat”⁷⁶; că „bunătatea siropoasă, amorfă, ingenuitatea biblică nu pot fi considerate trăsături specifice ale omului muncii, ale unei națiuni întregi, deci cu atât mai mult ele sunt străine caracterului național sovietic”⁷⁷; că romanul e „cu greșeli ideologice și estetice grave, cu rătăcirii, cu fixarea mecanică și neserioasă a faptelor”⁷⁸. Racul și Senic chiar întreabă: „La ce independență pierdută se face aluzie în roman, despre ce fel de autoînșelare în privința dragostei de libertate și neatârnare este vorba în el?”⁷⁹, „de ce vorbește el (V. Vasilache - *n. n.*) despre grijile țăranului, «constrâns de impozite, cenzură, asigurare și speculanți», de ce sătenii «șed cu cererile scrise și cu mâinile întinse?»”⁸⁰.

În realitate, romanul *Povestea cu cucoșul roșu* nu plăcea colonizatorului rus și sovietic, precum și nomenclaturii comuniste pentru că le era teamă ca el să nu amintească românului basarabean de timpurile trecute, de timpurile când acesta era cetățean român și era liber, era stăpân pe munca și soarta lui; să nu trezească țăranului român din stânga Prutului dorința de a reveni la Patria-mamă - România. Or, anume aceste idei dorea renumitul scriitor basarabean să le semene în conștiința românilor basarabeni⁸¹.

Așadar, și în perioada postbelică, când regimul comunist de ocupație (deși România,

prin forța tancurilor și baionetei, „acceptase” aceeași ideologie comunistă) a dat dovadă de o teroare și cruzime nemaipomenită față de disidența politică sau națională, totuși scriitorii basarabeni, având o conștiință puternică românească, căutau modalități să-și exprime atât protestele contra ocupației sovietice, cât și dragostea față de Patria lor - România. Tricolorul românesc, ascuns în curcubeu, acrostihul „România” în **Asta-i Patria, etern cuvânt!**, „dorul de frate”, „stâlpul înstrăinării din poartă”, expresia „același sânge pătimește” etc. confirmă că românismul în Basarabia trăiește în ciuda tuturor măsurilor întreprinse de colonizatori.

§ 3.3. ROMÂNISMUL MOLDOVENILOR BASARABENI ȘI TRANSNISTRENI

– ÎNDEMN LA REZISTENȚĂ ANTISOVIETICĂ

ȘI ACȚIUNI PROROMÂNEȘTI

Pe lângă acțiuni clandestine (colective sau particulare) de protest contra ocupației ruso-sovietice, de demonstrare a atașamentului față de români și România, în stânga Prutului au existat și acțiuni proromânești deschise.

- La începutul anilor 1945 patru bărbați ai neamului - Manoil Nichifor, Punga Vasile, Punga Gheorghe și Arhip Vladimir din s. Ocnîța, jud. Edineț, au arborat tricolorul românesc la cantonul din localitate. Pentru această faptă eroică românească la 25 mai 1945 patrioții români au fost executați de inchiziția ruso-comunistă prin împușcare⁸².

- În anii de relativă liberalizare ce a urmat după moartea tiranului Stalin și, mai ales, după dezghețul hrușciovist, conștiința națională a românilor moldoveni (în R. S. S. M.) s-a manifestat cu o deosebită putere. Scriitorul român transnistrean Vladimir Beșleagă în studiul „Conștiința națională sub regimul comunist totalitar (R. S. S. M. 1956-1963)” scrie

că „în răstimp de doi ani și jumătate - trei s-a reușit să se realizeze atât cât nu s-a făcut într-un deceniu: apariția în volume a unei serii de autori clasici și vechi din tot spațiul românesc, studii și monografii istorico-literare de serioasă ținută științifică, fondarea de ediții periodice (ziare, reviste) cu profil cultural-literar, discuții în presă privind normele limbii literare, destine de autori controversați, inaugurarea unei alei a clasicilor în parcul central al capitalei, deschiderea unei librării de carte românească adusă din Țară (România - *n. n.*), abonarea masivă a populației la publicații ce apăreau peste Prut etc.”⁸³.

Un rol de frunte în trezirea conștiinței naționale a românilor de la răsărit de Prut în acea perioadă l-au jucat scriitorii români (basarabeni și transnistreni) Vasile Coroban, George Meniuc, Vladimir Beșleagă, Petru Zadnipru, Nicolae Romanenco, Ion Vasilenko, Petru Cărare, Gheorghe Vodă, Vlad Ioviță și alții, precum și revistele „Nistru” și „Chipăruș” și săptămânalul „Cultura Moldovei”⁸⁴.

Menționăm că încă pe timpurile de teroare comunistă și genocid patriotul român, profesorul și, după V. Beșleagă, „un adevărat spiritus rector al opiniei naționale” Vasile Coroban a avut curajul să declare deschis că limba și literatura moldovenească nu există, ci „există una singură: cea română...”⁸⁵.

- În această perioadă (1960) este înființat Teatrul republican pentru copii și tineret „Luceafărul”⁸⁶. Tot colectivul teatrului, dar îndeosebi actorii Ion Ungureanu, Sandri-Ion Șcurea, V. Izbeșciuc, E. Toderășcu, E. Malcoci, N. Doni, V. Constantin, D. Caraciobanu, D. Fusu, I. Todorov, V. Zaiciuc, G. Rotăraș, prin repertoriul ales, prin limba vorbită (literară românească), prin maniera originală a jocului, au făcut mult pentru trezirea conștiinței naționale românești la basarabeni, mai ales la cei din rândul copiilor și tineretului.

- La sfârșitul anilor ‘50 la Universitatea de Stat din Chișinău activa un grup de

studenți - Vasile Andronachi, Nicolae Bătrânu, Vasile Badiu, Ion Ababii, Alexandru Tecuci și alții (dirijați și ocrotiți de curajosul profesor Vasile Coroban), care se pronunțau în apărarea românismului. E. Postovoi, atunci prim-secretar al organizației de partid Chișinău, la plenara comitetului central al partidului comunist din Moldova din 22 și 23 septembrie 1959, plenară, care, după masacrul stalinist al intelectualității românești din Transnistria în anii '30, a execuțiilor în masă efectuate în prima săptămână de ocupație a Basarabiei (28 iunie - 4 iulie 1940) de regimul ruso-sovietic, după masivele deportări în Siberia a populației românești autohtone de la răsărit de Prut din 13 iunie 1941, 6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951, a pus începutul unui nou val de răfuielei cu intelectualitatea românească autohtonă, declara: „La Universitatea de Stat, unde până nu demult s-a aflat în postura de educator al tinerilor de la secția de limba și literatura moldovenească t. Coroban (Vasile - *n. n.*), la finele anului de studii (1957-1958 - *n. n.*) au fost aduse la cunoștința publicului fapte de manifestare a unor stări de spirit naționaliste din partea unui mic grup de studenți, în același număr și absolvenți ai Universității, t. t. Andronachi, Bătrânu, Badiu, Ababii, Tecuci și alții. Astfel, Andronachi, după ce a citit tomuri întregi de literatură română burgheză, pe care i-a pus-o la dispoziție nu altul decât același Coroban din fondurile pentru uz intern al filialei Academiei, a procedat la declarații cu conținut naționalist, a pornit să afișeze în căminul studențesc diferite foi scrise de mână, făcând pe caiete inscripții cu următorul conținut: **„Trăiască România în hotarele ei de altădată, jos ocupanții!”**, **„Jos cu alfabetul rusesc, trăiască al nostru, cel latin!”**, **„Să ne trăiască națiunea, domnilor! (subl. n.)”**. Chiar și la adunarea studenților la care a fost luat în discuție cazul Coroban, striga Postovoi, el a declarat că **„problema Basarabiei nici până astăzi nu a fost rezolvată (subl. n.)”**⁸⁷.

- În toamna anului 1965 (octombrie) la Chișinău a avut loc vestitul Congres (al treilea) al Scriitorilor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, care a cerut deschis, deși fără succes, trecerea scrisului de la grafia rusească la cea latină⁸⁸ și editarea de manuale și literatură în limba română pentru școala națională de toate nivelurile.

- Peste 21 de ani, în noaptea de 27 spre 28 iunie 1966, fapta eroică a acelora din s. Ocnița, jud. Bălți, a repetat-o patriotul român moldovean Gheorghe Muruziuc, originar din or. Fălești, jud. Bălți. Considerându-se participant la mișcarea românească de eliberare națională din teritoriile ocupate, el a arborat Tricolorul românesc pe coșul fabricii de zahăr din Alexandreni, jud. Bălți, unde lucra lăcătuș⁸⁹. În timpul anchetei și la judecată Gh. Muruziuc declara că: „În Moldova are loc discriminarea persoanelor de naționalitate moldoveană în problema ce ține de alegerea și plasarea cadrelor, că cultura națională moldovenească (obiceiurile, limba, alfabetul) nu se dezvoltă, că aceasta are loc din cauză că ea nu are nimic comun cu cultura poporului rus și a altor popoare ale U. R. S. S., că această inegalitate poate fi lichidată în Moldova prin crearea unui stat moldovenesc sau **prin reunirea ei cu România**” (*subl. n.*)⁹⁰.

- În vara anului 1988 Mișcarea de Renaștere și Eliberare Națională din Basarabia și-a intensificat activitatea. Lozinca principală a Mișcării care a reușit să ridice, practic, întreaga populație românească de la răsărit de Prut, a fost „Limbă! Alfabet!”. Se cerea ca limba maternă a băștinașilor, căreia oficialitățile comuniste și imperiale îi spuneau limbă moldovenească, să fie decretată limbă oficială a Republicii Moldova în baza grafiei latine. Aceste opțiuni, care demonstrează caracterul românesc al Basarabiei, au fost formulate de un grup reprezentativ al intelectualității din republică (66 personalități) într-o „Scrisoare deschisă” adresată Comisiei Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al R. S. S.

M. pentru studierea istoriei și a problemelor dezvoltării limbii moldovenești și publicată în ziarul „Învățământul public” din 17 septembrie 1988. Tezele expuse în „Scrisoarea deschisă”, inclusiv cea de recunoaștere a identității „celor două limbi” romanice de răsărit, limba „moldovenească” și limba română, au fost susținute de numeroase colective de intelectuali, muncitori, țărani, studenți și elevi. Ziarele republicane din acea perioadă erau inundate cu scrisori particulare și colective de acest gen. Numai în mapele săptămânalului „Literatura și arta” către 26 ianuarie 1989 se aflau scrisori colective și particulare ce conțineau 142 mii 460 de semnături.

Sovietul Suprem al republicii s-a conformat doleanțelor majorității populației românești din Republica Moldova și la 31 august 1989 a legiferat limba „moldovenească” drept limbă de stat a R. S. S. Moldovenești, care funcționează în baza grafiei latine, recunoscând totodată „identitatea lingvistică moldo-română”⁹¹.

Aici e momentul să menționăm că Mișcarea de Renaștere și Eliberare Națională a pus pe stindardul luptei de eliberare și de realizare a programului de reîntregire a neamului românesc numele a trei mari personalități ale românilor, originare din Moldova - Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și Alexei Mateevici. S-a apelat la Luceafărul poeziei românești, la înflăcăratul apărător al românismului Mihai Eminescu, deoarece pentru românii basarabeni (iertată ne fie parafrizarea) a pronunța numele Eminescu înseamnă a protesta contra dominațiunii rusești, înseamnă a fi român.

S-a apelat la numele lui Ștefan cel Mare și Sfânt ca simbol al demnității și mândriei naționale românești, ca exemplu de mare luptător pentru libertate, în genere, și pentru libertatea românilor, în particular, ca exemplu inegalabil de Mare Român.

Numele preotului și autorului imnului **Limba noastră**, Alexei Mateevici, a fost ales

pentru că românii basarabeni sunt conștienți de faptul că și-au salvat existența națională prin limba maternă, care este limba română, și prin credință în Dumnezeu.

- Prima în Basarabia Mare Adunare Națională românească (MAN), convocată de Frontul Popular din Moldova la 27 august 1989 la Chișinău, a adoptat un document final privind suveranitatea statală și dreptul românilor moldoveni și transnistreni la viitor. Cele câteva sute de mii de români și reprezentanți ai grupurilor etnice conlocuitoare din teritoriile românești incluse cu forța în imperiul sovietic, printre multe prevederi și principii ale „suveranității național-statale” ale R. S. S. M. de atunci, care urmau să aducă eliberarea mult râvnită și mult așteptată, au optat pentru dreptul românilor la istorie, restabilirea în drepturile sale a etnonimului **popor român**, a glotonomului **limba română** și însemnelor naționale - tricolorul și stema istorică a Moldovei⁹².

Menționăm că românul bucovinean **Vasile Târâțeanu** din Cernăuți își începu discursul în fața participanților la MAN din Chișinău cu cuvintele: „Frați români basarabeni! Am venit la această Mare Adunare Națională și câțiva români din «sireaca Bucovină»”⁹³.

- De conștiință colectivă românească au dat dovadă deputații din Parlamentul de legislatura a XI-ea, care, votând la 1 septembrie 1989 Legea „Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R. S. S. Moldovenești”, au recunoscut identitatea lingvistică moldo-română. Cităm preambulul Legii menționate: „... R. S. S. Moldovenească sprijină aspirația moldovenilor care locuiesc peste hotarele republicii, iar **ținând cont de identitatea lingvistică moldo-română realmente existentă** (*subl. n.*) și a românilor care locuiesc pe teritoriul Uniunii R. S. S., de a-și face studiile și de a-și satisface necesitățile culturale în limba maternă...”⁹⁴.

- Mișcarea de Renaștere și Eliberare Națională a românilor basarabeni a atins

apogeul în anii 1987-1990. În această perioadă spiritul românesc al populației băștinașe a Basarabiei, răzbucnind din adâncuri, plutea deasupra fiecărui miting sau demonstrații a zecilor și sutelor de mii de români basarabeni. Participanții la aceste manifestații dădeau dovadă de mare curaj, de profund patriotism, de puternică dorință de eliberare și obținere a dreptății, de profundă conștiință națională românească colectivă. În acest sens Congresul al II-lea al Frontului Popular, care și-a desfășurat lucrările la 31 iunie -1 iulie 1990 la Chișinău, a fost destul de semnificativ. Cei peste o mie de delegați la Congres au votat mai multe rezoluții, prin care și-au declarat deschis atașamentul față de românism. Una dintre rezoluții cerea „repunerea în drepturi a etnonimului **popor român** și a glotonimului **limba română**, iar alta - schimbarea denumirii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești în Republica Română Moldova⁹⁵.

- A doua Mare Adunare Națională de la Chișinău a fost convocată la 16 decembrie 1990, de asemenea de Frontul Popular din Republica Moldova. În documentul final, „Proclamația celei de-a doua Mari Adunări Naționale”, adoptată prin votul deschis a circa 800 mii de participanți, se reconfirmă caracterul românesc al populației din teritoriile ocupate și se proclamă independența națională a românilor din aceste teritorii (independența față de Rusia imperială). Cităm din Proclamație: „... În fața unui iminent pericol de distrugere totală a însăși ființei naționale a românilor din teritoriile ocupate, reafirmând aspirațiile dintotdeauna ale neamului nostru la libertate și neatârnare, în spiritul Declarației Organizației Națiunilor Unite privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, precum și în conformitate cu dreptul universal recunoscut al națiunilor la autodeterminare, Marea Adunare Națională proclamă independența națională a românilor

din teritoriile ocupate și recunoaște întregii națiuni române dreptul de a-și apăra și garanta prin toate mijloacele această independență. Totodată, a doua MAN consideră că „procesul declanșat în teritoriile românești ocupate este o mișcare de eliberare națională anticolonialistă și antiimperială”; că „viitorul teritoriilor românești ocupate poate fi hotărât doar de întreaga națiune românească, care este unicul subiect al dreptului internațional și purtătoare a dreptului inalienabil fără nici un amestec din afară...”⁹⁶.

- Odată cu destrămarea imperiului răului - Uniunea Sovietică -, proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova și acceptarea liniei politice strategice de dezvoltare a celui de al doilea stat românesc - Republica Moldova, spre democratizarea societății și înlocuirea economiei planificate cu economia de piață, spre refacerea sistemului politic în unul multipartidist, odată cu toate acestea mai multe partide social-politice, fiind convinse de caracterul românesc al locuitorilor teritoriilor de la răsărit de Prut, au luat orientarea spre apropierea de România. Am menționat mai sus că prima formațiune care a făcut un pas hotărât în acest sens a fost Frontul Popular, actualmente Frontul Popular Creștin-Democrat din Republica Moldova. Mai mult, linia politică strategică a acestuia este reunirea Republicii Moldova cu România. Alte partide de dreapta: Asociația Victimelor Regimului Comunist de Ocupație și a Veteranilor de Război ai Armatei Române, precum și Mișcarea cetățenească pentru lichidarea consecințelor Pactului Molotov-Ribentrop își propun abolirea acestui pact odios și revenirea la frontierele României de până la 28 iunie 1940; Congresul Intelectualității (el și Congresul Democrat Unit, apoi Partidul Forțelor Democratice), Partidul Liberal (el și Partidul Național-Liberal) și-au înscris în programele lor următorul deziderat: „Consolidarea spațiului cultural și spiritual românesc comun”, iar Consiliul Central al Partidului Național-Creștin din Moldova, reafirmând poziția Partidului,

declara la 27 iulie 1994: „Noi suntem români și dorim reunirea Basarabiei cu Patria-Mamă - România. Nu vedem o altă ieșire de sub ocupația străină decât cea cu ajutorul românilor de pretutindeni, cu ajutorul Bunului Dumnezeu și al lumii creștine iubitoare de adevăr și dreptate”⁹⁷.

- O dovadă în plus în direcția recunoașterii caracterului românesc al moldovenilor sunt și unele decizii ale Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XII-a (anii 1990-1993). Printre ele menționăm Hotărârea acestuia privind Drapelul de Stat - Tricolorul (albastru, galben, roșu), 27 aprilie 1990; privind Stema de Stat - simbolul străvechi al românilor moldoveni, 3 noiembrie 1990; privind Imnul de Stat „Deșteaptă-te, române!”, 27 august 1991. Nu putem să trecem sub tăcere românismul, patriotismul și curajul de care a dat dovadă poetul **Ion Hadârcă**, atunci prim-vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova. Anume el, cu diplomația și dibăcia sa, a convins Parlamentul să voteze Legea privind desemnarea Imnului național al tuturor românilor „Deșteaptă-te, române!” în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova.

Același Parlament, spre a elabora proiectul unei noi Constituții a Republicii Moldova, a fondat în 1990 o Comisie Constituțională în frunte cu (atunci) Președintele Parlamentului Mircea Snegur, în care intrau savanți, oameni de cultură, specialiști în dreptul constituțional, reprezentanți ai formațiunilor social-politice existente la acel moment. Este semnificativ pentru tema propusă de noi Preambulul la Proiectul Constituției propus de Comisie. În martie 1994 forțele antiromânești neocomuniste, proruse și proimperiale, zise agrosocialiste, din Parlamentul de legislatura a XIII-a au respins Preambulul din cauza românismului lui. Reproducem conținutul Preambulului proiectului Constituției integral: „Având în vedere trecutul milenar al poporului român și statalitatea sa neîntreruptă în

spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale, considerând actele de dezmembrare a teritoriului național de la 1775, 1792, 1812 și 1940 ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam, pornind de la Declarația Suveranității și Declarația de Independență a Republicii Moldova, ținând seama de procesele ireversibile ce au loc în Europa și în lume de democratizare, de afirmare a libertății, independenței și unității naționale de edificare a statelor de drept, reafirmând egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei ONU, Actului final de la Helsinki și normelor de drept internațional, noi, poporul Republicii Moldova, compus din **români** (moldoveni) autohtoni (*subl. n.*) și cetățeni de altă origine etnică, stabilim textul Constituției Republicii Moldova precum urmează...”

- În apărarea glotonimului **limba română** și a etnonimului **popor român** în calitate de caracteristici ale românismului basarabean s-au pronunțat, mai ales începând cu anul 1994 - anul adoptării Constituției Republicii Moldova -, multe instituții științifice, inclusiv Academia de Științe, organizații obștești și cetățeni aparte sau în grup. „Limba de Stat a Republicii Moldova e limba română”, declară Uniunea Cineaștilor din Republica Moldova în august 1994⁹⁸. Societatea „Limba Noastră cea Română”, Asociația Istoricilor și Liga Pedagogilor din Republica Moldova atenționau în august 1994 opinia publică și Parlamentul că „formulările prin care limba română este înlocuită cu o limbă inexistentă, zisă moldovenească, sunt deosebit de dăunătoare...”⁹⁹. Institutul de Lingvistică al AȘM este convins că „...**limba română este unica reprezentantă actuală a latinității orientale**, oriunde ar fi întrebuințată ca limbă de cultură. Ea are o singură denumire - limba română, indiferent de faptul dacă graiurile populare locale au anumite particularități dialectale de natură regională: moldovenești (pe ambele maluri ale Prutului), muntenesci (în Muntenia),

oltenești (în Oltenia), bănațene (în Banat), maramureșene (în Maramureș) ș. a. m. d. Asemenea particularități există practic în cadrul fiecărei limbi naționale...”¹⁰⁰. La 20 septembrie 1994 Academia de Științe s-a pronunțat categoric: „Există o singură limbă, comună pentru toți românii: Limba Română... A opera cu neadevăruri este imoral”.

- Manifestațiile profesorilor, studenților și elevilor Republicii Moldova din primăvara lui 1995 în susținerea glotonimului **limba română** și etnonimului **popor român**, precum și întru susținerea predării **Istoriei Românilor** și **Limbii Române** în așezămintele de învățământ din Moldova, au fost o dovadă de netăgăduit a conștiinței naționale românești a participanților la aceste acțiuni.

- Peste 200 de participanți la Conferința pedagogică-științifică „Coordonate ale studiului limbii și literaturii române în învățământul preuniversitar”, desfășurată la Chișinău la 27 decembrie 1995 sub egida Ligii Pedagogilor din Moldova în colaborare cu: Direcția Principală Învățământ Preuniversitar a Ministerului Învățământului, Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova, Catedra Limbă Română a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice, Societatea „Limba Noastră cea Română”, susținând inițiativa legislativă a Președintelui Mircea Snegur privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova, au cerut ca limba română să fie decretată prin Constituție limbă de stat (oficială).

- În zilele de 29-31 august 1996 la Iași, capitala de odinioară a Moldovei, a avut loc cel de-al VII-lea Simpozion al Societății Culturale „Ginta Latină” cu genericul „Numele corect al limbii noastre”. La simpozion, alături de românii din Țară, au participat și români din Albania, Timocul Sârbesc, Voievodina, Comunitatea Românilor din Iugoslavia, Nord Carpatia, Nordul Bucovinei, Transnistria, Basarabia, regiunea Odesa (Ucraina) și din partea

Asociației Aromânilor. Reprezentanții românilor din aceste teritorii, în luările lor de cuvânt, au protestat contra impunerii de către autoritățile teritoriilor menționate pentru români a denumirilor de: vlah, vlaschi, rumer și altele, prin care se ignorează etnonimul corect **român** și glotonimul **limba română**¹⁰¹.

§ 3.4.MANIFESTĂRI DE ÎNALTĂ CONȘTIINȚĂ ROMÂNEASCĂ LA MOLDOVENI PRIVIND ISTORIA, LIMBA ȘI CULTURA LOR NAȚIONALĂ (sf. sec. al XX-lea)

Am menționat mai înainte că populația majoritară a Basarabiei n-a acceptat reanexarea ținutului de către Rusia Sovietică după ultimatumul din 26 iunie 1940. Partea ei conștientă dintre intelectuali, dar și dintre celelalte păături sociale, n-a recunoscut nici drapelul (roșu și verde), nici glotonimul limba „moldovenească”, nici etnonimul popor „moldovenesc”, și nici grafia rusească, toate impuse de colonizatori cu forța. Din aceste motive, precum și din cauza politicii sovietice de deznaționalizare a autohtonilor, în teritoriile românești ocupate de sovietici au apărut diferite proteste. Ele veneau atât din partea persoanelor oficiale, ale savanților, cât și din partea unor oameni simpli. Formele de manifestare a protestelor erau diferite, principala dintre ele fiind cuvântul scris. Conținutul acestor manifestări priveau, în primul rând, istoria, limba și cultura națională a românilor moldoveni. Deși în continuare vom aduce exemple de poziție numai a unei mici părți a moldovenilor ce au scris la tema dată, ele vor fi suficiente pentru a ne convinge că în teritoriile românești de la răsărit de Prut există o conștiință, o mentalitate națională românească, că basarabenii și transnistrenii se consideră români, vorbesc limba română și nu pot fi decât parte a poporului român, că românismul nu le este străin și că Patria lor e

România. Să exemplificăm:

Eugen Coșeriu (a. n. 1921, în comuna Mihăileni, județul Bălți, Basarabia), ilustru filolog al contemporaneității, mare filozof al sociolingvisticii, cunosător a circa treizeci de limbi de circulație universală, Doctor Honoris Cauza a 17 universități din lume, membru corespondent, membru titular și membru de onoare al multor Academii din lume”¹⁰², declara la Congresul al V-lea al Filologilor Români din 4-9 iunie 1994: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural”¹⁰³.

Nicolae Țurcanu (a. n. 1918, s. Nezavertailovca, raionul Slobozia, Transnistria - a. m. 1985, la locul de baștină), scriitor cu un destin zbuciumat, poate unicul condeier din stânga Nistrului care n-a scris despre Lenin, în 3 martie 1942, plecând în România la tratament, scrie poezia *Salutarea noastră*, în care descoperim românismul și patriotismul său înflăcărat și care a fost citită de autor la un concert în sala Ministerului Învățământului Public al României, apoi publicată în revistele „Moldovanul” și „Basarabia”. Iată conținutul ei:

Bună ziua, deal și vale,

Salut, netedă câmpie,

Bună ziua, frați și neamuri,

Salut, dulce Românie...

*Care-mbătrânind în urmă,
Înainte-ntinerești,
Care slava ți se-nalță
Din morminte strămoșești.*

*Azi poetul mic îți vede
Preaseninul cer al tău,
Cum l-au luminat strămoșii,
Cum ți-l are Dumnezeu.*

*Aici doine sunt cântate
De-o grădină de poeți,
Aici păsările zboară,
Aici soare mult aveți.*

*Eu de unde vin doar norii
Las-amurgul pe ruine.
După douăzeci de ierne
Azi doar primăvara vine.*

*Salut, dulce Românie,
Frate, sora, mamă, tată,
Noi vă zicem: „Bună ziua”,*

Nici vorbă că aceste pătrunzătoare și înălțătoare cuvinte de fiu pentru țara lui și, mai ales, gândul că în România se construiește o viață liberă („doine sunt cântate”, „păsările zboară”, „preaseninul cer al tău”, „soare mult aveți” etc.), pe când în Uniunea Sovietică, parte a căreia a fost și satul natal al poetului, „doar norii las-amurgul pe mine”, au fost suficiente pentru organele de oprimare comunistă să-l condamne pe patriotul român. La 27 iunie 1944, după ce armatele sovietice cotropiseră din nou Transnistria, Nicolae Țurcanu este arestat. „Luînd cunoștință de materialele K. G. B.-ului privind activitatea criminală desfășurată de Țurcanu N. M., se scrie în mandatul de arest al lui Nicolae Țurcanu, ajung la concluzia că tov. Țurcanu N. M., aflat pe teritoriul ocupat temporar, a trecut de bună voie în serviciul român, a luat cuvântul la radio și seratele festive, și-a citit propriile poezii închinare conducerii române”¹⁰⁵. Pentru noi, poezia lui N. Țurcanu *Salutarea noastră* este o dovadă a existenței conștiinței naționale românești și în Transnistria.

Dovadă în favoarea românismului transnistrean ne servește și lupta intelectualității R. A. S. S. M. pentru grafia latină, pentru limba română. Se cunoaște că în 1931 în republica „trambulină” a fost acceptat alfabetul latin, ca mai apoi, în 1937-1938, K. G. B.-ul sovietic să se răfuiască cu toți promotorii, susținătorii și simpatizanții limbii, culturii și istoriei românești, în primul rând cu scriitorii D. Milev, M. Andriescu, N. Marcov, N. Cabac, T. Malai, Iacob Doibani, Sofia Soloviov, P. Chioru, S. Lehtțir, F. Săteanu, P. Sănduță, I. Korcinski și alții¹⁰⁶, care „erau învinuiți de cele mai grele crime antistatale: trădare de Patrie, spionaj, apartenență la „organizația naționalistă contrarevoluționară”, care, cică, avea scopul să alipească Moldova Sovietică la România regală, izolând-o de Uniunea

Criticul și istoricul literar **Ion Vasilenko** este unul dintre primii români basarabeni care încă în 1957 a ridicat problema revenirii scrisului, atunci în R. S. S. M., la grafia latină. În studiul *Să restabilim principiile ortografiei noastre clasice tradiționale*, amintind că „ortografia noastră tradițională s-a întemeiat în întregime pe sistemul grafic latin adoptat încă după anul 1860”, I. Vasilenko e convins că „restabilirea în drepturi a ortografiei clasice tradiționale trebuie să însemne și restabilirea în scrisul moldovenesc contemporan a sistemului grafic latin...”¹⁰⁸.

Vladimir Beșleagă (a. n. 1931, comuna Mălăiești, Transnistria), scriitor animat de ideea românismului, publicist, lucrător emerit al culturii, deputat în primul Parlament al Republicii Moldova ales în mod democratic, participant activ în Mișcarea de Renaștere și Eliberare națională, după absolvirea Universității de Stat din Chișinău (1955), el își alege pentru teza de doctorat o temă ce ține de un scriitor din România, și anume „Liviu Rebreanu – romancier”. În această perioadă V. Beșleagă face tentativa nereușită de a vizita România. Reușește peste 24 de ani, în 1979.

În august 1959 V. Beșleagă publică în „Chipăruș” un eseu, în care a promovat ideea unității cultural-spirituale a moldovenilor din stânga Prutului cu românii din dreapta lui. Din aceste motive în toamna aceluiași an, „pentru publicarea unor materiale critice de „nuanță antisovietică și naționalistă”, Vladimir Beșleagă, împreună cu redactorul-șef și alți tineri colegi din redacția revistei „Chipăruș”, este „concediat, blamat de la diferite tribune și în presă”¹⁰⁹. Pentru aceleași motive romanului *Noaptea a treia*, care a fost finalizat în anul 1970, nu i s-a permis publicarea tocmai 18 ani. În 1988 romanul apare cu titlul modificat

*Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine*¹¹⁰. Aici e cazul să amintim că în toamna lui 1950 tatăl scriitorului, Vasile Beșleagă, a fost judecat și condamnat pe un termen de 20 ani de detenție, mama - dată afară din casă și casa - confiscată”¹¹¹.

Spre a ne convinge de profunda conștiință românească a moldoveanului transnistrean Vladimir Beșleagă, de curajul de care a dat dovadă pentru a spune adevărul, căutând adesea și căi pentru a „înșela vigilența cenzurii comuniste”, vom aduce câteva exemple din opera sa literară.

În pasajul privind cercetările lui Isai de către ofițerul neamț (romanul *Zbor frânt*, 1966), băiatul, fiind prins că a trecut din partea stângă a Nistrului în partea lui dreaptă, se întreabă de ce l-au dat pe mâna lui Bărbosu. Și lui Isai „îi străfulgeră prin minte: știe **românește** (*subl. n.*)! De asta l-au dat pe mâinile lui”¹¹². Deci scriitorul Beșleagă încă în 1966 vine să susțină că denumirea limbii vorbite în Basarabia și Transnistria este cea **română**.

Și mai la vale, în alt pasaj, scriitorul, prin gura Bărbosului, zice despre limba vorbită în stânga Prutului că e „limba voastră cea proastă”¹¹³, având în vedere așa-zisa „limba moldovenească”.

În tragicul poem *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* scriitorul amintește de România prin muntele Ceahlău. Cităm: „...soarele sulița pe sub frunzișul copacilor, scăpătând spre apus, departe peste lunca Prutului, dincolo de Ceahlău...”¹¹⁴.

În cartea *Nepotul*, realizată în 1973, V. Beșleagă găsește o altă modalitate de a vorbi despre România, și anume că e „țara vecină și prietenă”, precizând în notă că „Așa era

numită eufemistic România în perioada distrugerii la noi a culturii naționale, anihilării conștiinței naționale, a ștergerii din inimi a oricărei simțiri de unitate românească”¹¹⁵.

În romanul *Sânge pe zăpadă* (cartea întâi), apărut în 1985, V. Beșleagă abordează probleme ale istoriei. Personajul central al romanului este cronicarul Miron Costin. Intenționând să spună că moldovenii și muntenii sunt români, scriitorul transnistrean redă fraza celebră a lui Miron Costin din *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor...*, și anume: „începutul țărilor acestora și neamului moldovenesc și muntenesc și câți sunt și în țările ungurești cu acest nume **români**...”. Cenzura comunistă, însă, a scos cuvântul „români”¹¹⁶.

Conștiința românească a moldovenilor („noi, românii moldoveni”) o descoperim în cele câteva rânduri inserate de autor pe coperta cărții *Nepotul (Cronică rurală comentată de autor)*, ediția 1998: „M-am gândit și m-am frământat ani lungi la rând și am ajuns la concluzia: face, merită să pun în mâinile cititorului mai tânăr, dar și ale celui mai vârstnic, aceste proze născute din profundă disperare în anii când națiuni, popoare întregi erau măcinate în malaxorul diabolic al sistemului comunist în numele «formării unei noi comunități - poporul sovietic», când **noi, românii moldoveni** (*subl. n.*) din acest spațiu, eram privați de dreptul de a ne cunoaște istoria adevărată, de a exista liber în universul limbii materne, de a ne practica și perpetua tradițiile, obiceiurile și credința strămoșească...”

Spre a ne da seama că scriitorul român transnistrean Vladimir Beșleagă nu recunoaște pentru Republica Moldova decât grafia românească și limba română, e suficient să luăm cunoștință de articolul *În mâinile cui este soarta limbii*¹¹⁷, și îndeosebi, de raportul *Scriitorul și destinele limbii materne*, prezentat de domnia sa la Plenara Uniunii Scriitorilor de la 16 noiembrie 1988^{117a}.

Alexei Marinat, scriitor român moldovean, publicist, dramaturg, maestru al literaturii, decorat cu Ordinul Republicii, inclus în Enciclopedia Universală a Literaturii, membru al Uniunii Scriitorilor din România (Legitimația nr. 2031), Laureat al Premiului Național (1998), fost deținut politic (mai 1947 - octombrie 1954), arestat pentru jurnalele intime *Eu și lumea* și condamnat de Tribunalul militar din Odesa, „Soljenițan al nostru” (Ion Ciocanu), și-a ispășit „pedeapsa” în „Ozerlag”, regiunea Irkutsk, Rusia. Era marcat cu numărul R-886, cusut la pantaloni - pe genunchi, la pufoaică - pe spate și la căciulă - pe frunte. S-a născut la 24 mai 1924 în comuna Valea Hoțului, fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, Transnistria (actualmente s. Dolinskoe, regiunea Odesa, Ucraina) din părinți români: Roman Marinat și Catrina Săndulescu, ambii din Valea Hoțului. Tatăl Roman Marinat în 1937 a fost arestat de serviciile de oprimare sovietice și condamnat la 10 ani închisoare pentru activitate contrarevoluționară¹¹⁸.

Alexei Marinat este primul român care la Adunarea Generală a Scriitorilor Republicii Moldova din 30 octombrie 1987 a pus problema introducerii alfabetului latin în republică, motivându-și propunerea prin adevărul că Basarabia este populată de o națiune latină¹¹⁹.

„Nu înțeleg, se întreabă scriitorul Alexei Marinat în nuvela *Am grijă...*, de ce Nicolae Dabija scrie în limba română, iar „moldovenii” îl citesc în „limba moldovenească”? De ce toți scriitorii de azi din Republica Moldova (până și eu, un biet transnistrean) scriu în limba română, iar cetățenii de aceeași origine ne citesc în „limba moldovenească”, fără traducători și fără dicționar?”¹²⁰.

Atitudinea moldoveanului transnistrean Alexei Marinat față de glotonimul **limba română** o descoperim și în articolul *Trebuie s-o luăm de la început, cu noi reguli, mai drastice*. Scriitorul cere modificarea articolului 13 din Constituție, în sensul că limba de stat

în Republica Moldova este limba română¹²¹.

Ion Buga, profesor universitar și neînfrânt luptător pentru cauza românească, istoric patriot (a. n. 1935, comuna Hăsnășenii Mari, județul Bălți), despre care „diplomatul limbii române” Ion Borșevici spunea (la 25 august 1999) la Adunarea de comemorare a 10 ani de la adoptarea legislației lingvistice că este „primul istoric din Republica Moldova, care a scris despre limba noastră cea română, istoric care a stat pe poziții clare și foarte convingătoare”. Istoricul Ion Buga a publicat în octombrie 1988 articolul *O limbă maternă - un alfabet*, în care consideră că printre măsurile stringente care ar duce la renașterea națională a populației băștinașe din Republica Moldova trebuie să fie numaidecât „revenirea la alfabetul latin și conferirea limbii literare materne a statutului de limbă de stat a R. S. S. M.”, subliniind totodată că „o altă măsură eficientă de lichidare a degradării lingvistice și stagnării spirituale, de curmare a asimilării și de preîntâmpinare a dispariției poporului moldovenesc ca unitate etnică romanică de pe teritoriul Uniunii R. S. S., trebuie să fie refuzul deplin și deșădăcinarea categorică a concepției stalnist-bodiuliste: «Două națiuni - două limbi materne - două alfabete» pentru populația autohtonă de pe teritoriul Republicii Moldovenești și cel al României”. Istoricul I. Buga mai consideră că trebuie „de recunoscut realitatea obiectivă de azi: o națiune - o limbă maternă - un alfabet”, menționând că „clasicii noștri au numit această limbă de origine latină - limbă română și au folosit alfabetul latin...”. „A venit timpul, scrie savantul, de a unifica denumirea limbii noastre materne, dându-i denumirea, precum o numeau clasicii - limba română. Și să revenim la alfabetul latin, pe care l-au folosit clasicii la scrierea operelor lor”. Aici e cazul să menționăm că Academia de Științe a Republicii Moldova s-a pronunțat oficial în problema unității și denumirii corecte a limbii române abia în 1994 și în 1996. În baza argumentelor, dar și cu

mare risc pentru timpurile de atunci, savantul Ion Buga a formulat o concluzie principială, afirmând că „moldovenii, basarabienii, bucovinenii, muntenii, transilvănenii, oltenii, bănăţenii ş. a. sunt părţi integrante ale poporului român”, că „şi moldovenii din U. R. S. S. şi românii din România sunt părţi componente ale unei singure naţiuni, care locuieşte pe teritoriul a două state suverane vecine”¹²².

Pentru articolul *O limbă maternă - un alfabet*, pentru convingerile sale ştiinţifice şi politice profesorul Ion Buga a fost supus persecuţiilor din partea regimului de atunci. Articolul în cauză a fost obiectul unei dezbateri aprige şi controversate timp de 5 ore în cadrul şedinţei catedrei de specialitate a Universităţii de Stat din Moldova, apoi la şedinţa biroului C.C. al P. C. M., profesorul Ion Buga fiind sancţionat cu o mustrare aspră şi ameninţat să fie demis din serviciu...

Românismul conştientizat al profesorului Ion Buga îl putem urmări şi în alte publicaţii ale sale: *Pământ strămoşesc* (1989), *Teritorii naţionale* (1991), *Vrere legitimă* (1993), *Băştinaşii din Republica Moldova* (1995), *Unirea - ideal naţional* (1995), *Cauza naţională - esenţa activităţii lui Onisifor Ghibu în Basarabia* (1995), *Unirea Basarabiei cu România în 1918* (1998), *Marea Unire - realizare plenară a idealului tuturor românilor* (1998) ş. a. Considerând că anul 1918 este pentru români un an glorios, un an de aur, că este ora astrală a sfintelor izbânzi naţionale, savantul şi patriotul român afirmă în comunicarea sa la simpozionul „75 de ani de la Unirea Basarabiei cu Ţara”, care a avut loc la Bucureşti la 9 aprilie 1993, că „prăbuşirea imperiului sovietic ne oferă azi o nouă şi reală şansă pentru reîntregirea Ţării şi reunirea neamului românesc”¹²³. În cartea *Istoria Universităţii de Stat din Moldova (1946-1996)* autorul ei istoricul Valeriu Cozma scrie: „În lucrările sale profesorul Ion Buga utilizează pe larg noţiunile de „limbă română”, „naţiune română”,

„teritoriu național”, „popor băștinaș”, „conștiință națională” ș. a., conturând astfel elemente importante ale concepției și obiectului de investigații științifice și predare a Istoriei Românilor”¹²⁴.

Cunoscutul cărturar și patriot Ion Ciocanu în 1996, meditând la adevărul despre și pentru noi, expus în antologia *Limba Română - Patria mea*, menționează că „doctorul habilitat în istorie, profesorul universitar dl Ion Buga vorbește în chip detaliat, cu argumente imposibil de tăgăduit despre băștinașii din Republica Moldova (limba și numele lor) sub aspectul dreptului internațional, subliniază că „românii moldoveni” (acesta e numele băștinașilor din Republica Moldova!) sunt „parte componentă a poporului român bimilenar băștinaș, a națiunii române, care s-a constituit pe teritoriul său național din spațiul geografic carpato-danubiano-pontic” (săptămânalul „Literatura și arta”, nr. 40, 5 decembrie 1996, p. 3).

Valentin Mândăcanu, filolog și patriot român din Basarabia, a combătut cu vehemență teza existenței a două limbi independente - română și „moldovenească”. Mai mult, în studiul *Veșmântul ființei noastre* (aprilie 1988)¹²⁵, el, făcând referință la savanții romaniști sovietici, precum și la unii clasici ai literaturii române, a demonstrat identitatea limbii române și a celei „moldovenești”, demonstrând atașamentul său profund față de românism. Valentin Mândăcanu a menționat că romaniștii sovietici T. B. Alieva, T. A. Repina și M. A. Tariverdieva „nu fac nici o deosebire între limba moldovenească și limba română, întrebuițându-le peste tot într-un întreg: „Limba română (moldoveneasca)”, „texte românești (moldovenești)”¹²⁶.

Grigore Vieru, talentat poet, personalitate eminentă basarabeană, neînfrânt patriot român, înger păzitor al românismului în Basarabia (a. n. 1935, s. Pererita, fostul județ

Hotin), nici pentru o clipă n-a lăsat să se înțeleagă că el n-ar aparține națiunii și limbii române, că Basarabia n-ar fi românească. În articolul *O neroadă glumă antinațională* slăvitul luptător pentru românismul Basarabiei, vorbind despre „gluma” prin care se contrapune românul moldoveanului („falsa deosebire făcută între moldovean și român”), afirmă că Basarabia e românească („circula prin părțile **Basarabiei românești** (*subl. n.*) o neroadă glumă antinațională...”¹²⁷) și că „românul este stăpân de drept istoric al pământului său”¹²⁷.

Totodată, poetul și patriotul român are grijă să explice rătăciților și analfabeților naționali, dar și străinilor, ce înseamnă pentru noi, basarabenii, realitatea oficială a glotonimului „limba română” și a etnonimului „popor român”. După el, aceste noțiuni sunt sinonime cu libertatea. Cităm: „Realitatea oficială a glotonimului „limbă română” și a etnonimului „popor român” ar însemna pentru noi nu numai un act de dreptate împlinit. Cele două sfinte noțiuni sunt pentru noi sinonime cu libertatea. M-aș simți liber în limba română (întreagă) și în istoria română (întreagă), chiar dacă mă zgârie încă ghearele sârmei ghimpate de la Prut.”¹²⁸

În continuare poetul militant revine la adevărul că Moldova este o parte a României. Cităm: „... Firește că suntem o parte din Moldova Voievodală. Firește că Moldova Voievodală este o parte istorică a României”¹²⁹.

Incluzându-se în încăierări aprige cu românofobii, luând atitudine serioasă față de moldovenismul primitiv, îngerul păzitor al românismului, Grigore Vieru, e nevoit să afirme și să reafirme că „**vorbim românește și suntem o parte a poporului român** (*subl. n.*). Și asta nu pentru că spunem noi, ci pentru că așa spune Istoria”¹³⁰.

Am mai menționat că viziunea lui Grigore Vieru asupra românismului basarabenilor o

găsim în articole de publicistică, discursuri, poeme și cântece. În *Confesiuni* din volumul *Văd și mărturisesc* găsim crezul poetului că basarabeni sunt români. Cităm: „**Noi, românii basarabeni** (passim *subl. n.*), pentru care fiecare zi în care **vorbim românește** este o zi a înălțării, o sărbătoare, vorbim mai șovăielnic, mai clătinat, ca să zic așa, mai încet, dar tot **românește vorbim**; pasul nostru în horă este, poate, puțin rătăcit, dar tot **românește jucăm**; cântăm plângând, dar tot **românește cântăm**; am cioplit în depărtări înfiorătoare cruci de gheață, și-n sloiuri de gheață ne-am înmormântat bătrânii sau pruncii, dar tot după legea și-n graiul nostru i-am petrecut spre Cerul cel drept; tăiatu-ni-s-a mâna, cu care ne facem semnul crucii, dar schițăm sfântul semn pe cerul gurii cu limba; ni s-a tăiat limba, dar tot **românește nădăjduim spre bine, spre izbânda dreptății noastre**”¹³¹, sau „**Limba, literatura, cântecul românesc au fost pentru noi, românii basarabeni**, covorul care ne-a ferit sufletul de înghețul străin, pustiitor”¹³², sau „Nici puterea de la Chișinău, nici Moscova nu se tem de limba română ca atare. Se tem de altceva: că **limba română retrezește în noi sentimentul românismului**. De asta se tem tovarășii. S-ar putea ca buclucașa constituție (a Republicii Moldova - *n. n.*) să accepte glotonimul pentru care ne zbatem, dar va refuza categoric și cinic etnonimul popor român”¹³³, sau: „Sprijin independența, spune poetul, dar numai ca **un popas în drum spre Reunire**. Nu mă pregătesc să viețuiesc veșnic în statele unite ale Moldovei formate din Chișinău, Tiraspol, Comrat. Reunirea vine. Să ajutăm venirea ei cu înțelepciune și răbdare, să nu forțăm nota. Istoria, evident, nu va cere cutărui sau cutărui cinovnic permisiunea **întregirii Neamului!**”¹³⁴

Mai menționăm că penei ilustrului poet român basarabean Grigore Vieru îi aparțin și textele cântecelor *Cântare scrisului nostru*, *Limba noastră cea română*, *Trei culori* (1989), ale poeziilor *De-ai curge tu*, *Prutule* și altele, în care tema românismului nostru este

abordată din plin. Din poezia *Limba noastră cea română* reținem ultimele versuri:

Pe pământ străvechi și magic

Numai dânsa ni-i stăpână:

Limba neamului meu dacic,

Limba noastră cea română.¹³⁵

Poezia *De-ai curge tu, Prutule* o reproducem în întregime:

De-ai curge tu, Prutule,

De-ai curge pe Nistru,

Să nu mă mai desparți

De frații mei!

De-ai curge tu, Prutule,

De-ai curge pe Mureș,

Ca liber să pot asculta

Cântecul nostru,

Cântecul neamului meu!

De-ai curge tu. Prutule,

De-ai curge pe Olt,

Să nu mai fiu întrebat

Ce caut eu,

Ce caut în Țara Mea?!¹³⁶

La 29 decembrie 1996 Grigore Vieru scrie și la 9 ianuarie 1997 publică o poezie

dedicata „ontelectualilor care apără falsul istoric numit «limba moldovenească»” cu titlul *Română este limba noastră*:

Nici când la față nu se schimbă

Nici Soarele de sus, nici Luna.

Română este - a noastră limbă,

Moldovenească e niciuna.

Atât de sacră și măiastră,

Cum s-o înăbușe pustia?!

Română este limba noastră,

Moldovenească e prostia.

Îmi curg durerile aceste

Cum brazilor din munți rășina.

Română limba noastră este,

Moldovenească-i nerușinea.

Română-i limba noastră, piatra

Cetății, literă din școală,

Iubirea, doina, focul, vatra!

Și numai granița-i moscală!¹³⁷

Deși versurile poetului vorbesc de la sine despre românismul său conștientizat, despre patriotismul înflăcărat, vorbesc despre Grigore Vieru ca despre un luptător pentru adevăr și

dreptate, totuși e necesar să remarcăm propria-i opinie privind formarea sa ca personalitate și factorii care l-au plămădit și i-au dat posibilitatea să se afirme ca poet și luptător. El zice: „Natura mi-a dat har, numai atât cât a putut, dar limba și literatura română mi-a dat totul. Fără literatura și fără limba română n-aș fi ajuns poet”¹³⁸. La fel e necesar să mai amintim și de poziția categorică și intransigentă a lui Grigore Vieru, expusă în blestemul adresat celor care ar îndrăzni să scrie (textul și muzica) pentru un imn în locul imnului național al tuturor românilor *Deșteaptă-te, române!* cităm: „Dreptatea istorică va blestema poetul și compozitorul care vor îndrăzni să ridice mâna asupra imnului *Deșteaptă-te, române!* cocoțându-se ei în locul strălucirii și dureroasei lui necesități”¹³⁹.

De un românism conștientizat, de o profundă conștiință națională românească, de un patriotism înflăcărat dă dovadă și poetul **Nicolae Dabija**. Românismul talentatului poet, al ilustrei personalități basarabene și al neînvinsului luptător pentru cauza românească, Nicolae Dabija, poate fi descoperit în fiecare frază scrisă de pana sa. Acest adevăr poate fi urmărit atât în poezia sa, cât și în lucrările istorice, în articolele publicistice inserate la rubrica „Vai de capul nostru” a revistei „Literatura și arta”, în alte materiale. El apără cu ardoare românismul și critică teoria antiromânească a moldovenismului primitiv. Nicolae Dabija proslăvește, susține moral luptătorii pentru idealurile românilor basarabeni. În poezia *Scrisoare lui Ilie Ilașcu* poetul, explicând de ce satrapii Moscovei imperiale îl urăsc pe martirul român, închis în cazematele tiraspolene, scrie:

De-atât c-ai îndrăznit să lași,

În țara unde ești stăpân,

Un testament pentru urmași:

„Eu vă iubesc, popor român!”¹⁴⁰.

Și în articolul *Tricolorul lui Grigore Vârtosu*¹⁴¹ Nicolae Dabija, apreciind la justa valoare lupta patrioților din Căușeni, în primul rând a lui Grigore Vârtosu, pentru libertate și demnitate națională, scrie: „Se zice că atunci când bat vântoasele în munți, brazii se frâng, dar nu se apleacă. Ei pot fi asemuiți cu acești flăcăi, care și-au dat viața, dar n-au îngenunchat. **Ei au căzut pentru Tricolor, pentru limba română, pentru Dumnezeu, pentru ca țara să le fie liberă, independentă, unitară** (*subl. n.*). Ei n-au luptat să cucerească pământuri străine. Ei s-au ridicat să apere pământul moșilor și strămoșilor lor”.

În articolul *Dreptul la limbă* Nicolae Dabija spune răspicat: „Iar adevărul e unul: suntem români și vorbim românește!”¹⁴².

În *Noi, moldovenii*, aducând critici „mișcării patriotice” „Pro Moldova”, presei de limba rusă din Transnistria, precum și celei „moldovenești” de la Chișinău, în primul rând ziarului antimoldovenesc „Moldovanul”, Nicolae Dabija subliniază că acestea pun „sub cele mai murdare articole scrise la adresa poporului nostru (român - *n. n.*), a României, a unor distinse personalități ale vieții politice și culturale, nume românești: Ștefan Mușat (!), Alexandru Lăpușeanu, Mihai Tighineanu, Mitică Păunaș, Otilia Plugaru, Romică Romănu, Cezara Călugăreanu, Victor Pană, Gheorghe Lazăr etc.”. Așadar le recomandă să găsească „în presa basarabeană, rusă sau românească a secolului trecut măcar o mențiune că moldovenii n-ar fi și români”, adăugând că „Da. Sadoveanu a zis că-i moldovean, dar n-a zis că nu-i român”¹⁴³.

În *Sclavi de bună voie* Nicolae Dabija, criticând analfabetismul și antiromânismul unor oameni politici din Republica Moldova, scrie cu durere: „Suntem în ochii străinilor poporul cel mai straniu din Europa: nu recunoaștem că noi suntem noi; **toată Europa știe că suntem români** (*subl. n.*), noi zicem că am fi altcineva, moldoveni în conștiința unora

însemnând mai degrabă niște antiromâni sau ruși care vorbesc românește; tot globul știe ce limbă vorbim; numai noi nu știm și nici nu vrem să auzim că limba pe care o vorbim ar fi română. ..” Tot aici mai găsim afirmația scriitorului că Prutul este „frontieră dintre români și români”¹⁴⁴.

Militantul pentru cauza românească Nicolae Dabija a abordat această problemă și atunci când Parlamentul examina inițiativa legislativă a Președintelui Snegur de a înlocui în Constituția Republicii Moldova glotonimul fals de „limbă moldovenească” cu cel adevărat de **limbă română**. Scriitorul, prin articolul *O filă pentru cartea rușinii*, apărând românismul,, pur și simplu, zdrobește prostia și analfabetismul unor deputați. Părtașul adevărului științific și istoric Nicolae Dabija își încheie articolul astfel: **„Nu vom renunța la adevăr orice ar zice un Parlament. În orice împrejurare și în orice țară se știe: când ceea ce spun niște parlamente nu coincide cu ceea ce spun savanții, scriitorii, intelectualii etc. - care sunt conștiința unui neam -, trebuie schimbați parlamentarii, și nu savanții sau scriitorii, sau intelectualii.**

În orice împrejurări, chiar în cele mai grele, ale istoriei, limba și neamul unei țări rămân aceleași, doar parlamentele se schimbă. Înseamnă oare acest lucru că azi vom avea o denumire pentru limba noastră și neamul nostru, iar mâine - o alta?! Să ne apărăm cu demnitate limba! Și dreptul de a o vorbi corect și frumos în continuare. Și să muncim fiecare întru cauza ei, a nemuritoarei Limbi Române”¹⁴⁵.

Cu câtă durere vorbea în poezia *Coșmar*, încă în 1988 poetul N. Dabija despre românii deznaționalizați pe întinsurile fostului imperiu sovietic. Durerea izvorăște din faptul că, conform datelor Direcției de Statistică a Republicii Moldova, 260 000 de români moldoveni nu recunosc limba română (nici chiar „moldovenească”) drept limba lor maternă. Poetul

încheia poezia cu următoarele două strofe:

*La Taimâr, cu-o sanie de reni,
colo pân'și vara viscolește,
dat-am de un sat de moldoveni,
ce uitaseră, sărmanii, românește*

*Și-un coșmar visez, de-atunci, prin vremi,
mă trezesc, să-mi zic: Doamne ferește
de-o Moldovă doar din moldoveni
ce-au uitat cu toții românește!*¹⁴⁶.

Dragostea de țară, de Romania, de părțile ei componente, iubirea de frați și limba lor română îl inspiră pe înzestratul poet și luptător pentru adevăr și dreptate să scrie la 1 decembrie 1991 cu ocazia celor 73 de ani împliniți de la Adunarea suflării românești de la Alba-Iulia din Transilvania poezia *Scrisoare către Alba-Iulia* (1 decembrie 1918 - 1 decembrie 1991), pe care, dat fiind că reflectă pe larg românismul patriotului basarabean Nicolae Dabija, o redăm în întregime:

*Trecui sârma cea ghimpată
Să te văd, plai înnoit.
Basarabia furată,
Basarabia trădată,
Sora ta înstrăinată
Te salută: Bun găsit!*

*Urbe cu văzduh sfințit,
Te știam mai mult din carte,
Că de când ne-am răzlețit
Și de când suntem deoparte,
Și-un hotar strâmb ne desparte
Te gândeai c-am și murit.*

*Te gândeai că nu mai sânt,
Mă temeam ca nu mai ești,
Doar arar, ca din mormânt,
Iți părea că deslușești
Vreun suspin adus de vânt
Dinspre Leova, sau Hâncești.*

*Iar de câte-am suferit
Mult mă mir că mai sunt viu,
Căci de când ne-am despărțit
Deseori m-au răstignit,
Prin Siberii m-au târât –
Ca să mor, să nu mai fiu...*

Și aveam numai o vină:

*Că eram frate cu tine,
Că erai frate cu mine,
Că vorbeam limba română,
Că ne căutam pe hartă –
Iar acestea nu se iartă...*

*Cerul mi-a tot fost pustiu,
Stinse florile-n grădine
Și, de-un veac ce se mai ține,
I-am tot zis râului bine,
Și trăiam fără să știu
Că îmi este dor de tine!*

*Aflu-acum ca ești, că sânt:
Bună ziua, soră, frate!
Noi avem un crezământ:
Basarabiile toate
Câte sunt pe-acest pământ.
Dornice-s de libertate!*

*Chinuitul meu norod
Azi se scoală în picioare;
Țara-i vie peste tot;*

*Iar pe câmpuri și ogoare,
ro-mâ-ne-ști-le izvoare
Încă n-au secat de tot!*

*Din Hotin pân-la Chilia,
Din Soroca la Orhei –
Grâului ce-mbracă glia,
Și pădurilor de tei,
Și luceferilor grei –
Dor le e de România.*

*Iar bătrânii-atunci când mor,
Când se mută sub țărână,
Parc-ar porunci, îngână:
**„Nu lăsați, copii, din mână
Sfântul nostru tricolor
Și vorbiți limba română!”***

*Țară binecuvântată,
Azi, aici, te-ai întregit;
Basarabia furată,
Basarabia-nviată
Sora ta adevărată,*

Te salută: „Bun găsit!”¹⁴⁷.

Ion Hadârcă (a. n. 1949 în s. Sângerei Vechi, jud. Bălți), poet, om politic, unul dintre liderii Mișcării de Renaștere și Eliberare națională și Democratică din Republica Moldova, omul care afirmă că „Eminescu-i simfonia Limbii Noastre Românești”¹⁴⁸, omul care la 27 august 1991, fiind prim-vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova, a avut curajul, tactul și diplomația de a pune la vot și de a obține adoptarea Imnului național al tuturor românilor „Deșteaptă-te, române!” în calitate de Imn de Stat al Republicii Moldova.

Aceste momente din viața poetului și omului politic Ion Hadârcă ar fi suficiente pentru a afirma că dânsul este profund conștient de apartenența sa și a tuturor moldovenilor la națiunea română.

Noi, însă, accentuăm această afirmare prin câteva extrase din opera poetului, menționând că românismul înflăcărat îl face pe Ion Hadârcă să conchidă că „Românii Basarabiei moldave” nu vor putea supraviețui decât unindu-se cu Țara, adică cu România.

- Din poemul *Libertatea*:

O, libertate, sfântă libertate,

Din slobozii și sate deșteptate

Îți jură-n slavă veșnicei voroave

Românii Basarabiei moldave!. (subl. n.)¹⁴⁹.

- Din poemul *Îndreptarea drepturilor prin cozi de topor*:

Tragedia cea mai românească

A acestui arbore de neam

E că ramul de sub noi

Tăiat cu mâna noastră,

Ramul de sub noi

Tot noi

*Eram*¹⁵⁰.

- Din poemul *Numai uniți uni-vom Țara*:

Din nou e anul opt' șpe-n Chișinău,

Dar între Dubăsari și Timișoara,

Numai unindu-ne, uni-vom iarăși Țara.

*Așa să ne ajute Dumnezeu!*¹⁵¹.

- Din poemul *Doina (variantă întârziată)*:

După ce-am pierdut ca frații

Basarabia, Carpații

Noi, urmașii de la Râm (subl. n.),

Frate, la ce bun să ne urâm?

.....

Frate, noi de ce nu ne unim?

*Frate, noi de ce nu ne unim?*¹⁵².

Leonida Lari (a. n. 1949, s. Bursuceni, jud. Bălți), patriotă înflăcărată, poetă suferindă pentru românism, „Marea Poetă a Românilor” (Cezar Ivănescu)¹⁵³, om politic, fiind pătrunsă de un românism conștientizat, fiind conștientă de necesitatea realizării cât mai grabnice a unității naționale a tuturor românilor, inclusiv a celor de la răsărit de Prut, protestează vehement contra influenței rusești în Basarabia.

Exemplificăm cele menționate prin unele strofe sau rânduri extrase din poeziile domniei sale.

- Din poezia *Scrisoare lui Cantemir*, în care, după ce acesta este acuzat pentru semnarea tratatului cu Petru 1 al Rusiei și întrebat dacă „a citit printre cărți și teoreme și testamentul lui Ștefan cel Mare”, poeta îi răspunde:

*Și totuși, l-ai citit, altfel, părinte,
Nu te-arunca, nu te-nghițea stihia
S-ajungă descendenții prin morminte
Și trupu-ți fără cap în **România** (subl. n.)¹⁵⁴.*

- Din poezia *Vânzare de țară*.

Și-ntreaga gintă latinească plânge

.....

*Și nu mai suntem la noi acasă,
Se-năbușă Moldova de străini,
Nu mai zărim vreo față radioasă,
Nu mai chemăm: „ Unire, **frați români** (subl. n.) ”¹⁵⁵.*

- Din poezia *Muri-voi, știu...*:

*Muri-voi, știu, când sferele cerești
Trimite-or raze să-ncălzească glia,
Când s-or uni pământuri strămoșești
În țara cea numită **România** (subl. n.)¹⁵⁶.*

Că Țara, Patria poetei este România, se vede și din poezia *Singuraticul. Lui Mircea*

- Din poezia *La Iulia Alba*:

*Un vis **reunitor de neam** (subl. n.)*

Ca din mărgele salba,

Ah, eu pe-un vis mă răstigneam

La Iulia Alba¹⁵⁸.

- Din poezia *Despre ostatici și defoc*:

.....

Și-astfel ajuns-a drept ostatic

***Și fratele de peste Prut** (passim subl. n.).*

Cei care pentru gaz și naftă

Uitat-a sângele frățesc

Și se mai miră pe-ntrecute

Că limba ni-e cu-accent rusesc.

.....

Țipă o pasăre-n pădure

Sau poate-un crainic face caz

*Că-ostatică e-o **România***

Pentru petrol și pentru gaz.

.....

La naiba butelii și sonde,

Și lemne sunt pentru defoc.

Aprindeți lemnele de codru

*Cum apucat-am din bătrâni,
Spre-a ne-ncălzi la focul nostru
Mai sunt păduri, mai sunt, **români**¹⁵⁹.*

- Din poezia *Cifrul Mioriței*:

*Pentru-a ne ști de frați cu-adevărat,
Nu ne lăsați în moarte, **treceți Prutul** (subl. n.)¹⁶⁰.*

- Din poezia *Vama II*:

*Nu știu ce-nseamnă libertatea,
Fiind din leagăn ocupat –
Știu umilința de la vama
De peste Prutul tulburat.*

*Știu ochii vameșilor roșii
Care mereu cotrobăiesc
Din '12 prin geamantane
Și prin tot suflul **românesc** (subl. n.)¹⁶¹.*

Ion Borșevici (a. n. 1929, comuna Dinăuți, plasa Noua Suliță, județul Hotin, România), „un mare om de suflet” (Aurelian Silvestru)¹⁶², „pedagog de elită” (Agnesa Roșca)¹⁶³, „distins pedagog, savant și diplomat, care prin caldă suflare a grăbit învierea noastră” (Grigore Vieru)¹⁶⁴, „diplomat al Limbii Române” (Valeriu Rusu)¹⁶⁵, „adevărat bărbat al neamului” (Anatol Ciobanu)¹⁶⁶, abil și cumpătat om politic, omul care în perioada de apogeu al Mișcării românilor basarabeni (1988-1989) pentru limba de stat și grafia latină, fiind în funcția de Președinte al grupului de lucru pentru elaborarea proiectelor de

Legi cu privire la statalitatea limbii moldovenești (române) bazată pe grafia latină și a limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, a contribuit cel mai mult la adoptarea legislației lingvistice.

Talentul, pregătirea științifică temeinică, tactul rafinat și, nu în ultimul rând, conștiința românească a profesorului Ion Borșevici, au fost acele calități și acea forță motrice care l-au ajutat să convingă Sovietul Suprem de legislatura a XIII-ea să recunoască identitatea lingvistică moldo-română¹⁶⁷.

Anume românismul conștientizat îl făcea pe „diplomatul Limbii Române”, în calitatea sa de Președinte al Asociației de Prietenie Moldo-Române (filiala Bălți), să declare în anii '60 în fața unui numeros public de pe stadionul din acest oraș că **noi, basarabenii, suntem „frați de sânge”** (passim *subl. a.*) și că avem „**aceeași cultură și aceeași limbă**” cu artiștii orchestrei românești de muzică ușoară sub conducerea lui Gelu Solomonescu¹⁶⁸. Această declarație, remarcă ziaristul Iulius Popa, „a fost prima rândunică postbelică a spiritului românesc” care „zbura semeț prin văzduhul «imperial» al Bălțiului”¹⁶⁹.

Conștiința românească a lui Ion Borșevici se evidențiază cu deosebită claritate chiar din afirmația savantului privind românismul moldovenilor: „Dar este știut că suntem români... Să conștientizăm că suntem români, nu să decretăm!”¹⁷⁰.

Moldovenismul primitiv adesea este combătut de savantul Ion Borșevici. În alocuțiunea prilejuită de jubileul de 60 de ani ai lui Grigore Vieru, dânsul îl apreciază pe distinsul poet anume pentru aceste lucruri. El zice: „Astăzi, pentru unii moldovenismul și românismul nu constituie decât o chestiune de conjunctură. Și cu acest prilej, vicleanul «prieten» (căci avem un astfel de prieten) umblă veșnic cu tunul de bătaie lungă, își face mendrele, ne incită la ciocniri între frați, pe când poezia, publicistica bățăioasă, plină de

intelență a lui Grigore Vieru bat permanent clopotele învierii noastre spirituale și naționale, ne cheamă insistent să ne păzim ca lumina ochilor sufletul neamului, să-1 păzim și să-1 păstrăm ca pe o icoană, ca pe o taină, ca pe o năframă păstrată în lada de zestre de către bunicuțele noastre. Oare nu merită un astfel de om să fie stimat nu numai de prietenii săi, ci chiar și de către dușmani? E cazul să subliniem în mod deosebit, obiectiv faptul că atunci când e vorba despre spiritualitatea noastră, de Neamul nostru, de Patrie, Poetul Vieru se manifestă ca un adevărat cecen”¹⁷¹.

Este clar că atât pentru „diplomatul Limbii Române” Ion Borșevici, cât și pentru înțelul păzitor al românismului la răsărit de Prut Grigore Vieru, „spiritualitatea noastră”, „Neamul nostru”, „Patria” sunt cele românești.

Nicolae Mățcaș, erudit filolog și patriot român din Basarabia, în discursul „Intelectualii basarabeni în lupta pentru limba și ființa națională”, rostit la 29 octombrie 1993 cu prilejul conferirii lui a titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „A. I. Cuza” din Iași, referindu-se la populația Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța, zice: „De la 1812 până la 1918 și de la 1944 până la 1985 **noi, românii** (*subl. n.*) din stânga Prutului, am fost privați de dreptul la istoria adevărată a neamului, am fost lipsiți de memoria istorică, am devenit, sub ocupația rusească, un alt popor, cu o altă structură psihică, cu o altă limbă, cu o altă cultură, cu o altă istorie, cu o altă Patrie-mamă, cu un alt destin”¹⁷². „Când ne-a ajuns cuțitul la os, noi am pornit la Marele Război pentru Apărarea Patriei noastre - limba română”¹⁷³; „Scriitorii au fost aceia care s-au aflat în fruntea mișcării de luminare, de trezire a conștiinței de sine și de neam a românilor din stânga Prutului și a Nistrului”¹⁷³. Tot N. Mățcaș afirmă că „**moldovenii nu pot fi românizați** din simplul motiv

ca **s-au născut români**”¹⁷⁵, că „Astăzi noi, românii din Republica Moldova, revenim la memoria istorică, conștientizăm cine suntem - deci ne românim, nu ne românizăm”¹⁷⁶.

Românismul lui N. Mățaș poate fi demonstrat și prin linia strategică corectă proromânească (a susținut prin toate mijloacele predarea în școli și în alte instituții de învățământ a limbii române, ca limbă maternă a moldovenilor, precum și predarea istoriei românilor), pe care a promovat-o în calitate sa de ministru al Învățământului și Științei al Republicii Moldova în anii 1990-1994. Lucrarea antologică a savantului N. Mățaș *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*, publicată în 1998, vine să documenteze încă o dată opțiunea și conștiința românească ale autorului.

În acest context e necesar să menționăm acea puternică conștiință românească și romanică, acea clară viziune, de care a dat dovadă ex-ministrul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova în anii 1990-1994 **Ion Ungureanu**, (a. N. 1935, s. Opaci, jud. Tighina), aducând și reinstalând în 1990 la Chișinău simbolul latinității - Lupoica ce alăptează frații gemeni Romulus și Remus, pe postament fiind fixate cuvintele lui Eminescu: „De la Roma venim. De la Dacia Traiană”, demonstrând astfel că latinitatea, romanitatea și românismul se întind până în această îndepărtată margine a Europei, care sunt Basarabia și Transnistria.

Primul Președinte al Republicii Moldova (1990-1996) **Mircea Snegur**, originar din s. Trifănești, județul Bălți, în mesajul său prezentat Parlamentului Republicii Moldova în ziua de 27 aprilie 1995 declara că „limba româna este numele corect al limbii noastre”¹⁷⁷, iar în Alocuțiunea sa la încheierea dezbaterilor parlamentare din 9 februarie 1996 în legătură cu inițiativa legislativă prezidențială privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova menționa că „în spatele bătăliei terminologice «limba moldovenească - limba română», se ascunde, de fapt, încercarea unor forțe de a ridica la rangul ideologiei de

stat o ideologie antinațională, antimoldovenească, care derivă direct din vechea politică de deznaționalizare a moldovenilor și de menținere a lor la un nivel scăzut de dezvoltare culturală și spirituală”¹⁷⁸.

Mihai Cimpoi, academician, Președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, susține că „**limba noastră este limba română**”, că „ea trebuie să fie cu adevărat de stat și cu adevărat limba culturii românești din republică”¹⁷⁹. La adunarea generală a scriitorilor din republică din 10 decembrie 1996 academicianul declara că „noi (scriitorii - *n. n.*) slujim poporul, adevărul și limba română”¹⁸⁰. Mihai Cimpoi mai susține că „limba română este casa ființei românești. Ea ne dă conștiința identității noastre, unității noastre de neam românesc, indiferent de formațiunile statale în care locuim azi, ea ne dă sentimentul de mândrie pentru valorile pe care le-a creat poporul nostru de-a lungul mileniilor, ea ne mijlocește dialogul cu lumea largă, de la egal la egal. Nu mai rostim limba română, ci limba română este cea care ne rostește”¹⁸¹.

Ion Ciocanu (a. n. 1940, com Tabani, jud. Hotin), poet, prozator, publicist, critic și istoric literar, doctor habilitat în filologie, a manifestat de-a lungul deceniilor o conștiință clară, exprimată subtextual în anii de dominație a ideologiei comuniste și „cu text deschis” încă de prin anii 1985, a ființei noastre românești și a necesității de a o apăra cu dăruire de sine, permanent. Fiind conferențiar la Universitate, din 1965, totodată redactor al ziarului tipărit *Universitatea din Chișinău* („Кишиневский университет”), el a promovat cu insistență ideea unei limbi curate și corecte, cerea pe față combaterea intransigentă a rusismelor din vorbirea și sciirea conaționalilor. Faptul acesta n-a rămas fără urmări. Laolaltă cu o recenzie pozitivă la romanul lui Ion Druță *Povara bunătății noastre*, publicat la 23 iunie 1970, el a servit drept motiv pentru eliberarea din funcție (martie 1971).

La 18 martie 1988, cu două luni înainte de apariția eseului *Veșmântul ființei noastre* Boris al remarcabilului lingvist Valentin Mândăcanu, domnia sa a rostit un fulminant discurs – la comemorarea lui Gheorghe Asachi, în prezența conducerii de vârf a republicii de atunci, - susținând cerința ca „în fiecare republică națională să fie considerată drept limbă de stat limba acelei naționalități, care a dat denumirea republicii” și dezideratul privind „discutarea democratică a alfabetului, care ar corespunde mai bine specificului limbii noastre”.

Ion Ciocanu este semnatar *Scrisorii deschise* a celor 66 reprezentanți de vază ai culturii noastre în apărarea limbii străbune, tipărită inițial la 17 septembrie 1978 în ziarul „Învățămintul public”.

În culegerea colectivă *Povară sau tezaur sfânt?* (1989) Ion Ciocanu este prezent cu trei luări de atitudine în sprijinul limbii române: schița *Climatul*, și dialogurile *Dacă omului rus sau de altă naționalitate i-i dragă viața în Moldova, el trebuie să știe limba locului și Limba nu este numai a scriitorilor și a învățătorilor*, incluse ulterior și în cartea sa *Reflecții și atitudini* (1992). Spiritul românesc al gândirii scriitorului este evident în majoritatea articolelor și eseurilor din acest volum: *Durere din durerea fratelui*, *În România ca acasă*, *De la Tulcea de la frați* etc. Cităm din cartea pomenită: „Limba moldovenească nu e altceva decât **limbă română** și noi nu suntem altcineva decât **români**, trăim pe teritoriul vechii Moldove, dar suntem **români**, facem parte din marele trup al românismului, după cum s-a exprimat la Congresul învățătorilor din 1917 Alexei Mateevici” (p. 192 – 193), „basarabeau nu-i națiune, ci denumește locuitorul unei regiuni care face parte din una și aceeași națiune, națiunea **românească**” (p. 193), „și noi, basarabenii și frații noștri din stânga Nistrului, suntem **români** și vorbim **limba română**,” (p. 194). Răspunzând oponentilor de care n-a

dus niciodată lipsă – în eseul *Întoarcerea lui Pan Halippa* -, Ion Ciocanu scria: Noi rămânem exact aceiași care am fost, vorbim aceeași limbă pe care am vorbit-o până acum, atât că abia în prezent am înțeles cu adevărat și abia acum putem spune răspicat că **limba noastră e română** și că **noi suntem români**” (p. 207).

Convingerile sale de **român** și dăruire de sine, cu care a luptat și luptă în numele cauzei naționale **românești**, s-au manifestat plener în activitatea lui Ion Ciocanu în funcția de director al Editurii Literatura artistică (pe care a rebotezat-o Hyperion) în 1988 – 1993 și în cea de director general al Departamentului de Stat al Limbilor (1993 – 1994). Numai aici câteva titluri de articole și eseuri ale lui Ion Ciocanu din acea perioadă, care vorbesc de la sine despre atitudinile și opțiunile **românești** ale scriitorului: **Două piedici mari în calea limbii române, Starea și perspectivele limbii române, Aleco Russo și românitătea noastră, În apărarea limbii și istoriei naționale...**

În anii de mai încoace Ion Ciocanu este unul dintre cei mai harnici și mai combativi cultivatori ai limbii române, participând permanent la emisiuni radiofonice și televizate „În lumea cuvintelor” și, respectiv, „Norma literară și uzul”, susținând rubrici personale de corectitudine lingvistică în ziarul „Capitala” și „Vocea poporului”, publicând cartea de microeseuri de dragoste pentru cuvânt *Atât de drag...* (1995), neprecupețându-și puterile în lupta sfântă de apărare a cauzei noastre românești.

Boris Matienko, academician, profesor, doctor habilitat în biologie, Om emerit al Republicii Moldova, declară: „Consider ca adevăr evident funcționarea la nivel de limbă literară comună în întreg spațiul românesc doar a limbii române”¹⁸².

Academicienii **Vsevolod Moscalenco** și **Vasile Anestiade**, academicieni, membri ai Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova, profesori universitari, doctori în

științe fizico-matematice și, respectiv, în medicină, declarau la 7 august 1994: „Repetăm axioma absolut cunoscută în lumea științifică: există o singură limbă cu o singură denumire - limba română”¹⁸³.

Academicienii **Silviu Berejan** și **Nicolae Corlăteanu**, precum și membrul-corespondent al Academiei de Științe a Moldovei **Anatol Ciobanu**, răspunzând Apelului Parlamentului de a-și spune părerea asupra limbilor română și „moldovenească”, menționau la 18 august 1994: „... Toți știm și afirmăm că avem o singură limbă, indiferent de ce particularități locale sunt caracteristice diferitelor regiuni locuite de purtătorii acestei unice limbi”¹⁸⁴. Academicianul Nicolae Corlăteanu este convins că „limba literară, limba - model, exemplară, de care ne folosim mai ales în scris, în lucrările literare, științifico-tehnice, în documentele noastre - limba oficială trebuie s-o considerăm și s-o numim **limba română literară, formată, stabilită și dezvoltată în cursul secolelor și, mai ales, în perioada clasicilor de pe întreg teritoriul românesc est-european, indiferent de organizația statală**. Este limba normată, supradialectală, limba română literară, unică pentru toți românii (moldoveni, munteni, ardeleni, bucovineni, transnistreni, românii din Banatul Sârbesc, din Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Rusia, S. U. A. etc.)¹⁸⁵.

Academicianul **Petre Soltan**, profesor universitar, doctor habilitat în matematică, Doctor Honoris Causa al Universității „Babeș Bolyai” (România) și al Academiei de Studii Economice (Republica Moldova), Doctor Magna Cum Laude al Universității Libere Internaționale (Republica Moldova), Om emerit al Republicii Moldova, posesor al medaliei „S. I. Vavilov” (Moscova), publicist, născut în 1931, în satul Coșnița (Transnistria), își consacră viața educației, științei, deșteptării conștiinței naționale. Transnistrean după locul de naștere, se consideră român. „Auzi-ne-ar (Dumnezeu) și pe **noi, românii**, în năzuințele

noastre nevinovate de a ne ridica mai sus, spre o viață mai demnă și mai civilizată”, zice academicianul Soltan în articolul „Matematica, arta, viața”¹⁸⁶, sau „Tinerii din Basarabia poarta făclia neamului... Limba română vorbită în Transnistria este o limbă mustoasă...”¹⁸⁷, sau „...Populația din Transnistria este tot românească. Iată invincibilul, indestructibilul argument...”¹⁸⁸, sau „...Consider o crimă a interzice moldovenilor să se numească și români, să facă studii utilizând manualele românești, să citească literatură românească”¹⁸⁹.

Eugen Holban, român basarabean, născut la Chișinău, dar cu reședința la Paris, conform opiniei conferențiarului la Universitatea Liberă Internațională, Gh. Bostan, „unul dintre cei mai mari patrioți în viață ai neamului”¹⁹⁰, ca răspuns la publicația lui Cristian Preda *Venirea cu Ungaria și Basarabia*, apărută în săptămânalul „Dilema” (nr. 159) din România, scrie în ianuarie 1997 articolul *Naționalismul și crezul național*. Fiind nemulțumit de faptul că Cristian Preda nu face distincție între rușii de la Moscova „cu cozile lor de topor de la Chișinău” și „Ilie Ilașcu și toți românii basarabeni care luptă pentru adevărata lor eliberare națională, pentru **ideea de românism** (*subl. n.*) și pentru realizarea într-o zi a Unirii”, Eugen Holban menționează: „Să nu știm noi că în Republica Moldova există o armată de ocupație rusească? Să nu știm că din cauza prezenței acesteia un guvern promoscovit s-a instaurat la Chișinău de la 28 februarie 1994, care a reprodus noțiunea de „limbă moldovenească” (fabricată la Moscova în 1924)? Să fi uitat noi cum s-a instaurat guvernul comunist Groza la 6 martie 1955 în România? Să nu știm de mișcarea tinerilor elevi și studenți de la Chișinău din primăvara anului 1995 etc.? Pentru noi, **românii basarabeni** (*subl. n.*), este dureros să constatăm atâta miopie (națională - nu naționalistă) în aprecierea unor realități politice din Republica Moldova¹⁹¹. Și tot acolo Eugen Holban continuă: „Ne permitem aici să facem o mică paranteză legată de constatarea pe care o

facem atunci când discutăm cu unii **frați din dreapta Prutului** (*subl. n.*) (Da! Așa vă consideram, domnule Cristian Preda, frați, indiferent de părerile pe care le aveți, căci noi am învățat de la strămoși că „sângele apă nu se face”) în judecarea istoriei pe care au trăit-o românii basarabeni în ultimele două veacuri”.

Ne convingem, deci, că basarabeanul Eugen Holban, deși a plecat demult de pe locurile natale, n-a încetat să se considere român. Mai mult. El îi consideră români pe toți basarabeni ce constituie populația majoritară a provinciei, iar pe românii din dreapta Prutului îi considera frați.

Basarabeanul **Vasile Țepordei** (n. 1908, s. Cârpești, județul Cahul – m. 2002), scriitor, deținut politic în GULAG-ul sovietic, preot, nicicând nu și-a schimbat convingerea asupra caracterului românesc al basarabenilor. Locuind la București (din 1922 până în 1944 a locuit la Chișinău), părintele Țepordei se interesa mereu de soarta românilor de la răsărit de Prut. A scris în ziarele de orientare democratică și național-patriotică. Pentru preotul militant populația majoritară din Basarabia este românească. El respinge etnonimul „popor moldovenesc” și glotonimul „limba moldovenească”. Spre exemplificare, ne vom referi la articolul lui Țepordei *Chișinăul tinereții noastre*, publicat în săptămânalul „Literatura și arta”. Cităm câteva pasaje și expresii din acest material ce denotă gradul înalt de conștiință românească a autorului: „Trăiesc de aproape 57 de ani în București. La Chișinău am locuit din 1922 până în 1944. Am trăit într-o atmosferă **profund românească** (*passim subl. n.*). Partea de sus (a Chișinăului - *n. n.*) era ocupată de intelectuali. Până în 1918 casele boierești erau ocupate de ruși, evrei și ucraineni. Printre aceștia mai erau și români, supranumiți moldoveni... [...] Profesorii români basarabeni și-au impus limba lor în școli și

administrație... Inspectorii primari județeni au fost numiți în majoritate dintre românii basarabeni care au continuat politica de românizare în școli. Partea interesantă este că acest proces a încetățenit limba română neforțat”¹⁹².

Pentru a ne convinge de românismul istoricului basarabean „on Țurcanu, e suficient să-i răsfoim cartea *Basarabia din nou în fața opțiunii istorice. Impresii și mărturii privind mișcarea națională a românilor basarabeni la sfârșitul anilor '80 - începutul anilor '90*¹⁹³. Aici putem afla expresiile: „românii basarabeni”, „populația românească din Basarabia”, „românii de pe cele două maluri ale Prutului”, „românii din răsărit”, „Moldova de la est de Prut este pământ românesc”, „România, țara mea de dor”, „organizarea politică autonomă a Basarabiei, iar apoi și revenirea ei acasă, în familia tuturor românilor”, „acum, în Basarabia mai sunt foarte multe de făcut până ce toți românii de acolo să capete conștiința că sunt români și voința că nu se pot salva și propăși decât în comuniune de gând și de faptă cu frații lor din Patria-mamă, România” etc., fapt ce dovedește ca Ion Țurcanu, ca om și ca savant, nu vede populația majoritară a Basarabiei în afara națiunii române. În acest context menționăm că istoricul Ion Țurcanu ca membru al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, semnează Declarația din 13 iulie 1994 prin care se cerea „repunerea în drepturile lor legitime a limbii române, a istoriei românilor, a imnului național *Deșteaptă-te, române!*”¹⁹⁴.

Promotorii de azi ai moldovenismului primitiv și, deci, și ai antimoldovenismului, chiar dacă cunosc limba română, sunt de origine slavă. Lucrând pentru panslavism, pentru dezmembrarea României, ei confundă, în mod premeditat, limba națională cu dialectele și

graiurile acestei limbi. Ei nu vor să înțeleagă că dialectele, graiurile fiecărei limbi poartă în ele specificul și amprenta unui anumit teritoriu. Graiul moldovenesc al limbii române duce cu sine specificul teritoriului Moldova, graiul muntenesc - pe cel al Munteniei ș. a. m. d. Savanții **Alexandru Dârul** și **Ion Ețcu**, doctori habilitați în filologie, răspund acestor pseudosavanți prin articolul *Cum a fost impusă denumirea „limba moldovenească” la est de Prut*. Ei menționează că „termenul de limbă română nu se opune nici vorbirii muntenești, nici celei moldovenești, nici celei bănățene. Limba română corelează cu toate aceste tipuri de vorbire, astfel că limba română e prezentă și în cazul vorbirii muntenești, și a celei bănățene, și al celei moldovenești. Termenul **moldovenesc**, fiind întrebuințat în sistem pentru denumirea unei manifestări teritoriale a limbii menționate, nu poate substitui termenul **limbă română**, care denumește limba națională”¹⁹⁵. Cercetătorii Dârul și Ețcu amintesc că profesorii lingviști Budagov și Bernștein, deși străini neamului nostru, încă în anii '50 „puneau problema existenței unei singure limbi - limba română”¹⁹⁶.

Cercetătorul chișinăuian **Ion Conțescu** în studiul *De ce moldovenii sunt români*, oprindu-se asupra evoluției numelui poporului român și al limbii lui materne - limba română, scrie: „Apariția acestei limbi (române - *n. n.*) nu e numai un avertisment lingvistic în sine, ci o mărturie incontestabilă despre nașterea unei noi realități etnice, despre formarea unui nou popor, cu limba sa proprie, diferită substanțial de cea din care a evoluat (latina), precum și de celelalte limbi romanice. Prin numele său, **români**, acest popor își păstrează conștiința romanică, dar își subliniază și individualitatea.

Deci, **român**, evoluat foneticeste de la roman, e de prin secolele VII-VIII și nu apare nicidecum abia la 1859, anul Unirii Principatelor, după cum încearcă să ne convingă unii

istorici chișinăuieni.

Români e etnonimul intern, adică numele pe care și-l dă poporul însuși și pe care-l folosește curent de atunci și până în zilele noastre pentru a se identifica. Străinii, însă, cunoscându-i pe români, le dau alt nume - **vlahi**, etnonimul extern, numele din afară”¹⁹⁷. Același cercetător mai declară în alt loc: „Când se vorbește de moldoveni și români, se operează cu două categorii deosebite, cu noțiuni din domenii diferite, politic și etnic”¹⁹⁸.

Și **Nicolae Cojocaru**, doctor în filozofie, consideră că populația autohtonă a Republicii Moldova este, sub aspect etnic, românească, nu moldovenească. În articolul *Renașterea românilor de la Est de Prut în scara idealurilor noastre naționale* autorul constată că independența Republicii Moldova nu poate fi examinată „izolat de renașterea națională a românilor de la Est de Prut”, iar această renaștere „nu e posibilă izolat de masivul de bază al românismului, ceea ce presupune, desigur, renunțul la pretențiile, absolut neîntemeiate, că am fi o națiune moldovenească deosebită de națiunea română”¹⁹⁹.

Vasile Pavel, doctor habilitat în filologie, chiar în titlul articolului *Graiul românilor basarabeni - expresie a continuității și unității limbii române în varietatea ei spirituală*, ne spune că populația băștinașă din Basarabia sunt românii și că ei vorbesc limba română, prin ce afirmă conștiința națională românească atât de sine, cât și a locuitorilor Basarabiei²⁰⁰.

Tot Vasile Pavel afirmă în studiul *Unitatea și varietatea limbii române din perspectivă geografică* că „o limbă moldovenească deosebită de limba română n-a existat niciodată”²⁰¹.

Promotorilor moldovenismului primitiv le răspunde în articolul său *Unitatea limbii*

române: politică și adevăr științific cercetătorul Anatol Eremia, doctor în filologie. Cităm: „Să fim una cu neamul, de pretutindeni și dintotdeauna, să prețuim și să sporim avutul nostru spiritual, să ne cunoaștem istoria de secole și milenii, să păstrăm cu sfințenie tradițiile și obiceiurile strămoșești, să iubim graiul existenței noastre - limba română. Acestea urmărindu-le, nu vom rătăci niciodată în viață. Calea cea sigură și dreaptă ne va scoate la limanul larg al adevărului”²⁰². Și tot acolo savantul constată că „termenul **moldovenesc** desemnează o realitate lingvistică particulară, o parte dintr-un întreg, întregul fund reprezentat în cazul dat în **limba română**. Întregul, fenomenul general, conform logicii elementare, nu poate fi substituit printr-un element component sau prin o parte a sa consecutivă... Întregul nu poate fi înlocuit cu o parte a sa. Generalul nu poate fi substituit prin particular”²⁰³.

„Românul din Banat, din Moldova sau din orice altă parte e român, declară cercetătorul **Vasile Melnic**, după cum rusul din Siberia, Pomoria sau de pe Amur este, după naționalitate, rus, și nu siberian, pomor sau amurean”²⁰⁴.

„Limba română literară, susține cercetătorul **Nicolae Raievschi**, nu poate fi denumită nici munteană, nici bănațeană, nici crișană și nici moldovenească... Termenul adecvat pentru idiomul nostru nu poate fi decât **limba română**”²⁰⁵.

„...Termenii „moldovean, moldoveni”, afirmă juristul **Dumitru Grama**, consemnează apartenența statală a locuitorilor Țării Moldovei pe timpul existenței Principatului Moldova, supușenia, iar în cadrul Republicii Moldova - cetățenia locuitorilor ei, indiferent de naționalitate”²⁰⁶. D. Grama consideră că „din unghiul de vedere al jurisprudenței, sunt legitime (pentru Republica Moldova - *n. n.*) numai denumirile „limba română”, „poporul

român”, „națiunea română”²⁰⁷.

„...Limba literară pe care o vorbim este limba română, susține istoricul, profesorul universitar, doctorul habilitat Anatol Petrencu, iar istoria pe care trebuie s-o studiem este istoria românilor”²⁰⁸. În altă parte A. Petrencu afirmă că băștinașii Republicii Moldova sunt „români basarabeni” și că „revenirea a ceea ce a mai rămas din Basarabia la România” ar fi „repararea unei grave nedreptăți istorice”²⁰⁹.

Nicolae Bilețchi, doctor habilitat în filologie, membru corespondent al Academiei de Științe, afirmă că „sub aspect literar avem, așa cum recunosc savanții filologi din întreaga lume, o singură limbă - **limba română**”²¹⁰.

„Să fim români până la dispariția ultimului dintre noi”²¹¹, declară pictorul chișinăuian **Isai Cârmu**, originar din satul Pârjota, județul Bălți.

„Prima și cea mai importantă problemă, susține scriitorul Ion Druță, este, totuși, cea veche - limba pe care o vorbim e identică cu cea de peste Prut? E o limbă sau sunt două limbi?... Cum o numim până la urmă? Firește, **limba română**”²¹².

Ștefan Burov din Chișinău își începe articolul *Lumina românismului în scena zilei prezente* cu cuvintele: „În ultimii ani noi, românii basarabeni, obișnuim să urmărim o frumoasă tradiție - sărbătoarea zilei de 1 decembrie, Ziua Națională a tuturor românilor”²¹³.

Reprezentantul romilor din Soroca **Marnicel Pantalai**, într-un scurt îndrumar țigănesc pentru eliberarea națională a romilor din Basarabia, consideră că limba vorbită în Republica Moldova e cea „românească”, că „pământul e românesc” și că populația băștinașă sunt

„românii basarabeni”, de partea cărora este Dumnezeu, dar și ȝiganii²¹⁴.

Valentin Țurcanu, născut în anul 1915 în s. Ghizdita, plasa Drochia, județul Bălți, declara în mai 1997: „Sunt român din Basarabia românească, și mai bine de jumătate de secol lupt pentru libertatea românilor din ȝinuturile ocupate de hoardele comuniste”²¹⁵.

Este important să menționăm că orice basarabean cărturar (cărturar în sens occidental, nu sovietic) nu poate fi convins de altceva, decât de comunitatea etnică și de limbă a populației majoritare din Basarabia cu cea din restul României. Pentru directorul Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți, **Victor Beșliu**, care este un om cărturar cu adevărat, populația majoritară dintre Prut și Nistru o constituie „românii moldoveni”, iar Bucovina, Transnistria și, desigur, Basarabia, sunt „provincii românești”²¹⁶. Cităm: „Dorul de libertate al românilor moldoveni dintre Prut și Nistru „descătușat (după Constantin Chirișescu) din fiarele secolarului regim de opresiune” se va revărsa asupra conștiinței naționale. Voința de libertate politică și națională a basarabenilor a fost buciulul ce a chemat la unire provinciile românești supuse unor dominații străine (Bucovina și Transilvania - *n. n.*)”. Iată, deci, cum spune un cărturar când vrea să accentueze locul de unde este românul. El spune: „român moldovean”, adică „român din Moldova”, nu din Banat sau Oltenia.

„Suntem o limbă și un neam”²¹⁷, declara marele maestru al dansului popular românesc **Vladimir Curbet**. Spiritul românesc de care este pătruns Vladimir Curbet, după Marcela Mardare, „un pasionat etnograf, folclorist neobosit și distins coregraf, trece ca un fir roșu prin toată cartea maestrului *La gura unei peșteri de comori. Valori basarabene* (Chișinău,

Hyperion, 1994). Termenii și expresiile, cu care operează autorul cărții, provin de la etnicul *român – românesc*. Bunăoară, „cultura națională românească”, „muzică populară românească”, „hora **noastră** (passim *subl. n.*) românească”, „obiceiuri tradiționale românești”, „jocul popular românesc”, „creațiile muzical-coregrafice din folclorul românesc (moldovenesc, transilvănean, muntenesc, bucovinean...)”, „plaiul moldav este un leagăn străvechi al istoriei și culturii românești”, „datină română”, „plaiuri românești”, „în Moldova și Bucovina și în alte zone ale plaiului românesc” etc. Comentariile sunt de prisos.

Regretatul compozitor și cântăreț **Ion Aldea-Teodorovici**, vorbind despre tatăl său, mărturisea că „el mi-a sădit în suflet dragostea **pentru folclorul românesc și pentru patria noastră comună, România**”²¹⁸. Românismul **Doinei** și al lui **Ion Aldea-Teodorovici**, care, după Grigore Vieru, au fost „păsările cântecului nostru”, „doi mari artiști”, este demonstrat și de cântecele patriotice interpretate de ei: *Pentru limba noastră*, *Focul din vatră*, *Eminescu*, *Reaprindeți candela*, *Trei culori*²¹⁹ ș. a.

Poetul și pedagogul **Leonid Grigoriu**, originar din satul Stolniceni, județul Lăpușna (n. 1924), azi locuitor al satului Văsieni, județul Chișinău, represat pentru poziția sa proromânească (a fost ținut circa zece ani în GULAG-urile staliniste - *n. n.*), printre multele sale poezii patriotice are una (scrisă în anii de avânt al Mișcării de Eliberare Națională, anume în 1989), care demonstrează spiritul lui românesc. Ea se numește *Cu K. G. B.- ul față-n față*:

- *Te simți român? Prosop ți-i drumul.*

Îți dăm și viză, și simbrii

Iar de-ai crăpa, rămână-ți scrumul.

În huma voastrei Români!

*Pe sfadă pus ca o muiere,
Zbiera rusnacul șef de zbiri
Și-avea în glas atâta fiere,
Și-atâta ură în priviri!*

*- Pe-aceste plaiuri, caracudă,
Va fi de-a pururi să rămân,
Murind aici, vă fac în ciudă:
Și-acest pământ e tot român!²²⁰.*

Ștefan Sofronovici, anul nașterii 1957, din satul Batâr, județul Tighina, își exprimă românismul său în poezia *Basarabia română*.

*Mândra insulă latină,
Te inundă hoarda slavă,
Basarabie Română,
Basarabie Moldavă.*

*De milenii duh de viață
Sfântă Dacie-i țărână,
Ți-a tot dat, să-mi fii măreață,
Basarabie Română.*

*Și-ntre hoardele barbare,
Pentru lumea cea creștină,
Ai fost zid de apărare,
Basarabie Română.*

*Dar Imperiul, o fiară.
Mincinoasă și haină,
Mi te-a smuls, te-a rupt din Țară,
Basarabie Română.*

*Europei mult îi pasă
Că tu nu mai ești stăpână
Pe moșia ta mănoasă,
Basarabie Română.*

*Că fiind Rusiei sclavă,
A la glorie se-amână,
**Basarabie Moldavă,
Basarabie Română?***

*Vezi că iar se face seară,
Zi și noapte iar se-ngână,
Reîntoarce-te în Țară,*

Basarabie Română „221

Patriotul român chișinăuian Valentin Bardă afirmă că moldovenii sunt români prin naștere. În poezia *Ecoul eliberării* el scrie:

*Mi s-a plâns odată un român,
Dar vorbea cu mine-n grai rusesc,
Că se simte parcă un străin,
Nu-nțelege verbul românesc.*

*Blestemata de „eliberare”,
L-au mințit mereu cu ea păgânii!
Moldovean, român e din născare,
Numai nu vorbește ca românii.*

*Îl descos atunci mai îndeaproape,
Mi-a spus că bunelul i-a murit,
Dar când închidea ale lui pleoape,
El ceva cu jale a vorbit...*

*Povestea-necându-se în lacrimi
Că-l iubea, dar nu se-nțelegeau
Și bunelul a murit în patimi,
Iar la-nmormântare mulți plângeau.
Vrea, măcar acum, să înțeleagă,*

*El, român, dar prea „eliberat”,
Limba cea română, care-l leagă
Cu bunelul ieri înmormântat...²²²*

Românul basarabean din Ștefan-Vodă **Simion Moscalu** a scris și a publicat versuri care resping pseudoteoria că România și Republica Moldova ar fi populate de etnii băștinașe diferite. Pentru autorul versurilor Republica Moldova este în „străinie”, iar România -Patria-mamă.

*Vino, maică Românie.
Și ne ia din străinie,
Și ne ia, maica, acasă,
Și ne pune-n cap de masă,
Și ne ia la sânul tău,
Că nu mai putem de rău.
Noi suntem la ruși orfani –
Două veacuri, nu doi ani.*

*Vino, maică Românie,
Și ne ia din străinie,
Și ne pune-n cap de masă.
Noi de mult n-am fost acasă²²³.*

Valeriu Graur, născut la 23 decembrie 1940 în or. Reni, Basarabia, profesor de fizică la liceu (București), publicist, patriot român basarabean, luptător consecvent pentru cauza românească, în Mișcarea de Eliberare Națională din Basarabia din 1969, membru al

Frontului Național-Patriotic, fost deținut politic (în 1972 a fost condamnat pentru activitate proromânească, antisovietică la 4 ani privațiune de libertate, în procesul cunoscut ca „Procesul A. Usatiuc, Gh. Ghimpu, V. Graur”)²²⁴, secretar general, vice-președinte, președinte interimar al Asociației „Pro Basarabia și Bucovina” cu sediul la București, unul dintre „veritabilii patrioți de la Chișinău” (Ion Pavelescu)²²⁵, în 1979-1989 scrie și expediază clandestin o serie de materiale la „Europa Liberă”, publică sistematic articole privind cauza românească din Basarabia, cele mai multe în „România liberă”, în săptămânalul „Literatura și arta” și alte publicații progresiste de limba română²²⁶. Toate au ca temă problema basarabeană, apărarea românismului la răsărit de Prut. Bunăoară, în articolul *Ștafeta generațiilor* V. Graur afirmă că „locuitorii Basarabiei sunt, români basarabeni”, că Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herței sunt „străvechi teritorii românești”, că pentru România cel de-al doilea război mondial a fost „Războiul dezrobirii” teritoriilor românești de la răsărit de Prut²²⁷. Neacceptând semnarea tratatului cu Ucraina, patriotul V. Graur își exprimă convingerea că „ei, patrioții basarabeni, vor redobândi dreptatea românească, vor reîntregi Țara, așa cum au făcut-o și în 1918, vor condamna tratatul încheiat de „mitici” (oficialii români - *n. n.*) și vor pune în fața Ucrainei problema Sudului Basarabiei, a Nordului Bucovinei, a Herței și a Insulei Șerpilor. Destinele României vor fi conduse de ardeleni, de basarabeni, de herțeni și de bănățeni - acei care au suferit direct jugul ocupațiilor străine, care au în sânge sentimentul demnității naționale și care știu în ce constă interesul național suprem”²²⁸.

Vorbind despre restabilirea cimitirelor eroilor Armatei Române căzuți pentru dezrobirea Basarabiei, Nordului Bucovinei, Ținutului Herța și Insulei Șerpilor, V. Graur scrie că „mesajul (de a apăra moșia strămoșească - *n. n.*) eroilor români din Războiul Eliberării Basarabiei de sub jugul agresorului bolșevic (este vorba de cei 1.000 de soldați, subofițeri și ofițeri ai Armatei

Române înmormântați în cimitirul eroilor din satul Tabăra, județul Orhei - *n. n.*) este preluat, o jumătate de secol mai târziu, de nepoții lor, care la rândul lor s-au ridicat în apărarea granițelor de est ale romanității împotriva aceluiași vrăjmaș²²⁹.

Chișinăuianul **Mihai D. Ciubotaru**, spre a răspunde acelor ce susțin teoria „moldovenismului primitiv”, scrie articolul *De ce românismul?!.* Din acest eseu politic de o mare ținută patriotică românească reproducem următoarele pasaje:

„De vreo nouăsprezece secole se înalță către ceruri falnic Columna lui Traian la Roma. Aice, pe monumentul acesta unic în lume, stă sculptată istoria zămislirii unui popor nou, cu o limbă nouă, cea a poporului român.

De ce românismul? Ori de câte ori se pune la îndoială durabilitatea românismului, vin către noi din străfundurile istoriei dacii și romanii, vin să ne spună că suntem nemuritori. De ce românismul? Deoarece a fost testat de istorie. Iar tot ce e drept este și durabil. El, românismul, a rezistat în fața marilor urgii de la începutul Evului Mediu, aduse pe plaiul mioritic de huni și avari, pecenegi, cumani și tătari.

[...] Ori de câte ori se pune la îndoială titlul de noblețe al românismului, e cazul să amintim celor nevrednici că unicul popor care a păstrat în denumirea sa numele poporului rege, numele poporului roman, al marelui popor creator de valori spirituale și materiale, este poporul român, decis în continuare să-și poarte specificitatea sa în lupta popoarelor pentru eternizare istorică. [...]

Impostorii de astăzi, falsificatorii istoriei neamului românesc vor compărea negreșit în fața judecății generațiilor viitoare. În această operă imensă care este clădirea infinită a națiunii, nu este român să nu fi lăsat o parte din sufletul său, din roadele sale. Să moștenești de la acei care au trăit înaintea ta vocația frumosului, ideile lor, fantezia, limba, firea, calitățile și specificul, datinile,

regulile de conduită, orânduirea avansată, să moștenești și să transmiți celor care urcă pe o nouă treaptă a nemuririi, nu este oare un lucru sfânt, ceva divin? Negreșit că odată și odată Dumnezeu va da preferință poporului care a suferit cel mai mult, va alege poporul român, cel care a stat la poarta tuturor vânturilor rele.

...Am avut totdeauna vecini adevărate imperii, ca să se destrame în cele din urmă. Imperiile, așadar, vin și se duc. Casa noastră însă se află în același loc, în locul său de veacuri. Ea există și va exista atâta timp cât va exista neamul nostru, neamul nostru românesc... Degeaba încercați, voi, moțpani și senici, popușoi și solonari (de la numele de familie al parlamentarilor D. Moțpan, V. Senik, A. Popușoi și V. Solonari care, susținând pseudoteoria moldovenismului primitiv, au votat art. 13 al Constituției Republicii Moldova, prin care limba oficială a statului nu a fost decretată limba română, ci cea „moldovenească - *n. n.*), să opriți roata istoriei, în zadar încercați să răstigniți **românismul** mereu tânăr, mereu în devenire. Vă așteaptă același destin al lui Iuda. A lupta cu lucrurile sfinte ale unui popor înseamnă a lupta pentru o cauză pierdută.

Acum, la sfârșitul acestui secol zbuciumat care este secolul al XX-lea, românismul are o însemnătate mai mare ca oricând. Întemeiat nu pe ură, ci pe iubire, nu pe constrângere, ci pe toleranță, pe unitate de gândire și simțire a generațiilor, nu pe puritanism biologic, ci pe patriotism cultural, românismul ne va ține totdeauna pe toți împeună, pe toți laolaltă, ne va da tărie să supraviețuim, căci, vorba humuleșteanului, «unirea face puterea». Românismul este credința noastră a tuturor. Fără de el viața nu are sens²³⁰.

Ilie Hașcu (1950, s. Toxobeni, jud. Bălți), economist, parlamentar în detenție, mare patriot român basarabean, „erou al credinței” (Pr. Prof. P. Buburuz), „Un Prometeu al sufletului românesc” (Vasile Gionea), „Om și simbol” (Mihai Cimpoi), „un simbol al conștiinței naționale” (Sergiu Grosu), „o legendă vie a Basarabiei martire românești” (Pr.

Prof. Sergiu C. Roșca), „pedepsit pentru că s-a născut român” (Mihai Vicol), „întemnițat pentru «crima» de a-și iubi Patria” (Petre Roman), „Parlamentar ales, în celula condamnaților la moarte” (Ion Diaconescu), „ostatec politic, condamnat la moarte...” (Dinu C. Giurescu), „un candidat la Premiul Nobel, numele, chipul, și jertfa căruia au fost înscrise în Cartea Sfântă a Neamului nostru” († Teoctist)²³¹.

Conștiința națională românească a românului moldovean Ilie Ilașcu, crezul sacru al său și românismul înflăcărat pot fi descoperite în următoarele fraze rostite sau scrise de el:

„Eu nu am republică. Eu am o Țară - România. De aceea, anume ei mă adresez mereu”²³², „Eu cred în acel ideal când România Mare va fi ceea ce a fost la 1918. Împlinirea lui este aproape și toate jertfele de la Nistru n-au fost zadarnice. Și dacă am apropiat Marea Unire măcar cu o zi, face să te jertfești pentru ea”²³³, „Am crezut și cred în reîntregirea Patriei noastre - România. Dacă s-a amânat acum reîntregirea, nu azi, dar mâine ea se va înfăptui”²³⁴, „Rămâneți cu bine, popor român. Eu vă iubesc...”²³⁵.

Și, în sfârșit, ca pentru binecuvântare, lăsăm ultimul să vorbească la acest capitol un singur român moldovean din dreapta Prutului, și anume Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Ungrovlahiei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române Preafericitul Părinte Teoctist Arăpașu. Preasfinția Sa, în scrisoarea adresată Sanctității Sale Alexii al II-lea, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, la 19 mai 1993, în legătură cu reactivarea Mitropoliei Basarabiei, autonomă și de stil vechi, cu reședința la Chișinău, pe lângă problema centrală de restabilire în drepturi a Sfintei Mitropolii, se pronunță și în favoarea glotonimului „**limbă română**” și a etnicului „români” pentru basarabeni (moldoveni). Preafericitul Părinte menționează că „exercitarea jurisdicției Bisericii Ortodoxe Ruse asupra **românilor**

ortodocși din Basarabia (passim *subl. n.*), în anii 1769-1774, 1787-1791, 1803-1918, 1940-1941, 1944-1992, **a fost un act nedrept** și abuziv din punctul de vedere al realității istorice și al normelor de drept canonice”; că turcii au respectat tradițiile, limba și specificul național al românilor, pe când „imperialismul rus, folosindu-se de ierarhii ruși înscăunați în Basarabia fără a cere acordul clerului și credincioșilor români locali, absolut majoritari, a exercitat asupra acestora un necruțător proces de rusificare, manifestat în diferite feluri”; că atât statul, cât și Biserica Ortodoxă Rusă au încercat de a înlocui în Basarabia „limba română cu limba slavonă la oficierea slujbelor bisericești”; că după 1918, „când popoarele din imperiul țarist au putut să-și recapete libertatea”, în Basarabia „s-a organizat Moldova Suverană și Independentă și s-a realizat revenirea ei la sânul **Patriei-mame, România**”, iar „clerul și credincioșii din Basarabia au revenit în matca Bisericii Mame Ortodoxe Române”, fiind ocârmuiți prin mijlocirea Mitropoliei Basarabiei, înființată de Patriarhia Română în 1925; că „în 1940 și apoi în 1944, în urma ocupării Basarabiei de către trupele sovietice, Biserica Ortodoxă Rusă și-a impus, din nou, abuziv și necanonic, jurisdicția asupra credincioșilor ortodocși români din acest **străvechi pământ românesc**, fără a încerca măcar un dialog cu Biserica Ortodoxă Română”, că e firească și sfântă „reluarea legăturilor cu frații de același neam și limbă din România pe diverse planuri, inclusiv cel bisericesc”²³⁶.

Așadar, șirul dovezilor în favoarea prezenței unei conștiințe românești la răsărit de Prut ar putea fi continuat. Ea poate fi ușor descoperită în publicistica și opera literară a scriitorilor români (basarabeni și transnistreni) Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Ion Vatamanu, Dumitru Matcovschi, Liviu Damian, Bogdan Istru, Vasile Vasilache, Spiridon Vangheli, Ion Druță, Aureliu Busuioc, Gheorghe Malarciuc, Andrei Strâmbeanu, Argentina Cupcea –

Jsui, Leo Butnaru, Anatol Codru, Serafim Saka, Arcadie Suceveanu, Lidia Istrati, Iulian Filip, Vasile Romanciuc, Nicolae Popa, Gheorghe Vodă, Valeriu Matei, Iurie Colesnic și a multor alora; în opera științifică a istoricilor Mihai Adauge, Anatol Petrencu, Ion Negrei, Gheorghe Gonța, Andrei Groza, Gheorghe Negru, Gheorghe Postică, Boris Vizer, Ion și Elena Șișcanu, Anton Moraru, Gheorghe Paladi ș. a.; în materialele foștilor deținuți politici Mihai Moroșanu, Gheorghe David, Alexandru Șoltoianu, Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Vadim Pirogan, Dumitru Melniciuc (Crihan), Vasile Vâșcu ș. a.; în prelegerile profesorilor de limba și literatura română, de istorie, politologie etc.

Descoperim un românism conștientizat în publicațiile din „Literatura și arta”, „Glasul națiunii”, „Flux”, „Mesagerul”, „Țara”, „Luceafărul”, „Libertatea”, în revistele „Limba Română”, „Cugetul”, „Basarabia” ș. a.; în programele Radio și TV din republică; în activitatea instituțiilor de învățământ, uniunilor de creație, bibliotecilor și editurilor, în programele formațiunilor artistice: „Folclor”, „Lăutarii”, „Joc”, „Mugurel” ș. a., ale capelor corale „Moldova” a radioteleviziunii și „Doina” a Filarmonicii Naționale, în repertoriile teatrelor „Luceafărul”, „Mihai Eminescu”, „Vasile Alecsandri”, „B. Petriceicu - Hasdeu”, „Alexei Mateevici” și „Satiricus”; în denumirile geografice de râuri și localități, în numele de familie, de teatre, biblioteci, cinematografe, instituții de învățământ etc.

Cu deosebită căldură menționez acel grup de tineri absolvenți ai facultăților universitare - Ion Buga, Adriana Luțic, Veronica Filip, Leonid Bivol, Ion Florea, Ștefan Bodrug, Boris Corolevski, Dumitru Marinescu, Ștefan Levință, Nicolae Mihai, Grigore Junghietu, Maria Anghel, Olga Șincari, Vasile Pușcașu și alții, toți buni români, care în 1961 au fost repartizați la catedrele (atunci) ale Institutului Pedagogic din Tiraspol. Ei au dat acelei instituții superioare de învățământ, dar, într-o măsură, și orașului Tiraspol în

întregime, o nouă viață. Prin ei românismul în stânga Nistrului s-a redeșteptat, a întinerit. Majoritatea dintre acești patrioți ai neamului s-au afirmat în știință și pedagogie.

La menținerea flăcării românismului în Basarabia, la trezirea conștiinței naționale au contribuit în măsura posibilităților și capacităților, în diferite perioade de timp, unii în perioada de mare risc, alții în timpul Mișcării Naționale de avânt, îndeosebi la sfârșitul anilor '80 și la începutul anilor '90, o bună parte din țărănime și acea parte dintre intelectuali (preoți, funcționari, profesori, medici, ingineri etc.) care ca printr-o minune au evitat represiunile regimului ruso-sovietic de ocupație. Cu admirație și recunoștință îi numesc aici pe o parte dintre ei: Nicolae Testemițeanu, Nicolae Anestiade, Anatol Corobceanu, Alexandru Negru-Vodă, Vasile Scripcaru, Tudor Cibotaru, Cezar Canțâr, Vasile Topală, Ion Dumeniuk, Nicolae Luchian, Vladimir Lemne, Nicolae Costin, Vasile Buga, Vsevolod Anghel, Leonid Cemârtan, Leonid Culiuc, Leonid Mursa, Ion Valuță, Serghei Miron, Petru Osmochescu, Chiril Arsene, Vladimir Caraganciu, surorile Cleopatra și Ludmila Vnorovschi, frații Constantin și Miroslav Cozlovski, Călin Turuta, Ilie Bratu, Mircea Druc, Simion Ghimpu, Ion Conțescu, Anastasia Bouroș, soții Elena și Boris Vasilache, Valentina Popescu, Maria Pogreban, Maria Cosniceanu, fiul și tatăl Igor și Mitrofan Calistru, soția și soțul Agnesa și Vladimir Joianu, Raisa Lozan, Dionisie Toma, Constantin Zubcu, frații Grigore și Gheorghe Cincilei, Leonid Busuioc, Mihai Grecu, Valeriu Cupcea, Igor Vieru, Gheorghe Dimitriu, Emil Loteanu, Gheorghe Vrabie, Petru Buburuz, Vasile Petrache, Pavel Balmuș, Alexandru Moșanu, Ilie Untilă, Constantin Bobeică, Constantin Negru, Ion Osadcenco, Vasile Gajos, Timotei Melnic, Constantin Reabțov, Tudor Chiriac, Veniamin Apostol, Nicanor Babără, Iulia Țâbulski, Ion Holban, Emil Mândăcanu, Vlad Pohilă, Constantin Tănase, Vasile Bahnaru, Pavel Balan, Nicolae Sulac, Ana și Alexandru Bantoș,

Glebus Sainciuc, Constantin Cozub, Ion Melniciuc, Grigore Vârtosu, Dumitru Popa, Pintilie Țurcanu, Mariana Ababii, Teodora Bragă, Nicolae Marciuc, Ion Gurghiș, Nicolae Negru, Vasile Năstase, Grigore Fidelschi, Petre Grozavu, Ștefan Gorda, Mihai Ghimpu, Tudor Cernenco, Vladimir Nicu, Anatol Șalaru, Mihai Țăruș, Leon Băț, Marin Guivan, Victor Bucătaru, Alexandru Bobeică, Ion Bogdacenco, Ion Bogos, Ion Caragia, Victor Rusu, Ion Teleman, Andrei Baștovoi, Alexandru Buhuș, Gheorghe Pârlog, Octavian Pânteia, Ion Gancea, Aurel Tipa, Ion Demidețchi, Victor Jamba, Valeriu Covaș, Ion Popescu, Pantelimon Vârtosu, Mihai Dimitriu, Sergiu Mocanu, Gheorghe Maxian, Ion Moraru, Vladimir Sarătilă, Victor Banaru, Anatol Șaragov, Nicu Tambur, Alexandru Tinică, Tudor Iașcenco, Nicolae Pârțac, Sergiu Cojocar, Petru Poiată, Mihai Tașcă, Ignat Vasilache, Ion Lavric, Veronica Boldișor, Orest Melnic, Ion Bujor, Vasile Vlad, Grigore Popa, Eugenia Bulat, Nicolae Scripnic, Matei Banaga, Gheorghe Șelaru, Vasile Bulat, Ion Cațaveică, Alexandru Donos, Sergiu Nucă, Constantin Baganu, Elena Bâzgu, Tamara Tomșa, Ana Cucoară, Veronica Boiangiu, Eugen Pâslaru, Vladimir Darie, Nadejda Brânzan, Vitalia Pavlicencu, Lidia Dicusară, Luminița și Victor Dumbrăveanu, Valentin Dolganiuc, Mihai Druță, Boris Druță, Mihai Pătraș, Vateriu Reniță, Gheorghe Efros, Ștefan Maimescu, Nicolae Todos, Nicolae Misail, Andrei Moraru, Ion Munteanu, Vasile Para, Mihai Grati, Aurel David, Dionis Antocel, Ludmila Bolboceanu, Elena Casian, Mihai Chercheja, Valentina Parfene, Lidia Granaci, Amos Ciobanu, Gheorghe Ciobanu, Ion Corolevschi, Alexandru Marin, Ion Grama, Boris Guzun, Tudor Marșalcovschi, Virginia Malcoci, Nicolae Mucuță, Mihai Pașa, Iurie Sadovnic, Chiril Vaculovschi, Ștefan Petrache, Maria Bieșu, Dumitru Blajinu, Teodor Zgureanu, Nicolae Botgros, Constantin Baranovschi, Valentin Budilevschi, Veronica Garștea, Mihai Dolgan, Maria Drăgan, Ion Bazatin, Simion

Duja, Ion Paulencu, Isidor Burdin, Gheorghe Spătaru, Nicolae Băieșu, Anatol Ignatenoc, Iustin Balaiz, Ion Costăș, Valeriu Saharneau, Dumitru Amihălăchioae, Vitalie Ciorap, Iacob Golovcă, Valeriu Jardan, Alexandru Tecuci, Nicolae Hagi-Nedov, Petru Terziev, Anton Grăjdieru; grupul de la **Colegiul de Construcție** - Tudor Ciorescu, Sava Cornegruță, Alexandru Postică, Dumitru Ungureanu, Mircea Andriuță, Iacob Liurca, Irina Năstase, Ion Buciuceanu, Sebastian Buga, Ion Moldoveanu, Pavel Vârlan, Emil Curcă, Ion Cucu; grupul de la **Colegiul Electromecanic** - Vasile Rusu, Teodor Borș, Gheorghe Cherdivară, Eugeniu Iliș, Toma Ciolacu, Vladimir Gore, Eugraf Secu, Gheorghe Tonu, Larisa Mojaicenco, Zinaida Rusnac, Ilie Savca, Profîr Cibotăreanu, Anani Cematânschi, Nicolae Andronachi; grupul de la **Universitatea de Medicină** în frunte cu Nuțu Mihali, Iacob Bumbu, Iacob Cartaleanu și Tudor Bâscu; grupul de la **Academia de Științe** în frunte cu Gheorghe Cojocar, Ionel Bumbu și Nicolae Raievschi, precum și redactorii de la **redacția principală a Enciclopediei** Valentin Mândăcanu, Dumitru Melniciuc (Crihan) și Vasile Hagioglu; grupul de la **Universitatea Tehnică** - Vasile Jomiru, Nichifor Bârsan, Petru Nicorici, Eugeniu Vârlan, Mihai Andronic, Nicolae Guzman, Nicolae Margine; grupul de la **Școala de Muzică Ștefan Neaga**: Mihai Ciugulea, Mihai Dascăl, Efîm Păunescu, Loghin și Tănase Țurcanu și **echipa de legătură** dintre aceste șase grupuri de la instituțiile chișinăuiene menționate - Tudor Basarabeanu, Zaharia Donțu, Petre Nicorici, Victor Cemârtan și frații Grigore și Nicolae Guzman; grupul de la **Universitatea de Stat**: Ion și Valentina Andronic, Inochentii Baltag, Mihai Baraga, Ion Cibotaru, Ion Jîgău, Ștefan Panfilov; studenții **Conservatorului din Chișinău** - Vasile V. Postolachi, Nicolae Cucereanu, S. I. Cemârtan, A. I. Cabac, foști deținuți politici pentru participarea în organizația antisovietică „Uniunea Democrată a socialiștilor” (1962 – 1964), condusă de N. F. Dragoș și N. A. Tarnavschi. Țin

să menționez că veteranii Armatei Române, deși mulți au nimerit în prizonierat la ruși și au făcut ani grei de GULAG, majoritatea covârșitoare dintre ei au rămas pe poziții ferme românești. Ei au luptat pentru libertatea, independența și integritatea Patriei-mame și au rămas români. Tuturor celor menționați între copertele acestei cărți, precum și tuturor aceluia ce și-au făcut datoria de Român, dar încă n-au fost identificați, le aducem omagiul și recunoștința noastră sinceră.

*
*   *

Așadar, materialul expus confirmă caracterul românesc de netăgăduit al populației autohtone a Basarabiei și Transnistriei. Intenția Rusiei țariste și comuniste de a înăbuși spiritul românesc în teritoriile naționale românești de la răsărit de Prut și de a crea un popor și o limbă care ar fi diferite de cele românești au suferit eșec total. După mai mult de 50 de ani de ocupație și genocid ruso-sovietic, ca și în cei peste o sută de ani de ocupație ruso-țaristă, populația majoritară din Basarabia, Nordul Bucovinei și Transnistria a rămas conștientă de apartenența sa la națiunea română. Românismul moldovenilor n-a putut și nu poate fi înăbușit. Moldovenii au fost, sunt și nu pot fi decât români. Ei sunt români prin originea daco-romană, prin naștere, prin sânge, prin strămoși, prin limba vorbită de ei - limba română, prin istoria și cultura lor, prin tradițiile, obiceiurile și felul lor de a fi. Acest adevăr nu este negat de savanți și cercetători filologi și istorici obiectivi din lume. El este recunoscut de unele instituții de stat din diferite țări ale lumii, inclusiv de Senatul S. U. A.; el este recunoscut și de autohtoni (cu excepția celor rătăciți), începând cu lumea savantă și terminând cu oamenii simpli de la țară.

Spre apărarea românismului de la răsărit de Prut, spre menținerea caracterului viu al

spiritului românesc în inimile și conștiința românilor din teritoriile ocupate, spre a demasca politica sovietică de deznaționalizare a românilor, spre a apropia clipa reîntregirii neamului românesc etc., patrioții români basarabeni și transnistreni dintre scriitori, profesori, preoți, studenți și elevi, dintre țărani și muncitori în perioada de ocupație ruso-sovietică au practicat diferite forme de luptă: armată și rezistență politică, fiind mereu călăuziți și îndemnați de conștiința lor românească. Ei au protestat contra nedreptății sociale și naționale atât în grup, cât și individual, forța motrice fiindu-le românismul.

Atașament proromânesc colectiv deschis a fost demonstrat de basarabeni prin faimosul Congres (al treilea) al Scriitorilor din toamna lui 1965, prin revendicările Mișcării de Renaștere și Eliberare Națională din anii de avânt 1988-1991, în primul rând, ale Frontului Popular și ale Consiliului Național al Unirii, prin cerințele oamenilor de știință și de cultură, expuse în declarații, adresări, publicații în presă, cuvântări la mitinguri, la conferințe științifice etc., prin programele unor formațiuni sociale-politice de dreapta, prin cerințele Marilor Adunări Naționale și ale Mișcărilor studentești, de profesori și elevi, prin unele Hotărâri ale primului Parlament și ale primului Președinte al Republicii Moldova, prin instalarea în 1990 la Chișinău a simbolului Latinității -Lupoaica pe postamentul căruia este scris: „De la Râm ne tragem, din Dacia Traiană”. Sculptura demonstrează că latinitatea, romanitatea și, deci, și românismul se întind până în această îndepărtată margine a Europei civilizate, care sunt Basarabia și Transnistria, și mai departe, la răsărit de ele.

Orice om cu gânduri bune și intenții curate față de români și România - politician, diplomat, militar, savant, scriitor, pedagog, medic, din sânul clerului bisericesc, al intelectualității sau din cel al țăranimii, indiferent de originea sa etnică, confesiune sau poziția pe scara socială etc., nu poate nega existența în Basarabia, ca de altfel și în Nordul

Bucovinei și în Transnistria, a unei conștiințe naționale românești. Această conștiință are un caracter autohton și există atât la nivel individual, de persoană, cât și la nivel de grup, de comunitate, adică în formă colectivă. Conștiința națională românească colectivă a românilor moldoveni din stânga Prutului, dar mai ales a basarabenilor, s-a pronunțat din plin și a dat roade, mai ales, în anii 1917-1918 și în anii 1989-1991.

NOTE

- ¹ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 521.
- ² Ibidem.
- ³ Reprodus după Publicația Frontului Creștin Democrat „Țara” din 28 iunie 1996. Material îngrijit de Victor Beșliu.
- ⁴ Ibidem.
- ⁵ Ziarul „Sfatul Țării”, nr. 112, 6 iulie 1991.
- ⁶ *Pământuri românești*. Antologie de Nicolae Lupan, Ed. Nistru, Bruxelles, 1984, p. 203; cu referire la G. Bolinder, *Rumäniska problem*, 1994, p. 84.
- ⁷ Ibidem, p. 204.
- ⁸ Ibidem.
- ⁹ Revista „Osteuropa”, nr. 4, august, 1955, cit. de A. Lazarev, *Молдавская советская государственность и бессарабский опрос*, Chișinău, 1974, p. 58.
- ¹⁰ *Actes de VIII-ième Congrès International de linguistique et philologie romane*, Firenze, 3-8 april, 1956, Firenze, 1958, p. 452, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 59.
- ¹¹ G. Savor, *Moldavia: a Russian satellite*, în revista „The Ukrainean quarterly”, vol. XXI, Nr. 2, summer, 1965, p. 157, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 58.
- ¹² René Payot, *Le sort des Roumains de Bessarabie*, în „Journal de Genève” din 7 mai

1965, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 55.

- ¹³ K. Heitmann, *Rumänische sprache und Literatur in Bassarabien und Transnistrien*, în „Zeitschrift für Romanische Philologie”, Band 81, Heft ½, Tübingen, 1965, p. 102, cit. de A. Lazarev, *Op. cit.*, p. 58.
- ¹⁴ „Literatura și arta”, în continuare „L. A.”, nr. 22, 26 mai 1994.
- ¹⁵ Wilhelmus Petrus Van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996, p. 8.
- ¹⁶ Ibidem, p. 16.
- ¹⁷ Ibidem, p. 61 cu referire la N. Iorga, *Geschichie der Rumänen und inzer Kultur*, p. 200 - 242.
- ¹⁸ Ibidem, p. 63.
- ¹⁹ Ibidem, p. 93.
- ²⁰ Ibidem, p. 135, cu referire la W. Feldman, *The Theoretical Basis for the Definition of the Moldavian Nationality, in the Soviet West Interplay between Nationality and Social Organization*, ed. R. S. Clen, Preager Publishes, New-York, 1975, p. 46-59, și la K. Heitman, *Rumanische Sprache und Literatur in Bassarabien und Transnistrien*, în „Die sogenannte moldavische sprache und Literatur, ZRP”, 81, nr. 1-2, 1965, p. 102 - 156.
- ²¹ G. Piccillo, „*Moldovenesc-român*” în *documentele misionarilor catolici (secolele XVII-XVIII)*, în revista „Limba Română”, nr. 1-2, 1997, p. 26.
- ²² „L. A.” din 12 octombrie 1995.
- ²³ Ziarul „Sfatul Țării”, 2 noiembrie 1991.
- ²⁴ „L. A.”, nr. 25, 16 iunie 1994.

- ²⁵ G. Piccillo, *Op. cit.*, p. 22 - 25.
- ²⁶ Ibidem, p. 26.
- ²⁷ Ibidem.
- ²⁸ Ibidem.
- ²⁹ K. Marx, F. Enghels, Сочинения, ed. a II-a, vol. X, p. 495.
- ³⁰ Ibidem, vol. XXII, p. 30 - 31.
- ³¹ K. Marx, *Însemnări despre români*, Iași, Ed. Minerva, 1995, p. 132.
- ³² W. P. Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996, p. 184.
- ³³ Lenin, *Opere complete*, tom 25, ed. a V-ea, p. 319. („В целом ряде случаев живущие по окраинам угнетённые народности имеют своих сородичей по ту сторону границы, пользующихся большей национальной независимостью (достаточно вспомнить хотя бы по Западной и южной границе государства - финнов, шведов, поляков, украинцев, **румын** (*subl. n.*).”
- ³⁴ V. Mândăcanu, *Veșmantul ființei noastre*, în revista „Nistru”, nr. 4, 1988, p. 136 - 137, cu referire la „Вопросы языкознания”, nr. 2, 1957, p. 154.
- ³⁵ И. А. Андреев, Г. А. Воронов, *Багряная летопись*, Лениздат, 1968, p. 5. („Прежде всего надо отметить, что его отец - молдаванин, то есть можно говорить о румынском происхождении нового советского вождя. А ведь румыны гордятся своим происхождением от той римской колонии, которая в древние времена являлась передовым постом РИМСКОЙ империи против скифских орд. Поэтому вполне возможно, что румыны могли дать и теперь

военного гения.")

- ³⁶ Al. Tonk, *Diplomele de înnobilare ale lui Nicolaus Olachus*, în *Revista Arhivelor*, București, 1969, I, p. 13-31, citat de Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 221.
- ³⁷ Ziarul „Izvestia”, 19 februarie 1925.
- ³⁸ Articolul lui A. Glugovski și I. Kompanieț, *Contra falsificării burgheze a istoriei Bucovinei*, în revista „Komunist ukrainî”, nr. 1, 1968, p. 45. („... Да и среди румынского населения не было единодушия в отношении присоединения Буковины к Румынии. Если за присоединение всецело стояли господствующие классы, прежде всего румынские помещики..., то румынских трудящихся прежде всего волновал вопрос: не приведёт ли присоединение Буковины к Румынии к усилению социального гнета?...”).
- ³⁹ St. Semcinski, *Cu privire la necesitatea de a reveni la denumirea tradițională a limbii moldovenești*, în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 4, 1995, Ediție specială.
- ⁴⁰ Revista „Limba română”, Chișinău, nr. 4, 1995, ed. specială, p. 26.
- ⁴¹ „L. A.”, nr. 42, 19 octombrie 1995.
- ⁴² „Mesagerul”, nr. 41 (181), 31 octombrie 1997, cu referire la cotidianul „Evenimentul zilei”.
- ⁴³ Veronica Boldișor, *Noi am fost și am murit patrioți ai neamului românesc!*, în „L. A.”, nr. 25, 22 iunie 1995, cu referire la notițele de jurnal ale conducătorului organizației Anatol Guma conținute în Arhivele K.G.B.- ului al U.R.S.S., dosar penal nr. 2233, vol. III, f. 552.

- ⁴⁴ Ibidem.
- ⁴⁵ Ibidem.
- ⁴⁶ Ziarul „Țara” din 16 mai 1997.
- ⁴⁷ Șt. Tudor, articolul *O.N.B. (Organizația Națională din Basarabia) „Arcașii lui Ștefan”*, în „L.A.” nr. 14, 3 aprilie 1997, cu referire la dosarul N.K.V.D., nr. 3876, vol. VI, p. 70.
- ⁴⁸ Ș. Tudor, *Sub ochiul armeei bolșevice. ...*, în ziarul „Mesagerul”, nr. 26, 7 iulie 1995.
- ⁴⁹ Ion Țurcanu și Elena Postică, *O țărancă din Basarabia față în față cu mașina sovietică a terorii*, semnat la rubrica „Vieți închinare neamului și libertății” în „L. A.”, nr. 32, 10 august 1995.
- ⁵⁰ Elena Postică, *Partidul libertății: reafirmarea ideii naționale*, în ziarul „Țara”, Chișinău, 1 și 5 decembrie 1995, precum și Elena Postică, *Rezistența antisovietică în Basarabia, 1944 – 1950*, Chișinău, 1997, p. 185.
- ⁵¹ Elena Postică, *Sabia dreptății*, în ziarul „Țara” din 19 ianuarie 1996.
- ⁵² Alexandru Usatiuc-Bulgăr, *Testament pentru urmași*, în „L. A.”, nr. 15, 10 aprilie 1997.
- ⁵³ Veronica Boldișor, *Tovarășe K.G.B., unde l-ai îngropat pe tata*, în „L. A.”, nr. 41 din 12 octombrie 1995, cu referire la dosarul penal nr. 6314 (nr. de arhivă 20843 al Ministerului Securității Naționale (MSN), deschis la 16 ianuarie 1953 acuzațiilor Odobescu Vasile, Duca Alexandru, Tăutu Ilarion și Bobeică Petru, arestați de către M.S.N. al RSSM „pentru activitate intensă antisovietică, ca membri ai organizației naționaliste Partidul Democrat Agrar; vezi Ion Țurcanu, *Vasile Odobescu. un ostaș al dezmoșteniților*, în „L.A.”, nr. 42 și 43 din 19, și, respectiv, 26 octombrie 1995.

- ⁵⁴ Arhiva M.S.N. al RM, dosarul penal nr. 6648 în 11 volume, deschis la 10 decembrie 1971 și închis la 12 iunie 1972, precum și ziarul „Făclia”, nr. 41, din 12 octombrie 1990.
- ⁵⁵ Ibidem, vol. d, fila 225.
- ⁵⁶ Ibidem, vol. 8, filele 56-57.
- ⁵⁷ Ibidem, vol. 8, fila 64.
- ⁵⁸ Vezi Arhiva Curții Supreme de Justiție, dosarul 2-54, Sentința din 13 iulie 1972 *Cu privire la condamnarea cetățenilor A. Usatiuc, Gh. Ghimpu și V. Graur*, p. 2, precum și *Обвинительное заключение по обвинению А. Усатюк, Г. Гимпу и В. Граур, уголовное дело № 6648*, p. 2.
- ⁵⁹ Alexandru Donos, *Scrisul latin în viziunea securității de acum 20 de ani*, în „L. A.”, 27 decembrie 1990, rubrica „Din dosarele arhivei KGB”.
- ⁶⁰ Iulius Popa, *Rectorul meu*, Chișinău, 1997, p. 20.
- ⁶¹ Articolul *Glasuri din infernul comunist. File de istorie contemporană*, în „L. A.”, nr. 19, din 9 mai 1996, precum și Arhiva M.S.N. al R. Moldova, dosarul penal nr. 6648 (Alexandru V. Usatiuc, Gheorghe T. Ghimpu, Valeriu C. Graur), vol. X, filele 216-227.
- ⁶² Gh. David, *Cum am fost „nebun”*, în revista „Basarabia”, nr. 9, 1990, p. 140-144 și Gh. David, *Românofobia și democrația în Republica Moldova*, în ziarul „Glasul națiunii”, nr. 16 din august 1997.
- ⁶³ Ibidem, p. 145-152. Vezi și Arhiva Curții Supreme de Justiție a R. Moldova, dosarul nr. 2-14/87 a, decizia Judecătoriei Supreme a R.S.S. Moldovenești din 12 ianuarie 1987.

- ⁶⁴ Ziarul „Țara”, nr. 29, iulie 1991, p. 4.
- ⁶⁵ Ibidem.
- ⁶⁶ „L. A.”, nr. 46, 12 noiembrie 1987, p. 4.
- ⁶⁷ Ibidem.
- ⁶⁸ „L. A.”, din 8 mai 1997.
- ⁶⁹ Grigore Vieru, *Trei Iezi*, Editura Lumina, Chișinău, 1970, p. 58, exemplarul autorului; vezi și Gr. Vieru, *Văd și mărturisesc*, Ed. Minerva, București, 1996, p. 114-116.
- ⁷⁰ N. Dabija, *Ochiul al treilea*, Chișinău, Cartea moldovenească, 1975, p. 77.
- ⁷¹ N. Dabija, *Pe urmele lui Orfeu. Eseuri*, ediția a doua revăzută și completată, Hyperion, Chișinău, 1990. p. 5 - 6.
- ⁷² Gh. Cutasevici, *Cântec despre casa mea*, Editura Labirint, Chișinău, 1996, p. 18.
- ⁷³ Petru Cărare, *Săgeți*, Cartea moldovenească, Chișinău, 1972, p. 51.
- ⁷⁴ Mihail Ion Cibotaru, *Temerea de obișnuință*, Chișinău, 1977, p. 47.
- ⁷⁵ „Comunistul Moldovei”, nr. 5, 1973, p. 73-78.
- ⁷⁶ Ibidem, p. 75.
- ⁷⁷ Ibidem.
- ⁷⁸ Ibidem, p. 77.
- ⁷⁹ Ibidem, p. 75.
- ⁸⁰ Ibidem, p. 76.
- ⁸¹ Vasile Vasilache, *Povestea cu cucoșul roșu*, Editura Cartea moldovenească, Chișinău, 1966.
- ⁸² Din relatările martorului ocular Arhip Simion Vasile și a fiicei lui Manoil

Nichifor Ion-Alaiba (Manoil) Olga Nichifor, ambii din s. Ocnița, jud. Edineț.

- ⁸³ V. Beșleagă, *Conștiința națională sub regimul comunist totalitar (R.S.S.M. 1956-1963)*, în revista „Destin românesc”, nr. 4, 1994, p. 90.
- ⁸⁴ „Destin românesc”, nr. 1 și nr. 2, 1995.
- ⁸⁵ „Destin românesc”, nr. 2, 1995, p. 99.
- ⁸⁶ Enciclopedia Literatura și arta Moldovei, v. I, Chișinău, 1985, p. 429.
- ⁸⁷ V. Beșleagă, stud. citat, în revista cit., nr. 2, 1995, p. 99.
- ⁸⁸ Ibidem, p. 109.
- ⁸⁹ Articolul Cazul Muruziuc: prezența care ne face istorie, în ziarul „Sfatul Țării”, 2 august 1991; Arhiva M.S.N. al RM., dosarul nr. 6597; dosarul de arhivă 32891 și articolul Glasuri din infernul comunist. File de istorie contemporană, în „L. A.”, nr. 19 din 9 mai 1996.
- ⁹⁰ Arhiva M.S.N. al R. Moldova, dosarul 6648 privind acuzarea lui A. Usatiuc, Gh. Ghimpu și V. Graur, vol. 9, fila 177, cu referire la dosarul de arhivă al M. S. N. 32891 cu privire la acuzarea lui Gh. Muruziuc.
- ⁹¹ Broșura *Actele legislative ale RSS Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină*, Cartea moldovenească, Chișinău, 1990, p. 3, 5.
- ⁹² Albumul *Marea Adunare Națională*. Autori Sergiu Burcă și Dumitru Dovgaliuc, Asociația de Știință și Creație „Oferta”, Chișinău, 1989, p. 37-38.
- ⁹³ Ibidem, p. 22.
- ⁹⁴ Broșura *Actele legislative...*, p. 5.
- ⁹⁵ „L. A.”, nr. 28, 12 iulie 1990, p. 3.

- ⁹⁶ Ziarul „Făclia”, nr. 51 din 21 decembrie 1990.
- ⁹⁷ „L.A.”, nr. 32, 4 august 1994.
- ⁹⁸ „L. A.”, nr. 34, 18 august 1994, p. 1-2.
- ⁹⁹ „L. A.”, nr. 35, 25 august 1994.
- ¹⁰⁰ Ibidem.
- ¹⁰¹ Ziarul „Țara”, 24 septembrie 1996.
- ¹⁰² Ziarul „Țara”, 26 iulie 1996.
- ¹⁰³ „L. A.”, 15 februarie 1996.
- ¹⁰⁴ După revista „Basarabia”, nr. 2, 1993, în articolul lui Grigore Ciugut *Cu N. Țurcanu – despre sine și despre alții.*
- ¹⁰⁵ Ion Diordiev, studiul *Soartă vitregă*, în S. „L. A.”, 3 februarie 1994.
- ¹⁰⁶ N. Movileanu, Anton Moraru, Scriitori - jertfe ale represiunilor staliniste, în revista „Nistru”, nr. 12, 1988.
- ¹⁰⁷ Ibidem, p. 115.
- ¹⁰⁸ Revista „Nistru”, nr. 2. 1957, p. 132.
- ¹⁰⁹ V. Beșleagă, *Zbor frânt*, Ed. Litera, Chișinău, 1997, p. 4.
- ¹¹⁰ Ibidem.
- ¹¹¹ Ibidem, p. 3.
- ¹¹² V. Beșleagă, *Zbor frânt*, Ed. Hyperion, Chișinău, 1992, p. 77.
- ¹¹³ Ibidem, p. 81.
- ¹¹⁴ Ibidem, p. 395.
- ¹¹⁵ V. Beșleagă, *Nepotul*, Ed. Litera. Chișinău, 1998, p. 188.
- ¹¹⁶ V. Beșleagă, *Urme pe zăpadă*, Ed. Literatura artistică, Chișinău, 1985, p. 19.

- ¹¹⁷ Revista „Limba Română”, nr. 6-8, 1999, p. 8-9, Chișinău.
- ¹¹⁸ „L. A.”, nr. 38 din 18 septembrie 1997 și nr. 20 din 20 mai 1999.
- ¹¹⁹ „L. A.”, nr.46 din 12 noiembrie 1987.
- ¹²⁰ „L. A.”, din 15 februarie 1996.
- ¹²¹ Revista „Limba Română”, nr. 6-8, 1999, Chișinău, p. 26.
- ¹²² Ion Buga, *O limbă maternă - un alfabet*. Apel către Comisia interdepartamentală, în ziarul „Învățămintul public”, 19 octombrie 1988.
- ¹²³ Ion Buga, *Vrere legitimă*, în ziarul „Moldova suverană”, 29 aprilie 1993.
- ¹²⁴ V. Cozma, *Istoria Universității de Stat din Moldova. 1946 - 1996*, Chișinău, 1996, p. 228.
- ¹²⁵ Revista „Nistru”, nr. 4, 1988, p. 130-146.
- ¹²⁵ Ibidem, p. 137.
- ¹²⁷ „L. A.”, 10 decembrie 1992, p. 1.
- ¹²⁸ Gr. Vieru, *Limba română se amână?*, în „L. A.”, nr. 38 din 15 septembrie 1994, p. 1.
- ¹²⁹ Ibidem, p. 2.
- ¹³⁰ „L. A.”, nr. 35, 25 august 1994.
- ¹³¹ Gr.Vieru, *Văd și mărturisesc. Versuri, aforisme și confesiuni*, Editura Minerva, București, 1996, p. 245.
- ¹³² Ibidem, p. 247.
- ¹³³ Ibidem, p. 250.
- ¹³⁴ Ibidem, p. 266.
- ¹³⁵ „L. A.”, nr. 34 din 17 august 1989, precum și Gr. Vieru, *Văd și mărturisesc...*, București, 1996, p. 152.

- ¹³⁶ Gr. Vieru, *Văd și mărturisesc...*, București, 1996, p. 182.
- ¹³⁷ „L. A.”, 9 ianuarie 1997.
- ¹³⁸ Interviu *Fără limbă română n-aș fi poet*, oferit de Gr. Vieru revistei „Limba română”, nr. 1, 1995, p. 7.
- ¹³⁹ „L. A.”, nr. 28, 7 iulie 1994.
- ¹⁴⁰ „L. A.”, nr 18, 28 aprilie 1994.
- ¹⁴¹ Ibidem, nr. 33, 11 august 1994.
- ¹⁴² Ibidem, nr. 35, 25 august 1994.
- ¹⁴³ Ibidem, nr.48, 24 noiembrie 1994.
- ¹⁴⁴ Ibidem, nr. 44, 27 octombrie 1994.
- ¹⁴⁵ Ibidem, nr. 7, 15 februarie 1996.
- ¹⁴⁶ N. Dabija, *Oul de piatră*, Editura Eminescu, București, 1995, p. 188.
- ¹⁴⁷ Ibidem, p. 215-217.
- ¹⁴⁸ Ion Hadârcă, *Albe cetățile negre*, Ed. Garuda-Art, Chișinău, 1999, p. 101.
- ¹⁴⁹ Ibidem, p. 20.
- ¹⁵⁰ Ibidem, p.40.
- ¹⁵¹ Ibidem, p.39.
- ¹⁵⁰ Ibidem, p.42.
- ¹⁵³ Leonida Lari, *Al nouălea val*, Ed. Glasul, 1993, p. 5.
- ¹⁵⁴ Ibidem, p. 16.
- ¹⁵⁵ Ibidem, p. 39.
- ¹⁵⁶ Ibidem, p. 49.
- ¹⁵⁷ Ibidem, p. 59.

- ¹⁵⁸ L. Lari, *Lira și păiagenul*, Ed. Hyperion, Chișinău, 1992, p. 13.
- ¹⁵⁹ Ibidem, p. 47.
- ¹⁶⁰ Ibidem, p. 67.
- ¹⁶¹ Ibidem, p. 200.
- ¹⁶² Iulius Popa, *Rectorul meu*, Editura Basarabia, Chișinău, 1997, p. 77.
- ¹⁶³ Ibidem.
- ¹⁶⁴ Ibidem, p. 74.
- ¹⁶⁵ Anatol Ciobanu, *Zece ani de la adoptarea Legislației lingvistice*, în săptămânalul „Literatura și arta”, nr. 32, 12 august 1999.
- ¹⁶⁶ Ibidem.
- ¹⁶⁷ *Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Cu privire la funcționarea limbii vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești*, în *Actele legislative ale R. S. S. Moldovenești cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină*, Cartea moldovenească, Chișinău, 1990, p. 5.
- ¹⁶⁸ Iulius Popa, *Op. cit.*, p. 18.
- ¹⁶⁹ Ibidem.
- ¹⁷⁰ Ibidem, p. 81.
- ¹⁷¹ Ibidem, p. 83.
- ¹⁷² Revista „Limba Română”. nr. 1, 1994, p. 7.
- ¹⁷³ Ibidem, p. 8.
- ¹⁷⁴ Ibidem.
- ¹⁷⁵ Ibidem, p. 14.
- ¹⁷⁶ Ibidem, p. 15.

- ¹⁷⁷ Ziarul „Moldova suverană”, 29 aprilie 1995.
- ¹⁷⁸ „L. A.”, 15 februarie 1996,
- ¹⁷⁹ „L. A.”, nr. 35, 25 august 1994,
- ¹⁸⁰ „L. A.”, 19 decembrie 1996.
- ¹⁸¹ M.Cimpoi, Casa ființei românești, în revista „Limba Română”, Chișinău nr.4, 1995, p. 43.
- ¹⁸² „L. A.”, nr. 35, 25 august 1994.
- ¹⁸³ „L. A.”, nr. 33, 11 august 1994.
- ¹⁸⁴ „L. A.”, nr. 34, 18 august 1994.
- ¹⁸⁵ N. Corlăteanu, *Româna literară în Republica Moldova*, în Revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 4, 1995, p. 17.
- ¹⁸⁶ Revista „Academica”, România, 1991, nr. 12.
- ¹⁸⁷ Petru Soltan, *Tinerii din Basarabia poartă făclia neamului*, în „Cotidianul”, 1992, nr. 12.
- ¹⁸⁸ Petru Soltan, *Tancuri contra literelor latine*, în „L. A.”, nr.1, 1996.
- ¹⁸⁹ Petru Soltan, *Ученым можешь ты не быть*, în ziarul „Независимая Молдова”, nr. 198, 1996.
- ¹⁹⁰ Ziarul „Țara”, 28 februarie 1997.
- ¹⁹¹ „L. A.”, nr. 6, 6 februarie 1997.
- ¹⁹² „L. A.”, 3 aprilie 1997.
- ¹⁹³ Ion Țurcanu, *Basarabia din nou în fața opțiunii istorice*, Chișinău, 1994.
- ¹⁹⁴ Ibidem, p. 157.
- ¹⁹⁵ „L. A.”, 10 august 1995.

- ¹⁹⁶ Ibidem.
- ¹⁹⁷ Revista „Limba Română”, nr. 1, Chișinău, 1991, p. 19.
- ¹⁹⁸ Revista „Limba Română”, nr. 2, Chișinău, 1992, p. 143.
- ¹⁹⁹ Ziarul „Mesagerul”, nr. 3, 24 noiembrie 1993.
- ²⁰⁰ Revista „Limba Română”, nr. 5 - 6, Chișinău, 1994, p. 68.
- ²⁰¹ Revista „Limba Română”, nr. 4, Chișinău, 1995, p. 58.
- ²⁰² Anatol Eremia, *Unitatea limbii române: politică și adevăr științific*, în revista „Limba Română”, nr. 4, 1995, p. 48; vezi și „L. A.” din 26 octombrie 1995.
- ²⁰³ Ibidem.
- ²⁰⁴ Vasile Melnic, *Graiurile și unitatea limbii române*, în revista „Limba română”, nr. 4, 1995, p. 53.
- ²⁰⁵ Nicolae Raievschi, *Caracterul supradialectal al limbii române literare*, în revista „Limba Română”, nr. 4, 1995, p. 61.
- ²⁰⁶ Dumitru Grama, *Limba locuitorilor Țării Moldovei din punctul de vedere al jurisprudenței*, în revista „Limba Română”, Chișinău, nr. 4, 1995, p. 104.
- ²⁰⁷ Ibidem, p. 106.
- ²⁰⁸ Anatol Petrencu, *Limba, istoria și politica în Republicii Moldova*, în revista „Limba Română”, nr. 4, 1995, p. 87.
- ²⁰⁹ A. Petrencu, *Ideea unirii - azi*, în revista „Glasul Națiunii”, nr. 11, din 10 iunie 1998, p. 12.
- ²¹⁰ „L. A.”, nr. 35, 25 august 1994.
- ²¹¹ „L. A.”, nr. 32, 4 august 1994.
- ²¹² Ion Druță, *Răscrucea celor proști*, în „L. A.”, nr. 38, din 15 septembrie 1994, p. 2.

- ²¹³ „L. A.”, 19 decembrie 1996.
- ²¹⁴ „L. A.”, 26 decembrie 1996.
- ²¹⁵ Ziarul „Țara”, 16 mai 1997.
- ²¹⁶ V. Beșliu, *Calea spre Ziua Dreptății*, în „L. A.”, 10 aprilie 1997.
- ²¹⁷ „L. A.”, nr. 5, 1995, p. 98 - 102.
- ²¹⁸ Albumul *Ion și Doina. Doina și Ion*, Chișinău, 1993, Alcătuitor Boris Parii.
- ²¹⁹ Ibidem.
- ²²⁰ „L. A.”, nr. 17, 24 aprilie 1997.
- ²²¹ „L. A.”, nr. 38, 19 septembrie 1996.
- ²²² „L. A.”, 22 august 1996.
- ²²³ „L. A.”, nr. 26, 23 iunie 1994.
- ²²⁴ „L. A.”, nr.50 din 11 decembrie 1997, p. 6.
- ²²⁵ Ion Pavelescu, *Ceaușescu și Basarabia*, în revista „Glasul națiunii”. nr. 20 (363), 21 octombrie 1998, p. 16.
- ²²⁶ „L. A.”, nr. 50 din 11 decembrie 1997, p. 6.
- ²²⁷ Ibidem.
- ²²⁸ Ibidem.
- ²²⁹ Ibidem.
- ²³⁰ Mihai D. Ciubotaru, *De ce românismul?!*, în „L. A.”, nr. 40, 5 octombrie 1995.
- ²³¹ Revista „Pro Basarabia și Bucovina”, ediție specială (*Libertate pentru grupul Ilașcu*), aprilie 1999, București.
- ²³² Mihai Vicol, *Ilie Ilașcu. Mărturisirile unui condamnat la moarte*.
- ²³³ Ibidem, p. 63.

²³⁴ Ibidem, p. 33.

²³⁵ Ibidem, p. 5.

²³⁶ Ziarul „Moldova suverană”, din 3 iulie 1993.

CONCLUZII

Din știrile parvenite pe parcursul ultimului mileniu din acte de cancelarie domnești și ale Curții Papale, din cronici sau diferite texte istorice occidentale și răsăritene, din relatări ale unor personalități marcante străine și autohtone (preponderent moldovenești) ce au activat în diferite domenii ale vieții politice, economice, sociale, bisericești, diplomatice, militare etc., în diferite țări și în diferite timpuri, conchidem că:

- Numele etnic de **român - români**, ca și etnonimul **popor român** și glotonimul **limba română**, au apărut în sânul poporului român înainte de secolele VIII - IX, adică în perioada plăsmuirii și cristalizării acestuia pe teritoriul Daciei istorice. Românii pe parcurs de secole au păstrat cu sfințenie numele lor etnic original și numele corect al limbii lor maternă -

limba română.

- Numele geografic **România**, care înseamnă țara locuită de români, țara tuturor românilor, statul național românesc și care conține numele cu care românii înșiși s-au numit întotdeauna, provine de la numele etnic **romani - români** și derivă de la numele geografic al unei părți sau al întregului Imperiu Roman - **Románia**. Fiind „uitat” pe perioada dezmembrării teritoriului național al românilor, termenul **România** a fost readus în uz după Unirea Principatelor Române - Moldova și Muntenia –în 1859.

- perioadă destul de îndelungată poporul român a avut și al doilea nume, cel de **valah**, care, fiind dat românilor de străini, era un nume de uz extern. **Românii** și **valahii** n-au fost două popoare diferite și n-au viețuit în epoci diferite, după cum afirmă istoriografia imperială ruso-sovietică și cea aservită ei de la Chișinău. Ambele nume - români și valahi - poartă în sine semnificație etnică, sunt identice și desemnează numele etnic al unuia și aceluiași popor - poporul român. Primul nume - pentru uz intern, cel de-al doilea - pentru uz extern. A spune **valahi, popor valah, limba valahă** înseamnă a spune, respectiv, **români, popor român, limba română**.

Din numele etnic extern al românilor **valah - valahi** a luat naștere numele țării românilor (valahilor) - **Valahia**. Termenii **valah - valahi, limba valahă, popor valah** și **Valahia**, fiind utilizate de străini pentru români și, fiind astfel de uz extern, au fost adesea folosiți și de către români, mai ales în relațiile lor cu străinii. Așadar, putem vorbi de folosirea, în paralel, a două nume etnice identice pentru români - **români** și **valahi**.

Odată cu înlăturarea limbii slavone din viața politică, economică și socială a românilor, din biserică și școală, odată cu revenirea la scrisul în limba română, odată cu trezirea conștiinței naționale a românilor, termenii **român - români - românesc** își largesc

aria de folosire, pe când aria de întrebuințare a termenilor ce derivă de la **valah - valahi** se îngustează și aproape că dispare. Ei rămân pentru istorie. Secolul al XIX-lea este secolul victoriei numelui etnic **român - români** asupra identicului său **valah - valahi**, de asemenea și a denumirii **limba română** asupra denumirii **limba valahă**.

Împreună cu români munteni și ardeleni, cărturarii români moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, precum și genialul Mihai Eminescu, au contribuit substanțial la fondarea științifică a românismului.

- Pe lângă numele național al unitarului, tot întregului de români mai există și nume particulare ale unor părți ale poporului român - moldoveni, munteni, basarabeni, bucovineni, dobrogeni, olteni, ardeleni, transnistreni și altele, care nu au semnificație etnică, ci una geografică, regională, localizatoare a etnicului. Lor li se mai spune și ei singuri se numesc **români moldoveni**, **români munteni**, **români olteni**, **români ardeleni** ș. a. m. d. Aceștia nu vorbesc fiecare o limbă a lor aparte - muntenească, moldovenească, olteană, transnistreană etc., ci toți vorbesc o limbă a tuturor românilor - limba română. Moldovenii, inclusiv cei din Basarabia și Transnistria, sunt cunoscuți în lume ca parte a națiunii române.

Românii moldoveni, ca și celelalte vlăstare ale poporului român, sunt de origine daco-romană. Afirmățiile unor savanți proruși că românii moldoveni ar fi de origine slavă sau că ar fi apărut în rezultatul „simbiozei valahilor cu slavii de est” nu au nici o credibilitate.

- Moldovenii, inclusiv cei basarabeni, bucovineni și transnistreni, deși mult timp au trăit (și încă mai trăiesc) izolați de confracții lor din celelalte teritorii românești, întotdeauna au fost conștienți de apartenența lor la națiunea română. Conștiința națională a moldovenilor este cea românească și în prezent. În perioade decisive pentru soarta

poporului român (anii 1859, 1918, 1989-1991, spre exemplu) conștiința națională românească a românilor moldoveni s-a evidențiat în forma sa superioară - cea colectivă.

- Conștiința originii etnice daco-romanice a moldovenilor, precum și conștiința apartenenței lor la români, sunt de natură autohtonă. În Moldova, inclusiv în Basarabia și Bucovina, precum și în Transnistria, ea a existat tot timpul sub forma conștiinței de origine, de neam, de limbă, de tradiții și obiceiuri, de religie etc. a moldovenilor cu celelalte ramuri ale poporului român. Ca urmare, a existat în Moldova și o tendință spre unirea tuturor românilor. A existat ea și la domnitorii Moldovei, la întreg clerul bisericesc al ei, la cronicari, scriitori, savanți, oameni simpli. Caracterul autohton al conștiinței originii daco-romane a moldovenilor și conștiința apartenenței lor la națiunea română a fost recunoscută și de către străini.

- Rolul de primă vioară în Unirea moldovenilor și muntenilor în 1859, precum și crearea statului România, a aparținut românilor moldoveni. Ei au realizat ideea, care multe secole a circulat printre români, de a alege un singur domnitor în Principatele Române. Moldovenii l-au dat dintre ei pe domnitorul Principatelor Române Unite și apoi al României - pe Alexandru Ioan Cuza. Prin eforturile lor, moldovenii înșiși au reușit să prefacă Moldova într-un leagăn, într-un centru al românismului. Partea de nord-est a României - Moldova - a devenit sabia, scutul și Sarmizegetusa românismului. Din aceste motive e un sacrilegiu să acuzi restul românilor că, chipurile, ei ar fi forțat moldovenii să se numească români, să se unească la 1859 cu muntenii, iar la 1918 cu Regatul.

- Ideea unității politice a tuturor românilor a existat și a fost promovată de români fără întrerupere pe parcursul a cinci secole (XV-XX). Prima unire politică a românilor a avut loc în 1600 sub Mihai Viteazul. Mai rar a fost vehiculată ideea unirii administrative a Țărilor

Române. Realizarea până la 1859 a unirii politice, dar și administrative a românilor moldoveni cu cei munteni, a fost zădărnicită atât de aristocrația munteană și de cea moldoveană, de lipsa unui centru geografic de unificare, de orientările economice și politice diferite ale Moldovei (cea polonă) și ale Munteniei (cea ungară), cât și de interesul străin în dezbinarea teritoriilor naționale ale românilor.

- Toate măsurile întreprinse de românii moldoveni întru pregătirea și realizarea unirii Moldovei cu Muntenia (1859) și a Basarabiei cu România (1918) au avut un caracter legal. Din aceste motive ambele uniri au obținut recunoaștere internațională. Cea din 1859 a fost recunoscută de către Franța, Anglia, Prusia, Rusia și Regatul Sardiniei (la 1 aprilie 1859) și de către Austria și Turcia (la 25 august a aceluiași an). Unirea de la 1918 a Basarabiei cu Regatul Român a fost recunoscută prin încheierea Tratatului internațional în chestiunea Basarabiei, la Paris (28 octombrie 1920) între reprezentanții României și ai Angliei, Franței, Italiei și Japoniei. Tratatul a rămas neratificat numai de Japonia. La 3 și 4 iulie 1933, prin încheierea la Londra a pactelor de neagresiune dintre România și Uniunea Sovietică, aceasta din urmă, deși indirect, recunoștea că Basarabia aparține României.

- Teritoriul ulterioarei Moldove istorice (în opinia lui D. Cantemir, până la 1274) a fost parte integrantă a Țării tuturor românilor cu numele de Valahia. Moldova Evului Mediu era pentru străini o țară valahă, ca și Muntenia, iar locuitorii ei erau valahi (români). Nistrul se considera „graniță valahă”. Continuitatea prezenței românilor în Moldova, ca de altfel și pe întreg teritoriul fostei Dacii, pe parcursul ultimului mileniu al erei noastre nu poate fi contestată. Ei au locuit aceste teritorii în sec. al X-lea, în sec. al XV-lea al lui Ștefan cel Mare, în sec. al XVIII-lea al lui Dimitrie Cantemir, le populează și astăzi. Românii constituie populația băștinașă a Moldovei, inclusiv a Basarabiei și Bucovinei, precum și a

Transnistriei.

- Teritoriul numit ulterior Basarabia, ca parte integrantă a Moldovei istorice, iar anterior și a Daciei, nu poate fi teritoriu ucrainesc sau rusesc, adică slav, precum l-ar fi dorit istorici ca Grușevski sau Rudnițki. Românii moldoveni nu sunt în Basarabia găzdași vremelnici, ci locuitori autohtoni, băștinași. Caracterul etnic românesc atât al Moldovei întregi (cu părțile ei - Basarabia și Bucovina), cât și al Transnistriei, a fost recunoscut în sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea chiar și de nenumărate personalități istorice rusești.

- Imperialiștii ruso-ucraineni și sovietici n-au reușit prin forță și minciună să creeze în teritoriile românești ocupate - Basarabia, Nordul Bucovinei și Transnistria - o națiune și o limbă care ar fi diferite de națiunea și limba română. Națiunile și limbile nu apar la dorința istoricilor, colonizatorilor sau a parlamentarilor. Moldovenii se numesc moldoveni fiindcă trăiesc în localitatea românească geografică cu numele de Moldova, transnistrenilor li se zice transnistreni deoarece aceștia viețuiesc în localitatea cu numele Transnistria, bucovinenilor li se spune bucovineni întrucât ei locuiesc în Bucovina, sorocenilor le spunem soroceni deoarece aceștia trăiesc și muncesc în orașul și în câmpia Sorociei ș. a. m. d., dar toți luați la un loc sunt de aceeași origine etnică, anume daco-romanică, cu aceeași limbă maternă - limba română, de aceeași religie, cultură, istorie, tradiții, obiceiuri și felul lor de a fi. Ei sunt cu toții români prin naștere. Această conștiință națională românească a moldovenilor, precum dovedesc documentele istorice, este de origine autohtonă. Acest adevăr l-au susținut multe secole în șir și continuă să-l susțină și în epoca modernă și contemporană oamenii de știință, de cultură și de credință băștinași și străini. Acest adevăr se demonstrează și prin comunitatea denumirilor de localități geografice și a numelor de

familie. Conștiința națională românească a moldovenilor n-a putut fi înăbușită nici cu arma imperială turcă, nici cu cea imperială și șovină rusă, nici prin politica de deznaționalizare promovată de imperiile austro-ungar și ruso-țarist. Românii moldoveni de pe ambele maluri ale Prutului și din stânga Nistrului, în ciuda tuturor încercărilor și greutăților, nicicând n-au renunțat la românism. Pentru românism ei au suferit, au luptat și au ieșit învingători.

- Românismul conștientizat al moldovenilor, fiind viu în permanență, și conștiința națională românească a acestora au fost forța motrice a celor două Uniri - din 1859 și din 1918. Slăbirea sau destrămarea imperiilor otoman, austro-ungar și țarist rus au creat condiții favorabile pentru Unire, grăbind-o.

- Pe timpurile ocupației ruse (țariste și sovietice) românismul moldovenilor de la răsărit de Prut s-a păstrat în primul rând prin preoțime, țăranime și intelectualitate, care tot din sânul țăranimii a ieșit. El a fost apărat, susținut și alimentat de o puternică mișcare proromânească, care a existat în permanență în forme atât legale, cât și ilegale. În apărarea românismului în zilele noastre se ridică populația conștientă din aceste teritorii. Marile Adunări Naționale de la Chișinău, greva generală a cadrelor didactice, a elevilor și studenților în apărarea adevărului științific și istoric privind limba română și predarea în instituțiile de învățământ a Istoriei românilor; reinstalarea la Chișinău în a. 1990 a simbolului latinității - Lupoarca de la Roma; revenirea în Republica Moldova la grafia latină, precum și la simbolică statală românească etc., confirmă că românismul este viu la răsărit de Prut și la începutul mileniului III.

- Astăzi romanitatea și românitatea populației din teritoriile naționale românești de la răsărit de Prut sunt recunoscute de savanți și de statele progresiste ale lumii. Autohtonii din teritoriile românești de la răsărit de Prut spun despre sine cu cuvintele „poetului nepereche”

Mihai Eminescu: „Suntem români și punctum”.

- Linia strategică a tuturor românilor spre a obține prosperarea națiunii lor rămâne a fi cea de Unire a lor sub un singur steag. În afara românismului, în afara României româniei din Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria, ținutul Herța riscă a fi treptat asimilați de slavi.

- În opera de reîntregire a neamului românesc rolul principal îl va juca avansarea României pe plan economic, social, cultural, politic și militar, permanenta apropiere economică și politică a ei de Occident, în primul rând de țările de origine latină, integrarea ei în structurile europene și mondiale.

- Vom completa aceste concluzii cu cuvintele savantului român Iancu Maxim, expuse în chemarea „Pentru cititorii mei români” din lucrarea sa fundamentală *Etnogeneza românilor și altor popoare europene privită prin prisma geografiei istorice* (Ed. Moldova, Iași, 1995, p. 9-10), cuvinte care sună ca un testament pentru români: „...Să știi, române, că tu ești... mai întâi de toate **român**, și apoi basarabean, moldovean, muntean, oltean, ardelean, bănațean sau macedonean, căci împărțirea, dar mai ales menținerea acestui neam (mai numeros ca oricare altul din sud-estul european) în provincii și provinciali este opera dușmanilor noștri, căci toți străinii care ne-au călcat pământul, ne-au furat bogățiile și ne-au robit poporul, au avut grijă să ne mențină despărțiți pe unii de alții, ca nu cumva, uniți, să-i alungăm și să scăpăm de asuprirea lor”.

*

*

*

Consideram întru totul justificat să încheiem această carte cu următoarea povață sacră și testamentară a genialului Poet Național MIHAI EMINESCU, adresată neamului nostru:

POPOR ROMÂNESC!

*DACĂ FIII TĂI AR FI FOST UNIȚI TOTDEAUNA, ATUNCI
ȘI PĂMÂNTUL TĂU STRĂMOȘESC RĂMÂNEA UNUL ȘI
NEDESPĂRȚIT.*

S U M A R

<i>Prefață</i>	
<i>Nota autorului</i>	
<i>Introducere</i>	
<i>Note</i>	

P A R T E A Î N T Â I

Capitolul I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND NUMELE ETNIC AL ROMÂNILOR ȘI AL ȚĂRII LOR	
§ 1. „Român – români” – străvechi nume al moldovenilor	
§ 2. „Valah (voloh, vlah) – valahi (volohi, vlahi)” – fals și realitate	
§ 3. România – numele țării tuturor românilor	
§ 4. „Valahia, Valachia, Vlahia” – denumiri externe ale Țărilor Române	
<i>Note</i>	

Capitolul II. ATESTĂRI STRĂINE PRIVIND ROMANITATEA ȘI

ROMÂNISMUL MOLDOVENILRO (sec. XI-XX) .....

§ 1. Romanitatea și românismul moldovenilor în relatările Papei de la Roma și ale misionarilor săi (sec. XII-XVII).....

§ 2. Mărturii poloneze, germane, italiene, franceze, sase, ungurești și de alte origini privind romanitatea și românismul moldovenilor (sec. al XV-lea – prima jumătate a sec. al XVIII-lea) .....

§ 3. Etnonimul „român (valah)” în izvoarele rusești (sec. al X-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea) .....

- Повесть временных лет și Ипатьевская летопись .....
- Istorici ruși – A. Russov, V. Koroliuk, G. G. Langeron .....
- Peregrini ruși – Zosima, Ivașko Peresvetov, Trifon Korobeinikov, Vasiliu .....
- Iacovlev Gagara, Arsenii Suharev .....
- Petru I al Rusiei .....
- Profesorul rus A. Koțiubinski .....
- Peregrini ruși – starețul Leontie, ieromonahii Severski, ipolit Vișnevski .....
- General-gubernatorul Novorusiei A. Langeron .....
- Generalul rus Pavel Kisileff .....
- Alexandru Pușkin .....
- Diplomatul Ignatii Iakovenko .....
- Scriitorul rus și sovietic Maxim Gorki .....

§ 4. Romanitatea și românismul moldovenilor, inclusiv al celor basarabeni și transnistreni, în actele oficiale țariste și în istoriografia rusă (a doua jumătate a sec. al XIX-lea –

anul 1918) .....

- V. O. Kliucevski .....
- Călătorul rus Porfirie Uspenski .....
- Publicistul rus S. N. Palauzov .....
- Academicianul rus E. F. Golubinski .....
- Izvoarele enciclopedice și istorice rusești (P. N. Batiușkov, A. I. Zașciuc, P. Bloh, F. A. Brockhaus, I. A. Efron, A. M. Lobeaghin, P. A. Crușevan, N. M. Zozulin, L. A. Kasso).....
- Episcopul Pskovului Arsenii .....
- Mărturii la hotarul secolelor XIX-XX (N. Durnovo, L. S. Berg, K. Porki, A. N. Kuropatkin, N. D. Lașcov) .....

§ 5. Romanitatea și românismul moldovenilor în viziunea istoricului român de origine sașă Adolf Armbruster .....

Note .....

P A R T E A A D O U A

Capitolul III. MOLDOVA – LEAGĂN AL ROMÂNISMULUI (sec. XV-XIX) .....

§ 1. Primele mențiuni ale termenului „român” în Moldova .....

§ 2. Argumentarea științifică a românismului de români moldoveni	
- Grogore Ureche	
- Miron Costin	
- Nicolae Costin	
- Dimitrie Cantemir	

§ 3. Conștiința românească a domnitorilor Moldovei – indice le conștiinței naționale a românilor moldoveni	
--	--

§ 3.1. Titulatura domnitorilor moldoveni și domnia succesivă a moldovenilor în Muntenia și a muntenilor în Moldova – dovadă de înaltă conștiință românească	
---	--

§ 3.2. Imbold și inspirație spre unificarea Țărilor Române	
--	--

§ 4. Biserica Moldovei – protectoare a românismului (sec. XVI-XIX)	
- Mitropolitul Moldovei Varlaam	
- Mitropolitul Kievului și al Ucrainei Petru Movilă cel Sfânt	
- Mitropolitul Moldovei Dosoftei	
- Teologul și cărturarul Nicolae Milescu Spătarul	
- Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni	
- Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi	
- Frații Neofit și Filaret Scriban	
- Episcopul Melchisedec Ștefănescu	

Note	
------------	--

Capitolul IV. ROMÂNII MOLDOVENI – FĂURITORI ACTIVII AI UNIRII MOLDOVEI CU MUNTENIA (1859) ȘI CREATORI AI STATULUI ROMÂN MODERN .....

§ 1. Creierul Unirii la 1859	
- Costachi Negri	
- Mihail Cogălniceanu	
- Vasile Alecsandri	
- Alecu Russo	
- Constantin Negruzzi	

§ 2. Acțiuni privind realizarea idealului național al românilor	
---	--

§ 3. Ecouri privind Unirea. Forța motrice a Unirii	
--	--

Note	
------------	--

Capitolul V. SARMIZEGETUSA ROMÂNISMULUI (perioada dintre cele două uniri: 1859-1918) .....

§ 1. Moldovenii – promotori și ocrotitori consecvenți ai românismului	
- Gheorghe Asachi	

- Mihai Eminescu .....
- Bogdan Petriceicu Hasdeu .....
- Alesandru D. Xenopol .....
- Alexandru Vlăhuță .....
- Zamfir Arbure .....
- Iacob negruzzi .....
- Ion Gh. Sbiera .....
- Ciprian Porumbescu .....
- Gheorghe Sion .....
- Nicolae Iorga .....
- Petre N. Panaitescu .....

§ 2. Basarabia – o fortăreață a românismului .....

- Ștefan Margellă .....
- Constantin Stamati .....
- Conștiința românească a transnistreanului Iacob Hâncu (Ghinculov) .....
- Alexandru Donici .....
- Ion Sârbu .....
- Alexandru Hâjdeu .....
- Ion Doncev .....
- Constantin Stamati-Ciurea .....
- Gheorghe Gore .....
- Matei Donici .....
- Gavril Muzicescu .....
- Ion ..... N. ..... Halippa
- Nicolae Zubcu-Codreanu .....
- Dumitru C. Moruzi .....
- Polihronie Sârcu .....
- Constantin Stere .....
- Sergiu Victor Cujbă .....
- Tudose Roman .....
- Profirie Fală .....
- Petre A. Gheorghian .....
- Alexandru Iațimirschi .....
- Alexe Mateevici .....
- Alexandru V. Boldur .....

§ 3. Presa basarabeană – prima vioară în trezirea conștiinței naționale românești la răsărit de Prut (primele două decenii ale sec. al XX-lea) .....

§ 4. Conștiința românească – inspiratorul Mișcării de Eliberare Națională a basarabenilor (1917-19189) .....

§ 5. Sfatul Țării – expresia politică a românismului în Basarabia .....

§ 6. Unirea – operă izvorâtă din românismul conștientizat al basarabenilor .....

- Nicolae Popovschi .....
- Ștefan Ciobanu .....
- Pantelimon ..... Halippa

.....
Note .....

**Capitolul VI. ROMÂNISMUL LA RĂSĂRIT DE PRUT (a doua jumătate a sec.
al XX-lea)** .....

§ 1. Românismul Basarabiei și Senatul Statelor Unite ale Americii .....

§ 2. Caracterul românesc al Moldovei de la răsărit de Prut în viziunea cercetătorilor
străini contemporani .....

§ 3. Convingerea moldovenilor rămâne a fi una: au fost, sunt și nu pot fi decât
români .....

§ 3.1. Acțiuni clandestine de protest (antisovietice și proromânești) în
Basarabia .....

§ 3.2. Cărți interzise pentru românismul lor .....

§ 3.3. Românismul moldovenilor basarabeni și transnistreni – îndemn la rezistență
antisovietică și acțiuni proromânești .....

§ 3.4. Manifestările de înaltă conștiință românească la moldoveni privind istoria,
limba și cultura lor națională (sf. Sec. al XX-lea) .....

- Eugen Coșeriu .....
- Nicolae Țurcanu .....
- Ion Vasilenco .....
- Vladimir Beșleagă .....
- Alexei Marinat .....
- Ion Buga .....
- Valentin Mândăcanu .....
- Grigore Vieru .....
- Nicolae Dabija .....
- Ion Hadârcă .....
- Leonida Lari .....
- Ion Borșevici .....
- Nicolae Mățaș .....
- Ion Ungureanu .....
- Mircea Snegur .....
- Mihai Cimpoi .....
- Boris Matienko .....
- Vsevolod Moscalenco și Vasile Anestiade .....
- Silviu Berejan și Nicolae Corlăteanu .....
- Petre Soltan .....
- Eugen Holban .....
- Vasile Țepordei .....
- Ion Țurcanu .....
- Alexandru Dârul și Ion Ețcu .....
- Ion Conțescu .....

- Nicolae Cojocaru .....
- Vasile Pavel .....
- Anatol Eremia .....
- Vasile Melnic .....
- Nicolae Raievschi .....
- Dumitru Grama .....
- Anatol Petrencu .....
- Nicolae Bilețchi .....
- Isai Cârmu .....
- Ion Druță .....
- Ștefan Burov, MarnicelPantalai .....
- Valentin Țurcanu .....
- Victor Beșliu .....
- Vladimir Curbet .....
- Doina și Ion Aldea-Teodorovici .....
- Leonid Grigoriu .....
- Ștefan Sofronovici .....
- Valentin Bardă .....
- Simion Moscalu .....
- Valeriu Graur .....
- Mihai D. Cibotaru .....
- Ilie Ilașcu .....
- Preafericitul Părinte Teoctist Arăpașu .....
- Alți români moldoveni – militanți pentru cauza națională .....

Note .....

Concluzii .....

Gheorghe Ghimpu
Conștiința națională a
românilor moldoveni

Apărut:

Coli tipar:.. Coli editoriale:..

„Garuda – Art”

str.

Editor:

Redactori:

Corector:

Tehnoredactor:

Procesare computerizată:

Operatori:

Chișinău, MD 2005, Republica Moldova

Tirajul executat sub comanda nr